

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Disertační práce

Mgr. Karolína Schindlerová

Habsburkové a slezská knížata. Postavení vládců slezských knížectví v rámci habsburské monarchie a Říše v raném novověku

The Habsburgs and the Silesian Princes. The Status of Silesian Principalities' Rulers within the Habsburg Monarchy and the Holy Roman Empire in the Early Modern Period

Praha 2018

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

„Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

PODĚKOVÁNÍ

Na prvním místě bych ráda poděkovala svému školiteli Prof. PhDr. Janu Županičovi, Ph.D. za projevenou důvěru, rady a především trpělivost.

Děkuji také kolegyni PhDr. Lence Kovaříkové za její cenné připomínky při dokončování této práce.

A především děkuji také členům své rodiny, bez jejichž podpory by dokončení práce nebylo možné.

ABSTRAKT

Slezsko se výrazně odlišovalo od ostatních zemí České koruny díky svému specifickému politickému, správnímu, náboženskému a kulturnímu vývoji. Ten byl zčásti zapříčiněn i fragmentací a komplikovanou strukturou slezského území. V průběhu středověku bylo Slezsko postupně rozděleno do několika vzájemně nezávislých knížectví pod vládou jednotlivých linií rodu Piastovců. V průběhu čtrnáctého století se však slezská knížata postupně podřídila autoritě českého krále. S vymíráním jednotlivých linií knížecích rodů docházelo také k rozšiřování komorního zboží, neboť knížectví připadala jako odumřelá léna koruně. Král je pak mohl znovu udělit v léno.

V době nástupu Habsburků na český trůn se ve Slezsku šířila reformace. Do konce šestnáctého století konvertovala většina slezských knížat k luteranismu. Jediným katolíkem ve sboru knížat zůstal vratislavský biskup jako pán Niského knížectví. Také zhruba 90 procent slezského obyvatelstva se hlásilo k luteranismu. V monarchii, stejně jako v Říši, se však brzy začaly šířit náboženské nepokoje. Slezská protestantská knížata a stavy v této rozjittené situaci dosáhly s pomocí zástupců české stavovské obce udělení majestátu na náboženskou svobodu.

Netrvalo to však dlouho a v důsledku porušování ustanovení majestátu se Slezané připojili k protihabsburskému stavovskému povstání (1619). Po porážce opozičních stavů v bitvě na Bílé hoře byla většina slezských knížat a stavů amnestována a Drážďanským akordem jim byla potvrzena dřívější privilegia včetně náboženských (1621). I přesto však protestantská knížata a město Vratislav využili v roce 1632 tažení protestantských vojsk Saska, Braniborska a Švédska a uzavřeli s nimi protihabsburskou koalici. Po její porážce a uzavření Pražského míru v roce 1635 se knížata musela podříditi císaři. Pozice slezských protestantů byla oslabena. Pouze město Vratislav a knížata z Lehnice, Břehu, Volova a Olešnice si mohla ponechat náboženskou svobodu. Ta jim pak byla garantována také ve Vestfálské mírové smlouvě (1648).

Po odchodu švédských vojsk začala nová fáze protireformace. Na počátku třicetileté války byla většina slezského obyvatelstva protestantská. Do konce sedmnáctého století však většina protestantů zejména v bezprostředních knížectvích konvertovala alespoň formálně ke katolicismu, nebo odešla do exilu. Zdálo se, že protireformace zvítězila alespoň v Horním Slezsku. Přesto se zde zachovaly ostrůvky protestantismu a země zůstala bikonfesní po celou dobu habsburské nadvlády. Zbývající protestantské obyvatelstvo pak s nadšením vítalo pruskou armádu, která vtrhla v prosinci 1740 do Slezska. Během následujícího roku byla většina slezského území obsazena Pruskem Fridricha II. a z anektovaného území pak byla vytvořena nová pruská provincie. Ve zbývajících částech Slezska, které zůstaly podřízeny habsburské monarchii, se v roce 1742 konstitovalo Vévodství Horního a Dolního Slezska.

Slezská knížata vládla ve svých knížectvích jako leníci českého krále. Disponovala řadou privilegií. Zejména příslušníci starobylých dynastií Piastovců a Poděbradů vládli téměř jako suverénní panovníci. Ale jejich hospodářská situace obvykle nebyla dobrá. Zadlužení knížecí pokladny občas dosahovalo takové míry, že byla knížat nucena k prodeji, či zastavení části svých zemí bohaté šlechtě.

Následky porážky protestantských stavů nebyly pro slezskou společnost tak zdrcující, jako v případě Čech a Moravy. Ovšem i zde došlo k částečné proměně struktury slezské šlechtické obce, a to i v její nejvyšší knížecí vrstvě. Bohatí a mocní členové rakousko-české aristokracie byli odměňováni za své služby a loajalitu Habsburkům nejen tituly, ale i zeměmi. Lichtenštejnům, Albrechtovi z Valdštejna, Lobkovicům a Auersperkům byla udělena slezská knížectví. Jejich práva však často nebyl srovnatelná s rozsahem privilegií propůjčených piastovským knížatům. Obvykle byli součástí panovnického dvora a sídlili ve Vídni. Budovali kariéru v zemských a zejména dvorských úřadech, v armádě, či diplomacii. V rámci habsburských dědičných zemí se jim podařilo vytvořit rozsáhlá dominia. Pokoušeli se expandovat také do Svaté říše římské, kde se snažili proniknout mezi plnoprávná říšská knížata a s právem místa a hlasu v knížecí kurii říšského sněmu. Na rozdíl Piastovců a Poděbradů však v tomto ohledu dosáhli úspěchu.

ABSTRACT

Silesia greatly differed from other lands of the Bohemian Crown with regard to its specific political, administrative, religious and cultural development. This situation was caused partly due to the fragmentation of Silesian territory. In the Middle Ages, Silesia was divided among many independent principalities ruled by the members of the Piast Dynasty. During the 14th century the Silesian princes accepted the sovereignty of the Bohemian king. When the ruling dynasties died out, these principalities were inherited by the Crown. The king could then grant the principality to the members of noble families.

At the same time as the Habsburgs entered the Bohemian throne, reformation began to spread in Silesia. By the end of 16th century most of the Silesian princes had converted to lutheranism. The only Catholic prince was the bishop of Wrocław as a master of Nysa principality. Approximately 90 percent of the Silesian inhabitants had become Lutheran by the end of 16th century. Confesional tensions were simmering throughout the Habsburg Monarchy. With the help of Bohemian estates, the protestant Silesian princes received the letter of majesty containing religious rights (1609).

Due to the violations of religious freedom, the Silesian princes and estates joined the Bohemian revolt (1619) After the defeat in the Battle of White Mountain, the treaty of Dresden spared most of the Silesian princes and estates and affirmed the earlier privileges (1621). In 1632, the protestant princes joined the alliance of Saxony, Brandenburg and Sweden against the emperor.

After the defeat of the protestant coalition and the closure of the Prague peace in 1635, Silesian princes had to submit to the emperor. The position of protestants has been weakened. And only the princes of Legnica, Brzeg, Wołów, Oleśnica and the city of Wrocław could keep the religious freedom, which was also guaranteed by the Peace of Westphalia (1648). After the departure of Swedish troops, a new phase of counter-reformation began.

When the Thirty Years War began in 1618, much of the Silesia's population was protestant; by the end of 17th century most Protestants in immediate principalities had converted, at least in name, or moved abroad. A lot of people emigrated to the surrounding countries. Counter-Reformation gained a great victory at least in Upper Silesia.

However, despite the violent counter-reformation measures, Silesia remained a bi-confessional country throughout the whole era of the Habsburg reign. The remaining Protestants welcomed the Prussian army, which began to occupy the Silesia in December 1740. In 1741, most of Silesia was seized by King Frederick II of Prussia and subsequently made the Prussian Province of Silesia. Principalities remaining under the Habsburg monarchy were reconstituted as the Duchy of Upper and Lower Silesia in 1742.

Dukes reigned in their principalities as beneficiaries of the Bohemian King. They had at their disposal great privileges. Some of Silesian masters, who came from ancient dynasties of Piast or Podiebrad, tried to reign like a sovereigns. But they were often in a bad economic situation. Sometimes, they were forced to sell off their lands to wealthier nobles.

The consequences of the defeat of the protestant estates were less devastating on the nobility of Silesia than the one of Bohemia and Moravia. Yet, the conflict decisively affected the structure

and character of the Silesian nobility. Wealthy and powerful members of the Austro-Bohemian aristocracy were rewarded for their loyalty and services to the Habsburgs with titles and land. The Liechtenstein, Wallenstein, Lobkowitz and Auersperg also received Silesian principalities. But their rights were not comparable to the rights granted to the Piast princes. They were part of the court aristocracy and did not usually settle in Silesia. They served in court offices, in the army as well as in diplomacy. Within the Habsburg monarchy they built a vast dominion. They also sought recognition of the full status of the princes of the Holy Roman Empire. In this effort, unlike Piast and Podiebrad, they were successful.

KLÍČOVÁ SLOVA

Slezsko, habsburská monarchie, Česká koruna, raný novověk, slezská knížectví, stavovská panství, léno, reformace, protireformace, Svatá říše římská, říšský sněm, říšský knížecí stav, knížecí sněm, vratislavský biskup, Piastovci, Poděbradové (minsterberská knížata), Hohenzollernové, Lichtenštejnové, Lobkovicové, Auersperkové, Albrecht z Valdštejna, olešničtí Württemberkové

KEY WORDS

Silesia, Habsburg Monarchy, Bohemian Crown, early modern period, Silesian principalities, state countries, feud, reformation, counter-reformation, Holy Roman Empire, estate of imperial princes, imperial diet, princely diet, bishop of Wrocław, Piast dynasty, House of Podiebrad (Dukes of Münsterberg), House of Hohenzollern, House of Liechtenstein, House of Lobkowitz, House of Auersperg, Albrecht von Wallenstein, House of Württemberg-Oels

OBSAH

PROHLÁŠENÍ.....	1
ABSTRAKT	3
ABSTRACT	5
KLÍČOVÁ SLOVA.....	7
KEY WORDS.....	7
OBSAH.....	8
ÚVOD	10
STRUKTURA PRÁCE A METODY PRÁCE	10
ARCHIVNÍ FONDY	12
ZHODNOCENÍ LITERATURY.....	14
VÝVOJ ÚZEMNÍHO ČLENĚNÍ SLEZSKA	20
POJEM SLEZSKO	20
ZAČLENĚNÍ SLEZSKÉHO ÚZEMÍ DO KOMPLEXU ZEMÍ KORUNY ČESKÉ	21
BEZPROSTŘEDNÍ A LENNÍ KNÍŽECTVÍ	25
STAVOVSKÁ PANSTVÍ	32
<i>Svobodná stavovská panství.....</i>	32
<i>Nižší (menší) stavovská panství.....</i>	38
LENNÍ KNÍŽATA.....	45
TĚŠÍNSKO POD VLÁDOU PIASTOVců.....	45
<i>Spor o nástupnictví v ženské linii.....</i>	47
DRŽAVY LEHNICKO-BŘEŽSKO-VOLOVSKÉ LINIE PIASTOVců	49
BUDOVNÍ SLEZSKÉ DOMÉNY POTOMKŮ JIŘÍHO Z PODĚBRAD.....	55
OLEŠNICKO POD VLÁDOU RODŮ WÜRTEMBERKŮ A BRUNŠVIKŮ	60
BUDOVNÍ PANSTVÍ RODU HOHENZOLLERNŮ V HORNÍM SLEZSKU	63
<i>Zisk Krosenska</i>	63
<i>Střetnutí o vratislavský biskupský stolec (1520).....</i>	64
<i>Zápas o opolsko-ratibořské dědictví.....</i>	65
<i>Pře Jana z Pernštejna o dlužnou částku z opolského dědictví.....</i>	71
<i>Ztráta Opolsko-Ratibořska a dočasná držba Zaháňska.....</i>	72
<i>Zisk Krnovského knížectví</i>	74
<i>Přenesení Krnovska, Bohumínska a Bytomska na braniborskou větev rodu Hohenzollernů.....</i>	76
<i>Definitivní ztráta hornoslezských držav ve prospěch Lichtenštejnů a Henckelů z Donnersmarcku</i>	78
NOVÁ KNÍŽATA.....	81
<i>Zápas Karla z Lichtenštejna s opavskými vyššími stavů (1614–1622) na pozadí sporu o státoprávní příslušnost Opavska (1529–1622).....</i>	82
<i>Přenesení Opavska na rod Lichtenštejnů.....</i>	91
<i>Odpor tří vyšších stavů Opavského knížectví.....</i>	94
<i>Proměny držitelů Zaháňského knížectví</i>	103
<i>Minsterbersko v majetku rodu Auersperků</i>	105
UDĚLENÍ TĚŠÍNSKA LEOPOLDOVI LOTRINSKÉMU	107
VRATISLAVŠTÍ BISKUPOVÉ	107
POVYŠOVÁNÍ STAVOVSKÝCH PANSTVÍ NA KNÍŽECTVÍ	117
<i>Dočasné povýšení Bruntálského panství na knížectví.....</i>	117
<i>Cesta k pozvednutí Bílského panství na knížectví a vévodství</i>	120

HLAVNÍ MEZNÍKY NÁBOŽENSKÉHO A POLITICKÉHO VÝVOJE SLEZSKA V RANÉM NOVOVĚKU	122
VZNIK CELOSLEZSKÝCH INSTITUCÍ	123
<i>Knížecí sněm</i>	124
<i>Vrchní zemský hejtman a vrchní úřad ve Vratislavi</i>	126
<i>Nejvyšší knížecí soud</i>	127
<i>Slezská komora</i>	128
<i>Generální daňový úřad</i>	128
<i>Slezsko-lužická kancelář</i>	128
PRONIKÁNÍ REFORMACE NA SLEZSKÉ ÚZEMÍ	129
<i>Hlavní centra reformace</i>	131
PRVNÍ OHNISKA PROTIREFORMACE	136
<i>Násilná pacifikace opavských protestantů</i>	137
<i>Rozštěpení reformačního hnutí: šíření kalvinismu</i>	142
RUDOLFŮV MAJESTÁT PRO SLEZSKO	143
VZRŮSTAJÍCÍ NAPĚTÍ PRO PORUŠOVÁNÍ RUDOLFOVA MAJESTÁTU	146
<i>Vznik protestantské opozice</i>	149
STAVOVSKÉ POVSTÁNÍ	150
DRÁŽĎANSKÝ AKORD	153
NOVÁ FÁZE REKATOLIZACE PO PORÁŽCE STAVOVSKÉHO POVSTÁNÍ	155
<i>Podpora katolických řádů, zejména jezuitů</i>	155
NÁSLEDKY MANSFELDOVA VPÁDU	160
PORÁŽKA PROTESTANTSKÉHO SPOLKU	162
VESTFÁLSKÝ MÍR A SLEZSKÁ OTÁZKA	163
POSÍLENÍ REKATOLIZAČNÍCH SNAH PO UZAVŘENÍ VESTFÁLSKÉHO MÍRU	168
ALTRANŠTÄDTSKÁ KONVENCE	174
<i>Změny ve správních orgánech</i>	179
PRUSKÁ ANEXE	180
<i>Vývoj pruské provincie Slezsko</i>	184
<i>Konstituování Rakouského Slezska</i>	188
POSTAVENÍ SLEZSKÝCH KNÍŽAT	190
PRIVILEGIA VYPLÝVAJÍCÍ Z LENNÍCH LISTIN A KUPNÍCH SMLUV	191
<i>Užití a význam mincovního regálu</i>	199
ÚSILÍ O DOSAŽENÍ POSTAVENÍ PLNOPRÁVNÝCH ŘÍŠSKÝCH KNÍŽAT	210
MAJETKOVÉ ZÁZEMÍ	219
POZNÁMKY KE KARIÉŘE	229
SŇATKOVÁ POLITIKA	233
ZÁVĚR	241
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	244
SEZNAM ARCHIVNÍCH FONDŮ	244
NEVYDANÉ PRAMENY	245
STARÉ TISKY DO ROKU 1800	259
EDICE PRAMENŮ	262
INVENTÁŘE K ARCHIVNÍM FONDŮM	264
SEKUNDÁRNÍ LITERATURA / MONOGRAFIE, STUDIE, SBORNÍKY, ENCYKLOPEDICKÉ ZDROJE	264
SLOVNÍKOVÁ (BIOGRAFICKÁ) HESLA:	280
DALŠÍ INTERNETOVÉ ZDROJE	282
SEZNAM ZKRATEK	284
SEZNAM OBRÁZKŮ	286
SEZNAM PŘÍLOH	288

ÚVOD

Předmětem předložené disertační práce jsou slezská lenní knížectví a jejich vladaři v období raného novověku; jejich postavení, postoje a životní osudy.

Slezsko v průběhu raného novověku procházelo zásadními změnami v oblasti politické, náboženské, správní, ekonomické i kulturní. Sledované období je na jedné straně ohraničeno počátkem šíření reformace a nástupem Habsburků na český trůn. Na druhé straně pak slezskými válkami, v jejichž důsledku došlo k rozdělení Slezska mezi habsburskou monarchii a Prusko, s přesahem až k ukončení samostatné existence Slezského vévodství v rámci reorganizace státní správy za císaře Josefa II. a k omezení výlučného postavení pruské provincie Slezsko v průběhu správních reforem na počátku devatenáctého století.

S ohledem na svou geografickou polohu a měnící se politickou příslušnost se Slezsko nacházelo v oblasti střetu několika států a kultur. Původně kompaktní piastovský úděl vydělený v průběhu dvanáctého století z polského státu se během několika generací proměnil v komplex svébytných knížectví spravovaných několika liniemi rodu Piastovců. S inkorporací jednotlivých knížectví do svazku zemí Koruny české se jejich vladaři vzdali svého suverénního postavení, byla jim však zachována široká škála privilegií. Jejich nový status je možno charakterizovat jako polosuverénní. I vzhledem k této skutečnosti se Slezsko dostalo do zájmové oblasti šlechty z dalších částí Českého království i Svaté říše římské. Slezská knížata z významných evropských panovnických dynastií Piastovců, Poděbradů, Hohenzollernů a Württemberků, stejně jako z úzké vrstvy česko-rakouské aristokracie se významně zapojovala do politického i kulturního života celé monarchie i Říše.

Struktura práce a metody práce

Práce je rozdělena do čtyř základních částí. Cílem první kapitoly je definovat rozsah a strukturu slezského území v jeho vývoji od vydělení z polského státu, přes inkorporaci do svazku zemí Koruny české a éru nadvlády habsburských panovníků až po rozdělení na pruskou a rakouskou část v důsledku válek o rakouské dědictví. Pozornost je věnována také rozdílným formám vlády a majetkové držby, které se zde postupně konstituovaly.

Druhá část práce se zaměřuje na představení slezských knížecích rodů. Zmiňuje okolnosti, za kterých se jednotlivé osobnosti ujaly vlády ve svých slezských državách, či naopak z jakých důvodů došlo ke ztrátě některého z ovládaných území. Popisuje specifika držby jednotlivých rodů, včetně dělby moci mezi několik panujících knížat v rámci rodů Piastovců, Poděbradů a Württemberků. Obšírně se zabývá zájmy Hohenzollernů o zakotvení ve slezském prostoru a také nástupem tzv. nových knížat, která získala vládu nad vybranými slezskými knížectvími díky přízni panovníka.

Jako jeden z motivů pro oblenění této šlechty bývá uváděna snaha Habsburků odvděčit se svým stoupencům za jejich loajalitu a finanční pomoc. Důležitý však je i další aspekt, a to panovníkovo úsilí o sociální restrukturu elit v habsburské monarchii. Zejména Ferdinand II. plně souhlasil s představou, že je potřeba dosadit do Slezska novou katolickou šlechtu, jíž bude moci důvěřovat a spoléhat se na ni. Využil proto jako český král možnosti propůjčit svým stoupencům, generálům a vysokým dvorským úředníkům slezská knížectví, která připadla

v minulosti jako odumřelá léna koruně. Dosazením nových knížat sledovala vídeňská vláda ještě jeden cíl: zlomit tuto protestantskou baštu habsburské monarchie a oslabit převážně luteránské území protireformací.

V kontextu sporu o státoprávní příslušnost Opavska je analyzován nástup Lichtenštejnů na knížecí stolec v Opavě. Zvláštní pozornost je věnována také obsazování úřadu vratislavského biskupa, který byl nejen nejvyšším představitelem katolické církve ve Slezsku, ale z hlediska prestiže také prvním z knížat a často i nejvyšším královským úředníkem a současně představitelem stavovské moci.

Vzhledem k důležitosti náboženské otázky, která představovala v období raného novověku zásadní činitel determinující nejenom politiku a vztahy jednotlivých knížat a centrální habsburské vlády, ale i každodenní život obyvatelstva, je třetí část předložené práce věnována zásadním mezníkům náboženského a politického vývoje slezského území a jejich zasazení do kontextu středoevropských událostí. Zahrnuty jsou hlavní aktivity knížat a stavů i jednotlivých panovníků od počátku šíření reformace přes stavovské povstání, třicetiletou válku a snahy o kompletní rekatolizaci slezského území ve druhé polovině sedmnáctého století až po anexi větší části slezského území ve válkách o rakouské dědictví. Zdůrazněny jsou právní aspekty zvláštního postavení Slezska jako bikonfesní země v době, kdy byla doktrína monokonfesionality povýšena na základní princip habsburského soustátí.

Nezbytným předpokladem pro pochopení vnitroslezského vývoje je seznámení se se strukturou správních úřadů, proto je zde stručně nastíněna také podoba základních institucí celoslezského významu. Vedle náboženské otázky je pak zdůrazněn také proces postupného omezování pravomocí vrcholných stavovských institucí a jejich přeměny v centrálně řízené úřady absolutistického státu. Nejsou opomenuty ani základní změny v této oblasti po pruské anexi.

Jednotlivé knížecí rody se od sebe mnohdy výrazně odlišovaly, ať již z hlediska původu, konfesní příslušnosti, ekonomického zázemí, či dosaženého postavení v rámci aristokratické společnosti Slezska, habsburské monarchie a Svaté říše římské. Čtvrtá část předložené práce proto nabízí zhodnocení knížecích rodů z hlediska několika vybraných aspektů. Porovnává obdržená privilegia, majetkové základny rodů a oblasti kariérního uplatnění. Věnuje se také úsilí jednotlivých knížat o zvýšení prestiže a významu rodu za pomoci dosažení plnoprávného postavení říšských knížat s místem a hlasem v knížecí kurii říšského sněmu a také budování dynastických vazeb prostřednictvím sňatkové politiky.

Vzhledem ke komplikované struktuře Slezska a někdy až překotným změnám ve vlastnictví jednotlivých území jsou první tři části doplněny o schématické mapy dodávající hlavnímu textu prostorový kontext. Formou těchto schémat jsou popsány změny v charakteru jednotlivých knížectví, stejně tak je naznačen rozsah a vývoj držav v majetku dotčených knížecích rodů. Do geografického rámce jsou zařazeny také hlavní centra protestantismu, nebo naopak jezuitské protireformace.¹

Ke zpracování tématu bylo analyzováno rozsáhlé spektrum pramenů, ať již ve formě dosud nevydaných dokumentů, pramenných edic, dobových tisků a sekundární literatury. Vzhledem

¹ Jedná se o schémata, která nemají ambici na kartografickou přesnost. V mnoha ohledech však vycházejí z porovnání historických map celého Slezska, či jednotlivých knížectví s aktuálními mapovými podklady. Základní historické mapy jsou pak připojeny v příloze č. 5. Pro zjednodušení nebyla v případě jednotlivých schémat až na výjimky reflektována území nižších stavovských panství. Pokud jsou nižší stavovská panství zohledněna, je to zdůrazněno a jsou uvedeny jejich názvy.

k rozsahu tématu a sledovaného období však nejde o vyčerpávající shrnutí všech aspektů života a postavení slezských knížat raného novověku. Práce je zaměřena na postavení knížecích rodů jako celku i jednotlivých významných knížat. Řeší základní otázky celoslezského vývoje, zejména v oblasti náboženských postojů a také vztahů k habsburským panovníkům. Zdůrazněny jsou zásadní momenty, které byly příznačné pro zapojení jednotlivých rodů do celoslezského vývoje, nebo pro ukotvení postavení rodu v aristokratické společnosti habsburské monarchie a Říše.

Vzhledem k úvodní premise rozdílného postavení starobylých slezských knížecích dynastií a tzv. nových knížat bylo přistoupeno k jejich komparaci na základě stanovených aspektů: udělených privilegií, majetkového zázemí, politických kariér a dynastické politiky. Ke komparaci životních osudů jednotlivých knížat i celých rodů byly vedle pramenné základny soustředěny do několika edičních řad a nevydaných pramenů využity také biografické encyklopedie a biografie zaměřené na konkrétní osobnosti, stejně jako zmínky v dobových tiscích. Vzhledem k rozsahu sledovaného období byla v konkrétních řešených případech často využito metody sondy a okrajově také statistické metody.

Archivní fondy

Historický výzkum dějin Slezská je komplikován roztržitostí jeho území a měnící se státní příslušností. Pramenná základna různé provenience je rozdělena mezi archivy umístěné v několika státech, především pak v Česku, Polsku, Rakousku a Německu. Práci však ztěžuje rozdílné chápání rozsahu slezského území. Především rakouské a německé archivy pod slezskou oblast zahrnují celé země pruské provincie Slezsko, tj. vedle podstatné části Horního a Dolního Slezska obsahují příslušné fondy také velký podíl materiálů vztahujících se ke Kladskému hrabství a částem obou Lužic připojených k pruskému státu.

Pro zpracování předložené práce byly využity čtyři hlavní zdroje – fond Archiv České koruny Národního archivu v Praze, Slezský stavovský archiv Zemského archivu v Opavě, dále materiály uložené ve vídeňském Rakouském státním archivu (zejména oddělení Domácího, dvorského a státního archivu, zde především fond Slezsko) a prameny pocházející z rodinného archivu Lichtenštejnů, dostupné v elektronické podobě přes digitální lichtenštejnský archiv. Nejen v tomto případě umožnil pokračující proces digitalizace prostudování rozsáhlého souboru pramenů, edic a starých tisků.²

Z fondu Archiv České koruny byly zpracovány zejména prameny vztahující se k problematice přivtělení slezských knížectví k českému státu, celoslezským privilegiím, propůjčování knížectví jednotlivým rodům a také k problematice udělování a potvrzování knížecích privilegií. Doplnkově byly k této problematice využity také dokumenty obsažené ve fondech Knížectví Břežské, Knížectví Lehnické a Knížectví Olešnické z polského Státního archivu ve Vratislavi.

² Vedle zmíněného lichtenštejnského archivu: <<http://www.e-archiv.li/>> například Digitální archiv Zemského archivu v Opavě: <<http://digi.archives.cz/da/>>, projekt Monasterium: <<http://monasterium.net/mom/fonds>>, či projekty jednotlivých knihoven na digitalizaci edic a starých tisků – zde například uveďme například projekt digitalizace Bavorské státní knihovny: <<https://www.digitale-sammlungen.de/>>, slezských digitálních knihoven: <<https://www.sbc.org.pl/dlibra>>, či Centra mediévistických studií zprostředkujícího edici Archiv český: <<http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&cat=10>> [všechny adresy cit. k datu 25. 5. 2018].

V rámci Slezského stavovského archivu se nachází široké množství materiálů k problematice zejména Opavského a Krnovského knížectví, ale také několik dokumentů k celoslezské problematice zejména v oblasti potvrzování privilegií. Vedle tohoto fondu byly v rámci opavského Zemského archivu využity také fondy vztahující se k řádu jezuitů (Řád jezuitů Nisa a Řád jezuitů Opava), ve kterých se nachází množství pramenů vztahujících se nejenom k vlastnímu řádu, ale i k činnosti vratislavských biskupů a také k fundacím řádů ze strany slezských knížat.

V rámci slezského fondu vídeňského Domácího, dvorského a státního archivu je k dispozici rozsáhlá pramenná základna především k problematice náboženského vývoje slezského území od počátku habsburské vlády až do osmnáctého století. Dále jsou zde obsaženy četné prameny k problematice bezprostředních knížectví, shrnující zprávy hejtmanů a dalších úředníků k jednotlivým významným událostem, či komunikace vrchních slezských hejtmanů. Ta v několika případech obsahuje dokonce dokumenty zaměřené nikoliv na výkon úřadu hejtmana, ale také k osobním záležitostem jednotlivých knížecích rodů včetně žádostí o potvrzování privilegií, sňatkových smluv, nebo také informace o narození, smrti, či sňatcích jednotlivých členů knížecích rodů Piastovců a Poděbradů. Z rodinného archivu Lichtenštejnů byly využity prameny vztahující se zejména k úsilí rodu o dosažení postavení plnoprávných říšských knížat. Další doplňkově využitě prameny (a fondy) jsou uvedeny v příloze Seznam pramenů a literatury.

Z pramenných edic bylo zásadní využití zejména devíti hlavních zdrojů. Pro období starších slezských dějin od inkorporace slezských knížectví k českému státu a definování proměn slezských knížectví z hlediska jejich rozsahu a majitelů byla podstatná dvoudílná edice C. Grünhagena a H. Markgrafa.³ K otázce majetkového zázemí Poděbradů a přenesení těžiště jejich rodu do Slezska a také k zapojení Hohenzollernů do dění v Horním Slezsku byly užitečné dokumenty publikované v jednotlivých dílech ediční řady Archiv český.⁴

Rozsáhlý soubor publikovaných pramenů různé provenience k problematice vývoje slezského území v období od počátku stavovského povstání do roku 1628 je součástí osmidílné edice H. Palma a J. Krebse.⁵ Vedle komunikace knížat a stavů, vratislavského biskupa a panovníka

³ GRÜNHAGEN, C. – MARKGRAF, H. (hrsg.), *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*, 1, = Publicationen aus den K. Preussischen Staatsarchiven, 7, Leipzig, 1881; Titíž, *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*, 2, = Publicationen aus den K. Preussischen Staatsarchiven, 16, Leipzig, 1883.

⁴ DVORSKÝ, F. (ed.), *Dodavky k listinám pánů Jana a Vojtěcha z Pernšteina*, in: AČ 20, Praha, 1902, s. 536–540; Týž, *Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitálu*, in: AČ 7, Praha, 1887, s. 1–200; Týž, *Dopisy pánů Jana a Vojtěcha z Pernštejna z let 1509–1548*, in: AČ 20, Praha, 1902, s. 1–276; Týž, *Dopisy Zdeňka Lva z Rožmitála z let 1530–1532*, AČ 11, Praha, 1892, s. 1–120; Týž, *Dopisy Zdeňka Lva z Rožmitála z roku 1526*, AČ 9, Praha, 1889, s. 1–120; EMLER, J. (ed.), *Listiny archivu někdy olešnického nyní ve státním archivu Vratislavském chované a Čech a Moravy se týkající*, in: AČ 15, s. 172–285; PALACKÝ, F. (ed.), *Zápisy Knížat Minsterberských w Olešnici od roku 1454 do 1489*, in: AČ 1, Praha, 1840, s. 297–319.

⁵ PALM, H. (hrsg.), *Acta publica. Verhandlungen und Korrespondenzen der schlesischen Fürsten und Stände*, 1 (1618), Breslau, 1865; týž, *Acta publica. Verhandlungen und Korrespondenzen der schlesischen Fürsten und Stände*, 2 (1619), Breslau, 1869; týž, *Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände*, 3 (1620), Breslau, 1872; týž, *Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände*, 4 (1621), Breslau, 1875; KREBS, J. (hrsg.), *Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände*, 5 (1622–1625), Breslau, 1880; KREBS, J. (hrsg.), *Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände*, 6 (1626–1627), Breslau, 1885; týž, *Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände*, 7 (1628), Breslau,

obsahuje také dokumenty ke kontaktům Slezanů s českou stavovskou obcí, stížnosti obyvatelstva na náboženský útlak, či například prameny k udělení Zahánska Albrechtovi z Valdštejna. Prameny k uvedení novoknížecích rodů do Slezska se nacházejí také v díle J. J. von Lüniga,⁶ byť zde s upozorněním M. Webera na možné nekompletní uvádění některých listin.⁷ V oblasti náboženských dějin má významné místo edice K. Kuzmányho k dějinám protestantského církevního práva,⁸ dále soubor církevních řádů publikovaných E. Sehlingem⁹ a listinář G. Stenzela pro oblast vratislavského diecéze.¹⁰ Problematika státoprávního sporu opavských vyšších stavů a jejich protest vůči přenesení Opavského knížectví na Karla z Lichtenštejna je z podstatné části pokryta edicí Červené knihy P. Kozáka.¹¹ Zajímavým projektem je také zpracování edice kupní smlouvy k panství Schellenberg K. Arneggerové.¹²

K dalšímu studiu slezské problematiky se jeví jako vhodné prameny například dokumenty z fondu Hejtmanství německých lén v Národním archivu, dále z fondu Hejtmanského úřadu knížectví Opavsko-Krnovského Zemského archivu v Opavě či fondu Akt města Vratislavi z vratislavského Státního archivu, který obsahuje opisy usnesení slezského knížecího sněmu.

Zhodnocení literatury

Dostupnou odbornou literaturu můžeme rozdělit na dvě základní oblasti. První se zaměřuje na problematiku vývoje slezského území a druhá na otázky týkající se jednotlivých šlechtických rodů a aristokratické společnosti jako celku. Bohužel zatím chybí obsáhlejší studie, které by obě témata propojovaly.

Otázka slezských knížectví jako celku není v českém prostředí příliš diskutovaným tématem. Mimo pozornost českých badatelů stojí zejména oblast Dolního Slezska. Naopak oblasti Horního Slezska, respektive jeho částí, které po roce 1742 zůstaly součástí habsburské monarchie, je věnováno velké množství studií. Často jsou však omezeny konkrétním knížectvím, či panovnickým rodem. Najdeme tak díla týkající se zejména raně novověkého

1905; týž, *Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände*, 8 (1629), Breslau, 1906.

⁶ LÜNIG, J. Ch., *Corpus iuris feudalis Germanici, Das ist: Sammlung derer Teutschen Lehen-Rechte und Gewohnheiten: Worinnen nicht nur die allgemeinen Reichs-Lehen-Rechte, Sondern auch die denen Teutschen Provintzien hergebrachte Jura Feudalia, in ihrer Ordnung, mehrentheils aus ungedruckten Nachrichten, beygebracht worden; Nebst einer vollständigen Bibliotheca Juris Feudalis, auch Elencho und Register*, II, Frankfurt, 1727, dostupný z: <<https://books.google.cz/books?id=atxRAAAAcAAJ&hl=cs&pg=PA1#v=onepage&q&f=false>> [cit. 23. 5. 2018].

⁷ Viz zmínky uvedené u jednotlivých dotčených listin.

⁸ KUZMÁNY, K. (hrsg.), *Urkundenbuch zum österreichisch evangelischen Kirchenrecht: Zunächst zu seinem Lehrbuche des allgemeinen und österreichischen evangelischen Kirchenrechts*. Wien, 1855, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/Kirchenrecht/collection>> [cit. 23. 5. 2018].

⁹ SEHLING, E. (hrsg.), *Die evangelischen Kirchenordnungen des XVI. Jahrhunderts: Die Mark Brandenburg, Die Markgrafentümer Oberlausitz und Niederlausitz, Schlesien, Aalen*, 1970.

¹⁰ STENZEL, G. A. (hrsg.), *Urkunden zur Geschichte des Bistums Breslau im Mittelalter*, Breslau, 1845, dostupný z: <www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10005726-3> [cit. 17. 3. 2018].

¹¹ KOZÁK, P. (ed.), *Červená kniha Opavského knížectví. Edice registra komunikace opavských stavů z let 1614–1618 ve věci jejich sporu s Karlem z Lichtenštejna*, Opava, 2015.

¹² HALW U 1699; dostupné z: <www.e-archiv.li/D42222> [cit. 6. 1. 2018].

Opavského a Krnovského knížectví.¹³ A dlouhodobě je velký zájem věnován především Těšínsku. Četné jsou práce věnující se několika generacím těšínských Piastovců v průběhu šestnáctého a první poloviny sedmnáctého století.¹⁴ Stále nezastupitelnou roli v dějinách české historiografie Slezska má také Jan Kapras se svými právně-historickými analýzami zemského práva Opavského a Krnovského knížectví.¹⁵ Užitečným zdrojem informací jsou pak i práce vzniklé v období devatenáctého století. Pro oblast tzv. Rakouského Slezska jsou to například dějiny jednotlivých knížectví od Gottlieba Biermanna.¹⁶

V německé a polské kulturní oblasti jsou slezské dějiny atraktivním námětem a zejména zdejšímu náboženskému vývoji se věnuje velké množství autorů. Vzniklo zde také několik syntetických zpracování různých etap slezských dějin. Za všechny uvedme například trojdílnou práci pod vedením L. Petryho a J. Menzela, či dílo H. Bartsche.¹⁷ V posledním období vznikla dvojdílná syntetická práce zabývající se dějinami Slezska od pravěku do roku 1740 také v kolektivu českých autorů.¹⁸ Rozsáhlého monografického zpracování se dočkaly také jednotlivé etapy novověkého vývoje slezských dějin. Zejména v 19. století vzniklo také několik studií zabývajících se výraznými nábožensko-právními mezníky slezských dějin, například Grünhagenova studie k vydání Rudolfova majestátu¹⁹ a Soffnerova studie k okolnostem uzavření Altranstädtské konvence²⁰. V českém prostředí je doplňuje Šindelářův rozbor slezské otázky na mírovém kongresu v Osnabrückeru.²¹ Otázkami stavovské společnosti,

¹³ Zde například práce Radka Fukaly věnující se krnovským Hohenzollernům. FUKALA, R., Hohenzollernové v evropské politice 16. století. Mezi Ansbachem, Krnovem a Královcem (1523–1603), Praha, 2005; též, Jan Jiří Krnovský. Stavovské povstání a zápas s Habsburky, České Budějovice, 2005; též, Role Jana Jiřího Krnovského ve stavovských hnutích, Opava, 1997. k Opavskému knížectví: též, Stavovská politika na Opavsku v letech 1490–1631, Opava, 2004

¹⁴ Například JEŽ, R., „Velcí“ těšínské Piastovci. Politické kariéry Kazimíra II. a Václava III. Adama (1524–1579), in: JEŽ, R. – PINDUR, D. (ed.), Těšínsko v proměnách staletí. Sborník přednášek z let 2008–2009 k dějinám těšínského Slezska, Český Těšín, 2010; též, JEŽ, R., Těšínské Piastovci a jejich vztahy s Pernštejnou v 16. století (s edicí korespondence z let 1554–1581). Diplomová práce, Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2007; ŠMERDA, M., Kněžna Alžběta Lukrécie a protireformace na Těšínsku (1625–1653), in: Těšínsko 47, č. 4, 2004, s. 1–10.

¹⁵ KAPRAS, J., Pozůstatky zemského práva opavského a krnovského, 1905; též, Pozůstatky zemského práva knížectví Opavského, 1908, a další studie k dějinám Slezska i ostatních vedlejších zemí Koruny české.

¹⁶ BIERMANN, G., Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf, Teschen, 1874, dostupný z: <<https://books.google.it/books?id=vJn3RMfxu-gC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>> [23. 5. 2018]; též, Geschichte des Herzogthums Teschen, Teschen, 1863, dostupný z: <<http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10009091-0>> [cit. 23. 5. 2018].

¹⁷ PETRY, L. – MENZEL, J. (hrsg.), Geschichte Schlesiens 2, Die Habsburger Zeit 1526–1740, Sigmaringen, 1988; BARTSCH, H., Geschichte Schlesiens: Land unter schwarzen Adler mit dem Silbermond. Seine Geschichte, sein Werden, Erlühen und Vergehen, WÜRZBURG, 1985.

¹⁸ ANTONÍN, R. – ČÁPSKÝ, M. – JANÁK, V. – KOUŘIL, P. – PRIX, D. – JIRÁSEK, Z., Slezsko v dějinách českého státu. Od pravěku do roku 1490, I, Opava, 2012; FUKALA, R. – KORBELÁŘOVÁ, I. – OLŠOVSKÝ, J. – UHLÍŘ, D. – ŽÁČEK, R. – JIRÁSEK, Z., Slezsko v dějinách českého státu 1490–1763, II, Opava, 2012.

¹⁹ GRÜNHAGEN, C., Schlesien unter Rudolf II. und der Majestätsbrief. 1574–1609, in: ZVGS 20, 1886, s. 54–96.

²⁰ SOFFNER, J., Die Altranstädtsche Convention (1707) und die Kaiser Josephinische Pfarrfundation für Schlesien (1710), Breslau, 1897.

²¹ ŠINDELÁŘ, B., Slezská otázka na mírovém kongresu vestfálském 1643–1648, in: SPFFBU, řada C 10, 1961, s. 266–295.

protihabsburského povstání a protireformační vlny po jeho potlačení se zabývá například Ch. v. Eickels a J. Bahlcke.²²

Četná sekundární literatura je k dispozici především pro dějiny reformace a protireformace. Zde je však zejména u starší literatury často zřejmá preference buď katolické, nebo protestantské strany podle osobního postoje autora. V tomto ohledu je tendenční například výklad K. Michejdy o protestantské církvi na Těšínsku.²³ Protireformací v Lehnicko-Břežsko-Volovském knížectví se zabývala již v první polovině dvacátého století Dorothee von Velsen.²⁴ Nezastupitelnou roli hraje také Norbert Conrads²⁵, z jehož díla vychází celá řada současných historiků, mezi kterými zde můžeme uvést alespoň A. Herziga²⁶ a J. Deventera.²⁷

Pro předloženou práci byla zásadní také studie M. Webera ke vztahu slezského prostoru ke Sváté říši římské,²⁸ kde je mimo jiné věnována nadstandardní pozornost také slezským knížatům.

Z biografii zaměřených na jednotlivé rody musíme uvést například trojdílné dějiny rodu Lichtenštejnů od J. Falkeho.²⁹ Na příslušníky tohoto rodu se ve svém díle zaměřil také H.

²² EICKELS, Ch. van, Schlesien im böhmischen Ständestaat. Voraussetzungen und Verlauf der böhmischen Revolution von 1618 in Schlesien, = Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte, 2, Köln – Weimar – Wien, 1994; Táž, Rechtliche Grundlagen des Zusammenlebens von Protestanten und Katholiken, in: WÜNSCH, T. (hrsg.), Reformation und Gegenreformation in Oberschlesien, Berlin, 1994, 47–68, zde s. 47; BAHLCHE, J., Konföderation und Widerstand. Die politischen Beziehungen der böhmischen und mährischen Ständegemeinde vom Bruderzwist bis zum Aufstand gegen Habsburg (1608–1619), in: FHB, 13, 1990, s. 235–288.

²³ MICHEJDA, K., Dzieje kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim, Cieszyn, 1909, dostupný z: <<http://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:e227baec-41c4-45ed-ad28-990c46a55bc2>> [cit. 23. 5. 2018];

²⁴ VELSEN, D. von, Die Gegenreformation in den Fürstentümern Liegnitz-Brieg-Wohlau. Ihre Vorgeschichte und ihre staatsrechtlichen Grundlagen, Leipzig, 1931;

²⁵ CONRADS, N., Schlesiens frühe Neuzeit (1469–1740), in: týž (hrsg.), Deutsche Geschichte im Osten Europas. Schlesien, Berlin, 1994; dále CONRADS, Silesiographia oder Landesbeschreibung, in: týž, s. 13–36; týž, Schlesien in der Frühmoderne: Zur politischen und geistigen Kultur eines habsburgischen Landes, = Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte, Weimar 2009; týž, Schlesien in der Frühmoderne: zur politischen und geistigen Kultur eines habsburgischen Landes, = Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte, Weimar, 2009; týž, Die Durchführung der Altranstädter Konvention in Schlesien 1707–1709, Köln, 1971. Matthias Weber und Carsten Rabe (Hrsg.): Silesiographia: Stand und Perspektiven der historischen Schlesienforschung. Festschrift für Norbert Conrads zum 60. Geburtstag. Würzburg 1998, ISBN 3-931889-02-5.

²⁶ HERZIG, A., Konfession und Heilsgewissheit: Schlesien und die Grafschaft Glatz in der frühen Neuzeit, Bielefeld, 2002; týž, Schlesien und die Grafschaft Glatz im Zeitalter des Konfessionalismus, in: JSKG 75, 1996, s. 1–22. Byť je nutno podotknout, že A. Herzig věnuje podstatnou část své práce také dějinám Kladska.

²⁷ Zejména studie zaměřené na rekatolizaci Svidnicka-Javorska a Hlohovska: DEVENTER, J., Gegenreformation in Schlesien: Die habsburgische Rekatholisierungspolitik in Glogau und Schweidnitz 1526–1707, Köln, 2003; týž, Konfrontation statt Frieden. Die Rekatholisierungspolitik der Habsburger in Schlesien im 17. Jahrhundert, in: GARBER, K. (hrsg.), Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit, 1, = Frühe Neuzeit, 111, Tübingen, 2005, s. 265–283.

²⁸ WEBER, M., Das Verhältnis Schlesiens.

²⁹ FALKE, J. v., Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein, 1, Wien, 1868, dostupný z: <<https://books.google.cz/books?id=VKQJAAAAIAAJ&hl=cs&pg=PR7#v=onepage&q&f=false>> [cit. 23. 5. 2018]; týž, Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein, 2, Wien, 1877, dostupný z: <https://archive.org/details/bub_gb_3-0JX8Nz-h8C> [cit. 23. 5. 2018].

Haupt,³⁰ T. Winkelbauer,³¹ nebo z českých historiků například K. Stloukal.³² Problematiku Piastovců pokrývají zejména polští autoři. Vedle základního díla K. Jasińskiego³³ jsou k dispozici také další biografická díla zabývající se tímto rodem.³⁴ Těšínským Piastovcům se věnuje také celá řada českých autorů, například R. Jež a M. Šmerda.³⁵ K slezským Poděbradům je možné zmínit biografické dílo S. Głogowského³⁶ a v nedávné době také sborník studií k dějinám tohoto rodu z pera českých autorů pod vedením O. Felcmana a R. Fukaly.³⁷ Tento autor věnoval řadu studií také působení rodu Hohenzollernů v Horním Slezsku.³⁸ Několik spíše lexikálních děl je k dispozici také pro rod Württemberků, Auersperků a Lobkoviců.³⁹ Pro první slezská knížata z těchto rodů vznikly také biografie zaměřené především na jejich kariérní život. Jedná se však o díla z 19., či první poloviny 20. století.⁴⁰ K osobnosti Albrechta z Valdštejna můžeme uvést nejen klasická díla J. Janáčka, J. Polišenského a J. Kollmanna, ale nově také

³⁰ HAUPT, H., Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein 1611–1684. Erbe und Bewahrer in schwerere Zeit, München – Berlin – London – New York, 2007;

³¹ Například práce věnovaná Gundakarovi z Lichtenštejna, ale i s teoretickým přesahem mimo jiné k oblasti typologie konverzí v raněnovověké šlechtické společnosti: WINKELBAUER, T., Fürst und Fürstendiener. Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters, Wien – München, 1999.

³² STLOUKAL, K., Karel z Lichtenštejna a jeho účast na vládě Rudolfa II. (1596–1607), in: ČČH 18, 1912, s. 21–37, 153–169, 389–434, dostupný z: <<https://kramerius.lib.cas.cz/client/index.vm?page=doc#uuid:abf5e252-45b9-11e1-1121-001143e3f55c>> [cit. 12. 3. 2018];

³³ JASIŃSKI, K., Rodówod Piastów Śląskich. Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziebiccy, glogowscy, żagańscy, oleśnicy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy, Kraków, 2007 (jedná se o nové vydání slučující tři původně samostatné díly).

³⁴ SZCUR, S. – OZÓG, K. (hrsg.), Piastowie. Leksykon biograficzny, Kraków, 1999; BORAS, Z., Książęta piastowscy Śląska, Katowice, 1974;

³⁵ V případě R. Ježe je možné uvést práce zabývající se otázkami konfesní příslušnosti a konverzí těšínských Piastovců v 16. a na počátku 17. století, kariérami významných členů rodu, nebo vztahy s Pernštejnými. JEŽ, R., Těšínské Piastovci a jejich vztahy s Pernštejnými v 16. století (s edicí korespondence z let 1554–1581). Diplomová práce, Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2007; též JEŽ, R., Dvojí konverze v rodině posledních těšínských Piastovců. K motivacím změny konfese knížete Václava III. Adama (1524–1579) a Adama Václava (1574–1617), in: Studia comeniana et historica: časopis Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě pro komeniologii, historii 16., 17. a 18. století a regionální dějepis moravsko-slovenského pomezí, 39, 2009, s. 95–112; u M. Šmerdy například studie k aktivitám kněžny Alžběty Lukrécie: ŠMERDA, M., Kněžna Alžběta Lukrécie a protireformace na Těšínsku (1625–1653), in: Těšínsko 47, č. 4, 2004, s. 1–10.

³⁶ GŁOGOWSKI, S., Potomci krále Jiřího z Poděbrad (Genealogie knížat z Minstrberka), Ostrava, 1989.

³⁷ FELCMAN, O. – FUKALA, R. a kol., Poděbradové: Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat, Praha, 2008.

³⁸ Za všechny uveďme například monografii shrnující působení obou braniborsko-ansbašských Hohenzollernů na krnovském knížecím stolci: FUKALA, R., Hohenzollernové v evropské politice 16. století. Mezi Ansbachem, Krnovem a Královcem (1523–1603), Praha, 2005; a pak také publikaci k osudům Jan Jiřího Krnovského: též, Jan Jiří Krnovský: stavovské povstání a zápas s Habsburky, České Budějovice, 2005.

³⁹ LORENZ, S. – MERTENS, D. – PRESS, V. (hrsg.), Das Haus Württemberg. Ein biographisches Lexikon, Stuttgart – Berlin – Köln, 1997; UHLAND, R. (hrsg.), 900 Jahre Haus Württemberg. Leben und Leistung für Land und Volk, Stuttgart, 1985; PREINFALK, M., Auerspergi. Po sledech mogočnega tura, Ljubljana, 2005; KASÍK, S. – MAŠEK, P. – MŽYKOVÁ, M., Lobkowiczové, dějiny a genealogie rodu, České Budějovice, 2002; JUŘÍK, P., Lobkowiczové. Popel jsem a popel budu, Praha, 2017. ŽUPANIČ, J. – STELLNER, F. – FIALA, M., Encyklopedie knížecích rodů země Koruny české, Praha, 2001.

⁴⁰ MECENSEFFY, G., Im Dienste dreier Habsburger. Leben und Wirken des Fürsten Johann Weikhard Auersperg (1615–1677), in: Archiv für österreichische Geschichte 114, 1938, s. 295–509; WOLF, A., Fürst Wenzel Lobkowitz, erster geheimer Rath Kaiser Leopold's I. 1609–1677. Sein Leben und Wirken, Wien, 1869; FEIST, M., Sylvius Nimrod, Herzog von Oels, in: ZVGS 52, 1918, s. 85–102;

studii M. Starého k státoprávnímu postavení frýdlantského vévodství.⁴¹ Z teoretických prací je třeba vedle již zmiňovaného Winkelbauerova díla vyzvednout také rozsáhlé dílo Svět české aristokracie P. Mati.⁴² A dále i studie věnované Lichtenštejnům od T. Knoze.⁴³ Ten se ve svých dějinách konfiskací zabývá také slezskou otázkou a doplňuje tak klasické dílo J. Zukala v této oblasti.⁴⁴

Poznámky ke zpracování

Na závěr této kapitoly je nutné zmínit také několik spíše technických poznámek. K velkým úskalím patří užití tvarů jmen a místních názvů. Podstatná část názvů slezských obcí má dnes minimálně dva, případně tři ekvivalenty: německý, český a polský. V textové části práce jsou využívány české názvy ve všech případech, kdy tato varianta existuje. Pokud není český název k dispozici, je užit zpravidla současný úřední název. V příloze číslo 1 je uveden slovník použitých toponym.

V práci se vyskytuje také celá řada jmen osobních. Tato jména jsou převáděna do české formy bez ohledu na užití v jiných jazycích, výjimka je ponechána tam, kde je jiný tvar obecně užíván. V případě častého užití více ekvivalentů v českém jazyce jsou tyto varianty uvedeny v poznámce. Co se týče biografických údajů, u jednotlivých osob včetně panovníků jsou v závorce uvedena data narození a úmrtí, jsou-li známá. Bibliografické údaje byly čerpány z několika základních zdrojů. Především se jednalo o souhrnná biografická díla K. Jasiňského k problematice Piastovců a S. Głogowského pro rod Poděbradů, případně monografie F. Skřivánka a J. Tovačovského zabývající se vratislavskými biskupy.⁴⁵ Dále bylo čerpáno z databází ADB a NDB.⁴⁶ Další dodatečné zdroje jsou uvedeny v Seznamu pramenů a literatury, který obsahuje také zvláštní část k biografickým heslům.

⁴¹ JANÁČEK, J., Valdštejn a jeho doba, Praha, 2003; KOLLMANN, J., Valdštejn a evropská politika 1625–1630. Historie 1. generalátu, Praha, 1998; POLIŠENSKÝ, J. – KOLLMANN, J., Valdštejn. Ani císař, ani král, Praha, 1995; STARÝ, M., Frýdlantské vévodství a jeho státoprávní postavení v rámci České koruny, dostupné z: <www.academia.edu/15722419/STARÝ_Marek_Frýdlantské_vévodství_a_jeho_státoprávní_postavení_v_rámci_České_koruny> [cit. 23. 5. 2018];

⁴² MAŤA, P., Svět české aristokracie (1500–1700), = Edice Česká historie 12, Praha, 2004.

⁴³ Například komparativní studie KNOZ, T., Lichtenštejn, Ditrichštejn, Valdštejn – tři cesty k úspěchu (KNOZ, T., Liechtenstein, Dietrichstein, Wallenstein – drei Wege zum Erfolg, in: VAREKA, M. – ZÁŘICKÝ, A. (ed.), Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Geschichte der Länder der Böhmische Krone, Ostrava – Vaduz, 2013, s. 119–146, dále KNOZ, T., Pobělohorské konfiskace: moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty, = Knižnice Matice moravské, 39, Brno, 2006.

⁴⁴ ZUKAL, J., Slezské konfiskace 1620–1630. K pokutování provinilé šlechty v Opavsku, Krnovsku a Osoblažsku po bitvě bělohorské a vpádu Mansfeldově, Praha, 1916.

⁴⁵ JASIŃSKI, K., Rodowód Piastów Śląskich. Piastowie wrocławscy, legnicko-brzeszcy, świdniccy, ziebiccy, glogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy, Kraków, 2007; GŁOGOWSKI, S., Potomci krále Jiřího z Poděbrad (Genealogie knížat z Mínskberka), Ostrava, 1989; SKŘIVÁNEK, F. – TOVAČOVSKÝ, J., Vratislavští biskupové v dějinách Slezska: se zvláštním zřetelem na jejich životopisy a heraldiku, Praha, 2004;

⁴⁶ Obě databáze nyní společně dostupné prostřednictvím: <<https://www.deutsche-biographie.de/>> [cit. 25. 5. 2018].

VÝVOJ ÚZEMNÍHO ČLENĚNÍ SLEZSKA

Pojem Slezsko

Pojem „Slezsko“ (latinsky Silesia, německy Schlesien, polsky Śląsk) je možné nalézt v různých jazykových podobách již v nejstarších kronikách, které jsou pro oblast střední Evropy k dispozici. Původně byl chápán pravděpodobně jen z geografického hlediska jako název oblasti kolem hory Slézy obývané slovanským kmenem Slezanů.⁴⁷ Jednalo se tedy o území odpovídající zhruba centrálnímu Slezsku.⁴⁸ Postupně se však tento termín rozšířil na pojmenování celé oblasti, která byla v průběhu jedenáctého a dvanáctého století ovládána Piastovci a stala se nejprve integrální, posléze spíše volně přidruženým územím polského raně středověkého státu. Jako jeden celek je slezská oblast vnímána poprvé asi koncem desátého století.⁴⁹

Jednotnému vnímání slezského území napomohlo jistě i zřízení vratislavské diecéze, která je poprvé zmiňována k roku 1051.⁵⁰ Vzhledem k významu církevně administrativního členění

⁴⁷ V rukopise Bavorský geograf (Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii, tj. Popis měst a míst na severní straně Dunaje) z období kolem poloviny devátého století se vyskytuje název „Sleenzane“. Tento název ve variantě „Sleezane“ uvádí I. Korbelářová, v podobě „Sleenzane“ / „Slensane“ uvádí J. Bahlcke. V originálním textu rukopisu, dostupném v digitalizované podobě z: <<https://bildsuche.digitale-sammlungen.de/index.html?c=viewer&bandnummer=bsb00079145&pimage=00321&einzelsegment=&v=2p&l=en>> [cit. 15. 3. 2018] je uveden název „Sleenzane“. V kronice merseburského biskupa Thietmara z let 1012–1018 je uveden pojem „pagus Silensis“. Oba tyto výrazy Irena Korbelářová přirovnává k oblasti Vratislavsko. Naopak pojmenování „provincia Wratislaviensis“ / „region Wratislaviensis“ v polské kronice Galla Anonyma a „Slansko“ v Kosmově kronice již definuje jako oblast odpovídající nejen Vratislavsku, ale celému slezskému území pod nadvládou Piastovců. KORBELÁŘOVÁ, I., K územně správnímu členění Slezska před rokem 1740, in: Slezský sborník 100, 2002, s. 161–171, zde s. 162; dále jen: KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění. BAHLCHE, J., Schlesien und die Schlesier, München, 1996, s. 41–42; dále jen BAHLCHE, Schlesien. Oba autoři pravděpodobně vycházeli ze studie HORÁK, B. – TRÁVNÍČEK, D., Descriptio civitatum ad septentrionalem plagam Danubii (t. zv. Bavorský geograf), Praha, 1956 (= Rozpravy Československé akademie věd. Řada společenských věd, díl 66/2). K rukopisu Bavorského geografa viz studie ŁOWMIAŃSKI, H., O identyfikacji nazw Geografa bawarskiego, Studia Źródloznawcze, III, 1958, s. 1–22.

⁴⁸ Ke stručnému geografickému popisu oblasti např. CONRADS, N., Silesiographia oder Landesbeschreibung, in: CONRADS, N. (hrsg.), Schlesien (Deutsche Geschichte im Osten Europas), Berlin, 1994, s. 13–20; KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění, s. 162; BAHLCHE, Schlesien, s. 14–17.

⁴⁹ BAHLCHE, Schlesien, s. 17. KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění, s. 162.

⁵⁰ BAHLCHE, Schlesien, s. 22. K stručnému posouzení vlivu založení Vratislavské diecéze také KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění, s. 162–163. Celé Slezsko však nenáleželo k Vratislavské diecézi. Východní části Horního Slezska náležely také ke Krakovské diecézi. Území při západní hranici Krosenska, Zaháňska a menší oblast kolem Friedebergu (Mirsk) v Javorském knížectví náležela k Míšeňské diecézi. Svobodínsko a k němu na západě přilehlá část Krosenska patřila k Poznaňské diecézi. Oblast kolem svídnického Friedlandu (Mieroszów) náležela k Pražské arcidiecézi a původem moravská území náležela k Olomoucké diecézi. Hlučínsko na počátku třináctého století patřilo k přerovské provincii. A o tzv. holasickou provincii, která odpovídala budoucímu Opavskému (a posléze také Krnovskému) knížectví, vedli olomoucký a vratislavský biskup spor až do roku 1229. V tomto roce byla situace rozřešena ve prospěch olomouckého biskupa a Opavsko tak bylo dočasně potvrzeno jako součást Moravy. Označení provincie bylo odvozeno podle slovanského kmene Holasiců se sídelní oblastí na dnešním Opavsku, Krnovsku, Hlubčicku a částečně také Těšínsku. KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění, s. 169, poznámka 5. SPURNÝ, F. (a kol.), Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, II, Severní Morava, Praha, 1983, s. 8–9; dále jen: SPURNÝ, Hrady, II; MACHILEK, F., Reformation und Gegenreformation in Schlesien unter besonderer Berücksichtigung Oberschlesiens. Eine Einführung, in: WÜNSCH, T. (hrsg.), Reformation und Gegenreformation in Oberschlesien: die Auswirkungen

v období středověku dochází často k pojmenování slezské oblasti názvem „Vratislavsko“ právě podle sídla diecéze. V tomto případě je tím míněna nejen oblast Vratislavského knížecí, ale často celé Slezsko, nebo přinejmenším území zahrnující dolno- a středoslezskou oblast. Může se však jednat také jen o středoslezskou oblast odpovídající vratislavskému arciděkanátu.⁵¹ Hornoslezská oblast je pak často označována jako Opolsko.⁵²

Pro odlišení od názvů knížectví se pro obě oblasti vžily názvy „Velké Vratislavsko“ (Dolní Slezsko) a „Velké Opolsko“ (Horní Slezsko). Přičemž pro „Velké Vratislavsko“ byl někdy užíván také název „Slezsko“ (*ducatu Slesie, ducatus Slesiae* – v kontrastu k názvu používanému pro Velké Opolsko – *ducatu Opoliensis*).⁵³ Vedle této identifikace můžeme v několika listinách najít také čistě geografické označení zemí „před a za Odrou“ (*citra et ultra Oderam fluvium*).⁵⁴

Slezsko jako jeden celek nikdy nebylo samostatným plně suverénním státem. V průběhu středověku i novověku docházelo ke změnám jeho území struktury, rozsahu i státoprávnímu zařazení. Navíc se jednalo o značně decentralizované území. Pojem „Slezsko“, případně „obojí Slezsko“ (*Utraque Silesiae*) se začal z hlediska státoprávnímu významu užívat více až v souvislosti s reformami krále Matyáše Korvína (1443–1490) v sedmdesátých a osmdesátých letech patnáctého století.⁵⁵ Od té doby se také častěji uplatňovalo dělení Slezska na „Horní“ a „Dolní“ (*Silesia Superior a Inferior*) a rostla také frekvence užívání těchto pojmů v dokumentech knížecí a stavovské provenience.

Začlenění slezského území do komplexu zemí Koruny české

Když se podíváme blíže na vnitřní strukturu slezského území, zjistíme, že bylo značně diferencované. Roztříštěnost tohoto teritoria byla dána především komplikovaným vývojem v průběhu několika staletí od vydělení údělného piastovského knížectví z polského státu na základě závěti Boleslava III. Křivoústého (1085–1138).⁵⁶

auf Politik, Kust und Kultur im Ostmitteleuropäischen Kontext, Berlin, 1994, s. 13, dále jen MACHILEK, Reformation und Gegenreformation.

⁵¹ Vratislavská diecéze se dělila na čtyři arciděkanáty – vratislavský, hlohovský, lehnický a opolský. MACHILEK, Reformation und Gegenreformation, s. 13.

⁵² Pod dolno- a středoslezskou oblast zahrnujeme území pod vládou Jindřicha III. Vratislavského, Boleslava Lehnického a Konráda Hlohovského, Opolskem v širším smyslu Horního Slezska rozumíme území pod vládou Vladislava Opolského (respektive po jeho smrti v roce 1281 území pod vládou jeho čtyři synů: Opolsko v užším smyslu, Kozelsko-Bytomsko, Ratibořsko a Osvětimsko-Těšínsko).

⁵³ BAHLCKE, Schlesien, s. 23. Knížata v dolno- a středoslezské oblasti se titulovala jako knížata, respektive vévodové slezští. Zatímco hornoslezská knížata se titulovala jako knížeta / vévodové opolští.

⁵⁴ Toto označení je zachováno např. v listinách Jindřicha Zaháňského a Boleslava Olešnického z roku 1329 uložených v NA Praha, AČK, sign. 138 a 140.

⁵⁵ KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění Slezska, s. 165.

⁵⁶ Roku 1138 získal oblast Slezska společně s dalšími polskými úděly Vladislav II. Vyhnanec (1105–1159), nejstarší syn Boleslava III. Vzhledem k uplatňování seniorátního práva měl jako nejstarší příslušník vládnoucího rodu Piastovců v držbě také Krakov a disponoval v některých oblastech pravomocí nad celým polským územím. Brzy se však dostal do konfliktu s mladšími bratry a uprchl ze země. Navzdory podpoře císaře Fridricha I. Barbarossy (1122–1190) se mu už nikdy nepodařilo ujmout se moci a zemřel v exilu. Jeho synové se mohli vrátit

V průběhu středověku se Slezsko rozčlenilo do několika formálně samostatných knížectví. Jejich počet velmi rychle narůstal zejména od roku 1202, kdy přestal být s konečnou platností uplatňován seniorát⁵⁷ a každý z dospělých synů knížete měl nárok na samostatné území pod svrchovanou vládou. Současně došlo k potvrzení smlouvy, jíž se piastovští panovníci dolnoslezské (velko-vratislavské a velko-hlohovské) a hornoslezské (velko-opolské) oblasti vzájemně vzdali dědických práv.

Počet knížectví se pak zvyšoval téměř v každé generaci. Ve čtrnáctém století bylo Slezsko rozděleno do zhruba dvou desítek drobných území, přičemž většina z nich měla status knížectví. V mnoha případech se však jednalo jen o přechodnou existenci. Některá z knížectví si udržela svou samostatnost jen po několik let.

Obrázek 1: Rozdělení slezského území k roku 1252

Zpracováno autorkou. V této schématické mapě je naznačeno dělení dolnoslezské oblasti mezi syny Jindřicha II. v roce 1252: Jindřicha III. Vratislavského, Konráda Hlohovského a Boleslava Lehnického a prozatím nerozdělené Opolské knížectví zahrnující celou hornoslezskou oblast

do Slezska roku 1163. Od této doby se pak datuje nezávislost slezského území na Polsku. GRAWERT-MAY, Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens zu Polen, Böhmen und dem Reich während des Mittelalters (Anfang 10. Jahrhundert bis 1526), = Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte, 15, Aalen, 1971, s. 35; dále jen GRAWERT-MAY, Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens. K zásadám nástupnictví po smrti Boleslava III. Křivoústého RYMAR, E., Primogenitura zasadą regulującą następstwo w pryncypat w ustawie sukcesyjnej Bolesława Krzywoustego, in: Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, XLVIII, 1993, s. 1–15 a XLIX, 1994, s. 1–19.

⁵⁷ GRAWERT-MAY, Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens, s. 36–37. Dále: KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění, s. 163. BAHLCKE, Schlesien, s. 24; WECZERKA, Handbuch der historischen Stätten – Schlesien, Stuttgart, 2003, s. XXXV; dále jen WECZERKA, Handbuch.

Obrázek 2: Rozdělení slezského území k roku 1281

Zpracováno autorkou. V této schématické mapě je naznačeno dělení hornoslezské oblasti mezi syny Vladislava Opolského v roce 1281: Měška I. Těšínského, Kazimíra II. Kozelsko-Bytomského, Boleslava I. Opolského a Přemka Ratibořsko-Těšínského. Oproti stavu na počátku sedmnáctého století zde území Slezska zahrnuje v dolnoslezské oblasti Krosensko a v hornoslezské oblasti Seveřsko, Osvětimsko a Zátorsko. Naopak chybí území části budoucího Zaháňského knížectví, které bylo připojeno až roku 1289.

K potvrzování lenní závislosti jednotlivých knížectví na českém králi docházelo postupně v průběhu čtrnáctého století.⁵⁸ V letech 1327–1329 holdovali Janu Lucemburskému (1296–1346) Piastovci z Ratibořska, Těšínska, Falkenberska, Kozelska, Opolska a Osvětimska, Zaháňska, Stínavska, Olešnicka a Lehnicka. Roku 1336 následovalo Minsterbersko.⁵⁹ Jako

⁵⁸ S výjimkou speciálního případu Vratislavského knížectví, které bylo již roku 1290 uděleno císařem Rudolfem II. v léno českému králi Václavovi II. Viz kapitola Úsilí o dosažení postavení plnoprávných říšských knížat.

⁵⁹ Dochované originály listin, v nichž jednotlivá knížata uznávají lenní závislost na českém králi, jsou uloženy v NA Praha, fond Archiv České koruny (1158–1935), sign. 118, 119, 120, 121, 124, 136, 138, 139, 140, 173; dále jen NA Praha, AČK. Lenní závislost na českém králi uznali: Kazimír I. Těšínský († 1358) v listině datované dne 18. února 1327 v Opavě: NA Praha, AČK, sign. 119, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/119/charter>> [cit. 15. 1. 2018]; Boleslav II. Opolsko-Falkenberský († 1362/1365) za Falkenberské knížectví v listině ze dne 18. února 1327 v Opavě: NA Praha, AČK, sign. 118, dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/118/charter>> [cit. 15.1.2018]; Vladislav Bytomsko-Kozelský († asi 1351/1352) v listině datované dne 19. února 1327 v Opavě: NA Praha, AČK, sign. 120, dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/120/charter>> [cit. 15. 1. 2018] (Niméné lenní závislost na českém králi přijal již v roce 1289 jeho předchůdce vévoda Kazimír II., který vládl Bytomsku-Kozelsku v letech 1281–1312. BÄHLCKE, Schlesien, s. 24); Jan I. Osvětimský († 1372) v listině ze dne 24. února 1327 v Bytomí: NA Praha, AČK, sign. 121, dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/121/charter>> [cit. 15. 1. 2018]; Boleslav II. Opolský v listině ze dne 5. dubna 1327 ve Vratislavi: NA Praha, AČK, sign. 124, dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/124/charter>> [cit. 15. 1. 2018]; Jindřich IV. Hlohovsko-Zaháňský († 1342) v listině ze dne 9. května 1329 ve Vratislavi: NA Praha, AČK, sign. 138, dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/138/charter>> [cit. 15. 1. 2018]; Jan Stínavský († 1365) v listině ze dne 29. dubna 1329 ve Vratislavi: NA Praha, AČK, sign. 136, dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/136/charter>> [cit. 15. 1. 2018]; Konrád I. Olešnický v listině ze dne 10. května 1329 ve Vratislavi: NA Praha, AČK, sign. 140, dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/140/charter>> [cit. 16. 1. 2018]; Jan Lucemburský jako král český a polský uděluje listinou ze dne 9. května 1329 ve Vratislavi Lehnicko lénem Boleslavovi III. Lehnickému: NA Praha, AČK, sign. 139, dostupné z: <[23](http://monasterium.net/mom/CZ-</p>
</div>
<div data-bbox=)

poslední bylo k českému státu připojeno spojené knížectví Svídnicko-Javorské, na něž získal nárok Karel IV. jako manžel Anny Svídnické (1339–1362)⁶⁰, neteře posledního zdejšího knížete Boleslava II. Malého (1308–1368)⁶¹. Knižectví bylo ke Koruně definitivně přičleněno roku 1392, kdy zemřela Boleslavova manželka Anežka (asi 1315–1392).⁶²

Prostřednictvím lenních přísah, výměn, prodejů a zástav území tak získával český král stále větší vliv v podstatné části Slezska.⁶³ Nároky na slezské území si však stále činili i polští Piastovci. Současně však Lucemburkové odvozovali od přemyslovských králů Václava II. a Václava III. svá práva na polskou korunu. V srpnu roku 1335 tak byla uzavřena kompromisní Trenčínská smlouva, kterou se polský král Kazimír III. Veliký (1310–1370) vzdal těch slezských knížectví, která se nejpozději k roku 1329 podřídila českému králi. Jan a Karel Lucemburští se naproti tomu zřekli nároků na polský trůn. Za to jim pak polská strana ve Visegrádské smlouvě z listopadu 1335 přirčila náhradu dvaceti tisíc kop pražských grošů. Obě strany se zavázaly dodržovat ustanovení smluv pod hrozbou exkomunikace.⁶⁴

Trenčínská smlouva včetně dodatků uzavřených ve Visegrádu byla ze strany polského krále Kazimíra potvrzena až v lednu 1339 v Krakově.⁶⁵ Jeho nástupce Ludvík I. Veliký z Anjou

NA/ACK/139/charter> [cit. 16. 1. 2018]; Boleslav II. Minsterberský v listině ze dne 29. srpna 1336 ve Střelíně uznává lenní závislost na českém králi: NA Praha, AČK, sign. 173, dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/173/charter>> [cit. 16. 1. 2018]. Listinu pro Ratibořsko z 19. února 1327 se v originále nepodařilo dohledat, nicméně je publikována v edici: GRÜNHAGEN, C. – MARKGRAF, H. (hrsg.), *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*, 2, = Publicationen aus den K. Preussischen Staatsarchiven, 16, Leipzig, 1883, s. 380–383, dále jen: LUBS, II, č. 1; k tomu dostupná literatura, například GRAWERT-MAY, *Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens*, s. 40. J. Bahlcke vynechává lenní přísahy z let 1327 a shrnuje všechny pod holdování k roku 1329: BAHLCKE, *Schlesien*, s. 24, 26. Opisy vybraných výše uvedených listin jsou také součástí rukopisu uloženého v NA Praha, fond Sbírka rukopisů, sign. A43; dále jen NA Praha, SR. V průběhu čtrnáctého století pak docházelo k obnovování lenních přísah, případně ke skládání přísahy za knížectví dočasně vydělená z některého ze stávajících území, která však už byla v lenním svazku s Českým královstvím.

⁶⁰ VOGELSANG, T., „Anna“, in: NDB 1, 1953, s. 299.

⁶¹ Někdy uváděn jako „Bolek“. RIECKENBERG, H., J., „Bolko II.“, in: NDB 2, 1995, s. 431.

⁶² Kniže Bolek II. Svídnický potvrdil 3. srpna 1353 dohodu, na jejímž základě se Anna Svídnická a její potomci měli stát dědici Svídnicka a Javorska po smrti jeho samého a jeho manželky Anežky. WECZERKA, *Handbuch*, s. 206–207, 491. SLEZSKO, 1, s. 300. Polský král Kazimír III. se vzdal nároků na obě knížectví již v roce 1356 – viz opis listiny v rukopisu uložený v NA Praha, SR, sign. A43, fol. 151v–152r.

⁶³ Fond AČK NA v Praze, dostupný v digitalizované podobě z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/fond>> [cit. 16. 1. 2018], přináší několik dokladů zapojení obou prvních Lucemburků do dění ve Slezsku, stejně tak lze najít doklady, které se však často překrývají s dokumenty ve fondu AČK, ve fondu Sbírka rukopisů, sign. A43 (vznik rukopisu pravděpodobně na přelomu sedmnáctého a osmnáctého století, viz KOZÁK, P., „Archiv“ Lehnicko-Břežských knížat. Písemnosti z rukopisu Sign. A 43 uloženého v pražském Národním archivu, in: *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka*, LXVI, 2011, s. 79–109, zde s. 79.

⁶⁴ GRAWERT-MAY, *Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens*, s. 42. Trenčínská smlouva v německém překladu (originál je v latinském jazyce) je uveden jako příloha – Dokument 1 v: BAHLCKE, *Schlesien*, s. 27. Na Visegrádská (Vyšehradská) smlouva z 23. listopadu 1335 je uložena v NA Praha, AČK, sign. 168, v digitalizované podobě dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/168/charter> [cit. 16. 1. 2018]. K návrhům krále Kazimíra III. na vypořádání nároků Jana Lucemburského na polskou korunu listina z 9. srpna 1335 (Krakov): NA Praha, SR, sign. A43, fol. 60r+v.

⁶⁵ GRAWERT-MAY, *Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens*, s. 41. Opis listiny z 9. února 1339 v Krakově viz NA Praha, SR, sign. A43, fol. 94r–95v.

(1326–1382) stvrdil roku 1372⁶⁶ jak Trenčínský mír, tak Namyslavskou smlouvu, uzavřenou roku 1348 mezi Kazimírem III. a Karlem IV.⁶⁷ Tyto listiny vytvářely základ pro tzv. kompakтата, kterými se řídily slezsko-polské vztahy. Obnovení kompaktat bylo požadováno při každé změně na českém či polském trůně.⁶⁸

Na Trenčínskou a posléze také Namyslavskou smlouvu navazovala vlastní inkorporace Slezského vévodství do komplexu zemí Koruny české králem Karlem IV. v roce 1348, respektive 1355.⁶⁹

Bezprostřední a lenní knížectví

Od konce patnáctého, a především šestnáctého století se územní struktura Slezska postupně stabilizovala, a to prostřednictvím centralizačních opatření Matyáše Korvína a poté i habsburských panovníků. K ustálení situace přispělo v neposlední řadě i postupné vyhasínání jednotlivých linií Piastovců. Po vymření panujícího rodu přecházela původně lenní knížectví na korunu a král si je mohl ponechat pod svou bezprostřední vládou, nebo je znovu udělit v léno. Tak se od sebe postupně začaly stále výrazněji odlišovat dva typy slezských knížectví: ⁷⁰ lenní knížectví pod správou jednotlivých knížat a bezprostřední (imediátní, dědičná) knížectví, ve kterých vládl přímo český král, zastoupený zemskými hejtmany.

⁶⁶ Listina Ludvíka I. Velikého z Anjou ze dne 23. května 1372 na Vyšehradu (Visegrádu), kterou se jako král uherský a polský za sebe a svou manželku Alžbětu zavazuje nečinít si nároky na v listině uvedená místa Českého království, Polska a Říše, včetně slezských knížectví. Originál listiny je uložen v NA Praha, AČK, sign. 1077, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1077/charter>> [cit. 16. 1. 2018].

⁶⁷ Listina Kazimíra III. ze dne 22. listopadu 1348 (v Namyslavi). Originál uložen v NA Praha, AČK, sign. 319; v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/319/charter>> [cit. 15. 1. 2018]. Namyslavská smlouva představovala rozšíření původního Trenčínského míru. Polský král se touto smlouvou vzdal také nároků na Minsterberské a Svídnicko-Javorské knížectví, která byla České koruně podřízena až po uzavření smlouvy v Trenčíně. Více viz PUSTEJOVSKY, O., Schlesiens Übergang an die böhmische Krone: Machtpolitik Böhmens im Zeichen von Herrschaft und Frieden, = Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands, 13, Köln, 1975, s. 149 an.

⁶⁸ EICKELS, Ch. van, Schlesien im böhmischen Ständestaat, Köln, 1994, s. 17; dále jen: EICKELS, Schlesien.

⁶⁹ Viz listina ze dne 7. dubna 1348 uložená v NA Praha, AČK, sign. 299, v digitalizované podobě dostupná z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/299/charter>> [cit. 17. 1. 2018], kterou byla nejen slezská knížectví, ale i budyšínská a zhořelecká marka připojeny ke království a koruně Českého království. Jednotlivá slezská knížectví v listině nejsou, s výjimkou vratislavského knížectví, explicitně jmenována. Úplný seznam je uveden až v konfirmační listině z 9. října 1355, kterou Karel IV. vydal po své korunovací římským císařem: NA Praha, AČK, sign. 510, v digitalizované podobě dostupná z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/510/charter>> [cit. 17. 1. 2018]. K problematice přičlenění Slezska k České koruně například ČÁDA, F., Právní začlenění Slezska do zemí českých, in: Slezsko, český stát a česká kultura, = Slezská knihovna, díl 1., Opava, 1946, s. 65–74. Nově BOBKOVÁ, L., 7. 4. 1348. Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV., Praha, 2006.

⁷⁰ Je třeba zdůraznit také skutečnost, že ve Slezsku docházelo ke kolísání označení „knížectví“ versus „vévodství“, respektive „kníže“ versus „vévoda“. Český král měl pro sebe vyhrazen titul „nejvyššího knížete“ či „nejvyššího vévody ve Slezsku“, jednotlivá jím bezprostředně ovládaná území se zpravidla objevují v pramenech jako „knížectví“ (Fürstentum). V případě lenních knížectví (vévodství) užívali jejich majitelé až na nepočetné výjimky převážně titul „vévodů“ (Herzog), samotné území však bývá často nazýváno pouze jako „knížectví“. Až v průběhu sedmnáctého století se častěji užívá i pojem „vévodství“ (Herzogtum). A například u vratislavských biskupů se vedle titulatury „kníže – biskup“ (Fürstbischof) užívala také titulatura „niského knížete“ a „grotkovského vévody“, spojené Nisko-Grotkovsko je však zpravidla nazýváno „knížectvím“, či „biskupskou zemí“ (Bistumland) a „Horním krajem“ (Oberkreis).

Poměr zastoupení bezprostředních a lenních knížectví se neustále proměňoval. Obecně je možné konstatovat, že po výrazném úbytku lenních knížectví v průběhu patnáctého a šestnáctého století, byl tento trend v první polovině sedmnáctého století dočasně zvrácen díky propůjčování knížectví rodům podporujícím Habsburky.⁷¹ S vymřením těšínských a lehnicko-břežských Piastovců nastaly však opět významné přesuny ve prospěch koruny.

K bezprostředním knížectvím se postupně začalo řadit Hlohovsko (1331, definitivně 1634), Vratislavsko (1335), Svídnicko a Javorsko (1392), Minsterbersko (1428, opětovně 1570), Opolsko a Ratibořsko (1532) a Zaháňsko (1549, opětovně 1634), Těšínsko (1653), Lehnicko, Břežsko a Volovsko (včetně Olavska; 1675).⁷² Některým z těchto knížectví však nezůstal charakter území spravovaného přímo korunou na dlouho, byť se často jednalo pouze o zástavní držby. V případě Minsterberska došlo k jeho udělení v léno dokonce navzdory privilegiím zaručujícím zdejšími stavům nezczizitelnost knížectví od komorního zboží.

Vratislavsko, které připadlo českému králi po smrti posledního zdejšího knížete Jindřicha VI. (1294–1335),⁷³ nebylo po vymření původní piastovské dynastie na rozdíl od ostatních dědičných knížectví již nikdy propůjčeno v léno, ani zastaveno.

Hlohovské knížectví získal český král poprvé v roce 1331, kdy zemřel poslední zdejší kníže Přemysl II. (1300–1331). Karel IV. však rozdělil knížectví na dvě části, z nichž jedna byla udělena piastovskému knížeti Jindřichovi V. Železnému (1312–1369) a druhá zůstala ve vlastnictví koruny. Po smrti knížete Jindřicha XI. (1429–1476) se rozhořel spor o hlohovské dědictví (1476–1482), v jehož důsledku bylo od knížectví odloučeno Krosensko ve prospěch braniborských Hohenzollernů.⁷⁴ Ve dvacátých letech získal Hlohovsko krátce do svého držení nástupce trůnu, arcivévoda Ferdinand.⁷⁵ Ještě v letech 1632–1634 bylo Hlohovsko propůjčeno Albrechtovi z Valdštejna (1583–1634),⁷⁶ patrně však pouze ve formě zástavy.

⁷¹ Postavení novoknížecích rodů se však lišilo od postavení původních piastovských vládců – viz kapitola Postavení slezských knížat

⁷² Ke smrti posledního lehnicko-břežsko-volovského knížete Jiřího Viléma roku 1675: JASIŃSKI, K., *Rodówod Piastów śląskich. Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziebiczcy, glogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy*, Kraków, 2007, s. 243–244 (nové vydání připravené Tomaszem Jurkem shrnuje původní tři díly z let 1973–1977 do jednoho svazku), dále jen: JASIŃSKI, *Rodówod Piastów śląskich*.

⁷³ WECZERKA, *Handbuch*, s. 43.

⁷⁴ Viz kapitola Budování panství Hohenzollernů ve Slezsku.

⁷⁵ Viz instrukce arcivévody Ferdinanda pro Kryštofa Šimona z Thunu ve věci převzetí Opolsko-Ratibořského a Hlohovského knížectví z 3. dubna 1625 (Víděň): NA Praha, AČK, sign. 2372, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2372/charter>> [cit. 7. 1. 2018].

⁷⁶ Shrnutí WECZERKA, *Handbuch*, s. 128–129.

Zaháňsku vládla do roku 1472 jedna z větví Piastovců, poté přešlo za částku padesáti tisíc uherských zlatých pod panství saských Wettinů.⁷⁷ Kurfirť Mořic Saský⁷⁸ postoupil knížectví roku 1549 Habsburkům. Ti jej však opakovaně zastavovali a v průběhu třicetileté války udělili v léno nejprve Albrechtovi z Valdštejna a roku 1646 rodu Lobkoviců.⁷⁹

Opolsko-Ratibořsko se mezi bezprostřední knížectví zařadilo roku 1532 po smrti knížete Jana II. Opakovaně však bylo zastaveno, nejprve krnovským Hohenzollernům.⁸⁰ Poté jej v letech 1552–1556 držela Isabela Zápolská († 1559), dcera polského krále Zikmunda I. Starého (1467–1548) a manželka uherského vzdorokrále Jana Zápolského (1487–1540). Roku 1598 přešlo spojené knížectví na jeden měsíc do zástavy Zikmunda Báthoryho (1572–1613).⁸¹ Krátce je držel také Gabriel (Gábor) Bethlen (1580–1629), vřislavský biskup Karel Habsburský (1590–1624) a po jeho smrti také následník trůnu arcivévoda Ferdinand (III., 1608–1657).⁸² Poslední zástavou Opolska-Ratibořska bylo jeho propůjčení polskému králi v letech 1645–1666.⁸³ Poté již zůstalo spojené knížectví až do pruské anexe v majetku českého krále.

⁷⁷ Prodej Zaháňska knížetem Janem II. vévodům Arnoštovi a Albrechtovi z rodu saských Wettinů byl právně ukotven v listině z 12. prosince 1472. Kupní smlouva publikována v LUBS, I, s. 213–216. Pozadí prodeje Zaháňska Janem II. v souvislosti se sporem o hlohovské dědictví stručně nastíněno v: FUKALA, R. – KORBELÁŘOVÁ, I. – OLŠOVSKÝ, J. – UHLÍŘ, D. – ŽÁČEK, R. – JIRÁSEK, Z., Slezsko v dějinách českého státu 1490–1763, II, Opava, 2012, s. 15, dále jen SLEZSKO, 2. Problematikou držby Zaháňska saskými Wettiny se zabývá také WEBER, M., *Das Verhältnis Schlesiens zum Alten Reich in der Frühen Neuzeit*, Köln – Weimar – Wien, 1992, s. 185–188, dále jen WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens*, kde je poukázáno i na související kandidaturu vévody Albrechta Saského na český královský trůn po smrti Jiřího z Poděbrad. K udělení knížectví v léno Wettinům dále: revers kurfirť Arnošta Saského (1441–1486) z roku 1473 k lenním povinnostem vázaným na Zaháňské knížectví Matyáši Korvínovi: LÜNIG, J. Ch., *Corpus iuris feudalis germanici*, II, Frankfurt, 1727, s. 13–14; dále jen: LÜNIG, *Corpus iuris feudalis*, II; a lenní listinu Matyáše Korvína pro bratry Arnošta a Albrechta III. Statečného (Srdnatého, 1443–1500) a jejich strýce Viléma III. (durynský lantkrabě, 1425–1482) z roku 1474: tamtéž, s. 14–16. K osobě kurfirť Arnošta Saského: BLASCHKE, K., Ernst, in: NDB, 4, Berlin, 1959, s. 620, v digitalizované podobě dostupné z: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00016320/image_634> [cit. 15. 3. 2018]. K osobě Albrechta III.: RÖSSLER, H., Albrecht der Beherzte, in: NDB, 1, Berlin, 1953, s. 174–175, v digitalizované podobě dostupné z: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00016233/image_192> [cit. 15. 3. 2018]. Přehledně k saským kurfirťům: KROLL, F.-L. (hrsg.), *Die Herrscher Sachsens. Markgrafen, Kurfürsten, Könige 1089–1918*, München, 2007.

⁷⁸ K osobě kurfirť Mořice Saského (1521–1553): WARTENBERG, G., Moritz, in: NDB, 18, Berlin, 1997, s. 141–143, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://daten.digital-sammlungen.de/0001/bsb00016336/images/index.html?seite=157>> [cit. 15. 3. 2018].

⁷⁹ Shrnutí vlastníků knížectví WECZERKA, *Handbuch*, s. 462.

⁸⁰ Viz kapitola Zápas o opolsko-ratibořské dědictví.

⁸¹ Potvrzení privilegií opolsko-ratibořských stavů Zikmundem Báthorym z 22. června 1598 je uloženo v NA, AČK, sign. 2245, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2245/charter>> [cit. 12. 1. 2018].

⁸² Instrukce arcivévody Ferdinanda pro Kryštofa Šimona z Thunu ve věci převzetí Opolsko-Ratibořského a Hlohovského knížectví z 3. dubna 1625 (Vídeň): NA Praha, AČK, sign. 2372. Následník trůnu získal do správy dodatečně také Svidnicko-Javorské knížectví: viz instrukce arcivévody Ferdinanda z 8. června 1626 (Vídeň): NA Praha, AČK, sign. 2375, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2375/charter>> [cit. 7. 1. 2018].

⁸³ KWAK, J., *Zarys dziejów politycznych księstwa opolsko-raciborskiego*, in: BORÁK, M. (ed.), *Slezsko v dějinách českého státu. Sborník příspěvků z vědecké konference, pořádané pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě, Šenov u Ostravy, 1998*, s. 138–144. Pro období vyjednávání o zástavě Isabele Zápolské srovnej: FUKALA, R., *Hohenzollernové v evropské politice 16. století. Mezi Ansbachem, Krnovem a Královcem (1523–1603)*, Praha, 2005, s. 91–92; dále jen:

Těšínsko připadlo koruně roku 1653 po smrti poslední zdejší piastovské kněžny Alžběty Lukrécie. Její manžel Gundakar a syn Jan Ferdinand z Lichtenštejna neuspěli se svým dědickým nárokem i přes trvale prokazovanou loajalitu k rodu Habsburků. Ve správě královské komory zůstalo knížectví až do roku 1722, kdy bylo jako léno uděleno vévodovi Leopoldu Lotrinskému.⁸⁴

V patnáctém století začalo ke Slezsku výrazněji inklinovat také Opavsko a Krnovsko, která byla původně součástí Moravy. Četné styky opavských Přemyslovců se slezskými Piastovci je možné zaznamenat již od vydělení knížectví z Moravy roku 1318, kdy bylo Opavsko jako léno uděleno Mikuláši II. (1288–1365).⁸⁵ Posílení vazeb na Slezsko je svázáno i se spojením Opavska, které do roku 1377 zahrnovalo i území budoucího Krnovského knížectví,⁸⁶ pod jednou vládou s Ratibořskem.

Krnovsko bylo do Slezska trvale začleněno již v první polovině šestnáctého století v souvislosti s vládou Šelenberků⁸⁷ a zejména s nástupem markraběte Jiřího Braniborsko-Ansbašského (1484–1543) na zdejší knížecí stolec. Již v listině z roku 1506, kterou král Vladislav II. potvrzuje Jiřímu ze Šelenberka († 1526) a jeho dědicům práva v rozsahu uděleném přemyslovským opavským a ratibořským knížatům, je Krnovsko, včetně Hlubčicka⁸⁸,

FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice. Přehled k jednotlivým zástavám Opolska a Ratibořska viz WECZERKA, Handbuch, s. 383, 426–427.

⁸⁴ WECZERKA, Handbuch, s. 533.

⁸⁵ Mikuláš II. je považován za prvního opavského knížete z rodu Přemyslovců ve smyslu formálně samostatného vládce vázaného lenní přísahou českým králům. Mikuláš potvrdil přijetí země v léno od Jana Lucemburského listinou z 3. července 1318 (Praha) uloženou (ve formě originálu) v NA Praha, AČK, sign. 79, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/79/charter>> [cit. 4. 3. 2018]; opis listiny také součástí rukopisu: NA Praha, SR, sign. A43, fol. 38r–39r. Bližší vztahy se slezskými knížecími rody dokládají i tři sňatky Mikuláše II. se slezskými kněžny, Annou Ratibořskou († 1340), Hedvikou Olešnickou († 1359) a Jitkou z Falkenberka († 1380).

Není bez zajímavosti, že součástí panství Mikuláše II. byla po určité době i osada Cukmantl (dnes Zlatné Hory) s hradem Edelštejnem a místními výnosnými zlatými doly. Vévoda se musel tohoto území vzdát ve prospěch Jana Lucemburského – viz NA Praha, SR, sign. A43, fol. 92r+v. Karel IV. však opavským knížatům celou oblast vrátil s odvoláním na bezprávi učiněné svým otcem. Hrad Edelštejn dobyl v roce 1467 vřatslavský biskup Jošt z Rožmberka, který si jej nechal udfborečlit v léno od krále Matyáše Korvína (1474). Vlastnictví Zlatohorska si pak pojistil i dohodou s opavským knížetem Viktorínem z Poděbrad. Biskup celou oblast, která se stala integrální součástí Nisko-Grotkovského knížectví a tím i Dolního Slezska, vykoupil za 210 hřiven úroků a 1600 uherských zlatých. SPURNÝ, Hrady, II, s. 67.

⁸⁶ V roce 1377 došlo k rozdělení Opavska mezi syny knížete Mikuláše II.: Jana, Mikuláše III., Václava a Přemka I. SPURNÝ, Hrady, II, například s. 48, 13, passim. WECZERKA, Handbuch, rodokmen přemyslovských vévodů z Opavy, Krnova a Ratiboře s. 600–601.

Kromě Krnovska se z území původního Opavska dodatečně oddělila také menší stavovská panství Albrechtice (1623) a Bruntál (1639), které bylo v závěru sedmnáctého století dokonce dočasně povýšeno na knížectví – viz kapitola Dočasné povýšení Bruntálského panství na knížectví. Z území Krnovska bylo dodatečně vyděleno heraltické panství (1592). Naopak v roce 1502 bylo připojeno Vladislavsko, původně součást Ratibořska, a o rok později také Hlubčicko. Do území Opavského knížectví zasahovaly také četné tzv. moravské enklávy, které byly při udělení Opavska v léno Mikuláši II. vytvořeny z biskupského majetku olomoucké diecéze. Svůj status si udržely až do poloviny devatenáctého století. Jak v případě Opavska, tak Krnovska se jednalo o nekompatní a velmi členitá území, jejichž hranice procházely poměrně častými změnami.

⁸⁷ Často je užívána i podoba jména „Šelmerkové“, „Šelnberkové“, případně „Šellenberkové“.

⁸⁸ Hlubčicko získal Jan ze Šelenberka 12. ledna 1503 výměnou s Petrem Haugvicem za zástavu rozsáhlého panství Fürstenstein ve Svídnicko-Javorském knížectví. MAŤA, P., Svět české aristokracie (1500–1700), = Edice Česká

Vladislavska⁸⁹, Bruntálska, zámku Úvalno a Horního Benešova, uváděno jako součást Horního Slezska.⁹⁰

Dočasné spojení Krnovského knížectví pod vládou Hohenzollernů s Opolsko-Ratibořskem, Bytomí a Bohumínem přispělo k rychlejší integraci území krnovského knížectví do slezského prostoru.⁹¹ Částečné zpochybnění státoprávní příslušnosti Krnovska ke Slezsku s sebou nesl spor krnovských stavů s markrabětem Jiřím Fridrichem o obsazování zemských úřadů a stavovské svobody v šedesátých a sedmdesátých letech šestnáctého století, v jehož rámci se stavy opakovaně odvolávaly na v Krnovsku zavedené moravské zemské právo a požadavek užívat v úředním styku „moravštinu“.⁹² Po ukončení této pře však již ke zpochybnování státoprávní příslušnosti Krnovska nedocházelo.

Opavské stavy manévrovaly mezi Slezskem a Moravou zhruba až do dvacátých let sedmnáctého století.⁹³ A o definitivním zařazení Opavska mezi slezská knížectví tak bylo

historie 12, Praha, 2004, s. 138, dále jen MAŤA, Svět české aristokracie; ZUKAL, J., Slezské konfiskace 1620–1630. K pokutování provinilé šlechty v Opavsku, Krnovsku a Osoblažsku po bitvě bělohorské a vpádu Mansfeldovců, Praha, 1916, s. 4; dále jen ZUKAL, Slezské konfiskace.

⁸⁹ Vladislavské panství připojil Jan ze Šelenberka ke svým hornoslezským držávám v roce 1502 P. Maťa uvádí, že se jednalo o „svobodné panství“ bez dalšího upřesnění. MAŤA, Svět české aristokracie, s. 138. Nový majitel Jan Planknar z Kynšperka panství připojil v roce 1528 k Opavsku. Od Opavska pak bylo panství jako status minor osamostatněno v roce 1655. KOZÁK, P. (ed.), Červená kniha Opavského knížectví. Edice registra komunikace opavských stavů z let 1614–1618 ve věci jejich sporu s Karlem z Lichtenštejna, Opava, 2015, s. 162, poznámka 461; dále jen KOZÁK, Červená kniha.

⁹⁰ Listina krále Vladislava z 22. května 1506 (v Budíně) – opis ze sedmnáctého století uložen v NA Praha, CGL, sign. 583, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/583/charter>> [cit. 23. 2. 2018]. Šelenberkové se měli účastnit i knížecího sněmu a mělo jim připadnout místo „hned za knížaty“. V listině je zdůrazněno spříznění Jiřího ze Šelenberka s opavsko-ratibořskými Přemyslovci. Jiří ze Šelenberka se totiž oženil s Helenou, dcerou kněžny Barbory a Jana IV. Osvětimského. Svatba proběhla asi roku 1506.

Barbora byla sestrou posledních přemyslovských krnovských knížat, která si po smrti bratrů nárokovala vládu nad Krnovskem. Její aspirace na krnovský trůn však nebyly uznány a knížectví jako odúmrtí připadlo králi. Dne 3. října 1493 bylo uděleno Šelenberkům. Nicméně Barboře se podařilo prosadit alespoň částečně své nároky a po sňatku dcery Heleny s Jiřím ze Šelenberka oficiálně vystupovala jako spoluvladařka Krnovska a nechala se titulovat zpravidla jako kněžna opavská, ratibořská a paní krnovská (v kontrastu s předchozím titulem „kněžny osvětimské, hlívicke a krnovské“, který užívala za života svého manžela). Viz dokumenty uložené v ZAO, AS, například inv. č. 87, 440, 448, 449, 450, 455, 460; FUKALA, R., Slezsko neznámá země koruny České: knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740, České Budějovice, 2007, s. 313. Ke sňatku Jiřího ze Šelenberka s Helenou: SPIES, J. J. (hrsg.), Der brandenburgischen historischen Münzbelustigungen, vierter Theil, Ansbach, 1771, s. 184 (zde uveden z prostorových důvodů zkrácený název, plný název viz Seznam pramenů a literatury); dále jen SPIES, Münzbelustigungen. K udělení Krnovska Janovi ze Šelenberka: ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 4.

⁹¹ K této problematice také FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, zejména s. 103 an.

⁹² K tomuto tématu srovnej: ZAO, HÚ OK – dodatky, inv. č. 1513, 2481 (sign. B XX–4), 2493 (sign. B IV–12), 2495 (sign. A VIII–1), dále ZAO, AS, inv. č. 540 (sign. B I–34), 541 (sign. B I–35), k ukončení sporu také inv. č. 542 (sign. B I–36).

⁹³ Ke státoprávnímu sporu o příslušnost Opavska k Moravě či Slezsku v letech 1529–1606 viz FUKALA, R., Stavovská politika na Opavsku v letech 1490–1631, Opava, 2004, s. 21 an.; týž, Státoprávní spor o Opavsko v letech 1529–1606, in: AUPO, Facultas Philosophica, Historica 29, 2000, s. 69–82; týž, Státoprávní spor o opavské knížectví a stavovství ve Slezsku (1529–1621), in: MALÍŘ, J. – VLČEK, R. (edd.), Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek, 2001, s. 85–92; dále úvod k edici Červené knihy: KOZÁK, P. (ed.), Červená kniha Opavského knížectví. Edice registra komunikace opavských stavů z let 1614–1618 ve věci jejich spolu s Karlem z Lichtenštejna, Opava, 2015, zejména s. 12–14; dále: KOZÁK, Červená kniha; koncept memoriálu k státoprávní příslušnosti Opavska z roku 1565 ZAO, HÚ OK – dodatky, inv. č. 2482, sign. B XX–4 (regist).

fakticky rozhodnuto až v pobělohorské době, kdy byly poražené stavy nuceny ukončit svůj spor s Karlem z Lichtenštejna a podřídit se rozhodnutí císaře, který Karlovi udělil Opavsko v léno jako jedno ze slezských knížectví.⁹⁴

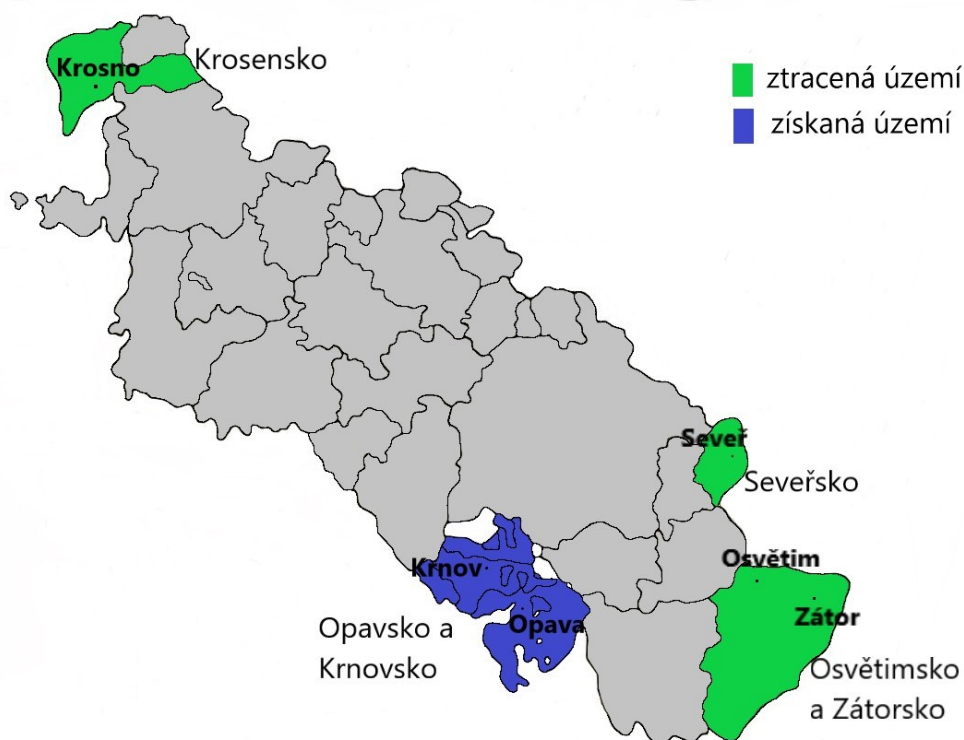
Území Slezska však nebylo jen rozšiřováno – postupně došlo k oddělení několika původně slezských území ve prospěch okolních států. Krakovský biskup Zbyněk Olešnický (1389–1455) odkoupil od Václava I. Těšínského (1413–1474) Seveřsko.⁹⁵ V roce 1482 (a s konečnou platností v roce 1537) bylo k Braniborsku připojeno již zmiňované Krosensko⁹⁶ a v průběhu druhé poloviny patnáctého století připadlo Osvětimsko za padesát tisíc zlatých a Zátorsko za osmdesát tisíc zlatých zpět Polsku.⁹⁷ Tyto oblasti se následně přestaly počítat ke slezským knížectvím.

⁹⁴ Přestože neexistuje zatím jednoznačná shoda nad okamžikem zařazení Opavského knížectví ke Slezsku, například Christine van Eickels, Irena Korbelářová i Petr Kozák shodně datují definitivní faktické zařazení Opavska do svazku slezských knížectví nejpozději do období vlády Karla z Lichtenštejna. Konkrétně je možné uvést rok 1622, kdy byla opavská šlechta definitivně donucena akceptovat vládu Karla z Lichtenštejna. Viz EICKELS, Schlesien, s. 27; KOZÁK, Červená kniha, s. 16. Udělení Opavska v léno knížeti Karlovi z Lichtenštejna detailněji viz kapitola Zápas Karla z Lichtenštejna s opavskými vyššími stavy (1614–1622) na pozadí sporu o státoprávní příslušnost Opavska (1529–1622).

⁹⁵ I. Korbelářová uvádí odkoupení Seveřska za šest tisíc hřiven k roku 1443 viz KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění, s. 171, poznámka 40. GRAWERT-MAY, Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens, s. 43 je řadí již k roku 1442. A stejně tak BÄHRLCKE, Schlesien, s. 37 a WECZERKA, Handbuch, s. XVII. Vlastní kupní smlouva z 24. prosince 1442: LUBS, II, č. 3, s. 626–632; potvrzení ke složení kupní ceny 2000 kop pražských grošů z 1. ledna 1444: LUBS, II, č. 9, s. 636. Souhlas českých králů Jiřího a Vladislava II. k přičlenění Seveřska k Polsku (1462 a 1474): LUBS, II, č. 10, s. 637.

⁹⁶ Jednalo se o Krosensko s Bobersbergem, Züllichau a Sommerfeldem. Po odstoupení Krosenska vznikla v Braniborsku slezská exkláva Svobodín (Schwiebus, Świebodzin), která byla definitivně získána Pruskem ve válkách o rakouské dědictví. Na rozdíl od zbytku Slezska se nestala součástí provincie Pruské Slezsko, ale byla přímo začleněna do provincie Braniborsko. Odstoupení Krosenska krátce zmiňuje BÄHRLCKE, Schlesien, s. 37 a WECZERKA, Handbuch, s. XVII.

⁹⁷ Zátorsko se vydělilo z Osvětimska po smrti Kazimíra I. Osvětimského z rozhodnutí Kazimírova syna Václava I. (LUBS, II, č. 18, s. 588–592). Nepanuje jednoznačná shoda nad okamžikem přivtělení Osvětimska a Zátorska k Polsku. Příčinou rozdílu může být i rozdílná interpretace jednotlivých právních aktů, které k připojení k Polsku vedly – a to okamžik holdování polskému králi Kazimírovi IV. a jeho nástupcům, vzetí v polskou ochranu versus samotný prodej knížectví Polsku, který následoval až s určitým časovým odstupem. V případě Jana V. Zátorského ještě s výhradou doživotního užívání. I Korbelářová, J. Žáček a H. Weczerka uvádí jako okamžik oddělení Osvětimska a Zátorska léta 1457 a 1494 (prodej Polsku); G. von Grawert-May zařazuje lenní hold Zátorska polskému králi mezi roky 1447 a 1462 a hold osvětimských stavů k roku 1453. Za okamžik definitivního přímého připojení Zátorska k Polsku proto můžeme považovat akt prodeje Polsku a v případě Zátorska nejpozději smrt knížete Jana V. Zátorského v roce 1513. Viz kupní smlouva na Zátorské vévodství polským králem Janem Albertem z 29. července 1494: LUBS, II, č. 41, s. 617–620, potvrzení přináležitosti Zátorska k Polsku králem Zikmundem z roku 1515: LUBS, II, č. 45, s. 622. K tomu také holdy polským králům a potvrzení kupní smlouvy: LUBS, II, č. 42, 43, 44, s. 621–622. Ale také vzetí vévody Václava I. a Zátorska do ochrany Polské koruny po roce 1447: LUBS, II, č. 19, s. 592–593. K Osvětimsku pak smluvní zajištění přenosu knížectví na Polsko od roku 1451: LUBS II, č. 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, s. 593–611. KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění, s. 171, poznámka 35; WECZERKA, Handbuch, s. XVII–XVIII; ŽÁČEK, R., Dějiny Slezska v datech, Praha, 2003, s. 108, 441, 456 a 463; GRAWERT-MAY, Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens, s. 43. K habsburské monarchii bylo Osvětimsko a Zátorsko znovu připojeno v roce 1772 v rámci prvního dělení Polska. Se zbylým slezským územím však již nikdy nebylo přímo spojeno. MENZEL, J. J. (hrsg.), Geschichte Schlesiens, 3, Preussisch-Schlesien 1740–1945, Österreichisch-Schlesien 1740–1918/45, Stuttgart, 1999, s. 490; dále jen Geschichte Schlesiens, 3.

Obrázek 3: Ztracená a získaná zemí v průběhu 15. – 17. století

Zpracováno autorkou.

Počet knížectví kolísal také z důvodu dočasného spojení dvou a více knížectví v jeden celek pod správou jednoho knížete, případně naopak rozdělení knížectví na více částí mezi několik dědiců.⁹⁸ Docházelo i k případům, kdy bylo některé knížectví, nebo jeho část dočasně postoupena novému vlastníkovvi za účelem zajištění dodatečných finančních zdrojů. Takto bylo například Volovské knížectví vyděleno ze svazku s Olešnickým knížectvím jako samostatné léno pro Jana Thurza z Bethlenfalvy. Ten je v roce 1517 odkoupil společně s vikpildami Kamieň a Rudno od Karla I. Minsterbersko-Olešnického.⁹⁹ Již o šest let později však bylo knížectví i s oběma zmiňovanými vikpildami prodáno Fridrichu II. Lehnicko-Břežskému¹⁰⁰ a

⁹⁸ K dělení knížectví mezi více panujících knížat docházelo v průběhu novověku obvykle pouze z hlediska vnitřní správy těchto území, vůči okolí vystupovala knížata jednotně a zpravidla se také dělila o jeden virilní hlas na knížecím sněmu.

⁹⁹ Originál listiny Karla I. Minsterbersko-Olešnického k prodeji Volovska ze dne 13. října 1517 (Olešnice) Janu Thurzovi je uložen v NA Praha, AČK, sign. 1918, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1918/charter>> [cit. 4. 3. 2018] a ve formě opisu je součástí rukopisu uloženém v NA Praha, SR, sign. A43, fol. 212r–213v. Pozor, v registru k listině z fondu AČK je nesprávně uvedeno, že se jedná o Olavské knížectví: HAAS, A., Archiv české koruny, Inventář 1158 - 1935, Archivní správa ministerstva vnitra, Praha, 1961; dále jen HAAS, AČK, Inventář. V listině je však výslovně uvedeno „Fürstentumb Wolaw“. Potvrzení a lenní listina krále Ludvíka pro Jana Thurza ze dne 22. září 1518 (Budín) ve formě opisu: NA Praha, SR, sign. A43, fol. 216r–217v a související 218r–219v. Král Ludvík udělil Volovské knížectví v léno Janu Thurzovi listinou z 22. září 1518, publikovanou v edici: GRÜNHAGEN, C. – MARKGRAF, H. (hrsg.), Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter, 1, = Publicationen aus den K. Preussischen Staatsarchiven, 7, Leipzig, 1881, s. 291, dále jen LUBS, 1.

¹⁰⁰ Kupní smlouva z 23. listopadu 1523 publikovaná v LUBS, 1, s. 293. Opis listiny se souhlasem krále Ludvíka s prodejem Volovského knížectví z 11. prosince 1523 (Prešpurk) součástí rukopisu uloženého v NA Praha, SR,

setrvalo pak ve svazku knížectví pod vládou Piastovců až do vymření rodu roku 1675. Případy, kdy se knížectví dělila mezi jednotlivé příslušníky rodu, najdeme zejména v souvislosti s piastovským Lehnickem, Břežskem, Volovskem a Olavskem a také poděbradským a württemberským Olešnickem. V této souvislosti je třeba vzpomenout také na dočasně vydělovaná knížectví ve formě vdovských údělů (často již zmiňované Olavsko).

Stavovská panství

Svobodná stavovská panství

Územní strukturu Slezska doplňují vedle lenních a bezprostředních knížectví také stavovská panství. Obvykle se jednalo o menší území se svébytnou správou, která byla královským rozhodnutím vyjmuta z některého z knížectví. Prvním typem byla svobodná stavovská panství (*status maiores*), která začala vznikat již za Matyáše Korvína, někdy však měla jen přechodný charakter.

Vlastníkům svobodných stavovských panství příslušela početná privilegia, neměli však právo nosit knížecí titul. Užívali titul „svobodný pán“. Oproti ostatní slezské šlechtě drželi řadu cenných výsad. Měli právo zasedat v první kurii knížecího sněmu, nedisponovali však na rozdíl od knížat virilním hlasem, ale měli pouze jeden společný, kuriátní, hlas.

Podobně jako knížata se i svobodní pánové mohli účastnit také dalších stavovských shromáždění na celoslezské úrovni. Pokud však bylo stavovské panství vyčleněno z některého z bezprostředních knížectví, zanikalo jejich pánům s využitím možnosti zasedat v první kurii knížecího sněmu právo účastnit se stavovských shromáždění v rámci příslušného knížectví. Podléhali přímo panovníkovi, respektive vrchnímu zemskému hejtmanovi a vrchnímu úřadu ve Vratislavi. V obvodu svého panství mohli ustavit vlastní zemskou správu a vykonávat jurisdikci nad zdejší šlechtou.

Nejstarším svobodným stavovským panstvím v dolnoslezské oblasti byl **Vartenberk** (někdy zvaný také Sýcov), který Matyáš Korvín vydělil roku 1489 z Olešnicka pro rod Haugviců.¹⁰¹ Ti jej ale drželi jen do roku 1517. Majitelé panství se pak ještě několikrát změnili. Po krátké epizodě, kdy panství patřilo Zdeňkovi Lvovi z Rožmitálu a jeho synovi Adamovi,¹⁰² je

sign. A43, fol. 226r–227r; potvrzení prodeje listinou krále Ludvíka z 15. října 1524 (Budín): tamtéž, fol. 228r–229v.

¹⁰¹ Často se objevuje také varianta jména „Haugwitz“, případně také „Húkvic“.

¹⁰² K přenosu panství na pány z Rožmitálu došlo v průběhu let 1516–1517 v souvislosti s dojednáním sňatku Adama, syna Zdeňka Lva z Rožmitálu, s dcerou Hynka Haugvice. Vlastní sňatek měl být uzavřen za 2 roky od úspěšného ukončení jednání v roce 1516. Holdování vartenberských stavů pánům z Rožmitálu proběhlo již v roce 1516. K vyjednávání sňatku a holdu místní šlechty viz DVORSKÝ, F. (ed.), Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitálu, in: AČ 7, aha 1887, s. 1–200; dále jen: DVORSKÝ, Dopisy pana Zdeňka Lva, AČ 7; položky listináře č. 135, 138, 139 (vše z 18. ledna 1516 ve Vratislavi), s. 126–131, dále č. 140 ze dne 22. ledna 1516 v Břehu s. 131–132, č. 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 153, 154 a 156 (vše z 25. ledna 1516 v Opavě), s. 131–137, 139–141 a č. 160 a 161 z 26. ledna 1516 v Moravském Jičíně, s. 140–148. V publikaci: WECZERKA, Handbuch, na s. 161 jsou Haugvicové uváděni jako páni Vartenberka do roku 1517. Stejně tak v publikaci KURTS, F. G. G. (hrsg.), Denkwürdigkeiten aus der Geschichte der Stadt u. Standesherrschaft Wartenberg, Wartenberg, 1846, s. 25; dále KURTS, Denkwürdigkeiten.

pravděpodobně roku 1530 zakoupil rytíř Jáchym z Maltzanu.¹⁰³ Současně byli Jáchym, působící mimo jiné jako diplomat ve službách Ferdinanda I.,¹⁰⁴ a jeho bratr Jiří povýšeni na

P. Maťa stručně rozebírá motivy Zdeňka Lva pro koupi panství a informuje také o vyjednávání sňatku Zdeňkova syna Adama, který se brzy stal spolujednatel panství. MAŤA, Svět české aristokracie, s. 138–139, 739 (poznámka 47) a 911–912 (poznámka 272). S odkazem na studii V. Holého (HOLÝ, V., Růst a rozklad rodového majetku Švihovských z Rýzmburka a pánů z Rožmitálu. Příspěvek k poznání vývoje feudální koncentrace pozemkového majetku v jihozápadních Čechách, in: MPP 3, 1960, s. 45–79.) P. Maťa dále uvádí, že Zdeňk Lev usiloval již před získáním Sýcova o kozelské panství a také o Ratibořské knížectví. V tomto případě se jedná pravděpodobně o spor o opolsko-ratibořské dědictví, zejména nárok vyplývající z listiny krále Vladislava II. z roku 1511, kterou Zdeňk Lev a Ladislav ze Šternberka († 1521) získali královský nápad na Ratibořské knížectví (listina z 1. ledna 1511, Uherský Brod: NA Praha, CGL, sign. 629, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/629/charter>> [cit. 23. 2. 2018]) a poté smlouvy s Fridrichem II. Lehnickým a Kazimírem II. Těšínským z roku 1513, kterými si tyto tři aktéři vzájemně dělili opolsko-ratibořské dědictví. Více viz kapitola Zápas o opolsko-ratibořské dědictví.

V regestu A. Haase k dokumentům z fondu NA Praha, AČK je pod číslem 406 uveden list ze dne 16. prosince 1517, kterým dali páni a rytíři Českého království souhlas s prodejem Vartenberka. Panství je zde identifikováno jako Syców (Wartmberk) a kupující jako bratři Jan a Mikuláš z Trachenbergu. HAAS, A. (ed.), Archiv Koruny české, 6, Katalog listin z let 1438–1526, položka listiáře č. 406, s. 196. Originál dokumentu je uložen v NA Praha, AČK, sign. 1922, v digitalizované podobě dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1922/charter>> [cit. 10. 1. 2018]. Ve skutečnosti se však nejedná o panství Vartenberk, jinak zvané Sýcov (Groß Wartenberg / Polnisch Wartenberg / Syców), zmiňovaný v regestu, ale o Vartenberk (Deutsch Wartenberg / Otyň) v Hlohovském knížectví. Toto panství koupili Jan a Mikuláš z Rechenberku. Není zde tedy žádná spojitost se svobodným stavovským panstvím Vartenberk. Ke slezskému rodu Rechenberků srovnej např. NOWAKOWSKI, D., Grundherrschaft und Sozialstrukturen im mittelalterlichen Schlesien. Adlige Eigenwirtschaft im Herzogtum Glogau am Beispiel der Karriere der Ritterfamilie von Rechenberg, in: PARON, A. – ROSSIGNOL, S. – SZMONIEWSKI, B. – VERCAMER, G. (ed.), Potestas et communitas. Interdisciplinäre beitrage zu wessen und darstellung von Herrschaftsverhältnissen im mittelalter ostlich der Elbe, Wrocław – Warszawa, 2010, s. 227–244. Vzhledem k časté záměně obou „Vartenberků“ došlo v průběhu sedmnáctého století k doplnění jejich označení na „Groß“, někdy také „Polnisch“ Wartenberg a „Deutsch“ Wartenberg.

¹⁰³ Sporadicky se vyskytují i varianty jména „z Malcounu“, „z Malzounu“ a „z Malzaunu“.

¹⁰⁴ Ke korespondenci rytířů a posléze svobodných pánů z Maltzanu včetně diplomatických aktivit Jáchyma z Maltzanu srovnej: LISCH, G. Ch. F. (hrsg.), Joachim Maltzan oder Urkunden-Sammlung zur Geschichte Deutschlands während der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts: Separat-Abdruck der Maltzan'schen Urkunden-Sammlung. Schwerin, 1853, po jednotlivých částech v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/UrkundenSammlungDE/collection>> [cit. 13. 2. 2018], dále jen LISCH, Urkundensammlung.

svobodné pány,¹⁰⁵ což potvrdil i císař Karel V.¹⁰⁶ Rodina Maltzanů pak držela panství asi do roku 1571, kdy jej regentka Alžběta z Maltzanu, rozená Meziříčská z Lomnice, odprodala slezskému šlechtici Jiřímu z Braunu a na Ottendorfu.¹⁰⁷ O jednadvacet let později však jeho předlužený syn Jiří Vilém přenechal panství za 140 tisíc slezských tolarů purkrabímu Abrahamu z Donína.¹⁰⁸

V majetku purkrabí z Donína, respektive větve rodu z Donína-Schlobittenu zůstal Vartenberk až do roku 1734. Tehdy se novým pánem stal hrabě Arnošt Jan Biron,¹⁰⁹ budoucí vévoda kuronský. Panství zůstalo v držbě rodu Bironů, s krátkým přerušením v letech 1740–1764, až do roku 1945.¹¹⁰

¹⁰⁵ Ke koupi panství Jáchymem z Maltzanu viz LISCH, *Urkundensammlung*, sign. 37, položka 38 v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/UrkundenSammlungDE/62ec9631-e569-4fe6-b8e5-29ccf182602a/charter>> [cit. 13. 2. 2018], který ovšem uvádí koupi k roku 1529. Stejně tak v publikacích WECZERKA, *Handbuch*, s. 161 a KURTS, *Denkwürdigkeiten*, s. 26 je koupě uvedena k roku 1529. Obdobně P. Maťa uvádí převod panství k roku 1529, současně však připouští problematičnost celé transakce, kterou posouvá do let 1529–1530 a zdůrazňuje potřebu osvětlení slezských aktivit Zdeňka Lva z Rožmitálu. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 139 a 739, poznámka 47. V edici *Archiv český* je k dispozici pramen, ve kterém je zmiňována úvaha o prodeji panství až k roku 1530: v listu z 23. března 1530 uvádí Zdeněk Lev z Rožmitálu záměr vyměnit Vartenberk za statek v Čechách, protože se mu zdá, „že v Čechách lépe mi ta některá věc náleží nežli v Slezi na Polském pomezí.“ Za možné nové majitele Vartenberku zde označuje pana Ilburka (původen německý rod usazený v Čechách od patnáctého století), nebo Jáchyma Maltzana. DVORSKÝ, F. (ed.), *Dopisy Zdeňka Lva z Rožmitála z let 1530–1532*, AČ 11, Praha, 1892, s. 1–120, položka listináře č. 826, s. 24–25; dále jen DVORSKÝ, *Dopisy Zdeňka Lva z Rožmitála*, AČ 11.

K tomuto tématu srovnej: KULAK, T. – MROZOWICZ, W., *Syców i okolice od czasów najdawniejszych po współczesność*, Wrocław – Syców, 2000, s. 44 (dále KULAK – MROZOWICZ, *Syców*); PTAK, M., *Sądy wolnego państwa sycowskiego ze szczególnym uwzględnieniem szlacheckich (1489–1742)*, AUW 583, *Prawo* 103, 1982, s. 75–97, zde s. 75–76, 79; týž, *Ordynacja ziemská wolnego państwa sycowskiego*, AUW 823, *Prawo* 137, 1986, s. 99–118, zde s. 100.

¹⁰⁶ Císař Karel V. potvrdil povýšení bratrů Jáchyma a Jiřího z Maltzanu a na Krupce na svobodné pány z Vartenberku a z Pencelínu (Penzlin) dne 12. srpna 1530. Viz LISCH, *Urkundensammlung*, sign. 1529, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/UrkundenSammlungDE/d16ea483-c2cc-473b-98a5-c5c2d1c7bfd5/charter>> [cit. 13. 2. 2018].

¹⁰⁷ H. Weczerka uvádí prodej k roku 1571: WECZERKA, *Handbuch*, s. 161; v publikaci KURTS, *Denkwürdigkeiten*, s. 28 je uveden převod panství již k roku 1570. Holdování místní šlechty novému pánu však proběhlo až v roce 1573.

¹⁰⁸ WECZERKA, *Handbuch*, s. 161; KURTS, *Denkwürdigkeiten*, s. 31. KULAK – MROZOWICZ, *Syców*, s. 47. V publikaci *Grosses vollständiges Universal Lexikon [...]*, 7, Halle – Leipzig, 1734, s. 1163 (plný závez viz Seznam pramenů a literatury), je vynechána epizoda vlastnictví rodem Braunů a je uvedeno, že purkrabí z Donína odkoupili Vartenberg od Maltzanů. Abraham II. purkrabí z Donína (1561–1613), pocházející ze slezské linie rodu z Donína působil jako vyslanec ve službách Rudolfa II. nejprve v Polsku a poté v Moskvě, mezi lety 1596 a 1611 zastával také úřad zemského fojta Horní Lužice a poté se stal prezidentem české komory. Pozor, ještě Abraham z Donína-Schlobittenu (1579–1631).

Větev rodu z Donína-Schlobittenu měla hlavní sídlo v obci Schlobitten (Ślōbity) v dnešním severním Polsku. Zevrubně k dalším osudům Vartenberku FRANZKOWSKI, J., *Historia wolnego państwa stanowego, miasta i powiatu Syców, Syców*, 1912, nebo nejnověji KULAK – MROZOWICZ, *Syców*.

¹⁰⁹ V textech české proveniencce často zachována i jazykově německá forma jména: Ernst Johann von Biron. WECZERKA, *Handbuch*, s. 161.

¹¹⁰ WECZERKA, *Handbuch*, s. 161. K epizodě vlastnictví Münnichů po roce 1740 viz KURTS, *Denkwürdigkeiten*, s. 140–166.

V roce 1492 vzniklo vyčleněním z Olešnicka panství Trachenberk (Trachenberg, Żmigród).¹¹¹ Přesně o sto let později, roku 1592, je od svobodných pánů z Kurzbachu¹¹² získal Adam Schaffgotsch (1547–1601).¹¹³ Posledním vlastníkem panství z rodu Schaffgotschů byl císařský generál a přívrženec Albrechta z Valdštejna Hans Ulrich (1595–1635).¹¹⁴ Po jeho popravě připadl Trachenberg císaři, který jej roku 1641 udělil svému polnímu maršálovi, hraběti Melchiorovi z Hatzfeldu (1593–1658).

V souvislosti s dědickými spory bylo panství v roce 1671 dočasně rozděleno na dvě části, z nichž jedna, se sídlem v Trachenberku, zůstala v držení Hatzfeldů a druhá, se sídlem v Prusicích (Praußnitz), připadla rodině Nesselrode. K opětovnému sjednocení došlo v roce 1685.¹¹⁵ Po dobytí Slezska Pruskem byli Hatzfeldové povýšeni do primogeniturně děděného knížecího stavu (1741). A v závěru století, k 1. lednu 1900, získal Herman Hatzfeld z Trachenberku titul vévody.¹¹⁶ Trachenberk zůstal v držbě rodu až do roku 1945.¹¹⁷

Svobodné stavovské panství **Milíč** (Militsch, Milicz) vzniklo v roce 1521 odtržením od Trachenbeku, když si synové Zikmunda III. z Kurzbachu dělili dědictví po otci.¹¹⁸ Prostřednictvím sňatku Evy, rozené Popelové z Lobkovic, dědičky rodu Kurzbachů, s Jáchymem z Maltzanu, přešlo panství roku 1590 na rod svobodných pánů z Maltzanu a v jejich majetku zůstalo až do roku 1945.¹¹⁹

Posledním z dolnoslezských svobodných stavovských panství je **Karolat-Bytom** (Carolath, Siedlisko / Beuthen a. d. Oder / Niederbeuthen, Bytom Odrzanski), jehož majitel Jíří ze Schönaichu (1577–1619) získal v roce 1616 titul svobodného pána. Chtěl však zůstat i nadále

¹¹¹ Listina krále Vladislava, kterou udělil Trachenberk a Prusice v léno svému komorníkovi Zikmundu (III.) Kurzbachovi ze 7. dubna 1492, publikovaná v LUBS, II, č. 86, s. 104. WECZERKA, Handbuch, s. 541. FISCHER, Ch. F. E. – STUCKAR, C. F. (hrsg.), *Zeitgeschichte der Städte Schlesiens, mit Abbildungen*, Zweyter Band, Schweidnitz, 1819, uvádí povýšení na svobodné stavovské panství 30. července 1494 králem Matyášem (!). Tedy v době, kdy byl Matyáš Korvín již několik let po smrti. V této publikaci dochází k posunu událostí řádově až o několik let ve více případech.

¹¹² Panství získal Zikmund III. z Kurzbachu (1440–1513), roku 1493 povýšený na svobodného pána, který získal v roce 1494 také svobodné stavovské panství Milíč. A stal se tak zakladatelem milíčsko-trachenberské linie rodu. Uváděna bývá i varianta jména „Kurepach“.

¹¹³ Méně často je používána česká forma jména Šafgoč.

¹¹⁴ KREBS, J., Schaffgotsch, Hans Ulrich Freiherr von, in: ADB, band 30, Leipzig, 1890, s. 541–545. Ke slezskému rodu Schaffgotschů nejnověji KUZIO-PODRUCKI, A., *Das Haus Schaffgotsch. Das wechselvolle Schicksal einer schlesischen Adelsdynastie*, Tarnowskie Góry, 2009.

¹¹⁵ KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění, s. 173.

¹¹⁶ GStA PK, I. HA, Rep. 90 A, 01.03.02 Standeserhöhungen, sign. 2011, regist; knížeti Hermanovi byl propůjčen titul vévody trachenberského (*Herzog zu Trachenberg*).

¹¹⁷ WECZERKA, Handbuch, s. 416, 541–542. Povýšení Trachenberku na knížectví zmiňuje také BRŇOVJÁK, J., Hrabě – kníže – vévoda. Titulární vzestup Alexandra Josefa Sułkowského, držitele bílského panství, in: SISb 113, 2015, č. 1, 23–46, zde s. 33; dále jen BRŇOVJÁK, Hrabě – kníže – vévoda.

¹¹⁸ Zámek Milíč s příslušenstvím propůjčil král Vladislav II. Zikmundovi Kurzbachovi, majiteli svobodného stavovského panství Trachenberk, listinou ze dne 30. listopadu 1494, publikovanou v LUBS, II, č. 90, s. 107–108. Při dělení majetku v roce 1521 získal milíčskou část Jan Kurzbach: listina krále Ludvíka z 24. srpna 1521 publikovaná v LUBS, II, č. 101, s. 119.

¹¹⁹ WECZERKA, Handbuch, s. 314–315.

členem stavů Hlohovského knížectví, a proto se neúčastnil zasedání knížecí kurie slezského sněmu.¹²⁰ Z tohoto důvodu nebylo téměř do konce sedmnáctého století vlastnictví panství Karolat-Bytom svázáno s plnými právy pánů svobodných stavovských panství.

Právo zasedat v knížecí kurii Schönaichové definitivně prosadili až v devadesátých letech sedmnáctého století, a proto bývá vznik svobodného stavovského panství často uváděn až k tomuto okamžiku.¹²¹ Schönaichové roku 1700 dosáhli povýšení do dědičného říšského hraběcího stavu.¹²² A vzestup rodu pokračoval i po zisku Slezska Pruskem, když král Fridrich II. Janu Karlovi ze Schönaichu propůjčil titul knížete „zu Carolath-Beuthen“. Tímto krokem bylo toto malé stavovské panství o rozloze pouhých 162 km², z čehož 118 km² připadalo na lesy, povýšeno na knížectví.¹²³ O dva roky později dosáhl kníže Jan Karel rozšíření titulu na všechny členy rodu.¹²⁴ Knížectví zůstalo v majetku rodu až do roku 1945.

V Horním Slezsku získala charakter svobodného stavovského panství **Pština** (někdy také Blščina / Blština) a Bytom. Pštinské panství odkoupil roku 1517 Alexius Thurzo z Bethlemfalvy († 1543) za 40 tisíc zlatých od knížete Kazimíra II. Těšínského.¹²⁵ Roku 1525 jej pak přenesl na svého příbuzného Jana, který v letech 1517–1523 vlastnil také Volovské knížectví. Roku 1548 Pštinu získal vratislavský biskup Baltazar z Promnic (1488–1562). V majetku jeho rodu bylo toto území až do roku 1765, kdy jej bezdětný hrabě Jan Erdman (1719–1785) postoupil svému synovci Fridrichovi Erdmanovi z Anhalt-Köthenu (1731–1797). Roku 1846 přešlo pštinské panství na jeho příbuzného, hraběte Jana Jindřicha X. Hochbersko-Fürstensteinského (1806–1855), který roku 1848 dosáhl povýšení Pštiny na knížectví. To zůstalo v rodovém majetku až do roku 1945.¹²⁶

Bytom vyčlenil jako stavovské panství pro svého dědice markraběte Jiřího Braniborsko-Ansbašského poslední opolský Piastovec Jan II. v roce 1526. Po sporu s králem Ferdinandem I. však bylo markraběti Jiřímu po smrti Jana II. v roce 1532 uznáno pouze zástavní vlastnictví Bytomi a nižšího stavovského panství Bohumína.

Po konfiskaci Bytomi a Bohumína knížeti Janu Jiřímu Krnovskému předal císař Ferdinand II. v roce 1623 obě panství jako náhradu za poskytnuté půjčky do zástavního vlastnictví svému

¹²⁰ KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění, s. 173.

¹²¹ Jednotlivé publikace se však liší v uvedení roku, kdy k této události došlo. KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění, s. 173: uvádí rok 1697. WECZERKA, Handbuch, s. 70: uvádí povýšení Karolatu na svobodné stavovské panství k roku 1698.

¹²² Sdělení císaře Leopolda I. o udělení říšského hraběcího stavu Janu Jiřímu ze Schönaichu k 5. únoru 1700 (26. června a 27. července 1700): GStA PK, XVII. HA, Rep. 6 f, sign. 966/9, regest; KNESCHKE, E. H. (hrsg.), Neues allgemeines deutsches Adels-Lexicon, 8, Leipzig, 1868, s. 274–275, v digitalizované podobě dostupný z: <<https://books.google.de/books?id=GNkEAAAIAAJ&hl=cs&pg=PA275#v=onepage&q=275&f=false>> [cit. 23. 5. 2018], dále jen KNESCHKE, Adels-Lexicon, 8.

¹²³ WECZERKA, Handbuch, s. 70. Vedle Karolatu bylo součástí také panství Bytom nad Odrou (Beuthen a. d. Oder / Niederbeuthen, Bytom Održanski). Povýšení na knížectví k roku 1741 zmiňuje i BRŇOVJÁK, Hrabě – kníže – vévoda, s. 33. KNESCHKE, Adels-Lexicon, 8, s. 275.

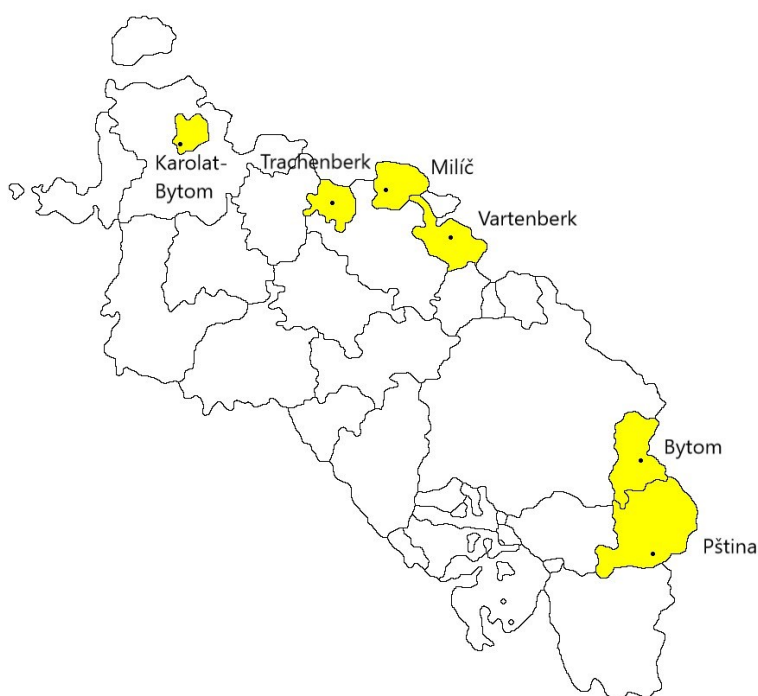
¹²⁴ KNESCHKE, Adels-Lexicon, 8, s. 275.

¹²⁵ Listiny Kazimíra II. a jeho syna Václava z 22. ledna, 21. února a 9. března 1517, publikovaná v LUBS, II, č. 38, 39 a 41, s. 403–406. K tématu dále KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění Slezska, s. 173.

¹²⁶ WECZERKA, Handbuch, s. 411.

stoupenci, hornouherskému evangelickému šlechtici, hornímu podnikateli a finančníkovi Lazaru Henckelovi staršímu z Donnersmarcku (1551–1624).¹²⁷ Po brzké smrti Lazara Henckela staršího přešlo panství na jeho syna Lazara mladšího (1573–1664), kterému bylo potvrzeno v roce 1629 jako dědičné léno.¹²⁸ Lazar Henckel mladší byl brzy povýšen do říšského hraběcího stavu. Po jeho smrti v roce 1664 bylo panství na čas rozděleno mezi dědice. Hrabě Leo Ferdinand (†1698) pak dosáhl nejpozději v roce 1697 povýšení sjednocené Bytomi na svobodné stavovské panství¹²⁹ a založil zde rodový fideikomis dědičný v primogenituře v mužské linii.

Po rozdělení Slezska na rakouskou a pruskou část, se všechna výše uvedená svobodná stavovská panství stala součástí Pruska. V rakouské části Slezska pak bylo na svobodné stavovské panství povýšeno **Bílsko**.

Obrázek 4: Svobodná stavovská panství před vypuknutím válek o rakouské dědictví.

Zdroj: Zpracováno autorkou.

¹²⁷ WECZERKA, Handbuch, s. 21. K osobě Lazara Henckela staršího z Donnersmarcku viz STOLBERG-WERNIGERODE, O. zu, Henckel v. Donnersmarck, in: NDB 8, Berlin, 1969, s. 517–518, v digitalizované podobě dostupné z: <http://daten.digital-e-sammlungen.de/bsb00016409/image_534> [cit. 9. 2. 2018].

¹²⁸ WECZERKA, Handbuch, s. 21.

¹²⁹ Přesné datum povýšení Bytomi na svobodné stavovské panství není známo. Nejčastěji je uváděn rok 1697 (viz např. WECZERKA, Handbuch, s. 22, Irena Korbelařová jej klade mezi léta 1694–1697: KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění, s. 165. Například v listině z konce roku 1694 používá Eliáš Ondřej Henckel z Donnersmarcku titul dědičného pána panství Bytom, Tarnovice a Bohumín, nikoliv titul svobodného pána. Ověřený opis (k roku 1772) listiny datované k 1. listopadu 1694: ZAO, UKS Opava, inv. č. 60, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=78CACE97C3C011E7A823A08CFDEC583E&scan=1>> [cit. 13. 1. 2018].

Nižší (menší) stavovská panství

Menšího významu nabývala tzv. nižší stavovská panství (*status minores*). Ta zaujímala z hlediska celozemské hierarchie místo za svobodnými stavovskými panstvími. Také majitelé nižších stavovských panství podléhali přímo panovníkovi a jeho centrálním správním a justičním orgánům. Jejich území však nebylo přímo vyčleněno z příslušného knížectví, jako tomu bylo v případě svobodných stavovských panství. A na rozdíl od jejich vlastníků, neměli majitelé užších stavovských panství právo zasedat v knížecí kurii sněmu a dalších celoslezských shromáždění. De facto jim tak náležely jen výsady v oblasti patrimoniální správy a soudnictví.¹³⁰

V předbělohorském období byla ustanoveno celkem jedenáct těchto územních celků. Do roku 1720 vzrostl jejich počet pravděpodobně na dvacet pět¹³¹: Albrechtice,¹³² Bílsko, Bohumín, Bruntál, Frýdek, Fryštát, Malé Stěbořice, Německá Lutyně, Ráj, Rychvald, Vladislav a město Opava v Horním Slezsku, dále Bohunov, Borek, Frejnov, Hoštice, Krajka, Krolkvice, Lešno, Malkvice, Nový Zámek, Petrovice, Romnov, Sulov a Úraz v Dolním Slezsku. Hranice mezi menšími a svobodnými stavovskými panstvími a knížectvími nebyla propustná a například panství Bílsko a Bruntál byla povýšena na knížectví, respektive v prvním případě i vévodství.

Shrnutí územního vývoje

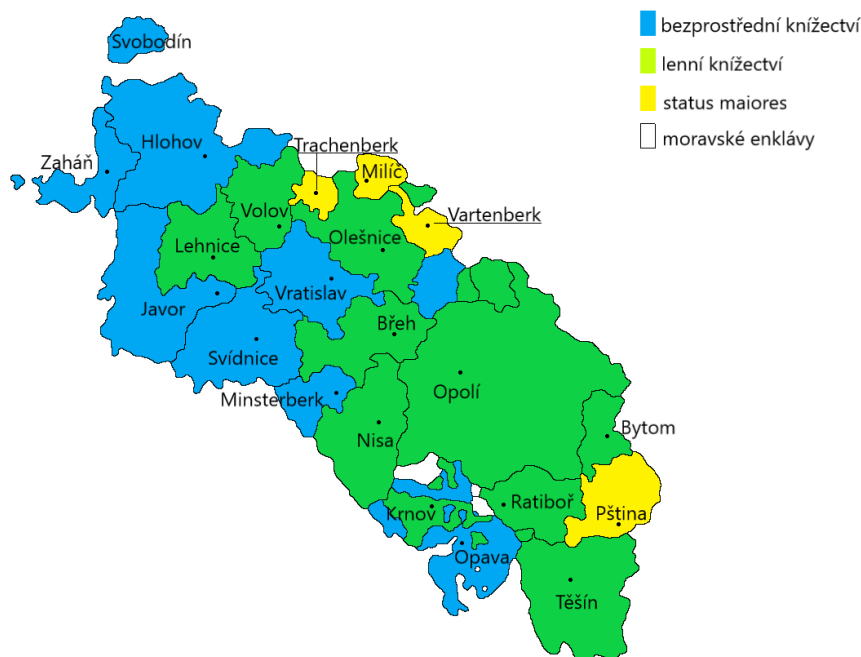
Díky komplikovanému vývoji v období středověku a raného novověku se Slezsko stalo značně diferencovaným, nekompaktním územím, jehož hranice nemůžeme po dlouhé období považovat za ustálené. Probíhaly změny co do rozsahu území jak ve prospěch Slezska (Opavsko, Krnovsko), tak okolních států (Krosensko, Seveřsko, Osvětimsko, Zátorsko). Do slezského prostoru zasahovaly moravské enklávy, naopak Svobodínsko představovalo slezskou

¹³⁰ J. Freitag přirovnává postavení majitelů menších stavovských panství z hlediska sociálního a ústavněprávního k postavení říšského rytířstva. FREITAG, J., *Das schlesische Behördenwesen am Ende der österreichischen und zu Beginn der preussischen Zeit*. Disertační práce, Radeburg, 1937, s. 11; dále jen FREITAG, *Das schlesische Behördenwesen*.

¹³¹ Stanovení počtu se liší, např. FREITAG, *Das schlesische Behördenwesen*, s. 11 uvádí dvacet čtyři panství. KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění, s. 173 uvádí dvacet pět panství s odvoláním na popis správního uspořádání Slezska z let 1711–1719. Zároveň však upozorňuje, že v katastrálních soupiskách z dvacátých let osmnáctého století je uvedeno pouze patnáct panství: Albrechtice, Malé Stěbořice, Bohumín, Hoštice, Bílsko, Frýdek, Fryštát, Ráj, Rychvald, Nový Zámek, Frejnov, Sulov, Bruntál, Německá Lutyně, Vladislav. Současně dodává, že je patrné, že v tomto případě není soupis kompletní.

¹³² Menší stavovské panství Albrechtice (Město Albrechtice / Olbersdorf) bylo vyčleněno z Opavska roku 1623 jako *dominium* niských jezuitů. Statek byl předtím konfiskován Janu Kryštofu z Valdštejna, načež je císař Ferdinand II. udělil Řádu německých rytířů. Vratislavský biskup Karel, jako velmistr Řádu německých rytířů, pak listinou z 31. července 1623 daroval Albrechtice společně s dvorem v Červené Vodě niským jezuitům. Jezuité pak Albrechtice drželi, s výjimkou let 1646–1649, kdy v oblasti pobývala švédská vojska, až do svého zrušení. KLOS, M., *Jezuité v Nise (1263) 1622–1754 a Jesuité ve Vartenberku (1559) 1649–1720*, Sdružený inventář, Opava, 1965. ZAO, ŘJ Nisa, inv. č. 79, sign. 43: Akta a korespondence jezuitské koleje v Nise a ZAO, ŘJ Nisa, inv. č. 52, sign. 1: Dispozice Karla Štýrského, vratislavského biskupa, k fundaci jezuitské koleje v Nise.

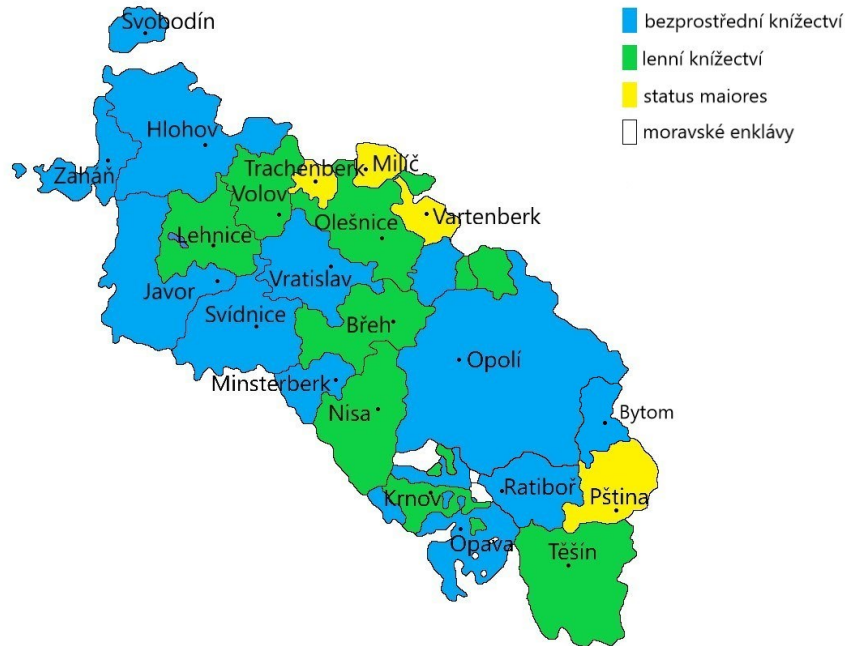
enklávu v Braniborsku. Od dvacátých let sedmnáctého století můžeme považovat za uzavřený alespoň základní vývoj z hlediska vnějších hranic a státoprávní příslušnosti jednotlivých území.

Obrázek 5: Slezská knížectví a stavovská panství roku 1526

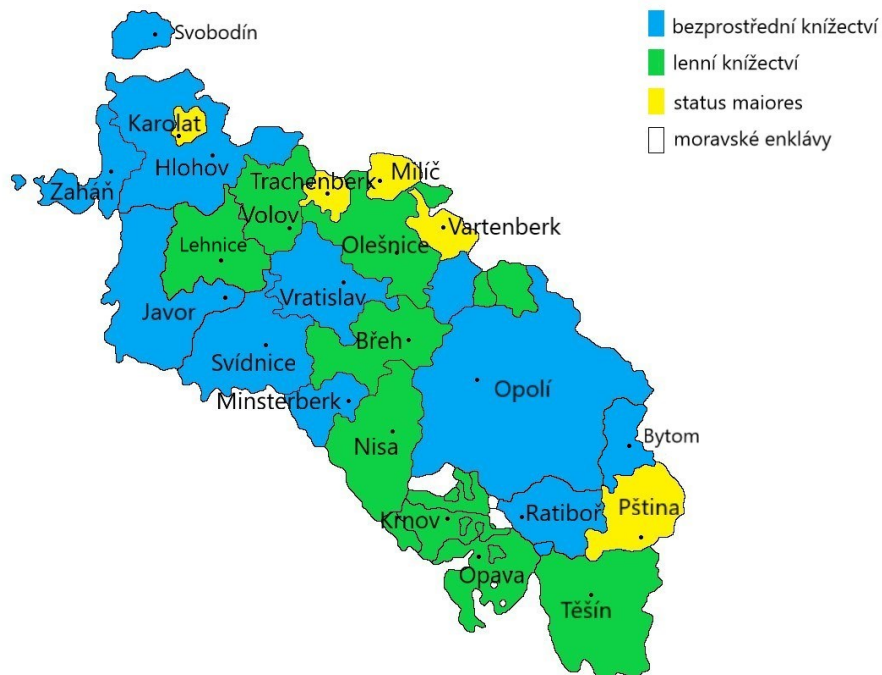
Zdroj: zpracováno autorkou. Snástupem Habsburků na český trůn patřila k bezprostředním knížectvím Vratislavsko, Svídnicko-Javorsko, Hlohovsko, Opavsko¹³³. K lenním knížectvím náleželo Opolsko-Ratibořsko, Těšínsko, Lehnicko-Břežsko-Volovsko pod vládou jednotlivých linií Piastovců, Minsterbersko a Olešnicko pod vládou Poděbradů, hohenzollernské Krnovsko a biskupské Niské knížectví. Toto seskupení doplňovala svobodná stavovská panství Trachenberk, Milíč, Vartenberg a Pština. Panství Bytom bylo sice v roce 1526 vyčleněno z Opolského knížectví pro markraběte Jiřího Braniborsko-Ansbašského, ale dosud nemělo status svobodného stavovského panství.

¹³³ Uvedení Opavska komplikuje spor o jeho státoprávní zařazení – viz kapitola Zápas Karla z Lichtenštejna s opavskými vyššími stavy (1614–1622) na pozadí sporu o státoprávní příslušnost Opavska (1529–1622)

Obrázek 6: Slezská knížectví a stavovská panství k roku 1600

Zdroj: Zpracováno autorkou. V době vlády Rudolfa II. byla situace stabilní a nedošlo k žádným změnám, které by znamenaly proměnu charakteru některého z knížectví navenek.

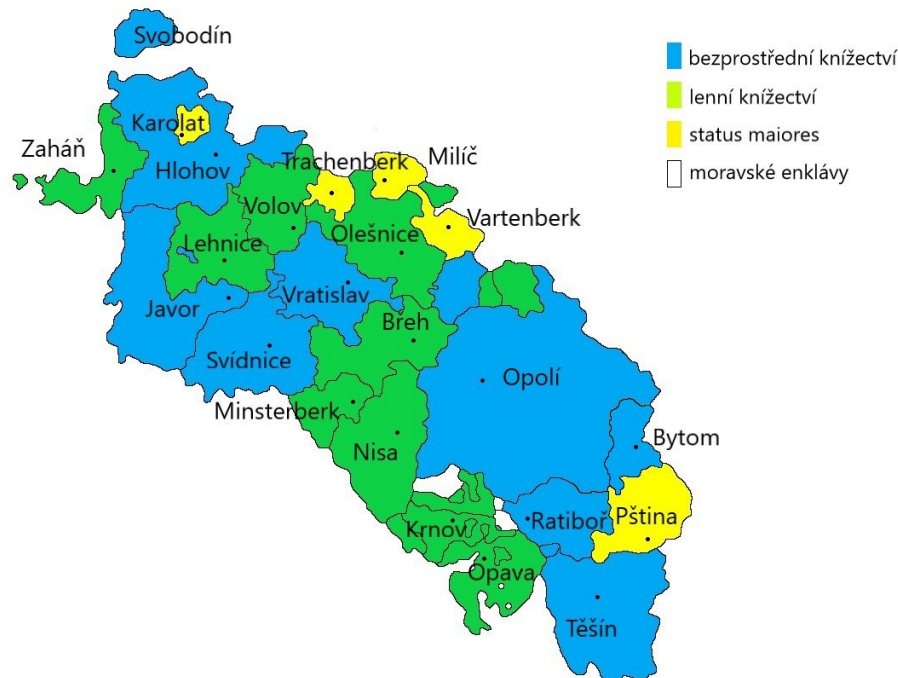

Obrázek 7: Slezská lenní knížectví k roku 1624

Zdroj: Zpracováno autorkou. O necelé čtvrt století později již došlo k zásadní změně na úrovni Opavského a Krnovského knížectví, které získal Karel z Lichtenštejna (1613–1622/3). V prvním případě šlo o udělení původně bezprostředního knížectví, v druhém případě šlo o konfiskát po Janu Jiřím Krnovském.

Výrazně se však proměňovala i vnitřní struktura slezského území – ať již ve formě rozdělování, či naopak scelování knížectví příslušníky jednotlivých linií vládnoucího rodu Piastovců,

proměnou charakteru bezprostředních a lenních knížectví díky vymírání panujících rodů, vykupování knížectví ze strany stavů, či vydělováním a povyšováním stavovských panství. Probíhaly také drobnější korekce vnitřních (a v menší míře také vnějších hranic) díky prodejem či výměnám jednotlivých vsí, statků, panství i celých vikpild.¹³⁴

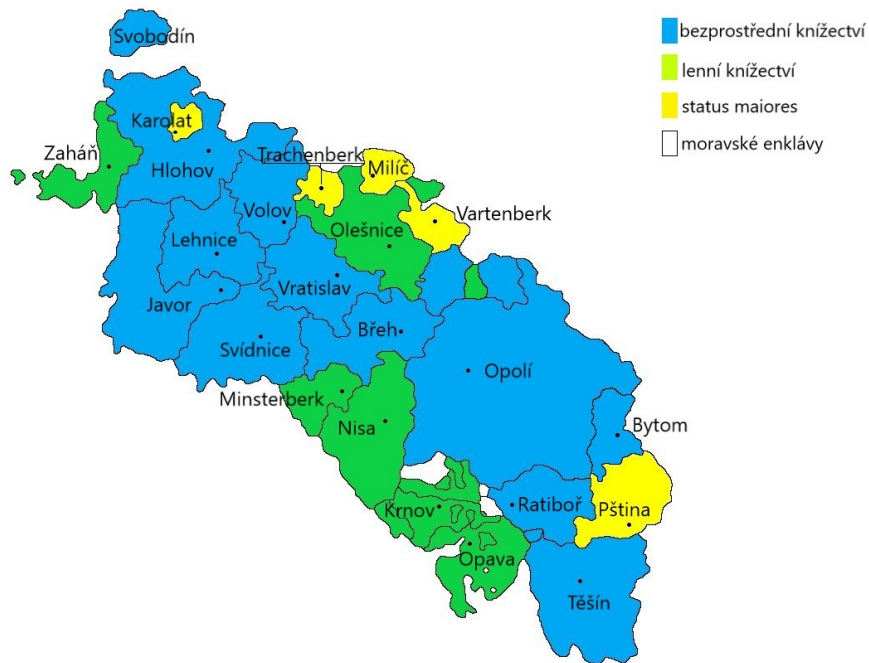

Obrázek 8: Slezská lenní knížectví k roku 1655

Zdroj: Zpracováno autorkou. K roku 1654 je patrný nárůst počtu lenních knížectví, neboť tohoto charakteru nabylo opětovně také Zaháňsko pod vládou rodu Lobkoviců (1646) a Ministerbersko (1654) pod vládou Auersperků. V Olešnickém knížectví nastala změna vládnoucí dynastie, když ministerberská knížata z rodu Poděbradů vymřela po meči, a Olešnice byla přenesena prostřednictvím sňatku dcery posledního knížete na rod Württemberků (1648). Charakteru bezprostředního knížectví nově nabylo Těšinsko, kde vymřel vládnoucí rod Piastovců (1653).

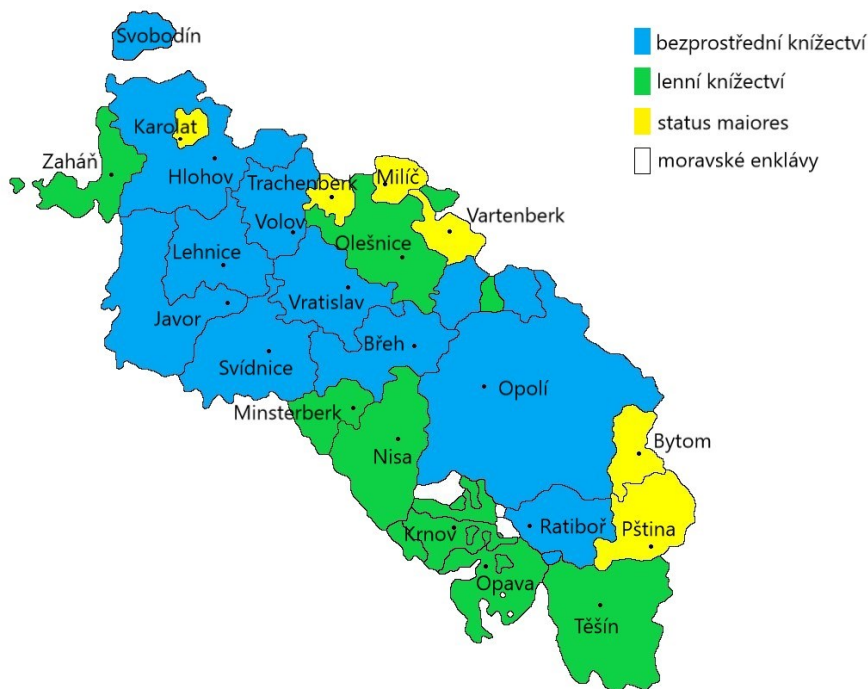
Postupně se však stabilizoval základní počet knížectví, byť i v této oblasti docházelo ke změnám ještě i v průběhu sedmnáctého a osmnáctého století z důvodu existence údelů pro panující členy rodů lehnicko-břežsko-volovských Piastovců, Poděbradů a Württemberků a také díky povyšování stavovských panství na knížectví.

¹³⁴ Základní informace o změnách hranic až do úrovně jednotlivých vsí viz WECZERKA, Handbuch. V dalším textu uveden příklad Bruntálského panství, které opakovaně změnilo příslušnost k Opavsku a Krnovsku a z prostého panství bylo v závěru sedmnáctého století povýšeno na knížectví.

Obrázek 9: Slezská lenní knížectví k roku 1676

Zdroj: Zpracováno autorkou. Vymřením lehnicko-břežsko-volovských Piastovců (1675) došlo k definitivnímu přenesení Lehnice, Břehu a Volova na korunu. V průběhu poslední čtvrtiny sedmnáctého století se tak mezi lenní knížectví řadilo: 1) Niské knížectví vratislavských biskupů, 2) Minsterberské knížectví ve vlastnictví rodu Auersperků, 3) Olešnické (potažmo také Bernštatské) knížectví rodu Württemberků, 4) a 5) Opavské a Krnovské ve vlastnictví rodu Lichtenštejnů, 6) Zaháňské ve vlastnictví rodu Lobkoviců. A přechodně existovalo také knížectví Bruntálské ve správě Řádu německých rytířů. Vedle toho existovalo celkem osm bezprostředních knížectví: 1) Břežské, 2) Lehnické, 3) Volovské, 4) Hlohovské, 5) spojené knížectví Svidnicko-Javorské, 6) Vratislavské (přičemž město Vratislav do tohoto knížectví nespádalo a mělo samostatný status), 7) Těšínské, 8) spojené knížectví Opolsko-Ratibořské.

Obrázek 10: Slezska lenní knížectví k roku 1740

Zdroj: zpracováno autorkou. Před vypuknutím války o rakouské dědictví byla lenní knížectví opět rozšířena o Těšínsko, které obdržel Lotrinský rod (1722).

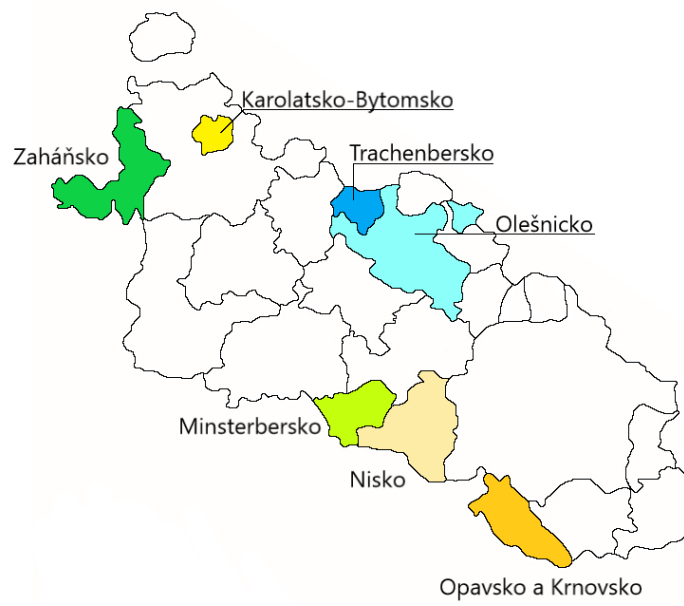
Vývoj slezského území jako celku byl přerušen válkami o rakouské dědictví, kdy došlo k rozdělení Slezska na rakouskou a pruskou část, přičemž došlo k rozdělení i jednotlivých knížectví a panství. Největší dopad mělo rozdělení pravděpodobně na Niské, Opavské a Krnovské knížectví, byť k drobným korekcím docházelo po celé délce nové hranice. Pod pruskou vládu se dostalo území o rozloze 35 786 km² (z celkového rozsahu Slezska cca 40 625 km²).¹³⁵

Obrázek 11: Rakouské Slezska

Zdroj: Zpracováno autorkou.

¹³⁵ WECZERKA, Handbuch, s. XVIII.

Obrázek 12: Lenní knížectví v rámci pruské části Slezska

Zdroj: zpracováno autorkou.

LENNÍ KNÍŽATA

Okolnosti zisku knížectví a udržení vlády, formálního i praktického dělení a slučování knížectví z hlediska jejich vnitřní správy, které si často vyžadovala demografická situace jednotlivých rodů, nebyly často jednoduché. Vedle lenní držby byl navíc na úrovni Slezska hojně využíván institut zástavní držby. Nelehkou finanční situaci často řešil zástavami jednotlivých knížectví, či jejich částí jak panovník, tak jednotlivá knížata. Nebylo výjimkou, kdy si král na vyplacení některé ze zástav zajistil prostředky prodejem, či zástavou dalších území. Této situace využívala nejen z ekonomického hlediska lépe situovaná knížata, ale také šlechta, či bohatí obchodníci z různých částí habsburské monarchie a Říše. Výsledkem byla nepřehledná a komplikovaná struktura území nejen z celoslezského pohledu, ale i z úrovně jednotlivých knížectví.

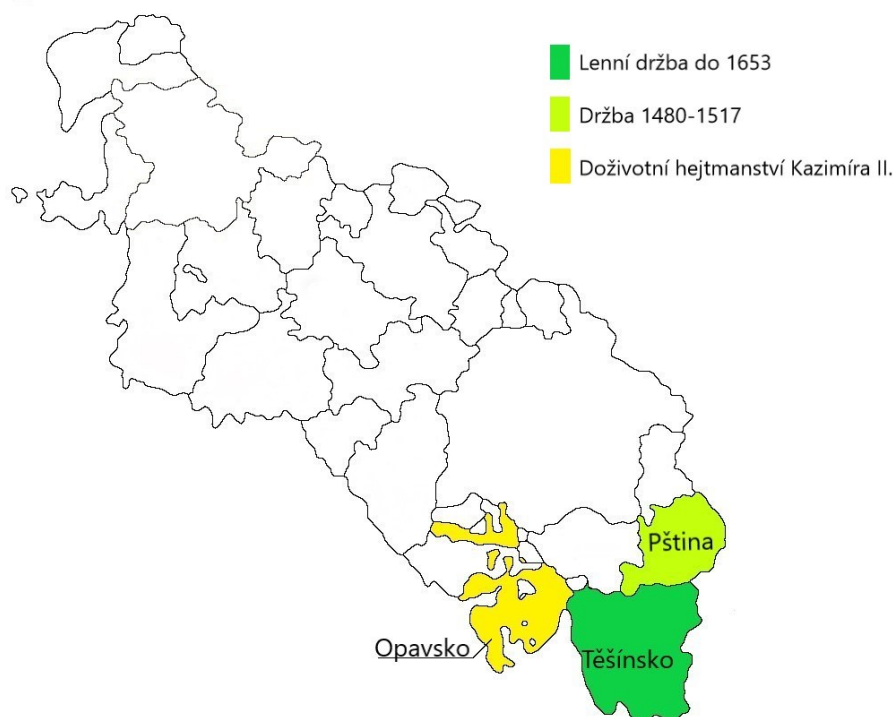
V průběhu šestnáctého století byli dlouhodobými finančními problémy postiženi například těšínské Piastovci, či Poděbradové, kteří byli donuceni zastavit a posléze odprodat celé Minsterberské knížectví. Z jejich neúspěchu profitovali dočasně například lehnicko-břežští Piastovci a minsterberské stavy. Vedle dlouhodobě zadlužených knížat však najdeme i případy, kdy se díky mnoha faktorům, mezi které patřila zejména vhodná hospodářská opatření a příznivé demografické podmínky, podařilo v rukou úzké rodiny, či jednotlivých knížat kumulovat obrovské bohatství. Za všechny je možno uvést případ piastovských opolských knížat Mikuláše II. (před 1465–1497) a Jana II. (asi 1460–1532), kteří na přelomu patnáctého a šestnáctého století vytvořili rozsáhlou, bohatou knížecí doménu s velkým hospodářským potenciálem. Sami však zůstali bez potomků a o jejich dědictví, respektive o dědictví po Janovi II., který se stal posledním mužským příslušníkem linie opolských Piastovců, se rozhořely desetiletí trvající spory, do nichž se zapojila nejen další slezská knížata, ale i panovník a česká aristokracie.

Těšínsko pod vládou Piastovců

V případě těšínských Piastovců je třeba vyzvednout osobu knížete Kazimíra II. (asi 1448–1528), který byl úspěšný nejen ve své politické kariéře, ale podařilo se mu také výrazně rozšířit své državy. Od Viktorína z Poděbrad odkoupil v roce 1480 Pštínsko a dosáhl také faktického ovládnutí Opavska, byť oficiálně pouze z titulu doživotního opavského zemského hejtmana.¹³⁶ Současně držel také dědický nárok na část Hlohovska, na jehož základě se tituloval knížetem (velko)hlohovským. Jako vrchní zemský hejtman získal od panovníka také příjmy plynoucí z Hlohovského knížectví. Panování Kazimíra II. znamenalo vrcholného období linie těšínských Piastovců, ať již z pohledu územních zisků nebo reálného politického vlivu. Následující éra

¹³⁶ Ke kariéře a působení knížete Kazimíra II. na Opavsku: JEŽ, R., „Velcí“ těšínské Piastovci. Politické kariéry Kazimíra II. a Václava III. Adama (1524–1579), in: JEŽ, R. – PINDUR, D. (ed.), Těšínsko v proměnách staletí. Sborník přednášek z let 2008–2009 k dějinám těšínského Slezska, Český Těšín, 2010; dále jen JEŽ, „Velcí“ těšínské Piastovci; PINDUR, D., Těšínsko za vlády piastovského knížete Kazimíra II. (1477–1528). Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy, 14, 2004, s. 1–93. K ustavení Kazimíra Těšínského opavským zemským hejtmanem a ke kodifikaci pravidel pro jmenování hejtmana: ZUKAL, Slezské konfiskace s. 11–12; a také listina krále Ludvíka z 1. září 1523 (Visegrád), uložena v ZAO, AS, inv. č. 107, sign. A VI–15, v digitalizované podobě dostupná z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=1B13D07E47F711E6A75AF04DA232B992&scan=2>> [cit. 25. 3. 2018]; publikovaná taktéž jako příloha edice: KOZÁK, Červená kniha, s. 207–208.

poručnických vlád a nehospodárná politika velké části Kazimírových nástupců vedla k postupnému zhoršování pozice rodu a odprodeji části ovládaného území. Nicméně i po Kazimírovi samotném zůstala řada dluhů.¹³⁷

Obrázek 13: Územní državy těšínských Piastovců za Kazimíra II.

Zdroj: Zpracováno autorkou.

Oba synové Kazimíra II. zemřeli již za jeho života. Následníkem se proto stal až jeho vnuk Václav III. Adam (1524–1579). Ten však byl v okamžiku Kazimírově smrti teprve čtyřletý. Poručnickou vládu vykonával až do roku 1545 Jan z Pernštejna (1487–1547).¹³⁸ Finanční situace knížete však již v této době nebyla uspokojivá a snaha o její vylepšení s pomocí dědictví po Janovi II. Opolském se nesešla s úspěchem.¹³⁹ Nicméně zásadní problémy ve finanční oblasti přineslo až období spoluvlády Fridricha Kazimíra (1541/2–1571), syna knížete Václava III. Adama. Ten navíc v letech 1560–1565 postupně získal do osobní správy panství Fryštát, Skočov, Strumeň, Bílsko a Frýdek. Svůj životní styl však nepřizpůsobil příjmům a jeho dluhy brzy překročily únosnou výši. Celková suma byla vyčíslena na 244 tisíc tolarů.¹⁴⁰ Adam III. Václav nedisponoval potřebnou částkou na umoření synových dluhů, a proto bylo se souhlasem císaře Maxmiliána II. (1527–1576) přikročeno k prodeji panství, která pak byla z knížectví

¹³⁷ JEŽ, R., Těšínský Piastovci a jejich vztahy s Pernštejnou v 16. století (s edicí korespondence z let 1554–1581). Diplomová práce, Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2007, s. 48–49; dále jen: JEŽ, Těšínský Piastovci.

¹³⁸ K regentské vládě Jana z Pernštejna JEŽ, Těšínský Piastovci, zejména s. 35–55. Také Jan z Pernštejna si stěžoval, že jej akvitiv spojené s poručnictvím těšínského knížete přivedly do dluhů: DVORSKÝ, F. (ED.), Dopisy pánů Jana a Vojtěcha z Pernštejna z let 1509–1548, in: AČ 20, Praha, 1902, položka listináře č. 302, s. 190–193, zde s. 191, dále jen DVORSKÝ, Dopisy, AČ 20.

¹³⁹ Viz kapitola Zápas o opolsko-ratibořské dědictví.

¹⁴⁰ JEŽ, Těšínský Piastovci, s. 100.

vyčleněna v podobě nižších stavovských panství.¹⁴¹ V případě Fryštátska se nepodařilo najít dostatečně solventního kupce, který by panství odkoupil jako celek, a proto bylo území rozprodáno po malých kouscích v rozsahu dvou až tří vesnic.¹⁴²

Obrázek 14: Území Těšínska zmenšené o nižší stavovská panství (70. léta 16. stol.)

Zdroj: zpracováno autorkou.

Část územních ztrát se podařilo získat zpět až Adamu Václavovi (1574–1617). I jeho osobní vládě však předcházela v letech 1579–1595 regentská vláda jeho matky Kateřiny Sidonie (asi 1550–1594). Toto období je charakteristické jednak spory s těšínskou šlechtou a také upevněním reformace v celém knížectví. V matčině politice zprvu pokračoval i Adam Václav. Ten však v průběhu kariéry v císařských službách konvertoval ke katolicismu a jeho vláda nabrala nový směr. Za podporu katolické strany ve sporu s opavskými protestanty v první dekádě sedmnáctého století a císaře Rudolfa II. v bratrské při s arcivévodou Matyášem doufal v získání Opavska a Krnovska. Jeho naděje však nebyly naplněny.¹⁴³

Spor o nástupnictví v ženské linii

Posledním legitimním mužským příslušníkem rodu těšínských Piastovců byl kníže Fridrich Vilém (1601–1625). Vzhledem ke své nezletilosti v době smrti Adama Václava však byla jmenována poručnická vláda vratislavského biskupa Karla (1590–1624), Karla z Lichtenštejna

¹⁴¹ SEHLING, E. (hrsg.), Die evangelischen Kirchenordnungen, 3: Brandenburg, Ober- und Niederlausitz, Schlesien, 1909.

¹⁴² Geschichte Schlesiens 3, s. 493. JEŽ, Těšínská Piastovci, s. 101, zmiňuje nové majitele jmenovitě: Václav Cigáni ze Slupska, rod Vlčků, Barských a Saksů.

¹⁴³ Viz kap Hlavní mezníky náboženského a politického vývoje Slezska v raném novověku; K zapojení těšínského vévody do opavského sporu: ŠTĚPÁN, Die polnischen Dominikaner in Troppau, s. 109, 110. Ke kariéře Adama Václava JEŽ, „Velcí“ těšínská Piastovci.

(1569–1627) a Jiřího z Oppersdorfu (1588–1651). Fakticky však v knížectví vládla jeho starší sestra Alžběta Lukrécie (1599–1653).¹⁴⁴

Když Fridrich Vilém krátce po nastoupení své osobní vlády zemřel (1625), převzala knížectví opět Alžběta Lukrécie. Udělala tak nejen v souladu se závětí Fridricha Viléma, ale také s odvoláním na privilegium krále Vladislava II. (1456–1516) z roku 1498, podle kterého bylo Těšínsko dědičné mezi potomky Kazimíra II. obou pohlaví až do čtvrté generace.¹⁴⁵

Cesta k prosazení tohoto nároku však byla zdoluhavá. Alžběta Lukrécie se ujala vlády navzdory postoji krále Ferdinanda II. (1578–1637), který považoval Těšínsko za odumřelé léno, a pustila se do boje za uznání svých dědických práv. Krátce poté, co dorazila do Těšína z moravských panství svého manžela Gundakara z Lichtenštejna (1580–1658), se střetla s prezidentem slezské komory Karel Hanibalem z Donína (1588–1633). Toho sem vyslal císař za účelem převzetí uprázdněného léna. Nehledě na tuto skutečnost si kněžna nechala již v říjnu 1625 holdovat od těšínských stavů.¹⁴⁶

Spor s císařem byl uzavřen až 28. prosince 1638. Ferdinand III. (1608–1657) sice označil Těšínsko za odumřelé léno, obratem je však udělil Alžbětě Lukrécii. Po její smrti mělo knížectví definitivně připadnout českému králi. A kněžniným dětem mělo být jako odstupné vyplaceno 50 tisíc zlatých.¹⁴⁷ S touto podobou smlouvy nesouhlasil manžel Alžběty Lukrécie a od roku 1630 také její spoluvládce Gundakar z Lichtenštejna.¹⁴⁸ Na základě jeho aktivity Ferdinand III. ustoupil a roku 1645 přislíbil udělení knížectví Ferdinandu Janovi (1622–1666), synovi Alžběty Lukrécie a Gundakara, za náhradu ve výši 150 tisíc zlatých. Ferdinandovi Janovi se však nepodařilo získat dostatek prostředků na výplatu celé částky – a to ani ve chvíli, kdy byla suma radikálně snížena na 90 tisíc zlatých. Vzhledem k trvale nezdravé finanční situaci těšínských Piastovců byla jedinou nadějí na zaplacení celého obnosu půjčka od lichtenštejnských příbuzných. Nicméně Gundakar, ani jeho synovec Karel Eusebius nebyli ochotni Ferdinandu Janovi a Alžbětě Lukrécii tyto prostředky poskytnout.¹⁴⁹

Když Alžbětou Lukrécie vymřel rod těšínských Piastovců (1653),¹⁵⁰ připadlo knížectví jako odumřelé léno panovníkovi. Ten je obratem udělil do osobního vlastnictví následníkovi trůnu

¹⁴⁴ K stanovení vlády na Těšínsku: ŠMERDA, M., Kněžna Alžběta Lukrécie, I, in: Těšínsko 47, 2004, s. 2; dále PALM, H. (hrsg.), Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände, I (1618), Breslau, 1865, I (1618), s. 72, poznámka č. 1; dále jen PALM, Acta publica, I (1618).

¹⁴⁵ Listina krále Vladislava II. z 23. února 1498 (Budín), LUBS, 2, položka listináře č. 20, s. 571–573, zde s. 572.

¹⁴⁶ SLEZSKO, 2, s. 176.

¹⁴⁷ BIERMANN, G., Geschichte des Herzogthums Teschen, Teschen, 1863, s. 226–227, dále jen BIERMANN, Teschen.

¹⁴⁸ Sňatek Alžběty Lukrécie s Gundakarem z Lichtenštejna se uskutečnil na přání Karla z Lichtenštejna. Svatební smlouva byla podepsána 22. dubna 1618. Sňatek však nebyl šťastný a již roku 1626 došlo k odloučení manželů. K sňatku a povaze vztahu Alžběty Lukrécie a Gundakara z Lichtenštejna a sporu o vládu na Těšínsku WINKELBAUER, T., Fürst und Fürstendiener. Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters, Wien – München, 1999, zejména s. 519–530, dále jen WINKELBAUER, Fürst und Fürstendiener.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 520–540.

¹⁵⁰ Posledním mužským příslušníkem rodu těšínských Piastovců byl Ferdinand II., baron von und zu Hohenstein (1681/1682–1706). Ten zemřel sice až roku 1706, tedy více než padesát let po Alžbětě Lukrécii, ale byl potomkem

Ferdinandovi IV. (1633–1654), který vzápětí přijal hold těšínských stavů v zastoupení hrabětem z Oppersdorfu. Po náhlé Ferdinandově smrti v roce 1654 se knížectví opět stalo bezprostředním majetkem panovníka a bylo uděleno až v roce 1657 budoucímu císaři Leopoldovi (I.).¹⁵¹

Državy lehnicko-břežsko-volovské linie Piastovců

Príslušníci rodu lehnicko-břežských, posléze lehnicko-břežsko-volovských Piastovců patřili během šestnáctého i sedmnáctého století mezi přední osobnosti Slezska. A to jak svým původem a privilegií, tak politickým rozhledem a angažovaností. Jejich pozici však částečně oslabovalo opakované dělení knížectví v oblastech vnitřní správy (a s tím související větší nároky na knížecí pokladnu) mezi několika panujícími knížaty. Dlouholeté zajišťování nákladů na běh několika paralelních dvorů a politiku a reprezentaci více panujících knížat bylo organizačně i finančně náročné a v důsledku rychle přispělo ke vzrůstu zadlužení rodu.

Na počátku šestnáctého století bylo Lehnicko a Břežsko dočasně rozděleno mezi bratry Fridricha II. Lehnického¹⁵² a Jiřího I. Břežského (1481/1483–1521). Fridrich obě země v roce 1521 sjednotil, a dokonce je rozšířil o Volovsko, které zakoupil od rodiny Thurzů.¹⁵³ Roku 1542 dočasně rozmnožil rodové državy za 40 tisíc zlatých také o zástavu Minsterberska,¹⁵⁴ významnou například z hlediska horního a mincovního podnikání. Na krátké období získal od těšínských Piastovců také nárok na část Hlohovska.¹⁵⁵

Fridricha II. můžeme považovat nejen vzhledem k jeho územním ziskům, ale i sebevědomé vnitroslezské politice, dynastickým kontaktům zejména v Říši a Polsku a diplomatickým úspěchům za vrcholného představitele této linie Piastovců v šestnáctém století. Jeho suverénní vystupování a vazby na Hohenzollerny však byly trnem v oku králi Ferdinandovi I. (1503–1564), který proti směřování Lehnicko-Břežska-Volovska v závěru Fridrichovy vlády

Václava Gottfrieda (1602–1672) von und zu Hohenstein, nelegitimního syna Adama Václava. A z pozice nelegitimního potomka neměl nárok na dědictví po svých příbuzných.

¹⁵¹ Ferdinand III. postoupil Těšínsko synu Leopoldovi listinou ze 7. března 1657 (ve Vídni). Originál listiny uložen v NA Praha, AČK, sign. 2438, v digitalizované podobě dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2438/charter> [12. 1. 2018].

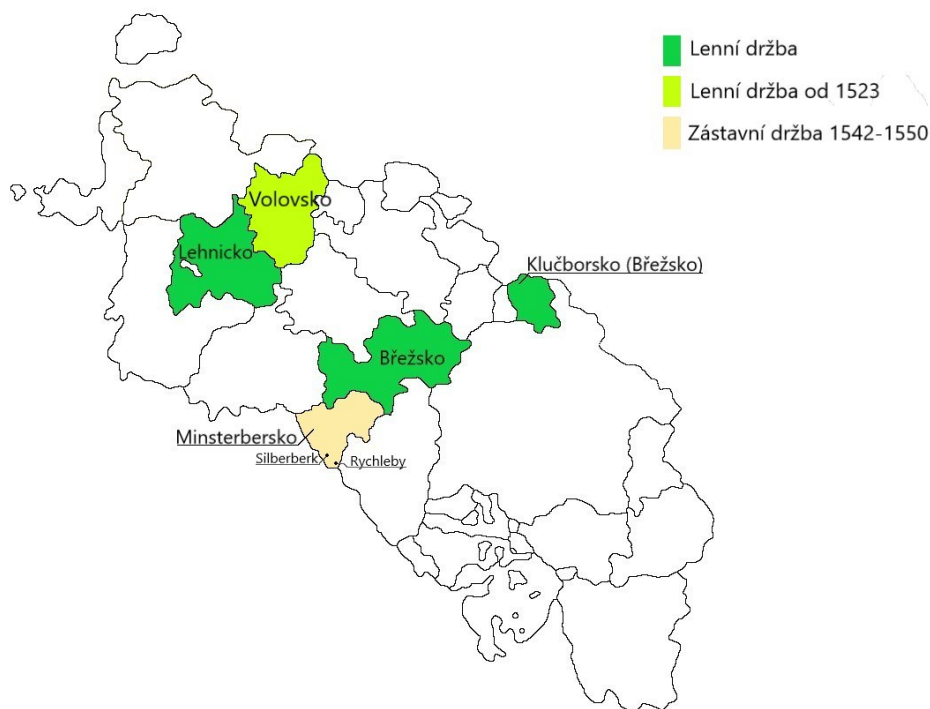
¹⁵² Fridrich II. Lehnický či Lehnicko-břežsko-volovský (1480–1547) vykonával v letech 1516–1526 funkci dolnoslezského zemského hejtmana a významně se uplatnil také v diplomatické sféře, když pomáhal zprostředkovat například Toruňské příměří (1521) a Krakovskou smlouvu (1525) ve sporu polského krále s velmistrem Řádu německých rytířů. PETRY, L., Friedrich II., in: NDB, 5, Berlin, 1961, s. 514, dostupné z: <http://daten.digital-e-sammlung.de/0001/bsb00016321/images/index.html?seite=530> [cit. 22. 4. 2018], dále jen PETRY, Friedrich II., NDB 5.

¹⁵³ Základní území Volovského knížectví bylo v roce 1525 rozšířeno o Vinčák, Wąsosz a Ryčeň zakoupené od bratrů Jana a Jindřicha z Kurzbachu. SEHLING, Die evangelischen Kirchenordnungen, s. 419.

¹⁵⁴ Minsterbersko bylo zastaveno v letech 1542–1550. SINAPIUS, J., Olsnographia oder Eigentliche Beschreibung des Oelsnischen Fürstenthums In Nieder-Schlesien welche in zwey Haupt-Theilen so wohl insgemein Dessen Rahmen, Situation, Regenten, Religions-Zustand, Leipzig – Franckfurt, 1707, s. 163, v digitalizované podobě dostupné z: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/9588/edition/18287/content?ref=desc> [cit. 23. 5. 2018], dále jen SINAPIUS, Olsnographia.

¹⁵⁵ Hlohovská zástava spadala do let 1540–1544. PETRY, Friedrich II., NDB 5, s. 514.

opakovaně vystoupil. Jednalo se zejména o jeho nesouhlas s dědickými smlouvami s braniborskými Hohenzollerny, od kterých musel Fridrich II. na nátlak panovníka nakonec ustoupit.¹⁵⁶

Obrázek 15: Državy lehnicko-břežsko-volovských Piastovců v 16. – 17. století

Zdroj: zpracováno autorkou.

Pozice lehnicko-břežsko-volovských Piastovců byla sporem mezi Fridrichem II. a Ferdinandem I. částečně oslabena a odrazila se například v otálení panovníka s potvrzením privilegii pro jeho nástupce.

Po smrti Fridricha II., se knížectví na základě otcovské závěti dělilo opět na dvě poloviny.¹⁵⁷ Fridrich III. (1520–1570) obdržel lehnickou část s městy Lehnice, Goldberk, Chojnov, Lubin a Prochowice. Mladší z bratrů, Jiří II. (1523–1586),¹⁵⁸ získal břežsko-volovský díl. Z rozhodnutí krále Ferdinanda I. navíc působil po dobu nepřítomnosti Fridricha III. také jako správce Lehnicka.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Viz kapitola Pruská anexe.

¹⁵⁷ Testament Fridricha II. z 24. února 1539 ověřený dne 28. června 1547 opatem cisterciáckého kláštera v Lubinu, městskou radou a purkmistrem Lehnice: NA, AČK, sign. 2128, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2128/charter>> [cit. 7. 1. 2018].

¹⁵⁸ BORAS, Z., Książęta piastowscy Śląska, Katowice, 1974, s. 366–372; PETRY, L., Georg II. der Schwarze, in: NDB, 6, Berlin, 1964, s. 209, dostupné z: <http://daten.digital-e-sammlungen.de/bsb00016322/image_223> [2. 5. 2018].

¹⁵⁹ K dělení zemí mezi bratry Fridricha III. a Jiřího II. viz opis listiny z 26. dubna 1550 (Praha) uložený v NA Praha, SR, sign. A43, fol. 290r–293v. K správě Lehnicka: SEHLING, Die evangelischen Kirchenordnungen, s. 422.

Situace se zkomplikovala v další generaci, neboť dospělé syny po sobě zanechal jak Fridrich III., tak Jiří II. Vládu nad Lehnickem díky otcově neschopnosti řídit zemi brzy převzal jeho syn Jindřich XI. (1539–1588).¹⁶⁰ I on však byl ještě za svého života, roku 1681, nahrazen bratrem Fridrichem IV. (1552–1596). Území Břežska a Volovska si po smrti otce Jiřího II. rozdělila knížata Jan Jiří (1552–1592)¹⁶¹ a Jáchym Fridrich (1550–1602).¹⁶² Ten, přestože nosil titul brežského knížete, sídlil až do roku 1595 v Olavě. Město Břeh totiž náleželo jako vdovský úděl jeho matce Barboře (1527–1595).¹⁶³

Kníže Jáchym Fridrich sjednotil vládu nad Lehnickem, Břežskem a Volovskem po smrti příbuzných pouze na šest let. Roku 1599 rozšířil rodové državy koupí Rychleb a Stříbrné Hory od Petra Voka z Rožmberka (1539–1611).¹⁶⁴ Z obou horních měst se pak staly piastovské enklávy v Minsterbersku. I on však musel dočasně postoupit část území, tzv. Olavské knížectví, jako vdovský úděl pro Annu (1561–1605), vdovu po Janu Jiřím.¹⁶⁵

Po několika letech regentské vlády kněžny Anny Marie (1561–1605) a posléze Karla II. Minsterbersko-Olešnického (1545–1617)¹⁶⁶ spravovali knížectví v letech 1609–1613 formálně společně Jan Kristián (1591–1639)¹⁶⁷ a Jiří Rudolf (1595–1653), patrně i vzhledem k nízkému

¹⁶⁰ PROKOP, K. R., Henryk XI, in: SZCUR, S. – OŽÓG, K. (hrsg.), Piastowie. Leksykon biograficzny, Kraków, 1999, s. 517–522.

¹⁶¹ JASIŃSKI, K., Rodowód Piastów śląskich, Kraków, 2007, s. 221–222; PROKOP, K. R., Jan Jerzy, in: SZCUR, S. – OŽÓG, K. (hrsg.), Piastowie. Leksykon biograficzny, Kraków, 1999, s. 530.

¹⁶² PROKOP, K. R., Joachim Fryderyk, in: SZCUR, S. – OŽÓG, K. (hrsg.), Piastowie. Leksykon biograficzny, Kraków, 1999, s. 528–529.

¹⁶³ K zasnoubení Barbory s Fridrichem II. a svatební smlouvě z 18. října 1537, která jí garantovala „město a úřad“ Břeh jako doživotní věno: HASSEL, P. (hrsg.), Zeitschrift für preussische Geschichte und Landeskunde, 5, Berlin, 1868, s. 341, dostupné z: <<http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10014498-1>> [23. 5. 2018].

¹⁶⁴ Rožmberkové obě města zakoupili v roce 1581. LUCAE, F., Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica [...], 2, Franckfurt am Mayn, 1689, s. 1430, dále jen LUCAE, Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten, 2.

¹⁶⁵ Anna Württemberská se za knížete Jana Jiřího vdala v roce 1582 na základě svatební smlouvy z 26. února tohoto roku. Po smrti manžela v roce 1592 získala Olavské knížectví. Nedržela jej však dlouho, protože již roku 1594 se znovu provdala, tentokrát za Fridricha IV. Lehnického. Ve smlouvě z 27. července 1595 (Volov) řešila Anna s Jáchymem Fridrichem náležitosti svatebních smluv, otázku věna ve výši 32 tisíc zlatých i své vzdání se vdovského údělu: OeStA, HHStA, LA, Schlesien, Karton 1, Fasz. 2, Konv. 1, fol. 190v–197r. Po smrti druhého manžela se již Anna do Olavského knížectví nevrátila, tentokrát obdržela jako vdovské sídlo Chojnov na Lehnicku.

¹⁶⁶ Anna Marie Anhaltská vykonávala regentskou vládu až do své smrti v roce 1605. Jako vdovský úděl obdržela Olavsko. V období let 1605–1609 se správy knížectví ujal Karel II. Minsterbersko-Olešnický. Byť u Sinapia je uváděn jako poručník dohlížející na výchovu a vzdělání obou nezletilých knížat již od roku 1602. SINAPIUS, Olsnographia, s. 198.

¹⁶⁷ Jan Kristián působil, v letech 1617–1620/1621 jako vrchní zemský hejtman a stal se předním představitelem stavovské opozice vůči Habsburkům. KREBS, C., Johann Christian, Herzog von Brieg, in: ADB, 14, Leipzig, 1881, s. 189–200; PROKOP, K. R., Jan Chrystina, in: SZCUR, S. – OŽÓG, K. (hrsg.), Piastowie. Leksykon biograficzny, Kraków, 1999, s. 536–540.

věku knížete Jiřího Rudolfa, který byl až v roce 1611 prohlášen za plnoletého.¹⁶⁸ V roce 1613 si své země opětovně rozdělili.¹⁶⁹

Také synové Jana Kristiána, Jiří III. (1611–1664), Ludvík IV. (1616–1663) a Kristián (1618–1672) vládli nejprve společně.¹⁷⁰ Po smrti strýce Jiřího Rudolfa 14. ledna 1653¹⁷¹ a zisku jeho dílu knížectví se však dohodli na rozdělení vlády.¹⁷² Jiří III. si ponechal Břežské knížectví, Ludvík IV. vládl Lehnicku a Kristiánovi připadlo Volovské knížectví včetně Olavska. I nadále však bratři řešili některé oblasti, především z pohledu dynastické politiky a reprezentace knížectví vůči panovníkovi a centrálním i celoslezským úřadům společně. Jednalo se například o společný postup při potvrzování rodových privilegií, úsilí o dosažení plnoprávného postavení říšských knížat či společné ražby mincí. Zajímavý je případ společné správy školských nadací, které měly podporovat zřízení školy v Lehnici a obnovení gymnázia v Břehu. Obě školy měly sloužit i pro potřeby poddaných ve Volovském knížectví, které v tomto ohledu odpovídajícím školským zařízením nedisponovalo. Na stipendia pro poddané z Volovska byla vyčleněna třetina prostředků, která odpovídala podílu knížete Kristiána na obou nadacích.¹⁷³ Naopak v oblasti církevní správy nacházíme případy, kdy knížata vydávala separátní církevní řády.¹⁷⁴ Ke spolupráci došlo však i v této oblasti například v roce 1662, kdy byly jménem knížete Kristiána publikovány všeobecné zásady knížecích církevních řádů pro knížectví Lehnické, Břežské a Volovské.¹⁷⁵ Separátně byly řešeny záležitosti běžného provozu a uspořádání

¹⁶⁸ Jiří Rudolf vystřídal bratra na pozici vrchního zemského hejtmána, kterou zastával v letech 1621–1628. PETRY, L., Georg Rudolf, Herzog von Liegnitz, in: NDB, 6, Berlin, 1964, s. 218–219, dostupné z: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00016322/image_232> [cit. 2. 5. 2018]; KREBS, C., Georg Rudolf, Herzog von Liegnitz, in: ADB, 8, Leipzig, 1878, s. 693–696.

¹⁶⁹ Pro období let samostatné vlády obou knížat jsou doloženy řády Jiřího Rudolfa vydané pro oblasti církevní (1613) a soudní (1618), dále dvorský řád (1615) a zemské zřízení (1628) pro Lehnicko, potažmo v případě církevního řádu také pro Volovsko; dále řád knížete Jana Kristiána proti potulce (1623) pouze pro Břežsko. WEBER, M., Die Schlesischen Polizei- und Landesordnungen der Frühen Neuzeit, (= CONRADS, N. (hrsg.), Neue forschungen zur schlesischen Geschichte, 5) Köln – Weimar – Wien, 1996, dále jen WEBER, Die Schlesischen Polizei- und Landesordnungen, s. 382–384, 388, 391. Nastoupení samostatné vlády bratrů Jana Kristiána a Jiřího Rudolfa v souvislosti s náboženským vývojem v knížectví se věnuje také VELSEN, D. von, Die Gegenreformation in den Fürstentümern Liegnitz-Brieg-Wohlau. Ihre Vorgeschichte und ihre staatsrechtlichen Grundlagen, Leipzig, 1931, s. 9.

¹⁷⁰ BORAS, Z., Książęta piastowscy Śląska, Katowice, 1974, s. 411–412. Společné vládě bratří se věnuje i SCHÖNWÄLDER, Die Piasten zum Brünge oder Geschichte der Stadt u. des Fürstenthums Brieg, 3, Brieg, 1856, zejména s. 127 an, dále jen SCHÖNWÄLDER, Die Piasten, 3; Ještě 3. ledna 1641 společně složili lenní přísahu; ale již v dopise jejich sestry hraběnky Döntzefové z 1. ledna 1642 se mluví o dělení vlády.

¹⁷¹ SINAPIUS, Olsnographia, s. 260.

¹⁷² Smlouva o bratrském dělení Břežského, Lehnického a Volovského knížectví z 3. června 1654 (Břeh) zmíněna v: APWr, Ks. Brzeskie (Rep. 2/I), sign. 274, s. 2. Rozsah jednotlivých dílů je popsán také v: SCHÖNWÄLDER, Die Piasten, 3, s. 154–157. Ve společném vlastnictví zůstaly enklávy v Minsterbersku – Stříbrná Hora a Rychleby a oba domy ve Vratislavi.

¹⁷³ Smlouva bratrů Jiřího, Ludvíka a Kristiána z 2. února 1662: APWr, Ks. Brzeskie (Rep. 2/I), sign. 274. K udělování stipendií na břežském gymnáziu APWr, Ks. Brzeskie (Rep. 2/I), sign. 275.

¹⁷⁴ Separátní církevní řád pro knížectví Volovské a Olavské platný od roku 1656 (vydaný 20. června 1655), odkazující na patent knížete Jáchyma Fridricha z 19. prosince 1601. Publikován např. v: HEYNE, J., Urkundlich geschichte der stadt und des fürstenthums Wohlau, Wohlau, 1867, s. 401–405, dostupné z: <<https://hdl.handle.net/2027/hvd.hns5s3>> [23. 5. 2018].

¹⁷⁵ Obsah publikován v: SCHIMMELPFENNIG, C. A., Die evangelische Kirche Schlesiens im XVI. Jahrhundert. Ein geschichtlicher Vortrag, Strehlen, 1877, s. 140–143.

vnitřních poměrů knížectví například z hospodářského hlediska a zejména oblasti specifické pro konkrétní oblast,¹⁷⁶ stejně tak jako uspořádání dvorů jednotlivých knížat.¹⁷⁷

Všechny tři části definitivně sloučil pod svou vládou v roce 1664 kníže Kristián.¹⁷⁸ Posledním panujícím knížetem rodu Piastovců se stal jeho syn kníže Jiří Vilém, který však zemřel v nízkém věku již v roce 1675. Jeho strýc August Lehnický, pocházející z manželství knížete Jana Kristiána s Annou Hedvikou ze Žiče,¹⁷⁹ se nemohl pro svůj nerovnorodý původ ujmout rodového dědictví.¹⁸⁰ A knížectví tak připadlo jako odumřelé léno panovníkovi. Po přeslici rod vymřel Karolinou, provdanou za Fridricha Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderburského. Ta se po bratrově smrti zajímala o možnost svého nástupnictví na lehnicko-břežsko-volovský trůn. U císaře však s touto myšlenkou neuspěla. Dosáhla však rozluky svého nešťastného manželství a dekretem ze 14. září 1680 získala rentu ve výši 6000 tolarů. Kněžna pak dožila sama ve

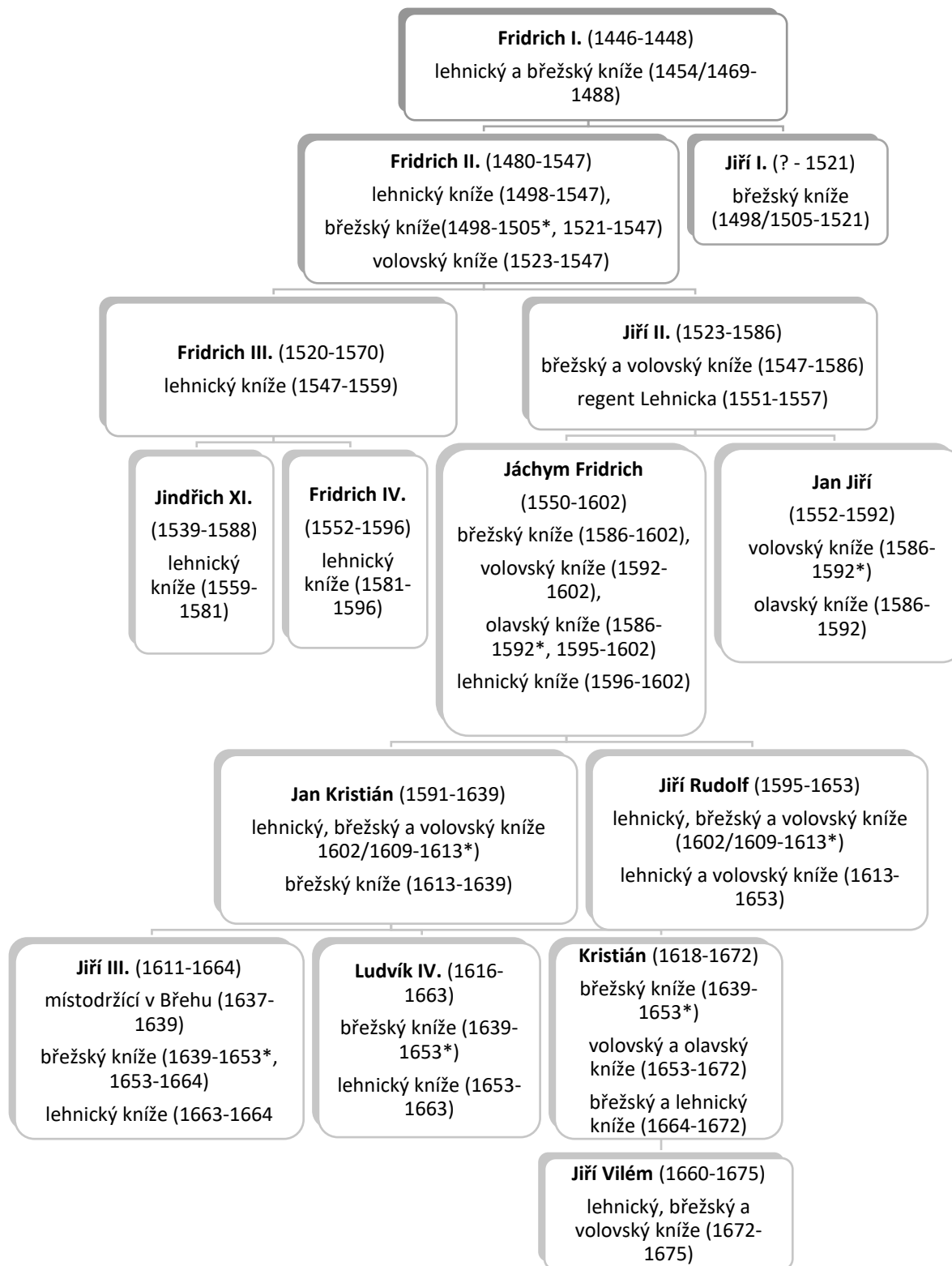
¹⁷⁶ Například mlýnský řád publikovaný pro všechna tři knížectví Lehnice, Břeh a Volov v roce 1653 za doby společné vlády bratrů Jiřího III., Ludvíka IV. a Kristiána, byl po rozdělení vlády v revidované podobě vydán separátně pro Břeh a Lehnici (asi 1654 a 1659 pro Břeh, 1655 pro Lehnici). Pro Lehnické knížectví byl v roce 1655 vydán samostatný vinný řád, který pak byl obnoven a rozšířen pouze pro Lehnico i za regentské vlády Luisy Lehnicko-Břežsko-Volovské v roce 1673. Pro Lehnické knížectví byl v roce 1662 vydán také samostatný lékárenský řád. Tento byl po smrti knížat Ludvíka IV. a Jiřího III. převzat a potvrzen 1. července 1665 také knížetem Kristiánem. Pro Lehnico byl knížetem Ludvíkem IV. v roce 1660 vydán samostatný poddanský řád. Stejně tak se dochovala zmínka o samostatném řádu knížete Kristiána pro Volovsko. Společný poddanský řád pro všechna tři knížectví byl vydán až v roce 1670, kdy byla vláda nad knížectvími spojena osobou knížete Kristiána. Přehled zmíněných řádů viz WEBER, *Die Schlesischen Polizei- und Landesordnungen*, s. 380–382, 393, 396.

¹⁷⁷ Například dvorský řád knížete Kristiána z 9. října 1663. WEBER, *Die Schlesischen Polizei- und Landesordnungen*, s. 384.

¹⁷⁸ K smrti Ludvíka IV. 21. srpna 1663 a Jiřího III. 20. května 1664: SINAPIUS, *Olsnographia*, s. 54.

¹⁷⁹ K sňatku Jana Kristiána s Annou ze Žiče 13. září 1626 a společným dětem včetně Augusta, SINAPIUS, J., *Schlesischer Curiositäten Erste Vorstellung [...]*, Leipzig, 1720, s. 901, dostupné z: <https://archive.org/stream/bub_gb_mq9BAAAACAAJ_2/bub_gb_mq9BAAAACAAJ> [cit. 2. 5. 2018]. Plný název viz Seznam pramenů a literatury.

¹⁸⁰ JASIŃSKI, K., *Powiązania genealogiczne Piastów (Malżeństwa Piastowskie)*, in: *Piastowie w dziejach Polski: zbiór artykułów z okazji trzechsetnej rocznicy wygaśnięcia dynastii Piastów*, 1975, s. 136–158, zde s. 146–147, dostupné z: <www.wbc.poznan.pl/dlibra/plain-content?id=205146> [23. 5. 2018]. Augustovi patřilo panství Kantorowice, které získal o Jiřího III., Ludvíka IV. a Kristiána v roce 1654 při příležitosti dělení moci v knížectví. SCHÖNWÄLDER, *Die Piasten*, 3, s. 157.

Obrázek 16: Schéma panujících knížat z linie lehnicko-břežsko-volovských Piastovců¹⁸²

¹⁸¹ Karolina (Charlotta; 1652–1707); PROKOP, K. R., Karolina, in: Piastowie. Leksykon biograficzny, Kraków, 1999, s. 567–569. Knežnu Karolínu učinila dědičkou její matka Luisa v závěti z 3. února 1680: NA, AČK, sign.

Budování slezské domény potomků Jiřího z Poděbrad

Jiří z Poděbrad zajistil pro své syny kromě východočeských panství také slezské Minsterberské knížectví a také Kladské hrabství.¹⁸³ Zástavní listiny na Minsterbersko a Kladsko odkoupil roku 1454 od Viléma Krušiny z Lichtenburka († 1487).¹⁸⁴ Následujícího roku získal povolení krále Ladislava (1440–1457) k vyplacení zástavní sumy.¹⁸⁵ Po zaplacení celé částky Arnoštu Opavskému (asi 1415–1464) se Poděbradové stali výhradními vlastníky knížectví.¹⁸⁶ Rodové državy byly v roce 1465 rozšířeny ještě o Opavské knížectví.

Kromě pozemkového majetku se král Jiří snažil zajistit své syny také finančně¹⁸⁷ a titulárně. Kladsko proto povýšil 24. června 1459 na hrabství. Tento titul však byl v českých poměrech dosud cizí a nezapadal do nastavené šlechtické hierarchie.¹⁸⁸ Císař Fridrich III. (1415–1493) povýšil krátce poté „prince“ Viktorína (1443–1500)¹⁸⁹ a v roce 1472 jej i jeho bratry Jindřicha staršího (1448–1498) a Jindřicha mladšího, zvaného Hynek (1452–1492), na knížata Sváté říše římské, hrabata kladská a vévody minsterberské.¹⁹⁰ Nejstarší bratr Boček (1442–1496) nebyl do privilegia zahrnut.

Jiřího synové vládli rodovým državám společně až do otcovy smrti. Dne 9. března 1472 došlo k smluvnímu rozdělení majetku Poděbradů.¹⁹¹ Viktorín získal Opavsko a panství Kolín. Jindřich starší obdržel Minsterberské knížectví, včetně frankenštajnské vikpildy, Kladské hrabství a panství Náchod a Kunětická hora.¹⁹² Hynek získal panství Poděbrady a Kostomlaty.

2470, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2470/charter>> [cit. 12. 1. 2018].

¹⁸² Hvězdičkou (*) je označena společná vláda bratrů.

¹⁸³ Lenní listina pro syny Viktorína, Jindřicha staršího a Hynka na Minsterberské knížectví a Kladské hrabství z 16. prosince: LUBS, II, č. 36, s. 156. K tématu například BAHLCKE, J., Schlesien, s. 36; MAŤA, Svět české aristokracie, s. 138. Kladsko bylo i přes intenzivní kontakty se slezskými knížectvími součástí Českého království.

¹⁸⁴ Listina z 16. května 1454: LUBS, II, č. 32, s. 150. Potvrzení dělení rodových držav na prosbu vévody Jindřicha staršího: LUBS, II, č. 39, s. 159.

¹⁸⁵ Povolení krále Ladislava z 19. ledna 1455: LUBS, II, č. 33, s. 152.

¹⁸⁶ Arnošt vládl společně se svými bratry v letech 1433–1452 na Opavsku a Ratibořsku, následně vystupoval do roku 1456 jako opavský a minsterberský kníže.

¹⁸⁷ PALACKÝ, F. (ed.), Zápisy Knjžat Minsterberských w Olešnici od roku 1454 do 1489, in: AČ 1, Praha, 1840, s. 297 an.; dále jen PALACKÝ, Zápisy, AČ 1; položka listináře č. 3, s. 299–300. Listinou z 5. července 1470 (Čáslav) zapsal král Jiří svým synům 60 tisíc kop grošů pražských na komorních důchodech plynoucích z kutnohorského mincování. Toto věnování mělo být náhradou za poskytnuté rukojemství a zástavy poděbradského jmění, které měly poskytnout dostatek prostředků pro zájmy České koruny. Dále jim nechal zapsat 20 tisíc kop grošů na kolínském a poděbradském panství.

¹⁸⁸ ŽUPANIČ, J., Dědici Poděbradů – württemberští vévodové ve Slezsku, in: HO 14, 2003, s. 194–204, zde s. 194. dále jen ŽUPANIČ, Dědici Poděbradů.

¹⁸⁹ Listina císaře Fridricha III. pro Viktorína z 5. srpna 1459: LUBS, II, č. 34, s. 153.

¹⁹⁰ Listina pro Viktorína, Jindřicha staršího a Hynka ze 7. prosince 1462: LUBS, II, č. 35, s. 153.

¹⁹¹ LUBS, II, č. 38, s. 159 a také PALACKÝ, Zápisy, AČ 1, č. 4, s. 300–306.

¹⁹² Tamtéž, s. 301.

Bočkovi připadlo pouze panství Litice a hrad Veliš. Nedostatek vhodných statků mu bratři kompenzovali přiznáním pravidelné roční renty v celkové výši 370 kop grošů, po 100 kopách z panství Kolín a Poděbrady a 170 kop z Kunětické hory. Nárok na rentu bylo možné umořit jednorázovou výplatou ve výši desetinásobku roční částky.¹⁹³

Jednalo se sice o velmi rozsáhlé majetky, ale zejména na panství v Čechách ležela spousta zástav. Král Vladislav II. proto přiznal bratrům částku ve výši 14 882 uherských zlatých. Z této sumy bylo podle smlouvy 3900 uherských zlatých přímo určeno na vyplacení zástav na panství Kolín, aby se zabránilo jeho rozdělení.¹⁹⁴ Jindřich starší měl obdržet 1800 a Hynek 3400 uherských zlatých. Zbylá částka ve výši 5708 uherských zlatých připadla Bočkovi a byla určena na výplatu Litic.¹⁹⁵ Ve společném užívání všech bratří zůstaly zlaté doly v Cukmantlu (Zlatých Horách) a dům v Praze. Vytěžené zlato se mělo dělit rovným dílem mezi všechny bratry. Stejně tak se však všichni bratři měli dělit o náklady na důlní činnost.¹⁹⁶

Opavsko ztratil Viktorín ve prospěch Matyáše Korvína roku 1485,¹⁹⁷ a přestože ještě o dva roky později pravděpodobně doufal ve zvrát situace,¹⁹⁸ knížectví bylo pro Poděbrady definitivně ztraceno. Další slezské angažmá rodu Poděbradů se proto omezilo na Jindřicha staršího, který se stal zakladatelem nové slezské dynastie minsterberských knížat. Byť i jeho slezské aktivity byly po přechodnou dobu ohroženy, když v boji s Matyášem Korvínem ztratili Poděbradové dočasně Minsterbersko.¹⁹⁹

Společně se svými syny Albrechtem (1468–1511), Jiřím (1470–1502) a Karlem (1476–1536) získal Jindřich starší v roce 1495 výměnou za panství Poděbrady od krále Vladislava II. také Olešnické a Volovské knížectví.²⁰⁰

¹⁹³ Tamtéž, s. 301–302.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 301.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 302.

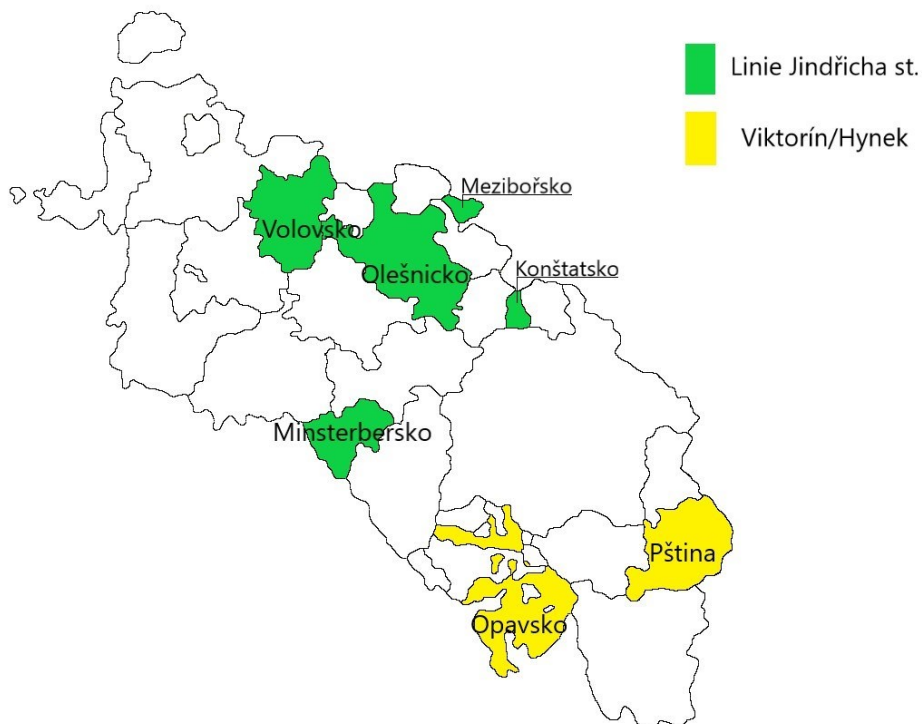
¹⁹⁶ Tamtéž, s. 305.

¹⁹⁷ Převod Opavska na Korvína prostřednictvím Jana Trnky z Ratibořan: Tamtéž, s. 313.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 316–317.

¹⁹⁹ Mírová smlouva Matyáše Korvína s Janem Zaháňským a Jindřichem starším z 29. prosince 1488. PALACKÝ, Zápisy, AČ 1, s. 317. K tématu také plná moc pro Zbyňka Bochovice z Bochova a na Skalách pro jednání s Korvínem z 15. prosince 1488: EMLER, J. (ed.), Listiny archivu někdy olešnického nyní ve státním archivu Vratislavském chované a Čech a Moravy se týkající, in: AČ 15, s. 272, dále jen: EMLER, Listiny, AČ 15.

²⁰⁰ Originál smlouvy o postoupení Olešnicka a Volovska s dopltkem 5000 kop českých grošů Jindřichovi staršímu a jeho synům Albrechtovi, Jiřímu a Karlovi z 28. dubna 1495 je uložen v NA Praha, AČK, sign. 1804, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1804/charter>> [14. 3. 2018]. Opis listiny krále Vladislava II. k udělení Olešnicka ze dne 1. května 1495 (Budín) je součástí rukopisu uloženého v NA Praha, SR, sign. A 43, vol. 311r–315r.

Obrázek 17: Slezské državy Poděbradů

Zdroj: zpracováno autorkou.

Se vzrůstajícím zadlužením, ke kterému přispěly například náklady na dlouhotrvající válku s Matyášem Korvínem v počátcích slezského angažmá rodu Poděbradů, či výkupné za knížete Viktora,²⁰¹ museli Poděbradové postupně začít rozprodávat své državy – a to v Čechách i ve Slezsku. Ještě roku 1495 se kromě samotných Poděbrad vzdali drobnějších zástav ve středních Čechách.²⁰² Knížata Albrecht, Jiří a Karel odstoupili v letech 1501–1502 svému budoucímu švagrovi²⁰³ Oldřichovi z Hardeku (1482–1535/37) za 70 tisíc rýnských zlatých také Kladsko.²⁰⁴ I nadále však užívali titul kladského hraběte.

²⁰¹ Zajištění knížete Viktorína králem Matyášem Korvínem od července 1469 do března 1471. ŽUPANIČ, Dědici Poděbradů, s. 194.

²⁰² Listinou z 15. června 1495 se Jindřich starší a jeho synové Albrecht, Jiří a Karel vzdávají několika vsí, které zastavil císař Zikmund 6. listopadu 1437 Jiřímu z Poděbrad. Jednalo se o Libici, Osek, Veliký Kanín, Opolely (dnes Opolany), Odřepsy, Podmokly, Pátek, Velenice, Hořany, Chotouň, Pečky, Týnec, Novou ves a Velikou za tisíc kop pražských grošů. Originál listiny je uložen v NA Praha, AČK, sign. 1805, v digitalizované podobě dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1805/charter>> [cit. 14. 3. 2018]. Původní listina krále Zikmunda pro Jiřího z Poděbrad NA Praha, AČK, sign. 1554, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1554/charter>> [cit. 14. 3. 2018].

²⁰³ Oldřich z Hardeku se roku 1515 oženil se Zdenkou z Poděbrad (1483–1522), dcerou Jindřicha staršího.

²⁰⁴ Opis listiny z 1. května 1501 uložený v NoeLA, HA Seefeld-HardeggerUrk, sign. Hardegger Urk 0554, v digitalizované podobě dostupný z: <http://monasterium.net/mom/AT-NOeLA/HA_Seefeld-HardeggerUrk/Hardegger_Urk_0554/charter?q=Hardegger_Urk_0554> [cit. 31. 3. 2018]. Originál z 16. srpna 1501 (v Kladsku) uložen v NA Praha, AČK, sign. 1827, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1827/charter>> [cit. 6. 1. 2018]. Plná moc pro knížete Karla I. od bratrů Albrechta a Jiřího na úkony pro převod Kladska na Hardeky z 20. ledna 1502: NA Praha, AČK, sign. 1830, v digitalizované podobě dostupná z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1830/charter>> [cit. 6. 1. 2018] a plná moc Karla pro jeho švagra a nejvyššího komorníka Českého království Jindřicha IV. z Hradce (1442–1507)

S rozprodáním českých panství pak trvale přenesli těžiště rodu do Slezska, „kde postupně splynuli s tamní knížecí vrstvou.“²⁰⁵ Ani slezské državy však Poděbradové neudrželi pohromadě. Karel I. (1476–1536) prodal v roce 1517 Volovské knížectví Janovi Turzovi.²⁰⁶ V té době byl již jediným představitelem poděbradské dynastie ve Slezsku. Jeho náročná politická kariéra si však vyžádala velké finanční investice, které nepokryly ani příjmy plynoucí z jeho úřadů. Zde je třeba vyzdvihnout zejména příjmy z Hlohovského knížectví, které mu náležely z pozice hejtmana „Horního a Dolního Slezska“.²⁰⁷ Kvůli narůstajícím dluhům bylo Minsterbersko opakovaně zastavováno. K definitivní ztrátě knížectví došlo v závěru života knížete Karla Kryštofa (1545–1569), když je císař Maxmilián II. (1527–1576) s pomocí zdejších stavů odkoupil za 38 tisíc tolarů.²⁰⁸ Olešnickí Poděbradové si ale i nadále mohli ponechat titul minsterberských knížat. A minsterberské stavy získaly od císaře dne 20. května 1570 privilegium *de non alienando*, které zaručovalo, že knížectví zůstane v bezprostřední držbě panovníka a již nikdy nebude propůjčeno v léno.²⁰⁹

Jak již bylo naznačeno výše, samotné Olešnické knížectví bylo pod vládou Poděbradů opakovaně rozdělováno mezi panující vévody z hlediska vybraných oblastí vnitřní správy. Navenek však vystupovala vládnoucí knížata jednotně. Měla například jeden společný hlas na knížecím sněmu. K obdobnému dělení Olešnicka docházelo již za předchozí vlády Piastovců (1413–1492). V případě Poděbradů byly knížecí državy podřízeny společné správě již v generaci synů Jindřicha staršího. Po období samostatné vlády Karla I. se poděbradské državy dělily i mezi jeho syny Jindřicha II. (1507–1548), Jana (1509–1565), Jiřího II. (1512–1553) a Jáchyma I. (1503–1562).²¹⁰ Reálná dělba moci však probíhala pouze uvnitř knížectví, navenek vystupovali bratři společně (*Gebrüdere Hertzoge*).²¹¹ Jindřich II. však již v této době tradičně sídlil v Minsterberku, zatímco Jan a Jiří II. v Olešnici. Do vládnutí se přímo nezapojoval poslední bratr Jáchym, který byl duchovním a od braniborského kurfiřta získal čekatelství na biskupství

z 16. února 1502 ve stejné věci: NA Praha, AČK, sign. 1831, v digitalizované podobě dostupná z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1831/charter>> [cit. 6. 1. 2018].

²⁰⁵ MAŤA, Svět české aristokracie, s. 138.

²⁰⁶ NA Praha, AČK, sign. 1918, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1918/charter>> [cit. 6. 1. 2018] a dále svolení krále Ludvíka k prodeji z 22. září 1518: NA Praha, AČK, sign. 1925, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1925/charter>> [cit. 6. 1. 2018]. Pozor na chybu v regestech, kde je jako prodávané knížectví identifikováno Olavsko.

²⁰⁷ Karel I. Minsterbersko-Olešnický postupně získal následující vysoké posty v zemské správě: nejvyššího fojta Horní Lužice (1519–1523), místodržícího Království českého (1523), dolnoslezského hejtmana a hejtmana Hlohovského knížectví (1524), vrchní zemský hejtman ve Slezsku (1527). SCHIMMELPFENNIG, A., Karl I., Herzog von Münsterberg-Oels, in: ADB, 15, Leipzig, 1882 s. 358–360. K nároku na příjmy z Hlohovského knížectví z pozice hejtmana SINAPIUS, Olsnographia, s. 161.

²⁰⁸ SINAPIUS, Olsnographia, s. 180. Nově zpracováno u: FELCMAN, O., Územní državy dynastie Poděbradů, zejména s. 343.

²⁰⁹ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 38.

²¹⁰ GŁOGOWSKI, S., Potomci krále Jiřího z Poděbrad (Genealogie knížat z Minsterberka), Ostrava, 1989, passim.

²¹¹ SINAPIUS, Olsnographia, s. 163. K dělbě území a rezidencím jednotlivých knížat: tamtéž, s. 164.

Lebus či Brandenburg. Za vstřícnost kurfiřta v této záležitosti se bratři vzdali svých nároků na Krosenské knížectví (1537), které se tak stalo definitivní součástí Braniborska.²¹²

Změna nastala po roce 1542, kdy došlo kvůli finančním problémům k zástavě Minsterberska Fridrichovi II. Lehnickému. Bratři si mezi sebe rozdělili pouze Olešnicko. Jindřich II. získal za svou rezidenci Bernštat,²¹³ Jan a Jiří II. si ponechali Olešnici.²¹⁴ Minsterbersko od Piastovců vyplatil král Ferdinand I., který je v roce 1552 propůjčil Isabele Zápolské. Roku 1559 jej získal zpět kníže Jan a poté i jeho syn Karel Kryštof.²¹⁵ Vzhledem k jejich neustálým finančním problémům však pokračovala praxe zástav. Nakonec se rozhodl prodat bratrancům Karlovi II. (1545–1617) a Jindřichovi III. (1542–1587) i svůj díl na Olešnicku (1568).²¹⁶

Karel II. a Jindřich III. se tak stali jedinými vládci Olešnicka. Přestože i nyní byla správa knížectví oficiálně rozdělena,²¹⁷ bratři, pravděpodobně i vzhledem k velmi vysokému zadlužení knížecí pokladny, společně postupovali i v zásadních záležitostech vnitřní správy, například při vydání nového zemského řádu Olešnického knížectví v roce 1584.²¹⁸

Přestože za jejich vlády zažívalo obyvatelstvo knížectví opakovaně těžké časy nejen kvůli neutěšené situaci knížecích financí, ale i z důvodu opakujících se epidemií, včetně morové rány, a špatných klimatických podmínek vedoucích k hladomorům,²¹⁹ podařilo se zejména Karlovi II. hospodářskou situaci zlepšit. Nemalou roli v tom hrál zisk moravských panství Šternberk a Jevišovice.²²⁰ Knížecí pokladna díky tomu zvládla i nákladnou politiku Karla II. ve funkci vrchního zemského hejtmana (1608–1617) a kníže si mohl dovolit i další rozšíření území, například koupí Meziboře v roce 1599.²²¹

V době Karlovy smrti²²² tak bylo ekonomické postavení Poděbradů, vzhledem k předchozímu neperspektivnímu vývoji, na relativně dobré úrovni. I přes značné zlepšení knížecích financí

²¹² Tamtéž, s. 165–166.

²¹³ K vývoji Bernštadska za Jindřicha II.: Tamtéž, s. 172–174.

²¹⁴ K vývoji olešnické části: Tamtéž, s. 176–178.

²¹⁵ SEHLING, Die evangelischen Kirchenordnungen, s. 464. Ke krátkému panování Karla Kryštofa také SINAPIUS, Olsnographia, s. 178

²¹⁶ Prodej se uskutečnil 13. listopadu 1568. Tamtéž, s. 72 a 179.

²¹⁷ Ujednání z 29. června 1574; Potvrzení císařem Maxmiliánem z 14. června 1575 navazuje na práci komise Jana z Oppersdorfu, Jiřího z Branu a Matěje z Lohova a Altendorfu. Tamtéž, s. 183–184.

²¹⁸ Tamtéž, s. 184.

²¹⁹ Epidemie blíže neurčené nemoci (1572), velké sucho a hladomor (1583), epidemie moru (1585), hladomor (1599), epidemie moru (1600), vichřice s ničivými následky (1602): SINAPIUS, Olsnographia, s. 42–46.

²²⁰ ŽUPANIČ, Dědici Poděbradů, s. 194. Panství Šternberk připadlo Karlovi II. jako věno jeho manželky Kateřiny Berkové z Dubé (1553–1583, sňatek 1570) a panství Jevišovice získal roku 1601 jako dědictví po Kateřině rozené Zajímačové z Kunštátu († 1601), provdané za Hynka Brtnického z Valdštejna († 1596). Hrad, zámky, Jižní Morava, s. 119. K zisku panství Šternberk: SINAPIUS, Olsnographia, s. 185–186.

²²¹ O Meziboř probíhal spor s Abrahamem purkrabím z Donína, který o jeho průběhu informoval v roce 1600 císaře Rudolfa II.: OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 1, Fasz. 2, Konv. 2, Fol. 25v. a 26r–27v. K umístění mezibořského panství odříznutého od hlavní části Olešnicka Trachenberskem viz Johannes Sinapius, Olsnographia, s. 10; k uskutečnění koupě tamtéž, s. 198.

²²² K smrti Karla II. 28. ledna 1617 společné psaní jeho manželky Alžběty Magdaleny (1562–1630) a synů Jindřicha Václava a Karla Fridricha braniborskému markraběti Janu Zikmundovi (1572–1619), kterého zvou na

však nebyla situace synů Karla II., Jindřicha Václava (1592–1639) a Karla Fridricha (1593–1647) jednoduchá. Většina jejich vlády spadala do období stavovského povstání a třicetileté války. Jak Jindřich Václav,²²³ vládnoucí v letech 1617–1639 nad bernštatskou částí,²²⁴ tak Karel Fridrich, poslední slezský Poděbrad a pán olešnické části a později celého knížectví,²²⁵ však vystupovali jako umírněná středová síla mezi radikálnějšími Piastovci a Habsburky. I díky tomuto přístupu jim bylo umožněno podržet si významná privilegia a postavení rodu navzdory jejich náboženské orientaci a porážce protestantské strany ve stavovském povstání.

Olešnicko pod vládou rodů Württemberků a Brunšviků

Württembergové se dostali na olešnický trůn díky sňatku kněžny Alžběty Marie (1625–1686), dcery Karla Fridricha, se Silviem Nimrodem (1622–1664) z juliánské linie říšského knížecího rodu Württemberků.²²⁶ Karel Fridrich Minsterbersko-Olešnický neměl totiž mužské potomky, a proto využil práva volné dispozice se svým majetkem, které mu císař Ferdinand potvrdil 25. září 1637, a učinil dědičkou svou dceru Alžbětu Marii.²²⁷

Svatba Alžběty Marie a Silvia Nimroda se uskutečnila 1. května 1647 v Olešnici.²²⁸ Krátce nato, 31. května 1647, Karel Fridrich zemřel.²²⁹ Císař Ferdinand III. poté označil Olešnici navzdory závěti Karla Fridricha za odumřelé léno. Alžběta Marie a Silvius Nimrod však neváhali a převzali vládu v Olešnici. Vzápětí se pustili také do vyjednávání s císařským dvorem

pohřeb: OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv 3, fol. 1/1 r+v. K popisu pohřebního průvodu také APWr, Księstwo Olešnickie, sign. 164.

²²³ Jindřich Václav (1592–1639) bývá někdy označován také jako „mladší“, protože Karel II. měl i staršího stejnojmenného syna Jindřicha Václava (1575–1591). Ten však zemřel v Římě rok před narozením Jindřicha Václava mladšího. SINAPIUS, Olsnographia, s. 73.

²²⁴ K vývoji Bernštadtska v tomto období tamtéž, s. 204 an.; zde i popis zapojení knížete do prvotních fází třicetileté války.

²²⁵ K panování Karla Fridricha nad Olešnickem: tamtéž, s. 222–225.

²²⁶ Juliánská větev rodu vládla od roku 1617 v panství Weiltigen an der Wörnitz a Brenz an der Brenz. Náležely jí také příjmy plynoucí z výnosů panství Heidenheim. Otec Silvia Nimroda, Julius Fridrich (1588–1635) se roku 1631 stal administrátorem vévodství Württemberg za nezletilého synovce Eberharda III. (1628–1674). Připojil se však k protihabsburské straně a po bitvě u Nördlingenu byl donucen i s rodinou emigrovat do Štrasburku. Silvius Nimrod se po krátkém působení v armádě Bernarda Sasko-Výmarského (1604–1639) uchýlil spolu s mladšími sourozenci na dvůr sasko-gotského vévody Arnošta I. Zbožného (1601–1675) v Gotě. K vedlejší juliánské linii rodu viz SCHUKRAFT, H., Die Seitenlinie Weiltigen (1617–1705), in: LORENZ, S. – MERTENS, D. – PRESS, V. (hrsg.), Das Haus Württemberg. Ein biographisches Lexikon, Stuttgart – Berlin – Köln, 1997, s. 188–200. K osobě Silvia Nimroda FEIST, M., Sylvius Nimrod, Herzog von Oels, in: ZVGS 52, 1918, s. 85–102; ŽUPANIČ, Dědici Poděbradů, zejména s. 195.

²²⁷ Dědické nároky Alžběty Marie a jejího případného manžela byly potvrzeny v závěti Karla Fridricha. Výpis ze závěti pořízený pro druhou manželku Žofii Magdalenu Břežskou, pořízený roku 1646 uložen v APWr, Księstwo Olešnickie (Rep. 132c), sign. 665. Dále k tématu: LORENZ, S. – MERTENS, D. – PRESS, V. (hrsg.), Das Haus Württemberg, s. 201.

²²⁸ SINAPIUS, Olsnographia, s. 246. J. Županič nabízí v souvislosti se sňatkem Alžběty Marie a Silvia Nimroda teorii, že jejich svazek měl „přispět ke sblížení württembersko-weiltigenského domu s císařem.“ ŽUPANIČ, Dědici Poděbradů, s. 196.

²²⁹ SINAPIUS, Olsnographia, s. 225.

o svých dědických nárocích. Jejich požadavky podpořili i mocní příbuzní, vévodové Arnošt I. Sasko-Gotský (1601–1675) a Fridrich Vilém II. Sasko-Altenburský (1602/3–1669).²³⁰

Vyjednávání o nárocích novomanželů na Olešnické knížectví bylo zdlouhavé, neboť současně probíhala také jednání o ukončení třicetileté války v Münsteru a Osnabrücku. Spor byl definitivně ukončen až v prosinci 1648. Císař Ferdinand III. si vyhradil právo zkonfiskovat sporné knížectví. Obratem je však znovu udělil v léno Alžbětě Marii a Silviu Nimrodovi. Ti za to měli zaplatit částku 100 tisíc rýnských zlatých. Protože však tolika prostředky nedisponovali, poskytli císaři pouze 20 tisíc rýnských zlatých a k tomu mu odstoupili moravské panství Jevišovice.²³¹ Panovník na oplátku udělil olešnické linii Württemberků privilegium dědit knížectví v mužské i ženské linii.²³² Kromě tohoto privilegia však byla práva olešnických Württemberků srovnatelná spíše s novými knížaty než s Poděbrady, jejichž postavení vůči panovníkovi bylo z hlediska rodových privilegií přece jen silnější.

Silvius Nimrod se 11. prosince 1648 osobně dostavil do Vídně a o čtyři dny později složil císaři lenní přísahu.²³³ Ke smírnému řešení sporu jistě přispěly jak tradičně dobré vztahy Habsburků s minsterbersko-olešnickými knížaty, tak vliv říšských zastánců mladého páru.²³⁴

Alžběta Marie i Silvius Nimrod se ihned po převzetí knížectví museli začít vyrovnávat s obnovou země zničenou válečnými škodami. Jejich práce však byla komplikovaná nejen pozdním odchodem švédských vojsk, ale i opakovanými epidemiemi moru.²³⁵

Po smrti manžela²³⁶ spravovala Alžběta Marie celé knížectví ve funkci regentky společně s lehnicko-břežsko-volovským vévodou Kristánem. Krátce před svou rezignací dne 22. srpna 1673 rozdělila Olešnicko podle tzv. mateřské dispozice mezi své tři syny na část olešnickou, bernštatskou a třebnickou.²³⁷ Olešnická část připadla Silviu Fridrichovi (1651–1697), Bernštat Kristiánu Ondřejovi I. (1652–1704) a Třebnicko Juliu Zikmundovi (1653–1684). Protože

²³⁰ ŽUPANIČ, J., Dědici Poděbradů, s. 196.

²³¹ Odstoupení panství k 15. prosinci 1648. SCHUKRAFT, H., Die Linie Württemberg-Oels, in: UHLAND, R. (hrsg.), 900 Jahre Haus Württemberg. Leben und Leistung für Land und Volk, Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz, 1985, s. 380; také GŁOGOWSKI, Potomci, s. 80–81; SINAPIUS, Olsnographia, s. 252.

²³² Knižectví mělo být primárně děděno v mužské linii, v případě vymření po meči přicházela na řadu linie ženská: „[...] jedoch daß solch Fuerstli. Lehn bey dem Maennl. Stamme / solange derselbe vorhanden / verbleiben / und allererst post defectum masculorum auf das Weibl. Geschlechte / wie sie sich zu dem letzten Maennl. Possessore am naechsten gesippen werden fallen [...]“ SINAPIUS, Olsnographia, s. 252.

²³³ WEBER, M., Das Verhältnis Schlesiens, s. 210; K příjezdu Sylvia Nimroda do Vídně 11. prosince 1648: SINAPIUS, Olsnographia, s. 252; Lenní listina byla vydána 17. prosince 1648: tamtéž, s. 253; Darovací listina na knížectví byla vystavena s datem 19. ledna 1649: GŁOGOWSKI, Potomci, s. 81; 26. ledna 1649 proběhl hold stavů: SINAPIUS, Olsnographia, s. 253.

²³⁴ Die Oelser Lehensübertragung vom Jahre 1648, in: ZVGS 50, 1916, s. 130–150, zde s. 134. P. Maťa považuje úspěch mladého páru za možný díky „náhodě a velkorysosti Habsburků“ MAŤA, P., Bohemia, Silesia and the Empire: Negotiating Princely Dignity on the Eastern Periphery, in: EVANS, R. J. W. – WILSON, P. H. (ed.), The Holy Roman Empire, 1495–1806. A European Perspective, Leiden – Boston, 2012, s. 143–166, zde s. 159.

²³⁵ Zejméne epidemie v letech 1653 a 1656. Velká epidemie v oblasti Dolního Slezska pak v roce 1680. SINAPIUS, Olsnographia, s. 53, 56.

²³⁶ 26. dubna 1664: tamtéž, s. 54.

²³⁷ K dělení knížectví tamtéž, s. 266.

třebnická část postrádala rezidenci vhodnou pro protestantské vladaře (centrem byl třebnický cisterciácký klášter), vyplatili bratři Juliu Zikmundovi deset tisíc zlatých na vybudování reprezentativního sídla. To pak bylo pojmenováno po svém zakladateli – Juliusburg.²³⁸ Podle stejného klíče byla rozdělena i další rodová panství, především moravský Šternberk.²³⁹ Vzhledem k nízkému věku Julia Zikmunda, vykonávali regentskou vládu v třebnické části až do roku 1675 společně Alžběta Marie a Silvius Fridrich.²⁴⁰ Ten se v letech 1680–1682 postavil v císařských službách do čela knížecího sněmu.²⁴¹ Ke zmírnění knížecích dluhů přistoupil v devadesátých letech k prodeji své části panství Šternberk.²⁴² I přesto se však nad Olešnickem stále vznášela hrozba bankrotu.²⁴³

Po smrti knížete Silvia Fridricha v roce 1697 zůstala země rozdělena na dvě části: olešnickou a třebnickou, když se Kristián Ondřej I. vedle vlády v Bernštatu ujal také olešnického dílu. Roku 1704 přenechal jeho nástupce Karel Fridrich II. (1690–1761) vládu nad Bernštatskem svému bratranci Karlovi (1682–1745), synovi Julia Zikmunda.

Všechna knížata spravující zpravidla paralelně jednotlivé části Olešnicka byla pokládána za tzv. panující knížata a obvykle zasedala jako svrchovaní panovníci v první kurii slezského sněmu. Disponovala však zpravidla pouze jedním společným hlasem. V letech 1704–1745 byl v olešnické i bernštatské části ustanoven úřad hejtmana, knížecí vláda, kancelář a soud. V činnosti ale zůstala i společná zemská rada, pokladna a mincovna a nadále se scházel jednotný zemský sněm.²⁴⁴ Ke změně postavení knížat došlo až v rámci pruského státu, kdy následkem tzv. královské finální rezoluce z 8. ledna 1744 zbyla Württemberkům pouhá dvě privilegia, která je dělila od postavení zámožnějších statkářů, a to mincovní regál a právo dědit Olešnici také v ženské linii.²⁴⁵ Vévoda Karel Fridrich II. byl novým vývojem v rámci Pruska velmi zklamán, a proto rezignoval ve prospěch svého synovce Karla Kristiána Erdmana (1716–1792). Nadále sice užíval titulu panujícího vévody, politického života se však již neúčastnil.²⁴⁶

Také vztah Karla Kristiána Erdmana k Prusku byl zdrženlivý, a to i přes snahu pruského krále naklonit si nového knížete na svou stranu.²⁴⁷ Po dlouhou dobu totiž doufal ve vypuknutí nové války, která by mohla přinést vznik samostatného a plně suverénního olešnického státu.

²³⁸ LORENZ, S. – MERTENS, D. – PRESS, V., *Das Haus Württemberg*, s. 203; ŽUPANIČ, *Dědici Poděbradů*, s. 197.

²³⁹ Poděbradové na rozdíl od Württemberků moravská panství spravovali společně.

²⁴⁰ SINAPIUS, *Olsnographia*, s. 298.

²⁴¹ LORENZ, S. – MERTENS, D. – PRESS, V., *Das Haus Württemberg*, s. 207.

²⁴² SINAPIUS, *Olsnographia*, s. 273. Panství se dostalo do majetku Jana Adama Ondřeje z Lichtenštejna.

²⁴³ LORENZ, S. – MERTENS, D. – PRESS, V., *Das Haus Württemberg*, s. 204.

²⁴⁴ KORBELÁŘOVÁ, I., *K územně správnímu členění*, s. 164, 172. Dále také ŽUPANIČ, *Dědici Poděbradů*, s. 197.

²⁴⁵ LORENZ, S. – MERTENS, D. – PRESS, V., *Das Haus Württemberg*, s. 203.

²⁴⁶ ŽUPANIČ, *Dědici Poděbradů*, s. 201.

²⁴⁷ Karel Kristián Erdman byl v roce 1747 jmenován generálporučíkem a místodržícím ve Vratislavi. Tamtéž, s. 203.

Výsledek sedmileté války však jeho plány zmařil a Karel Kristián poté (1764) složil lenní přísahu pruskému králi.

Po smrti Karla Kristiána Erdmana roku 1792 bylo Olešnicko prostřednictvím sňatku jeho dcery Frederiky Žofie (1751–1789) s Fridrichem Augustem Brunšvickým (1740–1805) přeneseno na příslušníky brunšvického rodu.²⁴⁸ Z dědictví však bylo vyloučeno panství Carlsruhe (Pokój), které přešlo jako rodový fideikomis na vévodu Evžena Württemberského (1758–1822).²⁴⁹

Protože však manželství Frederiky Žofie a Fridricha Augusta zůstalo bezdětné, usiloval nový kníže o přenesení práv na svého synovce Fridricha Viléma (1771–1815). Jeho snaha byla korunována úspěchem již v roce 1785, kdy pruský král Fridrich II. dědické nároky Fridricha Viléma definitivně potvrdil.

Budování panství rodu Hohenzollernů v Horním Slezsku

Zisk Krosenska

Hohenzollernové zahájili své slezské angažmá v dolnoslezské oblasti. Nejprve se zaměřili na oblast Hlohovska, které přímo sousedilo s Braniborskem. Díky sňatku Barbory Braniborské (1464–1515) s posledním hlohovským knížetem Jindřichem XI. (před 1429–1476)²⁵⁰ získali tzv. knížecí část Hlohovska.²⁵¹ Svůj nárok si udrželi i v průběhu války o hlohovské dědictví, ve které stáli proti Janu II. Zaháňskému (1435–1504).²⁵² Toho dočasně podporoval i Matyáš Korvín, který po uzavření míru v Kamenci v roce 1482 potvrdil Hohenzollernům zástavní držbu Krosenska s městy Sulechovem, Lubskem a Bobrovicemi.²⁵³

²⁴⁸ Karel Kristián Erdman označil svou dceru jako dědičku ve své závěti. Na základě sňatku z roku 1768 přešlo knížectví na jejího manžela.

²⁴⁹ LORENZ, S. – MERTENS, D. – PRESS, V., *Das Haus Württemberg*, s. 363. ŽUPANIČ, Dědici Poděbradů, s. 204. Vévoda Evžen Fridrich Jindřich pak založil v Carlsruhe druhou linii slezských Württemberků.

²⁵⁰ K linii hlohovsko-zaháňských Piastovců stručně SLEZSKO, II, s. 15.

²⁵¹ Podle úmluvy Jindřicha XI. Hlohovského a markraběte Albrechta Achilla (1414–1486), měla kněžna Barbora nárok na zisk částí samotného Hlohova, Krosna, Svobodína, Sulechova, Frajštatu, Šprotavy, Grünberku, Stávy, Bobrovic, Polkovic a Lubka. Smlouva ze dne 12. října 1472 je uložena v: GStAPK, VII. HA, Urkunden, A.07.02.07 Crossen, sign. 15. V případě tohoto i níže uvedených pramenů uložených v GStAPK bylo čerpáno pouze z registů listin dostupných z: http://archivdatenbank.gsta.spk-berlin.de/midosasearch-gsta/Midosasearch/vii_ha/index.htm [cit 1. 2. 2018]. Tzv. královskou část Hlohovska si nárokovali těšínská Piastovci. SLEZSKO, II., s. 16.

²⁵² Spor o hlohovské dědictví se věnuje například monografie SZCZEGÓŁA, H., *Koniec panowania piastowskiego nad Środkową Odrą*, Poznaň, 1968; a dále PRIEBATSCH, F., *Der Glogauer Erbfolgestreit*, in: ZGS 33, 1899, s. 67–106; a nejnověji: MÜLLER, M., *Der Glogauer Erbfolgestreit (1476–1482) zwischen den Markgrafen von Brandenburg, Herzog Johann II. von Sagan und Matthias Corvinus, König von Ungarn und Böhmen*, in: SISb 108, 2010, s. 22–59. Okrajově tento spor zmiňuje v kontextu rodových aliancí Hohenzollernů v 15. století také FUKALA, R., *Hohenzollernové v evropské politice 16. století. Mezi Ansbachem, Krnovem a Královcem (1523–1603)*, Praha, 2005, s. 10 (dále jen FUKALA, *Hohenzollernové v evropské politice*). POŠVÁŘ, J., *Politický vývoj ve Slezsku v letech 1471–1526*, Opava, 1960, s. 24–26; k zapojení těšínského knížete Kazimíra II. do tohoto konfliktu JEŽ, „Velcí těšínská Piastovci“, s. 58.

²⁵³ Matyáš Korvín potvrdil zástavu Krosenska Barboře, jejímu otci Albrechtovi Achillovi, bratrům a potomkům. Zástavní smlouva z 25. října 1482 viz: GStAPK, VII. HA, Urkunden, A.07.02.07 Crossen, sign. 20 (regist).

Zástavu Krosenska potvrdil po převzetí vlády ve Slezsku i král Vladislav II.²⁵⁴ Formálně se tak konstituovalo Krosenské knížectví pod správou Hohenzollernů. S konečnou platností byla dědičná držba Krosenska Hohenzollernům potvrzena v roce 1537, kdy se minsterbersko-olešnická knížata, bratři Jáchym, Jan, Jindřich II. a Jiří, vzdala za blíže neurčenou sumu svých nároků na toto území.²⁵⁵ A o rok později se Ferdinand I. vzdal definitivně nároků na Krosenské knížectví ve prospěch markraběte Jáchyma II. Braniborského a jeho dědiců.²⁵⁶

Střetnutí o vratislavský biskupský stolec (1520)

K dalším pokusům o posílení vlivu Hohenzollernů ve Slezsku patřilo úsilí o prosazení markraběte Jana Albrechta²⁵⁷ na smrti Jana Thurza uvolněný vratislavský biskupský stolec (1520) a dědičné úmluvy s lehnicko-břežsko-volovskými Piastovci (1537). Ani v jednom případě však neuspěli.

Kandidaturu Jana Albrechta podporoval nejen jeho bratr Jiří, designovaný dědic opolského a ratibořského knížete, ale i král Ludvík, a dokonce i papež Lev X. (1475–1521). Proti jeho volbě však stály zájmy podstatné části slezských knížat a stavů a zejména příslušníků vratislavské kapituly. Ti v této době programově odmítali uchazeče o úřad vratislavského biskupa pocházející z oblastí mimo země Koruny české. Proti byl také polský královský dvůr, který již v té době vedl spor s dalším Hohenzollernem, velmistrem Řádu německých rytířů Albrechtem (1490–1568).²⁵⁸ Ze slezských knížat podporoval Jana Albrechta jen úzce spřízněný Fridrich II. Lehnický.²⁵⁹

Právním podkladem pro odmítnutí hohenzollernské nominace se stala Kolovratská smlouva z roku 1504, podle které mohl být vratislavským biskupem zvolen pouze uchazeč ze zemí Koruny české. Vratislavským biskupem se nakonec stal Jakub Salza ze Schreibersdorfu (1481–1539) původem ze Slezska. Papežského potvrzení se však dočkal až následujícího roku.²⁶⁰

²⁵⁴ Dne 9. září 1493 potvrdil zástavu Krosenska také Vladislav II. Jagellonský viz: GStAPK, VII. HA, Urkunden, A.07.02.07 Crossen, sign. 27 (regist).

²⁵⁵ Listina byla publikována v: LÜNIG, Corpus iuris feudalis, II, s. 31–34. Dále GStAPK, VII. HA, Urkunden, A.07.02.07 Crossen, sign. 47 (regist).

²⁵⁶ Lenní listina Ferdinanda I. pro braniborského kurfiřta Jáchyma a markraběte Jana z roku 1538 publikována v: LÜNIG, Corpus iuris feudalis, II, s. 35–38; stejně tak následná listina Ferdinanda I., kterou se vzdává nároků na Krosenské knížectví ve prospěch markraběte Jáchyma II. Braniborského a jeho dědiců a oznámení tohoto kroku markraběti Janovi Braniborskému z roku 1538, tamtéž, s. 39–40.

²⁵⁷ Jan Albrecht, syn Žofie Jagellonské a Fridricha IV. staršího, zastával již úřady magdeburského arcibiskupa a halberstadtského biskupa.

²⁵⁸ K sekularizaci řádového území v Pobaltí a předcházejícímu sporu s Polskem: FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, s. 51–59. V této souvislosti je zajímavá také Fukalova myšlenka, že ambicí Hohenzollernů byla v případě zvolení Jana Albrechta sekularizace rozsáhlých majetků katolické církve ve Slezsku: tamtéž, s. 20. Pokud je tato domněnka správná, vedla by úspěšná sekularizace v majetkově výrazně rozdrobeném Slezsku k výraznému posílení pozice Hohenzollernů.

²⁵⁹ WEBER, M., Das Verhältnis Schlesiens, s. 165.

²⁶⁰ FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, s. 20. Průběhu volby se detailně věnuje TROSKA, F., Die Bewerbung des Markgrafen Johann Albrecht von Brandenburg um d. Breslauer Bischofssitz i. J. 1520, in: ZVGS 29, 1895, s. 1-34.

Zápas o opolsko-ratibořské dědictví

Vedle angažmá ve sporu o hlohovské dědictví a neúspěšného pokusu Jana Albrechta získat vratislavský biskupský stolec, se Hohenzollernové postupně zaměřovali převážně na hornoslezskou oblast.

Zajímali se zde především o velmi rozsáhlá a bohatá území piastovského Opolska²⁶¹ a přemyslovského Ratibořska. Ve spojitosti s Hohenzollerny nás bude zajímat také osud Krnovského knížectví, které se nakonec díky markraběti Jiřímu Braniborsko-Ansbašskému stalo rodovou základnou Hohenzollernů ve slezské oblasti až do porážky stavovského povstání na počátku dvacátých let sedmnáctého století. Jako první však markrabě rozehrál pro budoucí postavení Hohenzollernů zcela zásadní zápas o opolsko-ratibořské dědictví.

Vliv v Ratibořsku se Hohenzollernové pokusili získat nejprve prostřednictvím sňatku Markéty (1483–1532), dcery Žofie Jagellonské a Fridricha IV. staršího Braniborsko-Ansbašského, s Valentinem Ratibořským. Tento plán však nebyl úspěšný, protože Markéta potenciálního ženicha odmítla a raději zůstala i přes nesouhlas své rodiny svobodná.²⁶²

Prvního úspěchu v hornoslezské oblasti tak dosáhl až markrabě Jiří, když mu jeho strýc, král Vladislav II., částečně postoupil své právo na Opolské knížectví. To mělo původně po smrti posledního zdejšího knížete Jana připadnout koruně jako odumřelé léno.²⁶³

Reálnou podobu jeho nárok na toto území nabyt až v roce 1512, kdy se svolením krále uzavřel nástupnické dohody s bezdětnými knížaty Valentinem Ratibořským²⁶⁴ a Janem II. Opolským.²⁶⁵ Ty byly odvozeny z předchozí smlouvy mezi Janem V. Ratibořským a opolskými knížaty, bratry Janem II. a Mikulášem.²⁶⁶ Jedním z hlavních motivů k uzavření dědické smlouvy s markrabětem Jiřím Braniborským byla snaha Jana II. Opolského zamezit dědickým nárokům Kazimíra II. Těšínského.²⁶⁷

²⁶¹ K rozsahu knížectví: HOLÁ, M., Územní politika knížete Jana II. Opolského (1476–1532), in: HG 33, 2005, s. 174–196.

²⁶² FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, 2005, s. 18.

²⁶³ Listina krále Vladislava II. z 5. září 1507 (v Budíně): NA Praha, CGL, sign. 591, v digitalizované podobě dostupná z: < <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/591/charter> > [cit. 23. 2. 2018].

²⁶⁴ Valentin Ratibořský, zvaný Hrbatý (asi 1485–1521) byl posledním slezským vévodou z rodu Přemyslovců. Na ratibořský knížecí stolec nastoupil po roce 1506 po smrti svého bratra Jana IV. (po 1480 – po 3. 11. 1506) Viz Rodokmen Přemyslovských knížat z Opavy, Krnova a Ratiboře v publikaci WECZERKA, Handbuch, s. 600–601.

²⁶⁵ Jan II. Opolský, zvaný Dobrý (zejména ve starší literatuře se objevuje varianta jména Hanuš; † 1532) byl posledním opolským knížetem z rodu Piastovců.

²⁶⁶ Valentin Ratibořský si tuto smlouvu nechal 25. října 1511 potvrdit králem Vladislavem II.: LUBS, II, č. 52, s. 345. (Publikováno také v: WATTENBACH, W. – GRÜNHAGEN, C. (hrsg.), Codex Diplomaticus Silesiae, 6, Registrum St. Wenceslai. Urkunden vorzüglich zur Geschichte Oberschlesiens nach einem Copialbuch Herzog Johanns von Oppeln und Ratibor in auszügen mitgetheilt, Breslau, 1865, s. 160, č. 479, dále jen: CDS 6.

²⁶⁷ Ke sporu Kazimíra II. a opolských knížat Jana II. a Mikuláše II. († 1497), který skončil popravou Mikuláše II. v Nise.: JEŽ, „Velcí Těšíňští Piastovci“, s. 59. R. Fukala zdůrazňuje také ze strany opolských knížat odsuzovanou prouherskou politiku Kazimíra II. a jeho domnělou zodpovědnost za uvěznění opolských knížat uherským exponentem Janem Bělíkem z Kornic. Viz FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, s. 41–42, 50–51. K tragickému osudu knížete Mikuláše II. také například PIOTROWICZ, K., Tragiczny zgon Mikołaja II. księcia opolskiego, in: Studia Historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby, II, Kraków, 1938, s. 595–610, nebo přímo k niské

Dohody z roku 1512²⁶⁸ detailně stanovily podmínky vzájemného dědění. Pouze v případě, že by zemřela všechna tři zúčastněná knížata bez dědiců, měly jejich země připadnout jako odumřelé léno králi. Jako nejpravděpodobnější byla vnímána varianta brzkého skonu knížete Jana, proto bylo smluvně zajištěno především dělení Opolska mezi Jiřího a Valentina. Vévoda Jan si v dohodě vyhradil možnost volně odkázat jmění ve výši 40 tisíc uherských zlatých.²⁶⁹

O několik dní později konkretizovali vzájemnou dohodu Valentin Ratibořský a markrabě Jiří. Součástí této smlouvy bylo mimo jiné také ustanovení, že v případě smrti Valentina bude na prvním místě dědit opolský kníže Jan, až na druhém místě pak markrabě Jiří.²⁷⁰

Proti vzrůstající moci markraběte Jiřího, podporovaného ve stále větší míře králem Vladislavem II.,²⁷¹ však protestovali významní příslušníci české, slezské i uherské stavovské obce. Ve vztahu k výše uvedeným dědickým smlouvám to byli zejména Kazimír II. Těšínský (1449/1452– asi 1528), Fridrich II. Lehnicko-Břežský (1480–1547), český nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu a na Blatné († 1535) a Břetislav Švihovský z Rýzemberka a na Rabí.²⁷²

popravě MARKGRAF, H., Die Gewalttat auf dem Neisser Landtage von 1497, in: ZGS 22, 1888, s. 296–309, zde s. 301–302.

²⁶⁸ R. Jež klade dědickou smlouvu již do roku 1511. JEŽ, R., Jan z Pernštejna ve sporu o Opolsko-Ratibořsko ve 30. a 40. letech 16. století, in: Východočeský sborník historický, Pardubice, 2007, 69–85, zde s. 69, dále jen: JEŽ, Jan z Pernštejna. Možná se jedná o odkaz na listinu pro knížete Jana ve věci práva volně disponovat se svým majetkem z 30. března 1511 (publikována v edici LUBS, II, č. 51, s. 343). Obdobně M. Holá uvádí dvoustrannou dědickou smlouvu Valentina Ratibořského a Jana II. Opolského, ovšem s odkazem na zde uvedenou listinu krále Vladislava II. z 30. března 1511 a dále již dříve zmiňovanou listinu opolských vévodů Jana II. a Mikuláše s Janem Ratibořským, potvrzenou na žádost Valentina Ratibořského právě roku 1511. (LUBS, II, č. 52, s. 345). HOLÁ, M., Panovník, čeští stavové a Jiří Braniborský, in: BŘEZINA, L. – KONVIČNÁ, J. – ZDICHYNEC, J. (ed.), Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc., Praha, 2006, s. 97–111, zde s. 98; dále jen HOLÁ, Panovník. V publikaci FUKALA, R., Zápas o opolsko-ratibořské dědictví a mocenské aspirace slezských knížat, je uveden rok 1512, který s velkou pravděpodobností odpovídá uzavření smluv konfirmovaných v říjnu 1512 králem Vladislavem (NA Praha, AČK, sign. 1894 a NA Praha, CGL, sign. 674).

²⁶⁹ Smlouva byla potvrzena králem Vladislavem II., patrně téměř ihned po jejím dojednání, dne 11. října 1512 (v Budíně). Opis listiny uložen v NA Praha, CGL, sign. 674, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/674/charter>> [cit. 23. 2. 2018]. Za významné je možné považovat ustanovení o zrušení všech listin, které této odporují. Na tuto skutečnost pak reagoval i Jaroslav ze Šelenberka a jeho bratři, kteří měli na základě dříve vydané listiny Janovi ze Šelenberka obdržet po smrti Jana Opolského zámek a zboží za 10 tisíc uherských zlatých. Král Vladislav jim v listině ze dne 12. prosince 1514 (v Budíně) potvrdil jejich nárok s konstatováním, že výše zmíněné ustanovení nemá být Šelenberkům ke škodě: NA Praha, CGL, sign. 751, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/751/charter>> [cit. 23. 2. 2018]. Původní listina pro Jana ze Šelenberka přisuzující mu jeden ze zámků Jana II. Opolského a k němu zboží v ceně 10 tisíc uherských zlatých ze dne 25. srpna 1497 v Budíně: NA Praha, CGL, sign. 530, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/530/charter>> [cit. 23. 2. 2018].

²⁷⁰ Podmínky dědické smlouvy byly konkretizovány v další listině mezi Jiřím Braniborsko-Ansbašským a Valentinem Ratibořským ze dne 31. října 1512 (v Budíně). Originál uložen v NA Praha, AČK, sign. 1894, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1894/charter>> [cit. 17. 1. 2018]. Tato smlouva byla králem Vladislavem potvrzena listinou z 2. listopadu 1512 (v Budíně). Obsáhlý regist dokumentu byl publikován v edici CDS, 6, s. 162. K hodnocení významu vzájemných dědických smluv krátce FUKALA, R., Náboženská politika markraběte Jiřího Braniborsko-Ansbašského v Krnovském knížectví, in: BŮŽEK, V. – KRÁL, P. (edd.), Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku, OH 7, České Budějovice, 1999, s. 535–555, zde s. 541; dále jen: FUKALA, Náboženská politika.

²⁷¹ Markrabě Jiří pobýval již od roku 1508 na budínském dvoře, kde se postupně stal jedním z nejmocnějších dvořanů a roku 1512 byl jmenován vychovatelem korunního prince Ludvíka. Ke kariéře markraběte Jiřího např. FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, zejména s. 36–40.

²⁷² FUKALA, Náboženská politika, s. 541; týž, Hohenzollernové v evropské politice, s. 52. Zájmy Švihovských z Rýzemberka měly kořeny pravděpodobně ve slezských aktivitách Půty Švihovského z Rýzemberka a ze Skály (po

První tři jmenovaní se již v roce 1513 sami dohodli na rozdělení rozsáhlého opolsko-ratibořského dědictví. Kazimír Těšínský měl obdržet polovinu majetku a o tu druhou se měli rozdělit Fridrich II. a Zdeněk Lev.²⁷³ Jejich nárok, který byl jednoznačně v rozporu s dříve uzavřenými smlouvami Jana II. Opolského, Valentina Ratibořského a Jiřího Braniborsko-Ansbašského, byl odsouhlasen králem Vladislavem a posléze i císařem Maxmiliánem I. v pozici poručníka nezletilého krále Ludvíka.²⁷⁴

Spor markraběte Jiřího s oběma slezskými knížaty byl částečně urovnán o pět let později pomocí sňatkové politiky Hohenzollernů. Jiřího sestra Žofie (1485–1537) se vdala za lehnicko-břežského knížete Fridricha II. a další jeho sestra Anna (1487–1539) si vzala Václava II. Těšínského (1488/1496–1524),²⁷⁵ syna Kazimíra II. K definitivnímu právnímu vypořádání nároků obou stran došlo v roce 1522, kdy se Fridrich, Kazimír i Zdeněk Lev zřekli svých práv za finanční náhradu 40 tisíc uherských zlatých.²⁷⁶

Mezitím došlo také k obnovení původní dědické smlouvy z roku 1512, když Valentin Ratibořský opětovně stvrdil a částečně i rozšířil vzájemné ujednání s markrabětem Jiřím.²⁷⁷ Pravděpodobně na základě této dohody přikázal následujícího roku král Ludvík Valentinovi, aby svolal rytířstvo a zástupce měst svého knížectví, kteří by složili hold markraběti Jiřímu a knížeti Janovi.²⁷⁸

Čekatelství markraběte Jiřího na Opolsko bylo konfirmováno v dubnu 1521 další dohodou za účasti vrchního zemského hejtmána Karla I. Minsterbersko-Olešnického. Součástí bylo také ustanovení o složení lenní přísahy poddaných opolského knížete Jana II. markraběti Jiřímu a

1445–1504), nejvyššího sudí Českého království, který získal v roce 1490 do zástavy město a hrad Kozlí v Opolsku. V rozšiřování rodových držav ve Slezsku pokračoval i jeho syn Vilém († 1551), který se však k roku 1509 z hornoslezské oblasti stáhl. MAŤA, Svět české aristokracie, s. 138. Bratři Vilém a Břetislav († 1566) Švihovští z Rýzemberka byli švagry Zdeňka Lva z Rožmitálu, který se oženil s jejich sestrou Kateřinou († 1540), a tak mohla nemalou roli sehrát i příbuzenská podpora. JURÍK, Encyklopedie, heslo „Švihovští z Rýzemberka“, zejména s. 269–270.

²⁷³ Smlouva Kazimíra II. Těšínského, Fridricha II. Lehnického a Zdeňka Lva z Rožmitálu a na Blatné z 1. prosince 1513: LUBS, II, č. 56, s. 351. Smlouvě se věnuje například JEŽ, Jan z Pernštejna, s. 70–71. Zdeněk Lev z Rožmitálu se cítil postupem krále Vladislava poškozen, protože on sám měl získat společně s Ladislavem ze Šternberka a na Bechyni „královský nápad“ na Ratibořské knížectví po smrti knížete Valentina. Pokud by Ratibořsko připadlo „podle povoleného majetkového spolku“ knížeti Janu Opolskému, měli Zdeněk Lev z Rožmitálu a Ladislav ze Šternberka získat Ratibořsko v případě, že Jan zemře bez mužských dědiců: Listina krále Vladislava II. ze dne 1. ledna 1511 (v Uherském Brodu): NA Praha, CGL, sign. 629, v digitalizované podobě dostupná z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/629/charter>> [cit. 23. 2. 2018].

²⁷⁴ Opis listiny císaře Maxmiliána I. z 12. března 1517 (Antverpy) potvrzující souhlas krále Vladislava II. s dědickými nároky Kazimíra II. Těšínského, Fridricha II. Lehnicko-Břežského a Zdeňka Lva z Rožmitálu je součástí rukopisu uloženého v NA Praha, SR, sign. A43, fol. 282r–283r; publikován také v LUBS, II, č. 57, s. 351 an.

²⁷⁵ O sňatcích a jejich významu pro Hohenzollerny informuje FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, s. 17–18. Zdůrazňuje také spíše nečekaný přínos sňatku Anny, která se šest let po svatbě stala regentkou Těšínska.

²⁷⁶ Smlouva ze dne 2. června 1522: LUBS, II, č. 66, s. 361. Částka splatná do 3 let po nabytí dědictví měla být zaručena zástavou na Kozlí, Horním Hlohově a Falkenberku. Již o dva měsíce dříve (23. února 1522) odkoupili vévodové Fridrich a Kazimír nároky Zdeňka Lva na Opolsko za 13 333 uherských zlatých. LUBS, II, č. 64, s. 359.

²⁷⁷ Listina Valentina Ratibořského z 27. listopadu 1518 (v Ratiboři): LUBS, II, č. 59, s. 354.

²⁷⁸ Originál listiny krále Ludvíka z 21. února 1519 (v Budíně) uložen v NA Praha, CGL, sign. 795, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/795/charter>> [cit. 23. 2. 2018].

knížeti Valentinovi v případě Janovi smrti. Tato nová verze smlouvy zaručovala Jiřímu i Valentinovi rovnoměrné rozdělení Opolska, s výjimkou Kozlí, Hlivic, Bytomi a zámku Svrklence, které měl obdržet přímo Valentin. Pouze hotovost a nashromážděný movitý majetek měl Jan odkázat volně. Pokud by pak zemřel i Valentin, měli všichni jeho poddaní z Opolska i Ratibořska uznat nástupcem markraběte Jiřího. Valentin a Jiří se zavázali postoupit Janovi 40 tisíc uherských zlatých a současně slíbili knížeti Janovi pomoc v případě právního či vojenského napadení.²⁷⁹

I tato dohoda ve všech hlavních obrysech kopírovala původní trojstranné ujednání z roku 1512. Reálně však celé Ratibořsko připadlo po nečekané smrti knížete Valentina v roce 1521 Janovi II. Opolskému.²⁸⁰

České stavy si navíc následujícího roku vynutily na králi Ludvíkovi potvrzení privilegia krále Vladislava II., které zakazovalo zcizování majetku České koruny. V listině bylo navíc explicitně zmíněno Opolsko-Ratibořsko: „že od tohoto království českého a od té koruny nic dávatí a odcizovatí nemáme, žádného dědictví ani manství, ani žádných gruntův v tom království českém, ani v Říši, což k té koruně přísluší, též také ani v jiných zemích k té koruně příslušejících, a zvláště knížectví opolského a ratibořského, ani žádného toho zboží a statků, což má a drží osvícený Hanuš, kníže opolské a Horního Hlohova etc. Dávatí a zapisovatí, zůstavovatí, ani odcizovatí žádným obyčejem nemáme žádnému, kteréhož by koli důstojenství a stavů, anebo národu byl, nežli sami to po smrti jmenovaného knížete Hanuše v naše ruce vzítí a držeti k našemu a našich dědicův a budoucích, a koruně české k dobrému a k užívání.“²⁸¹

Král Ludvík dohody o opolsko-ratibořském dědictví opakovaně potvrdil nejenom za života Valentina Ratibořského, ale i po jeho smrti, protože stále byla v platnosti část dohody o nástupnictví po knížeti Janovi.²⁸² Markraběcí nárok na Opolsko-Ratibořsko konfirmoval také

²⁷⁹Listina z 30. dubna 1521 (v Opolí), originál uložen v NA Praha, CGL, sign. 805, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/805/charter>> [cit. 23. 2. 2018].

²⁸⁰ WELTZEL, A., Geschichte der Stadt Ratibor, Ratibor, 1861, s. 112.

²⁸¹ Listina krále Ludvíka z 29. října 1522; opis je součástí výpisu z privilegií Českého království a Opavského knížectví pořízeného z podnětu českých stavů 2. listopadu 1615: ZAO, AS, inv. č. 182, sign. A XXI–15, v digitalizované podobě dostupného z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=EC0EA11A482811E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 25. 3. 2018]. V německé jazykové podobě publikováno také v LUBS, II, č. 70, s. 363.

²⁸² Král Ludvík Jagellonský potvrdil Jiřímu Braniborskému jeho dědický nárok na Opolsko a Ratibořsko na základě smluv s vévodou Janem II. Opolským a Valentinem Ratibořským v listinách ze dne 20. ledna 1519 (v Budíně) a v témže znění 18. února 1519 (v Budíně), kdy došlo jmenovitě také k potvrzení již zmiňované listiny krále Vladislava II. pro opolského vévodu Jana ve věci volné dispozice s majetkem z 30. března 1511; dále listiny pro opolského vévodu Jana a markraběte Jiřího z 11. října 1512, pro ratibořského vévodu Valentina a markraběte Jiřího z 2. listopadu 1512 a listiny Valentina Ratibořského z 27. listopadu 1518 (viz výše uvedené citace k jednotlivým dokumentům). K dalšímu potvrzení ve prospěch Hohenzollerna došlo i v listinách vydaných po smrti Valentina Ratibořského: 2. února 1522 (v Budíně) a opětovně 30. března 1523 (v Olomouci). V poslední jmenované listině je navíc markraběti Jiřímu přiznán roční důchod 2 tisíce uherských zlatých vyplácených z královské komory za služby panovníkovi. Originály dokumentů jsou uloženy v NA Praha, AČK, sign. 1927, 1931, 1940 a 1953; v digitalizované podobě dostupné: pro sign. 1927 z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1927/charter>> [cit. 17. 1. 2018], pro sign. 1931 z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1931/charter>> [cit. 17. 1. 2018], pro sign. 1940 z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1940/charter>> [cit. 17. 1. 2018] a pro sign. 1953 z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1953/charter>> [cit. 17. 1. 2018].

císař Karel V.²⁸³ a české stavy.²⁸⁴ Paralelně byla uzavřena také nová dohoda mezi markrabětem Jiřím na jedné straně a Kazimírem II. Těšínským a Fridrichem II. Lehnickým na druhé straně. Oběma slezským knížatům byl potvrzen jejich nárok na 40 tisíc uherských zlatých, které měli obdržet do tří let po smrti posledního opolského Piastovce.²⁸⁵

Vévoda Jan prozatím postoupil markraběti bohumínské a později také bytomské panství. Se ziskem Bohumínska se Jiří začíná titulovat jako ratibořský kníže, respektive vévoda ve Slezsku (*Fürst / Herzog in Schlesien zu Ratibor*).²⁸⁶

V roce 1524 byly podmínky dědické smlouvy naposledy dodatečně rozšířeny ve prospěch Hohenzollernů. Nově mohl v případě smrti markraběte Jiřího zdědit Opolsko-Ratibořsko také jeho bratr Kazimír (1481–1527).²⁸⁷ Král Ferdinand I. však markraběte Jiřího jako dědice Opolska-Ratibořska neuznal a roku 1528 proti jeho nástupnictví vystoupil. V návaznosti na tento krok ustanovil Jan II. Opolský novým dědicem právě Ferdinanda.²⁸⁸

Spor mezi markrabětem Jiřím a Ferdinandem I.,²⁸⁹ který se stal i předmětem korespondence českých a říšských stavů,²⁹⁰ byl ukončen až Pražskou smlouvou uzavřenou roku 1531.²⁹¹ Podle ní mělo knížectví po smrti bezdětného knížete Jana připadnout jako odumřelé léno koruně. Fakticky však mělo zůstat v zástavě markraběte Jiřího a jeho dědiců až do vyplacení zástavní

²⁸³ Listina z 28. října 1522: LUBS, II, č. 69, s. 362.

²⁸⁴ Viz listina krále Ludvíka ze 7. dubna 1523, LUBS, II, č. 73, s. 367. K potvrzení markraběte Jiřího jako slezského knížete českými stavy: ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 5.

²⁸⁵ Král Ludvík potvrdil jejich smlouvu 11. března 1523, LUBS, II, č. 71, s. 365.

²⁸⁶ K postoupení Bohumínska v roce 1523 viz regist listiny krále Ludvíka z 30. dubna 1523 (v Budíně) publikovaný v CDS, 6, s. 171, případně LUBS, II, č. 51, s. 409–410. Krátce také FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, s. 69; a WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 191. K postoupení Bytomska s hradem Svrchlencem na dvě generace listina krále Ludvíka ze dne 16. ledna 1526, publikovaná v edici LUBS, II, č. 53, 454–456. K postoupení Bytomska dále ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 5.

²⁸⁷ Originál listiny ze 17. října 1524 (v Budíně) je uložen v NA Praha, AČK, sign. 1958, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1958/charter>> [cit. 17. 1. 2018].

²⁸⁸ Listina ze dne 22. července 1528 v Opolí. Originál uložen v NA Praha, AČK, sign. 1974, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1974/charter>> [cit. 17. 1. 2018]. K vystoupení Ferdinanda I. viz FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, s. 73.

²⁸⁹ Vývoj celé kauzy popisuje HOLÁ, Panovník, zejména s. 100–108.

²⁹⁰ Například listina z 23. dubna 1529 (v Praze) adresovaná českými stavy říšským stavům ve Špýru, která akcentovala přináležitost Opolska-Ratibořska k České koruně. Originál uložen v NA Praha, AČK, sign. 1982; v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1982/charter>> [cit. 17. 1. 2018]. Poprvé se opolsko-ratibořská otázka objevila pravděpodobně na sněmu v Řezně v roce 1527, ovšem bez hmatatelných výsledků. Říšské stavy se však usnesly, že jim otázce slezského knížectví nepřísluší rozhodovat. HOLÁ, Panovník, s. 106–107. GUNDERMAN, I., Markgraf Georg von Brandenburg-Ansbach und die Einführung der Reformation in Oberschlesien, in: WÜNSCH, T., (hrsg.), Reformation und Gegenreformation in Oberschlesien. Die Auswirkungen auf Politik, Kunst und Kultur im ostmitteleuropäischen Kontext, Berlin, 1994, s. 31–45, zde s. 34–35.

²⁹¹ Spor byl ukončen úmluvou Ferdinanda I. a markraběte Jiřího ze dne 17. června 1531 v Praze. Originál uložen v NA Praha, AČK, sign. 1993; v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1993/charter>> [cit. 17. 1. 2018]. Hodnocení smlouvy viz FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, s. 74; dále KAMIENSKI, A., Sprawa sukcesji Hohenzollernów Brandenburskich na Górnym Śląsku w epoce wczesnonowożytniej (do 1740 roku), in: Czasy nowożytnie, 22, 2009, s. 63–78, zde s. 64. Smlouvě se věnuje také HOLÁ, Panovník, s. 108–109.

sumy 183 333 uherských zlatých.²⁹² Tato částka byla stanovena na základě dluhu krále Ludvíka Jagellonského vůči markraběti Jiřímu, který Ferdinand I. převzal, a půjčky Habsburkům na vojenské výdaje proti Turkům.²⁹³

Lehnický a těšínský kníže, stejně jako Zdeňk Lev z Rožmitálu měli být finančně odškodněni 40 tisíci uherskými zlatými, přičemž Zdeňkovi Lvovi měla náležet třetina této částky (13 333 uherských zlatých).²⁹⁴ Bohumínské a bytomské panství si měli Hohenzollernové podržet po dobu vlády tří, respektive dvou generací Jiřího manželských potomků – a to pouze v mužské linii.²⁹⁵ K navrácení Bytomska koruně mělo dojít až po uhrazení nákladů, které markrabě Jiří investoval do důlního podnikání (zejména v Tarnovských Horách).²⁹⁶ Bohumínsko mělo koruně připadnout automaticky po uplynutí stanovené lhůty.²⁹⁷

Jiří se stal zástavním pánem Opolsko-Ratibořska hned následujícího roku, když 27. března 1532 zemřel kníže Jan II. Neměl však již právo titulovat se opolsko-ratibořským knížetem²⁹⁸ a město Opolí bylo v souladu s Pražskou smlouvou po dobu jednoho roku v držení Ferdinanda I.²⁹⁹ Protože se král obával, že Jiří tuto část dohody nedodrží a zabere pro sebe rozsáhlý poklad z opolského zámku, bezodkladně po doručení zprávy o smrti vévody Jana vyslal do Opolí své zmocněnce k zajištění svého dědictví.³⁰⁰

Jiří se oficiálně ujal vlády v dubnu 1532. Nebyl však ochoten vyplatit dlužnou částku plynoucí z Pražské smlouvy ani oběma slezským knížatům, ani Zdeňkovi Lvovi z Rožmitálu. Soudní spor, který ve jménu svého chráněnce těšínského knížete Václava III. Adama, vnuka

²⁹² Ke stanovení ceny Pražská smlouva, s. 4 a 5 (bod 2: detailní definování povinné částky 183 333 uherských zlatých a 30 krejcarů nebo 8 1/2 batzenů), s. 7 (bod 3: stanovení zástavní sumy a podmínky vyplacení): NA Praha, AČK, sign. 1993. Při vyplacení poloviny sumy měla být koruně vrácena polovina spojeného knížectví, tj. buď ratibořská, nebo opolská část. Výběr příslušného dílu byl na panovníkovi a jeho dědicích.

²⁹³ Komentář ke stanovení částky FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, s. 74. A dále IDZIKOWSKI, F., *Geschichte der Stadt Oppeln*, Oppeln, 1863, s. 130.

²⁹⁴ Pražská smlouva, s. 11–12 (NA Praha, AČK, sign. 1993). Nárok Fridricha Lehnického a Kazimíra Těšínského vycházel z výše uvedených smluv z 2. června 1522 (LUBS, II, č. 66, s. 361) a před 11. březnem 1523 (LUBS, II, č. 71, s. 365). Zdeňk Lev z Rožmitálu se však svého nároku vzdal za úplatu 13 333 uherských zlatých již 23. dubna 1522 (LUBS, II, č. 64, s. 359). Je tedy možné, že tato částka nebyla Zdeňkovi Lvovi až do roku 1531 vyplacena.

²⁹⁵ K podmínkám zástavy bohumínského panství: Pražská smlouva, s. 9 (NA Praha, AČK, sign. 1993).

²⁹⁶ K oběma zástavním panstvím viz APWr, Rep. 135, sign. E 74. K podmínkám zástavy Bytomska FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice s. 75, 80. K důlnímu podnikání Pražská smlouva, zejména s. 5–6 (NA Praha, AČK, sign. 1993).

²⁹⁷ Tato ustanovení nabyly na významu v druhé dekádě sedmnáctého století, kdy bylo Bohumínsko a Bytomsko v držení knížete Jana Jiřího Krnovského z braniborské linie rodu Habsburští panovníci mimo jiné na základě Pražské smlouvy požadovali navrácení obou panství do majetku královské komory.

²⁹⁸ Srovnej titulaturu užívanou v dokumentech např.: ZAO, HÚ OK – dodatky, inv. č. 2463, sign. B XX–41.

²⁹⁹ Pražská smlouva (NA Praha, AČK, sign. 1993).

³⁰⁰ R. Jež zpochybňuje údaj o opolském pokladu v ceně 300 hřiven zlata zmiňovaném C. Grünhagenem ve studii *Schlesien unter der Herrschaft König Ferdinands 1527–1546*, ZGS 19, 1885, s. 94, poznámka 2, s odůvodněním, že toto množství by odpovídalo několika státním rozpočtům celého habsburského soustátí. JEŽ, Jan z Pernštejna, s. 73, poznámka 22. Pro srovnání R. Fukala uvádí objem opolského pokladu 300 tisíc uherských zlatých a k tomu inventář a kletoty z opolského zámku. FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, s. 75.

Kazimíra II., vedl jeho poručník Jan z Pernštejna (1487–1548), se vlekl několik let.³⁰¹ Když nevy-mohl dlužnou částku na markraběti, obrátil se Jan z Pernštejna přímo na krále Ferdinanda I.³⁰² Vypukla další fáze sporu, tentokrát o finanční náhradu těšínskému knížeti.

Pře Jana z Pernštejna o dlužnou částku z opolského dědictví

Celá pře byla pro Jana z Pernštejna nejen finančně a časově, ale i z osobního hlediska velmi náročná. Jednání se táhlo dlouhé roky a vyhlášení rozsudku bylo opakovaně odkládáno.³⁰³ Jan z Pernštejna navíc v době soudu trpěl opakovanými těžkými záchvaty dny, které mu několikrát znemožnily dostavit se osobně k jednání soudu do Vratislavi.³⁰⁴

Jan z Pernštejna se opakovaně obracel také na vratislavského biskupa a vyzýval ho k vynesení rozsudku.³⁰⁵ Na odklady soudů a tím způsobené bezpráví si stěžoval nejen biskupovi,³⁰⁶ ale také například těšínskému kancléři. V listu z 27. dubna 1543 už Janovi z Pernštejna pravděpodobně došla s nekončícím soudním jednáním trpělivost, neboť nechal průchod svému rozčílení a vyjádřil se následovně o vratislavskému biskupovi: „*ale div není, že se duchovním přihází, že selhou, poněvadž v nynějších biskupích se toho nachází, aby se s pravdou obírali v duchovních i v světských věcech; musíť se místo pravdy a lží obíratí a zaneprázdňovati, neb by se s pravdou obírali, neměli by tak tučnejch prebend, v kurvách a v ožralství své rozkoše by neprovozovali, nebo by jim pravda hned toho nedopustila, totiž Kristus pán, kterejž se nazval pravdou, ale když sou z otce d'ábla lži pošli, kterejž jest od počátku lhář byl, tak jakž písmo o něm praví, musejíť jeho následovati jako otce svého.*“³⁰⁷

³⁰¹ Průběh pře a zapojení Jana z Pernštejna shrnuje JEŽ, Jan z Pernštejna, s. 73 an.

³⁰² K zapojení Ferdinanda I. jeho listy na markraběte Jiřího z let 1534 a 1535: DVORSKÝ, F. (ed.), Dodavky k listinám pánův Jana a Vojtěcha z Pernšteina, in: AČ 20, Praha, 1902, s. 536–540, dále jen DVORSKÝ, Dodavky, AČ 20, položka listináře č. 498, s. 531 (21. září 1534, Vídeň), č. 502, s. 531 (15. srpna 1535, Vídeň), č. 504, s. 532 (8. listopadu 1535, Vídeň); dále Karlovi I. Minsterberskému: tamtéž, č. 500, s. 531 (10. prosince 1534, Vídeň); vratislavskému biskupovi: tamtéž, č. 507, s. 532 (20. srpna 1536, Innsbruck). Ke zřízení rozhodčí komise Ferdinandem I. listina z 22. dubna 1536 (Innsbruck) publikovaná v rámci stati JEŽ, Jan z Pernštejna, s. 74–75, poznámka 28.

³⁰³ Např. DVORSKÝ, Dopisy, AČ 20, položka listináře, č. 282, s. 164–165 (25. dubna 1543, Pardubice), č. 283, s. 166–169 (26. dubna 1543, Pardubice).

³⁰⁴ Listy Jana z Pernštejna z 13. dubna 1543 (Nové Město nad Metují): tamtéž, č. 271, s. 154–155, č. 273, s. 157–158, č. 274, s. 158–159, č. 275, s. 159–160, dále č. 277, s. 161 (16. dubna 1543, Pardubice), č. 292, s. 181 (23. června 1543, Pardubice). Vzhledem k délce trvání sporu se za těšínsko-pernštejnskou stranu vystřídal několik právních zástupců různé kvality: Mikuláš Kloch z Bestviny a na Ochabech, Gotfrid Adlspach z Mikulovic, který v průběhu pře zemřel, doktor Adolf a poté doktor Long. Tamtéž, č. 288, s. 178–179 (21. června 1543, Pardubice), č. 289, s. 179–180 (23. června 1543, Pardubice). V dalším listu z 23. června 1543 (Pardubice) slibuje Jan z Pernštejna doktoru Adolfovi, že mu bude jeho služba zaplacená a s odvoláním na smrt Gotfrida Adlspacha jej žádá, aby ho a těšínského knížete ve sporu neopouštěl: tamtéž, č. 291, s. 181, č. 336, s. 214–215 (30. října 1543, Pardubice); ke sporu o placení nákladů na účast právních zástupců u soudu: tamtéž, č. 302, s. 190–195 (28. srpna 1543, Pardubice), zde s. 195; k propuštění doktora Longa pro porušování vzájemné smlouvy list Jana z Pernštejna ze dne 4. prosince 1543: tamtéž, č. 344, s. 219 (4. prosince 1543, Praha).

³⁰⁵ Tamtéž, č. 266, s. 152 (28. března 1543, Pardubice), č. 271, s. 154–155 (13. dubna 1543, Nové Město nad Metují).

³⁰⁶ Tamtéž, č. 266, s. 152 (28. března 1543, Pardubice).

³⁰⁷ List Jana z Pernštejna těšínskému kancléři se stížností kvůli opětovnému odložení soudu (27. dubna 1543, Pardubice): tamtéž, č. 286, s. 174–177 (27. dubna 1543, Pardubice), zde s. 174–175.

Ve stejném listu jmenoval i zájmy krále jako možnou příčinu průtahů: „*nespravedlivé to právo, když jím ten vládne, kdož se před ním soudí a kohož se dotýče, jako mně se to děje, by se krále JMti nedotejkalo, se panem markrabím JMti bych já dávno konec měl. Přichází na ono přísloví, kdež říkají: Lípe moci s hrst míti nežli spravedlivosti s pytel. A tím zavazují, že na onom světě zví ten biskup, koho jest bodl.*“ A s despektem k poměrům u slezského soudu uzavíral i popis situace po dalším odložení vynesení rozsudku v listu těšínskému kancléři z 19. září 1543 po dalším odložení vynesení rozsudku: „*A tak já o tom Slízkém právě držím, že mu v pekle rovného není... více moc vládne než spravedlnost*“³⁰⁸

Jan z Pernštejna opakovaně deklaroval i své stanovisko, že by se rád již vzdal poručenství nad Těšínskem. Po poradě s právníky však došel k názoru, že by to mohlo nepříznivě ovlivnit vyhlídky knížectví na úspěch ve sporu.³⁰⁹

Paralelně se soudní při probíhala jednání o možném sňatku Pernštejnových synů s dcerami markraběte Jiřího. Jan z Pernštejna o sňatky usiloval „*ne pro statek, ale pro dobré přátelství a zpříznění s panem markrabí Jiřím*“,³¹⁰ a oslovoval s žádostí o podporu v této věci například Fridricha II. Lehnického nebo Mořice Saského.³¹¹ Jak v otázce soudu, tak v otázce sňatků však markrabě Jiří zvolil odkládací taktiku a vyhýbal se setkání.³¹² Spříznění obou rodů nakonec nebylo dojednáno a markrabě Jiří přežil vynesení rozsudku o necelé tři měsíce. Vratislavský vrchní soud rozhodl 29. září 1543 v neprospěch těšínského knížete.³¹³ Pro zadluženého Jana z Pernštejna to znamenalo těžkou finanční ránu, neboť peníze měly sloužit na umoření jeho půjčky Kazimírovi II. Těšínskému.³¹⁴

Ztráta Opolsko-Ratibořska a dočasná držba Zaháňska

Po smrti markraběte Jiřího 27. prosince 1543 byla ustanovena regentská vláda, jejíž kroky vedly k nárůstu nespokojenosti stavovské opozice. Pokusy o centralizaci moci ze strany

³⁰⁸ Tamtéž, č. 311, s. 200 (19. září 1543, Pardubice).

³⁰⁹ Tamtéž, č. 282, s. 164–166 (25. dubna 1543, Pardubice); a zejména list Jana z Pernštejna těšínským poslům (25. dubna 1543, Pardubice): tamtéž, č. 302, s. 190–195 (28. srpna 1543, Pardubice), zejména s. 191–192.

³¹⁰ List Jana z Pernštejna Fridrichu Lehnickému z 6. ledna 1543 (Meziříčí): tamtéž, č. 237, s. 124–126.

³¹¹ Tamtéž, č. 237, s. 124–126 (6. ledna 1543, Meziříčí), č. 238, s. 126–127 (6. ledna 1543, Meziříčí), č. 272, s. 155–157 (13. dubna 1543, Nové Město nad Metují), č. 296, s. 184–185 (24. července 1543, Pardubice).

³¹² K odložení soudu na základě potřeby markraběte Jiřího např. DVORSKÝ, Dodavky, AČ 20, č. 507, s. 532 (20. srpna 1536, Innsbruck). K plánovanému setkání markraběte s Janem z Pernštejna je možné uvést příklad z roku 1543: Přestože Jiří musel na základě opakované korespondence vědět, že Jan z Pernštejna usiluje o osobní jednání, tak například v dubnu 1543 cestoval markrabě z Prahy přes Hradec Králové, kde nocoval, do Opavy. Jana z Pernštejna o této cestě neinformoval, a když se Jan o jeho cestě dozvěděl a nabídl nocleh na svém zámku v Pardubicích, Jiří tuto nabídku odmítl s odkazem, že spěchá do Opavy, kde se měl připojit k družině princezny Alžběty Habsburské na cestě na královskou svatbu do Krakova. DVORSKÝ, Dopisy, AČ 20, č. 282, s. 164–166 (25. dubna 1543, Pardubice).

³¹³ Tamtéž, č. 306, s. 197.

³¹⁴ JEŽ, Jan z Pernštejna, s. 79–80, kde je popsána Pernštejnova špatná finanční situace.

hohenzollernské správy stavy neakceptovaly a pozice Hohenzollernů se postupně zhoršovala. K dalšímu oslabení jejich postavení se snažil přispět i král Ferdinand I.³¹⁵

V souvislosti s děním v Uhrách se brzy rozběhla jednání o vyplacení zástavní sumy.³¹⁶ Opolsko-Ratibořské knížectví mělo být, společně s Minsterberskem, využito jako vyrovnání pro vdovu po uherském vzdorokráli Isabelu Zápolskou (1519–1559) a jejího syna Jana Zikmunda (1540–1571).³¹⁷ Po obdržení první splátky k vykoupení knížectví ve výši 91 666 uherských zlatých a 65,5 groše, zbavili Hohenzollernové opolské stavy lenní přísahy.³¹⁸ Isabela Zápolská přijala slib věrnosti opolských stavů již 12. března 1552.³¹⁹ Ferdinand I. však nedodržel své finanční závazky vůči Isabele Zápolské a ta musela brzy kvůli nedostatku prostředků Opolsko opustit. Po krátkém pobytu na polském královském dvoře se v roce 1556 vrátila do Sedmihradsko, kde byla ustanovena regentkou.

Definitivní ztráta Opolsko-Ratibořského knížectví v roce 1552 představovala pro Hohenzollerny výraznou újmu z ekonomického hlediska. Jednalo se totiž o velmi rozsáhlou oblast³²⁰ s množstvím nerostného bohatství a velkým hospodářským potenciálem, na jehož budování se markrabě Jiří významně podílel. Z celého opolsko-ratibořského dědictví zůstala markraběti Jiřímu Fridrichovi pouze bohumínská a bytomská zástava.

Dočasná držba Zaháňského knížectví, které markrabě získal jako protihodnotu za nevyplacenou druhou polovinu zástavní sumy za Opolsko-Ratibořsko, se stala pouze nevýznamnou epizodou. Hohenzollernská správa doufala, že panovník nebude schopen dodržet podmínky smlouvy z 20. prosince 1552 a Zaháňsko, sousedící na severní straně s braniborským Krosenskem, se dostane pod trvalou vládu Hohenzollernů. Již 23. března 1553 si Jiří Fridrich nechal od zaháňských stavů předběžně složit přísahu věrnosti. A po marném uplynutí čtyřleté lhůty, během které měla být zástava vyplacena, nastoupil v Zaháňsku osobní vládu. Jeho naděje však nebyly naplněny. Ferdinand I. se rozhodl získat knížectví zpět pod svou přímou vládu. Podřížení Zaháňska Hohenzollernům bylo z jeho pohledu ohrožením soudržnosti knížectví se zeměmi České koruny. Dědičná lenní držba by navíc znamenala další nevídané posílení vlivu Hohenzollernů v celé oblasti.

³¹⁵ K průběhu hohenzollernské vlády na Opolsku-Ratibořsku a postupu Fridricha z Knobelsdorfu († 1553), který byl markraběnkou Emilií Saskou, matkou nezletilého knížete Jiřího Fridricha, jmenován markraběcím místodržitelem: FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, s. 87 an.

³¹⁶ K zajištění částky viz NA Praha, AČK, sign. 2157, v digitalizované podobě dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2157/charter> [cit. 7. 1. 2018].

³¹⁷ K podmínkám vyrovnání FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, s. 92.

³¹⁸ Tamtéž, s. 94. Částka byla stanovena jako polovina sumy určené Pražskou smlouvou z roku 1531. Bylo tak využito ustanovení, které umožňovalo panovníkovi navrátit jen polovinu zástavní hodnoty a vybrat si za ni libovolnou polovinu knížectví. Část zástavy pak byla markraběti Jiřímu Fridrichovi „splacena“ opětovně formou zástavní držby, tentokrát se však jednalo o Zaháň a Frýdlant. Tato zástava byla vyplacena k roku 1558. ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 8.

³¹⁹ FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, s. 92.

³²⁰ Opolsko-Ratibořsko se svou rozlohou 11 tisíc km² představovalo z hlediska velikosti jedno z nejvýznamnějších slezských knížectví. Pro porovnání celá Morava (bez slezských enkláv, které jsou však svým územním rozsahem v tomto ohledu zanedbatelné) se rozkládá na území o cca 22 tisících km². FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, s. 71.

Trvalý nedostatek volných finančních prostředků na vyplacení zástavní sumy získal panovník rozprodejem komorních statků: hornolužického Mužakova zaháňskému hejtmanovi Fabiánovi ze Schönaichu, severočeského Frýdlantu slezskému komornímu prezidentovi Fridrichovi z Redernu a slezských Žárů vratislavskému biskupovi Baltazarovi z Promnic. Tomu král navíc přislíbil i zastavení Zaháňska na příštích dvacet let.³²¹ Tento závazek byl splněn téměř bezodkladně poté, co byla po vyplacení zástavní sumy v roce 1558 ukončena vláda Hohenzollernů nad Zaháňskem.

Opolsko-ratibořskou, respektive zaháňskou epizodu je tak možné hodnotit jako neúspěch také z politického hlediska. Ze sporu vyšli jako vítězové jednoznačně Habsburkové. Rozřešení v neprospěch Hohenzollernů znamenalo přesun těžiště jejich vlády ve Slezsku na Krnovsko.

Zisk Krnovského knížectví

Zisk Krnovska se datuje do období let 1523–1524³²², kdy markrabě Jiří Braniborsko-Ansbašský odkoupil knížectví s hradem Cvilínem a městy Krnovem a Hlučínem, městečkem (Horním) Benešovem a s 16 dalšími vesnicemi a pustými vsemi, s vrchním právem na městečku Bavorovu s příslušenstvím a na Jakubovicích a Vodčicích atd. za 58 900 uherských zlatých³²³ od zadluženého Jiřího ze Šelenberka a Kostí (1475–1526) a jeho synů Jana a Jaroslava.³²⁴

³²¹ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 188.

³²² V literatuře bývá uváděn jak rok 1523, tak rok 1524, často bez dalšího upřesnění. Ve starší a německojazyčné literatuře bývá dána přednost roku 1523. Například SPURNÝ, F. a kol., Hradky II, s. 48 uvádí u hesla „Cvilín“ datum prodeje 15. května 1523 (zde jde patrně o posunutí data smlouvy z 14. května 1523 – LUBS, II, č. 97, s. 547–549), u hesla „Krnov-zámek“ (s. 130) uvádí pouze rok 1523; I. Gunderman uvádí zisk knížectví také k roku 1523, stejně tak syntéze Geschichte Schlesiens 3: GUNDERMAN, I., Markgraf Georg von Brandenburg-Ansbach, s. 33, Geschichte Schlesiens, 3, s. 492; Spies přiřazuje k roku 1523 dojednání koupě, a k roku 1524 potvrzení oficiální kupní smlouvou: SPIES, Münzbelustigungen, s. 184–185; J. Zukal a M. Weber řadí datum prodeje knížectví k 14. květnu 1523: ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 5; WEBER, M., Das Verhältnis Schlesiens, s. 188–189; novější česká literatura se kloní spíše k roku 1524: FUKALA, Náboženská politika, s. 535–555, a týž, Hohenzollernové v evropské politice, s. 70, uvádí datum prodeje 27. května 1524 s odkazem na listiny ZAO, AS, inv. č. 478, 480, 480a a 482. Další čeští autoři posledního období citují převážně Fukalu. Ve zprávě zpracované pro Rudolfa II. ke genezi vlastnictví Hohenzollernů v Horním Slezsku je faktické přenesení Krnovska na markraběte Jiřího řazeno na základě listin krále Ludvíka již k roku 1523: OeStA, HHStA, LA, Schlesien, Karton 1, Fasz. 2, Konv. 2, Fol. 70r.

³²³ Kupní cena pravděpodobně poprvé stanovena ve smlouvě ze dne 14. května 1523: LUBS, II, č. 97, s. 547–549. V listině datované 27. května 1524 (bez místa) je zapsána kupní cena s dovětkem, že v době vzniku listiny byla celá suma již splacená: ZAO, AS, inv. č. 480a, sign. I-55, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=9CE9D43A499311E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 7. 1. 2018].

³²⁴ V dostupné literatuře panují rozdíly v identifikaci osob, které Krnovsko markraběti prodaly. V roce 1493 získal knížectví od krále Vladislava II. Jan ze Šelenberka (Šelmberka) a Kostí (v letech 1479–1503 nejvyšší český kancléř, 1503–1508 nejvyšší komorník; † 1508). Listina krále Vladislava II. ze dne 3. října 1493 viz ZAO, AS, inv. č. 442, sign. B XXI-4, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=E51746F1498511E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 1. 2018]. Pánem Krnovska se pak stal Janův syn Jiří: potvrzení Jiřího práv na Krnovské knížectví viz opis listiny uložený v NA Praha, CGL, sign. 583, v digitalizované podobě dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/583/charter>> [cit. 23. 2. 2018]. Tento Jiří ze Šelenberka pak prodal knížectví (společně se svými syny Janem a Jaroslavem) markraběti Jiřímu. Např. v Ottově slovníku naučném je však smrt Jiřího posunuta již do doby před prodejem knížectví a je uvedeno, že k prodeji přistoupili až tři Jiřího synové Jiří, Jan a Jaroslav. Ve dvou listinách (ZAO, AS, inv. č. 480, sign. B-I-1 a ZAO, AS, inv. č. 480a, sign. I-55) je však jednoznačně uvedeno, že se jedná o Jiřího ze Šelenberka a jeho syny Jana a Jaroslava. O smrti Jiřího ze Šelenberka, která nastala dne 4.

Koupě byla dojednána v první polovině roku 1523. Parametry převodu knížectví byly definovány ve smlouvě ze dne 14. května 1523,³²⁵ která detailně stanovila nejen předmět koupě a kupní cenu, ale také průběh a podmínky jejího postupného splacení. O čtyři dny později pak byla dohoda potvrzena králem Ludvíkem.³²⁶ Ten pak následně přiznal markraběti Jiřímu četná práva včetně horního regálu tak, jak jej užívala předchozí krnovská knížata.³²⁷ Nejpozději v této době začal markrabě Jiří užívat titulu krnovského a ratibořského vévody.

Jiří ze Šelenberka informoval své krnovské poddané o prodeji knížectví a propuštění z poddanosti listinou z 26. února 1524.³²⁸ Nejpozději k 27. květnu 1524 již byla celá kupní cena ze strany markraběte Jiřího splacena.³²⁹ Rychlé zaplacení kupní ceny nepředstavovalo pro markraběte problém, protože vzhledem ke sňatku s bohatou uherskou šlechtičnou Beatricí Frankopanovou (Frangepani/Frangipani, asi 1475–1524) roku 1509, disponoval velkým majetkem. I když podle předmanželské smlouvy nesměl za života své ženy s majetkem sám volně nakládat, po smrti Beatrice, která nastala pravděpodobně na začátku roku 1524, své uherské statky vzhledem k opozici uherských magnátů a tureckému nebezpečí výhodně prodal.³³⁰

Po nástupu Habsburků na český trůn byla Hohenzollernům definitivně potvrzena držba Krnovska až po vyřešení vzájemného sporu markraběte Jiřího a krále Ferdinanda I. o opolsko-ratibořské dědictví v roce 1532.³³¹

března 1526, informuje ve svých dopisech z 18. a 21. března 1526 (na Pražském hradě) Zdeněk Lev z Rožmitálu: DVORSKÝ, F. (ed.), *Dopisy Zdeňka Lva z Rožmitála z roku 1526*, AČ 9, 1889, položka listináře č. 466, s. 35–36 a 481, s. 45.

³²⁵ Smlouva byla publikována v edici LUBS, II, č. 97, s. 547–549.

³²⁶ Listina krále Ludvíka ze dne 18. května 1523, LUBS, II, č. 98, s. 549–550.

³²⁷ Viz listina krále Ludvíka ze dne 3. července 1523 (v Budíně), kterou markraběti Jiřímu potvrzuje všechna privilegia, včetně horního práva na bruntálském panství, tak, jak je užívala předchozí krnovská knížata – viz ZAO, AS, inv. č. 478, sign. B XXI-6, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=B8E53FEF499211E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 8. 1. 2018]. Na tuto listinu navazuje další z 28. července 1523 (v Tiergartenu), kterou král Ludvík postupuje markraběti Jiřímu příjmy z daní vázané na Krnovském knížectví (viz NA Praha, ČDK, sign. 28, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CDK/28/charter>> [cit. 8. 1. 2018]. Markrabě Jiří je v těchto listinách titulován jako „ratibořský a krnovský vévoda“.

³²⁸ Viz ZAO, AS, inv. č. 480, sign. B-I-1, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=E3B999E6499311E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 7. 1. 2018].

³²⁹ Listina z 27. května 1524 se v předmětu koupě a stanovení kupní ceny shoduje s kupní smlouvou dojednanou 14. května 1523. ZAO, AS, inv. č. 480a, sign. I-55.

³³⁰ Situaci rozebírá FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, s. 37 a 40. Sňatku s Beatricí a prodeji majetků v Uhrách, Chorvatsku a Slavonii v letech 1523–1524: GUNDERMAN, I., *Markgraf Georg von Brandenburg-Ansbach*, s. 32–33.

³³¹ Listina z 1. června 1532. WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens*, s. 192, poznámka č. 43.

Přenesení Krnovska, Bohumínska a Bytomska na braniborskou větev rodu Hohenzollernů

Braniborsko-ansbašští Hohenzollernové vládli Krnovsku pouze po dvě generace. Druhým a současně posledním krnovským knížetem a bohumínským a bytomským zástavním pánem z této linie rodu byl syn markraběte Jiřího, Jiří Fridrich Braniborsko-Ansbašský (1539–1603).³³² Ten se ujal samostatné vlády ve svých sedmnácti letech, po několikaleté poručnické vládě.

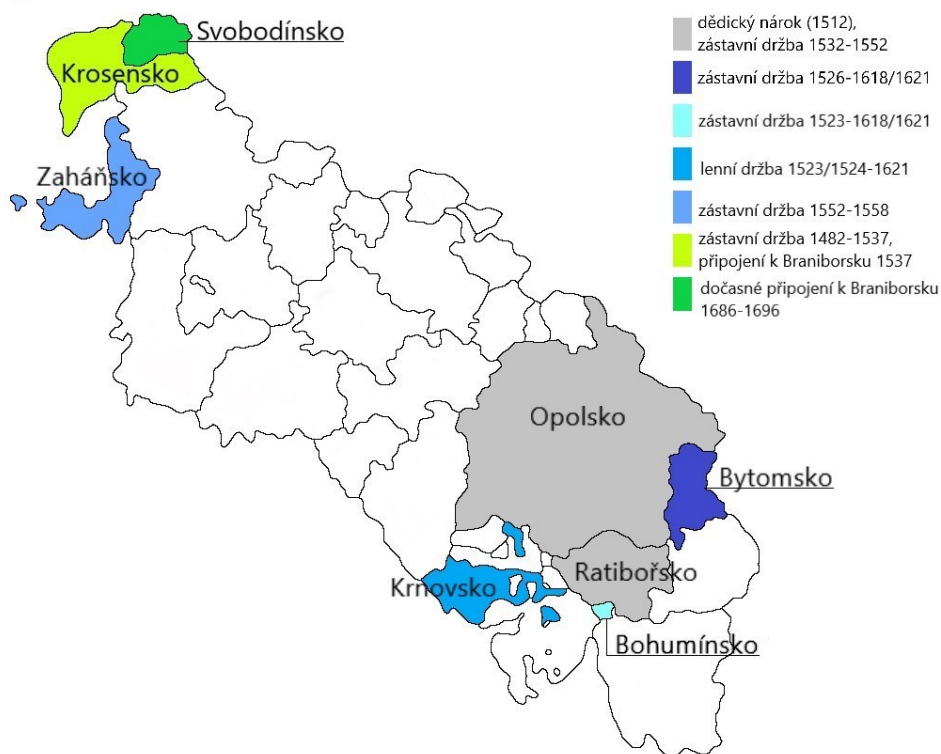
Jiří Fridrich však zůstal bezdětný. A s přibývajícím věkem tak pro něj nabyla otázka nástupnictví na významu. Ve snaze zachovat hornoslezské državy rodu využil Jiří Fridrich privilegium volné dispozice se svými državami a uzavřel dědickou dohodu s braniborskou kurfiřtskou linií. To odpovídalo i závěti jeho otce, který pro případ bezdětnosti Jiřího Fridricha předběžně určil za dědice slezských držav příslušníky kurfiřtské linie.³³³ Díky příslibu darování knížectví z července 1595 a rodinnému ujednání z roku 1599³³⁴ přešlo Krnovsko i obě zástavní panství roku 1603 na kurfiřta Jáchyma Fridricha (1546–1608) a jeho potomky z braniborské větve rodu.³³⁵

³³² Lenní držba Krnovska, stejně tak zástavní držba Bohumínska a Bytomska mu byly potvrzeny Ferdinandem I. dne 14. dubna 1557. WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens*, s. 192, poznámka 45.

³³³ WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens*, s. 192. V poznámce 46 odkaz na publikaci výtahu z testamentu z roku 1543.

³³⁴ Podle rodinné úmluvy z roku 1599 bylo toto privilegium opakovaně potvrzeno císaři Ferdinandem I., Maxmiliánem II. a Rudolfem II. SPIES, *Münzbelustigungen*, s. 190.

³³⁵ O tématu přenesení Krnovska na braniborskou kurfiřtskou linii dále pojednává SCHULZ, H., *Markgraf Johann Georg von Brandenburg*, in: *ZVGS* 32, 1898, s. 177–214; dále FUKALA, Jan Jiří Krnovský, 2005; k darovací listině z roku 1595 ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 8; FUKALA, *Hohenzollernové v evropské politice*, s. 152, *Opis darovací listiny uložen v APWr, Rep. 26, sign. 5 (I 1h)*. Jáchym Fridrich (1546–1608) se na základě rodového ujednání z roku 1599 stal nejen nástupcem Jiřího Fridricha v Krnově, ale také Albrechta Fridricha (1553–1618) v Prusku. SPIES, *Münzbelustigungen*, s. 189. Darování Krnovska v případě smrti bylo potvrzeno i v testamentu Jiřího Fridricha z 12. července 1600: *Tamtéž*, 192.

Obrázek 18: Slezské državy rodu Hohenzollernů v 16.–17. století

Zdroj: zpracováno autorkou. K državám přeneseným v roce 1603 na kurfiřtskou linii patřilo Krnovsko, Bohumínsko a Bytomsko. Krosensko bylo v té době již přímo připojeno k Braniborsku a Svobodínsko představovalo slezskou enklávu v Braniborsku v přímém držení habsburských panovníků. Území Opolska, Ratibořska a Zaháňska již bylo pro Hohenzollerny v té době ztraceno.

Císař Rudolf II. nástupnictví braniborské větve neuznal.³³⁶ Zprvu sice proti nárokům Jáchyma Fridricha a jeho potomků nevystoupil, pravděpodobně však jen s ohledem na právě probíhající válku s Omanskou říší (1593–1606). Když ale roku 1606 kurfiřt Jáchym Fridrich přidělil všechny hornoslezské državy svému synovi Janu Jiřímu, vystoupil císař s námitkou, že kníže Jiří Fridrich neměl právo odkázat Krnovsko braniborské linii. Knížectví mělo být nadále považováno za odumřelé léno. Nesouhlas Rudolfa II. s nástupnictvím braniborské linie je pochopitelný vzhledem k suverénnímu charakteru politiky, kterou Hohenzollernové dlouhodobě prováděli.

Císařským nařízením byl markrabě Jan Jiří vyloučen z účasti na slezském knížecím sněmu a ostatních stavovských shromážděních.³³⁷ Slezská knížata a stavy však vůli panovníka v této věci nerespektovala a Jan Jiří se stal předním představitelem slezské stavovské obce.³³⁸

³³⁶ K problematice přenesení Krnovska, Bohumínska a Bytomska si nechal císař Rudolf II. zpracovat detailní zprávu obsahující genezi vlastnictví všech tří území od dob Matyáše Korvína. OeStA, HHStA, LA, Schlesien, Karton 1, Fasz. 2, Konv. 2, Fol. 70r–73v.

³³⁷ EICKELS, Schlesien im böhmischen Ständestaat, s. 74.

³³⁸ K jeho podílu na vedení země a působení ve funkci vrchního velitele slezských ozbrojených sil viz Hlavní mezníky náboženského a politického vývoje Slezska v raném novověku.

Díky probíhajícímu střetu císaře Rudolfa II. s arcivévodou Matyášem však nebyl ani tentokrát spor o Krnovsko, Bohumínsko a Bytomsko dořešen. Jan Jiří pak vládl na svých hornoslezských državách zcela nerušeně i bez potvrzení ze strany panovníka.

Za nového krále Matyáše spor pokračoval.³³⁹ Soudní pře vyvrcholila krátce před vypuknutím stavovského povstání, kdy Jan Jiří ztratil výrokem rozhodčího soudu ve Vratislavi ze dne 17. května 1618 všechny nároky na obě výnosná panství – Bohumínsko a Bytomsko. Soud mu však v případě Bytomska přiznal právo na vyplacení zástavní sumy a částky investované do rozvoje panství, zejména v oblasti těžební činnosti. Bohumínského panství měl kníže vrátit bez náhrady, a to do šesti týdnů a tří dnů od vyhlášení rozsudku.³⁴⁰ Stavovské povstání, které vypuklo jen o pár dní později,³⁴¹ výkon rozsudku oddálilo. Další kroky tak mohly být učiněny až po porážce stavovského povstání a zklidnění situace ve Slezsku.

Definitivní ztráta hornoslezských držav ve prospěch Lichtenštejnů a Henckelů z Donnersmarcku

Krnovský kníže Jan Jiří byl jako jeden z nejméně přívrženců Fridricha Falckého potrestán v roce 1521 achem, jehož součástí byla také konfiskace veškerých držav. Císař Ferdinand II. udělil Krnovsko již 15. března 1622 Karlovi z Lichtenštejna za věrné služby během stavovského povstání a jako náhradu za škody utrpěné při obraně habsburských zájmů.³⁴² Vrchní zemský hejtman Jiří Rudolf Lehnicko-Břežský tuto skutečnost následně oznámil krnovským stavům.³⁴³ Zabavené bytomské a bohumínského panství získal do zástavy Lazar Henckel z Donnersmarcku.³⁴⁴

Zástupci krnovských stavů se však nemínili vzdát a snažili si zachovat přímou vládou Hohenzollernů. Ani pruský kníže a braniborský kurfiřt Jiří Vilém³⁴⁵ nechtěl pustit

³³⁹ Panovník byl pod tlakem svého věřitele Lazara Henckela z Donnersmarcku, kterému již dříve zapsal obě panství císař Rudolf za sumu 200 tisíc zlatých. Henckel nyní naléhal na předání panství, nebo navrácení zapůjčené částky i s úroky. ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 9.

³⁴⁰ Argumentace vrchního soudu ve Vratislavi včetně detailního stanovení zástavní sumy publikována v *Gesamlete Nachrichten und Documente den gegenwärtigen Zustand des Herzogthums Schlesiens betreffend*, 6. díl, 1741, s. 411–414; a také v edici: PALM, *Acta Publica 1* (1618), s. 14–15. K zohlednění nákladů investovaných do rozvoje horního podnikání viz také Pražská smlouva uzavřená mezi Ferdinandem I. a markrabětem Jiřím Braniborsko-Ansbašským (1531). Tématu ztráty držav se věnuje také ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 9.

³⁴¹ Pražská defenestrace 23. května 1618.

³⁴² Darovací smlouva a lenní listina Ferdinanda II. pro Karla z Lichtenštejna otištěny v: LÜNIG, *Corpus Iuris Feudalis*, II, s. 89–94. Datum 15. března 1622 nesl také císařský rozkaz vrchnímu zemskému hejtmanovi na provedení konfiskace Krnovska a jeho předání Lichtenštejnovi. WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens*, s. 194.

³⁴³ Listem ze dne 25. dubna 1622 (Lehnice): ZAO, AS, inv. č. 574, sign. B II–24, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=807EA94F49D011E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018].

³⁴⁴ Ke konfiskacím Krnovska i obou zástavních panství: KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 428 a 432.

³⁴⁵ Jiří Vilém (1595–1640), vnuk braniborského kurfiřta a krnovského knížete Jáchyma Fridricha. Vládu nad Braniborskem a Pruskem zastával v letech 1619–1640. KLEIN, T., *Georg Wilhelm, Kurfürst von Brandenburg*, in: NDB 6, Berlin, 1964, s. 203–204; v digitalizované podobě dostupné z: <<http://daten.digitalis-sammlungen.de/0001/bsb00016322/images/index.html?seite=217>> [cit. 5. 3. 2018].

hornoslezskou základnu rodu ze sféry svého vlivu. Již v roce 1621 proto navázal s krnovskými stavy písemný styk.³⁴⁶

Do řešení problému ztráty slezských držav se zapojil i markrabě Kristián Vilém,³⁴⁷ který krnovským stavům zdůrazňoval přísahu věrnosti, kterou složili Janu Jiřímu. Současně upozorňoval na svůj nárok na krnovský knížecí stolec.³⁴⁸ Krnovské stavy informovaly oba Hohenzollerny 9. května 1622 o připravovaném holdu knížeti Karlovi z Lichtenštejna a prosily je o pomoc ve své složité situaci.³⁴⁹ S listem podobného obsahu kontaktovali zástupci stavů také kněžnu Evu Kristinu, manželku Jiřího Krnovského, a požádali ji o přímluvu u braniborských příbuzných.³⁵⁰ Do třetice zaslaly stavy také list na vrchního slezského hejtmana Jiřího Rudolfa Lehnicko-Břežského, ve kterém ho upozornily na složení slibu věrnosti Hohenzollernům a z toho plynoucí překážky přijetí Karla z Lichtenštejna za svého nového pána.³⁵¹

Kníže Jiří Vilém ve své odpovědi sděloval krnovským stavům, že podnikl kroky k odložení holdování Karlovi z Lichtenštejna.³⁵² Markrabě Kristián Vilém se zase rozhodl neoficiálně sondovat situaci u Jiřího Rudolfa Lehnicko-Břežského, se kterým měli Hohenzollernové dlouhodobě dobré vztahy. Doufal v respektování hohenzollernských nároků na Krnovsko, a proto požádal Jiřího Rudolfa, aby z pozice vrchního zemského hejtmana nepodnikal v knížectví žádné kroky k neprospěchu Hohenzollernů alespoň do doby, než budou ukončena jednání s císařem Ferdinandem II.³⁵³ Na jejich základě informoval Kristián Vilém krnovské stavy, že se dočkají mírnějšího zacházení a že knížectví zůstane alespoň prozatím zachováno Hohenzollernům.³⁵⁴

³⁴⁶ Listina z 21. září 1621 (Szczytno), ZAO, AS, inv. č. 569, sign. B II-17, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=40FDF4CF49CE11E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018].

³⁴⁷ Kristián Vilém (1587–1665), administrátor magdeburského arcibiskupství a halberstadtský koadjutor, byl bratrem uprchlého krnovského knížete Jana Jiřího a současně strýcem braniborského kurfiřta Jiřího Viléma.

³⁴⁸ List ze dne 19. června 1621 (v Zólwinu), ZAO, AS, inv. č. 568, sign. B II-16, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=CE7DEC0D49CE11E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018].

³⁴⁹ Holdování bylo naplánováno na 9. června 1622. ZAO, HÚ OK – dodatky, inv. č. 2514, sign. B XX-36. Rozsáhlý regest součástí elektronické verze pomůcky: KOZÁK, P., Hejtmanský úřad knížectví Opavsko-Krnovského, Opava. Dodatky /1437/ - 1848 /1964/, 2017, dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=eb6627ec57a0e4c65bc181c18589ec0e>> [cit. 2. 3. 2018]; dále jen: KOZÁK, Hejtmanský úřad. Dodatky.

³⁵⁰ ZAO, HÚ OK – dodatky, inv. č. 2515, sign. B XX-36, regest: KOZÁK, Hejtmanský úřad. Dodatky.

³⁵¹ ZAO, HÚ OK – dodatky, inv. č. 2516, sign. B XX-36, regest: KOZÁK, Hejtmanský úřad. Dodatky.

³⁵² List ze dne 13. května 1622 (Kolín nad Sprévou), ZAO, AS, inv. č. 575, sign. B II-25, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=D1D39D1749D011E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 2. 2018].

³⁵³ List ze dne 17. května 1622 (v Moritzburgu): ZAO, HÚ OK – dodatky, inv. č. 2517, sign. B II-26, regest: KOZÁK, Hejtmanský úřad. Dodatky.

³⁵⁴ List ze dne 17. května 1622 (v Moritzburgu). ZAO, AS, inv. č. 576, sign. B II-27, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=19F0073D49D111E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018].

Ale již 27. května oznámil Karel z Lichtenštejna stavům převzetí knížectví. Současně je informoval o svých zástupcích, Jáchymovi z Maltzanu³⁵⁵, Reinhardu Kyckpuschovi na Reinsdorfu a Goldscheidenu³⁵⁶, Janu Kaufferovi z Arnsdorfu a na Murau³⁵⁷, Salomonu Gutwasserovi³⁵⁸ a Jáchymu Zieglerovi³⁵⁹, kteří byli zplnomocněni přijmout přísahu věrnosti.³⁶⁰

Stavy se na markraběte Kristiána Viléma a kurfiřta Jiřího Viléma obrátily ještě jednou, dne 15. června 1622. Informovaly je o činnosti komise v čele se slezským vicekancléřem, svobodným pánem Jáchymem z Maltzanu.³⁶¹ Ta měla z pověření vrchního zemského hejtmana Jiřího Rudolfa Lehnického a na příkaz císaře Ferdinanda II. přesvědčit krnovské stavy k bezproblémovému přijetí Karla z Lichtenštejna krnovským knížetem. Zástupci stavů však tuto možnost stále odmítali s odkazem na slib věrnosti Hohenzollernům a odvolávali se na souhlas Rudolfa II. s převzetím krnovského knížectví Janem Jiřím v roce 1607 (!).³⁶² Vedle toho upozorňovali také na otázku věna kněžny Evy Kristiny, pojištěného právě na Krnovsku.³⁶³

³⁵⁵ Svobodný pán Jáchym z Maltzanu, Penzlinu a Milíče, vlastník svobodného stavovského panství Milíč.

³⁵⁶ Rod Kyckpuschů patřil ke slezským šlechtickým rodům.

³⁵⁷ Jan Jiří Kauffer z Arnsdorfu a na Murau (Mohrau), původem říšský šlechtic, apelační rada a člen konfiskační komise. K původu rodu a aktivitám Jana Jiřího viz ŽUPANIČ, J., Kauffer ze Sturmwehru, heslo v digitální encyklopedii: Nová šlechta v českých zemích a podunajské monarchii, dostupné z: <www.novanobilitas.eu/rod/kauffer-ze-sturmwehru> [cit. 5. 3. 2018].

³⁵⁸ Salomon Gutwasser byl kancléř a rada Karla z Lichtenštejna; právník, císařský rada; jeho funkce kancléře specifikována v obou listinách Karla z Lichtenštejna z 27. května 1622 (Praha): ZAO, AS, inv. č. 577, sign. B II–28 a inv. č. 578, sign. B II–29. S největší pravděpodobností jde o tutéž osobu, která je uvedena v: OeSTA, HHStA, HA, OMaA, 644–68. Zde uveden titul císařského rady. Během působení ve službách Karla z Lichtenštejna byl přijat do rytířského stavu Opavského knížectví a 28. dubna 1623 (v Opavě) složil přísahu věrnosti a slíbil dodržovat zemské zřízení a privilegia knížectví: originál listiny v ZAO, AS, inv. č. 224, sign. A II–4, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F834C7C283A611E187A40025649FEB7&scan=1>> [cit. 18. 3. 2018].

³⁵⁹ Jáchym Ziegler byl radou Karla z Lichtenštejna.

³⁶⁰ Originál listu z 27. května 1622 (Praha): ZAO, AS, inv. č. 577, sign. B II–28, v digitalizované podobě dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=AF9A83A949D111E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [9. 2. 2018]. Originál plné moci Karla z Lichtenštejna (stejného data místa jako předchozí) je uložen v ZAO, AS, inv. č. 578, sign. B II–29, v digitalizované podobě dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=74CCA12749D111E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 4. 3. 2018].

³⁶¹ Jedná se o komisi jmenovanou v listu Karla z Lichtenštejna z 27. května 1622 (Praha). ZAO, AS, inv. č. 577, sign. B II–28.

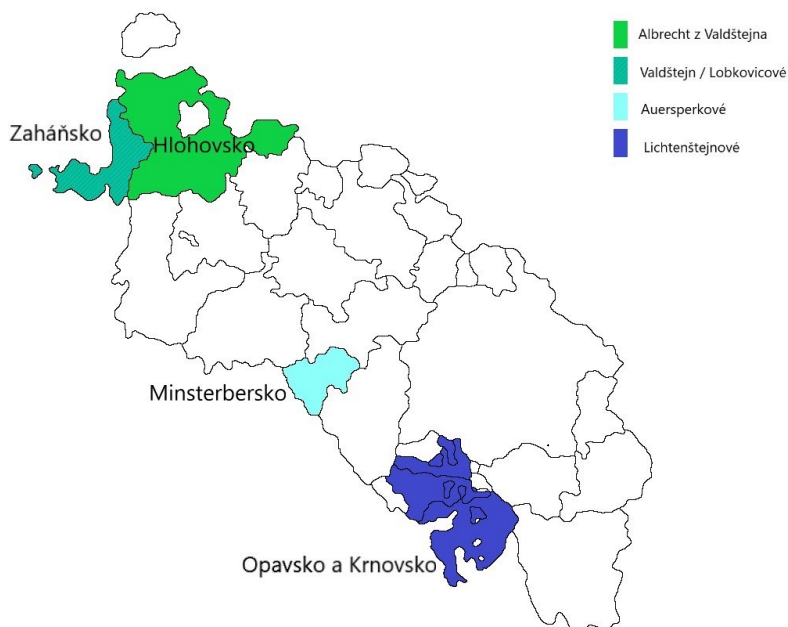
³⁶² Císař Rudolf II. konzistentně odmítal nástupnictví braniborské kurfiřtské linie v Krnovsku, Bohumínsku i Bytomsku. Nicméně angažmá v dalších konfliktech mu zabránilo situaci s Janem Jiřím dořešit.

³⁶³ ZAO, HÚ OK – dodatky, inv. č. 2521, sign. B XX-41, regist: KOZÁK, Hejtmanský úřad. Dodatky. K argumentaci braniborsko-pruské strany viz, SPIES, Münzbelustigungen, s. 208 an.

Po naléhání ze strany císaře Ferdinanda II.,³⁶⁴ se stavy nakonec podvolily³⁶⁵ a již 20. září 1622 jim nový kníže Karel potvrdil jejich privilegia.³⁶⁶

Nová knížata

V průběhu sedmnáctého století vznikla ve Slezsku nová skupina katolických knížat pocházejících z panovníků loajální, osvědčené aristokratické vrstvy dědičných zemí habsburské monarchie. Udělování slezských knížectví příslušníkům novoknížecích rodů mělo posílit vliv Habsburků ve Slezsku. Není však bez zajímavosti, že císař svým stoupencům propůjčoval až na výjimky pouze menší knížectví, často s minimem nezastaveného komorního majetku. Knížectví bylo novému majiteli propůjčeno obvykle jako odměna za zásluhy o panovnický rod, loajalitu a v neposlední řadě také jako náhrada za jinak nedobytné pohledávky panovníkovým věřitelům. Obdobný proces probíhal také na úrovni slezských (stavovských) panství. V těchto případech však nebyla na rozdíl od knížecí vrstvy rozhodující podmínkou konfesní příslušnost.

³⁶⁴ Listina z 15. července 1622: ZAO, AS, inv. č. 583, sign. B II–32, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=313875F849D311E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018].

³⁶⁵ Informace o způsobu hlasování jednotlivých zástupců krnovské stavovské obce o přijetí Karla z Lichtenštejna za knížete viz ZAO, HÚ OK – dodatky, inv. č. 2506, sign. B XX–30, karton 386. Regest součástí pomůcky: KOZÁK, P., Hejtmanský úřad – dodatky.

³⁶⁶ Potvrzení privilegií: ZAO, AS, inv. č. 584, sign. A VIII–5, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=7700B68F49D311E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018]. Se stejným datem listina Karla z Lichtenštejna povolující vzdávání holdu rukoudáním na místo osobní přísahy: ZAO, AS, inv. č. 585, sign. A VIII–6, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=B7D4CE5A49D311E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018]. Krnovská privilegia tak byla potvrzena dříve než opavská.

Zápas Karla z Lichtenštejna s opavskými vyššími stavy (1614–1622) na pozadí sporu o státoprávní příslušnost Opavska (1529–1622)

Prvním z generace nových slezských knížat se stal Karel z Lichtenštejna, kterého císař Matyáš odměnil za věrné služby Opavským knížectvím. Cesta za prosazením Lichtenštejnových nároků však trvala téměř jedno desetiletí. A jejich prosazení výrazně napomohla, případně je alespoň urychlila porážka protestantských stavů v průběhu tzv. české války.

Dimenze sporu o státoprávní příslušnost Opavska k Moravě či Slezsku

Přestože panující opavská knížata z rodu Přemyslovců od počátku své vlády na Opavsku podporovala vazby na slezská knížectví,³⁶⁷ opavské stavy navzdory deklaracím panovníků a slezských stavů po dlouhou dobu odmítaly jednoznačné uznání státoprávní příslušnosti ke Slezsku. Naopak v průběhu šestnáctého a první čtvrtiny sedmnáctého století se rozhořel spor o pozici Opavska, který bývá v pramenech často prezentován jako spor Slezanů a Moravanů o Opavsko.³⁶⁸

Hledisko zemského zřízení

Z pozice tří vyšších opavských stavů, tj. stavu panského, rytířského a duchovního, dlouhodobě působilo několik faktorů, které mluvily spíše ve prospěch příslušnosti tohoto území k Moravě. Jednalo se zejména o skutečnost, že opavské zemské zřízení bylo přímo odvozeno

³⁶⁷ K významu kontaktů opavských Přemyslovců a Piastovců v oblasti Horního Slezska ČÁPSKÝ, M., Zrození země. Komunikující společenství pozdně středověkého Slezska, Praha, 2013.

³⁶⁸ K tématu státoprávní příslušnosti Opavska je k dispozici velké množství literatury, závěry jednotlivých děl jsou však často protichůdné a navozují otázku, zda neměly vyhovět spíše aktuálním politickým potřebám v době svého vzniku. V posledním období se jednotlivými fázemi sporu zabývá například KONVIČNÁ, J., Opavsko – Morava nebo Slezsko? Několik poznámek k politicko-správnímu vývoji Opavska do konce husitských válek, in: BOBKOVÁ, L. (ed.), Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku, = Korunní země v dějinách českého státu, I, Praha, 2003, s. 59–76; FUKALA, R., Státoprávní spor o Opavsko v letech 1529–1606, in: Acta Universitatis Palackianae Olomouensis. Facultas Philosophica, Historica 29, 2000, s. 69–82; týž, Státoprávní, správní a územní vývoj Opavska do počátku 16. století, in: Husitský Tábor 13, 2002, s. 203–226; týž, Stavovská politika na Opavsku v letech 1490–1631, Opava, 2004; týž, Slezsko – neznámá země Koruny české. Knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740, České Budějovice, 2007. Ze starších děl je třeba uvést zejména dílo DUDÍK, B., Des Herzogthums Troppau ehemalige Stellung zur Markgrafschaft Mähren, Wien, 1857, které otevřeně zastupuje promoravský pohled na celý problém, a KAPRAS, J., O státoprávních poměrech Opavska, in: Věstník Maticе opavské 16, 1908, s. 35–49; 17, 1909, s. 17–54; a týž, Opavské právní dějiny doby knížecí, Opava, 1918 (?), dále jen KAPRAS, Opavské právní dějiny, zdůrazňující zájmy Českého království; dále LEPAR, J., O berních opavských v druhé polovici 16. století obyčejných a o postavení Opavska k Slezsku se naskytující, in: Památky archeologické 4, 1861, č. 2, s. 15–21. Problému se věnoval také J. Zukal, který Opavsko a Krnovsko pro zdůraznění rozdílného původu ve srovnání se zbylým slezským územím nazývá „slezským Moravskem“. ZUKAL, Slezské konfiskace, označení „slezské Moravsko“ na s. 1; BIERMANN, G., Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf, Teschen, 1874, zejména s. 363–384 a 513–523. Problematika je obsažena i v několika subkapitolách syntického díla SLEZSKO, II., zejména kapitoly Státoprávní spor o Opavsko, s. 59–67, a Protilychtenštejnská opozice na Opavsku, s. 72–78. Širší pohled včetně upozornění na problematiku a někdy zjednodušující vývoody předchozích autorů uvádí KOZÁK, Červená kniha zejména úvodní studie na s. 11–21. Aktový materiál ke sporu opavských stavů o příslušnost Slezsku poskytuje např. fond: ZAO, HÚ OK, inv. č. 48, karta 3, nebo ZAO, AS – viz dále citované prameny.

z moravského zemského práva, což je přirozené vzhledem ke staletí trvajícím společnému vývoji. Je však nutné zdůraznit, že zemské právo a správa Opavského knížectví nebyly moravskému zemskému právu a zemským úřadům podřízeny, ale pouze vystavěny po jejich vzoru.³⁶⁹ Jistou závislost lze spatřovat v oblasti soudnictví, kdy opavský zemský soud bral naučení od moravského zemského soudu a ten někdy také fungoval jako odvolací instance pro spory Opavanů.³⁷⁰ Zřízení dle moravského práva bylo Opavsku potvrzeno králem Ludvíkem v roce 1522. Nicméně následně král potvrdil slezským knížatům a stavům, že užití moravského práva neznamena odtržení Opavska od Slezska.³⁷¹

Výjimku v tomto ohledu představovalo město Opava, které se po vzoru slezské Vratislavi řídilo, pro tuto oblast typickým, magdeburským právem. A ze slezské metropole přejímalo také naučení a řády.³⁷²

Historické vazby šlechty k Moravě

Moravské stavy představovaly pro stavy Opavského knížectví přirozenou autoritu, ke které se často obracely pro názor či podporu. Historická tradice vzájemných vztahů, aktuální rodové a majetkové vazby a nábožensko-politické kontakty na moravskou šlechtu hrály proto nemalou roli v celé problematice.

Je třeba zdůraznit také skutečnost, že Opavské knížectví bylo protkáno územím tzv. moravských enkláv. Biskupští manové, kteří zde byli usedlí, jednoznačně upřednostňovali vazby na Moravu. A ovlivňovali v tomto smyslu i příslušníky panského a rytířského stavu na Opavsku. Nemalou roli ve vzájemných vazbách hrála také preference českého jazyka mezi členy opavského panského a rytířského stavu, a to v protikladu k většinově jazykově německému opavskému patriciátu.³⁷³

³⁶⁹ K problematice obsazování zemských úřadů na Opavsku studie VÝTISK, S., Obsazování zemských úřadů na Opavsku v posledních letech vlády Rudolfa II., in: *Studia historica brunensia* 59, 2012, č. 1–2, s. 31–77. Autor studie v této souvislosti také připomíná (na s. 35), že historická vazba Opavska k Moravě byla kodifikována také v Tovačovské knize Ctibora Tovačovského z Cimburka, vzniklé v letech 1482–1490. K Tovačovské knize: BRANDL, V., *Knih Tovačovská, aneb pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Markrabství moravském*, Brno, 1868; část věnovaná Opavsku na s. 120.

³⁷⁰ K tématu pro srovnání: NOVOTNÝ, L., *Boj o zemská zřízení na Opavsku a Krnovsku v 70. letech 17. století*, příspěvek z konference *Slezsko v proměnách času* konané 6. září 2011 v Olomouci, dostupný z: https://www.vkol.cz/data/soubory/hf/konference-slezsko-v-promenach-casu/konference_slezsko_novotny.pdf [cit. 24. 3. 2018] - zabývající se revizí zemských zřízení za Karla Eusebia z Lichtenštejna, dotýkající se však i situace na počátku sedmnáctého století a v průběhu třicetileté války,.

³⁷¹ Listina pro opavské stavy ze dne 27. července 1522. Následně listina pro slezská knížata z 13. září 1523 a také potvrzení pro veškeré opavské stavy z 26. března 1524. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 12–13.

³⁷² KAPRAS, J., *Opavské právní dějiny*, s. 44–45; ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 14. Obecně k aplikaci magdeburského práva: PÖTSCHKE, D. – LINGELBACH, G. – BERND, F. et al. (hrsg.), *Das Burger Landrecht und sein rechtshistorisches Umfeld. Zur Geschichte der Landrechte und ihrer Symbolik im Mittelalter von Rügen bis Niederösterreich*, Berlin – Wernigerode, 2014; LÜCK, H. – PUHLE, M. – RANFT, A. (hrsg.), *Grundlagen für ein neues Europa: das Magdeburger und Lübecker Recht in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, Köln – Weimar – Wien, 2009.

³⁷³ Slezsko nebylo jazykově jednotné. V oblastech Dolního Slezska dominoval německý jazyk, naopak v Horním Slezsku je možné najít mnoho oblastí s výraznou převahou českého jazyka. Zejména do území na hranici s polským státem pronikala také polština. Řeholníci, například dominikáni, kteří často pocházeli z polského území šířili polštinu i do dalších oblastí. Němčina se v oblasti Horního Slezska začala šířit například v souvislosti

Otázka konfesní příslušnosti

Do plného rozšíření reformace byla poměrně zásadní také otázka příslušnosti opavského území k olomoucké diecézi. Byť i v následujícím období, kdy opavská šlechta (panský i rytířský stav) představovala konfesijně smíšenou skupinu a podmínky pro svobodný výkon vyznání se začaly v jednotlivých zemích Koruny české odlišovat, převládal příklon k Moravě.

Jinak tomu však bylo v případě opavských měšťanů, kteří ve své většině konvertovali v průběhu šestnáctého století k luteránství. Přirozenou autoritu v otázkách náboženství proto hledali na území slezských knížectví a zejména u protestantské vratislavské městské rady. Po násilných pokusech o provedení protireformace iniciované olomouckým biskupem a císařem Rudolfem v první dekádě sedmnáctého století tyto vazby na Slezsko dále posílily.³⁷⁴

Finanční hledisko (berní nedoplatky) a účast na slezských sněmech a soudech

Důležitým faktorem státoprávního sporu byla neochota opavských stavů podílet se na placení slezských berní. V průběhu šestnáctého století tak neustále narůstal berní nedoplatek připisovaný opavským stavům.³⁷⁵ Tato skutečnost byla několikrát řešena i na celoslezském knížecím sněmu, kterého se však delegáti opavských stavů opakovaně odmítli zúčastnit.³⁷⁶ Šlechta se částečně oprávněně snažila bránit neúnosné daňové zátěži, zvyšované i opakovanými žádostmi panovníka o finanční prostředky na obranu země proti tureckému nebezpečí. pronikala

Za zmínku stojí také informace, že záminkou pro zahájení státoprávního sporu o příslušnost Opavska byl požadavek slezských stavů na uhrazení částky ve výši 100 zlatých, určených na zaplacení kancelářských tax za potvrzení privilegií králem Ferdinandem I. v roce 1528. Odmítavou odpovědí zemského hejtmána Hynka Bruntálského z Vrba a na Klimkovicích

s vládou Hohenzollernů, kteří jak na Krnovsku, tak v Opolsku-Ratibořsku preferovali německy mluvící úředníky z oblasti Říše a v souvislosti s rozvojem horního podnikání podporovali také příchod německy mluvícího obyvatelstva. Vyšší stavy na Krnovsku proti německy mluvícím knížecím správcům opakovaně protestovali. K tomuto tématu například odpověď radů markraběte Jiřího Fridricha Braniborsko-Ansbašského z 2. listopadu 1564 na stížnost Beneše z Drahotuše: ZAO, AS, inv. č. 525, B–23, dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=BF14BCEA49BB11E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 24. 5. 2018], k této stížnosti dále i inv. č. 527 a 528.

³⁷⁴ K náboženským bouřím na Opavsku a jejich potlačení v první dekádě sedmnáctého století viz kapitola Hlavní mezníky náboženského a politického vývoje Slezska v raném novověku Obecně k průběhu reformace na Opavsku: FUKALA, R., Reformace ve Slezsku a na Opavsku, Opava, 2010.

³⁷⁵ Nedoplatek se týkal všech částí opavské stavovské obce, včetně čtvrtého stavu, který představovalo město Opava.

³⁷⁶ V této souvislosti lze uvést časově neohraničené tvrzení ze syntézy SLEZSKO, II., s. 64, že šlechta Opavského knížectví byla podřízena také výměře daní moravským sněmem. V edici KOZÁK, Červená kniha, č. XXIV, s. 128, poznámka 323, je uvedeno zařazení do slezského berního soupisu k létům 1527, 1540 a 1577 (Informace jsou součástí pamětního spisu vytvořeného slezskými stavy k problematice příslušnosti Opavska, uloženého v APWr); a dále rozpis berní dle svolení českých stavů z roku 1542 a celokorunní berní plán generálního sněmu z roku 1552, v jehož rámci bylo Opavsko zařazeno do slezského berního katastru. Tamtéž, s. 158. J. Zukal uvádí, že před zařazením Opavska do slezského berního katastru (1552) odvádělo daně moravským výběřcím, což je částečně v rozporu s výše uvedeným. ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 17, poznámka 3. Jednoznačná shoda panuje na neúnosné výši vyměřených daní zcela neodpovídající možnostem knížectví. Samy stavy v spisu 16. července 1615 uvádějí, že jejich předkové platili daně „ne podle sněmův slezských, než podle sněmův pražských léta 1542 a potom léta 1552.“ KOZÁK, Červená kniha, č. XLII, s. 174.

slezským stavům dne 25. května 1529 se datuje zahájení celého, téměř sto let trvajících sporu.³⁷⁷ K eskalaci konfliktu již v jeho počáteční fázi přispěla právě osoba Hynka Bruntálského, který v roce 1528 ve funkci hejtmána nahradil zesnulého těšínského knížete Kazimíra. Během Kazimírova života k přímému zpochybňování vztahu Opavska ke Slezsku nedocházelo. S nástupem nového hejtmána se však situace obrátila a Slezané se až na výjimky přestali podílet na stavovské správě Slezska.

Vzhledem k neustálému narůstání berních nedoplatků, se zástupci Slezanů začali odvolávat na finanční nekázeň Opavanů k panovníkovi. Mimo jiné i z tohoto důvodu byl v lednu roku 1567 svolán slezský knížecí sněm do Opavy. Osobní účast panovníka měla přimět opavské stavy k ustoupení od jejich autonomní politiky a zajistit splacení dlužných částek do slezské pokladny.³⁷⁸ Moravské stavy však považovaly konání sněmu v Opavě za možný precedens a vymohly si proto na císaři Maxmiliánovi dobrozdání, že konání sněmu nebude na újmu právům Markrabství moravského.

Císař na sněmu přislíbil brzké vyřešení otázky příslušnosti Opavského knížectví a v této souvislosti přikázal také přesunutí jednání k této problematice z Vratislavi do Prahy, neboť rozměr problému v té době již přesáhl vnitrostátní záležitosti Slezska. Dále vyzval opavské stavy, aby do doby konečného vyřešení sporu respektovaly autoritu slezských sněmů a soudů a dodržovaly vyměřené finanční odvody.³⁷⁹

Opavané však tuto podmínku nedodrželi. A přes opakované výzvy jak ze strany panovníka, tak ze strany zástupců slezských knížat a stavů nedošlo k dohodě o vyrovnaní opavských závazků.³⁸⁰ K finančním důvodům, které přispěly k neochotě podřídit se autoritě vrchního zemského hejtmána ve Slezsku, je možné připočítat také, možná částečně účelové, stížnosti na neúměrné náklady, které vyžadovala reprezentace u knížecího sněmu a soudu ve Vratislavi.³⁸¹ Možnou příčinou tohoto postoje bylo ukončení konání soudů v hornoslezské oblasti (které užívaly jako jednacím jazykem češtinu) na konci dvacátých let šestnáctého století a přenesení řešení sporů do Vratislavi. Větší vzdálenost a preference němčiny při jednání v dolnoslezské oblasti, působily opavským stavům problémy.³⁸² I z těchto pohnutek pomalu ustávala účast opavských

³⁷⁷ ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 14. K události dále například: SLEZSKO, II., s. 59. DUDÍK, B., Des Herzogtums Troppau, s. 279.

³⁷⁸ BÄHLCKE, J., Regionalismus und Staatsintegration im Widerstreit. Die Länder der Böhmischen Krone im ersten Jahrhundert der Habsburgerherrschaft, München, 1994 (Schriften des Bundesinstituts für ostdeutsche Kultur und Geschichte, Bd. 3), s. 68 an., 113, dále jen BÄHLCKE, Regionalismus. Nicméně hlavním účelem sněmu bylo získání prostředků na válku s Turky.

³⁷⁹ ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 16; KOZÁK, Červená kniha, č. XXIV, s. 137 (argumentace slezských stavů), kde je v poznámce 346 upozorněno na nesprávné uvedení roku konání sněmu v dokumentu pořizovaném slezskými stavy.

³⁸⁰ Vrchní slezský hejtmán povolal opavskou delegaci v čele se zemským hejtmánem k vysvětlení například na 26. července 1580. LEPAŘ, J., O berních opavských v druhé polovině 16. století obyčejných a o postavení Opavska k Slezsku se naskytujícím, in: Památky archeologické 4, 1861, sv. 2, s. 15–21; ZUKAL, J., Slezské konfiskace, s. 17.

³⁸¹ K tomuto odpověď opavského zemského hejtmána Jana mladšího Bruntálského z Vrbná, který reagoval na stížnost slezských knížat a stavů na neúčast Opavanů na slezských sněmech z roku 1579. SLEZSKO, II., s. 65.

³⁸² K ukončení svolávání soudů do hornoslezské oblasti ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 14–15.

delegací nejen na knížecím sněmu, ale také při vrchním soudu. A na přelomu šestnáctého a sedmnáctého století se již opavská šlechta těchto shromáždění trvale neúčastnila.³⁸³

Nedá se však říct, že by po celé sledované období Opavané jako celek striktně odmítali participaci na slezské zemské správě. Naopak, z období poloviny šestnáctého století je zachován doklad ke sporu o přednost, který opavští stavové vedli se zástupci Hlohovského knížectví. Podle rozhodnutí krále Ferdinanda I. z roku 1546 pak měli Opavané zasedat na knížecím sněmu před Hlohovskými.³⁸⁴

Vojenské hledisko

Pro vazby na slezské území mluvilo zahrnutí Opavska ke Slezsku nejen v berních, ale také vojenských záležitostech. Opavsko totiž bylo vedle Opolska a Ratibořska součástí jednoho ze čtyř obranných obvodů, jejichž význam v souvislosti s tureckou hrozbou neustále rostl.³⁸⁵

Opavské stavy však toto uspořádání často ignorovaly, přestože opavský hejtman byl zvolen za jednoho z reprezentantů hornoslezského defenzního kraje.³⁸⁶ Na druhou stranu je však třeba poznamenat, že Opavané byli ochotní podílet se alespoň částečně na obraně a zajišťovali finanční a vojenskou pomoc alespoň na výslovnou žádost panovníka.

Ekonomické (obchodní) vazby na Vratislav

Vzhledem k zavedeným obchodním cestám bylo pro město Opavu výhodné udržovat dobré vazby na Vratislav i z ekonomického hlediska. Městská rada si také postupně ze své vlastní vůle nechala ve Vratislavi konfirmovat svá privilegia a svobody.

Postoj moravských a českých stavů

Neopominutelným hlediskem je postoj moravských, a posléze také českých stavů, které opavským vyšším stavům dlouhodobě poskytovaly svou podporu. Postoj Moravanů byl v této otázce prakticky po celé období trvání sporu konzistentní. Z jejich pohledu nikdy nebylo pochyb o příslušnosti Opavska k Moravě. To dokládá například i dílo soudobého historika Bartoloměje Paprockého z Hlohov, který opavskou šlechtu řadí do svého Zrcadla slavného Markrabství moravského z roku 1593.³⁸⁷

³⁸³ Poslední doložená účast u soudů je z roku 1564. U sněmů sporadická účast, zvláště v případech, že byly konány na území Horního Slezska. ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 16–17. Z roku 1607 pochází zpráva k událostem předcházejícím potrestání města za vzpouru proti císařským protireformačním opatřením. V této zprávě je deklarováno, že Opavsko přináležet do Slezska pouze v oblasti daní: OeStA, HHStA, LA, Schlesien, Karton 1, Fasz. 2, Fol. 260r–261v.

³⁸⁴ KOZÁK, Červená kniha, č. XXIV, s. 128, poznámka 323, a dále s. 135–136, poznámka 343 s odkazem na opisy protokolů Vrchního a knížecího soudu pořizované vratislavskou městskou radou.

³⁸⁵ Ke stanovení defenzních obvodů: ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 14.

³⁸⁶ Celé Slezsko bylo roku 1529 rozděleno do 4 obranných krajů s centry v Hlohově, Vratislavi, Svídnici a Opolí. EICKELS, Schlesien im böhmischen Ständestaat, s. 22.

³⁸⁷ Zrcadlo slavného Markrabství moravského v původní podobě je dostupné například v digitální knihovně Rakouské národní knihovny: <http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ169048003> [cit. 24. 3. 2018].

Základním prvkem argumentace moravských stavů byl fakt, že Opavské knížectví bylo na počátku čtrnáctého století vyděleno z původního území Moravy. A vedle území náležejícího olomouckým biskupům a Markrabství moravského, tj. Moravy v užším smyslu, zůstalo vždy připoutáno k Moravě v širším geografickém významu.³⁸⁸ Zástupci stavů se v této souvislosti odvolávali na privilegia z doby Přemysla Otakara I., lucemburských a jagellonských panovníků, která zaručovala zachování hranic českého státu.³⁸⁹

Obdobnou argumentaci užívaly i české stavy. Ovšem snažily se při tom vystupovat jako subjekt nadřazený ostatním stavovským obcím Koruny české. Celkově se zapojení české stavovské obce do celého konfliktu řídilo více jejími aktuálními potřebami než zájmy Opavanů.³⁹⁰ A ve chvíli, kdy protestantské české stavy potřebovaly zajistit podporu Slezanů, obětovaly otázku Opavska za příslib slezské pomoci.³⁹¹

Postoj královského dvora a centrálních slezských úřadů

Reprezentanti slezských knížat a stavů využívali stejný argumentační základ jako Češi a Moravané, ovšem s naprosto obrácenými vývody. Zvláštní postavení Opavského knížectví odvozovali od kodifikace učiněné roku 1348, kdy Karel IV. definoval „trojí Moravu“, biskupství olomoucké, Markrabství moravské a Opavské knížectví, jako zvláštní léna České koruny.³⁹² Z tohoto pohledu tedy Opavsko nemohlo být podle Slezanů vnímáno jako součást Moravy ve smyslu stávajícího Moravského markrabství. Naopak uznávali Opavsko jako územní celek rovnoprávný Moravskému markrabství, který se směřováním přemyslovských knížat dobrovolně přivtělil ke Slezsku.³⁹³

Toto postavení pak konfirmovali také čeští králové. Vladislav Jagellonský, který v roce 1501 převzal Opavsko od Jánoše Korvína, potvrdil opavským stavům jejich privilegia jakožto „nejvyšší kníže Slezské a pan Opavské“.³⁹⁴ Následně ještě v témže roce potvrdil Zikmund

³⁸⁸ Slezské stavy využívaly stejného ustanovení ve svůj prospěch, když zdůrazňovaly, že Opavské knížectví bylo do Koruny české inkorporováno nikoliv jako součást Markrabství moravského, ale vedle něj. A volně z této skutečnosti vyvozovaly, že již v polovině čtrnáctého století nebylo Opavsko považováno za součást Moravy v užším smyslu Moravského markrabství. Viz vyjádření pozice slezských stavů pro císaře Matyáše (nedatováno, pravděpodobně mezi 10. a 29. prosincem 1614) publikované v edici: KOZÁK, Červená kniha, č. XXIV, zejména 126–127; srovnej dále společné snešení českých a moravských stavů z 14. června 1616: tamtéž, č. LII, s. 191.

³⁸⁹ KOZÁK, Červená kniha, č. XVII, s. 103–104. K privilegiím od roku 1318 dále také výtah privilegií z českých desk zemských z 2. listopadu 1615: ZAO, AS, inv. č. 182, sign. A XXI–15, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=EC0EA11A482811E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 17. 3. 2018].

³⁹⁰ České stavy využily spor ve svůj prospěch například v souvislosti se snahou o omezení činnosti slezsko-lužické kanceláře. A dále zužitkovaly poskytnutý prostor k opakovanému zdůrazňování svého nadřazeného postavení vůči stavům vedlejších zemí Koruny. Tento postoj negativně vnímali zejména Slezané. Naopak Opavané dokázali tento postoj využít ve svůj prospěch a naznačováním předního postavení Českého království získali českou podporu.

³⁹¹ Viz události stavovského povstání 1618–1619.

³⁹² KOZÁK, Červená kniha, s. 12 s odkazem na BOBKOVÁ, L., 7. 4. 1348. Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV., Praha, 2006. Uvedený názor je součástí argumentace slezských stavů vůči císaři Matyášovi (z období mezi 10. a 29. prosincem 1614) publikované v edici KOZÁK, Červená kniha, č. XXIV, zejména s. 126–127.

³⁹³ K argumentaci slezských knížat a stavů: Tamtéž, č. XXIV, s. 125–140.

³⁹⁴ Originál listiny uložen v ZAO, AS, inv. č. 83, sign. A VI–12 (27. července 1501, Budín), v digitalizované podobě dostupné

Jagellonský, v jehož držení bylo Opavsko v letech 1501–1511,³⁹⁵ privilegia Opavských stavů jako „kníže v Slezii opavské“.³⁹⁶ Na počátku šestnáctého století tak bylo Opavsko jak ze strany královského dvora, tak centrálních slezských úřadů považováno za integrální součást Slezska.

Moravská, slezská, nebo „opavská identita“?

Zůstává otázkou, zda odmítnutí příslušnosti ke Slezsku v pohledu vyšších opavských stavů automaticky znamenalo příklon a podřízení moravským, případně také českým stavům. Preference orientace na Moravu mezi opavskou šlechtou je nezpochybnitelná. Dlouhodobě tak převládal názor o snaze vyšších opavských stavů o připojení k Moravě, v protikladu k městu Opavě, které z náboženských a ekonomických důvodů upřednostňovalo Slezsko.

V opozici k tomuto názoru je myšlenka charakterizující chování opavské šlechty jako pokus o udržení autonomního postavení vedle Slezska i Moravy.³⁹⁷ Pro tuto teorii hovoří fakt, že se opavská šlechta snažila manévrovat mezi nároky jednotlivých stran a svou rétoriku přizpůsobovala podle okamžité potřeby. Na vyřešení sporu také tlačili spíše Slezané, zejména v souvislosti s berními nedoplatky.

S velkou mírou pravděpodobnosti tak mohlo jít o zachování prostoru pro určitou autonomii Opavska. Tento status preferovali zejména příslušníci panského stavu, kterým záštita moravskými stavy sloužila jako prostředek k prosazení svých vlastních cílů v oblasti šlechtické samosprávy. Do určité míry s tím byli srozuměni také zástupci českých a moravských stavů, kteří také uznávali zvláštní status Opavského knížectví, vyčleněného jako zvláštní léno České koruny.³⁹⁸

Jak již bylo naznačeno, opavské vyšší stavy obratně přizpůsobovaly argumentaci svých stanovisek podle adresáta, pro kterého byly dané vývody určeny. Lavírovaly tak například mezi stavovskými obcemi českou a moravskou, aniž by se definitivně přiznaly k některé z nich. A to přesto, že oficiálně byl spor zpravidla prezentován jako soupeření Moravanů a Slezanů o nárok na Opavsko. V komunikaci s Moravany vyzdvihovaly opavské stavy zájmy Markrabství Moravského. Zatímco v listech určených české stavovské obci zdůrazňovaly obvykle na

z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=A70D2844477111E6BBBBF04DA232B992&scan=2>> [cit. 10. 1. 2018].

³⁹⁵ Jako Zikmund I. Starý byl v letech 1506–1548 polským králem. Pravděpodobně roku 1507 zastavil Opavsko Mikuláši Trčkovi z Lípy za 50 tisíc zlatých, proti čemuž opavští stavové protestovali u krále Vladislava II.: ZAO, HÚ OK, inv. č. 2407, sign. B XX–35 (regist); a zástava pak byla prohlášena za neplatnou.

³⁹⁶ Originál listiny uložen v ZAO, AS, inv. č. 84, sign. A VI–13 (29. července 1501, Budín), v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F46376BD477111E6BBBBF04DA232B992&scan=1>> [cit. 10. 1. 2018].

³⁹⁷ Tuto variantu naznačuje už ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 15. Nověji tuto teorii prezentuje zejména P. Kozák, který ve svém úvodu k edici Červené knihy označuje Opavsko za samostatnou entitu nezávislou na sousedních územních celcích a rozlišuje nejen mezi identitou moravskou a slezskou, ale přidává i dimenzi samostatné nezávislé opavské identity. Pozici knížectví v chápání jeho obyvatelstva pokládá do roviny Opavska jako státoprávně samostatného území v rámci svazků zemí Koruny české, které je postaveno na roveň Moravskému markrabství i Českému království. KOZÁK, Červená kniha, s. 12.

³⁹⁸ Společné snešení českých a moravských stavů ze dne 14. června 1616, KOZÁK, Červená kniha, č. LII, s. 190–192.

prvním místě práva Čech, případně celé Koruny české, před moravskými.³⁹⁹ Podporovaly tak pozici českých stavů, které se cítily nadřazeny stavům zbylých zemí českého státu.⁴⁰⁰

Vnitrostavovský boj na Opavsku

Vedle vnějších příčin, historických, právních, konfesních i ekonomických, ovlivňovalo průběh sporu i napětí uvnitř opavské stavovské obce. Největšího významu nabyl spor mezi městským a třemi vyššími stavy. Tento spor měl původ v otázce podřízenosti opavských měšťanů zemskému soudu, který rozhodl v letech 1534–1535 Ferdinand I. v neprospěch měšťanů.⁴⁰¹

Ti pak sice proti vyšším stavům zpravidla otevřeně nevystupovali, nesouhlasili však například s jejich personální politikou. Odmítali například jmenování Václava Sedlnického z Choltic a na Bartošovicích nejvyšším sudím (1573) a Jana Bruntálského z Vrbna a na Hlučíně zemským hejtmanem (1574).

Se vzrůstajícím oslabením městského stavu, jehož jediným reprezentantem v celém knížectví byla právě Opava, hledali měšťané stále více oporu proti zbývajícím, tzv. vyšším opavským stavům, ve Slezsku. K vyvrcholení roztržky mezi městem Opavou a vyššími stavy došlo v letech 1610–1611 v souvislosti s řešením berních nedoplatků, účastí měšťanů na holdu králi Matyášovi ve Vratislavi a jejich podporou při zřízení samostatné slezsko-lužické kanceláře.⁴⁰²

Ve spojitosti s postupem měšťanů oživily vyšší stavy v roce 1612 ze svého popudu jednání o otázce příslušnosti Opavska. Obrátily se nejen na císaře s žádostí o konečné rozhodnutí v této věci, ale současně požádaly o pomoc i Moravany.

Zástupci slezských knížat a stavů v reakci na postup opavských stavů upozornili císaře, že ze strany opavských stavů došlo k porušení ustanovení císaře Maxmiliána z roku 1567. Císař sice v odpovědi nerozhodl o příslušnosti Opavska, znovu však nařídil opavským stavům odvádět berně do Vratislavi. A zdůraznil, že daňová otázka nemá s problémem dořešení státoprávní příslušnosti souvislost. Stavy však císařskému nařízení ani tentokrát plně nevyhověly. Nicméně nedovolily si císaře zcela odmítnout, a proto tentokrát poslaly větší část požadované částky berně alespoň přímo do Prahy místo do Vratislavi.⁴⁰³

Pozici vyšších stavů neposilovalo ani soupeření mezi panským a rytířským stavem, který byl v opavských poměrech poměrně početný a relativně dobře majetkově zajištěný. V druhé polovině sedmnáctého století se mezi opavskou šlechtou vyprofilovaly tři panské rody, které

³⁹⁹ Na přizpůsobování argumentace dle adresáta upozorníme také KOZÁK, Červená kniha, s. 19.

⁴⁰⁰ Slezané tuto proklamovanou nadřazenost českých stavů programově odmítali. Ke vztahům stavovských obcí v rámci Koruny české BAHLCHE, Regionalismus, passim.

⁴⁰¹ ZAO, AS, inv. č. 117, sign. B IV–6. KAPRAS, J., Srovnání sporů, s. 1–16, zejména s. 11 an. ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 14 – zde s upozorněním na chyby v publikacích DUDÍK, Des Herzogthums Troppau, a BIERMANN, Geschichte; Nález krále Ferdinanda I. ze 17. ledna 1534 a související listinu vydanou 15. března 1535 zmiňuje i KOZÁK, Červená kniha, s. 106, poznámka 197.

⁴⁰² Střet nastal v přístupu k vyšetřovací komisi slezské komory, která měla v Opavě vyšetřit berní nedoplatky. Zástupci vyšších stavů to odmítli, ale město se částečně podvolilo. Navíc z nedoplatků připadajících na Opavu obvinili měšťané místní šlechtu, která údajně nebyla ochotna platit ze svých nemovitostí spadajících pod město. ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 18.

⁴⁰³ ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 19–20; detailně také DUDÍK, Des Herzogthums Troppau, s. 133 an.

získaly v opavské stavovské obci vedoucí úlohu a jejich příslušníci opakovaně obsazovali úřady nejvyšších zemských úředníků. Jednalo se o protestantský rod Bruntálských z Vrba a katolické rody Tvorkovských z Kravař a Sedlnických z Choltic.⁴⁰⁴ Zástupci těchto panských rodů, částečně uselí také na Moravě, pak společně s biskupskými many z moravských enkláv prosazovali vazby na moravskou stavovskou obec.

Někteří ze šlechticů, téměř výlučně ze stavu rytířského, se rozhodli po roce 1614 kooperovat s Karlem z Lichtenštejna.⁴⁰⁵ Nejednalo se však pravděpodobně o masovou záležitost.

Opavské tři vyšší stavy vedle pánů a rytířů tvořili také duchovní. O jejich podílu na sporu toho však mnoho nevíme. Většina listin opavské stavovské obce v době soupeření s Karlem z Lichtenštejna je koncipována ve jménu všech tří vyšších stavů, byť jmenovitě o postojích duchovních nemáme dostatek dokladů.

Spor o slezsko-lužickou kancelář

Součástí sporu o státoprávní příslušnost se stal také konflikt se slezsko-lužickou kanceláří, zřízenou na přání slezských stavů v říjnu 1611 při holdování králi Matyášovi.⁴⁰⁶ Opavské vyšší stavy odmítaly od počátku existence samostatné kanceláře podřízení její autoritě a vyžadovaly na císaři potvrzení své příslušnosti k české dvorské kanceláři. Ve snaze dosáhnout u panovníka svého cíle oslovili zástupci stavů české nejvyšší zemské úředníky s žádostí o pomoc. Ti jim v listu ze dne 27. dubna 1613 slíbili svou přímluvu u císaře.⁴⁰⁷ Nicméně pokroku v této záležitosti stavy dosáhly až následujícího roku na sněmu v Českých Budějovicích, kde císař Matyáš potvrdil kompetenci české dvorské kanceláře nad Opavskem.

Jiří ze Schönaichu, místokancléř slezsko-lužické kanceláře,⁴⁰⁸ se začal v roce 1613 zabývat možnostmi pacifikace Opavského knížectví. Jako vhodný způsob se zdálo udělení knížectví

⁴⁰⁴ Tvorkovští z Kravař jsou původem opavský rod, pokračovatelé rodu pánů z Kravař. SLEZSKO, II., s. 61. Původem český rod Sedlnických z Choltic byl roku 1546 přijat do panského stavu na Moravě. Vlastnil statky na Moravě i ve Slezsku. JUŘÍK, P., Encyklopedie šlechtických rodů, heslo „Sedlničtí z Choltic“, s. 248–250.

⁴⁰⁵ V přípisu opavských stavů Františkovi z Ditrichštejna z 20. září 1614 (v Hlučíně) je jmenovitě uveden Gotfrýd Rybiš, nicméně stavy připouštějí, že takových případů může být i více: „s lítostí toho tajiti nemůžeme, že nějaký Gotfrýd Rybiš, nájemník statku dobroslavského, psaní knížeti z Lichtenštejna jest svou vlastní rukou učinil a sekrytem svým zpečetil, pronášeje oumysl náš a vši radu naši, kteréžto psaní in originali za námi zůstává, doslejšajíc se pak i toho, že by i jiní jemu rovní bejtí měli.“ KOZÁK, Červená kniha, č. XX, s. 114. J. Zukal uvádí vedle Rybiše i a Jana Schellendorfa, držitele svobodného mlýna v Jaktari (v moravské enklávě). ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 27, poznámka 1.

⁴⁰⁶ Ke vzniku slezsko-lužické kanceláře a jejímu fungování GRÜNHAGEN, C., Schlesien unter Rudolf II. und der Majestätsbrief. 1574–1609, in: ZVGS 20, 1886, s. 54–96, a týž, Geschichte Schlesiens 2. Bis zur Vereinigung mit Preussen (1527 bis 1740), Gotha, 1886, s. 150–152; dále jen Geschichte Schlesiens 2. K žádosti o zřízení slezsko-lužické kanceláře v roce 1611 se připojili i opavští měšťané. ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 19.

⁴⁰⁷ Odpověď na žádost opavských stavů ze dne 22. dubna 1613 ve věci přímluvy ve sporu o příslušnost k české versus slezsko-lužické kanceláři. Originál listu českých stavů z 27. dubna 1613 (v Praze) uložen v ZAO, AS, inv. č. 167, sign. A XVII – 9, v digitalizované podobě dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=AC12F588481511E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 17. 3. 2018]. Listina je na několika místech (v řádu jednotlivých slov) nečitelná.

⁴⁰⁸ V čele slezsko-lužické kanceláře stál místokancléř. Tuto funkci po celou dobu její samostatné existenci vykonával právě Jiří ze Schönaichu (1559–1619), od roku 1610 svobodný pán a vlastník panství Karolat-Bytom. GARBER, K., Das Geschlecht der von Schoenaichs, in: Wege in die Moderne. Historiographische, literarische

v léno. Spor o státoprávní příslušnost Opavska a podřízenost slezsko-lužické kanceláři tak vyvrcholil změnou charakteru z bezprostředního území podřízeného královské komoře na slezské lenní knížectví postoupené v roce 1614 Karlovi z Lichtenštejna.

Přenesení Opavska na rod Lichtenštejnů

Potvrzení opavských privilegií českými králi

Samotná změna charakteru knížectví z dědičného na lenní však nebyla jednoduchá, protože opavské stavy disponovaly privilegiem, které tuto možnost vylučovalo. Když se Opavsko, po krátké vládě Zikmunda Jagellonského,⁴⁰⁹ vrátilo zpět do přímé držby českého panovníka, potvrdil král Vladislav II. opavským stavům 17. února 1511 privilegium, podle kterého nemělo být knížectví nikdy do budoucna prodáno, zastaveno, vyměněno, či rozděleno. Opavské stavy králi na oplátku přiznaly mimořádnou berni ve výši 2 tisíc kop grošů českých a následně také další půjčku 6150 zlatých.⁴¹⁰ Stavům bylo také zaručeno, že opavský hejtmán nemůže být ze svého úřadu sesazen bez zjevné příčiny a potvrzení svých prohřešků (potvrzení ze strany krále, královského komisaře, nebo opavského nejvyššího sudího).⁴¹¹

Toto i další privilegia udělená opavským stavům zejména Vladislavem II. a Ludvíkem a dále Ferdinandem I.,⁴¹² Maxmiliánem II.⁴¹³ a Rudolfem II.⁴¹⁴ byla opavským stavům potvrzena také

und philosophische Studien aus dem Umkreis der alteuropäischen Arkadien-Utopie (hrsg. von ANDERS, S. – WALTER, A. E.), Berlin, 2012, s. 90–93, zde s. 91

⁴⁰⁹ Nový polský král Zikmund odezdvává Opavské knížectví zpět do rukou českého krále Vladislava II. listinou ze dne 14. března 1511 (v Krakově); originál listiny uložen v ZAO, AS, inv. č. 91, sign. B III–2, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=614770A947EB11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 10. 1. 2018].

⁴¹⁰ Originál listiny uložen v ZAO, AS, inv. č. 90, sign. B III–1, B III–4, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=D9596B4E477311E6BBBBF04DA232B992&scan=1>> [cit. 10. 1. 2018]; zařazeno také jako příloha edice: KOZÁK, Červená kniha, s. 205–206. V listině ze 14. května 1511 (v Budíně) Vladislav II. potvrdil opavským stavům zaplacení berně 2 tisíce kop grošů českých a další půjčky ve výši 6150 zlatých: ZAO, AS, inv. č. 92b, sign. XIV–10, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=809B876A47EC11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 10. 1. 2018].

⁴¹¹ ZAO, AS, inv. č. 90, sign. B III–1, B III–4.

⁴¹² Listina krále Ferdinanda I. z 16. května 1528 (Praha), ZAO, AS, inv. č. 114, sign. A VII–1, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=AB45C05A47F911E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 25. 3. 2018].

⁴¹³ Listina krále Maxmiliána II. z 9. prosince 1563 (Vratislav), ZAO, AS, inv. č. 132, sign. A VII–3, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=9D10A8CF480211E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 17. 3. 2018].

⁴¹⁴ Originál listiny Rudolfa II. z 25. června 1577 (Bruntál) uložen v ZAO, AS, inv. č. 139, sign. A VII–6, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=A6DF75C8480411E6A75AF04DA232B992&scan=2>> [cit. 17. 3. 2018]. Není bez zajímavosti, že v souvislosti s příjezdem do Bruntálu se Rudolf II. nenechal uvítat jako nejvyšší slezský kníže, ale jako český král. SLEZSKO, II., s. 65.

králem Matyášem listinou ze dne 21. října 1611, sepsanou během jeho pobytu v Bruntále⁴¹⁵ při příležitosti holdu zástupců tří vyšších opavských stavů.⁴¹⁶

Udělení Opavska Karlovi z Lichtenštejna

Karel z Lichtenštejna obdržel od Matyáše za svou podporu ve střetu s Rudolfem II. již v roce 1608 knížecí titul.⁴¹⁷ Bez odpovídajícího území se však jednalo jen o prázdnou hodnost. Karel proto usiloval o získání panství přiměřené úrovni. Od Rudolfa II. měl přislíbeno bohaté komorní pardubické panství, nicméně to svým statutem neodpovídalo nově nabyté knížecí důstojnosti. Jeho pozornost se proto zaměřila na Slezsko.

Posouzení možnosti udělení některého ze slezských bezprostředních knížectví⁴¹⁸ Karlovi z Lichtenštejna vypracoval ve druhé polovině roku 1613 Jiří ze Schönaichu. Ten se ve svém dobrozdání vyslovil pro Opavsko. A to hned z několika důvodů. U Opavska konstatoval například výhodnou polohu, která byla pro budoucí správu knížectví Lichtenštejna mnohem výhodnější než v případě dalšího uvažovaného Zaháňského knížectví. Také rozloha samotného knížectví a rozsah komorního zboží byl v případě Opavska relativně uspokojivý. S výjimkou opavského zámku s příslušenstvím zde neexistovala významnější zástava, kterou by bylo třeba brát v potaz. Kvůli nesplnění těchto kritérií byla z výběru vyloučena samostatná Namyslavská část Vratislavská (malá rozloha a zástavy) a Zaháňsko (již uvedená vzdálenost a minimální rozsah nezastaveného komorního zboží, které kromě zámku tvořily pouze dvě vesnice).⁴¹⁹

Vedle Opavska bylo zvažováno také udělení Minsterberska, které bylo vyhovující z hlediska své polohy i rozlohy. Také toto knížectví však disponovalo privilegiem zaručujícím nezcizitelnost (1570). A navíc se jednalo o knížectví pevně zakotvené v rámci celoslezského systému s možností odvolat se proti porušení privilegia k vrchnímu úřadu a vrchnímu knížecímu soudu. Místokancléř se proto rozhodl také Minsterbersko z dalších úvah vypustit.⁴²⁰

Formálně stejný přístup měl být vzhledem k podobné genezi vztahu mezi stavy a panovníkem aplikován i v případě Opavska. Nicméně Schönaich ve svém dobrozdání uvedl, že vzhledem k vedenému státoprávnímu sporu není Opavsko součástí žádného územního celku, k jehož zemskému právu by se mohlo odvolávat. Nedisponuje tudíž z jeho pohledu žádnými privilegii, která by bránila propůjčení v léno.⁴²¹ V neposlední řadě pak udělení Opavska v léno znamenalo

⁴¹⁵ Originál listiny krále Matyáše uložen v ZAO, AS, inv. č. 165, sign. A VIII–2, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=64301099481511E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 10. 1. 2018]; zařazeno také jako příloha edice: KOZÁK, Červená kniha, s. 209–210.

⁴¹⁶ Delegace opavských měšťanů byla přítomna již holdu slezských stavů ve Vratislavi. SLEZSKO, II., s. 73.

⁴¹⁷ K zvláštnímu postavení této nobilitace viz kapitola Postavení slezských knížat.

⁴¹⁸ Vedle slezských bezprostředních knížectví přicházelo v úvahu i Kladsko, na kterém měl Karel z Lichtenštejna pojištěnou půjčku císaři Rudolfovi II. ve výši přes 300 000 zlatých: OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 1, Fasz. 2, Konv. 2, Fol. 223–224. K memoriálu dvorské komory k otázce půjček a kladského zajištění z 22. 10. 1605 (Praha): OeStA, HHStA, LA, Schlesien, Karton 1, Fasz. 2, Konv. 2, fol. 220v–221r.

⁴¹⁹ DUDÍK, Des Herzogthums Troppau, s. 140–141.

⁴²⁰ Tamtéž s. 141.

⁴²¹ Tamtéž, s. 141–142.

konečné upevnění příslušnosti tohoto knížectví ke Slezsku a ukončení vleklého sporu se stavy.⁴²²

Schönaich se zabýval i případnou negativní reakcí opavských stavů na udělení knížectví v léno. Návrhy řešení pak byly vtěleny do smlouvy o přenesení knížectví mezi císařem Matyášem a Karlem z Lichtenštejna uzavřené dne 28. prosince 1613.⁴²³ Tato dohoda byla výhodná pro obě smluvní strany. Kníže Karel obdržel území, které svým statusem posílilo váhu jeho knížecího titulu. Panovník získal zpět nárok na rozsáhlé pardubické panství⁴²⁴ a zdálo se, že bude vyřešen také dlouhý spor opavských, a potažmo také moravských a českých stavů se Slezany. Navíc se Karel zavázal vyplatit zástavní sumu 125 tisíc tolarů a 72 krejcarů za opavský zámek a příslušející komorní zboží dědicům po Bartoloměji Pezzovi a Jiřímu Bastovi, kteří se v letech 1596, respektive 1604 stali zdejšími zástavními pány.⁴²⁵

Vlastní lenní listina byla datována 4. ledna 1614 v Linci. Císař Matyáš v ní udělil Karlovi Opavsko prostřednictvím slezsko-lužické kanceláře jako slezské knížectví.⁴²⁶ Karel se měl účastnit slezského knížecího sněmu a soudu a vykonávat všechna knížecí práva v plném rozsahu. V případě vymření Karlovy linie mělo Opavsko přejít podle zásad primogenitury na jeho bratry Gundakara a Maxmiliána a jejich potomky. Byla však zaručena nedělitelnost knížectví.⁴²⁷ Tímto krokem panovník definitivně připojil Opavsko ke Slezsku i de iure.

⁴²² Dobrozdání Jiřího ze Schönaichu je částečně otištěno v publikaci: DUDÍK, Des Herzogthums Troppau, s. 140–147.

⁴²³ Soudobý opis uložen v ZAO, HÚ OK, inv. č. 63, kart. 5; zařazeno také jako příloha edice: KOZÁK, Červená kniha s. 211–218 (včetně částí, které původně nebyly opavským stavům známe; Originální listinu přetiskl LÜNIG, Corpus iuris feudalis, II, s. 79–86.

⁴²⁴ Nárok na pardubické panství připisal Karlovi z Lichtenštejna císař Rudolf II. DUDÍK, Des Herzogthums Troppau, s. 140. Do majetku Habsburků se pardubické panství dostalo v roce 1560, kdy je od zadluženého Jaroslava z Pernštejna († 1569) odkoupil arcivévoda Maxmilián, budoucí český král. Sám Rudolf II. pak získal pardubické panství do svého osobního vlastnictví, když se v roce 1611 zřekl české koruny. HRADY, VI, s. 360.

⁴²⁵ LÜNIG, Corpus iuris feudalis, II, s. 215. Většina zboží příslušejícího k opavskému zámku, včetně zámku samotného, byla v majetku Bastů, vůči Pezzům se jednalo o závazek menšího rozsahu. Karel Basta, říšský hrabě z Chustu a Marmaroše, pán v Sultu a zástavní pán opavského zámku byl přijat za obyvatele a člena panského stavu Opavského knížectví 10. prosince 1611 a po jeho smrti také jeho syn Ferdinand (k 12. červnu 1614). Výpis z předních knih zemských památných Opavského knížectví pořídil nejvyšší zemský pisár Opavského knížectví Jiří Jetřich Kotulínský z Kotulína: ZAO, AS, inv. č. 277, sign. B IV–13, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=61F94EF248C311E6ADD7F04DA232B992&scan=1>> [cit. 17. 3. 2018]. K úplatě 125 tisíc říšských tolarů také WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 195; BIERMANN, Geschichte, s. 269.

⁴²⁶ B. Dudík uvádí, že kroky vedoucí k udělení Opavska a činnost komise zprostředkované slezsko-lužickou kanceláří odporovaly privilegii, které Opavsko řadilo do kompetence české dvorské kanceláře. Tímto privilegiem mínil revers krále Matyáše z 26. února 1614, vydaný tedy až téměř dva měsíce po smluvním zajištění udělení Opavska a circa dva týdny po ustanovení komise slezsko-lužické kanceláře. DUDÍK, Des Herzogthums Troppau, s. 147.

⁴²⁷ Listina publikována v: BRAUN, E. W., Die Urkunde über die Verleihung des Fürstentums Troppau an Fürst Karl von Liechtenstein im Jahre 1614, Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens 9, 1914, s. 73–77. Neověřený opis lenní listiny uložen v ZAO, AS, inv. č. 169, sign. A VIII–3, v digitalizované podobě dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F2F4E7AB482311E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 10. 1. 2018]. Stejně datum nesla také listina, kterou bylo Karlovi z Lichtenštejna dědičně přiznáno také opavské zemské hejtmantství. Viz LÜNIG, Corpus iuris feudalis, II, s. 89–90.

Matyáš si byl vědom existence privilegia krále Vladislava, které opavským stavům zaručovalo nezcizitelnost knížectví. Ale Karel z Lichtenštejna měl získat Opavsko za každou cenu. A opavské stavy jej měly uznat za svého pána navzdory tomuto privilegii. Pokud by tak neučinily dobrovolně, měla se záminkou pro zrušení privilegia stát jejich účast ve státoprávním sporu o příslušnost Opavska ke Slezsku či k Moravě.⁴²⁸ Pokud by ani tehdy stavové nového knížete nepřijaly za pána, měl Karel získat úřad hejtmana, avšak se všemi právy a tituly, které náleží opavským knížatům.⁴²⁹

Udělení Opavska Karlovi z Lichtenštejna bylo ve Slezsku spíše vítáno. Přestože se jednalo o katolíka věrného habsburskému panovníkovi, znamenalo udělení knížectví v léno naději na splacení berních nedoplatků ze strany Opavska. A navíc tento krok znamenal rozhodnutí sporu o příslušnost Opavska ve prospěch Slezanů. Nesouhlasné stanovisko zastával pouze Jan Jiří Krnovský, který sám již dříve doufal v zisk Opavského knížectví za podporu Matyáše v bratrském sporu.⁴³⁰

Karel II. Minsterbersko-Olešnický v pozici vrchního zemského hejtmana již v lednu zahájil kroky k uvedení Karla z Lichtenštejna na post vladaře Opavského knížectví. V polovině února 1614 byla prostřednictvím slezsko-lužické kanceláře svolána komise, která měla zajistit přijetí nového knížete v Opavě. Členy komise byli vedle poděbradského knížete Karla také Mikuláš z Burghausu (1562–1619) a Jiří Rudolf Zedlic (1574–1619).⁴³¹

Odpor tří vyšších stavů Opavského knížectví

Opavské vyšší stavy se však s touto situací nemínily smířit. Jejich rozhořčení plynulo především ze skutečnosti, že bylo porušeno jejich privilegium potvrzující knížectví jako nezcizitelné léno koruny. S odvoláním na potvrzení opavských privilegií králem Matyášem z října 1611 zástupci stavů odmítli Karla z Lichtenštejna a proti postupu slezsko-lužické kanceláře podali stížnost. Neuznali ani autoritu slezsko-lužické kanceláře a jí zřizované komise. V tomto směru dosáhly stavy prvního úspěchu již 26. února, když na sněmu v Českých Budějovicích vydal císař Matyáš reces o zařazení Opavska do působnosti české dvorské

⁴²⁸ Privilegium mělo být zrušeno například na základě neuposlechnutí výše uvedených panovnických nařízení z let 1567 a 1612. V rétorice dvora a slezsko-lužické kanceláře tyto události znamenaly svévolné odtržení Opavanů od Slezska.

⁴²⁹ KOZÁK, Červená kniha, s. 14; Toto řešení již využili i jagellonští panovníci, když jmenovali v lednu 1515 opavským zemským hejtmanem Kazimíra II. Těšínského. Fakticky se však jednalo o zástavní držbu. S odkazem na tuto skutečnost zpochybňovaly slezské stavy privilegium z roku 1511 a označovaly jej za neplatné z důvodu porušení samotným králem Vladislavem II. Viz argumentace slezských stavů císaři Matyáši (nedatováno, pravděpodobně mezi 10. a 29. prosincem 1614). Publikováno v edici: KOZÁK, Červená kniha, č. XXIV, s. 125–141.

Během jeho působení na Opavsku pak došlo také ke kodifikaci pravidel pro jmenování zemského hejtmana, kterým se směl stát pouze šlechtic usedlý v knížectví. Toto pravidlo však mělo vstoupit v platnost až po smrti knížete Kazimíra II. (1528).

⁴³⁰ SLEZSKO, II., s. 71 a 77–78.

⁴³¹ Také varianta jména z Cedlic; hlohovský zemský hejtman v letech 1611–1619. Ke svolání komise na 22. května 1614 například přepis opavského nejvyššího sudího Bartoloměje Ludvíka Rejzvice ze dne 6. května 1614 (Šamařovice), publikováno v edici KOZÁK, Červená kniha, č. I, s. 68–69, zde s. 68.

kanceláře.⁴³² Toto rozhodnutí umožnilo opavským stavům nerespektovat kroky učiněné výše uvedenou komisí a odvolávat se na nezákonnost konání slezsko-lužické kanceláře.

Karel z Lichtenštejna se mezitím vypravil ke knížecímu sněmu do Vratislavi. Zde 28. dubna 1614 složil lenní hold císaři, kterého zastoupil vrchní zemský hejtman Karel II. Minsterbersko-Olešnický. Písemně se také zavázal uspokojit finanční požadavky slezských stavů vyplývající z berních nedoplatků Opavského knížectví.⁴³³ Z Vratislavi se vydal v doprovodu vrchního zemského hejtmána do Opavy.

Opavská šlechta však Karlovu lenní přísahu neuznala. Ještě před jeho příjezdem vyzval nejvyšší sudí Bartoloměj Ludvík Rejzvic z Kadeřína opavskou městskou radu, aby nepřijímala nového pána a nevzdávala se svých privilegií.⁴³⁴ Poté stavy pověřily hejtmána Pertolda Tvorkovského z Kravař, aby seznámil minsterbersko-olešnického knížete Karla s jejich výhradami a rozhodnutím císaře Matyáše o zahrnutí Opavska do kompetence české dvorské kanceláře. Na tomto základě pak odmítly předstoupit před komisí v Opavě.⁴³⁵

Na sněmu opozičních stavů v Bílovci, zahájeném 14. května 1614, byly projednány možné kroky proti postupu Karla z Lichtenštejna a komise slezsko-lužické kanceláře. Stavy se zabývaly také možností informovat o své situaci moravské a české stavy. Projednávaly také pravděpodobný postup opavské městské rady, kterou znovu 16. května vyzvaly, aby nepřijímala Karla z Lichtenštejna za knížete.⁴³⁶ Když ani na tento list měšťané neodpověděli, oslovily je stavy ještě jednou 20. května.⁴³⁷ Nicméně tato aktivita nepřinesla očekávaný výsledek.

Opavská městská rada měla obavy z dalšího postupu šlechty, a proto požádala komisaře přítomné v Opavě o záruky ze strany slezských knížat a stavů v případném střetu s vyššími stavy. Komise tyto záruky měšťanům předala 17. května a ti pak navzdory opakovaným výzvám

⁴³² Opavské stavy se na reces císaře Matyáše z 26. února 1614 (v Českých Budějovicích) opakovaně odvolávaly až do ukončení činnosti slezsko-lužické kanceláře v roce 1616. Dokument uložen v ZAO, HÚ OK, inv. č. 48. a je také přílohou edice: KOZÁK, Červená kniha, s. 225–227.

⁴³³ Karlovi se však podařilo vyjednat snížení dlužné částky ze 140 tisíc na 51 tisíc tolarů. Tyto údaje uvádí SLEZSKO, II, s. 76 avšak bez odkazu na konkrétní dokument. Vzhledem k uvedeným sumám požadovaných vratislavským sněmem v jednotlivých letech se zdá být uvedená částka nízká. Podle J. Zukala se snad jedná o částky připadající pouze na město Opavu. ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 24. Na jiném místě uvádí částku 200 tisíc tolarů, pro kterou Slezané poháněly opavské stavy, respektive částku „400 tisíc berňových reštů“, o kterou by královská komora přišla v případě připojení Opavska k Moravě; ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 26; Opavští soudci si v listě moravským stavům z 2. listopadu 1615 stěžovaly, že samo město Opava dluží „přes sto tisíc těch restantův“. KOZÁK, Červená kniha, č. XLVII, s. 181. K tomu srovnej také: DUDÍK, Des Herzogthums Troppau, s. 157 an., 199.

⁴³⁴ List Bartoloměje Ludvíka Rejzvice z Kadeřína, ze dne 6. května 1614 (Šamařovice): publikován v edici: KOZÁK, Červená kniha, č. I, s. 68–69.

⁴³⁵ Listy vyšších stavů Opavského knížectví ze dne 8. května 1614 (Opava) a opětovně 15. května 1614 (Bílovec): publikovány tamtéž, č. II, III, s. 69–74.

⁴³⁶ Druhý list opavským měšťanům ze dne 16. května 1614 (Bílovec): publikován tamtéž, č. IV, s. 74–75.

⁴³⁷ Třetí list opavským měšťanům ze dne 20. května 1614 (Hlučín): publikován tamtéž, č. V, s. 75–76.

šlechty již 21. května přísahali věrnost novému knížeti.⁴³⁸ Ten jim na oplátku potvrdil veškerá privilegia, včetně náboženské svobody v dikci Rudolfova majestátu.

Tímto krokem došlo k definitivní roztržce mezi opavskými stavy. Měšťané Karlův nástup akceptovali. Vyšší stavy vnímaly tento krok jako zradu stavovské obce. Vyšší stavy vnímaly přijetí Karla z Lichtenštejna opavskými měšťany jako zradu stavovské obce.⁴³⁹

V tentýž den, kdy měšťané holdovali knížeti, oslovily vyšší stavy Karla Minsterbersko-Olešnického a zbývající dva komisaře. Omluvily se z jednání, které mělo proběhnout v Opavě na druhý den, tj. 22. května, s vysvětlením, že by konání komise znamenalo újmu na jejich svobodách.⁴⁴⁰ I tentokrát se stavy odvolávaly na protiprávnost postupu slezsko-lužické kanceláře.

Zástupci stavů se chtěli pojistit proti dalším krokům Lichtenštejna i Slezanů, a proto oslovili s popisem svých aktuálních problémů nejvyšší úředníky a soudce Markrabství moravského, v čele s kardinálem Františkem z Ditrichštejna.⁴⁴¹ Uvedli nejen svou domněnku, že Karel z Lichtenštejna vyloudil knížectví na císaři proti všem privilegiím, ale zdůraznili také předpoklad, že tím chtěl docílit odtržení Opavska od Moravy: „vědět nemůžeme pod jakou barvou, sobě při J. M. C. pánu, pánu nás všech nejmilostivějším Knížetství opavské proti všem privilejiím, nadáním a svobodám téhož knížetství, jsouc táž země od starodávna oudem země moravské, vyjednatí ráčil. A nemaje na tom dosti, k tomu směřovati ráčí, aby toto knížetství dokonce a bez všelijaké výminky vod země moravské odtrhl a odcizil.“⁴⁴² Tuto skutečnost doložili také informací o krocích Karla z Lichtenštejna při vřatislavském sněmu a složení reversu k zemi na konci dubna.⁴⁴³

Hlavní teze, které se pak pravidelně opakovaly v dalších dokumentech a byly přednášeny na jednáních i audiencích u císaře, pomohli opavským stavům zformulovat Moravané.⁴⁴⁴ První z bodů byl namířen přímo proti Karlovi z Lichtenštejna, který podle stavů vylákal Opavsko na

⁴³⁸ SLEZSKO, II., s. 76.

⁴³⁹ V syntéze SLEZSKO, II., vnímá autor kapitoly „Protilychtenštejnská opozice na Opavsku“ postoj opavských měšťanů a kroky Karla z Lichtenštejna spíše negativně. Pravděpodobně považuje variantu sjednoceného postoje všech čtyř opavských stavů za výhodnější. Zde však musíme připustit, že Opavané dali pravděpodobně přednost okamžitým zárukám svého postavení, které pro ně bylo výhodnější než zachování jednoty se zbylou částí stavovské obce s nejistým výsledkem.

⁴⁴⁰ List opavských vyšších stavů z 21. května 1614 (Bílovec): publikován v edici: KOZÁK, Červená kniha, č. VI, s. 76–78.

⁴⁴¹ List opavských vyšších stavů z 22. května 1614 (Bílovec): publikován tamtéž, č. VII, s. 78–81. Zde je nutné poznamenat, že František z Ditrichštejna byl příslušníkem též katolické prohabsburské strany, jako Karel z Lichtenštejna, zároveň však byl jedním z jeho největších konkurentů z hlediska usilování o zemské úřady, pozemkový majetek a politický vliv. K tomuto tématu studie KNOZ, T., Lichtenštejn, Ditrichštejn, Valdštejn – tři cesty k úspěchu, dostupná z: https://www.npu.cz/ups/kromeriz/pdf-soubory/Lichtenstejnove/clanek%20c.%201_LIECHTEN_CZ_Li%20komise.pdf [cit. 10.1.2018].

⁴⁴² KOZÁK, Červená kniha, č. VII, s. 78–79.

⁴⁴³ Tamtéž, s. 78–79.

⁴⁴⁴ V nedatované odpovědi Moravanů vyšším opavským stavům: publikována tamtéž, č. VIII, s. 81–86. Zde je nutné zdůraznit, že Karel z Lichtenštejna patřil v předbělohorské době k moravské stavovské obci jako jeden z nejbohatších a nejvlivnějších moravských šlechticů.

císaři protiprávně. Dále toto knížectví, ke škodě Moravského markrabství, případně Českého království,⁴⁴⁵ připojil ke Slezsku. A v neposlední řadě zapříčinil také roztržku mezi stavy tím, že donutil opavské měšťany zradit privilegia a přijmout jej za svého pána.⁴⁴⁶

V druhém bodě stavové obvinili z protiprávního konání také Karla II. Minsterbersko-Olešnického. Vyčítají mu ustavení komise v Opavě, k čemuž podle opavských a moravských stavů neměl jako vrchní slezský hejtman žádné právo. Další výtku představovalo uvedení města Opavy v poddanost Karla z Lichtenštejna a do třetice propuštění všech opavských stavů z poddanosti císaře Matyáše.

Ve třetím bodě osočili také město Opavu z odmítnutí spolupráce s vyššími stavy, z přijetí poddanosti Karlovi z Lichtenštejna a z uznání autority slezsko-lužické kanceláře. A nakonec vyčítají slezsko-lužické kanceláři osobování pravomocí, které jí nenáleží, v rozporu s přímým ustanovením císaře.⁴⁴⁷

Jako další postup navrhli Moravané opavským stavům předložit císaři veškerá privilegia, protestovat proti propuštění z jeho poddanství a požádat jej o zajištění ochrany před zvůlí Karla z Lichtenštejna a slezsko-lužické kanceláře. Dále doporučili oslovit s žádostí o pomoc také české stavy a informovat o probíhajících událostech také zástupce slezských bezprostředních knížectví. Současně upozornili, že opavské stavy nemají vést postranní jednání a nečinit nic bez vědomí Moravanů. A na oplátku ujistili opavské stavy, že jsou v případě slezské vojenské akce proti Opavskému knížectví připraveni přijít na pomoc.⁴⁴⁸

Opavské vyšší stavy se pak zachovaly podle doporučení Moravanů: Informovaly o průběhu sporu zástupce vybraných slezských knížectví.⁴⁴⁹ Vypravily delegaci k císařskému dvoru, kde měli vyslanci oslovit zástupce české dvorské kanceláře a usilovat o audienci u císaře.⁴⁵⁰ A konečně také oslovily české stavy.⁴⁵¹

⁴⁴⁵ Varianta, kdy je připojení Opavska ke Slezsku zdůrazňováno jako újma Českému království, byla využita primárně v komunikaci s českými stavy. Při jednání s moravskými stavy Opavané upozorňovali hlavně na ztrátu pro Markrabství moravské.

⁴⁴⁶ KOZÁK, Červená kniha, č. VIII, s. 82.

⁴⁴⁷ Tamtéž, s. 83–84.

⁴⁴⁸ Tamtéž, s. 85.

⁴⁴⁹ Dne 10. června 1614 (v Bílovci) obeslaly stavy bezprostředních knížectví Opolského, Ratibořského, Svidnického a Hlohovského, ale i Krnovské knížectví, které bylo v moci Jana Jiřího Krnovského. Také výběr obeslaných bezprostředních knížectví je zajímavý. Není zcela jasný klíč, na jehož základě opavské stavy postupovaly. Chybí zde bezprostřední knížectví Javorské, Vratislavské, Zaháňské a Minsterberské. Pokud by se mělo jednat o například o varování knížectvím, která disponovala obdobným privilegiem nezcizitelnosti, chybělo by ve výběru Minsterbersko..

⁴⁵⁰ Instrukce vyslancům, Bartoloměji Ludvíkovi Rejzvicovi z Kadeřína, Václavu Jáchymovi Haugvicovi z Biskupic, Janu mladšímu Brutálskému z Vrbna, Václavu mladšímu Bruntálskému z Vrbna, Adamu Oderskému z Liděřova a Janu Heraltovskému z Heraltovic, z 10. června 1614 (Bílovec): publikována v edici: KOZÁK, Červená kniha, č. XI, s. 89–93.

⁴⁵¹ Přípis opavských vyšších stavů z 15. června 1614: publikován tamtéž, č. XII, s. 93–95.

Argumentace se bez ohledu na adresáta držela základní linie naznačené výše, postupně se však precizovala a je na ní patrný vliv moravských stavů.⁴⁵² To platí všeobecně u všech čtyř „obviněných“, Karlovi z Lichtenštejna, Karlovi II. Minsterbersko-Olešnickému (a také zbývajícím dvěma komisařům), opavským měšťanům a slezsko-lužické kanceláři. Výjimkou jsou pouze drobné korekce vyznění jednotlivých bodů, ve kterých se opavské stavy pokoušely přizpůsobit text konkrétnímu adresátovi.

Navzdory podpoře českých a moravských stavů opavským vyšším stavům na zemských sněmech i u císařského dvora, nedošlo během několika následujících let k vyřešení situace.⁴⁵³

Matyáš sice slíbil učinit rozhodnutí již k 24. listopadu 1614,⁴⁵⁴ nicméně vzhledem k žádosti českých stavů bylo jednání na poslední chvíli odloženo.⁴⁵⁵ Podle tohoto schématu pokračoval spor i dále. Neustávala výměna argumentů, na druhé straně se množily i žádosti o odložení rozhodujících jednání. Zajímavý je postupný posun v nahlížení na celý spor, který začíná být stále více prezentován většinou stran striktně jako spor Slezanů s Moravany o Opavsko, tj. nikoliv jako boj opavských vyšších stavů za ukotvení svého postavení.⁴⁵⁶

Vyšší opavské stavy se společně 8. října 1615 usnesly na potvrzení přísah věrnosti císaři Matyášovi a jeho potomkům jako českým králům. Vyhověly tak i ustanovení vydané českou dvorskou kanceláří, aby do rozhodnutí sporu zůstaly v poddanosti císaře.⁴⁵⁷ Během let 1615–1618 potvrzovali jednotliví opavští šlechtici svou věrnost císaři a jeho potomkům. Do počátku února 1616 se ve stavovském archivu sešlo 46 reversů opavské šlechty a duchovních.⁴⁵⁸

⁴⁵² Rétorika moravských stavů je zřetelná například v memoriálu předloženém opavskými stavy při audienci u císaře Matyáše dne 6. července 1614 v Linci. Tamtéž, č. XVIII, s. 107–110.

⁴⁵³ České stavy písemně vystoupily na podporu stanoviska opavských vyšších stavů již v listu císaři ze dne 26. června 1614 (v Praze). Paralelně informovaly o svých krocích také opavské stavy. Moravské stavy rozhodly na zemském sněmu v Olomouci (k 10. červenci 1614) o vyslání poselstva k císaři na podporu opavských vyšších stavů a o zákazu užívání titulu knížete opavského pro Karla z Lichtenštejna. Všechny zmíněné dokumenty publikovány tamtéž, č. XIII, s. 95–100.

⁴⁵⁴ Zdeněk Vojtěch z Lobkovic uvádí toto datum v odpovědi na stížnosti opavských vyšších stavů ze 6. září 1614. Výtah recesu publikován tamtéž, č. XIX, s. 112.

⁴⁵⁵ Po omluvě českých stavů, že obdržely císařovu výzvu k účasti až 23. listopadu, bylo jednání odročeno. List Adama mladšího z Valdštejna, Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka, Jindřicha Matyáše z Thurnu a Valsassina, Jana Vostrovce z Královic a Fridricha z Bílé ze dne 10. prosince 1614 (ve Vídni): publikováno tamtéž, č. XXIII, s. 118–124. Stavy zde také odkázaly na ustanovení Zlaté buly Karla IV. a sněmovní usnesení z 27. září 1575, podle kterých by měla být pře týkající se Opavska řešena v Praze, nikoliv ve Vídni, kam bylo jednání svoláno. Tamtéž, s. 121.

⁴⁵⁶ Například v promluvě nejvyššího sudího Opavského knížectví Bartoloměje Ludvíka Rejzvice z Kadeřena, či usnesení moravského zemského sněmu z července 1614. Oba dokumenty publikovány tamtéž, č. XV, zejména s. 99 a 102.

⁴⁵⁷ Výtah recesu Zdeňka Vojtěcha z Lobkovic ze 6. září 1614. Tamtéž, č. XIX, s. 112.

⁴⁵⁸ Tento počet uvádí ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 27. V ZAO, AS jsou k dispozici reversy následujících osob. Bezprostředně po sněmovním usnesení (9. října 1615): Jiří Fridrich Donát Novocerekevický z Velké Polomi a na Vřesince, Hendrych Vanecký z Jemničky a na Porubě, David Šebestián Mošovský z Moravšína na Dolním Benešově a (Dolních) Životicích, Šebor Pražma z Bílkova na Odrách a na Studénce. S menším odkladem následovali i další zástupci stavů: Linhart z Enychu na Dřžkovicích, Jan mladší Štyrnský ze Štyru a na Zbyslavicích, Václav Adam Podstatský z Prusinovic a na Bořutině, Jan Pražma z Bílkova a na Velké Polomi za sebe a bratry Bernarda a Viléma, Beneš Pražma z Bílkova na Lešné a Kyjovicích, Jaroslav Skrbenský z Hříště a na Hošťálkových, Fridrich Tschammer z Lambínova a na Oldříšově, Karel Rohr z Rataj a na svobodném dvoře na předměstí v Opavě, Kryštof Oderský z Liděrova a na Podvihově, Jiří Schoff řečený Gotsch z Tisovic a na

Zástupci stavů však neuspěli s požadavkem, aby se podobné usnesení vztáhlo také na opavské měšťany, kteří již přísahali věrnost Karlovi z Lichtenštejna.⁴⁵⁹

V jednotlivých listinách pánové i rytíři podle jednotného vzoru zdůrazňují, že se Opavské knížectví nemá dobrovolně vzdávat svých privilegií. Akcentují také názor, že opavské stavy mají za pána uznávat pouze českého krále a „mimo privilegia zemská žádného jiného za pána nepřijímati.“ Zpravidla také připomínají „zradu“ opavských měšťanů jako čtvrtého stavu knížectví, kteří „od nás odstaupily“ právě v době, „když mnozí v tomto knížectví nezrodili se, do tohoto knížectví se vkupují, aby vlast naše podle vyměření dávných a nynějších Privilegií bezpečně opatřena býti mohla.“⁴⁶⁰

Na příkaz českých stavů z generálního sněmu (15. června – 31. října 1615) vystavil úřad desk zemských Českého království pro opavské stavy „výťah z privilegií Opavského knížectví“, do kterého zahrnuli také privilegium krále Vladislava II. „na neodcizování od království českého a zemí k němu připojených“ z roku 1499. Tento dokument měl podpořit snahu opavských stavů o prokázání přináležitosti Opavského knížectví ke Koruně české a Markrabství moravskému.⁴⁶¹ Další zařazené privilegium krále Vladislava II. z roku 1510 bylo zaměřené mimo jiné také proti jmenování cizinců do úřadů, zejména hejtmanů a fojtů ve Slezsku a Lužicích. Opavské knížectví je zde jmenováno po boku knížectví Svídnického, Javorského a Hlohovského.⁴⁶² I z tohoto ustavení by se dalo usuzovat, že Opavsko bylo králem považováno za jedno ze slezských dědičných knížectví.

Hněvošicích, Jiří Rotenberk z Ketře a z Drslavic na Tlustomostech, Štáblovicích a na Domoradovicích jako poručník sirotků po Adamu Rotenberkovi a Ketře a z Drslavi, Jiří Jetřich Kotulínský z Kotulína a na svobodných dvorech u městečka Oldřišova, František Rohn z Kašic a na Rakově, Bohuslav Pavlovský z Pavlovic a na (Velkých) Heralticích, Václav Frakštejn z Načeslavic a na Radíkovách, Mikoláš Rohr z Kamene na Litultovicích, Jezdkovicích a Bravanticích. V roce 1617 a 1618 následovali ještě Adam starší Moravický z Roudnice na Mladecku a Bratříkovicích⁴⁵⁸ a Jan mladší odkolek u Oujezdce a na Horním Valtinově, Lublici a Moravici. Celkem tedy od 24 osob nepočítaje nezletilé. Jednotlivé listiny viz ZAO, AS, inv. č. 173, 174, 175, 176, 176a, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 196, 198. Vzhledem k prostorovým možnostem zde uvádím pouze odkaz na digitální verzi archivní pomůcky fondu AS se seznamem listin: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=2b611059c4da2444bd315210df10fad5>> [cit. 24. 3. 2018]. Plné odkazy k jednotlivým listinám jsou uvedeny v příloze Seznam pramenů a literatury. V této souvislosti je zajímavá poznámka stavů z 16. července 1615, které si stěžovaly na Karla z Lichtenštejna, že záměrně ponižuje počet osob panského a rytířského stavu a uvádí, že na Opavsku je usazeno pouze 24 osob panského a rytířského stavu. Samy však uvádějí, že na Opavsku je dohromady na 90 osob panského, rytířského a duchovního stavu. KOZÁK, Červená kniha, č. XLII, s. 173–174.

⁴⁵⁹ Například instrukce opavským vyslancům na sněm do Brna z 20. července 1617. Tamtéž, č. LIV, s. 194.

⁴⁶⁰ Viz listiny ZAO, AS, inv. č. 173, 174, 175, 176, 176a, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 196, 198.

⁴⁶¹ Výpis privilegií ze zemských desk Českého království pro Opavské knížectví a České království ze dne 2. listopadu 1615 obsahoval vybraná privilegia vydaná od vyčlenění Opavska z Moravy z roku 1318 až po privilegia králů Vladislava a Ludvíka – ZAO, AS, inv. č. 182, sign. A XXI–15.

⁴⁶² V NA Praha, CGL, sing. 617, 618 a 619 jsou uloženy opisy tohoto privilegia krále Vladislava II. z 11. ledna 1510, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/617/charter>>, <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/618/charter>>, <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/619/charter>> [cit. 24.3.2018]

Vzhledem k odkládání rozhodnutí byla z příkazu císaře Matyáše ze sporu o státoprávní příslušnost vyňata otázka berních nedoplatků, která měla být nadále řešena separátně.⁴⁶³ Komise pod vedením Františka z Ditrichštejna měla na základě vyžádaných dokladů stanovit skutečnou výši nedoplatků. Avšak ani tato komise po několikerém odložení, zejména na žádost opavských stavů,⁴⁶⁴ nikdy nezasedla v plné šíři a kvůli chybějícím podkladům nedošlo ani v tomto případě k vyřešení problému.⁴⁶⁵ Jedním z důvodů, proč se opavské stavy nechtěly jednání komise zúčastnit, bylo její umístění do města Opavy. Vyšší opavské stavy argumentovaly obavou z možného protiprávního konání opavských měšťanů vůči svým osobám a požadovaly změnit místo zasedání.⁴⁶⁶ Pro dořešení opavských berních nedoplatků byla zásadním problémem také délka trvání sporu. Během období, kdy dluh narůstal, došlo k mnoha majetkovým přesunům a několika generačním výměnám. Noví majitelé statků a panství se necítili povinnováni platit dluhy svých předchůdců.⁴⁶⁷

Kromě zrušení slezsko-lužické kanceláře roku 1616 z podnětu českých stavů, nedošlo až do vypuknutí stavovského povstání v roce 1618 k zásadnímu obratu v celé kauze. Uzavřením spojenectví nejprve českých a slezských a posléze také moravských stavů za protihabsburského povstání zkomplikovalo situaci Opavanů. Ti si zachovávali odstup a váhali s vystoupením na protihabsburské straně i přes opakované výzvy moravského direktoria. Ke konfederaci se nakonec připojili s výrazným zpožděním až v lednu 1620.⁴⁶⁸ Vedoucím představitelem povstalecké části šlechty a novým opavským hejtmánem se stal moravsko-slezský šlechtic Jan ml. Bruntálský z Vrbna.

V otázce státoprávní příslušnosti Opavy nyní proti sobě stáli Slezané, podporovaní českými stavy⁴⁶⁹ a povstala opavská šlechta za podpory Moravanů. Jan Bruntálský z Vrbna v této situaci požádal Jana Jiřího Krnovského, se kterým ho pojily přátelské vztahy, o zprostředkování jednání ve věci příslušnosti Opavska s vrchním zemským hejtmánem Janem Kristiánem Lehnicko-Břežským. Jednání však i tentokrát nepřinesla výsledek. Karel z Lichtenštejna byl sice pro odmítnutí přísahy na konfederaci zbaven všech majetků, ale vzhledem k blížící se stavovské porážce tato skutečnost neměla zásadní význam.

⁴⁶³ Rozhodnutí císaře Matyáše z 15. ledna 1615 (ve Vídni), publikováno v edici: KOZÁK, Červená kniha, č. XXIX, s. 148.

⁴⁶⁴ Žádosti o odložení jednání komise: tamtéž, č. XXXI, s. 149; č. XXXII, s. 151, č. XXXIII, s. 153.

⁴⁶⁵ ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 28.

⁴⁶⁶ Opavské stavy Františkovi z Ditrichštejna 27. ledna a 20. března 1615 (v Hlučíně), moravským stavům 20. března 1615 (v Hlučíně) a se stejným datem a místem také císaři Matyášovi. Dokumenty součástí edice: KOZÁK, Červená kniha, č. XXXI, s. 149–155.

⁴⁶⁷ Například Instrukce opavských stavů ke komisi do Opavy z 15. května 1615 (v Hlučíně): KOZÁK, Červená kniha, č. XXXVI, s. 159; a dále Memoriál stavů k téže komisi, tamtéž, č. XXXVII, s. 160.

⁴⁶⁸ ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 33–34.

⁴⁶⁹ České stavy souhlasily s podporou slezských nároků v dubnu 1619 jako protislužbu za podporu stavovského povstání. SLEZSKO, II., s. 87

O kompromisní řešení situace se pokusil také Fridrich Falcký. Ale vzhledem k malému časovému prostoru, který měl po bělohorské porážce k dispozici, už nestihl podniknout v této věci žádné podstatné kroky.

Po opětovném podřízení území Opavska habsburské straně přijaly stavy dne 11. června 1622 Karla z Lichtenštejna za knížete.⁴⁷⁰ Za definitivní tečku za celým sporem mezi Karlem z Lichtenštejna a opavskými vyššími stavy pak můžeme považovat holdování opavských stavů knížeti Karlovi, které proběhlo dne 8. srpna 1622.⁴⁷¹ Nedlouho na to potvrdil kníže Karel opavským stavům jejich privilegia, byť v částečně omezené podobě.⁴⁷²

Ve sporu získali téměř všichni účastníci. Kníže Karel nakonec získal Opavské knížectví, které v roce 1622 doplnil také o Krnovsko. Jeho dosud prázdný titul knížete byl konečně nejen dle práva, ale i fakticky opřen o odpovídající území a byla tak povznesena prestiž celého rodu Lichtenštejnů.

Panovník získal zpět nárok na pardubické panství. Kníže Karel za něj vyplatil zástavu opavského zámku s příslušenstvím a současně se zavázal ke splacení alespoň části dosud nedobytných berních nedoplatků. Především však bylo dosaženo vyřešení sporu o státoprávní příslušnost Opavska, aniž by tento nový stav znamenal posílení opavské, moravské, či české stavovské obce.

Částečnou spokojenost mohlo přinést rozřešení opavského sporu Slezanům, kteří o potvrzení připojení Opavska dlouhodobě usilovali. Spíše negativně bylo sice vnímáno zrušení samostatné slezsko-lužické kanceláře v průběhu sporu, nicméně díky zachování německé expedice při české dvorské kanceláři bylo vyhověno alespoň požadavku zejména dolnoslezských knížat a stavů na vedení úřední komunikace v německém jazyce. Vzhledem ke změně poměrů po porážce stavovského vojska, vyjednávání mírové smlouvy a se zahájením procesů s opoziční šlechtou však nebyl dořešení sporu přikládán takový význam jako před vypuknutím povstání. Ze stejného důvodu nebyla nyní výraznější pozornost opavskému případu věnována ani na Moravě, či v Čechách (kde navíc stavové opustili pozici bránící zájmy vyšších stavů již s vypuknutím povstání, když potřebovali pomoc Slezanů).

Spíše pozitivně mohlo být vyústění situace vnímáno také ve městě Opavě, která správně odhadla v roce 1614 situaci a za příznivých podmínek dosáhla potvrzení svých privilegií, včetně náboženských. Zároveň vzhledem k vítězství tábora Karla z Lichtenštejna nemohl být čtvrtý stav perzekvován šlechtou, která těžce nesla příklon měšťanů k Lichtenštejnovi.

Nejhůře ze sporu vyšly opavské vyšší stavy, především pak pánové a rytíři, kteří se i přes dlouhodobě úspěšnou rezistenci musely nakonec podřídit Lichtenštejnovi a přišly o část svých privilegií. Navíc bylo několik představitelů opavské šlechty postiženo tresty za účast na odboji

⁴⁷⁰ DUDÍK, Des Herzogtum Troppau, s. 220.

⁴⁷¹ Přepis přísahy věrnosti stavů Karlovi z Lichtenštejna s poznámkou o provedení holdu viz ZAO, HÚ OK – dodatky, inv. č. 2522, sign. B II–34, karton 386. K uznání Karla z Lichtenštejna opavským knížetem také FALKE, J. von, *Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein*, 2, 1877, s. 179–183, dále jen FALKE, *Geschichte* 2.

⁴⁷² 4. října 1622 (v Brně): ZAO, AS, inv. č. 217, sign. A VIII–7, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=A706AF8D483211E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 17. 3. 2018].

proti panovníkovi.⁴⁷³ Zásadním vnitroopavským problémem, který zápas s Karlem z Lichtenštejna přinesl, bylo částečné ochromení zemské správy a zejména soudnictví. To bylo důsledkem rozkolu s Opavou, kde zemský soud a sněm tradičně zasedal.⁴⁷⁴ Sněmy v užším složení, bez čtvrtého stavu, se po celé období osmi let konaly v sídlech šlechty na místo Opavy.⁴⁷⁵ Poměrně velký problém znamenaly také náklady na poselství k jednotlivým jednáním stavů a audiencím u císaře. Dodatečné výdaje vynakládané na delegace tak pouze zvyšovaly již tak vysoké zadlužení opavských stavů. Jejich návrhy na vymáhání nákladů na tyto cesty od Karla z Lichtenštejna nebyly ostatními stavovskými obcemi podpořeny.⁴⁷⁶

Nicméně i vyšší stavy se postupně se situací vyrovnaly a některé ze stavovských předáků z protilichtenštejnského boje můžeme ve dvacátých letech najít znovu v zemské správě Opavska, tentokrát již ve službách Karla z Lichtenštejna a jeho syna Karla Eusebia (jednalo se například o nejvyššího písaře Jiřího Jetřicha Kotulínského z Kotulína).

Po definitivním uznání svrchovanosti Lichtenštejnů už nedocházelo k významnějšímu zpochybňování příslušnosti Opavska či Krnovska ke Slezsku. Po Karlovi z Lichtenštejna zdědil obě knížectví jeho syn Karel Eusebius (1611–1684). Vzhledem k jeho mládí však správu po několik let vykonával jeho strýc Maxmilián (1578–1645).⁴⁷⁷ Karel Eusebius nastoupil osobní vládu v roce 1632, poté následoval hold opavských a krnovských stavů.⁴⁷⁸

Po převzetí osobní vlády vykonával Karel Eusebius z Lichtenštejna úřad vrchního zemského hejtmána.⁴⁷⁹ Z tohoto důvodu dokonce přesídlil na čas do Vratislavi, kde se mimo jiné velkým dílem podílel na fundacích místního jezuitského řádu. Na post hejtmána však záhy sám

⁴⁷³ Zde připomeňme alespoň Jana mladšího Bruntálského z Vrbna.

⁴⁷⁴ Řádný zemský soud byl naposled konán na podzim 1613 a po smrti nejvyššího sudího Bartoloměje Ludvíka Rejzvice z Kadeřína v roce 1617 nebyl tento úřad až do počátku dvacátých let vůbec obsazen. Opavské stavy nevyslyšely rady moravských stavů, aby zahájily konání soudů v jiném místě. Jedinou výjimkou bylo konání soudu v prosinci 1617 v Bruntále ve věci pozůstalosti Hynka z Vrbna. ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 27–28. K nekonání zemských soudů například instrukce vyšších stavů ke generálnímu sněmu konanému v červnu 1615: KOZÁK, Červená kniha, č. XXXIX, s. 165–169, zde s. 167.

⁴⁷⁵ Jednalo se zejména o Bílovec a Hlučín, dále pak (Horní) Benešov a Chřenovice.

⁴⁷⁶ Například list opavských soudců stavům Moravského markrabství z 2. listopadu 1615, kde prosí o radu, jak vymoci své náklady na knížeti Lichtenštejnovi. KOZÁK, Červená kniha, XLVII, s. 180. Moravské stavy jim však v odpovědi radily, aby s případným nárokovaním škod počkaly až na ukončení sporu. Tamtéž, č. XLVIII, s. 182.

⁴⁷⁷ FALKE, Geschichte 2, s. 245–265.

⁴⁷⁸ K období poručnictví a převzetí vlády: HAUPT, H., Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein 1611–1684. Erbe und Bewahrer in schwerer Zeit, München – Berlin – London – New York, 2007, s. 24–25, 50–51; dále jen HAUPT, Fürst Karl Eusebius. Zde jsou zmíněny také kancelářské taxy, které Karel Eusebius zaplatil v listopadu 1637 za potvrzení svých lén v souvislosti s nástupem nového panovníka Ferdinanda III. ve výši 5476 zlatých. K holdování opavských stavů tamtéž, s. 52–59. V souvislosti s nástupem osobní vlády potvrdil Karel Eusebius opavským stavům 10. srpna 1632 jejich privilegia: ZAO, AS, inv. č. 240, sign. A IX-2, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=0183B05A483D11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018]. Krnovským stavům byla jejich privilegia potvrzena 26. srpna 1632: ZAO, AS, inv. č. 586, sign. A IX-3, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=FB12935249D311E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018].

⁴⁷⁹ V první polovině sedmdesátých let byl nositelem tohoto úřadu i Václav Eusebius z Lichtenštejna. K praktickému výkonu úřadu vzhledem k jeho zaneprázdnění u dvora však pravděpodobně nedošlo.

rezignoval, neboť pravomoci spojené s výkonem tohoto úřadu byly v této době již velmi omezené a neodpovídaly knížecí důstojnosti.⁴⁸⁰

Smrtí Jana Adama Ondřeje (1657–1712) vymřela Karlova linie rodu Lichtenštejnů a obě knížectví přešla na základě rodinného ujednání knížat Karla, Maxmiliána a Gundakara z 29. června 1606 a pravidel nástupnictví deklarovaných v závěti Hartmana z Lichtenštejna z 24. prosince 1672 na Gundakarovu linii.⁴⁸¹ V majetku rodu zůstala knížectví zmenšená o pruský zábor po celou dobu existence monarchie.

Proměny držitelů Zaháňského knížectví

Obdobně jako v případě Opavska i Zaháňsko disponovalo privilegiem, které mu zaručovalo bezprostřední podřízení Koruně. Zaháňské stavy tuto výsadu získaly mimo jiné díky sílícím obavám centrální vlády z možné ztráty tohoto okrajového území, které se od roku 1474 nacházelo v lenní držbě Wettinů.⁴⁸² Se vzrůstající mocí saských kurfiřtů a jejich angažovaností při severozápadní hranici českého státu však sílila možnost přímého připojení Zaháňska k Sasku, analogicky k případu, kdy bylo Krosensko přičleněno k Braniborsku.

Když král Ferdinand I. usiloval ve čtyřicátých letech šestnáctého století o navrácení českých lén ležících v Sasku (Eilenburg/Ilburk, Colditz, Leisnig a část panství Schwarzenberg) z držby zdejšího vévodského rodu, přivítal nabídku kurfiřta Mořice Saského (1521–1553) na výměnu těchto území za Zaháňské knížectví. Kurfiřt, který byl současně zaháňským knížetem, nechtěl totiž připustit narušení svých saských držav územím pod přímou správou českého krále. Po odsouhlasení plánu králem Ferdinandem I. byla 8. června 1549 podepsána dohoda o výměně území.⁴⁸³ Zaháňsko se dostalo do bezprostřední držby českého panovníka, který zdejšími stavům potvrdil nejen privilegia udělená saskými vévody, ale současně ustanovil, že Zaháňsko bude do budoucna již navždy bezprostředně podřízeno českým králům.⁴⁸⁴ Toto opatření mělo zajistit neoddělitelnost Zaháňska od zemí Koruny české.

Nicméně toto privilegium bylo porušeno již v roce 1552, kdy bylo knížectví zastaveno jako náhrada za ztracené Opolsko-Ratibořsko markraběti Jiřímu Fridrichovi Braniborsko-Ansbašskému. Stavy to akceptovaly díky ujištění, že zástavní suma bude během čtyř let

⁴⁸⁰ HAUPT, Fürst Karl Eusebius, s. 71–72. Zde obšírněji k důvodu Karlovi Eusebiovi regiznace.

⁴⁸¹ JBL 1978, s. 133 an., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D42783> [cit. 19. 2.2018] – dle SCHMID, G., Das Hausrecht der Fürsten von Liechtenstein, Zürich, 1978. Téma dohody z roku 1606 zmiňuje např. ŽUPANIČ, J., Lichtenštejnský rod v Rakousko-Uhersku. K otázce suverénního postavení dynastie, in: Časopis matice moravské 131, 2012, supplementum 3, s. 63–71, zde s. 66, dále jen ŽUPANIČ, Lichtenštejnský rod v Rakousko-Uhersku; WINKELBAUER, T., Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“. Náčrt majetkového vývoje pánů a knížat lichtenštejnských v Dolních Rakousích a na Moravě v rámci politických dějin, in: KOMLOSY, A. – BŮŽEK, V. – SVÁTEK, F., Kultury na hranici – Jižní Čechy, Jižní Morava, Waldviertel, Weinviertel, Wien, 1995, s. 215–222, zde s. 217–218; dále jen WINKELBAUER, Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“; Okrajově také NEBESKÝ, J. J. K., Znak Liechtensteinů v 17. století, s. 75. Výtah z testamentu Hartmana z Lichtenštejna z 24. prosince 1672, GBl. 1893, Nr. 15, s. 19–20; v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D46033> [cit. 16.2.2018]

⁴⁸² K prodeji Zaháňska Wettinům knížetem Janem II. viz ERMISCH, H., Die Erwerbung, 1898, s. 1–50.

⁴⁸³ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 187.

⁴⁸⁴ Potvrzení privilegií listinou ze 7. září 1549. WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 187.

uhrazena a knížectví se vrátí do bezprostředního držení českého krále.⁴⁸⁵ Na zaplacení svého závazku však Ferdinand I. získal prostředky dalšími půjčkami od lužických měst Zhořelce, Budyšina, Žitavy a slezské Lubáně a také slibem další zástavy Zaháňska, tentokrát vratislavskému biskupovi Baltazarovi z Promnic.⁴⁸⁶ V držení jeho rodu pak zůstalo až do roku 1602.⁴⁸⁷

Albrecht z Valdštejna zaháňským a hlohovským vévodou

V polovině roku 1627 se slezské úřady začaly připravovat na znovuudělení Zaháňska v léno. Slezská komora nejprve vyzvala zaháňského hejtmana Mikuláše ze Schellendorfu k vypracování zprávy o stavu knížectví. Sama pak 10. července připravila panovníkovi účetní správu týkající se Zaháňska. Konečně dne 3. září Ferdinand II. informoval o svém záměru udělit knížectví jako náhradu za pohledávku ve výši 150 850 rýnských zlatých Albrechtovi z Valdštejna (1583–1634).⁴⁸⁸ Smlouva mezi císařem a Albrechtem z Valdštejna byla uzavřena 2. ledna 1628.⁴⁸⁹ O pět dní později byl vydán také příkaz slezské komoře k zajištění přenosu knížectví na nového pána.⁴⁹⁰ Lenní listina byla datována k 15. únoru 1628 a následně bylo Zaháňsko povýšeno na vévodství. Albrecht z Valdštejna, který jako protislužbu slíbil uhradit panovnické dluhy váznoucí na Zaháňském knížectví ve výši 340 342 zlatých, se tak mohl začít titulovat vévodou frýdlantským a zaháňským.⁴⁹¹

Krátká Valdštejnova vláda nad Zaháňskem se vyznačovala velkou aktivitou knížete nejen v oblasti rekatolizačních opatření, ale také správními a vzdělávacími reformami, zřízením mincovny, zahájením přestavby zdejšího zámku, či plány na založení univerzity.

Vedle Zaháňska obdržel Albrecht z Valdštejna roku 1632 také Hlohovsko. Mělo se jednat o náhradu za ztracené meklenburské državy. Není však jasné, zda došlo k faktickému přenesení knížectví na Valdštejna. V případě Hlohovska se jednalo o rozsáhlé území při hranici s Braniborskem a Polskem. Z těchto důvodů nebylo Hlohovsko zahrnuto ani do výběru knížectví, která byla zvažována pro udělení Karlovi z Lichtenštejna v roce 1613. Pro Valdštejna měla však obě knížectví výhodnou polohu. Zaháňské a Hlohovské knížectví spolu přímo sousedily a tvořily kompaktní celek, který se nacházel v dobré dostupnosti od Frýdlantského vévodství v Čechách.

⁴⁸⁵ Tamtéž, s. 187

⁴⁸⁶ List z kroniky k letům 1557 a 1558 s informací o půjčce měst Budyšina, Zhořelce, Žitavy a Lubáně císaři Ferdinandovi I. k vyplacení zaháňské zástavy markraběti Jiřímu Fridrichovi; DE-AV Bautzen, Urkunden, sign. 2589, v digitalizované podobě dostupné z: <monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/2589/charter> [cit. 7. 5. 2018].

⁴⁸⁷ WECZERKA, Handbuch s. 463.

⁴⁸⁸ KREBS, J. (hrsg.), Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände, 6 (1626–1627), Breslau, 1885, s. 268–269, dále jen KREBS, Acta publica, 6.

⁴⁸⁹ Tamtéž, s. 270.

⁴⁹⁰ Císařský reskript na slezskou komoru ze 7. ledna 1628: Tamtéž, s. 270.

⁴⁹¹ K lenní listině: WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 198. K povýšení Zaháňska na vévodství listina Ferdinanda II. z 16. února 1628 (Praha), SOA Praha, RAV Mnichovo Hradiště, sign. 41, regist.

Po Valdštejnově smrti v roce 1634 připadla obě knížectví zpět koruně. Obejit byl jak Valdštejnův nástupnický řád pro Frýdlantské a Zaháňské vévodství,⁴⁹² tak nárok potomků Karla z Harrachu (1570–1628), kteří mohli na základě povolení císaře Ferdinanda II. dědit Frýdlantské a Zaháňské vévodství v případě vymření katolických členů rodu Valdštejnů.⁴⁹³

Zaháňsko v majetku Lobkoviců

Novým zaháňským knížetem se v roce 1646 stal Václav Eusebius z Lobkovic (1609–1677).⁴⁹⁴ Místní stavy knížete zprvu nepřijaly, protože se obávaly ztráty svých práv, zavádění protireformačních opatření a nových nákladů zejména na vydržování knížecí domácnosti.⁴⁹⁵ Protestní chování stavů se však ani zdaleka nepřiblížilo situaci otevřeného odporu, který zažil Karel z Lichtenštejna v případě Opavska. Lobkovicové pak vládli Zaháňsku v šesti generacích. Nikdy zde však dlouhodobě nepobývali. Po rozdělení rodu v generaci knížat Filipa Hyacinta (1680–1734) a Jana Jiřího Kristiána (1686–1753) na roudnickou a mělnickou linii, zůstalo Zaháňsko v majetku roudnické primogenitury.

Po pruském vítězství ve válkách o rakouské dědictví připadlo celé Zaháňsko Prusku. Knížeti Ferdinandovi Filipovi (1724–1784) byla sice držba knížectví potvrzena i od pruského krále Fridricha II. (1712–1786),⁴⁹⁶ ale lobkovická přítomnost ve Slezsku nebyla ze strany nového zeměpána vnímána pozitivně. Pruský král proto využil příležitosti, která se naskytla po smrti knížete Ferdinanda Filipa v roce 1784, a prostřednictvím poručnické vlády hraběte Kalkreutha na Siegersdorfu a barona Dyhrna na Herzogswaldau dosáhl roku 1786 prodeje knížectví za částku 1 milionu zlatých Petrovi Kuronskému.⁴⁹⁷ Josef František Maxmilián z Lobkovic (1772–1816)⁴⁹⁸ touto transakcí však o vévodský titul nepřišel, protože císař Josef II. (1741–1790) v téže roce povýšil roudnické majorátní panství na vévodství.

Minsterbersko v majetku rodu Auersperků

Třetím ze slezských knížectví, kterým byl panovníkem do budoucna trvale zaručen bezprostřední status, bylo Minsterbersko. Zdejší stavy se totiž v květnu 1570 podílely na vykoupení knížectví ze zástavy a bylo jim za to císařem Maxmiliánem II. přiznáno zmíněné

⁴⁹² Listiny z 26. a 27. května 1628 (Jičín), SOA Praha, RAV Mnichovo Hradiště, sign. 120 a 121, regist.

⁴⁹³ Svolení císaře Ferdinanda II. z 1. března 1628 (Praha), SOA Praha, RAV Mnichovo Hradiště, sign. 43, regist. Již předtím obdobné svolení Ferdinanda II. z 3. dubna 1625 pouze pro Frýdlantsko: SOA Praha, RAV Mnichovo Hradiště, sign. 29, regist.

⁴⁹⁴ SCHMIDT, H., Lobkowitz, Wenzel Eusebius Fürst, in: NDB, 14, Berlin, 1985, s. 732, dostupné z: <https://www.deutsche-biographie.de/gnd115846433.html#ndbcontent> [7. 5. 2018].

⁴⁹⁵ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 205.

⁴⁹⁶ Lenní listina z 9. ledna 1749.

⁴⁹⁷ Petr Kuronský (1724–1800), syn Arnošta Jana Birona, vlastnil také svobodné stavovské panství Vartenberk, odkoupené od Albrechta z Donína v roce 1735. Zaháňsko převzal 22. června 1786. WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 202–203. WECZERKA, Handbuch, s. 463.

⁴⁹⁸ Josef František Maxmilián z Lobkovic (1772–1816), 6. vládnoucí kníže a 1. roudnický vévoda. CSÁKY, M., Lobkowitz, Franz Joseph Maximilian Fürst, in: NDB 14, Berlin, 1985, s. 734, dostupné z: http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00016332/image_748 [cit. 30. 4. 2018].

privilegium *de non aliendo*,⁴⁹⁹ na jehož základě mělo Minsterbersko zůstat „na věčné časy při Koruně české a v rukou panujícího českého krále jako inkorporované slezské knížectví“.⁵⁰⁰

Podíl stavů na vykoupení knížectví byl jedním z argumentů, proč nebylo Minsterbersko zvažováno ze strany slezsko-lužické kanceláře jako varianta pro oblenění Karla z Lichtenštejna v roce 1613. Již v roce 1650 však císař zvažoval udělení celého Minsterberska včetně Frankenštejnské vikpildy generálovi Octaviovi Piccolominimu, vévodovi z Amalfi (1599–1656).⁵⁰¹ Stavby se však odvolaly na zmíněné privilegium a z nápadu sešlo. Není však jisté, zda důvodem neúspěchu této transakce byly panovnickovy ohledy na deklarovaná práva stavů.

Bez jakékoliv zmínky o stavovských privilegích však došlo v červenci 1654 k udělení Minsterberska Janu Weikartovi z Auersperku (1615–1677).⁵⁰² Nejprve se příchod nového pána nesetkal u stavů s pochopením. Jejich zástupci se stejně jako v případě udělení Zaháňska Lobkovicům obávali dalšího stupňování protireformace a v úvahu přicházely také ekonomické argumenty v neprospěch přímé knížecí správy. Přísahu věrnosti však stavby složily zástupci knížete již po necelých třech týdnech.⁵⁰³

Jan Weikart, ani jeho syn Jan Ferdinand (1655–1705) o své slezské državy příliš nedbali, dokonce je ani jednou nenavštívili. Vůbec prvním Auersperkem, který v Minsterbersku alespoň krátkodobě pobýval, byl 3. kníže František Karel (1660–1713). Ten provedl v knížectví rozsáhlou správní reformu a v roce 1710 vydal nové zemské zřízení.⁵⁰⁴

V rámci pruského Slezska bylo postavení katolických prohabsburských Auersperků podobné situaci Lobkoviců. Kníže Karel Josef Anton (1720–1800) přijal sice Minsterbersko v léno od pruského krále, využil však příležitosti a roku 1791 odprodal knížectví za 10 tisíc dukátů pruskému králi Fridrichu Vilémovi II. (1744–1797).⁵⁰⁵ Získaná částka pak posloužila k založení peněžního fideikomisu.⁵⁰⁶ Císař Leopold II. pak povýšil auersperské hrabství Gottschee na vévodství a do knížecího stavu byli přijati všichni potomci Karla Josefa Antona.

⁴⁹⁹ 30. května 1570 obdržely minsterberské stavby privilegium od císaře Maxmiliána II. Text otištěn v: SCHICKFUS, J., *New Vermehrte Schlesische Chronica unnd Landes Beschreibung [...]*, III, 1625, s. 503–510, dostupné z: < <http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10934516-0> > [cit. 22. 4. 2018], dále jen SCHICKFUS, *Schlesische Chronica*, III. Plný název uveden v příloze Seznam pramenů a literatury.

⁵⁰⁰ Tamtéž, s. 503.

⁵⁰¹ WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens*, s. 205.

⁵⁰² MECENSEFFY, G., *Im Dienste dreier Habsburger. Leben und Wirken des Fürsten Johann Weikhard Auersperg (1615–1677)*, in: *Archiv für österreichische Geschichte* 114, 1938, s. 295–509, zde s. 332. Jan Weikart pocházel ze starobylého kraňského rodu. Teprve v září 1653 byl povýšen do říšského knížecího stavu.

⁵⁰³ Přísaha se konala 18. srpna 1654. WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens*, s. 206.

⁵⁰⁴ Instrukce knížete Františka Karla ke správní reformě z 4. října 1710; vlastní řád již ze 14. dubna 1710. WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens*, s. 206. Týž, *Die Schlesischen Polizei- und Landesordnungen*, s. 397.

⁵⁰⁵ WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens*, s. 206.

⁵⁰⁶ ŽUPANIČ, J. – STELLNER, F. – FIALA, M., *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, 2001, s. 22.

Udělení Těšínska Leopoldovi Lotrinskému

Po období padesátých let sedmnáctého století, kdy Těšínsko sloužilo jako osobní država následníků trůnu, bylo knížectví opětovně propůjčeno v léno až v roce 1722, kdy je do svého vlastnictví získal Leopold Lotrinský (1679–1729), otec budoucího císaře Františka Štěpána (1708–1765).

Leopold získal Těšínské knížectví náhradou za severoitalské panství Montferrat. Toto panství totiž přislíbil císař Leopold I. (1640–1705) v průběhu války o španělské dědictví savojskému vévodovi Viktoru Amadeovi II. (1666–1732) za připojení jeho státu na stranu Rakouska. Leopold Lotrinský přijal nabídku císaře Karla VI. (1685–1740) a dne 2. listopadu 1721 byla ve Vídni uzavřena smlouva o přenesení Těšínska jako léna České koruny na lotrinský rod.⁵⁰⁷ Císař se také zavázal vyplácet Leopoldovi ročně 15 tisíc zlatých z příjmů z Opolska-Ratibořska v případě, že vlastní příjmy vévody z těšínského knížectví klesnou pod 50 tisíc zlatých.⁵⁰⁸ Vlastní oblenění Těšínskem se uskutečnilo o půl roku později. Ke dni 12. května 1522 byla datována lenní listina a o den později zplnomocněnci Leopolda Lotrinského převjali Těšínsko z rukou císařských komisařů Karla Josefa Erdmana hraběte Henckela z Donnersmarcku a Arnošta Julia hraběte z Gellhornu.⁵⁰⁹

V roce 1731 přešlo Těšínsko na Leopoldova syna Františka Štěpána. V této době Těšínsko představovalo jediné území v jeho majetku až do okamžiku zisku Toskánska (1737). Dědicem Františka Štěpána se stal jeho syn Josef II. Od něj knížectví odkoupila Marie Terezie, aby jej mohla udělit své dceři Marii Kristině (1742–1798) a jejímu manželovi Albertovi Saskému (1738–1822).⁵¹⁰

Vratislavští biskupové

Vratislavští biskupové, opírající se původně pouze o otmuchovskou kastelánii, získali roku 1290 od knížete Jindřicha IV. Proba (asi 1257/1258–1290) Niské knížectví se všemi knížecími právy. Samotné Vratislavské knížectví a město Vratislav však podléhaly z rozhodnutí knížete Jindřicha IV. přímo českým králům.⁵¹¹ Karel IV. rozšířil osobní panství biskupů, když v roce 1358 definitivně potvrdil vratislavskému biskupovi Přeclavovi z Pohořelce († 1376) v léno také Grotkovské knížectví, respektive vévodství.⁵¹² Biskupové pak často bývají uváděni jako knížata

⁵⁰⁷ Za císařskou stranu byla smlouva parafována princem Evženem Savojským a dvorským kancléřem hrabětem ze Sinzendorfu. CONRADS, N., *Schlesien in der Frühmoderne. Zur politischen und geistigen Kultur eines habsburgischen Landes*, Köln – Weimar – Wien, 2009, s. 164; dále jen CONRADS, *Schlesien in der Frühmoderne*.

⁵⁰⁸ CONRADS, *Schlesien in der Frühmoderne*, s. 164.

⁵⁰⁹ WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens*, s. 214–215. CONRADS, *Schlesien in der Frühmoderne*, s. 164. Lenní listina publikována tamtéž, s. 169–173.

⁵¹⁰ Udělení Těšínska proběhlo 31. května 1766 krátce po svatbě Marie Kristiny s Albertem 8. května 1766.

⁵¹¹ Vratislavská kapitula a biskup Přeclav tuto skutečnost potvrdili v listině z 17. srpna 1367 (Vratislav): NA Praha, SR, sign. A43, fol. 168v+r.

⁵¹² K udělení Grotkovska: udělení léna králem Janem Lucemburských 23. listopadu 1344: LUBS, 2, položka listináře č. 15 a 16, s. 208–209. A konfirmační listiny kapituly z 29. listopadu 1358 (Vratislav): NA Praha, SR, sign. A43, fol. 157r–158r; a Karla IV. z 13. prosince 1358 (Vratislav), kde je deklarováno, že Grotkovsko již nikdy

niská a vévodové grotkovští.⁵¹³ Ti vedle území obou knížectví drželi také další drobnější statky roztroušené na území Dolního Slezska. Biskup Baltazar z Promnic (asi 1488–1562) získal navíc roku 1548 do dědičné držby také stavovské panství Pština. To však po jeho smrti nezůstalo majetkem vratislavských biskupů, ale přešlo na další členy rodu Promniců.

Vedle biskupa byla druhým významným subjektem v čele diecéze vratislavská kapitula. Ta disponovala právem svobodné volby biskupa.⁵¹⁴ A v době sedesvakance, či v případě dlouhodobé nepřítomnosti biskupa, to byli zpravidla členové kapituly, kteří byli pověřeni řízením chodu diecéze a zajištěním správy Niského knížectví. Právo svobodné volby biskupa však bylo koncem šestnáctého a v průběhu sedmnáctého století stále více omezováno ve prospěch habsburských panovníků. Pro ty byla volba vratislavských biskupů důležitá hned z několika důvodů. S rozšiřováním reformace vzrůstala váha biskupů nejen jako nejvyšších představitelů katolické církve ve Slezsku a s tím i bojovníků za rekatolizaci tohoto území, ale i jako dlouhodobě jediných katolíků ve sboru slezských knížat.⁵¹⁵ Na důležitosti nabývalo také spojení biskupského úřadu s funkcí vrchního zemského hejtmana.⁵¹⁶

Změny v postavení kapituly byly svázány také s jejím personálním složením. V patnáctém a první polovině šestnáctého století pocházela většina příslušníků sboru vratislavských kanovníků ze Slezska.⁵¹⁷ Kapitula se v tomto období dokonce právně bránila pronikání cizinců. Na konci šestnáctého století byla nařízení zaměřena především proti Polákům. Těm byly vyčítány „jiné způsoby, mravy a řeč“, které narušovaly jednotu kapituly.⁵¹⁸ Jako větší nebezpečí

nemá být odděleno od panství vratislavských biskupů, respektive kapituly: NA Praha, SR, sign. A43, fol. 153r–154v. Druhá z listin také součástí edice LUBS, 2, č. 28, s. 225. K zástavě a odkupu grotkovské vikpildy od březských knížat v letech 1343–1344 stručně KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění, s. 170, poznámka 29.

⁵¹³ Nicméně název knížectví jak v pramenné základně, tak v literatuře variuje mezi názvy: Niské knížectví, Grotkovské knížectví, Nisko-Grotkovské knížectví, či případně odkazu na původní otmuchovskou kastelánii také Nisko-Otmuchovsko-Grotkovské knížectví. S výjimkou raného období, kdy se v průběhu středověku konstitovala podoba knížectví jako panství vratislavských biskupů, je však pod těmito názvy až na výjimky míněno vždy celé území pod správou vratislavských biskupů. A to nejen vlastní území Niského a Grotkovského knížectví, ale také další dolnoslezské statky pod biskupskou správou. Území spojeného knížectví společně se statky Vanzov a Újezd bývá pro rozlišení od ostatních biskupských statků nazýváno jako *Oberkreis* a zbylá dolnoslezská území pod správou biskupů jsou označována jako *Niederkreis*. K užití těchto pojmů KORBELÁŘOVÁ, K územně správnímu členění, s. 170, poznámka 29. K postavení vratislavských biskupů jako pánů Niského a Grotkovského knížectví: JUNG NITZ, J., Martin von Gerstmann, Breslau, 1898, s. 446 an, dále jen: JUNG NITZ, Martin von Gerstmann.

⁵¹⁴ K biskupským volbám: JEDIN, H., Die Krone Böhmen und die Breslauer Bischofswahlen 1468–1732, in: Kirche des Glaubens, Kirche der Geschichte. Ausgewählte Aufsätze und Vorträge, 1, Freiburg–Basel–Wien, 1966, s. 413–453.

⁵¹⁵ Po přestoupení těšínských knížat k luteránské víře kolem poloviny šestnáctého století byli vratislavští biskupové jediní zástupci katolíků v první kurii knížecího sněmu až do konverze těšínského knížete Adama Václava ke katolicismu na přelomu první a druhé dekády sedmnáctého století. Viz kapitola Hlavní mezníky náboženského a politického vývoje Slezska v raném novověku.

⁵¹⁶ Ke spojení funkcí vratislavského biskupa a vrchního zemského hejtmana došlo několikrát: 1536–1608, 1664–1671, 1675–1682 a 1685–1719. Přehled vratislavských biskupů a vrchních zemských hejtmanů viz příloha č. 2 a 3.

⁵¹⁷ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 163.

⁵¹⁸ Podle nařízení biskupa Jana IV. Rotha, pocházejícího ze Švábska, z 28. června 1498 proti polským adeptům na přijetí do kapituly (*Statutum de Polonis non admittendis ad capitulum*) neměly být za členy kapituly připuštěny

však brzy začali být vnímáni adepti na post kanovníka pocházející z Říše, podporovaní často ze strany papeže a císaře.

Ze stejného období pochází také další, pro budoucnost zcela zásadní opatření, známé pod názvem Kolovratská smlouva (1504).⁵¹⁹ Toto ujednání, podepsané 3. února 1504 nejvyšším kancléřem Českého království Albrechtem II. Libštejnským z Kolovrat (1463–1510), biskupem **Janem IV. Rothem** (1426–1506), koadjutorem Janem Thurzem (1464/1466–1520), Zikmundem Jagellonským (1467–1548) a zástupci slezských knížat a stavů,⁵²⁰ bylo výsledkem stavovské reakce na zvolení dvou cizinců, Jana IV. Rotha a Jana Thurza, do čela vratislavské diecéze a na dlouhodobé spory nejen uvnitř kapituly, ale také mezi duchovenstvem a městem Vratislavi.⁵²¹ Pro budoucí vývoj bylo nejdůležitější ustanovení článku 1, podle kterého se mohla vratislavským biskupem do budoucna stát pouze osoba původem ze zemí Koruny české.⁵²² Poslední výjimkou z tohoto pravidla měl být stávající koadjutor **Jan Thurzo**.⁵²³ V následujícím článku byla stanovena pravidla pro udělování beneficií a manství pod patronátním právem biskupa, kapituly, slezských knížat a dalších. Nově je mohla získat jen osoba pocházející ze zemí Koruny české.⁵²⁴ Podle dosavadní úpravy se mohl nabyvatelem stát pouze rodilý Slezan.

osoby z Malo- a Velkopolska, Ruska, Litvy, Mazovska a obdobných zemí. WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 163; dále také MATWIJOWSKI, K., Ludzie Kościoła Katolickiego na ziemi śląskiej, Wrocław, 1994, s. 41. Text dekretu publikován v: BAUCH, G., Analekten zur Biographie des Bischofs Johann IV Roth, 3, Breslau, 1903, s. 69–72.

⁵¹⁹ Text Kolovratské smlouvy publikoval STENZEL, G. A. (hrsg.), Urkunden zur Geschichte des Bistums Breslau im Mittelalter, Breslau, 1845, položka listináře č. CCCX, s. 365–370, v digitalizované podobě dostupné z: <http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10005726_00473.html> [cit. 17. 3. 2018]; dále jen STENZEL, Urkunden zur Geschichte des Bistums. Smlouva byla potvrzena králem Vladislavem II. dne 18. února 1504, publikováno tamtéž, položka listináře č. CCCXI, s. 370–371.

⁵²⁰ Ze slezských knížat svůj podpis připojili Zikmund Jagellonský, vrchní zemský hejtman Kazimír Těšínský, Jan II. Zaháňský, Jan II. Opolský, Fridrich II. Lehnický, Mikuláš Ratibořský, Karel I. Minsterbersko-Olešnický, pak další zástupci pánů, rytířstva a měst Vratislavi, Javoru a Svidnice.

⁵²¹ WOJTUCKA, J., Vratislav, slezská perla v České koruně. Příspěvek k dějinám a významu Vratislavi na přelomu 15. a 16. století, in: BŘEZINA, L.–KONVIČNÁ, J. – ZDICHYNEC, J. (ed.), Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc., Praha, 2006, s. 79–96, zde zejména s. 85–93; dále jen WOJTUCKA, Vratislav.

⁵²² „Zum Ersten, wes antrifft die Welunge eines Bischofs, das uw nach hinfurder zu khein Getzeitten nymmermehr ein Bischof vom Capitel soll erwelet werden, er sey dann nemlich aus Beheim, Merhern, Slesien, Ober und Niderlawsitz, oder annder zugehoerigen und anhangunnden Landen der Cron zu Beheim, ausz den Stenden, furderlich der Fursten, Herren, Ritterschafft und Stete, die darzu gennglich erkannt wurden und tuglich weren, alsz und die Wall eins Bischofs von Alters here nach Aussatzunge dem Capitel verlyhen und zugegeben, und kain annder von den Auslendischen zu Bischoue nicht gewelet noch aufgenommen werden in zukunfftigen Zeiten, unuerhindert als, so der königlichen Majestat in solicher Eleccion und Welunge also dem Oberherren zugeburt. [...]“ Článek 1 Kolovratské smlouvy.

⁵²³ „[...] Dabey so sol ytzt der Johans Turso, Coadjutor, auf bebstlich Bestettigung und koniglicher Majestat Bewillen, ab und sein Wirdte des ytzigigen Bischofs Tod erlebt, Bischof sein, und daran allenthalben ungehindert beleiben.“ Článek 1 Kolovratské smlouvy.

⁵²⁴ „Zum Anndern, was betrifft die Lehen und Beneficien, so ein Bischof oder Capitel zu conferim haben, sollen und wellen der Herr Bischof nicht anndern den bemelten Inwonern der Cron und Slesien etc. Lewten, se darzu geschickt und wirdig, verleyhen [...] Item, die Fursten, oder wer Beneficia zuerleyhen under dem Bisthum zu Bresslaw, sollen und wellen auch nicht anndern denne Inwonern der Cron und Slesien etc. solche ire Lehen verleyhen [...] Item, die konigliche Majestat soll von wegen der Welunng des Bischofs und Verleyhunng der Beneficia ersucht werden, das sein kunigliche Majestat Verwilliguung genedigelich dar zu geb und bestettige und

Kolovratskou smlouvou tak bylo toto právo rozšířeno ve prospěch obyvatel všech ostatních zemí Koruny.⁵²⁵ Smlouva sice nebyla uznána papežem⁵²⁶ a roku 1516 byla prohlášena za neplatnou také českým králem,⁵²⁷ přesto se na její ustanovení opakovaně odvolávali zástupci slezských knížata stavů. Na knížecích sněmech několikrát vystoupili s požadavkem, aby byla při udělování církevních beneficií dávána přednost domácím kandidátům.⁵²⁸ A ve věci biskupské volby našla tato smlouva poprvé uplatnění již při následující biskupské volbě v roce 1520, ve které nakonec zvítězil domácí kandidát **Jakub ze Salzy** (1481–1539). Po jeho smrti následovali ve funkci vratislavského biskupa další tři rodilí Slezané, **Baltazar z Promnic** (1488–1562), **Kašpar z Lohova** (1524–1574) a **Martin Gerstman** (1527–1585).⁵²⁹ Jejich počínání však bylo panovníkem snášeno často jen s krajní nelibostí, neboť nevystupovali dostatečně aktivně proti věřícím augšpurského vyznání.⁵³⁰ V protikladu k přístupu zmiňovaných biskupů přinášeli císařsko-papežští kandidáti na biskupský stolec ideje tridentského koncilu. Často se jednalo o absolventy římské koleje *Collegium Germanicum*, založené bulou papeže Julia III. (1487–1555) *Dum sollicita* v srpnu 1552 v Římě.⁵³¹ Prvním významným představitelem tohoto proudu „Germaniků“ byl **Ondřej z Jerinu** (1541–1596), původem ze Švábska. Vratislavským biskupem byl zvolen 1. července 1585 se zdůvodněním, že na tento významný post nebyl k dispozici žádný vhodný kandidát ze Slezska.⁵³²

Za Jerinova působení v kapitule se zvýšil příliv kanovníků z Říše, zejména ze Švábska. Množství příchozích z této země bylo tak velké, že se začalo mluvit o tzv. švábské straně.⁵³³ Kromě původu její představitele pojilo také studium na římské koleji Germanicum, odkud si přinesli myšlenky reformního tridentismu, a také lojalita k císaři. Zbylí kanovníci vytvořili proti švábské straně opozici, která se uplatnila při volbě Jerinova nástupce. Kapitula odmítla kandidáta švábské strany Pavla Vojtěcha z Rudolfzellu u Bodensee (1557–1600) a zvolila s podporou slezských knížat a stavů **Bonaventuru Hahna z Hlohova** (asi 1540–1602).⁵³⁴ Uražený císař však přiměl papeže, aby tuto volbu nepotvrdil. Kapitula pak byla po

das sein konigliche Majestat die Lehen, so sein konigliche Majestat in Slesien zuerleyhen, aus Gnaden lieber der Cron und Slesien etc. Einwonnern, denn anndern verleyhen.“ Článek 2 Kolovratské smlouvy.

⁵²⁵ WOJTUCKA, J., Vratislav, slezská perla, s. 94, poznámka 79.

⁵²⁶ Papež Lev X. pozastavil platnost Kolovratské smlouvy listinou z 26. června 1516. Text publikován v edici: STENZEL, Urkunden zur Geschichte des Bistums, položka listináře č. CCCXIV, s. 373.

⁵²⁷ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 164.

⁵²⁸ Knížecí sněmy v letech 1557, 1576, 1583, 1586. WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 164, vč. poznámky 5.

⁵²⁹ K jeho volbě JUNGnitz, Martin von Gerstmann, s. 40 an.

⁵³⁰ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 165.

⁵³¹ K založení koleje viz dějiny organizace zpracované nástupnickou institucí Pontificium Collegium Germanicum Hungaricum dostupné z: <<http://www.cgu.it/about/our-story/>> [cit. 20. 4. 2018]. Mezi léty 1554–1620 zde studovalo 38 Slezanů a dalších 26 absolventů původem z jiných zemí bylo do Slezska povoláno po jejich absolutoriu. CONRADS, Deutsche Geschichte, s. 262.

⁵³² Ondřej z Jerinu získal kanovníctví ve Vratislavi v roce 1572 od papeže Gregora XIII. O pět let později se stal proboštem. WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 166. KÖHLER, J., Jerin, Andreas v., in: NDB, 10, Berlin, 1974, s. 413–414, dostupné z: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd119443481.html#ndbcontent>> [cit. 6. 4. 2018].

⁵³³ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 167.

⁵³⁴ K průběhu volby JUNGnitz, J., Die Bischofswahl des Bonaventura Hahn, in: ZVGS 34, 1900, s. 253–288.

několikaletém období sedesvakance⁵³⁵ donucena zvolit původního kandidáta švábské strany **Pavla Vojtěcha**. Ten však brzy zemřel a kapitula stála před novou volbou.⁵³⁶ Císař v ní zprvu podporoval kandidaturu vídeňského biskupa Melchiora Klesla (1552–1630). Kapitula pak naposledy dokázala na plno využít svého práva a aklamačně zvolila svého kandidáta, rodilého Slezana **Jana ze Žiče a Stübendorfu** (Sczibórze).⁵³⁷

Následující volby v průběhu sedmnáctého a osmnáctého století byly již velkou měrou ovlivněny přáním panovníka. Častými kandidáty na funkci vratislavského biskupa byli rakouští arcivévodové⁵³⁸ a příslušníci mocných říšských katolických rodů. Opakovaně došlo také k významnému personálnímu spojení slezské církve s říšskou. Kumulace vysokých církevních a někdy také světských funkcí se stala zcela běžnou. Velmi rozšířenou byla i praxe udělování biskupského úřadu osobám bez odpovídajícího svěcení. Díky svému rodovému zázemí a postavení ve společnosti habsburské monarchie i Říše tak vratislavští biskupové mnohdy představovali výraznou protiváhu protestantským slezským knížatům a stavům. S růstem osobní moci biskupů a jejich propojením na říšské instituce docházelo také k dalšímu oslabování moci vratislavské kapituly.

Volba jeho nástupce **arcivévody Karla Štýrského**⁵³⁹ odporovala stejně jako v případě Ondřeje Jerina a Pavla Vojtěcha Kolovratské smlouvě. Arcivévoda Karel i přes kumulaci církevních funkcí již v raném věku⁵⁴⁰ přijal kněžské svěcení až v roce 1615 a na biskupa byl pomazán

⁵³⁵ V tomto období vystupovala na pozici řádné vrchnosti Niského knížectví vratislavská kapitula. Viz například vydání nového zemského řádu pro Niské knížectví v roce 1597 (WEBER, Die Schlesischen Polizei- und Landesordnungen, s. 403); dochované potvrzení (z 5. října 1598, v Nise) kupní smlouvy na dvě svobodné pole mezi Kryštofem z Maltic a na Červené Vodě a Karlem Mötschem ze strany administrátorů vratislavského biskupství: kapitulního probošta Jana ze Žiče (budoucího vratislavského biskupa) a Mikuláše Tincmannasche: ZAO, ŘJ Nisa, inv. č. 40, sign. 51, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F65515B3237A11E4B501000C29D8B843&scan=1>> [cit. 23. 4. 2018].

⁵³⁶ I během svého krátkého působení po svém zvolení udržoval intenzivní kontakt s císařem. Smrtí Pavla Vojtěcha se znovu otevřela otázka neobsazenosti postu vrchního zemského hejtmána a pro prosazování panovnických pozic bylo třeba najít vhodného kandidáta. Po informaci o skonu biskupa (6. května 1600) vydal Rudolf obratem (11. května 1600) pokyny také pro kapitulu. Několik dní před zvolením nástupce Pavla Vojtěcha kontaktoval císař přímo kanovníka Julia Landa právě ve věci nadcházející volby. O situaci následně informoval i Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic (1568–1628), který v té době zastával post nejvyššího kancléře. OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 1, Fasz. 2, Konv. 2, fol. 4r–15r.

⁵³⁷ K volbě Jana ze Žiče (1552–1608) dne 18. července 1600 zpráva vratislavského arciděkana Julia Landa z 27. července 1600 (Vratislav) císaři Rudolfovi: OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 1, Fasz. 2, Konv. 2, Fol. 18r–20r; k zapojení Melchiora Klesla fol. 18v; a k průběhu volby: tamtéž, fol. 46r–49r.

⁵³⁸ M. Weber z tohoto hlediska označuje vratislavskou diecézi v sedmnáctém a osmnáctém století takřka za habsburskou sekundogenituru. WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 178.

⁵³⁹ Arcivévoda Karel Josef (1590–1624), často uváděn jako Karel Štýrský / Rakouský / Pohrobek, byl nejmladším synem arcivévody Karla II. Štýrského (1540–1590) a vévodkyně Marie Bavorské (1551–1608) a bratrem budoucího císaře Ferdinanda (II.). A. Herzig nesprávně posunuje počátek jeho působení ve funkci vratislavského biskupa již k roku 1605. HERZIG, A. Konfession und Heilsgewissheit: Schlesien und die Grafschaft Glatz in der frühen Neuzeit, Bielefeld, 2002, s. 18, dále jen: HERZIG, Konfession.

⁵⁴⁰ Stal se kanovníkem v Salcburku (1602), Pasově (1603), Tridentu (1606, Brixenu (1606), vratislavským (1608) a brixenským biskupem (1613). Po přijetí kněžského svěcení byl přijat za kanovníka v Kolíně nad Rýnem (1618) a stal se velmistrem Řádu německých rytířů. Ze světských funkcí byl nejvyšším zastávaným úřadem post místokrále v Portugalsku, kterým byl jmenován v roce 1624. SUTTER, B., Karl, Erzherzog von Österreich, in: NDB 11, Berlin, 1977, s. 241–242, dostupné z: <<http://daten.digital-e>

dokonce až o čtyři roky později. Tento nedostatek však vynahradil svou horlivostí a aktivním přístupem v otázkách rekatolizace a uspořádání vnitroslezských poměrů. V rámci svých protireformačních aktivit podporoval svou autoritou i majetkově jezuitský řád, zejména pak nově založenou kolej v Nise.⁵⁴¹ Výrazně vystupoval proti protestantskému obyvatelstvu Niského knížectví, proti čemuž protestovala zejména městská rada v Nise. Spory biskupa Karla s niským měšťanstvem se pravidelně řešily jak na celoslezských stavovských shromážděních, tak u císařského dvora.⁵⁴² Neváhal vystoupit proti přesile protestantských knížat na ochranu katolické menšiny ve Slezsku. V prostředí významného posílení knížecí a stavovské moci však neuspěl s ambicí dosáhnout svého jmenování vrchním slezským hejtmanem. Poprvé od roku 1536 tak došlo k rozdělení obou nejvyšších úřadů ve Slezsku mezi dvě osoby, Karla Habsburského a Karla II. Minsterbersko-Olešnického.

Územní politiku arcivévody Karla je možno hodnotit jako úspěšnou. V roce 1621 získal od svého bratra císaře Ferdinanda II. Kladsko a z pozice velmistra Řádu německých rytířů také Bruntálské panství, zkonfiskované Janu mladšímu z Vrřbna.⁵⁴³ V závěru svého života opustil vratislavskou diecézi, když dosáhl nejvyššího světského úřadu ve své kariéře. V roce 1624 byl jmenován portugalským místokrálem. Během cesty do Španělska však onemocněl a v Madridu zemřel.⁵⁴⁴

Po náhlé arcivévodově smrti byl vratislavským biskupem zvolen jeho synovec, polský princ **Karel Ferdinand Vasa**.⁵⁴⁵ Jeho kandidatura byla podporována ze strany císařského dvora, římské kurie i papežského nuncia ve Vídni Karla Carafy (1584–1646). Členové kapituly s volbou zprvu nesouhlasili z důvodu princovy nezletilosti. Nakonec však pod tlakem Vídně volba v květnu 1625 proběhla. Nový biskup ale vzhledem ke svému mládí zůstal i nadále na polském královském dvoře a řízení diecéze převzali královští komisaři a vybraní členové kapituly.⁵⁴⁶

Ani v dospělosti Karel Ferdinand do Slezska nepřesídlil. Zdržoval se zde pouze sporadicky. Vůbec poprvé Slezsko navštívil až ve svých 24 letech, v roce 1637, kdy se na několik měsíců

sammlungen.de/0001/bsb00016328/images/index.html?seite=255 [6. 5. 2018], dále jen: SUTTER, Karl, NDB 11; KÖHLER, J., Revision eines Bischofbildes?, *Erzherzog Karl von Österreich, Bischof von Breslau (1608–1624) und Brixen (1613–1624), als Exponent der habsburgischen Hausmachtspolitik*, in: ASKG 32, 1974, s. 103–126; JEDIN, H., Die Krone Böhmen und die Breslauer Bischofswahlen 1468–1732, in: *Kirche des Glaubens, Kirche der Geschichte. Ausgewählte Aufsätze und Vorträge*, 1, Freiburg–Basel–Wien, 1966, s. 413–453.

⁵⁴¹ K založení niské jezuitské koleje a fundacím arcivévody Karla viz kapitola Hlavní mezníky náboženského a politického vývoje Slezska v raném novověku.

⁵⁴² Viz kapitola Hlavní mezníky náboženského a politického vývoje Slezska v raném novověku.

⁵⁴³ K arcivévodově panování nad Kladskem: HERZIG, A. – RUCHNIEWICZ, M., *Geschichte des Glatzer Landes*, Hamburg–Wrocław, 2006, s. 124, 133–138.

⁵⁴⁴ SUTTER, Karl, NDB 11.

⁵⁴⁵ Karel Ferdinand Vasa (1613–1655), čtvrtý syn polského krále Zikmunda III. Vasy (1566–1632) a Konstancie Habsburské (1588–1631) byl k duchovní kariéře určen již od raného dětství. Arcivévoda Karel jej už v roce 1619 označil jako svého nástupce na vratislavský biskupský stolec. FUKALA, R., *Slezsko. Neznámá země Koruny české. Knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740*, České Budějovice, 2007, s. 202.

⁵⁴⁶ SKŘIVÁNEK, F. – TOVAČOVSKÝ, J., *Vratislavští biskupové v dějinách Slezska: se zvláštním zřetelem na jejich životopisy a heraldiku*, Praha, 2004, s. 56, dále jen: SKŘIVÁNEK – TOVAČOVSKÝ, *Vratislavští biskupové*.

osobně ujal řízení celé provincie. Poté následovala opět několikaletá nepřítomnost, během které dokonce kapitula vyzvala biskupa ke zvážení rezignace. Karel Ferdinand však tuto výzvu nevyslyšel. Naopak přijal další církevní obročí v polském Płocku (1640). A své sídlo navíc přenesl do biskupské rezidence plocké diecéze v Broku. Opětovně ve Slezsku pobýval až v roce 1642 a pak znovu po celých deseti letech v souvislosti s přípravou diecézního synodu plánovaného do Nisy na rok 1653.⁵⁴⁷ V závěru života navíc převzal správu Opolsko-Ratibořského knížectví a jeho pozornost se musela upřít i tímto směrem.⁵⁴⁸ Jako faktický správce diecéze proto působil světicí biskup Jan Baltazar Liesch z Hornau (1592–1661).⁵⁴⁹

Častá a dlouho trvající nepřítomnost Karla Ferdinanda byla pro restauraci katolicismu ve Slezsku přítěžující okolností. Zvláště v době, kdy katolicismus díky opakovaným vpádům protestantských vojsk utrpěl těžké ztráty. I přes tyto okolnosti je třeba tomuto biskupovi přičíst zásluhy vážící se zejména k jeho aktivitám v období po ukončení třicetileté války. Jedním z jeho největších úspěchů bylo uspořádání již zmíněného diecézního synodu v Nise, na kterém byla přijata opatření pro obnovu katolicismu, a také uspořádání rozsáhlých vizitací na území celé diecéze. Uspěl také v oblasti vzdělávání duchovních, když se mu podařilo obnovit katolický seminář, a především pak poskytl výraznou podporu jezuitům.

Další vratislavský biskup arcivévoda **Leopold Vilém**⁵⁵⁰ začal sbírat církevní funkce již v dětském věku. V průběhu třicetileté války však působil jako vojevůdce a vrchní velitel císařských sil a v roce 1658 se zvažovala dokonce jeho kandidatura na císařský trůn. Na tento post však nakonec podpořil svého synovce Leopolda.⁵⁵¹ Z církevních obročí obsadil celkem dvě arcibiskupství a pět biskupství: v Pasově, Štrasburku, Halberstadtu, Magdeburku, Brémách, Olomouci a Vratislavi. Zastával také pozici velmistra Řádu německých rytířů a držel okněžněná opatství v Murbachu a Hersfeldu.⁵⁵² Kumulace církevních obročí byla sice v této době poměrně obvyklá, v případě Leopolda Viléma však dosáhla nebývalého rozsahu. A to i vzhledem ke skutečnosti, že nikdy nezískal odpovídající svěcení a jeho činnost se omezovala zpravidla jen na reprezentační funkci. Vzhledem k jeho opakované časté nepřítomnosti v mnoha z jeho diecézí však byly i možnosti reprezentace jen omezené. Vratislavsko navštívil Leopold Vilém dokonce pouze jednou, a to bezprostředně po své volbě a papežském potvrzení v roce 1656.⁵⁵³

⁵⁴⁷ Tamtéž, s. 56.

⁵⁴⁸ Zástava Opolska polskému královskému rodu Vasovců v letech 1645–1666.

⁵⁴⁹ GRÜNHAGEN, C., Liesch von Hornau, Johann Balthasar, in: ADB, 18, Leipzig, 1883, s. 636 an.

⁵⁵⁰ Arcivévoda Leopold Vilém (1614–1662), nejmladší syn Ferdinanda II. a Anny Marie Bavorské, kromě mnoha církevních postů zastával v letech 1646–1656 také úřad místodržitele ve španělském Nizozemí. HÜTTL, L., Leopold Wilhelm, Erzherzog von Österreich, in: NDB 14, 1985, s. 296–298.

⁵⁵¹ FEINE, H. E., Die Besetzung der Reichsbistümer, Stuttgart, 1921, s. 318, dále jen: FEINE, Die Besetzung.

⁵⁵² WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 169, včetně poznámky 26. FEINE, Die Besetzung, s. 411. STRNAD, A. A., Wahl und Informationsproceß Erzherzog Leopold Wilhelms, 1968, s. 169 an.

⁵⁵³ SKŘIVÁNEK – TOVAČOVSKÝ, Vratislavští biskupové, s. 58.

Správa biskupství proto byla trvale v rukou administrátorů. Ve vratislavské diecézi tuto funkci vykonával Sebastian z Rostocku.⁵⁵⁴

Arcivévoda **Karel Josef**⁵⁵⁵ byl určen jako nástupce strýce Leopolda Viléma na biskupských stolcích nejen ve Vratislavi, ale také v Pasově a Olomouci. Vystřídal jej také na postu velmistra Řádu německých rytířů. Kvůli svému velmi nízkému věku v době volby a brzké smrti nestihl žádný ze svých úřadů vykonávat.

V době volby Leopolda Viléma a Karla Josefa byla kapitula de facto připravena o právo svobodné volby. Oba arcivévodové byli na císařský nátlak zvoleni aklamačně – a to v přímém rozporu se zájmy kapituly. Vzhledem ke špatným zkušenostem s kandidáty prosazenými z Vídně podporovala kapitula na pozici nástupce Karla Josefa stávajícího koadjutora **Sebastiana z Rostocku**, zejména z důvodu jeho dosavadní úspěšné činnosti při správě diecéze, kdy se mu od protestantů podařilo na základě nařízených redukcí převzít na 600 farností a 254 kostelů.⁵⁵⁶ Vzhledem ke skutečnosti, že císař neměl kromě stárnoucího pražského arcibiskupa kardinála Harracha⁵⁵⁷ žádného vhodného kandidáta, proběhla volba tentokrát dle přání kapituly. A následně byla potvrzena i císařem. Navzdory Rudolfově majestátu a nesouhlasu velké části knížat a stavů obdržel biskup Sebastian také úřad vrchního zemského hejtmana. Poprvé po 56 letech tak došlo k opětovnému spojení nejvyšší světské a duchovní funkce ve Slezsku.

Jako jeden z mála vratislavských biskupů sedmnáctého století absolvoval Sebastian odpovídající teologické vzdělání,⁵⁵⁸ byl vysvěcen na kněze ještě před zahájením své církevní kariéry a prošel postupně jednotlivými stupni církevní hierarchie od vikáře až po správce diecéze a biskupa.⁵⁵⁹ Měl tedy dostatečné zkušenosti pro úspěšné plnění obou svých hlavních úkolů: provedení reorganizace diecézní správy a prosazení úplné rekatolizace v mezích povolených Vestfálskou mírovou smlouvou. Jmenování do úřadu vrchního zemského hejtmana zjednodušilo jeho pozici při realizaci protireformačních opatření vůči stále ještě převážně

⁵⁵⁴ Sebastian z Rostocku, někdy uváděn v české literatuře jako Šebestián z Rostocku (1607–1671) byl prostého původu. Jeho otec byl grotkovský řemeslník Sebastiana z Rostocku. Díky pozici faktického zástupce biskupa Leopolda Viléma byl v roce 1664 zvolen vratislavským biskupem. SKŘIVÁNEK – TOVAČOVSKÝ, Vratislavští biskupové, s. 60.

⁵⁵⁵ Karel I. Josef Habsburský (1649–1664), syn císaře Ferdinanda III. a Marie Leopoldiny Tyrolské byl zvažován také jako kandidát na polský trůn, či do úřadu místodržícího španělského Nizozemí. SKŘIVÁNEK – TOVAČOVSKÝ, Vratislavští biskupové, s. 59.

⁵⁵⁶ Tamtéž, s. 61.

⁵⁵⁷ Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667), tridentský biskup (1665–1667) a pražský arcibiskup (1623–1667), velmistr řádu Křižovníků s červenou hvězdou (1623–1667)

⁵⁵⁸ Gymnázium v Nise, studium teologie a filozofie na jezuitské akademii v Olomouci, doktorát z teologie (1636). SKŘIVÁNEK – TOVAČOVSKÝ, Vratislavští biskupové, s. 59.

⁵⁵⁹ Kněžské svěcení: 26. března 1633. Po vysvěcení zastával postupně pozice vikáře, probošta a děkana v Nise a rektora zdejšího duchovního semináře, kolegiálního kanovníka u sv. Kříže v Opolí a kanovníka katedrální kapituly ve Vratislavi. Jeho další kariéra se pak uskutečňovala v rámci vratislavské kapituly za biskupů Karla Ferdinanda Vasy a Leopolda Viléma, který ho dokonce pověřil vedením diecéze. SKŘIVÁNEK – TOVAČOVSKÝ, Vratislavští biskupové, s. 59–61.

protestantskému obyvatelstvu. Vzhledem ke svému neurozenému původu a povaze se však někdy jen ztěžka prosazoval ve sporech s protestantskými knížaty.⁵⁶⁰

Vzhledem ke klíčovému postavení vratislavských biskupů pro prosazování protireformačních opatření se císař na základě dosavadních zkušeností rozhodl nadále podporovat kandidáty ze šlechtického prostředí se silnou majetkovou základnou a dostatečnou osobní autoritou vyplývající z jejich postavení ve společnosti. Novým biskupem se tak stal **Fridrich Hesensko-Darmstadtský**,⁵⁶¹ který ke katolicismu přestoupil až ve dvaceti letech (1636). Po úspěšné vojenské kariéře v rámci Řádu maltézských rytířů a jmenování velkopřevorem vstoupil do papežských služeb. Odměnou mu bylo jmenování kardinálem-jáhnem (1652), přestože dosud neobdržel kněžské svěcení.⁵⁶² Po neúspěšném pokusu získat olomoucký biskupský stolec, se v roce 1671 ucházel také o vedení vratislavské diecéze, kde již působil jako kanovník. Jeho zdejší kandidaturu podpořili také papež a císař za předpokladu, že bude ochoten přesídlit z Říma do Vratislavi. Do Slezska však dorazil až roku 1676 poté, co byl o rok dříve jmenován také vrchním zemským hejtmanem.⁵⁶³ Spojení těchto funkcí mu umožnilo efektivní prosazování rekatolizačních opatření. Nicméně i Fridrichova pozornost byla upřena nejen na vratislavskou diecézi. Podařilo se mu nasbírat celkem šestnáct kanonikátů.⁵⁶⁴

Praxe kumulace církevních úřadů a personálního propojení slezské a říšské církevní hierarchie vyvrcholila osobností **Františka Ludvíka Falcko-Neuburského**,⁵⁶⁵ který byl na post vratislavského biskupa dosazen v roce 1683 především díky vlivu své sestry, císařovny Eleonory Magdalény (1655–1720). Původně byl s podporou císaře a vratislavské kapituly na biskupský post určen jeho bratr, Wolfgang Jiří Fridrich (1659–1683). Ten však zemřel dříve, než mohlo dojít k převzetí biskupství. Jako další kandidát byl zvažován i olomoucký biskup Karel z Lichtenštejna-Kastelkornu (1624–1695).⁵⁶⁶ Novým biskupem byl však nakonec provolán František Ludvík.

Již před získáním vratislavského biskupského stolce zastával František Ludvík církevní funkce v Olomouci, Münsteru, Štrasburku a Špýru. Roku 1694 se stal nástupcem svého bratra Ludvíka

⁵⁶⁰ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 170.

⁵⁶¹ Fridrich Hesensko-Darmstadtský (1616–1682) pocházel z protestantské rodiny Ludvíka V. Hesensko-Darmstadtského (1577–1626) a Magdalény Braniborské (1582–1616). BRÜCK, A. P., Friedrich, Landgraf von Hessen-Darmstadt, in: NDB, 5, Berlin, 1961, s. 504, dostupné z: <<http://daten.digital-sammlungen.de/0001/bsb00016321/images/index.html?seite=520>> [21. 4. 2018].

⁵⁶² SKŘIVÁNEK – TOVAČOVSKÝ, Vratislavští biskupové, s. 62.

⁵⁶³ Tamtéž, s. 62–64.

⁵⁶⁴ Podle publikace *Theatrum Europaeum*, XII [...], 1691, s. 505, bylo jeho smrtí uvolněno celkem 16 kanonikátů. Plný název v příloze Seznam pramenů a literatury. WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 170–171.

⁵⁶⁵ František Ludvík Falcko-Neuburský (1664–1732), syn Viléma Falcko-Neuburského (1615–1690) a Alžběty Amálie Hesensko-Darmstadtské (1635–1709). ELTESTER, L. von, Franz Ludwig, in: ADB 7, 1877, s. 307 an.; BRÜCK, A., Franz Ludwig, Pfalzgraf von Neuburg, in: NDB 5, 1961, s. 369 an. SKŘIVÁNEK – TOVAČOVSKÝ, Vratislavští biskupové, s. 64–66.

⁵⁶⁶ Karel II. hrabě z Lichtenštejna-Kastelkornu v letech 1664–1695 zastával post olomouckého biskupa. Vedle této funkce zastával i další církevní posty v Pasově a Salzburku. SNOPEK, F., Olomoucký kníže biskup Karel z Lichtenštejna a ctihodný sluha boží Marek d'Aviano, in: ČKD, 1917, č. 7–8, s. 749–755, dostupné z: <<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=6215>> [cit. 20. 2. 2018].

Antonína na biskupských postech ve Wormsu a Lutychu, získal proboštví v Ellwangenu a byl jmenován velmistrem Řádu německých rytířů. Roku 1716 byl zvolen trevírským arcibiskupem a stal se tak jedním z kurfiřtů. Po uvolnění mohučského arcibiskupství po smrti Lothara Františka ze Schönbornu (1655–1729) se neúspěšně pokusil o spojení území trevírské a mohučské arcidiecéze a kumulaci obou kurfiřtských funkcí. Když s touto snahou neuspěl, vzdal se Trevíru a postavil se do čela mohučské arcidiecéze. S touto funkcí se pojila také hodnost říšského kancléře.⁵⁶⁷

I přes své několikanásobné angažmá v Říši zanechal František Ludvík významnou stopu i ve Slezsku, kde kromě funkce vřatislavského biskupa zastával od ledna 1685 také úřad vrchního zemského hejtmana. Podporoval zakládání klášterů a kostelů, církevních nadací a v roce 1702 také založení vřatislavské univerzity. Za zmínku stojí i vybudování tzv. kurfiřtské kaple při chrámu sv. Jana Křtitele ve Vřatislavi podle návrhu Johanna Bernharda Fischera z Erlachu (1656–1723).⁵⁶⁸

Nástupcem Františka Ludvíka se díky přímé podpoře císaře stal příslušník vyšší rakouské šlechty, **Filip Ludvík hrabě ze Sinzendorfu** (1699–1747).⁵⁶⁹ Protože neměl ve Vřatislavi zpočátku silnou pozici, obsazoval posty v kapitule cizinci pocházejícími zejména z Vídně.⁵⁷⁰ Také jeho osobou pokračovala praxe kumulace úřadů. Díky postavení svého otce u dvora císaře Karla VI. získal ještě před obdržetím kněžského svěcení kanonikáty v Kolíně, Salzburku a Olomouci. Po volbě a biskupském svěcení (1725–1726) se postavil do čela diecéze v uherském Rábu, o rok později byl jmenován kardinálem a konečně v roce 1732 se stal také vřatislavským biskupem. Tímto postem vyvrcholila jeho kariéra. Komplikovanou situaci mu přineslo obsazení Slezska pruskou armádou, kdy byl na příkaz Fridricha II. jako exponent habsburské politiky až do uzavření příměří v Klein Schnellendorfu (9. října 1741) internován ve své vřatislavské rezidenci. Přestože poté pruského krále podpořil, jeho důvěru si tím nezajistil. Pruský král pak prosadil jmenování Filipa Gottharda hraběte Schaffgotsche (1715–1795) koadjutorem.⁵⁷¹ Ten měl v čele pruské části vřatislavské diecéze prosazovat zřetelně propruské pozice.

Navzdory názorům vřatislavské kapituly i římské kurie, které měly výhrady k jeho osobnímu životu,⁵⁷² se Schaffgotsch stal v roce 1747 Sinzendorfovým nástupcem na postu vřatislavského

⁵⁶⁷ SKŘIVÁNEK – TOVAČOVSKÝ, Vřatislavští biskupové, s. 64–66. WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 172.

⁵⁶⁸ Tato kaple pak posloužila jako biskupova hrobka. Tamtéž, s. 172.

⁵⁶⁹ Filip Ludvík ze Sinzendorfu (1699–1747), BENDEL, R., Philipp Ludwig Graf von Sinzendorf(f), in: NDB, 20, Berlin, 2001, s. 374, dostupné z: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd139291083.html#ndbcontent>> [7. 5. 2018], dále jen BENDEL, Philipp Ludwig, NDB 20.

⁵⁷⁰ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 172.

⁵⁷¹ BENDEL, Philipp Ludwig, NDB 20, s. 374; SCHMILEWSKI, U., Schaffgotsch, in: NDB, 22, Berlin, 2005, s. 536–538, zde s. 537, dostupné z: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00016410/image_551> [cit. 7. 5. 2018], dále jen: SCHMILEWSKI, Schaffgotsch, NDB 22.

⁵⁷² Problémem bylo například Schaffgotschovo členství v zednářské lóži, kvůli kterému mu hrozila exkomunikace po vydání protizednářské buly *In eminenti apostolatus specula* (1738) papežem Klementem XII. (1652–1740). Bula je v anglickém překladu k dispozici z: <<http://www.papalencyclicals.net/Clem12/c12inemengl.htm>> [cit. 5. 5. 2018].

biskupa. Nicméně souznění knížete Schaffgotsche⁵⁷³ s pruskou státní mocí však netrvalo dlouho. Už roku 1748 se biskup uchýlil po neshodě s králem Fridrichem II. na své panství Jánský Vrch v rakouské části Slezska. V exilu zůstal až do konce svého mandátu. Tato skutečnost měla pozitivní vliv na rozvoj rakouské části Niského knížectví a zejména blízkého okolí zámku Jánský Vrch. Nicméně část diecéze v pruském záboru byla opět bez vedení. Pruský král proto nechal novým koadjutorem zvolit nejprve Jana Mořice ze Strachwitz (1757) a poté Antonína Ferdinanda z Rothkirchenu (1781). Nástupcem Schaffgotsche na biskupském stolci se v roce 1795 stal Josef Kristián knížete z Hohenlohe-Waldenburg-Bartensteinu (1789).⁵⁷⁴ V rámci pruského státu však neměl příliš možností pro samostatné utváření biskupské politiky. Po vydání sekularizačního ediktu Fridricha Viléma III. v roce 1810, kdy byly ve prospěch pruského státu ztraceny veškeré slezské biskupské državy a došlo ke zrušení kapituly, odešel biskup do rakouské části Slezska, kde setrval na svých zbývajících statcích z Nisko-Grotkovského knížectví až do své smrti. Biskupský úřad pak byl po několik let neobsazen a celá vratislavská diecéze byla obnovena až v roce 1821 papežskou bulou. Ke znovuobsazení biskupského úřadu však došlo až v roce 1824.⁵⁷⁵

Povyšování stavovských panství na knížectví

V průběhu sedmnáctého a zejména osmnáctého století došlo k několika případům povýšení svobodných, a dokonce i nižších stavovských panství na knížectví, či vévodství. Zajímavou epizodou v dějinách menších stavovských panství je cesta k dočasnému povýšení Bruntálu na knížectví v deváté dekádě sedmnáctého století. Po dobytí větší části Slezska pruskou armádou, byla při příležitosti holdu slezských stavů pruskému králi Fridrichovi II. na knížectví povýšena také dvě svobodná stavovská panství, Karolat-Bytom a Trachenberk. Posledním případem bylo nižšího stavovské panství Bílsko v Rakouském Slezsku, které se v průběhu padesátých let stalo nejprve svobodným stavovským panstvím, knížectvím a nakonec vévodstvím.

Dočasné povýšení Bruntálského panství na knížectví

Bruntálsko bylo součástí samostatného Krnovska od jeho vydělení z Opavska. Od roku 1474 bylo v majetku rodu pánů z Vrbna,⁵⁷⁶ nejprve ve formě zástavy a od roku 1506 jako dědičné léno.⁵⁷⁷ V roce 1516 dosáhli bratři Hynek a Bernard vynětí panství z pravomoci krnovského

⁵⁷³ Schaffgotsch získal knížecí titul v roce 1744. SCHMILEWSKI, Schaffgotsch, NDB 22, s. 537.

⁵⁷⁴ Josef Kristián František Ignác Karel kníže z Hohenlohe-Waldenburg-Bartensteinu (1740–1817) byl díky svému původu již v devíti letech jmenován kanovníkem v Kolíně nad Rýnem. V dospělosti zastával funkci kanovníka také v Salzburku, Štrasburku a Vratislavi a proboštské funkce v Kolíně a ve Vratislavi a byl členem zednářské lóže. WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 173.

⁵⁷⁵ Potvrzení nového vratislavského biskupa Kryštofa Emanuela von Schimski-Schimoni v roce 1824, informace dostupná z: <<http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bschsch.html>> [cit. 7. 5. 2018].

⁵⁷⁶ Rod pánů z Vrbna (Wrba) pochází z dolnoslezského Vrbna poblíž Svidnice. Příslušníci rodu se usadili na Opavsku až v průběhu patnáctého století. Jednotlivé větve však dále expandovaly a získaly další území v rámci Opavska i dále v rámci Markrabství moravského. Po zisku Bruntálského panství do dědičné držby se začínají psát jako „Bruntálští z Vrbna“. JURÍK, P., heslo „Bruntálští z Vrbna“, in: Encyklopedie šlechtických rodů, Praha, 2014, s. 160–163; dále jen: JURÍK, Encyklopedie.

⁵⁷⁷ K prodeji panství kněžnou Barborou a Jiřím ze Šelenberka HRADY, II, s. 40.

knížete a se souhlasem krnovského pána Jiřího ze Šelenberka a krále Ludvíka jej nechali roku 1524 zapsat do zemských desek Opavského knížectví.⁵⁷⁸

Nový krnovský kníže, kterým se definitivně v roce 1524 stal markrabě Jiří Braniborsko-Ansbašský, odmítal vyjmutí Bruntálska z jurisdikce Krnovského knížectví uznat, přestože informace o vynětí Bruntálska byla dostupná již u uzavření první verze kupní smlouvy na Krnovské knížectví na jaře 1523.⁵⁷⁹ Zájem tohoto Hohenzollerna na Bruntálském panství byl pochopitelný vzhledem k jeho rozsáhlým zásobám nerostného bohatství.⁵⁸⁰ V tomto ohledu lze na podporu stanoviska markraběte Jiřího zmínit listinu krále Ludvíka z 3. července 1523, kterou mu potvrzuje horní práva a poplatky, které užívá z titulu pána Bruntálska.⁵⁸¹

Ve sporu, který byl zahájen pūhonem markraběte Jiřího proti Hynkovi Bruntálskému roku 1526, druhý jmenovaný opakovaně deklaroval, že nepatří do oblasti krnovské jurisdikce.⁵⁸² Do sporu o příslušnost Bruntálska ke Krnovskému knížectví zasáhl také král Ferdinand I., který apeloval na smírné řešení sporu.⁵⁸³ Markraběti Jiřímu nakonec nezbylo nic jiného než stávající uspořádaní uznat.

Pro velké zadlužení bylo panství v roce 1617 prodáno Janovi mladšímu z Vrbna a na Heralticích z heraltické větve rodu.⁵⁸⁴ Ten se však zapojil do stavovského povstání a panství

⁵⁷⁸ Vložení Bruntálska do zemských desek Opavského knížectví bratry Bernardem a Hynkem Bruntálskými z Vrbna (1524): ZAO, AS, inv. č. 851, sign. 4, v digitalizované podobě dostupné z: <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F834CA6E83A611E187A40025649FEBC7&scan=9> [cit. 4. 2. 2018]. V deskách je vložen i list Jiřího ze Šelenberka, kterým propouští bruntálské panství k roku 1516. D. Demel uvádí související listiny krále Ludvíka k 2. červnu 1521 (v Ofenu/Budíně) a k 1. dubna 1523 (v Olomouci). DEMEL, B., Der Deutsche Orden in Schlesien und Mähren in den Jahren 1742–1820, in: Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18. století). Sborník příspěvků z konference uspořádané v Prostějově ve dnech 25.–27. dubna 1995 Muzeem Prostějovska v Prostějově a Rakouským ústavem pro východní a jihovýchodní Evropu, odbočka Brno, Prostějov, 1997, s. 301–345, zde s. 302; dále jen DEMEL, Der Deutsche Orden.

⁵⁷⁹ Jedná se o verzi kupní smlouvy ze 14. května 1523 publikovanou v LUBS, II, s. 547–549.

⁵⁸⁰ Jednalo se například o zlato, stříbro, měď a olovo. Zdejší naleziště drahých kovů měly být také jedním z důvodů, proč páni z Vrbna přesídlili do Bruntálu. Přesídlení pánů z Vrbna do Bruntálu. HRADY, II, s. 40.

⁵⁸¹ ZAO, AS, sign. B XXI-6, inv. č. 478, v digitalizované podobě dostupné z: <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=B8E53FEF499211E6B3E9F04DA232B992&scan=1> [cit. 7. 2. 2018].

⁵⁸² Listina z 16. února 1529 stavům krnovského knížectví vztahující se ke tři roky starému pūhonu markraběte Jiřího: ZAO, AS, inv. č. 484, sign. B I-3, v digitalizované podobě dostupné z: <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=146CCB42499511E6B3E9F04DA232B992&scan=1> [cit. 4. 2. 2018] a listina z 19. února 1532 zemskému soudu krnovského knížectví: ZAO, AS, inv. č. 499, sign. B-I-13, v digitalizované podobě dostupné z: <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=DF608940499911E6B3E9F04DA232B992&scan=1> [cit. 4. 2. 2018], podle kterých došlo k výmazu z krnovských zemských desek.

⁵⁸³ Nařízení Ferdinanda I. vratislavskému biskupovi, Karlovi I. Minsterbersko-Olešnickému a Janovi z Pernštejna, aby došlo ke smírnému urovnání sporu mezi markrabětem Jiřím a Vrbny, Bernardem Zvolským a Janem Planknarem (1. července 1533, Vídeň): DVORSKÝ, Dodavky, AČ 20, položka listináře č. 496, s. 531.

⁵⁸⁴ Jan mladší (1590–1642) zastával krátce v letech 1620–1621 úřad opavského zemského hejtmana. STIBOR, J., heslo Bruntálský z Vrbna, in: Biografický slovník Slezska a severní Moravy, 10, Ostrava, 1998, k osobě Jana mladšího, položka 64, s. 44–45; dále JURÍK, Encyklopedie, s. 161.

mu bylo v rámci pobělohorských konfiskací zabaveno.⁵⁸⁵ Císař Ferdinand II. pak udělil panství svému bratrovi, vratislavskému biskupovi Karlovi. Ten je získal v červenci 1621 do svého osobního vlastnictví z titulu velmistra Řádu německých rytířů jako náhradu za dosud císařem nesplacenou pohledávku ve výši 200 000 rýnských zlatých.⁵⁸⁶ Jednalo se o částku slíbenou původně ke zřízení nové komorní komendy Řádu německých rytířů.⁵⁸⁷ O dva roky později rozšířil arcivévoda Karel panství Německých rytířů také o sousední moravské panství Sovinec.⁵⁸⁸

Po smrti arcivévody Karla mělo Bruntálské panství a k němu připojené Sovinecké panství zůstat ve správě velmistru řádu jako komorní komenda.⁵⁸⁹ První místodržící Bruntálu Jiří Vilém z Elkershausenu, zvaný Klippel, uspěl u císaře se svou žádostí o povýšení Bruntálu na nižší stavovské panství.⁵⁹⁰ Panství pak přestalo být definitivně podřízeno rodu Lichtenštejnů a spadalo bezprostředně do kompetence českého krále, respektive vrchního úřadu ve Vratislavi. Elkershausen i další místodržící se snažili o co nejrychlejší hospodářskou obnovu tohoto válkou zničeného území, které pro Řád postupně z tohoto hlediska nabylo na významu.

Roku 1653 převzal úřad bruntálského místodržícího Jan Kašpar z Ampringenu (1619–1684),⁵⁹¹ který byl o jedenáct let později jednomyslně zvolen novým velmistrem Řádu německých rytířů. Jeho kariéra pokračovala v habsburských službách, když jej císař Leopold I. v roce 1673 jmenoval gubernátorem v Uhrách.⁵⁹² Po smrti vratislavského biskupa, kardinála Fridricha

⁵⁸⁵ A to navzdory proklamované amnestii, která byla součástí Drážďanského akordu. Opavsko a Krnovsko patřily k oblastem nejvíce postiženým první vlnou konfiskací po porážce stavovského povstání. Viz kapitola III.

⁵⁸⁶ Konfiskace panství „rebelovi“ Janovi ml. z Vrbna je zmíněna v listině, kterou císař Ferdinand II. propůjčil Bruntálsko svému bratru arcivévodovi Karlovi ze 17. července 1621: DOZA Wien, Urkunden, 1621 VII 17b, v digitalizované podobě dostupné z: <monasterium.net/mom/AT-DOZA/Urkunden/1621_VII_17b/charter> [cit. 7. 2. 2018]. K problematice konfiskace panství stručně DEMEL, Der Deutsche Orden, s. 302 a dále WEBER, M., Das Verhältnis Schlesiens, s. 174. Weber zde ale chybně uvádí, že Jan mladší zastával funkci moravského zemského hejtmána. Navíc majitele bruntálského panství identifikuje jako Jindřicha z Vrbna. Hynek starší z Vrbna sice zastával funkci moravského zemského hejtmána, ale již v období 1590–1594.

⁵⁸⁷ Arcivévoda Karel potvrdil 15. září 1621, že udělení bruntálského panství představuje dostatečnou náhradu za slíbenou částku. Originál listiny uložen v NA Praha, AČK, sign. 2369, v digitalizované podobě dostupné z: <monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2369/charter> [12. 1. 2018].

⁵⁸⁸ IRGANG, W., Eine Leichenpredigt als Quelle zur Biographie von Johann Caspar von Ampringen (1619–1684), Hochmeister des Deutschen Ordens und Oberlandeshauptmann von Schlesien, in: WEBER, M. – RABE, C. (Hrsg.), Silesiographia. Stand und Perspektiven der historischen Schlesiensforschung. Festschrift für Norbert Conrads zum 60. Geburtstag, Würzburg, 1998, s. 525–543, zde s. 525; dále jen IRGANG, Eine Leichenpredigt als Quelle.

⁵⁸⁹ WEBER, M., Das Verhältnis Schlesiens, s. 175. Ke zřízení komorní komendy OeStA, HHStA, LA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 2, fol. 21r, bod 3.

⁵⁹⁰ Bruntálsko bylo vyděleno z Opavska listina Ferdinanda II. z 12. března 1639. DEMEL, Der Deutsche Orden, s. 302.

⁵⁹¹ Do Bruntálu dorazil 18. srpna 1653 ještě jako zástupce místodržitele, fakticky však vykonával jeho činnosti. Samotný titul místodržitele obdržel až na počátku roku 1655 - viz IRGANG, W., Eine Leichenpredigt als Quelle, s. 527–528. Stručně k životním osudům Jana Kašpara také: LAMPE, K. H., Ampringen, Johann Caspar von, in: NDB 1, Berlin, 1953, s. 259–260, dostupné z: <<http://daten.digital-sammlungen.de/0001/bsb00016233/images/index.html?seite=277>> [cit. 22. 4. 2018].

⁵⁹² W. Irgang Ampringenovu uherskou epizodu (1673–1679) označuje jako „sicher undankbarste und ungeliebteste Amt“. Ampringen si ze své tamní rezidence v Bratislavě opakovaně stěžoval na katastrofální finanční situaci. IRGANG, W., Eine Leichenpredigt als Quelle, s. 531.

Hesensko-Darmstadtského, mu císař nabídl také úřad vrchního slezského hejtmána. Tuto funkci však mohl zastávat pouze slezský kníže, a proto bylo Bruntálské nižší svobodné panství dočasně, po dobu Ampringenova života („*ad dies vitae*“), povýšeno dne 4. listopadu 1682 na knížectví. Pokusy o zachování statusu knížectví i pro jeho nástupce nebyly úspěšné. A proto se Bruntálsko po smrti velmistra Ampringena dne 9. září 1684 opětovně změnilo na nižší stavovské panství.⁵⁹³

Cesta k pozvednutí Bílského panství na knížectví a vévodství

Bílské panství bylo roku 1572 vyděleno z Těšínského knížectví jako menší stavovské panství. Povýšení a prodej Bílska Karlovi z Promnic a na Pštíně mělo řešit dluhy, které po sobě zchoval zesnulý těšínský kníže Fridrich Kazimír. Panství poté ještě několikrát změnilo majitele. Již roku 1582 bylo prodáno Adamu Schaffgotschovi a o deset let později přešlo na protestantský rod Suneků.⁵⁹⁴ Od nich v roce 1724 panství odkoupil saský šlechtic Jindřich Vilém hrabě ze Solmsu a Wildenfelsu. Jeho dědic Fridrich Ludvík je prodal v roce 1743 za 270 tisíc zlatých Fridrichu Vilémovi hraběti Haugvicovi (1702–1765),⁵⁹⁵ který se záhy stal prezidentem Královského úřadu v Opavě.

Hrabě Haugvic působil ve službách Marie Terezie a vzhledem k jeho konexím na císařském dvoře pro něj nebylo obtížné brzy dosáhnout povýšení Bílska na svobodné stavovské panství.⁵⁹⁶ Obratem je však prodal za obrovskou sumu 630 tisíc zlatých původem nevýznamnému polskému šlechtici Alexandru Josefu Sułkowskému (1695–1762), který však vybudoval relativně úspěšnou kariéru u sasko-polského královského dvora. V době zakoupení Bílska vlastnil rozsáhlé majetky v Sasku a zejména v Polsku.⁵⁹⁷ Sułkowski před pořízením bílského panství zvažoval také koupi Zaháňského knížectví či statku Köben (Chobienia) v pruské části Slezska.⁵⁹⁸ Nakonec se však rozhodl pro Bílsko, které bylo v tu dobu jediným svobodným stavovským panstvím v Rakouském Slezsku. Sułkowski usiloval o zvýšení své společenské prestiže, kterou mu mohlo díky svému statusu poskytnout právě svobodné stavovské panství.

Prakticky současně s kupní smlouvou bylo přistoupeno k vyřízení žádosti o povýšení Bílska na knížectví.⁵⁹⁹ Žádost byla poměrně rychle vyřízena a pozvednutí Bílska se uskutečnilo v březnu

⁵⁹³ WEBER, M., *Das Verhältnis Schlesiens*, s. 176, a dále IRGANG, W., *Eine Leichenpredigt als Quelle*, s. 532.

⁵⁹⁴ Vyskytuje se několik variant jména rodu „Sunek“, „Sunegh“, „Sunneg“, „Sunneck“ z Jesenice.

⁵⁹⁵ BRŇOVJÁK, J., *Hrabě – kníže – vévoda*, s. 29. V *Geschichte Schlesiens*, 3, s. 500, je koupě uvedena již k roku 1742 za 280 tisíc zlatých.

⁵⁹⁶ Panství bylo povýšeno k 30. lednu 1751. BRŇOVJÁK, J., *Hrabě – kníže – vévoda*, s. 30. Stručné shrnutí také OLŠOVSKÝ, Jaromír, *Barokní sochařství v Rakouském Slezsku (1650–1800)*. Doktorská dizertační práce, Brno, 2006, s. 10.

⁵⁹⁷ Ke kariéernímu vzestupu Alexandra Josefa Sulkovského v sasko-polské službě a územním ziskům BRŇOVJÁK, J., *Hrabě – kníže – vévoda*, zejména s. 23–27. Ke kupní smlouvě podepsané ve Vídni 26. února 1752: Tamtéž, s. 31.

⁵⁹⁸ BRŇOVJÁK, J., *Hrabě – kníže – vévoda*, s. 28.

⁵⁹⁹ Jiří Brňovjác upozorňuje na skutečnost, že v den podpisu kupní smlouvy vyhotovilo direktoriální radní kolegium v čele s Haugvicem dobrozdání doporučující Marii Terezii vyhovět žádosti o povýšení Bílska na knížectví. BRŇOVJÁK, J., *Hrabě – kníže – vévoda*, s. 32.

1752. Sułkowským byl udělen primogeniturně dědičný český knížecí titul a současně bylo Bílsko přeměněno na rodový fideikomis. O dva roky později pak bylo povýšeno dokonce na vévodství a knížecí titul byl rozšířen na všechny členy rodu.⁶⁰⁰ V čele Bílského vévodství se vystřídalo krátce po sobě několik Sułkowského potomků a rod držel území ve svém majetku až do roku 1945.⁶⁰¹

Vzhledem k rychlému sledu událostí, které vedly k trojímu povýšení Bílska v krátkém časovém horizontu a také k neobvykle vysoké sumě, kterou Sułkowski na pořízení panství vynaložil,⁶⁰² je možné předpokládat, že Haugvic se Sułkowskim postupovali po vzájemné dohodě podle předem stanoveného postupu. Cílem Sułkowského tak pravděpodobně od počátku nebyla pouze koupě panství jako takového, ale rovnou počítal s jeho titulárním povýšením.

⁶⁰⁰ Detailně k udělení říšského knížecího titulu pro primogenituru v roce 1752 a pro všechny členy rodu v roce 1754 (včetně nastínění obecných principů povyšování do knížecího stavu): BRNOVJÁK, J., Hrabě – kníže – vévoda, s. 35–43.

⁶⁰¹ Stručný přehled proměnám Bílska WECZERKA, Handbuch, s. 27–30.

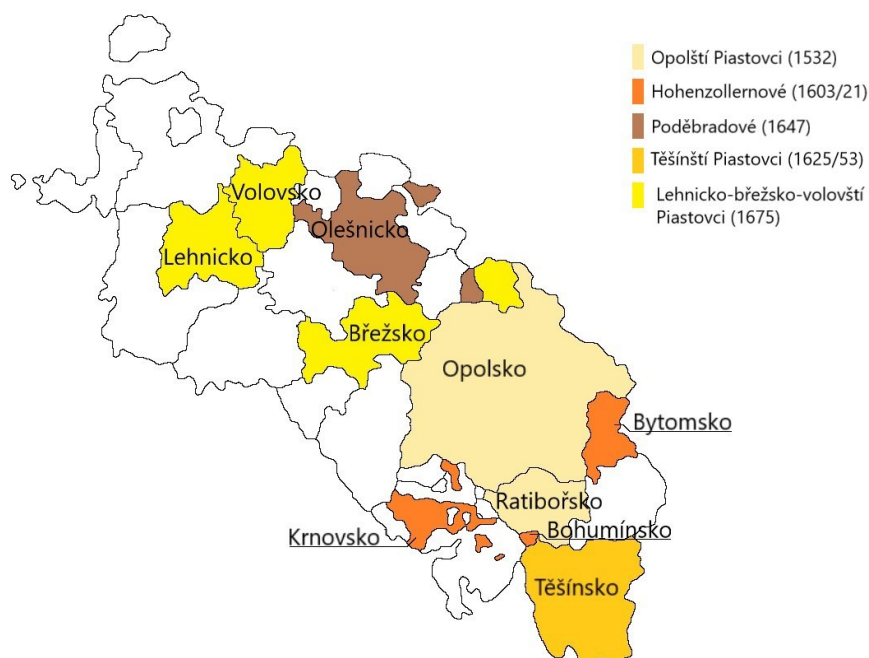
⁶⁰² Zvláště v komparaci s náklady, které na pořízení panství vynaložil hrabě Haugvic.

HLAVNÍ MEZNÍKY NÁBOŽENSKÉHO A POLITICKÉHO VÝVOJE SLEZSKA V RANÉM NOVOVĚKU

Sledované období je možné rozdělit do tří hlavních etap. První z nich lze charakterizovat jako éru výrazné stavovské politiky. Habsburkové se po svém nástupu na český trůn v roce 1526 snažili konsolidovat svou moc jako nejvyšší knížata ve Slezsku. Proti posílení centrální moci však vystupovaly dva hlavní destabilizující faktory, které přímo posilovaly moc knížat a stavů. Prvním z těchto faktorů bylo vnější ohrožení hranic, především ze strany Osmanské říše, odčerpávající ze státní pokladny astronomické částky. Panovník byl navíc v otázce berní odkázán na svolení knížecího sněmu.

Druhým faktorem bylo úspěšné šíření protestantismu napříč celým slezským územím. Zejména druhou polovinu šestnáctého století a první dekádu století sedmnáctého můžeme z pohledu slezských knížat a stavů označit jako období snahy o uznání jejich nároku na reformační právo (*ius reformandi*). Otázka možnosti určení vyznání pro knížata samotná i jejich poddané se stala důležitým prvkem vnímání jejich polosuverénního postavení.

Naopak k posílení Habsburků přispěl v průběhu šestnáctého a sedmnáctého století demografický faktor, kdy v průběhu prvních sto padesáti let jejich vlády nad českým státem vymřely poslední tři linie Piastovců. Jejich rozsáhlá knížectví, zaujímající podstatnou část slezského území, připadla jako odúmrt' panovníkovi. Za odumřelá léna byla prohlášena také dědictví po Jiřím Fridrichovi Braniborsko-Ansbašském a Karlu Fridrichovi Minsterbersko-Olešnickém.

Obrázek 20: Odumřelá léna 1532-1675:

Zdroj: zpracováno autorkou. Koruně připadly državy tří linií Piastovců: dědictví po Janu II. Opolském († 1532), Fridrichu Vilémovi († 1625) a Alžbětě Lukrécii Těšínské († 1653), Jiřímu Vilémovi Lehnicko-břežsko-volovském

(† 1675). Za odumřelá léna byly prohlášeny i državy braniborsko-ansbašských Hohenzollernů († Jiřího Fridricha 1603, faktická ztráta držav Janem Jiřím 1621) a olešnických Poděbradů († Karla Fridricha 1647)

Určitou výhodu pro habsburskou vládu představovalo také postupné štěpení původně relativně jednotného proudu reformace. Spory mezi luterány a protestantskými sektami například švenkfeldiánů a novokřtěnců⁶⁰³ a dále vnitřní neshody mezi jednotlivými proudy luteranismu byly v druhé polovině šestnáctého století častější, než rozepře luteránů s katolíky.⁶⁰⁴ Tato nejednota reformačního hnutí ve svém důsledku zjednodušila jak prosazování kalvinistických myšlenek od devadesátých let šestnáctého století, tak první významnější protireformační kroky vratislavských biskupů i centrální vlády spadající do stejného období.

Druhou fází zahájenou porážkou stavovského povstání v bitvě na Bílé hoře charakterizuje částečně úspěšná snaha o omezení stavovských institucí, potlačení knížecích a stavovských privilegií a prosazování panovnického absolutismu a katolické reformace. Přestože postavení habsburských císařů bylo v důsledku třicetileté války na celoříšské úrovni oslabeno, v dědičných zemích, včetně Slezska, byla naopak potvrzena pozice absolutistického panovníka.

Stavovská opozice v dědičných zemích byla z větší části potlačena. Slezská knížata však i nadále představovala díky svým zahraničním kontaktům a polosuverénní pozici zaručené četnými privilegii a mezistátními smlouvami určité riziko. Panovníci se proto snažili tuto knížecí opozici oslabit jak formou přeměny původně relativně samostatných stavovských institucí v královské úřady, tak posilováním svého vlivu uvnitř této skupiny udělováním knížectví v léno svým věrným stoupencům.

Přestože porážka stavovského povstání byla z hlediska panovnického dvoru neodmyslitelně spjata s nastolením tvrdého rekatolizačního kurzu, zůstalo Slezsko i v tomto období oficiálně bikonfesní zemí.

Třetí fáze pak nastává s válkou o rakouské dědictví po smrti císaře Karla IV., kdy došlo k definitivnímu rozdělení Slezska na rakouskou a pruskou část.

Vznik celoslezských institucí

Ve vnitřním vývoji Slezska a jeho prezentaci vůči panovníkovi a dalším zemím habsburské monarchie (zejména v předbělohorském období) hrály klíčovou roli celoslezské instituce konstituované zejména v poslední třetině patnáctého století. Vzhledem k jejich vlivu na utváření knížecí a stavovské politiky, ale také úsilí Habsburků o jejich podmanění, je následující kapitola věnována základním okolnostem jejich vzniku, složení a základním pravomocím.

K nejdůležitějším knížecím a stavovským institucím patří bezesporu zejména knížecí sněm, nejvyšší knížecí soud a post vrchního zemského hejtmana.

⁶⁰³ Arcivévoda Karel v pozici vratislavského biskupa a niského knížete si v roce 1613 kromě švenkfeldiánů a novokřtěnců stěžoval také na působení zwingliánů, flaxiánů a kalvinů. OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 160v.

⁶⁰⁴ HERZIG, Konfession, s. 15 a 17.

Knížecí sněm

Původně nepravidelně se scházející knížecí sněm (*Fürstentag, Conventus Publicus*⁶⁰⁵) získal pevnou podobu co do složení i organizace za vlády krále Matyáše Korvína (od 1474). Právo na jeho svolávání pak výslovně potvrdil král Vladislav II. Jagellonský ve Velkém zemském privilegiu z listopadu 1498.⁶⁰⁶ Toto privilegium obsahovalo kromě ustanovení týkajících se knížecího sněmu a potvrzení stavovských svobod i důležité právo na schvalování daní ze strany knížat a stavů, zakotvení úřadu vrchního zemského hejtmana a nejvyšších soudních orgánů reprezentovaných vrchním a knížecím soudem.

Slezské stavy se shromažďovaly zpravidla na výzvu vrchního zemského hejtmana, který sněmu předsedal, a to minimálně dvakrát ročně: na třetí neděli po Velikonocích a na svátek sv. Michaela.⁶⁰⁷ V průběhu šestnáctého století se postupně ustálilo i místo konání sněmu – a to ve Vratislavi. První omezení této instituce přišla na řadu během vlády Ferdinanda I. Ten v roce 1536 nařídil, že sněm smí být nadále svoláván pouze ve jménu a na příkaz krále ve lhůtě tří týdnů před plánovaným zahájením. Ale již o pět let později byl zákaz zmírněn a pro případ náhlého tureckého vpádu mohl sněm svolat vrchní zemský hejtman také z vlastní iniciativy. Jednat se však smělo jen o otázkách obrany země. A již v roce 1552 byl zákaz samostatného svolávání slezského knížecího sněmu obnoven.⁶⁰⁸ Konečně na počátku sedmnáctého století se prosadilo ustanovení, že vrchní zemský hejtman může v nutných případech sám svolat stavy, ale své rozhodnutí musí neprodleně zdůvodnit králi.⁶⁰⁹

Knížata a stavy, které měly právo zasednout v jedné ze tří kurií, se sněmu musely zúčastnit buď osobně, nebo prostřednictvím vyslanců. Nejvýznamnější byla první kurie knížat a vlastníků svobodných stavovských panství. Všechna knížata disponovala vlastním virilním hlasem. Majitelé stavovských panství měli jeden společný kuriátní hlas. Druhou kurií byla kurie rytířská, ke které náleželo na základě zvláštních privilegií i město Vratislav. Patřila sem šlechta z bezprostředních knížectví. Ve třetí kurii zasedala města, jež ležela na území bezprostředně podřízeném českému králi. Od poloviny šestnáctého století se sněmu účastnila jen nejvýznamnější města bezprostředních knížectví – zejména Svídnice, Javor, Hlohov a střídavě

⁶⁰⁵ Pojem *Conventus Publicus* bývá často užíván i pro spojení s nejvyšším knížecím soudem.

⁶⁰⁶ Privilegium z 28. listopadu 1498 je ve verzi opisu k dispozici v: NA Praha, ČGL, sign. 535, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/535/charter>> [cit. 23. 2. 2018]. V krátké době však došlo ke zpochybňování platnosti této listiny, král Vladislav proto vydal 13. dubna 1504 potvrzení o pravosti: NA Praha, ČGL, sign. 567, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/567/charter>> [cit. 23. 2. 2018]. Zajímavou je z tohoto pohledu i listina krále Ludvíka z 18. září 1522, kterou jsou ustanovení Velkého zemského privilegia rušena: NA Praha, ČGL, sign. 820, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/820/charter>> [cit. 23. 2. 2018]; obdobně sign. 821, 822 a 823. Grünhagen však označil tuto listinu za podvrh (LUBS 1, s. 58).

⁶⁰⁷ EICKELS, Schlesien im böhmischen Ständestaat, s. 29.

⁶⁰⁸ RACHFAHL, F., Die Organisation der Gesamtstaatsverwaltung Schlesiens vor dem dreißigjährigen Kriege, = Staats- und sozialwissenschaftliche Forschungen, 13, Leipzig, 1894, s. 147, dostupné z: <<https://archive.org/details/dieorganisation00rachgoog>> [cit. 23. 5. 2018], dále jen RACHFAHL, Die Organisation).

⁶⁰⁹ EICKELS, Schlesien im böhmischen Ständestaat, s. 29.

také Středa a Namyslov/Namyslav.⁶¹⁰ S výjimkou vratislavského biskupa, který zde však vystupoval v pozici vládce Niského knížectví, nebyl duchovní stav na knížecím sněmu zastoupen.

Krále na sněmu reprezentovali zpravidla tři komisaři, kteří pronášeli zahajovací proslov a královskou propozici. Své instrukce předávali v písemné podobě vrchnímu zemskému hejtmanovi a poté opouštěli jednání. Vyjednávání pak bylo vedeno v jednotlivých kuriích. Každé ze tří kurií náležel společný hlas, který byl koncipován podle mínění většiny členů. Nejprve hlasovala knížecí kurie. Výsledek hlasování pak byl postoupen v písemné podobě kolegiu rytířstva a jako poslední přišla na řadu města. Kurie rytířů a měst připravila obvykle jen pozměňovací návrhy ke stanovisku knížat a svobodných stavovských pánů. V případě, že si názory jednotlivých kurií odporovaly, postoupil vrchní zemský hejtman celou záležitost opětovně k hlasování v kuriích a po novém rokování vypracoval písemné shrnutí. Do konce šestnáctého století se hejtman obvykle přiklonil k většinovému názoru, od počátku století sedmnáctého však toto shrnutí nabylo charakter čtvrtého názoru, kterým hejtman mohl vynutit opětovné projednání problému. Navíc disponoval také právem veta. Konečné usnesení bylo přečteno v přítomnosti královských komisařů, kteří mohli v případě nespokojenosti s řešením problému požadovat opětovné projednání ze strany stavů.⁶¹¹

Na sněmu byly projednávány především otázky obrany země, vnitřní zemské správy, povolování daní a mimořádné finanční pomoci králi. Není bez zajímavosti, že v případě schválení panovníkem požadovaných finančních prostředků mohl sněm rozhodnout, zda budou peníze zaslány přímo králi, nebo zda je samy stavy využijí za účelem, pro který je král požadoval. Pokud však bylo rozhodnuto o zaslání králi, knížata a stavy již nemohly s těmito prostředky nijak manipulovat. Formálně se toto právo udrželo i po porážce stavovského povstání, sněm však již nikdy nevyužil možnosti císařem požadovanou částku zamítnout.⁶¹²

Z důvodu zahlcení knížecího sněmu velkým počtem nevyřízených problémů začala vznikat další, tzv. užší stavovská shromáždění. Postupně se vyvinulo několik typů sněmů zaměřených na specifické oblasti.⁶¹³ Pro jejich svolání nebylo zapotřebí panovníkova souhlasu, proto slezské stavy začaly tyto platformy využívat k projednání potřebných problémů na místo knížecího sněmu. Shromáždění se konala obvykle v krajských městech a počet účastníků se pohyboval okolo patnácti v protikladu k přibližně čtyřiceti účastníkům knížecího sněmu.⁶¹⁴

⁶¹⁰ Tamtéž, s. 28. V období před pruskou anexí to byla města Svídnice, Javor, Rychbach, Hlohov, Šprotava, Opolí, Středa, Lehnice, Břeh, Volov. KLUETING, H., Die politisch-administrative Integration Preussisch-Schlesiens unter Friedrich II., in: BAUMGART, P.– SCHMILEWSKI, U. (hrsg.), Kontinuität und Wandel. Schlesien zwischen Österreich und Preussen. Ergebnisse eines Symposions in Würzburg vom 29. bis 31. Oktober 1987, = Schlesische Forschungen, 4, Sigmaringen, 1990, s. 41–62, zde s. 46; dále jen: KLUETING, Die politisch-administrative Integration.

⁶¹¹ Tamtéž, s. 31–32.

⁶¹² FREITAG, Behördenwesen, s. 16–17.

⁶¹³ Existovalo například shromáždění specializující se na kontrolu výběrčích daní a zemských pokladníků. V případě, že byly u kterékoliv kontrolované osoby shledány nedostatky, mohl vrchní zemský hejtman na příštím knížecím sněmu požadovat jejich propuštění. Viz ORZECOWSKI, K., Ogólnośląskie zgromadzenia stanowe, Warszawa – Wrocław, 1979, s. 478; dále jen ORZECOWSKI, Ogólnośląskie zgromadzenia.

⁶¹⁴ ORZECOWSKI, Ogólnośląskie zgromadzenia, s. 478.

Jednání užších sněmů tak byla díky svému složení operativnější a umožňovala rychle zaujmout stanovisko například k naléhavým záležitostem obrany země, které nesnesly odklad do příštího knížecího sněmu. Často také sloužila jako přípravné jednání pro nadcházející knížecí sněm svolaný v řádném termínu.

Knížecí sněmy představovaly více než polovinu všech celostavovských shromáždění, která se uskutečnila mezi léty 1469 a 1740.⁶¹⁵ V období vzrůstajícího stavovského vlivu před třicetiletou válkou se stavovská shromáždění scházela častěji. Naopak po porážce stavovského povstání a zejména po ukončení třicetileté války se frekvence konání sněmů výrazně snížila.⁶¹⁶ Společně s postupným úpadkem pravomocí sněmu začala knížata i svobodní páni zasedající v první kurii nahrazovat svou osobní účast vysíláním svých zástupců. Význam sněmu se v období po třicetileté válce udržel takřka jen v oblasti povolování daní a daňové správy.⁶¹⁷

Vedle celoslezských sněmů existovala také stavovská shromáždění na úrovni vikpild (nižších správních jednotek). Tyto vikpildní sněmy projednávaly otázky přijímání knížat, vojenské správy či finanční záležitosti. Mohly také rozhodovat o obsazení úřadů v daném obvodu a podobě.⁶¹⁸

Vrchní zemský hejtman a vrchní úřad ve Vratislavi

Nejvyšším úředníkem českého krále ve Slezsku a současně hlavním reprezentantem stavů byl vrchní zemský hejtman (*Oberlandeshauptmann*, nebo také *Landeshauptmann in Ober und Nieder Schlesien*). Hejtmanský úřad byl zřízen roku 1474 králem Matyášem Korvínem.⁶¹⁹ Ve Velkém zemském privilegiu z roku 1498 bylo výslovně deklarováno, že vrchní zemský hejtman smí být jmenován jen z okruhu slezských knížat. Tradice slezských knížat v úřadu vrchního slezského hejtmana byla po dlouhou dobu dodržována. Kvůli této podmínce bylo například dočasně povýšeno menší stavovské panství Bruntál na knížectví, aby se Kašpar z Ampringenu mohl v roce 1682 stát také vrchním zemským hejtmanem. Podmínka udělení funkce hejtmana pouze slezskému knížeti byla formálně dodržena i v roce 1719, když na svůj hejtmanský úřad rezignoval vratislavský biskup František Ludvík. Jeho nástupce, hrabě Schaffgotsch totiž nebyl jmenován vrchním zemským hejtmanem, ale pouze předsedajícím (direktorem) kolegia vrchního úřadu.⁶²⁰

⁶¹⁵ EICKELS, Schlesien im böhmischen Ständestaat, s. 35.

⁶¹⁶ Například v roce 1618 se uskutečnilo třináct shromáždění, v letech 1619 a 1620 deset shromáždění ročně, v roce 1621 to bylo již jen sedm shromáždění. V letech 1621–1625 se konaly průměrně čtyři sněmy ročně a poté mezi jedním a čtyřmi sněmy ročně. Viz EICKELS, Schlesien im böhmischen Ständestaat, s. 35.

⁶¹⁷ Geschichte Schlesiens, 2, s. 349–350.

⁶¹⁸ Nižší správní členění se udrželo od středověku až do rozdělení Slezska na rakouskou a pruskou část. Pevné podoby nabylo zejména v Dolním Slezsku. Rozlišit můžeme členění na vikpildy (*Weichbild*) a od roku 1529 na branné kraje (*Quartiere*). Každé z knížectví bylo dále děleno na zpravidla 4–6 vikpild. Obranné kraje byly v celém Slezsku čtyři. Jejich představitelé, krajští hejtmani, byli voleni knížecím sněmem. Více viz KORBELÁŘOVÁ, K územní správnímu členění, s. 165–166, případně EICKELS, Schlesien im böhmischen Ständestaat, s. 21.

⁶¹⁹ Tamtéž, s. 19.

⁶²⁰ FREITAG, Behördenwesen, s. 12.

Ve velkém zemském privilegiu bylo potvrzeno, že tento úřad je stavovskou institucí.⁶²¹ Hejtman tak měl vystupovat nejen jako nejvyšší královský úředník, ale současně se stal obráncem stavovských práv.⁶²² Moci vrchního zemského hejtmana byla podřízena knížata a stavy stejně jako všichni ostatní obyvatelé země. Hejtman přijímal hold a lenní přísahy v zastoupení českého krále. V případě války byl oprávněn vyjednávat s protivníkem a uzavírat příměří. Měl zodpovědnost za udržování zemského míru a mohl proti jeho narušiteli zakročít. Byl rovněž vrchním dozorcem nad mincovnictvím a dohlížel nad zemskými hejtmany v bezprostředních knížectvích.⁶²³ S postupující reformací přibyl vrchnímu zemskému hejtmanovi jako zvláštní úkol i dohled nad náboženskou situací ve Slezsku. Vedle nejvyšší administrativní kontroly nad slezskými soudy měl vrchní zemský hejtman také samostatnou soudcovskou moc v oblasti rozhodčích řízení.

Post vrchního zemského hejtmana jako nejvyššího úředníka a prvního mezi knížaty ve Slezsku doplňoval vrchní úřad (*Oberamt*, původně *Oberlandeshauptmannschaft*). Tomu byly podřízeny všechny na králi závislé úřady správy a soudnictví, s výjimkou finanční správy.⁶²⁴

Úřad jako celek a zejména osoba vrchního zemského hejtmana působila také jako zprostředkovatel v komunikaci mezi slezskými knížaty a stavy na straně jedné a císařem a dvorskou kanceláří na straně druhé.⁶²⁵ A v oblasti justice sloužil vrchní úřad jako soud pro pány menších stavovských panství a místodržitele královských hradů a dále vykonával dohled nad slezskými justičními úřady.

Nejvyšší knížecí soud

Na přelomu patnáctého a šestnáctého století se konstituovaly také celoslezské soudní orgány. Roku 1498 vznikl nejvyšší knížecí soud (*Ober- und Fürstenrecht*) skládající se po vzoru knížecího sněmu ze tří kolegií, kterým předsedal vrchní slezský hejtman. Jednání se konala minimálně dvakrát do roka, jednou ve Vratislavi a podruhé v některém z hornoslezských měst. Do pravomoci tohoto soudu spadaly vzájemné spory knížat, svobodných stavovských pánů a českého krále jako pána bezprostředních knížectví. Oficiálně neexistovala žádná odvolací instance. Od roku 1548 však v praxi často docházelo k podávání odvolání k pražskému apelačnímu soudu.⁶²⁶

⁶²¹ RACHFAHL, Die Organisation, s. 138

⁶²² EICKELS, Schlesien im böhmischen Ständestaat, s. 25.

⁶²³ RACHFAHL, Die Organisation, s. 161.

⁶²⁴ Tamtéž, s. 159 an.

⁶²⁵ FREITAG, Behördenwesen, s. 13.

⁶²⁶ EICKELS, Schlesien im böhmischen Ständestaat, s. 38–39. BAHLCCKE, Schlesien, s. 47.

Slezská komora

Ke správě příjmů z komorních panství a regálů zřídil Ferdinand I. roku 1558 slezskou komoru se sídlem ve Vratislavi,⁶²⁷ zcela nezávislou na vrchním úřadu. Komora tak nahradila o šest let dříve zřízený úřad výplatčího (*Zahlmeistramt*). Ke komoře, fakticky podřízené dvorské komoře ve Vídni,⁶²⁸ byla přičleněna také kancelář, rentovní úřad a účtárna. Personálně byla složena z prezidenta, viceprezidenta a proměnlivého počtu komorních radů. Postupně se proměnila v kolegiální úřad, v němž rozhodovala při hlasování většina z členů. Okruh činností slezské komory se brzy rozšířil o dohled nad doly a ražbou mincí, správu cel, soudnictví atd.

Generální daňový úřad

Generální daňový úřad se sídlem ve Vratislavi měl ve správě veškeré daně vybrané na území Slezska. Původně byl zřízen roku 1552 jako stavovský úřad. Nicméně stavovský charakter tohoto úřadu byl i v tomto případě brzy potlačen. Vrchní úřad, případně úřady na úrovni jednotlivých knížectví a stavovských panství směly na činnost Generálního daňového úřadu dohlížet.⁶²⁹

Slezsko-lužická kancelář

Poslední významnou institucí, o jejíž založení slezští stavové po velmi dlouhou dobu usilovali, byla samostatná kancelář. Její zřízení povolil teprve 7. října 1611 král Matyáš.⁶³⁰ Hlavními iniciátory jejího vzniku byli Karel II. Minsterbersko-Olešnický, Jan Jiří Krnovský, Jan Kristián Břežský a zástupci města Vratislavi. Kancelář pro Slezsko a obojí Lužici byla pro zdůraznění jazykové odlišnosti od české kanceláře také označována jako „německá“ kancelář.⁶³¹

Slezané měli právo navrhnout pro tento nový úřad se sídlem v Praze personální obsazení.⁶³² Dva ze čtyř radů německé kanceláře byli přiděleni k pražskému apelačnímu soudu, kde se měli věnovat zpracování slezských a lužických právních případů.⁶³³

⁶²⁷ Patent zřizující slezskou komoru je otištěn in: SCHICKFUSS, *New Vermehrte Schlesische Chronica*, 3, s. 245 an.

⁶²⁸ BAHLCHE, *Schlesien*, s. 46.

⁶²⁹ Vrchní úřad tak činil na základě rezoluce Ferdinanda II. z 2. února 1655. Detailně k daňové správě FREITAG, *Behördenwesen*, s. 18–22, EICKELS, *Schlesien im böhmischen Ständestaat*, s. 43–48.

⁶³⁰ EICKELS, *Schlesien im böhmischen Ständestaat*, s. 48.

⁶³¹ Ke zřízení slezsko-lužické kanceláře, resp. slezské expedice české dvorské kanceláře v čele s vicekancléřem KILIÁN, J., *Zápas o německou expedici v české dvorské kanceláři (1611–1616)*, in: BOBKOVÁ, L. – KONVIČNÁ, J. (ed.), *Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obvatel v 14. – 16. století, = Korunní země v dějinách českého státu II*, Praha, 2005, s. 289–306; HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J., *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha, 2005, s. 101–102.

⁶³² FUKALA, R., *Kníže Karel II., vrchní slezský hejtman a přední protestantský politik*, in: FELCMAN, O. – FUKALA, R. a kol., *Poděbradové*, 2008, s. 209. Vedoucí osobou slezsko-lužické kanceláře, tj. vicekancléřem, byl Jiří ze Schönaichu. K jeho jmenování 18. března 1612: EICKELS, *Schlesien im böhmischen Ständestaat*, s. 49.

⁶³³ *Geschichte Schlesiens*, 2, s. 150.

Po ostrých protestech českého nejvyššího kancléře⁶³⁴ ale byla tato kancelář již roku 1616 zrušena a plně začleněna do české kanceláře.⁶³⁵ V české kanceláři pak vedle sebe existovaly česká a německá expeditura, které vedly vlastní řady knih, register a protokolů. Expeditury však fungovaly převážně na jazykovém, nikoliv teritoriálním základě. Proto např. korespondence se zemskými hejtmany z knížectví Opavského, Opolského, Ratibořského a Těšínského byla směřována na expedituru českou, korespondence se zbývajícími částmi Slezska na expedituru německou.⁶³⁶

Pronikání reformace na slezské území

Luteránství začalo ve Slezsku zapouštět kořeny již ve dvacátých letech šestnáctého století. Zejména ve Vratislavi, v hohenzollernských državách, v Lehnicku, Břežsku a Volovsku a také v Zaháňsku se reformace uskutečňovala paralelně s vývojem v Říši. Důležité je však přihlídnout i k charakteru reformace, kterou můžeme na území Slezska označit jako knížecí/šlechtickou a měšťanskou reformaci. Až na ojedinělé případy zde nedocházelo k selským bouřím.⁶³⁷

K poklidnému pronikání reformačních myšlenek přispělo několik faktorů. Mezi jinými i přístup vratislavských biskupů, kteří až do sedmdesátých let šestnáctého století zaujímalí spíše kompromisní postoj. Zejména Jakub ze Salzy a Baltazar z Promnic se pokoušeli vyhnout otevřené konfrontaci s protestanty.⁶³⁸ Pravděpodobně i z ohledu na svou dvojí roli – vratislavských biskupů jako nejvyšších představitelů katolické církve, ale současně i vrchních zemských hejtmánů jako nejvyšších slezských stavovských představitelů a současně zástupců českého panovníka. S umírněným postupem vůči nekatolíkům však nesouhlasila vratislavská kapitula. Její opoziční vystupování však vyvrcholilo až zvolením Martina Gerstmannna v roce 1574.

Dále je třeba zmínit i umírněný přístup větší části reformátorů. Ti vzhledem k hluboce zakořeněným zvykům vyplývajícím z katolických tradic neprosazovali radikální oddělení od původních obyčejů katolické církve. To na jedné straně přispělo k bezkonfliktnímu šíření luteranismu. Na druhou stranu tento přístup představoval vhodné prostředí pro postupný vznik radikálnějších proudů, které požadovaly dokonalé odloučení od katolických „zlořádů“. Mezi

⁶³⁴ A také po protestech vyšších stavů opavského knížectví – viz kapitola Zápas Karla z Lichtenštejna s opavskými vyššími stavy (1614–1622) na pozadí sporu o státoprávní příslušnost Opavska (1529–1622).

⁶³⁵ Nařízení z 19. září 1616. EICKELS, Schlesien im böhmischen Ständestaat, s. 49–50. Zde také zmínka o nejmladším dokumentu k agendě slezsko-lužické kanceláře z fondu NA Praha, ČDK, který nese datum 1. února 1617.

⁶³⁶ BAHLCKE, Schlesien, s. 48. VOJTÍŠEK, V., Vývoj královské kanceláře české, in: tentýž, Výbor rozprav a studií, Studie a prameny, část 5, Praha, 1953, s. 501–507.

⁶³⁷ HERZIG, Konfession, s. 7.

⁶³⁸ DEVENTER, J., Konfrontation statt Frieden. Die Rekatholisierungspolitik der Habsburger in Schlesien im 17. Jahrhundert, in: GARBER, K. (hrsg.), Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit, 1, = Frühe Neuzeit, 111, Tübingen, 2005, s. 265–283, zde s. 270, dále jen: DEVENTER, Konfrontation statt Frieden.

jinými je možno jmenovat například švenkfeldiány, stoupence reformátora a právníka lehnického knížete Fridricha II., Kašpara ze Schwendkfeldu.⁶³⁹

Prvotní období šíření reformace ve Slezsku je charakterizováno také absencí výraznějších zásahů ze strany panovnické moci. Král Ferdinand I. se po svém nástupu na český trůn v roce 1526⁶⁴⁰ soustředil především na faktickou konsolidaci panovnické moci ve svých rukou a vůči slezským knížatům a stavům vystupoval i přes své výhrady k náboženskému vývoji spíše opatrně. V prvotní fázi habsburské vlády potřeboval s ohledem na vnější⁶⁴¹ i vnitrostátní podmínky se slezskými knížaty a stavy spolupracovat, nikoliv si je znepřátelit a riskovat tak například odmítnutí požadovaných daní knížecím sněmem.⁶⁴²

V oblasti náboženské politiky proto nevystupoval ani Ferdinand, ani jeho nástupce Maxmilián, až na nečetné výjimky,⁶⁴³ proti hlavnímu proudu luteranismu ve Slezsku. Soustředil se však na potírání radikálnějších sektářských proudů. Příkladem může být například jeho postup vůči švenkfeldiánům a novokřtěncům.⁶⁴⁴

Z celoslezského pohledu bylo šíření reformace potvrzeno již v květnu 1524, kdy knížecí sněm s ohledem na vývoj v Říši odmítl pronásledování luteránů. Tento přístup umožnil, aby se luteránství na slezském území šířilo prakticky bez překážek téměř až do devadesátých let šestnáctého století – a to mezi všechny vrstvy obyvatelstva. Po vítězství luteranismu ve většině lenních knížectvích a ve městech postupně pokračovalo jeho pronikání také do venkovských oblastí bezprostředních knížectví. Reformace se velmi brzy rozšířila dokonce i na panství vratislavského biskupa v Niském knížectví. V jeho hlavním městě Nise, sídle vratislavského biskupa, se na konci šestnáctého století přes devadesát procent obyvatelstva

⁶³⁹ WEIGELT, H., *Spiritualistische Tradition im Protestantismus. Das Schwenckfeldertum in Schlesien*, Berlin–New York, 1973. Krátká biografie Kašpara Schwenckfelda (1490–1561): GOERTZ, H.-J., *Religiöse Bewegungen in der frühen Neuzeit*, München, 1993, s. 93–95.

⁶⁴⁰ Po zvolení na generálním sněmu byl Ferdinand I. přijat za panovníka na knížecím sněmu v Hlubčicích v prosinci 1526. K vyjednávání o přijetí arcivévody Ferdinanda za panovníka s městem Vratislaví a se slezskými knížaty a stavy prostřednictvím jeho manželky Anny Jagellonské: NA, AČK, sign. 1962 a 1963 (z 21. a 22. září 1526, Linec), v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1962/charter>> a <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1963/charter>> [cit. 7. 1. 2018].

⁶⁴¹ S nástupem Ferdinanda I. na český trůn se jednalo zejména o válku s Osmanskou říší probíhající od roku 1526.

⁶⁴² Daně povolované slezským sněmem představovaly v období tureckého nebezpečí pro panovníka významný příjem. Například pro rok 1527 byla ze strany Ferdinanda I. požadována částka ve výši 100 tisíc zlatých. Od roku 1570 se pak jednalo o částku ve výši 70 tisíc zlatých ročně. WECZERKA, *Handbuch*, s. LV.

⁶⁴³ Na základě patronátního práva českého krále došlo k několika, pro další vývoj nevýznamným, pokusům o obsazení far ve většinově protestantských obcích katolickými knězi. *Geschichte Schlesiens*, 2, s. 23; HERZIG, *Konfession*, s. 15. Zajímavé je srovnání s rakouskými zeměmi, pro které vydal Ferdinand I. první edikt proti šíření luteranismu už 12. března 1523. Dokument publikován v edici KUZMÁNY, K. (hrsg.), *Urkundenbuch zum österreichisch evangelischen Kirchenrecht: Zunächst zu seinem Lehrbuche des allgemeinen und österreichischen evangelischen Kirchenrechts*. Wien, 1855, položka listináře č. 1, s. 7, dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/Kirchenrecht/collection>> [cit. 23. 5. 2018], dále jen: KUZMÁNY, *Urkundenbuch*.

⁶⁴⁴ Mandát krále Ferdinanda I. proti novokřtěncům z roku 1528 a usnesení říšského sněmu ve Špýru proti novokřtěncům z roku 1529. HERZIG, A., *Konfession*, s. 15; MACHILEK, F., *Reformation und Gegenreformation in Schlesien unter besonderer Berücksichtigung Oberschlesiens. Eine Einführung*, in: WÜNSCH, T. (hrsg.), *Reformation und Gegenreformation in Oberschlesien: die Auswirkungen auf Politik, Kunst und Kultur im Ostmitteleuropäischen Kontext*, s. 9–29, zde s. 18.

hlásilo k protestantismu.⁶⁴⁵ Obdobný podíl protestantského obyvatelstva platil v tomto období v celém Slezsku. Prvními významnými centry protestantismu se stalo zejména město Vratislav, piastovská Lehnice a hohenzollernský Krnov.

Hlavní centra reformace

Vratislavská městská rada pozvala v roce 1523 jako kazatele při kostele sv. Máří Magdalény humanistického učenice Jana Hesse,⁶⁴⁶ který se stal postupně vedoucí postavou slezské reformace. O dva roky později byl kazatelem při kostele sv. Alžběty jmenován místní rodák, doktor teologie univerzity ve Wittenbergu, Ambrosius Moibanus.⁶⁴⁷ Oba teologové se pak velkou měrou zasloužili za úspěšné další šíření reformace a minimálně Moibanus stál také za vydáním církevního řádu z roku 1528.⁶⁴⁸

Vratislavská reformace měla odezvu také v dalších městech. Ve dvacátých letech se jednalo například o Boleslavec, Břeh, Javor, Jelení Horu, Lubáň, Milíč, Namyslav, Středu, či Stínavu.⁶⁴⁹ V mnoha slezských městech byl jako základní rámec reformace přejet výše uvedený vratislavský církevní řád. A tato města se do Vratislavi obracela i pro další právní naučení. S prosazením luteranismu tak vratislavská městská rada upevnila svou moc nejen ve městě samotném, ale byla posilována i vedoucí role Vratislavi jako slezské metropole.⁶⁵⁰

Významným centrem knížecí reformace se stala Lehnice Fridricha II., který se k luteranismu osobně přiklonil již v roce 1521.⁶⁵¹ O šest let později vydal spis na obhajobu luteranismu⁶⁵² a

⁶⁴⁵ BÄHLCKE, Schlesien, s. 52.

⁶⁴⁶ Jan Hess (1490–1547) byl původně v roce 1513 povolán do služeb biskupa Jana V. Thurza. V době svého přesunu do Vratislavi byl již několik let ve spojení s Martinem Lutherem (1483–1546) a Filipem Melanctonem (1497–1560). Městská rada udělením postu kazatele při kostele Máří Magdalény obešla právo biskupa na obsazení zdejší fary. Prezentační listina z 19. října 1523 je publikována v: BÄHLCKE, Schlesien, s. 51; a také v: WEIGELT, H., Anfänge und Verlauf der Reformation, in: BENRATH, G. A. – HUTTER-WOLANDT, U. – MEYER, D. – PETRY, L. – WEIGELT, H., Quellenbuch zur Geschichte der evangelischen Kirche in Schlesien, s. 1–56, zde s.10–11; dále jen WEIGELT, Anfänge und Verlauf. Zde také publikována obhajoba vratislavského magistrátu k volbě Hesse: tamtéž, s 11–12. KRETSCHMAR, G., Heß, Johann, in: NDB 9, Berlin, 1972, s. 7–8, dostupné z: <http://daten.digitale-sammlungen.de/bsb00016326/image_21> [cit. 30. 4. 2018].

⁶⁴⁷ SEHLING, Die evangelischen Kirchenordnungen, s. 392. Ke kazateli Ambrosiovi Moibanovi (1494–1554): SCHIMMELPFENNIG, A., Moibanus, Ambrosius, in: ADB, 22, Leipzig, 1885, s. 81.

⁶⁴⁸ Schul- und Kirchenordnung des Rathes der Stadt Breslau (1528), publikován v: SEHLING, Die evangelischen Kirchenordnungen, s. 396–400. Předmluva ke katechismu publikována v: WEIGELT, Anfänge und Verlauf, s. 36–38.

⁶⁴⁹ Obecně k průběhu reformace ve Vratislavi a jejím šíření do dalších částí Slezska: KONRAD, P., Die Einführung der Reformation in Breslau und Schlesien. Ein Rückblick nach 400 Jahren, Breslau, 1917, zejména od s. 21.

⁶⁵⁰ Vratislav pak opakovaně řešila právní otázky s prestižními právníky, například na univerzitě v Lipsku a ve Wittenbergu (1600): OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 1, Fasz. 2, Konv. 2, fol. 34r–43r.

⁶⁵¹ Prosazení reformačních myšlenek na Lehnicko-Břežsko-Volovsku v letech 1524–1547 se věnuje VELSEN, Die Gegenreformation, s. 3–10. K šíření reformace ve Slezsku obecně MALECZYŃSKA, E., Z problematyky genezy reformace na Śląsku, in: Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity, 10, řada historická C–8, 1961, s. 134–139; FUKALA, Reformace ve Slezsku.

⁶⁵² „Des erlauchten hochgebornen fursten und herrn hern Friderichs, herzogen in Schlesien, zur Liegnitz, Brieg etc. Grund, ursach und entschuldung auf etzlicher verunglimpfen, von wegen der prediget des heiligen evangeliu“ (1527) - publikován v edici: SEHLING, Die evangelischen Kirchenordnungen, s. 430–435.

konečně v roce 1535 vyhlásil církevní řád pro Lehnické a Břežské knížectví.⁶⁵³ U Fridrichova dvora působili významní učenci a teologové různých proudů, například rakouský teolog Konrád Cordatus (1480–1546),⁶⁵⁴ či představitel radikálního hnutí Kašpar Schwenckfeld a jeho stoupenci Valentin Krautwald z Nisy (1490–1545)⁶⁵⁵, Fabian Eckel (asi 1495–1546) a Jan Zikmund Werner (1491–1561).⁶⁵⁶ Poslední tři jmenovaní stáli za vznikem prvního reformačního katechismu na celém slezském území.⁶⁵⁷

Po Schwenckfeldově roztržce s Lutherem v roce 1525 se jeho následovníci postupně radikalizovali a začali být označováni za sektu. Přesto ještě po několik let nedošlo k výraznějším rozepřím a švenckfeldiáni se těšili ochraně knížete Fridricha II. V roce 1538 však byli z podnětu krále Ferdinanda I. z Lehnice vyhnáni. Nové útočiště našli na několik desetiletí především v Kladsku,⁶⁵⁸ které se tehdy nacházelo v zástavě Arnošta Bavorského (1500–1560).⁶⁵⁹

Kníže Fridrich II. podporoval ve svých knížectvích velkou měrou také protestantské školství. Za úspěch mu lze přičíst i pokus o založení první protestantské univerzity v Lehnici. I když škola fungovala pouze v letech 1526–1530, jedná se ve slezských poměrech o pozoruhodnou událost.⁶⁶⁰

Z Lehnicka se reformace postupně šířila i do Břežska a Volovska. Provedení podrobných vizitací na území Lehnicka a Břežska a zejména vydání podrobného církevního řádu v roce 1542 přispělo k dalšímu rozmachu reformace⁶⁶¹ Díky zřízení konzistoře v Břehu došlo také k formalizaci správní struktury luteránské církve na území pod vládou Piastovců.⁶⁶² K roku 1556

⁶⁵³ Nejednalo se o tradiční plnohodnotný církevní řád v plném slova smyslu, nicméně dokument obsahoval základní ustanovení po vzoru církevních řádů: „Vergleichung des ausschusses und folgend aller diener des hl. evangelii dero Liegnitz- und Brigischen fürstentümer und derselben zugethanen weichbilder ob der spaltigen lehrer und brauch der hochwürdigen sacramente A° 1535“ – publikován v edici: SEHLING, Die evangelischen Kirchenordnungen, s. 436–439.

⁶⁵⁴ FUKALA, R., Náboženská politika markraběte Jiřího Braniborsko-Ansbašského, s. 539. Ke Cordatově působení v Uhrách a jeho významu pro slezskou reformaci také: GUNDERMAN, I., Markgraf Georg von Brandenburg-Ansbach und die Einführung der Reformation in Oberschlesien, in: WÜNSCH, T. (hrsg.), Reformation und Gegenreformation in Oberschlesien. Die Auswirkungen auf Politik, Kunst und Kultur im ostmitteleuropäischen Kontext, Berlin, 1994, s. 31–45, zde s. 32 a 37.

⁶⁵⁵ URNER, H., Krautwald, Valentin, in: NDB 12, 1979, s. 724–725, dostupné z: <<http://www.deutsche-biographie.de/pnd119020270.html>> [cit. 29. 4. 2018].

⁶⁵⁶ HERZIG, Konfession, s. 8.

⁶⁵⁷ Katechismus Lignicensis z roku 1525. MAŇKO-MATYSIAK, A., Caspar Schwenckfelds Beitrag zum geistlichen Gesang, in: GARBER, K. (hrsg.), Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit, I, Tübingen, 2005, s. 243–264, zde s. 248. Stručně také HERZIG, Konfession, s. 8.

⁶⁵⁸ HERZIG, Konfession, s. 15.

⁶⁵⁹ Tamtéž, s. 8.

⁶⁶⁰ BAHLCHE, Schlesien, s. 51.

⁶⁶¹ Církevní řád z 26. dubna pro Lehnicko, respektive 7. října 1542 pro Břežsko publikovaný v edici: SEHLING, Die evangelischen Kirchenordnungen, s. 439–441. K vizitacím tamtéž, s. 421 a dále: Vizitační instrukce pro Břežské knížectví (1542): Tamtéž, s. 441–44.

⁶⁶² FUKALA, R., Náboženská politika markraběte Jiřího Braniborsko-Ansbašského, s. 547. SEHLING, Die evangelischen Kirchenordnungen, s. 421.

bylo na území ovládaném lehnicko-břežsko-volovskými Piastovci celkem 256 kostelů v rukou evangelíků v porovnání se 40 kostely obsazenými katolickými duchovními.⁶⁶³

Po smrti Fridricha II. v nastavené linii církevní politiky pokračoval i jeho syn Jiří II. Břežský. Ten konstatoval krátce po svém nástupu na knížecí stolec, že řády jeho otce nejsou plnohodnotně dodržovány.⁶⁶⁴ Byly proto zahájeny diskuze o zavedení nové právní úpravy. Kníže Jiří konzultoval tuto otázku s Filipem Melanchtonem, který doporučil přijetí meklenburského církevního řádu.⁶⁶⁵ Ten byl nakonec 20. prosince 1558 vyhlášen jako platný pro celé Břežské knížectví.⁶⁶⁶ Platil pak až do roku 1592, kdy došlo k aktualizaci z podnětu knížete Jáchyma Fridricha.⁶⁶⁷

Markrabě Jiří Braniborsko-Ansbašský se přiklonil k reformaci již v době zisku Krnovského knížectví. Šíření luteranismu na Krnovsku probíhalo v těsném závěsu za reformací v Ansbachu, kam Jiří po smrti svého bratra Kazimíra (1481–1527) trvale přesídlil.⁶⁶⁸

Významnou roli hrálo také vedoucí postavení markraběte v rámci protestantské opozice na říšském sněmu.⁶⁶⁹ Na sněmovních jednáních, která se odehrávala v roce 1530 v Augšpurku, si Jiří za svůj postoj k obraně luteránského vyznání vůči císaři Karlovi V. (1500–1558) dokonce vysloužil přívlastek „Zbožný“.⁶⁷⁰

Rychlé rozšíření reformace ulehčilo využití patronátního práva, kterým kníže disponoval v kostelech podstatné části knížectví.⁶⁷¹ Od roku 1528 oficiálně působil v Krnově první

⁶⁶³ MICHEJDA, K., *Dzieje kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim*, Czieszyn, 1909, s. 3; dále jen: MICHEJDA, *Dzieje kościoła*.

⁶⁶⁴ SEHLING, *Die evangelischen Kirchenordnungen*, s. 422.

⁶⁶⁵ List Filipa Melanchtona doporučující zavedení meklenburského církevního řádu z roku 1558: APWr, 2/I Księstwo Brzeskie (Rep. 2/I), sign. 360.

⁶⁶⁶ SEHLING, *Die evangelischen Kirchenordnungen*, s. 423

⁶⁶⁷ Církevní řád pro Břežské knížectví (1592) publikován v edici: SEHLING, *Die evangelischen Kirchenordnungen*, s. 444–448.

⁶⁶⁸ Už od roku 1515 Jiří vykonával společně s bratrem Kazimírem regentskou vládu nad Ansbachem a Kulmbachem. Po smrti bratra Kazimíra vykonával nadále i správu kulmbašského dílu hohenzollernských francých držav za nezletilého Kazimírova syna Albrechta Alcibiada (1522–1557).

⁶⁶⁹ Říšským sněmům v letech 1527–1530 z hlediska reformace se věnuje GUNDERMAN, *Markgraf Georg von Brandenburg-Ansbach*, s. 34–37. Je na místě připomenout, že ve stejném období, kdy markrabě Jiří vystupoval otevřeně jako zastávce reformace, probíhal spor s králem Ferdinandem I. o opolsko-ratibořské dědictví.

⁶⁷⁰ Tamtéž, s. 36. Popis události augšpurského sněmu z 19. června 1530: BRETSCHEIDER, C. G. (hrsg.), *Corpus Reformatorum*, 2, Halle, 1835, s. 114–117, zejména s. 115, dostupné z: <<https://books.google.cz/books?id=bRARAAAIAAJ&hl=cs&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>> [cit. 16. 4. 2018].

⁶⁷¹ Markrabě Jiří si přisvojil patronátní právo náležející Řádu německých rytířů s odůvodněním, že opavský komtur svého práva nevyužívá a dostatečně je nedoložil: Markrabě Jiří olomouckému biskupovi Stanislavu Thurzovi (1470–1540) 2. ledna 1529, publikováno v: WEIGELT, *Anfänge und Verlauf*, s. 28.

luteránský kazatel Hans Biber, který vedl svá kázání jak v německém, tak českém jazyce.⁶⁷² A v roce 1533 začal na Krnovsku platit braniborsko-norimberský církevní řád.⁶⁷³

Vzhledem k zástavní držbě Bohumínska, Bytomska a od roku 1532 také Opolska a Ratibořska začala reformace zprostředkovaná krnovským knížetem brzy pronikat i na tato území. Nicméně první reformační kroky se v Opolí uskutečnily již za piastovského knížete Jana II.

O rok později (1533) byl sekularizován krnovský minoritský klášter, poslední místo v Krnově, kde se v té době ještě konaly katolické bohoslužby.⁶⁷⁴ Jako poslední území pod vládou markraběte Jiřího přijalo reformaci hlubčické panství (1541). Zde byla situace komplikovanější, protože patronátním právem na Hlubčicku disponoval řád johanitů. Nicméně markrabě Jiří podpořil hlubčickou městskou radu, která do města pozvala evangelické kazatele, ve sporu s komturem řádu. První protestantská bohoslužba se zde konala v roce 1535 a o šest let později vstoupil braniborsko-norimberský církevní řád v platnost i pro Hlubčice.⁶⁷⁵

Minsterbersko-olešničtí Poděbradové se k reformaci přihlásili ve druhé polovině třicátých let, kdy vydali svůj církevní řád a tím oficiálně zavedli luteránství v obou knížectvích.⁶⁷⁶ Zvláště aktivně se projevoval kníže Jáchym, který se zřekl vlády v knížectví, aby se mohl stát braniborským biskupem. Dalším zásadním krokem pro luteránskou církev v Olešnici bylo vydání církevního řádu z roku 1593, který byl v platnosti po celé sedmnácté století, a zřízení konzistoře na základě dekretu knížete Karla II. z roku 1608.⁶⁷⁷

S drobným zpožděním oproti jmenovaným slezským knížectvím byla reformace zavedena v Zaháňsku. Jiří Saský (1471–1539) byl totiž přesvědčeným katolíkem a pronikání luteranismu bránil i násilnou cestou. Po jeho smrti však knížectví přešlo na jeho bratra Jidřicha (1473–1541), který se od roku 1536 hlásil k luteránské víře. Ten spojil svou návštěvu Zaháňska v roce 1540 s uvedením nového církevního řádu, kterým bylo luteránství v zemi oficiálně povoleno.⁶⁷⁸

Posledním lenním knížectvím, jehož panovníci dosud nepřijali reformaci, bylo Těšínsko.⁶⁷⁹ Z mladého knížete Adama III. Václava se tak na dlouhou dobu stal vzhledem ke konfesijní

⁶⁷² GUNDERMAN, Markgraf Georg von Brandenburg-Ansbach, s. 40.

⁶⁷³ SEHLING, Die evangelischen Kirchenordnungen, s. 449.

⁶⁷⁴ FUKALA, R., Náboženská politika markraběte Jiřího Braniborsko-Ansbašského, s. 548–550.

⁶⁷⁵ GUNDERMAN, I., Markgraf Georg von Brandenburg-Ansbach, s. 41.

⁶⁷⁶ Přesná datace přijetí reformace drobně variuje mezi léty 1536–1538, kdy byl vydán církevní řád. FUKALA, R., Slezská reformace, s. 247–248; a dále týž, Poděbradové mezi reformací, renesancí a humanismem, in: FELCMAN, O. – FUKALA, R. (edd.), Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat. Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska, 6, Praha, 2008, s. 164–172. Srovnej s: SEHLING, Die evangelischen Kirchenordnungen, s. 464.

⁶⁷⁷ Řád ze 3. května 1593: SEHLING, Die evangelischen Kirchenordnungen, s. 467.

⁶⁷⁸ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 186.

⁶⁷⁹ Byť např. G. Biermann klade počátek reformace již do dvacátých let šestnáctého století, R. Jež upozorňuje, že Biermannovo stanovisko nemá reálné opodstatnění a posunuje těšínskou reformaci až za polovinu šestnáctého století. JEŽ, R., Dvojí konverze v rodině posledních těšínských Piastovců. K motivacím změny konfese knížete Václava III. Adama (1524–1579) a Adama Václava (1574–1617), in: Studia comeniana et historica: časopis Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě pro komeniologii, historii 16., 17. a 18. století a regionální dějepis moravsko-slovenského pomezí, 39, 2009, s. 95–112, zde s. 97; dále jen JEŽ, Dvojí konverze.

orientaci nejbližší spojenec krále Ferdinanda I. mezi slezskými knížaty. K sekularizaci těšínských řádových majetků přistoupil kníže patrně z důvodu finančních problémů, které chtěl tímto způsobem alespoň zčásti vyřešit.⁶⁸⁰ Přesto se i on nakonec rozhodl ke konverzi.⁶⁸¹ A krátce před svou smrtí nechal publikovat církevní řád pro Těšínsko.⁶⁸² Aktivní z hlediska zákonodárství v náboženské oblasti byla i regentka Kateřina Sidonie, která nechala v roce 1584 vydat obsáhlý školní a církevní řád.⁶⁸³ V nastaveném kurzu pokračoval zprvu i její syn Adam Václav, který v roce 1598 udělil městu Těšín privilegium, podle kterého se zde nesměl zdržovat žádný duchovní či učitel jiného než augšpurského vyznání.⁶⁸⁴

Zajímavý je případ Bílska, které bylo jako status minor v roce 1572 knížetem Václavem III. Adamem odprodáno Karlovi svobodnému pánovi z Promnic. Jak rod Promniců, tak následující majitelé panství patřili k evangelické šlechtě a v Bílsku se díky tomu podařilo udržet protestantismus v průběhu celého protireformačního období.

Luteránství se v průběhu šestnáctého století dostalo nejen pod ochranu jednotlivých knížat a městský rad, ale i drobné venkovské šlechty. Spíše ojediněle docházelo ke sporům knížat s drobnou šlechtou, když se knížata pokoušela zavést reformaci i v oblastech, kde neměla patronátní právo k jednotlivým fám.⁶⁸⁵ Ve velké míře probíhalo odebírání majetků katolickým řádům, přičemž na sekularizaci se podílela i katolická šlechta.⁶⁸⁶ Na konci šestnáctého století se na 1500 kostelů nacházelo v rukou evangelíků. Katolíkům jich zůstalo nejvýše 400.⁶⁸⁷ Nicméně i v tomto období lze najít případy spolupráce napříč konfesemi. Například ve Šprotavě došlo v roce 1565 k dohodě mezi protestantskou městskou radou a katolíky o společném využití městského farního kostela. Toto souznění zde trvalo až do roku 1628. A nejednalo se o jediný takový případ na území Slezska.⁶⁸⁸

Slabinou slezského protestantismu byla skutečnost, že zde nedošlo k vytvoření jednotné zemské církve s plně kompetentní konzistoří.⁶⁸⁹ Na místo toho jednotlivá knížectví podléhala církevním řádům vydávaným zdejšími panovníky. Knížata si tak usurpovala i *ius reformati*, které jim však z právního hlediska nenáleželo. Usilovala tak o potvrzení tohoto práva i *de iure*.

⁶⁸⁰ JEŽ, R., Dvojí konverze, s. 98–99.

⁶⁸¹ Příčiny konverze, ani doba přestupu nejsou známy. Možnou motivaci teoreticky podle Winkelbauerovy typologie rozebírá: JEŽ, Dvojí konverze, s. 99–100, kde také uvádí, že ke konverzi došlo pravděpodobně někdy v období od druhé poloviny padesátých let do konce roku 1567. K typologii viz WINKELBAUER, T., Fürst und Fürstendiener, zejména s. 85–144.

⁶⁸² Církevní řád byl vyhlášen 14. ledna 1578. SEHLING, Die evangelischen Kirchenordnungen, s. 458.

⁶⁸³ Církevní řád Sidonie Kateřiny z 20. dubna 1584 publikován v edici: SEHLING, Die evangelischen Kirchenordnungen, s. 458–463.

⁶⁸⁴ SEHLING, Die evangelischen Kirchenordnungen, s. 458.

⁶⁸⁵ Na konkrétní případ z roku 1570 na Těšínsku odkazuje např. JEŽ, Dvojí konverze, s. 102–103, včetně poznámky 45.

⁶⁸⁶ ŠTĚPÁN, Die polnischen Dominikaner, s. 100.

⁶⁸⁷ MICHEJDA, Dzieje Kościoła, s. 3.

⁶⁸⁸ CONRADS, Deutsche Geschichte, s. 262.

⁶⁸⁹ HERZIG, Konfession, s. 17.

Na území nepodléhajícím některému z knížecích církevních řádů byly jako podpůrné prostředky užívány také saský a württemberský církevní řád z roku 1580, respektive 1582.⁶⁹⁰

První ohniska protireformace

Po uzavření Augšpurského náboženského míru z roku 1555⁶⁹¹ se předmětem sporů mezi slezskými knížaty a stavy na jedné straně a Ferdinandem I. a jeho nástupci na straně druhé stala otázka aplikace jeho ustanovení na území Slezska. Řešení tohoto konfliktu bylo vnímáno rozdílně v souvislosti s dvojitým hodnocením příslušnosti Slezska ke Svaté říši římské.

Habsburkové prosazovali stanovisko, že pro Slezsko jakožto součást Koruny české nemají říšské zákony platnost. Slezská knížata podle tohoto názoru nenáležela k říšským stavům, a proto pro ně neplatilo ani *ius reformandi*.⁶⁹² Habsburkové tak považovali slezskou aplikaci ustanovení náboženského míru za nezákonnou. Slezská nekatolická knížata však zastávala opačný názor. Považovala se za suverénní panovníky a nepřímé říšské stavy, kterým bylo při inkorporaci jejich území do svazku zemí Koruny české výslovně přislíbeno zachování zeměpanských práv. Z tohoto ujednání dovozovala své právo určovat dle Augšpurského náboženského míru vyznání nejen své, ale i svých poddaných podle zásady *cuius regio, eius religio*.⁶⁹³

Jako potvrzení svého postoje pak vnímali vystoupení císaře Maxmiliána II. při příležitosti holdu stavů ve Vratislavi v prosinci 1563. Tehdy panovník přislíbil svou ochranu slezským protestantským kněžím. Knížata a zástupci stavů si z toho odvodili souhlas s dosud uplatňovaným postupem a aplikací usnesení Augšpurského náboženského míru na území slezských teritorií reformovaných již před rokem 1555.⁶⁹⁴ Potvrzení tohoto postupu se stavy dočkaly zprvu i od Rudolfa II., který potvrdil stavovská práva a svobody dne 11. června 1577.⁶⁹⁵

V průběhu Rudolfovy vlády se však situace začala radikálně měnit. Nejprve se podpory dočkala vratislavská kapitula, na jejíž nátlak byly na vratislavském diecézním synodu v září roku 1580 odsouhlaseny závěry tridentského koncilu (1545–1563). Také sám panovník se postupně zříkal umírněné linie v náboženské politice v průběhu osmdesátých a definitivně pak v devadesátých letech šestnáctého století, kdy se k moci u dvora dostala katolická strana podporovaná novým

⁶⁹⁰ Tamtéž, s. 17.

⁶⁹¹ Dokument sněmovního snešení z Augšpurku z 25. září 1555, známý jako Augšpurský náboženský mír je uložen: OeStA, HHStA, AUR, sign. 1555 IX 25, v digitalizované podobě dostupný z: <http://monasterium.net/mom/AT-HHStA/AUR/AUR_1555_IX_25/charter> [cit. 24. 3. 2018].

⁶⁹² K vynětí Českého království z říšského zákonodárství EICKELS, Ch. van, *Rechtliche Grundlagen des Zusammenlebens von Protestanten und Katholiken*, in: WÜNSCH, T. (hrsg.), *Reformation und Gegenreformation in Oberschlesien*, Berlin, 1994, 47–68, zde s. 47; dále jen EICKELS, *Rechtliche Grundlagen*. DEVENTER, *Konfrontation statt Frieden*, s. 267; WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens*, s. 219.

⁶⁹³ EICKELS, *Rechtliche Grundlagen*, s. 47.

⁶⁹⁴ DEVENTER, *Konfrontation statt Frieden*, s. 268.

⁶⁹⁵ Vidimace Rudolfova potvrzení privilegií slezských knížat a stavů z 11. června 1577 vratislavskou městskou radou z 25. dubna 1597 v NA Praha, AČK, sign. 2243, v digitalizované podobě dostupná z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2243/charter>> [cit. 23. 3. 2018].

papežským nunciem Filipem Spinellim.⁶⁹⁶ Personální výměna na předních postech centrálních úřadů napomohla realizaci prvních významnějších protireformačních opatření.

Již v osmdesátých letech byl první větší, avšak neúspěšnou rekatolizační vlnou zasažen Hlohov a Svídnice.⁶⁹⁷ S využitím patronátního práva českého krále však zaznamenal biskup Martin Gerstman první rekatolizační úspěchy s vyhnáním protestantských kneží v Opolsku a Ratibořsku a také s částečnou restaurací katolíků v biskupské Nise.⁶⁹⁸ Tento prvotní úspěch však byl na úrovni Niského knížectví zcela promarněn v následujícím období, kdy jen v Nise došlo během několika let v závěru šestnáctého století k prudkému poklesu počtu katolíků ze zhruba 2000 na 184.⁶⁹⁹

Jak ze strany panovníka, tak ze strany biskupa mířila podpora také ke katolickým řádům, zejména jezuitům. První pokus o založení jezuitské misie ve Vratislavi však ztroskotal.⁷⁰⁰ Naopak úspěšní byli ve svém protireformačním úsilí vlastníci menších panství. Například Abraham II. purkrabí z Donína (1561–1613) odebral v roce 1601 svým protestantským poddaným ve Vartenbersku kostel sv. Petra a Pavla⁷⁰¹ a rodu Oppersdorfů se podařilo v letech 1605–1606 s pomocí jezuitů zahájit rekatolizaci Horního Hlohova v Opolsku.⁷⁰²

Obecně je možné konstatovat, že protireformační opatření na přelomu šestnáctého a sedmnáctého století měla jen omezený dopad, neboť v tomto období se téměř devadesát procent obyvatelstva hlásilo k protestantismu.⁷⁰³

Násilná pacifikace opavských protestantů

Opavské měšťanstvo bylo již v průběhu šestnáctého století většinově luteránské. S touto skutečností se však nemínili smířit olomoučtí biskupové, zejména Vilém Prusinovský z Víckova (1534–1572)⁷⁰⁴ a kardinál František z Ditrichštejna (1570–1636)⁷⁰⁵, do jejichž

⁶⁹⁶ Filip Spinelli (1566–1616) byl roku 1598 jmenován papežským nunciem při pražském dvoře Rudolfa II.

⁶⁹⁷ HERZIG, *Konfession*, s. 18.

⁶⁹⁸ BAHLCKE, *Schlesien*, s. 52.

⁶⁹⁹ Tamtéž, s. 52. Vzhledem k celkovému počtu obyvatelstva tak podíl katolického obyvatelstva v Nisku klesl pod 5 %. K údajům o celkovém počtu obyvatel Niského knížectví po roce 1551 (7344): LAMBRECHT, K., *Hexenverfolgung und Zaubereiprozesse in den schlesischen Territorien*, Köln – Weimar – Wien, 1995, s. 126; dále jen LAMBRECHT, *Hexenverfolgung*.

⁷⁰⁰ HERZIG, *Konfession*, s. 18.

⁷⁰¹ KULAK – MROZOWICZ, *Syców*, s. 47.

⁷⁰² SLEZSKO, 2, s. 78. Na druhou stranu soupeření katolíků s protestanty v Horním Hlohově nebylo ani po jednom desetiletí dořešeno. Zpráva pro císaře Matyáše z 3. září 1614 na základě listu hornohlohovských z 2. září: OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 245r–247v.

⁷⁰³ DEVENTER, *Konfrontation statt Frieden*, s. 268.

⁷⁰⁴ Vilém Prusinovský z Víckova zastával olomoucký biskupský úřad v letech 1565–1572. Zastával také post probošta brněnské a litoměřické kapituly. Proslul svou podporou protireformačních aktivit a založením univerzity v Olomouci. Posloupnost biskupů a arcibiskupů olomoucké diecéze, s. 18, dokument dostupný na www.ado.cz/system/files/Posloupnost-biskupu-a-arcibiskupu-olomoucke-arcidieceze.pdf [cit. 3. 5. 2018]; dále jen *Posloupnost biskupů*.

⁷⁰⁵ František z Ditrichštejna byl olomouckým biskupem v letech 1599–1636. Vystudoval římské Collegium Germanicum. Mezi jeho další církevní obročí patřilo proboštvství v Litoměřicích, kanonikát ve Vratislavi a

diecéze celé Opavsko náleželo. První pokusy o provedení protireformace v Opavě spadají do období, kdy úřad zastával Vilém Prusinovský. Když biskup na konci října 1569 město při příležitosti zasvěcení klášterního kostela sv. Václava navštívil, jeho chování vyvolalo u měšťanů velkou nevoli. Pobouření protestanti pak během mše na biskupa slovně i fyzicky zaútočili.⁷⁰⁶ I přes biskupovu angažovanost a stížnost k císaři Maxmiliánovi II. se spor nepodařilo až do jeho smrti v roce 1572 vyřešit.⁷⁰⁷

Ani další průběh reformace na Opavsku nebyl poklidný. Opakovaně došlo například k útokům na katolické duchovní, či k vyrabování zdejšího dominikánského kláštera ze strany radikalizovaných měšťanů.⁷⁰⁸

František z Ditrichštejna zahájil první kroky proti opavským evangelickým měšťanům roku 1602 s odvoláním na přepadení katolické fary v Jaktaři ležící v těsném sousedství Opavy.⁷⁰⁹ Kardinál po opavské městské radě požadoval vedle potrestání viníků celého incidentu také navrácení opavského farního kostela Nanebevzetí Panny Marie do rukou katolického kléru.⁷¹⁰

Po urgenci kardinála nařídil císař Rudolf II. vypovědět protestantské učitele z městské školy a podřídit se požadavkům olomouckého biskupa.⁷¹¹ Městská rada to odmítla s odvoláním na patronátní právo potvrzené císařem Maxmiliánem II.⁷¹² Následujícího roku (1603) došlo k prvním větším násilným akcím proti protestantům. Opavská městská rada neměla v úmyslu uposlechnout císařský rozkaz na propuštění a vyhnání evangelických kazatelů. Navzdory císařskému zákazu pokračovaly protestantské bohoslužby a došlo k nepokojům mezi zdejším nekatolickým obyvatelstvem. Terčem útoků protestantů se však stal i sám olomoucký biskup, který v květnu 1603 pobýval v Opavě a Jaktaři.⁷¹³

v Pasově. Roku 1599 byl jmenován kardinálem pro zvýšení svých šancí na zvolení olomouckým biskupem. Byl zvažován také jako kandidát na post vratislavského biskupa v roce 1608. Posloupnost biskupů, s. 21; CONRADS, *Deutsche Geschichte*, s. 266.

⁷⁰⁶ 6. listopadu 1569.

⁷⁰⁷ ŠTĚPÁN, *Die polnischen Dominikaner*, s. 100. Detailně se touto událostí zabývá ZUKAL, J., *Bouře proti biskupu Vilému Prusinovskému v Opavě v r. 1569*, in: *Věstník Matice Opavské*, 6, 1896, s. 1–12, zejména s. 4–6, dostupné z: <<http://www.digitalniknihovna.cz/knav/view/uuid:ba38d283-563f-11e1-2397-001143e3f55c?page=uuid:ba38d286-563f-11e1-2397-001143e3f55c>> [cit. 3. 5. 2018].

⁷⁰⁸ Například vyrabování dominikánského kláštera v únoru 1585 a v květnu 1594. ŠTĚPÁN, *Die polnischen Dominikaner*, s. 101–102.

⁷⁰⁹ Jaktař byla jednou z tzv. moravských enkláv v Opavském knížectví.

⁷¹⁰ Tamtéž, s. 72.

⁷¹¹ Nařízení Rudolfa II. z 21. října 1602.

⁷¹² SLEZSKO, 2, s. 72. FUKALA, R., *Reformace ve Slezsku*, s. 96–128. Císař Maxmilián II. potvrdil opavské městské radě dříve udělená privilegia listinou z 14. dubna 1567, ZAO, AM Opava, inv. č. 42, sign. XIV/13, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F8D3A51471D5442087B3EF2A19E083C8&scan=1>> [9. 5. 2018].

⁷¹³ ŠTĚPÁN, *Die polnischen Dominikaner*, s. 105–106. K napadení kardinála Ditrichtějna 8. května 1603 také KOZÁK, *Červená kniha*, s. 164, poznámka 474.

Císař nechal zavřít opavské kostely, odebral městské radě právo instalovat nové kněží a znovu nařídil vyhnat veškeré protestantské duchovní a učitele.⁷¹⁴ Městská rada se nyní již chystala v reakci na předchozí odvetná opatření poslechnout. Mezitím však několik měšťanů uzavřené kostely násilně otevřelo a v únoru 1604 došlo k napadení katolíků shromážděných v kostele sv. Ducha.⁷¹⁵ Ve snaze uklidnit situaci se do sporu zapojil během svého pobytu u pražského dvora i Karel II. Minsterbersko-Olešnický.⁷¹⁶ A Opavany na základě jejich žádosti podpořila ve vztahu k vratislavskému biskupovi a vrchnímu zemskému hejtmanovi i knížata a stavy. Jan ze Žiže nicméně nadále postupoval podle císařských rozkazů.⁷¹⁷

Císař Rudolf i nadále trval na vyhoštění kazatelů a uvalil na Opavu klatbu.⁷¹⁸ Svůj postup legitimizoval s odkazem na neplatnost ustanovení Augšpurského náboženského míru pro slezské stavy. Podle jeho výkladu náleželo *ius reformandi* ve Slezsku pouze jemu jako českému králi. Z tohoto titulu tedy odvodil své právo určit vyznání poddaných.⁷¹⁹ Situaci Opavanů nijak nepomohla ani proklamace slezských protestantských knížat, která postup císaře odsoudila a nabídla městu pomoc. Možná vnější podpora Opavanům byla mimo jiné pod hrozbou vojenského zásahu brzy eliminována.⁷²⁰ V důsledku knížecí a stavovské podpory Opavanům nechal Rudolf II. na sněmu ve Vratislavi vyhlásit, že reformační právo náleží ve Slezsku pouze jemu jako českému králi a ustanovení augšpurského náboženského míru nejsou pro Slezsko platná.⁷²¹

Konsekvence klatby město naplno pocítilo až roku 1607,⁷²² kdy bylo dne 22. září po měsíčním obléhání obsazeno vojskem vedeným Fridrichem Geissbergrem z Geissbergu a se souhlasem

⁷¹⁴ Císařský reskript z 8. října 1603 je zmiňován v listu knížete Karla II. Minsterbersko-Olešnického pro císaře Rudolfa II. k opavským událostem (14. června 1604, Praha): OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 1, Fasz. 2, Konv. 2, fol. 91v, a dále ve shrnutí událostí taktéž od knížete Karla II. (bez data): OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 1, Fasz. 2, Konv. 2, fol. 95r–96r.

⁷¹⁵ Kvůli nepokojným náladám v Opavě nechaly stavy převézt zemské desky a privilegia Opavského knížectví z Opavy do Bílovce. VÝTISK, Obsazování zemských úřadů, s. 34, 41. K napadení katolíků: KOZÁK, Červená kniha, s. 164, poznámka 474.

⁷¹⁶ Karel II. se odvolával na svou autoritu vyplývající z postavení nejstaršího slezského knížete sloužícího Habsburkům přes 42 let. Vzhledem ke skutečnosti, že osobní vládu v Olešnici Karel II. nastoupil až v roce 1565, odkazoval se zde pravděpodobně na svůj pobyt u vídeňského dvora v roce 1561, který absolvoval v rámci svých studií. Karel II. Minsterbersko-Olešnický císaři Rudolfovi II. 14. června 1604 (Praha): OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 1, Fasz. 2, Konv. 2, Fol. 91r–94v.

⁷¹⁷ K žádosti knížata a stavů a odpovědi biskupa 17. března 1604: OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 1, Fasz. 2, fol. 95r.

⁷¹⁸ Jednotlivé zdroje se liší v dataci vyhlášení klatby. Uváděna jsou data od října 1603 po červenec 1604. Ch. v. Eickels a F. Machilek kladou vyhlášení klatby již k říjnu 1603 – pravděpodobně dle výše uvedeného císařského reskriptu z 8. října 1603. V. Štěpán uvádí vyhlášení klatby k únoru 1604. Dle publikace SLEZSKO, 2, s. 72 připadlo vyhlášení říšského achtu na 15. července 1604. S. Výtisk uvádí taktéž uvalení klatby k roku 1604 bez dalšího upřesnění. EICKELS, Rechtliche Grundlagen, s. 50; MACHILEK, Reformation und Gegenreformation in Schlesien, s. 22; VÝTISK, Obsazování zemských úřadů, s. 34, 41; ŠTĚPÁN, Die polnischen Dominikaner, s. 106.

⁷¹⁹ EICKELS, Schlesien im böhmischen Ständestaat, s. 72–73.

⁷²⁰ FUKALA, R., Reformace ve Slezsku, s. 109.

⁷²¹ DEVENTER, Konfrontation statt Frieden, s. 272.

⁷²² Z této doby pochází také názor, že opavská rebelie nebyla motivována čistě nábožensky, ale jednalo se spíše o politický spor. Zpráva pána Mosche z Moritsche a Bocku, majitele Štítiny u Opavy, z 19. června 1607: OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 1, Fasz. 2, Fol. 260r–261v.

císaře vydrancováno.⁷²³ Město od dobytí neuchránil ani posun v pozici vyšších opavských stavů. Ty původně stály v opozici ke čtvrtému stavu, ale v souvislosti s příchodem Geissbergrova vojska začaly zvažova podporu Opavanů. K částečnému posunu názorů ve prospěch protestantských měšťanů došlo na základě zpráv o chování pluku na východní Moravě a díky obavám ze ztrát, které mohl dlouhodobý pobyt vojska v knížectví přinést nejenom Opavě, ale celé stavovské obci. Nakonec se však vyšší stavy rozhodly nebránit ve vstupu vojska do Opavy, ale naopak přispět k jeho co nejrychlejšímu odchodu z knížectví.⁷²⁴

K vyšetření rebelie byla ustanovena komise v čele s Ferdinandem purkrabím z Donína. Dalšími členy komise byli i opavský zemský hejtman Felix Mošovský z Moravčina (asi 1556–1609) a Jan Kavka z Řičan (asi 1570–1645). Jejich pravou rukou se stal převor opavských dominikánů Felix z Vilna, který během povstání působil jako špeh katolické strany.⁷²⁵

Obyvatelstvo bylo donuceno předat kostely do rukou katolíkům, zaplatit žold dobyvatelům⁷²⁶ a došlo také k potrestání hlavních účastníků vzpoury.⁷²⁷ Měšťané se museli povinně účastnit katolických bohoslužeb a byly zakázány návštěvy evangelických kostelů v okolí.⁷²⁸ Hlavní silou rekatolizace v Opavě se měl podle kardinála Ditrichštejna stát nový děkan, jezuita Mikuláš Sarkander (1570–1622), uvedený v únoru 1608 do hlavního chrámu Panny Marie.

⁷²³ Pacifikace města mohla proběhnout až po pominutí hrozby Bočkajova povstání v Uhrách (1604–1606). Kvartýrování Geissbergerova pluku vracejícího se z Uher na Opavsku bylo nařízeno císařem Rudolfem II. již v dubnu 1607: VÝTISK, *Obsazování zemských úřadů*, s. 34, 58. V publikaci SLEZSKO, 2, s. 72, je obléhání hodnoceno jako „několikadenní“. V. Štěpán zmiňuje roli opavského zemského hejtmána Felixe Mošovského z Moravčina (1556–1609) v povolání pluku k pacifikaci města: ŠTĚPÁN, *Die polnischen Dominikaner*, s. 106–107. K tématu vzpoury opavských protestantských měšťanů a jejich pacifikace císařským vojskem také: BIERMANN, *Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf*, zejména s. 283–306; GRÜNHAGEN, *Schlesien unter Rudolf II.*, s. 54–96. VYBÍRAL, Z., *Opava a země Koruny české v době krize habsburské monarchie 1608/9*, in: BORÁK, M. (ed.), *Slezsko v dějinách českého státu. Sborník příspěvků z vědecké konference pořádané pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě*, Opava, 1999, s. 175–180; FUKALA, *Reformace ve Slezsku*, zejména s. 96–128; *týž*, *Slezsko v období zesílené nábožensko-politické krize a zlomení protestantského odboje v Opavském knížectví*, in: SISb 102, 2004, s. 23–41; *týž*: *Počátky protireformace v Opavě za biskupa Viléma Prusinovského. Acta historica et museologica Universitatis silesianae Opaviensis* 6, 2003, s. 191–202 a *týž*: *Stavovská politika na Opavsku*, zejména s. 38–48.

⁷²⁴ VÝTISK, *Obsazování zemských úřadů*, 60–61.

⁷²⁵ ŠTĚPÁN, *Die polnischen Dominikaner*, s. 107.

⁷²⁶ Vyplacení požadované částky bylo problematické, protože se nesešel dostatek prostředků. Po stížnostech opavského zemského hejtmána Felixe Mošovského z Moravčina doporučil Rudolf II. obrátit se s žádostí o pomoc se zajištěním prostředků pro armádu na vrchního zemského hejtmána ve Vratislavi. U Jana ze Žiče však stavy se svou žádostí o pomoc neuspěly, naopak byly upomenuty o zaplacení dlužné berně ve výši 12 tisíc zlatých za rok 1607. VÝTISK, *Obsazování zemských úřadů*, s. 67–69.

⁷²⁷ K potrestání měšťanů (včetně hrdelních trestů) císařskou komisí v letech 1607–1608 viz FUKALA, *Reformace ve Slezsku*, s. 109.

⁷²⁸ Složitá nábožensko-politická situace v Opavě přispěla také k ochromení některých stavovských institucí celého knížectví. Například opavský zemský soud se mimo jiné kvůli bouřlivým podmínkám v Opavě nesešel po několik let. V této době zůstaly také neobsazeny pozice nejvyššího komorníka a nejvyššího sudího. VÝTISK, *Obsazování zemských úřadů*, s. 34. Autor zde mimo jiné upozorňuje na nepřesnou dataci a úřední zařazení osob v díle J. Zukala, *Rozepré mezi stavem panským a rytířským o zemské úřady knížectví Opavského*, in: *Věstník Matice opavské* 21, 1913.

V průběhu roku 1608 však došlo k několika významným událostem, které zmařily opavské protireformační pokusy pod patronací Františka z Ditrichštejna a jezuitů. Po vyhrození sporu císaře Rudolfa s arcivévodou Matyášem a vydání Rudolfova majestátu ztroskotalo i plánované spiknutí katolické strany, ve kterém hrál významnou úlohu právě Mikuláš Sarkander. Po jeho obvinění ze zrady a útěku do Pasova v roce 1609⁷²⁹ byly protireformační aktivity na Opavsku zastaveny. Následkem odhalení spiknutí katolické strany rezignoval na konci června 1609 na post opavského zemského hejtmána i Felix Mošovský z Moravčina a z Opavska musel uprchnout také bratr Mikuláše Sarkandera, Jan (1576–1620), který od března 1609 působil jako farář v Jaktaři.⁷³⁰

Poslední epizodou protestantského povstání v Opavě v režii katolické strany bylo tažení těšínského vévody Adama Václava v čele třítisícového vojska proti Opavským na jaře 1610. Po několikaměsíčním vyčkávání u Opavy však bylo vojsko v srpnu rozpuštěno a celá akce skončila nezdarem.⁷³¹ Kníže se tak nedočkal ani slíbené odměny, kterou mělo být udělení Opavského a Krnovského knížectví. První pokus o provedení rekatolizace na Opavsku je tak třeba hodnotit jako neúspěšný.

Změna panovnického kurzu ve prospěch násilné rekatolizace, ani panovníkův postup v opavské kauze nenašel zprvu důraznější odezvu mezi slezskými knížaty. Vrchním zemským hejtmánem byl v této době vratilavský biskup, který z titulu své funkce nejvyššího katolického představitele ve Slezsku mohl panovníkovy aktivity spíše uvítat. Ani mezi světskými knížaty se však na počátku sedmnáctého století nenacházela dostatečně zkušená osobnost, která by byla proti panovníkovi ochotná vystoupit. V době skonu lehnicko-břežsko-volovského knížete Jáchyma Fridricha (1602) byli oba jeho dědicové ještě nezletilí. Těšínský kníže Adam Václav nedisponoval dostatečnými státnickými zkušenostmi, a přestože byl protestantského vyznání, začal se postupně přiklánět na stranu radikální politiky Rudolfa II. To prokázal i jeho postoj v opavské kauze. Také politika olešnických Poděbradů byla k panovnickému rodu již tradičně spíše smířlivá a z této tradice nevybočil ani kníže Karel II. Jasnou politickou linií, kterou je možno charakterizovat jako výraznou opozici vůči postupu pražského dvora, je možno nalézt až u Jana Jiřího Krnovského, který se začal ve slezském dění angažovat v letech 1606–1607.⁷³² Jeho postoj však byl do značné míry dán i jeho osobní zkušeností s politikou císaře, který nikdy neuznal nástupnictví braniborské linie Hohenzollernů v Krnově, Bohumíně a Bytomi a požadoval po vrchním slezském hejtmánovi vyloučení Jana Jiřího ze slezských stavovských shromáždění.

⁷²⁹ Z exilu se Mikuláš Sarkander vrátil až po porážce stavovského povstání a následně se stal kanovníkem v Olomouci. K osobě Mikuláše Sarkandera a připravovanému spiknutí: ŠIGUT, F., Spiknutí proti smlouvě libeňské a Mikuláš Sarkander, in: SISb 67, 1969, s. 242–258, k postupu Sarkandera v Opavě zejména s. 243; FUKALA, Reformace, s. 111–128. ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 18, poznámka 4.

⁷³⁰ ŠTĚPÁN, Die polnischen Dominikaner, s. 109–110.

⁷³¹ Tamtéž, s. 112.

⁷³² Roku 1606 převzal Krnovsko od svého otce a v roce 1607 proběhl hold krnovských stavů novému knížeti. BÄHLCKE, Schlesien, s. 52. CONRADS, Deutsche Geschichte, s. 268.

Rozštěpení reformačního hnutí: šíření kalvinismu

Další protireformační aktivity císařského dvora byly do jisté míry umožněny rozštěpením slezské reformace. V devadesátých letech šestnáctého století byl totiž slezský luteranismus vystaven konkurenci kalvinismu. Ten se začal šířit především mezi měšťanstvem,⁷³³ ale postupně získal četné přívežence i mezi šlechtou⁷³⁴ a duchovenstvem. Během druhé dekády sedmnáctého století se ke kalvinismu nakonec přiklonilo i několik knížat, především Jan Jiří Krnovský (1613) a také piastovská knížata Jan Kristián (1614) a Jiří Rudolf (1616).⁷³⁵ Reformovaná víra však nepatřila k povoleným vyznáním ani na území Říše, natož pak ve Slezsku, a její stoupenci se tak pohybovali na hraně hereze. Z hlediska habsburských panovníků byl důležitý také rozdílný vztah umírněnějších luteránů a radikálních kalvínů k myšlence odporu proti panovníkovi. Ne náhodou to byla obě piastovská knížata a zejména Jan Jiří Krnovský, která se v průběhu druhé dekády sedmnáctého století postupně radikalizovala a patřila k vedoucím osobnostem stavovského povstání ve Slezsku.⁷³⁶

Císař Rudolf II. nechtěl pronikání kalvinismu jen nečinně přihlížet, proto mimo jiné odepřel stoupencům reformované víry přístup k veřejným úřadům. Všichni kalvinisté, kteří již v některém z úřadů působili, měli být s okamžitou platností suspendováni. Císaři bylo zřejmě také známo, že se slezští studenti začali odklánět od tradičních luteránských univerzit v Lipsku, Wittelbergu a Frankfurtu nad Odrou a místo nich upřednostňují kalvinismem ovlivněné školy v Leidenu, Marburgu a Heildelbergu. Navštěvování těchto univerzit mělo proto být Slezanům do budoucna zapovězeno.⁷³⁷

⁷³³ Například Sředa, Jelení Hora, Lehnice, Frankenštein, Lemberk, Břeh, Goldberk, Svídnic. HUTTER-WOLAND, Ulrich, *Das Zeitalter nach der Reformation*, in: BENRATH, G. A. – HUTTER-WOLANDT, U. – MEYER, D. – PETRY, L. – WEIGELT, H., *Quellenbuch zur Geschichte der evangelischen Kirche in Schlesien*, s. 101–156, zde s. 111, dále jen: HUTTER-WOLAND, *Das Zeitalter nach der Reformation*.

⁷³⁴ Mezi stoupence reformovaného vyznání patřilo i několik šlechticů zastávajících vysoké úřady, například Jiří ze Schönaichu (1557–1619), svobodný pán (1610), majitel stavovského panství Karolat-Bytom, císařský rada a slezsko-lužický vicekancléř; Jan Ondřej Kochtický z Lubince (1568–1634), svobodný pán (1610) a jeden z největších pozemkových vlastníků mezi hornoslezskou šlechtou, v letech 1619–1620 zemský hejtman Opolsko-Ratibořského knížectví, asi od roku 1626 důstojník dánského vojska; Jáchym z Bergu a Herrendorfu (1526–1602), diplomat císaře Maxmiliána II. CONRADS, *Deutsche Geschichte*, s. 265; GRÜNHAGEN, C., *Berge, Joachim vom*, in: ADB, 2, Leipzig, 1875, s. 365 an. K působení Kochtického a jeho stejnojmenného syna v dánském vojsku: MIŠAGA, V., *Dánský vpád do Slezska a na Moravu v letech 1626–1627*. Diplomová práce, Praha, 2007, *passim*, zejména s. 80, poznámka 329.

⁷³⁵ Jako první ze slezských knížat konverzi zvažoval již jejich otec Jáchym Fridrich v roce 1602. CONRADS, *Deutsche Geschichte*, s. 265.

⁷³⁶ Zde je však nutné zdůraznit, že obě piastovská knížata přece jen nedosáhla takové míry radikality jako Jan Jiří Krnovský. Přičemž jako nejmírnější z této skupiny vystupoval Jiří Rudolf Lehnický. Ten však již v roce 1621 podstoupil opětovnou konverzi k luteranismu.

⁷³⁷ EICKELS, *Schlesien im böhmischen Ständestaat*, s. 91. K potížím spojeným s pronikáním kalvinismu: list arcivévodý Karla z 18. března 1610 císaři Rudolfovi II.: OeStA, HHStA, LA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 69r–74v. K šíření kalvinismu ve Slezsku: HERZIG, A., *Schlesien und die Grafschaft Glatz im Zeitalter des Konfessionalismus*, in: *Jahrbuch für schlesische Kirchengeschichte*, 75, 1996, s. 1–22, zejména s. 13; EICKELS, *Schlesien im böhmischen Ständestaat*, s. 86–94; HUTTER-WOLANDT, U., *Die Reformierten in Schlesien*, in: JÄHNIG, B. – SPIELER, S. (hrsg.), *Kirchen und Bekenntnisgruppen im Osten des Deutschen Reiches*, Bonn, 1991, s. 131–147.

Rudolfův majestát pro Slezsko

Se stupňováním protireformačních kroků se na území Slezska začala formovat stavovská opozice, do jejíhož čela se postavil Jan Jiří Krnovský. Ten byl navzdory postoji Rudolfa II. zvolen v roce 1609 velitelem slezských branných sil.⁷³⁸ A zatímco vratislavský biskup a vrchní zemský hejtman Jan ze Žiče a jeho nástupce v úřadu hejtmana Karel II. Minsterbersko-Olešnický⁷³⁹ reprezentovali spíše umírněnou politiku a ve sporu Rudolfa II. s arcivévodou Matyášem (1607–1611) zůstávali loajální císaři, Jan Jiří začal podporovat jeho sesazení z trůnu.

Ještě na vratislavském knížecím sněmu v květnu 1608 převládl postoj zdrženlivý k nabídkám na kooperaci s arcivévodou Matyášem.

Napětí mezi katolickým císařem Rudolfem II. a slezskými protestantskými knížaty a stavy však i nadále rostlo. Finální roztržkou se stala volba arcivévody Karla Habsburského novým vratislavským biskupem. Na císařském dvoře doufali, že jeho volba dodá větší důraz protireformační politice habsburského domu, zejména pokud by byl nový vratislavský biskup jmenován také vrchním zemským hejtmanem. S tím se ovšem zástupci slezských knížat a stavů nedokázali smířit. Na následujícím knížecím sněmu, který se uskutečnil v srpnu 1608 pod vedením Karla II. Minsterbersko-Olešnického, bylo přijato usnesení, že do budoucna nebude ze strany knížat a stavů schváleno spojení úřadů vratislavského biskupa a vrchního zemského hejtmana. Císař Rudolf odmítl toto rozhodnutí akceptovat a nevyhověl ani požadavku na respektování náboženské svobody, který mu v Praze přednesli vyslanci slezských knížat a stavů.

Stále širší okruh knížat a stavovských zástupců začal po vzoru Jana Jiřího Krnovského zvažovat podporu arcivévody Matyáše (1557–1619) ve sporu s císařem Rudolfem. K eskalaci konfliktu došlo ve chvíli, kdy sám arcivévoda Karel vznesl požadavek na udělení úřadu vrchního zemského hejtmana, a navíc si začal z titulu vládce Niského knížectví nárokovat právo na určení vyznání svých poddaných.⁷⁴⁰ To bylo v rozporu s aplikací ustanovení Declaratio Ferdinanda z 24. září 1555,⁷⁴¹ podle kterého na území podléhajících duchovním knížatům

⁷³⁸ K aktivitě Jana Jiřího z pozice vrchního velitele stavovského vojska: viz zpráva zástupců vratislavského biskupa Karla ze sněmu konaného ve Vratislavi od 1. června 1609 (7. června 1609, Vratislav), OeStA, HHStA, LA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 14r–36v, zde fol. 26r–27r. K dalším krokům Jana Jiřího Krnovského v pozici vojenského velitele a předního účastníka stavovského odboje a jeho spojení s lehnicko-břežskými a minsterbersko-olešnickými knížaty a vratislavskou městskou radou viz FUKALA, Jan Jiří Krnovský, zejména s. 84–103; dále SCHULZ, Markgraf Johann Georg, s. 22 an.

⁷³⁹ Zejména evangelické stavy se na Karla II. Minsterbersko-Olešnického obracely se žádostmi o podporu již v průběhu první dekády sedmnáctého století s odvoláním na jeho pozici nejstaršího slezského knížete, tj. ještě před jeho jmenováním vrchním zemským hejtmanem. Viz např. OeStA, HHStA, LA, Schlesien, Karton 1, Fasz. 2, Konv. 2, Fol. 92r. K jmenování Karla II. vrchním zemským hejtmanem SINAPIUS, Olsnographia, s. 198.

⁷⁴⁰ Opis misivu arcivévody Karla 29. května 1609 (v Otmuchově) knížatům a stavům ve Slezsku (určeno pro knížecí sněm svolaný na 1. června 1609): OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 6r–13r, k problematice střetu katolické a augšpurské konfese zejména fol. 7r–11v. A dále instrukce arcivévody Karla vyslancům Františku Ursinovi, Bartoloměji Jerinovi a Jáchymu Willenbergerovi k témuž sněmu ze dne 29. května 1609 (Otmuchov): Tamtéž, fol. 42r–50v; k požadavku na funkci vrchního zemského hejtmana: zejména fol. 48v, 49r+v.

⁷⁴¹ „das der Geistlichen eigen Ritterschaft, Stet und Comunen, welche lange Zeit und Jahr her der Augspurgischen Confession Religion anhengig gewesen und derselbigen Religion Glauben Kirchengebreuchen Ordnungen und

neplatí zásada *cuius regio, eius religio*. Obyvatelstvo augšpurské konfese si zde tudíž smělo podle výkladu slezských knížat a stavů ponechat své vyznání.

Dalším sporným bodem byla arcivévodova výtky, že protestantská slezská knížata a stavy násilně vystupují proti katolíkům, zabavují katolické kostely a vyhánějí katolické kněží, což vede k exodu katolického obyvatelstva. Situace došla prý až tak daleko, že v celém Slezsku na území pod vládou knížat a stavů augšpurské konfese nezůstal jediný katolický měšťan, nebo sedlák.⁷⁴² Současně Karel vyjadřoval znepokojení, že si knížata a stavy stěžují prostřednictvím vyslanců na císařském dvoře na porušování náboženské svobody.⁷⁴³

Zástupci knížat a stavů na knížecím sněmu se postavili proti Karlovým nárokům na faktickou rekatolizaci Niska, stejně jako proti jeho kandidatuře do funkce vrchního zemského hejtmana. Odvolávali se přitom na Velké zemské privilegium krále Vladislava II. z listopadu 1498.⁷⁴⁴ Důrazně také vystoupili proti nařčení, že znevýhodňují katolíky na svých územích, a tím je nutí k vystěhování. Naopak zdůraznili, že si přejí, aby příslušníci obou vyznání mohli žít v poklidu vedle sebe, a že umožňují katolíkům setrvat v jejich víře a vykonávat svátosti podle katolického ritu. Sněm zasedající v období svatodušních svátků (od 1. června) roku 1609 pak jako protiopatření odmítl schválit císařem požadované daně.⁷⁴⁵

Z pověření knížecího sněmu se ještě v průběhu června 1609 vydalo poselstvo Slezanů do Prahy. Cílem delegace bylo předložení požadavků protestantských stavů císaři. Během dlouhého čekání na udělení audience se slezským vyslancům podařilo uzavřít spojenectví na obranu náboženské svobody s českými protestantskými stavy.⁷⁴⁶ Tento spolek zahrnoval vzájemný

Ceremonien offentlich gehalten und gebraucht und bis auf heut dato noch also halten und gebrauchen, von derselbigen irer Religion Glauben Kirchengebreuchen Ordnungen und Ceremonien offentlich gehalten und gebraucht und bis auf heut dato noch also halten und gebrauchen, von derselbigen irer Religion Glauben, Krichengebuechen und Ceremonien hinfüro durch jemand nit gedrungen, donder dabei bis zu obberürter christenlicher und entlicher Vergleichung der Religion unvergwaltigt gelassen werden sollen.“ dle KÖPF, U. (Hrsg.), *Deutsche Geschichte in Quellen und Darstellung*, 3, Reformatiionszeit 1495–1555, Stuttgart, 2001, s. 485 an.

⁷⁴² „[...] daß man im genzen Lande Schlesien in den herrn Fürsten und Stende Augspurgischer Confession Erbaigenen Städten, Flecken und Dorffern kheinen einigen Catholischen Buerger oder Bauer findete [...]“ Instrukce arcivévody Karla vyslancům při vřatislavském sněmu (29. května 1609, Otmuchov), OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 43r–50v, zde fol. 45v. K tomu také opis misivu arcivévody Karla knížatům a stavům zasedajícím od 1. června 1609 na knížecím sněmu ve Vřatislavi (z 29. května 1609): tamtéž, fol. 6r–13v; Rozbor sněmovní instrukce arcivévody Karla viz ENGELBERT, K., *Das Bistum Breslau im Dreißigjährigen Kriege*, 1, in: ASKG 23, 1965, s. 85–148, zde s. 91 an.

⁷⁴³ OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 43r–50v, zde fol. 44v.

⁷⁴⁴ Arcivévoda Karel nicméně trval na skutečnosti, že jeho kandidatura do úřadu vrchního zemského hejtmana vyhovuje podmínkám Velkého zemského privilegia, neboť je z titulu vládce Niského knížectví jedním ze slezských knížat. OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 49r.

⁷⁴⁵ Zpráva vyslanců Františka Ursina, Bartoloměje z Jerinu a Jáchyma z Willenbergu arcivévodovi Karlovi o průběhu sněmu (7. června 1609): OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 14r–36r. K průběhu sněmu: GRÜNHAGEN, C., *Schlesien unter Rudolf II.*, s. 89.

⁷⁴⁶ Spojenecká smlouva z 25. června 1609 (*Unions Brieff zwischen etliches Stenden der Cron Bohaimb und den Abgesandten der Fürstenthumber Schlesien*): OeStA, HHStA, LA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 38r–41v; Finální text smlouvy o Unii českých, moravských, lužických a slezských stavů také publikován také v edici KUZMÁNY, *Urkundenbuch*, položka listináře č. XXV, s. 56–59; zde však pod datem 25. května (!) 1609. Situaci detailně rozebírá: BÄHLCKE, J., *Konföderation und Widerstand. Die politischen Beziehungen der böhmischen*

závazek poskytnout ohroženému spojenci do jednoho měsíce pomoc v síle tisíce jezdců a dvou tisíc pěšáků v případě, že by byla za jakýchkoli okolností porušena náboženská svoboda.⁷⁴⁷

Dne 9. července 1609 císař Rudolf ustoupil českým protestantským stavům a podepsal předložený návrh zákona Majestátu na náboženskou svobodu, známý zjednodušeně jako Rudolfův majestát. Ten potvrzoval svobodu vyznání, včetně České konfese.⁷⁴⁸ O šest týdnů později učinil císař obdobný krok také ve prospěch Slezska. V majestátu datovaném dne 20. srpna 1609 byl veškerému slezskému luteránskému obyvatelstvu povolen svobodný výkon víry. Luteránství a katolictví mělo být od nynějška zcela rovnoprávními konfesemi. Dne 26. srpna 1609 došlo také k podpisu dodatků, které stanovily, že výkon úřadu vrchního zemského hejtmana směl být svěřen pouze do rukou světského slezského knížete a vratislavským biskupem směl být zvolen pouze Slezan či Čech.⁷⁴⁹

Srovnání obou zákonů pro Čechy a pro Slezsko ukazuje, že si oba dokumenty v základních myšlenkách odpovídaly. Nicméně je možné najít rozdíly v preciznosti formulací jednotlivých ustanovení a tím také v možnostech jejich výkladu. Oba Majestáty platily pouze pro katolíky a příslušníky české, respektive augšpurské konfese. Na vyznavače kalvinismu se ustanovení nevztahovala. A ti tak byli i nadále postaveni mimo zákon.

Majestát pro Slezsko garantoval protestantům augšpurské konfese svobodu vyznání a plnou rovnoprávnost s katolíky. Je třeba zdůraznit, že rovnoprávnost konfesí byla explicitně stanovena také pro poddané v bezprostředních knížectvích a na územích podléhajících církevním hodnostářům.⁷⁵⁰ Velmi důležitá byla ustanovení týkající se uspořádání majetkové držby obou táborů. V majestátu pro Slezsko bylo jednoznačně stanoveno, že oběma církvím je potvrzena aktuální majetková držba a že je vyloučeno vznášet právní nároky na základě dřívějších vlastnických poměrů.⁷⁵¹ Luteráni směli zřídit konzistoř,⁷⁵² budovat kostely, školy a hřbitovy.⁷⁵³ Kontrolní instancí pro dodržování majestátu se měl stát vrchní zemský hejtman a zemští hejtmani bezprostředních knížectví.⁷⁵⁴

und mährischen Ständegemeinde vom Bruderzwist bis zum Aufstand gegen Habsburg (1608–1619), in: FHB, 13, 1990, s. 235–288, zejména s. 244–249, dále jen: BAHLCKE, Konföderation und Widerstand.

⁷⁴⁷ OeStA, HHStA, LA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, Fol. 38r–41v, zde fol. 39r+v.

⁷⁴⁸ Text dokumentu „Majestát Rudolfa II. na náboženské svobody“ z 9. července 1609 publikován v digitální knihovně České sněmy PSP ČR, dostupný z: <<http://www.snemovna.cz/eknih/snemy/majestat.htm>> [cit. 10. 5. 2018].

⁷⁴⁹ SCHÖNWÄLDER, Die Piasten, 3, s. 324.

⁷⁵⁰ OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 52r–59v, zde fol. 55v.

⁷⁵¹ Majestat und Privilegium, uber das Freye Exercitium der Augspurgischen Confession, des Landes Schlesien: OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 52r–59v, zde fol. 55r.

⁷⁵² Tamtéž, fol. 56v.

⁷⁵³ Tamtéž, fol. 57v.

⁷⁵⁴ Tamtéž, fol. 59r.

Slezské stavy vyjádřily svůj dík panovníkovi povolením mimořádné daně ve výši 50 tisíc dukátů.⁷⁵⁵ Vratislavský biskup arcivévoda Karel Rudolfův majestát nikdy neuznal.⁷⁵⁶ Prostřednictvím svého rady Fabia Ponza⁷⁵⁷ označil jeho ustanovení za nezávazná a protestoval proti němu také v listu slezským knížatům a stavům z 30. října 1609.⁷⁵⁸ Majestát podle něj přinášel katolíkům jen samé nevýhody a jemu samotnému „posměch a znevažování“. Rovněž se zdráhal uznat ustanovení týkající se majetkových poměrů. Zvláštní námitku pak vznesl proti oběma dodatkům a označil vyloučení vratislavského biskupa z úřadu vrchního zemského hejtmána za „nezaslouženou hanbu“ pro císařský dům.⁷⁵⁹

Karel dále zdůraznil, že za biskupskou volbu je odpovědná vratislavská kapitula, nikoliv stavy. Jeho rozhořčení ilustruje také výhrůžka, že v případě, že Slezané chtějí vyloučit cizince z biskupské volby, pak nebude žádný Slezan povolán do duchovního úřadu mimo území Slezska.⁷⁶⁰ Nakonec však i arcivévoda Karel musel rezignovat na své požadavky a podřídit se ustanovením majestátu.

Ve srovnání se zbytkem Evropy představovaly oba majestáty pozoruhodné projekty náboženské tolerance. Přesto však jimi nemohla být náboženská svoboda v Čechách a ve Slezsku trvale plně garantována, neboť císař Rudolf II. byl k podpisu obou dokumentů donucen jen pod tlakem okolností, a proto je považoval pouze za prozatímní nařízení.

Vzrůstající napětí pro porušování Rudolfova majestátu

Když se Rudolf II. v závěru své vlády pokusil vzít své ústupky v náboženské oblasti zpět, vystoupili Slezané otevřeně na straně jeho bratra Matyáše. A to i přes to, že jim Rudolf II. nabízel vytvoření slezského království a povýšení Vratislavi na hlavní město, zůstanou-li mu věrni.⁷⁶¹ Slezské stavy na to však nepřistoupily a již v květnu 1611 byl Rudolf II. donucen propustit je z příslušenství.⁷⁶² Hold novému králi proběhl 9. října 1611 ve Vratislavi, ale až poté, co Matyáš neochotně potvrdil veškerá privilegia včetně Rudolfova majestátu.⁷⁶³ Mezi další požadavky slezské stavovské obce patřilo například zřízení samostatné kanceláře pro

⁷⁵⁵ SCHÖNWÄLDER, Die Piasten, 3, s. 324.

⁷⁵⁶ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 169.

⁷⁵⁷ Fabius Ponzo císaři Rudolfovi II. (bez místa a data): OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 247v.

⁷⁵⁸ OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 2, fol. 103r–104r.

⁷⁵⁹ SCHICKFUS, Schlesische Chronica, 3, 1625, s. 90 an. Reakci vratislavského biskupa Karla se věnuje EICKELS, Schlesien im böhmischen Ständestaat, s. 84.

⁷⁶⁰ OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 2, fol. 103r–104r.

⁷⁶¹ FUKALA, R., Kniže Karel II., vrchní slezský hejtmán a přední protestantský politik, in: FELCMAN, O. – FUKALA, R. a kol., Poděbradové, Praha, 2008, s. 207.

⁷⁶² V listině z 1. června 1611 (Praha) potvrdili plnomocní zástupci slezských knížat a stavů v čele s vévodou Janem Kristiánem Lehnicko-Břežským, že byli císařem Rudolfem II. dne 22. května 1611 propuštěni z příslušenství: originál listiny slezských knížat a stavů NA Praha, AČK, sign. 2302, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2302/charter>> [cit. 18. 3. 2018].

⁷⁶³ Potvrzení privilegií k 7. říjnu 1611. ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 9.

Slezsko a obojí Lužici, přijetí zástupců Slezska do Apelačního soudu v Praze, či potvrzení Karla II. Minsterberského ve funkci vrchního zemského hejtmána. Díky těmto ustanovením měla být posílena pozice slezských knížat a stavů nejen vůči centrální vládě a českým stavům, ale také celoslezských institucí vůči bezprostředním knížectvím, jejichž hejtmánové stále častěji ignorovali výnosy vrchního zemského hejtmána i usnesení knížecího sněmu.⁷⁶⁴

Protestantská strana ve Slezsku však nezaznamenala na přelomu první a druhé dekády sedmnáctého století jen úspěchy. Byla oslabena například konverzí těšínského knížete Adama Václava (1574–1617) ke katolicismu.⁷⁶⁵ Kníže ihned poté zrušil svůj luteránský církevní řád z roku 1598 a zahájil rekatolizaci Těšínska. Protestanty pak stíhal se stejnou horlivostí jako krátce předtím katolíky.⁷⁶⁶

Společně s Adamem Václavem přestoupily na katolickou víru i jeho děti, Fridrich Vilém a Alžběta Lukrécie. Přestoupení těšínských Piastovců ke katolicismu však neznamenalo tak velké zvýhodnění prohabsburské strany, jak by se mohlo z perspektivy roku 1610 zdát. Kníže Adam Václav zemřel již roku 1617 a během období regentské vlády⁷⁶⁷ za jeho nezletilého syna Fridricha Viléma fakticky postupně převzala vládu Alžběta Lukrécie. Ta sice formálně pokračovala v rekatolizační politice svého otce a regentů, nicméně vzhledem k hroící depopulaci celého regionu⁷⁶⁸ nevynucovala provádění svých vlastních protireformačních opatření, a naopak začala do jisté míry držet nad protestanty ochrannou ruku. V této politice pokračovala i po kratičkém období osobní vlády Fridricha Viléma.⁷⁶⁹

Oddaností katolickému náboženství a horlivostí v prosazování protireformačních opatření byl znám také další konvertita, Karel z Lichtenštejna. Pro císaře znamenalo udělení Opavska Karlovi z Lichtenštejna mimo jiné možnost, jak v této protestantské zemi prosadit, po předchozích neúspěšných pokusech z první dekády sedmnáctého století, rekatolizaci. Nicméně

⁷⁶⁴ BAHLCKE, Schlesien, s. 54.

⁷⁶⁵ Není zcela jasné, kdy ke konverzi došlo. Nejpravděpodobněji se tak stalo v období prosince 1609 – brzkého jara 1610; výjimečně se objevuje informace o konverzi až v roce 1611. BAHLCKE, Schlesien, s. 54, uvádí rok 1610. I. Gunderman uvádí konverzi k roku 1611. GUNDERMAN, I., Markgraf Georg von Brandenburg-Ansbach, s. 43. Zcela jasné nejsou ani motivy této konverze. Především ve starší literatuře jsou často uváděny především materiální důvody. BIERMANN, Teschen, s. 218. Materiální důvody jsou předmětem zájmu také v případě studie: MACHEJ, A., Adama Waclawa księcia cieszyńskiego, zmiana wyznania w 1610 roku i okoliczności tego wydarzenia, in: Pamiętnik cieszyński 13, 1998, s. 5–12. Naopak R. Jež zdůrazňuje vnitřní motivy obrácení knížete: JEŽ, Dvojí konverze, s. 105 an.

⁷⁶⁶ BIERMANN, Teschen, s. 218.

⁷⁶⁷ Na ochranu protestantů Těšínského knížectví se na základě jejich stížností vyslovila knížata a stavy augšpurské konfese v listě z 23. května 1618 adresovanému poručíkům Fridricha Viléma. PALM, Acta publica, 1 (1618), s. 72–73. Stížnosti Těšínských měly být zmíněny také císaři prostřednictvím vyslanců slezských knížat a stavů v červenci 1618: Tamtéž, s. 133.

⁷⁶⁸ Kvůli nucenému odchodu nekatolíků za vlády Adama Václava a epidemii moru v roce 1623 zůstalo na Těšínsku, zejména v samotném Těšíně, mnoho pustých obydlí. Oznamení knížete Fridricha Viléma z roku 1624: SOA Karviná, AM Č. Těšín, inv. č. 44, sign. J. D. 84.

⁷⁶⁹ Viz hodnocení vlády Alžběty Lukrécie v: MICHEJDA, Dzieje kościoła. Byť je třeba vzít v úvahu, že se jedná o autora výrazně nakloněného protestantské straně.

vzhledem k dlouhotrvajícímu sporu tří opavských vyšších stavů s novým knížetem nebyly dopady předání knížectví do rukou Lichtenštejnů z hlediska náboženské otázky okamžité.⁷⁷⁰

Navzdory potvrzení slezských privilegií včetně Rudolfova majestátu králem Matyášem, se ve druhé dekádě sedmnáctého století opět začaly ve zvýšené míře prosazovat zesílené protireformační tendence i v dalších knížectvích.⁷⁷¹ Vedle pokračujícího sporu arcivévody Karla s protestantským obyvatelstvem Niského knížectví, byla situace mezi katolíky a protestanty napjatá i v bezprostředních knížectvích, kde se do čela protireformačních opatření postavili zdejší hejtmani.⁷⁷² Zachovaly se například doklady o stížnostech katolíků i protestantů v Hlohově, Ratiboři, Svídnici či Horním Hlohově.

V případě Niského knížectví vyvrcholil v letech 1612–1613 spor o výstavbu nekatolického kostela a školy ve městě Nise. Arcivévoda Karel nechtěl niskému měšťanstvu vyhovět a po otevřené vzpouře v roce 1612 odejmul protestantskému obyvatelstvu všechna práva zaručená Rudolfovým majestátem.⁷⁷³ Navíc do města povolal františkány (1614) a později také jezuity (1622), kteří měli zdejší obyvatelstvo přivést znovu do náruče katolicismu. Měšťané si však na biskupovy kroky opakovaně stěžovali u knížat a stavů zasedajících na knížecím sněmu. A i přes vyjádření podpory z jejich strany nebyl spor niského měšťanstva s vratislavským biskupem až

⁷⁷⁰ Převzetí Opavska Karlem z Lichtenštejna podporoval i přes rozpory v náboženském postoji k Habsburkům zcela loajální vrchní zemský hejtman Karel II. Minsterbersko-Olešnický. Souhlasil totiž s ideou upevnění státoprávní příslušnosti Opavska ke Slezsku.

⁷⁷¹ Varováním pro slezské protestantské stavy mohl být Matyášův postup v Rakousích, kde od roku 1593 zaváděl proti odporu místních stavů protireformační opatření. CONRADS, *Deutsche Geschichte*, s. 268.

⁷⁷² Zejména Karel Hanibal purkrabí z Donína, Jiří z Oppersdorfu, Grabus z Nechern, Jindřich z Bibranu.

⁷⁷³ K napjaté situaci zejména na panství vratislavského biskupa viz opis listu slezských stavů augšpurské konfese z 13. března 1610 na vratislavského biskupa: OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 77r–82v; list arcivévody Karla císaři Rudolfovi z 18. března 1610: tamtéž, fol. 69r–74v, a dále protestantským knížatům a stavům z 13. a 19. března 1610: tamtéž, fol. 75r–82v; Rudolf II. na Karla II. Minsterbersko-Olešnického 17. a 27. března 1610 (Praha) žádající vyřešení nedorozumění mezi knížaty a stavy vzhledem k blížícímu se zasedání knížecího sněmu: tamtéž, fol. 65r–66v, ve stejném smyslu pak Rudolf II. psal i arcivévodovi Karlovi 27. března 1610 (Praha): tamtéž, fol. 64r; list arcivévody Karla následníkovi trůnu arcivévodovi Ferdinandovi z 15. května 1610 (Nisa): tamtéž, fol. 63r+v; shrnutí pro stavy augšpurské konfese shromážděné na vratislavském sněmu: ze 17. května 1610: tamtéž, fol. 84r–86r; popis situace ze strany niských měšťanů (1610): tamtéž, fol. 87r–89r; zpráva vrchního zemského hejtmana o situaci v Nise před knížecím sněmem ze 13. listopadu 1612 (Olešnice): tamtéž, fol. 93r–94v; informace knížat a stavů ke stávající situaci ve věci stavby protestantského kostela a školy v Nise z 21. dubna 1613 (Vratislav): tamtéž, fol. 95r–98v; arcivévoda Karel císaři (16. května 1613): tamtéž fol. 99r–102v; císař Matyáš ve věci stížností arcivévody Karla na niské luterány hejtmanovi Karlovi II. (5. června 1613, Vídeň): Tamtéž, fol. 149r–150v, dále z 24. července 1613 (Linec): tamtéž, fol. 151; patent arcivévody Karla vůči niským nekatolíkům z 2. září 1613: tamtéž, fol. 153r–156v; Karel II. vratislavskému biskupovi Karlovi z 5. září 1613 (Olešnice): tamtéž, fol. 157r–158v; odpověď vratislavského biskupa z 10. září 1613 (Nisa): tamtéž, fol. 160r–167v; stanovisko niské městské rady: fol. 168r–172v; Ve zprávě o stavu Slezska z roku 1616 je uvedeno, že slezská knížata a stavy se usnesly bránit vzpurné poddané biskupa, který bránil realizaci požadavků luteránských měšťanů v Nise: tamtéž, fol. 317r. Další stížnosti niských měšťanů knížatům a stavům (k roku 1615) také v: APWr, *Księstwo Nyskie*, sign. 683. K vyřešení náboženské otázky v Nise bylo svoláno dokonce samostatné zasedání sněmu (22. listopadu 1616). Nicméně vzhledem k trvale opozičnímu postoji arcivévody Karla k protestantským stavům nedošlo k dohodě na řešení problémů. Ty navíc začaly komplikovat i jednání v dalších otázkách, mimo jiné schvalování berní. Odpověď arcivévody Karla na 17 bodů memoriálu knížecího sněmu z 23. května 1618 (12. června 1618, Nisa). PALM, *Acta publica*, I (1618), položka listináře č. V, s. 59–60; k záležitosti daní poznámka č. 1. V této souvislosti je však nutné zdůraznit také konfrontační postoj niských luteránů, jejichž radikalismem byli překvapeni i mnozí zástupci knížat a stavů.

do vypuknutí stavovského povstání úspěšně dořešen. Naopak, situace se zde nadále zhoršovala.⁷⁷⁴

Požadavku na stavbu luteránského kostela nechtěl císař vyhovět ani v případě města Ratiboř.⁷⁷⁵ Vedle výše uvedených případů evidovali zástupci protestantů stížnosti na porušování Rudolfova majestátu také Opolí, Skočově a Strumeni (na Těšínsku), v měste Opavě, či Horním Hlohově (v Opolsko-Ratibořsku).⁷⁷⁶ Z Hlohova zase pravidelně přicházely stížnosti katolického měšťanstva, podporovaného místními jezuiti.⁷⁷⁷

Toto porušování zásad zakotvených v Rudolfově majestátu přispělo rozhodující mírou k vystupňování napětí, které vedlo k připojení protestantských slezských knížat a stavů k české stavovské opozici.⁷⁷⁸ Nicméně je nutno podotknout, že přes četné pokusy katolické strany, nebyla protireformační opatření v této době moc úspěšná. Ve zprávě o stavu Slezska z roku 1616 se uvádí, že většina obyvatelstva s výjimkou duchovenstva a několika málo katolíků je protestantská.⁷⁷⁹

Vznik protestantské opozice

Konzervativního knížete Karla II. Minsterbersko-Olešnického začala v čele slezské politiky již během posledních let jeho působení v úřadu vrchního zemského hejtmana pomalu nahrazovat mladá generace protestantských knížat. Vedle Jana Jiřího Krnovského se jednalo zejména o bratry Jana Kristiána Břežského a Jiřího Rudolfa Lehnického. Ti se s přestupem ke kalvinismu postavili mimo platný zákonný rámec, neboť příslušnost k reformované víře stále nebyla povolena ve Slezsku, ani nikde jinde v habsburské monarchii a Říši. I tato skutečnost tak přispěla k jejich zájmu na rozšíření náboženské tolerance.

K nové generaci umírněných protestantských politiků patřili luteráni Jindřich Václav Bernštatský (1592–1639) a Karel Fridrich Olešnický (1593–1647), synové Karla II.

⁷⁷⁴ Ke zhoršení přispěl například mandát arcivévody Karla z 20. února 1618 proti luteránským, kalvínským a dalším heretickým, čarodějnickým apod. knihám, zpěvníkům, spisům a dalším podobným věcem. LAMBRECHT, Hexenverfolgung, s. 121.

⁷⁷⁵ Císař Matyáš na Karla II. Minsterbersko-Olešnického z 10. září 1614 (Linec): OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 310r+v.

⁷⁷⁶ PALM, Acta publica 1 (1618), s. 133.

⁷⁷⁷ Katoličtí měšťané 21. června 1614 císařovně Anně Tyrolské (1585–1618): OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 223r+v; a zejména spis jezuiti Martina Hilneria z Rosenbachu (jménem katolického měšťanstva Hlohova) z roku 1616: tamtéž, fol. 292r+v. K tématu rekatolizace Hlohovska také soupisy komisařů a katolických měšťanů Hlohova (bez data): tamtéž, fol. 225r, 293r,+r, 294r+v. Velkou roli v rekatolizaci Hlohova hrál vedle jezuitů i Karel Hanibal purkrabí z Donína (1588–1633), který zastával úřad dolnolužického fojta, poté prezidenta slezské komory, podílel se na konfiskaci Krnovska v roce 1621 a na protireformačních opatřeních zejména v Hlohovském, Svidnickém a Javorském knížectví. Palm, H., Dohna, Karl Hannibal Burgraf von, in: ADB, 5, 1877, s. 309, dostupné z: <<https://www.deutsche-biographie.de/pnd135698189.html#adbcontent>> [cit. 11. 5. 2018].

⁷⁷⁸ Slezské stavy augšpurského vyznání vystoupily na podporu stížností českých nekatolických stavů například 24. května 1618. PALM, Acta publica, 1 (1618), s. 69–71.

⁷⁷⁹ „diß Land ausser der Geistlichen und wenig Catholischen von der Catholischen Religion ganz und gar abgefallen“: OeStA, HHStA, LA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 316v.

Minsterbersko-Olešnického. Ti se však výrazněji prosadili až po porážce evangelických stavů v bitvě na Bílé hoře a útěku zimního krále.

Obě minsterberská knížata i Jiří Rudolf Lehnický a Jan Kristián Břežský se snažili na svých panstvích o tolerantní náboženskou politiku a zachování mírového soužití příslušníků všech konfesí. Naproti tomu Jan Jiří Krnovský se v roce 1616 pokusil uspořádat náboženské poměry na Krnovsku v duchu kalvinismu. Radikálně byla změněna především vnější forma bohoslužby.⁷⁸⁰ U obyvatelstva však tento krok narazil na odpor a nepokoje musely být potlačeny žoldněři.⁷⁸¹ Za toto počínání napomenul Jana Jiřího dne 4. června 1616 vrchní zemský hejtman Karel II. Minsterbersko-Olešnický, který přikázal také propustit vojáky a obnovit na Krnovsku předchozí stav. Markrabě se hájil tím, že si žoldněře najal jako osobní stráž.⁷⁸² Ještě téhož roku však došlo ke smíru mezi Janem Jiřím a měšťany. Pod ochranou krnovského knížete měli napříště stát všichni duchovní augšpurského i reformovaného vyznání.⁷⁸³ A obyvatelstvo knížectví díky tomu zažilo krátké období náboženské tolerance.

Navzdory tolerantní náboženské politice protestantských knížat uvnitř jednotlivých knížectví, začal ve vztahu k Habsburkům a jejich centralizační a rekatolizační politice převládat spíše radikální postoj. Po smrti Karla II. Minsterbersko-Olešnického roku 1617 byl totiž do funkce vrchního zemského hejtmana, po krátkém působení Adama Václava Těšínského,⁷⁸⁴ jmenován Jan Kristián Břežský. Ten se spolu s krnovským knížetem Janem Jiřím postavil do čela slezské protihabsburské politiky.⁷⁸⁵ Motivy Jana Jiřího pro otevřené vystoupení na straně stavovského povstání byly různorodé. Velký význam měl zajisté jeho osobní spor s habsburskými panovníky o uznání vlády nad Krnovskem a zástavními panstvími Bohumínem a Bytómí, stejně jako střet kalvinistických postojů knížete s rekatolizační politikou Habsburků.⁷⁸⁶ V případě Jana Kristiána Břežského však můžeme předpokládat, že jednal čistě z vnitřního přesvědčení.

Stavovské povstání

I po vypuknutí českého stavovského povstání Jan Kristián zpočátku preferoval, na rozdíl od krnovského knížete, mírové řešení sporů. Obával se vtažení země do dlouhé války, a tak se

⁷⁸⁰ Přehled opatření markraběte Jiřího publikován v: HUTTER-WOLAND, *Das Zeitalter nach der Reformation*, s. 116–118.

⁷⁸¹ Krátká zpráva k událostem v Hlubčicích: OeStA, HHStA, LA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 1, fol. 290r+v.

⁷⁸² BUCKISCH, G. F., *Observationes Historico-Politicae in Instrumentum Pacis Osnabrugo-Westphalicum, Statum Imperii Ecclesiasticum. Maxima ex parte repraesentatns, Franckfurt – Leipzig, 1722*, s. 532–551. (zde mimo jiné otištěna zpráva Karla II. z 4. června 1616, odpověď markraběte Jana Jiřího z 6. června 1616 a obšírný popis vývoje situace od téhož z 11. června 1616).

⁷⁸³ BUCKISCH, *Observationes Historico-Politicae*, s. 551–556.

⁷⁸⁴ Ke krátkému působení Adama Václava Těšínského v této funkci viz JEŽ, *Dvojí konverze*, s. 95–112.

⁷⁸⁵ V publikaci SLEZSKO, II., s. 82 je Jan Kristián Lehnicko-Břežský uveden jako nástupce Karla II. Minsterbersko-Olešnického v úřadu vrchního zemského hejtmana. Je zde vynecháno krátké působení těšínského knížete.

⁷⁸⁶ K problematice zapojení Jana Jiřího Krnovského do protihabsburského povstání detailně FUKALA, R., *Jan Jiří Krnovský: stavovské povstání a zápas s Habsburky*, České Budějovice, 2005.

snažil dělat prostředníka mezi panovníkem a slezskou protestantskou opozicí. Císař Matyáš jej varoval ještě na konci května 1618 před vměšováním do českých záležitostí.⁷⁸⁷ Jan Kristián poté svolal užší sněm k jednání do Břehu. Rokování se účastnili i vyslanci z Čech. Požadovali, aby Slezané dostáli svým slibům a poskytli pomoc na základě česko-slezského obranného spolku z roku 1609. Slezská knížata a stavy se však nejdříve pokusily působit jako zprostředkovatelé a s vidinou uzavření míru mezi povstalci a panovníkem vypravili poselstvo k jednání do Vídně.⁷⁸⁸ Poselstvo pod vedením knížete Jana Kristiána mělo panovníka rovněž upozornit na porušování jednotlivých článků Rudolfova majestátu, zejména v Niském knížectví. Delegace naléhavě prosila o odstranění přečinů proti majestátům v obou korunních zemích a důrazně ho varovala před válkou, jejíž následky by mohly být i vzhledem ke stále hrozícímu tureckému nebezpečí nedozírné.

Jednání však nepřinesla žádný hmatatelný úspěch. Panovník sice oslovil vratislavského biskupa Karla, poručníky těšínského knížete, Karla z Lichtenštejna, opolského hejtmána a další ve věci stížností na porušování náboženské svobody,⁷⁸⁹ kníže Jan Kristián byl jmenován vrchním zemským hejtmánem⁷⁹⁰ a Ferdinand II. v dubnu 1619 potvrdil privilegia slezských stavů včetně Rudolfova majestátu,⁷⁹¹ v praktické rovině však ke změnám nastaveného kurzu nedošlo. S odvoláním na 233 stížností proti porušení ustanovení Rudolfova majestátu se však Slezané zapojili do povstání.⁷⁹²

⁷⁸⁷ ROPELL, R., Das Verhalten Schlesiens zur Zeit der böhmischen Unruhen. März bis Juli 1618, in: ZVGS 1, 1855, s. 1–32, zde s. 13.

⁷⁸⁸ Instrukce vyslancům knížat a stavů ve Vídni z 14. července 1618 (Vratislav): PALM, Acta publica, 1 (1618), s. 132–137. Knížata a stavy zde zdůraznily na 200 stížností protestantů proti porušování Rudolfova majestátu – s. 133. K jednotlivým stížnostem také písemné stanovisko knížat a stavů augšpurské konfese císaři z 14. července 1618: tamtéž, s. 147–149. A dále propozice slezských vyslanců z 16. srpna 1618, která se detailně věnuje všem oblastem, ve kterých mělo k porušení majestátu dojít: tamtéž, s. 220–226.

⁷⁸⁹ Odpověď císaře slezským vyslancům z 30. srpna 1618 (Vídeň) a také rozkazy vratislavskému biskupovi ve věci niských stížností, poručníkům těšínského knížete v záležitostech Těšína, Skočova a Černé Vody, a opolskému hejtmánovi ve věci Ratiboře a Horního Hlohova a na Karla z Lichtenštejna v záležitostech města Opavy (všechny z 30. srpna 1618, Vídeň): PALM, Acta publica, 1 (1618), s. 226–237. Je však třeba připustit, že i katolíci si stěžovali na porušování svých práv. Kromě výše zmíněných případů katolického měšťanstva Hlohova viz Gravamina katolických knížat a stavů (1619): PALM, H. (hrsg.), Acta publica. Verhandlungen und Korrespondenzen der schlesischen Fürsten und Stände, 2 (1619), Breslau, 1869, s. 43–52, dále jen PALM, Acta publica, 2 (1619).

⁷⁹⁰ Jan Kristián dosud působil pouze jako „správce“ vrchního úřadu ve Vratislavi. Vrchním zemským hejtmánem byl jmenován 30. srpna 1618. PALM, Acta publica, 1 (1618), s. 272.

⁷⁹¹ Opis: OeSta, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 2, fol. 4r–6v.

⁷⁹² BAHLCHE, s. 55. Ke genezi vyjednávání Slezanů s českými opozičními stavy viz instrukce vyslancům v Praze z 9. února 1619: PALM, Acta publica, 2 (1619), s. 43–51. Srovnej také instrukci vyslancům k jednání s českými direktory z roku 1618: PALM, Acta publica 1 (1618), s. 137–140; Shromáždění evangelických stavů ve Vratislavi 12. ledna 1619 (svolané Janem Kristiánem 11. ledna 1619): PALM, Acta publica 2 (1619); List slezských knížat a stavů na české direktory z 11. února 1619: tamtéž, s. 63–65. K výčtu stížností na porušování Rudolfova majestátu: tamtéž, s. 226–253. Na 120 stížností z celkem 200 zde uvedených se týkalo Niského knížectví.

Krnovský kníže Jan Jiří zatím v pozici vrchního velitele slezských ozbrojených sil verboval vojsko a připravoval zemi k obraně.⁷⁹³ V pozici sekretáře protestantské Unie také zahájil jednání na podporu povstání.⁷⁹⁴

Dne 31. července 1619 podepsali čeští a slezští zástupci na pražském generálním sněmu články konfederace.⁷⁹⁵ Do poloviny srpna 1619 se k nim připojily také další vedlejší země Koruny české: Morava, Horní a Dolní Lužice, stejně tak i Horní a Dolní Rakousy. Do konfедераční smlouvy byla zanesena nejdůležitější ustanovení Rudolfova majestátu. Dne 4. září 1619 bylo potvrzeno také 23 slezských artikulů k článkům konfederace.⁷⁹⁶ Majestát měl od nynějška platit také na Moravě a v obou Lužicích. V konfederovaných zemích mohly být nejdůležitější úřady napříště obsazovány jen protestanty. Městské rady měly být složeny podle paritního principu z katolíků a protestantů. V převážně nekatolických městech však měly být výlučně protestantské. Otevřeně bylo deklarováno právo stavů na odpor proti panovníkovi.

Shromážděné stavy pak dne 27. srpna 1619 zvolily králem falckého kurfiřta Fridricha V. (1596–1632). Jeho volbu s nadšením přivítal zejména Jan Jiří Krnovský. Na rozdíl od něj byli oba minsterbersko-olešnickí vévodové Karel Fridrich a Jindřich Václav k počínání nového krále přinejmenším skeptičtí. Před spojenectvím s Falci preferovali spíše vazby na Sasko. Také Jiří Rudolf Lehnický se klonil raději k umírněným postojům svých olešnických příbuzných a usiloval o mocenskou rovnováhu, nicméně volbu Fridricha Falckého českým králem akceptoval. Dne 23. února 1620 došlo k holdu slezských stavů novému králi ve Vratislavi.⁷⁹⁷ Následně Fridrich rozšířil ustanovení náboženské svobody také na příslušníky reformované víry a kalvinismus tak byl poprvé na slezském území uznán jako povolené náboženství.⁷⁹⁸

Porážka opozičních protestantských stavů na Bílé hoře dne 8. listopadu 1620 umožnila Ferdinandovi II. provést v Čechách a v rakouských zemích rekatolizaci. Ve Slezsku však byla situace odlišná. Kníže Jindřich Václav Minsterbersko-Olešnický vystoupil proti novým plánům Jana Jiřího Krnovského, který byl mezitím Fridrichem Falckým jmenován vrchním velitelem povstalecké armády,⁷⁹⁹ na další odpor proti Habsburkům. A přesvědčil většinu účastníků vratislavského sněmu, aby vyzvali Fridricha Falckého k opuštění země.⁸⁰⁰ Zimního krále

⁷⁹³ List Jana Jiřího Krnovského na Jana Kristiána z 1. února 1619: PALM, *Acta publica*, 2 (1619), s. 68–71. Vojsko v počtu 4 tisíce pěších a 2 tisíce jízdních rozmístěno zejména (byť ne výlučně) v oblasti kladských hranic.

⁷⁹⁴ Na zahraničních jednáních jej zastupoval krnovský hejtman Hartvík ze Stittenu (1563–1622). FUKALA, R., Hartvík ze Stittenu – hohenzollernský tajný rada a nejvyšší zemský úředník, in: AÜPO, *Facultas Philosophica, Historica* 30, Olomouc, 2001, s. 85–96.

⁷⁹⁵ BÄHLCKE, J., *Regionalismus*, 4, s. 309–345. Text konfедераční smlouvy publikován v: PALM, *Acta publica*, 2 (1619), s. 367–385. Tento krok se však netýkal stavů Opavského knížectví, které i v otázce připojení ke stavovskému povstání postupovalo zcela samostatně a ke konfederaci přistoupilo až v lednu 1620.

⁷⁹⁶ Výtah ze slezských artikulů publikován v: BÄHLCKE, *Schlesien*, s. 56.

⁷⁹⁷ BÄHLCKE, *Schlesien*, s. 56. MACHILEK, *Reformation und Gegenreformation in Schlesien*, s. 24.

⁷⁹⁸ Listina Fridricha Falckého vratislavským kalvínům z 5. března 1620: PALM, *Acta publica*, 3 (1620), s. 56–58.

⁷⁹⁹ Jmenování k 23. dubna 1621. WEBER, *Das Verhältniß Schlesiens*, s. 193.

⁸⁰⁰ Jednalo se o vratislavský sněm svolaný na návrh Fridricha Falckého z 2. prosince 1620. Ve stejném dokumentu informuje Jana Kristiána (ten nadále působil v pozici vrchního zemského hejtmana – tento post mu byl potvrzen Fridrichem Falckým 3. března 1620) o porážce v bělohorské bitvě: PALM, H. (hrsg.), *Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände*, 3 (1620), Breslau, 1872, s. 227–228,

následoval do exilu také kníže Jan Kristián Břežský, který se obával trestu za účast na povstání.⁸⁰¹ Jan Jiří Krnovský byl stejně jako Fridrich Falcký potrestán říšským achtem vyhlášeným 22. ledna 1621.⁸⁰² Stále však pokračoval v aktivitách na podporu stavovské opozice a zimního krále. Krnovským stavům však umožnil, aby si vybraly, zda budou nadále podporovat Fridricha Falckého, nebo zda se přikloní k habsburskému panovníkovi.⁸⁰³

Drážďanský akord

Minsterbersko-olešnická knížata Jindřich Václav a Karel Fridrich se díky svým kontaktům se saským kurfiřtem Janem Jiřím I. (1585–1656) zasloužila o vyjednání tzv. Drážďanského akordu.⁸⁰⁴ Saský kurfiřt vymohl u svého habsburského spojence pro slezské a také kladské⁸⁰⁵ protestanty mnohé ústupky. Saská politika byla sice na jedné straně již tradičně přátelská vůči císaři, na druhé straně by však protestantský kurfiřt neměl žádný prospěch z trvalého oslabení svých souvěrců ve Slezsku. Mimo to bylo v jeho zájmu ukončit vojenské střetnutí co nejrychleji a s co nejmenšími náklady. Jako záruku za odškodnění vzniklých válečných výdajů získal kurfiřt do zástavy Lužici, která pak zůstala v saském držení již na trvalo.⁸⁰⁶ Také z těchto důvodů mělo Slezsko možnost podřídit se císaři za velmi výhodných podmínek, zejména ve srovnání se stavy českými a moravskými. Ty byly za povstání potrestány zrušením zemských privilegií a také vlnou procesů a konfiskací.⁸⁰⁷ Konfiskace proběhly také ve Slezsku, ovšem

dále jen: PALM, *Acta publica*, 3 (1620). K potvrzení Jana Kristiána vrchním zemským hejtmanem: tamtéž, s. 81. Když se Fridrich Falcký dozvěděl o porážce Moravanů, opustil slezské území. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 37.

⁸⁰¹ FUKALA, R., Hořký konec knížecí dynastie, in: FELCMAN, O. – FUKALA, R. a kol., *Poděbradové, rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha, 2008, s. 212–237, zde s. 222.

⁸⁰² WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens*, s. 193. Klatba byla vyhlášena také nad Fridrichem Falckým, Kristiánem Anhaltským (1568–1730), velitelem českého stavovského vojska, a Jiřím Fridrichem Hohenlohe (1569–1645), velitelem jízdy stavovského vojska v bitvě na Bílé hoře. Vyhlášení říšské klatby v tištěné podobě: *Copia Kayserlicher Aachts-Erklärung / wider Pfaltzgraf Friderich Churfuersten. Wie auch Wider Hanns-Georgen den Eltern / Marggrafen zu Brandenburg; Christian Fuersten zu Anhalt; und Georg-Friderichen Grafen zu Hohenloe*, dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=XE5bAAAACAAJ&hl=cs&pg=PA1#v=onepage&q&f=false> [cit. 3. 5. 2018]. Vyhlášení interdiktů se však netýkalo jen protestantského tábora, církevní klatbou byly v červnu 1621 postiženy například všechny slezské konventy dominikánského řádu za připojení svého podpisu k článkům konfederace. ŠTĚPÁN, *Die polnischen Dominikaner*, s. 113.

⁸⁰³ Originál listu Jana Jiřího z 31. března 1621 (Svídnice): ZAO, AS, inv. č. 566, sign. B II-13. K dalším aktivitám Jana Jiřího viz jeho korespondence z roku 1622 publikovaná v: KREBS, J. (hrsg.), *Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände*, 5 (1622–1625), Breslau, 1880, passim, dále jen: KREBS, *Acta publica*, 5 (1622–1625).

⁸⁰⁴ Viz podrobná instrukce pro vyslance slezských knížat a stavů k saskému kurfiřtovi Janu Jiřímu z 2. ledna 1621: PALM, H. (hrsg.), *Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände*, 4 (1621), Breslau, 1875, s. 28 an., dále jen: PALM, *Acta publica*, 4 (1621). Jedním z vyslanců byl také Karel Fridrich Minsterbersko-Olešnický.

⁸⁰⁵ Původní zahrnutí Kladska bylo zrušeno jako trest za vytrvalý odpor zdejšího obyvatelstva po dobytí Kladska spojenými císařskými a saskými oddíly v říjnu 1622. V Kladském hrabství pak byla zahájena úspěšná rekatolizace pod dohledem arcivévodě Karla. HERZIG, *Konfession*, s. 19.

⁸⁰⁶ K saské držbě Lužice viz také lenní listiny pro saské kurfiřty: LÜNIG, *Corpus iuris feudalis*, II, položka listináře č. VI a VII, s. 16–28.

⁸⁰⁷ Konfiskace představovaly velkou příležitost i pro šlechtu věrnou Habsburkům, obrovských zisků konfiskátů dosáhli například Karel z Lichtenštejna a Albrecht z Valdštejna. Více viz kapitola Majetkové zázemí.

jejich rozsah byl ve srovnání s moravskými a českými konfiskacemi téměř zanedbatelný. Většího rozsahu nabyly pouze na Opavsku a Krnovsku.⁸⁰⁸

Drážďanský akord z 28. února 1621⁸⁰⁹ znamenal amnestii pro téměř celé Slezsko⁸¹⁰ s výjimkou osoby knížete Jana Jiřího Krnovského,⁸¹¹ kterému bylo zabaveno celé Krnovské knížectví a definitivně přišel také o držbu zástavních panství Bytom a Bohumín.

Ferdinand II. potvrdil rovněž Rudolfův majestát, stejně jako další privilegia a svobody zdejších protestantských knížat a stavů.⁸¹² Ty ovšem musely uznat Ferdinanda II. za svého zákonitého panovníka⁸¹³ a zaplatit mu pokutu ve výši 300 tisíc rýnských zlatých.⁸¹⁴ Stavové se také museli vzdát části svých privilegií. Na sněmech měli v budoucnu jednat zpravidla již jen o daních. Hold slezské stavovské obce Ferdinandovi II. proběhl 11. června 1621.⁸¹⁵ Vrchním zemským hejtnanem byl na místo svého bratra Jana Kristiána jmenován Jiří Rudolf. Ten pak během svého mandátu udržoval úzké vztahy se saským kurfiřtem a také se saským a posléze císařským vojevůdcem Wolfem z Mansfeldu.⁸¹⁶

Drážďanský akord se vztahoval na většinu slezských knížectví s výjimkou Opavska a Krnovska, kde proběhlo několik již zmiňovaných procesů s účastníky protihabsburského povstání. Za hlavního viníka vzpoury slezské stavovské obce byl označen krnovský kníže Jan

⁸⁰⁸ Větší část konfiskací proběhla v oblasti Opavského a Krnovského knížectví. Problematice konfiskací v tomto prostoru, jejich fázování a územním dopadům se věnuje podrobně ZUKAL, J., *Slezské konfiskace 1620–1630. Pokutování provinilé šlechty v Krnovsku, Opavsku a Osoblažsku po bitvě bělohorské a po vpádu Mansfeldově*, Opava, 1916. Celá kapitola je věnována slezským konfiskacím také v monografii: KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 419–444, pro první kolo konfiskací zejména s. 429–434.

⁸⁰⁹ Text Drážďanského akordu publikován: KUZMÁNY, *Urkundenbuch*, položka listináře č. XXVII, s. 64–65.

⁸¹⁰ „Die Fürsten und Stände in Ober und Nieder-Schlesien sollen Pardon haben, und ihrer begangenen Irrthümer ferner nicht gedacht, noch über kurz oder über lang von Grössten zum Kleinsten und von Kleinsten zum Grössten nicht gestraft werden.“ Drážďanský akord, článek I.

⁸¹¹ OeStA, HHStA, LA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 3, fol. 1/3v; „Marggraf Johann Georg zu Brandenburg und Fürst Christian zu Anhalt, als welche vor Verfertigung dieses Accords von kaiserl. Maj. in die Acht und Oberacht erklärt, sollen hiervon ausgeschlossen sein.“ Drážďanský akord, článek X.

⁸¹² OeStA, vHHStA, LA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 3, fol. 1/4r; „Se. Churfürstl. Gnaden wollen bei kaiserl. Maj. Fleissig intercediren, dass sie bei dem Majestätsbrief geschützt, ihnen ihre Privilegien confirmirt.“ Drážďanský akord, článek VI. Vlastní potvrzení privilegií ze 17. dubna 1621: PALM, *Acta publica*, 4 (1621), s. 163–165.

⁸¹³ „Sie sollen und wollen Kaiser Ferdinandum für ihren rechten, erwählten, gekrönten und gesalbten König und Ober-Herzog in Schlesien achten, ehren und halten, und auch mit neuer Eides-Pflicht bekräftigen.“ Drážďanský akord, článek II.

⁸¹⁴ OeStA, vHHStA, LA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 3, Konv. 3, fol. 1/3v; „Ihre kaiserl. Maj. Sollen und wollen die Schlesier innerhalb Jahres-Frist vom Tage Georgii an in dreien Fristen, deren sie sich förderlichst vergleichen, und gegen Ihre kaiserl. Maj. Erklären wollen, zur Bezahlung der Kriegskosten drei Tonnen Goldes baar erstatten.“ Drážďanský akord, článek III.

⁸¹⁵ KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 428.

⁸¹⁶ Wolf z Mansfeldu (1575–1638) působil nejprve v saských kurfiřtských službách, poté přešel do císařské armády. Ke korespondenci s Jiřím Rudolfem Lehnickým v první polovině dvacátých let: PALM, *Acta publica*, 5 (1622–1625), *passim*.

Jiří, kterému byl zkonfiskován veškerý majetek. Krnovsko tak připadlo Karlovi z Lichtenštejna, jenž získal zpět i své opavské majetky zabavené zdejšími stavy během povstání.⁸¹⁷

Nová fáze rekatolizace po porážce stavovského povstání

Nábožensky nejednotné Slezsko narušovalo jeden ze základních pilířů habsburské monarchie. Vídeňský dvůr byl proto i nadále, navzdory ustanovením Drážďanského akordu, odhodlaný provést úplnou rekatolizaci slezského území. Opatření na podporu rekatolizace a zvýšení panovnické autority se stala předmětem dvou dobrozdání z let 1621⁸¹⁸ a 1625.⁸¹⁹ V prvním z nich bylo, pravděpodobně Otto Nosticem († 1630), doporučeno provést rozsáhlé změny v politické, administrativní, sociální i hospodářské oblasti.⁸²⁰ Mezi konkrétní opatření mělo patřit obsazování úřadů pouze prověřenými katolíky, rozšíření komorních držav, rušení protestantských škol a obnovení zákazu studia Slezanů na kalvínských univerzitách v Říši. Druhé memorandum bylo zaměřeno především na spolupráci s jezuiti a vzdělávání.⁸²¹

Faktickým zástupcem císaře v zemi se stal nově jmenovaný prezident slezské komory Karel Hanibal purkrabí z Donína, přesvědčený zastávce rekatolizace a centralizace. Ten obdržel nové rozsáhlé pravomoci. Ve správní oblasti se císař se zaměřil na zvětšení svého vlivu na knížecím sněmu jakožto nejvýznamnější stavovské instituci celoslezského významu. Prováděl zásahy do zemského zřízení s cílem omezit spolurozhodovací právo slezských knížat a stavů. Zástupci knížat a stavů pozbyli pravomoci vydávat usnesení pouze ze své pravomoci. Do budoucna se tak mělo stávat pouze prostřednictvím císařských patentů. Navíc byl v roce 1624 obnoven zákaz svolávání knížecích sněmů bez císařského svolení. Knížecí sněm tak byl de facto degradován na instituci, jejímž jediným právem bylo potvrzovat panovníkem požadované daně.⁸²²

Již v roce 1622 byla obnovena protireformační opatření v Niském knížectví a rekatolizace byla zahájena také na Opavsku a Krnovsku přeneseném na Karla z Lichtenštejna.

Podpora katolických řádů, zejména jezuitů

Vratislavský biskup Karel se zaměřil také na posílení katolicismu cestou osobní a finanční podpory katolickým řádům,⁸²³ zejména jezuitům. Jeho podpora jezuitů však měla trvalejší efekt

⁸¹⁷ Zabavení proběhlo z rozhodnutí vratislavského knížecího sněmu.

⁸¹⁸ Denkschrift wegen Reformation der schlesischen Verfassung (1621) publikováno v edici: KREBS, Acta publica, 5 (1622–1625), s. 9–27.

⁸¹⁹ BAHLCHE, Schlesien, s. 57.

⁸²⁰ K pravděpodobnému zapojení Otto Nostice KREBS, Acta publica, 5 (1622–1625), s. 9, poznámka č. 1. Denkschrift wegen Reformation der schlesischen Verfassung (1621),

⁸²¹ MACHILEK, Reformation und Gegenreformation in Schlesien, s. 25.

⁸²² BAHLCHE, Schlesien, s. 58. Schönwalder však striktní omezení pravomocí knížecího sněmu pouze na daňové záležitosti uvádí až k roku 1640: SCHÖNWALDER, Die Piasten, 3, s. 100.

⁸²³ V předreformačním Slezsku bylo zastoupeno mnoho katolických řádů: johanitů, Řádu německých rytířů, augustiniánů – kanovníků, augustiniánů – eremitů, benediktinů, cisterciáků, premonstrátů, kartuziánů, křižovníků s červenou hvězdou, křižovníků s dvojitým červeným křížem a zejména františkánů – observantů (bernardinů),

pouze v Nise a Hlohově. Do Nisy byl tento řád povolán přímo biskupem Karlem v roce 1622.⁸²⁴ Jezuitská kolej zde získala jak dočasné prostory v okolí biskupské rezidence, tak definitivní sídlo, kterým se stal klášter řádu křižovníků s červeným křížem,⁸²⁵ a kostel Nanebevzetí P. Marie. Tyto prostory arcivévoda Karel na vlastní náklady rozšířil o čtrnáct měšťanských domů, kostel Božího Těla a další pozemky. Listinou z 9. února 1623 přislíbil vystavět kostel, kolej, gymnázium, univerzitu, konvikt a seminář. Dále řádu poskytl prostředky ve výši 60 tisíc míšeňských kop, městečko Hlucholazy s dvorem Rottenfest, dvůr Carolinum u Nisy⁸²⁶ a tzv. zámeckou louku.⁸²⁷ Výměnou za komendu Řádu německých rytířů v Brixenu získal arcivévoda Karel také panství Albrechtice, které bylo zkonfiskováno Janu Kryštofovi z Valdštejna.⁸²⁸ I toto panství, společně s dvorem v Červené Vodě, daroval arcivévoda niské jezuitské koleji.⁸²⁹

Karel přislíbil koleji i další statky, ale záměr se již nepodařilo zrealizovat. Stávající dary byly potvrzeny listinou ze 4. listopadu 1624. Arcivévoda současně přislíbil důchod 6000 tolarů z příjmů vratislavského biskupství a 600 sáhů dřeva z biskupských lesů. V závěti odkázal koleji mimo jiné i svou knihovnu. Všechny tyto fundace potvrdil niské koleji nejprve císař a posléze i papež Urban VIII.⁸³⁰ Další dary pak dostali jezuité od měšťanů.⁸³¹ Díky přízni císaře získali také, jako náhradu za utrpené válečné škody, seminář ve Vídni s ročním platem 2600 rýnských zlatých.⁸³² Tato skutečnost jim umožnila udržet v Nise trvalé řádové zastoupení. Nicméně je

minoritů a dominikánů. Z ženských konventů se ve Slezsku nacházely kláštery benediktinek, cisterciáček, augustiniánek, premonstrátek, dominikánek, klarisek a magdalenitek.

⁸²⁴ K založení niské jezuitské koleje: listina arcivévody Karla ze 14. dubna 1622 (Nisa) k udělení rezidence a koleje v Nise jezuitskému řádu: ZAO, ŘJ Nisa, inv. č. 45, sign. 3, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F6551519237A11E4B501000C29D8B843&scan=1>> [18. 3. 2018].

⁸²⁵ Nová rezidence byla k dispozici 5. prosince 1623. Křižovníci náhradou obdrželi pustý klášter františkánů, který prošel nákladnou opravou, a kostel sv. Petra a Pavla. Ke směně majetku řádu jezuitů a křižovníků viz také potvrzení smlouvy o směně majetku obou řádů, v jejímž rámci jezuité náhradou za kostel a klášter postoupili křižovníkům dům u městských hradeb, ze strany biskupa Karla Ferdinanda Vasy z 20. března 1649 (Varšava): ZAO, ŘJ Nisa, inv. č. 48, sign. 35, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=AA3ED8BE83BE11E187A40025649FEBC7&scan=1>> [cit. 23. 4. 2018].

⁸²⁶ KLOS, Jesuité v Nise, s. 3.

⁸²⁷ Listina arcivévody Karla ze dne 13. května 1624 (Nisa), kterou udělil jezuitskému řádu v Nise tzv. „zámeckou“ louku u obce Brzezia Łąka (Kunnersdorff), ZAO, ŘJ Nisa, inv. č. 46, sign. 4, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F655155F237A11E4B501000C29D8B843&scan=1>> [cit. 18. 3. 2018].

⁸²⁸ Geschichte Schlesiens, 3, s. 493.

⁸²⁹ Listinou z 31. července 1623; dvůr v Červené Vodě zakoupen od biskupského lékaře Kašpara Jaschkeho; KLOS, M., Jesuité v Nise, s. 3.

⁸³⁰ Císařské potvrzení z 26. května 1625, papežské potvrzení z 10. prosince 1626: tamtéž, s. 3.

⁸³¹ Například dar Tobiáše Hentschela z roku 1624, nebo Anny Gebauerové pro seminář sv. Anny – viz potvrzení niskou městskou radou z 10. října 1630 (Nisa), ZAO, ŘJ Nisa, inv. č. 47, sign. 2, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=AA3ED89583BE11E187A40025649FEBC7&scan=1>> [cit. 23. 4. 2018].

⁸³² KNOZ, Pobělohorské konfiskace, s. 434, včetně poznámky č. 396.

zajímavé, že přes tuto masivní podporu jezuitskému řádu klesl počet nekatolíků v Nise z 420 v roce 1619 na 363 v roce 1626.⁸³³

V podpoře nízkého zastoupení jezuitského řádu pokračoval i Karlův nástupce ve funkci vratislavského biskupa, Karel Ferdinand Vasa. Ten jim ještě za svého života postoupil obnos ve výši 2560 tolarů.⁸³⁴ A ve své závěti jim odkázal 240 tisíc rýnských zlatých. Za tyto prostředky pak byl vystavěn nový kostel v Nise.⁸³⁵

V Hlohově se jezuité usadili o tři roky později na základě pozvání zdejšího hejtmana Jiřího III. z Oppersdorffů z roku 1625⁸³⁶ a jako fundace posloužila pokuta ve výši 55 tisíc rýnských zlatých, kterou musel zaplatit Jan ze Schönaichu jako trest za holdování Fridrichovi Falckému.⁸³⁷ Dočasně byl řád činný také v Zaháňském knížectví, do kterého jej povolal roku 1628 nový kníže Albrecht z Valdštejna. Ten podpořil také jezuitu v Opavě, když jim poskytl fundaci ve formě nároku na výpalné ve výši 43 tisíc říšských tolarů, které mu město Opava dlužilo od roku 1627.⁸³⁸ Vzhledem k neschopnosti města zajistit potřebný obnos, došlo roku 1655 k dohodě, potvrzené knížetem Karlem Eusebiem z Lichtenštejna, na základě které získal řád na místo peněz nemovitý majetek.⁸³⁹ Již Karel z Lichtenštejna udělil opavským jezuitům v roce 1625 zdejší farní kostel⁸⁴⁰ a Karel Eusebius jim v roce 1642 postoupil 40 tisíc rýnských zlatých na obživu a dalších 10 tisíc rýnských zlatých na stavbu kláštera a kostela.⁸⁴¹ A pamatoval na ně i ve své závěti. Za odkázané prostředky pak řád pořídil statek Šilheřovice.⁸⁴² Vratislavský biskup Leopold Vilém se ve prospěch jezuitů vzdal kostela sv. Jiří, který byl

⁸³³ HUTTER, U., Geschichte der evangelischen Gemeinde zu Neisse, in: Neisse. Das Schlesische Rom. Ausstellungskatalog, 1988, s. 230–232, zde s. 231. KREBS, Acta publica, 6 (1626), s. 159 an.

⁸³⁴ Listina z 30. prosince 1653, ZAO, ŘJ Nisa, inv. č. 50, sign. 18, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F6551551237A11E4B501000C29D8B843&scan=1>> [cit. 22. 4. 2018].

⁸³⁵ SKŘIVÁNEK – TOVAČOVSKÝ, Vratislavští biskupové, s. 57.

⁸³⁶ HERZIG, Konfession, s. 21.

⁸³⁷ Tamtéž, s. 31.

⁸³⁸ Listina z 26. ledna 1629 (Güstrow): ZAO, ŘJ Opava, sign. C17, v digitalizované podobě dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVA/C_17/charter> [cit. 1. 4. 2018]. Purkmistr, městská rada a další představitelé Opavy se 5. března 1629 zavázali ke splacení dotčené částky: ZAO, ŘJ Opava, sign. G18, v digitalizované podobě dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVA/G_18/charter> [cit. 1. 4. 2018].

⁸³⁹ Konfirmace dohody Karlem Eusebiem z Lichtenštejna z 10. května 1655 (Valtice): ZAO, ŘJ Opava, sign. G13, v digitalizované podobě dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVA/G_13/charter> [1. 4. 2018]. Již v roce 1625 přenesl na jezuitu opavský farní kostel Karel z Lichteštejna.

⁸⁴⁰ ŠTĚPÁN, Die polnischen Dominikaner, s. 113.

⁸⁴¹ 1. ledna 1642 (Valtice): ZAO, ŘJ Opava, sign. A 1a, v digitalizované podobě dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVA/A_1_a/charter> [cit. 1. 4. 2018].

⁸⁴² Povolení císaře Leopolda I. z 3. března 1674 (Víděň) ke koupi statku Šilhěřovice jezuitským řádem: ZAO, ŘJ Opava, sign. D16, v digitalizované podobě dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVA/D_16/charter> [cit. 4. 4. 2018].

původně v majetku Řádu německých rytířů.⁸⁴³ Další prostředky získávali jezuité také z darů katolických měšťanů, šlechty, případně z odkazů vlastních členů.⁸⁴⁴ V Opavě můžeme hodnotit počínání jezuitů jako úspěšné, neboť se jim zde podařilo dokončit protireformační aktivity započaté olomouckým biskupem kardinálem Františkem z Ditrichštejna a dominikánským řádem, zejména pak převorem Felixem z Vilna.⁸⁴⁵ Další jezuitské rezidence byly založeny ve Svídnici a Vratislavi.⁸⁴⁶

Obrázek 21: Slezské zastoupení jezuitského řádu ve druhé polovině 17. století

Zdroj: zpracováno autorkou.

Po prvních úspěších arcivévodý Karla a jezuitského řádu však měly protireformační kroky pouze omezený dopad. Jedním z důvodů byly opakované vpády protestantských vojsk na

⁸⁴³ Povrzení Jana Kašpara z Ampringenu z 4. června 1672 k udělení kostela knížetem Leopoldem Vilémem (16. června 1655): ZAO, ŘJ Opava, sign. 28, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVA/28/charter>> [cit. 11. 5. 2018]

⁸⁴⁴ Například dar měšťana Michala Šneidra z 22. května 1636 ve výši 700 zlatých počtu opavského: ZAO, ŘJ Opava, sign. C1, v digitalizované podobě dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVA/C_1/charter> [cit. 1. 4. 2018]; odkaz jezuitu Jana Šťastného Františka Pavlovského z 3. října 1641: ZAO, ŘJ Opava, sign. G12, v digitalizované podobě dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVA/G_12/charter> [cit. 1. 4. 2018]; dar ratibořského duchovního Ondřeje Františka Sendencia z 1. června 1653 (Ratiboř): ZAO, ŘJ Opava, sign. C2, v digitalizované podobě dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVA/C_2/charter> [cit. 1. 4. 2018]; dar svobodného dvoru na opavském předměstí Jiřím Štěpánem hrabětem z Vrbna a Bruntálu z 29. dubna 1680 (Opava), ZAO, ŘJ Opava, sign. D71, v digitalizované podobě dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVA/D_71/charter> [cit. 4. 4. 2018].

⁸⁴⁵ K činnosti dominikánského řádu v Opavě studie: ŠTĚPÁN, Die polnischen Dominikaner, s. 99–114.

⁸⁴⁶ Vznik rezidence ve Svídnici 1629, obnovení 1644, 1653 založení koleje. Zastoupení ve Vratislavi od 1638. HERZIG, Konfession, s. 21.

slezské území. Druhým zásadním důvodem byla dlouhodobá nepřítomnost nového biskupa Karla Ferdinanda Vasy, který se v diecézi zdržoval jen zcela výjimečně.

Programová podpora velkých katolických řádů ze strany panovnického rodu, vratislavských biskupů i katolických knížat se však stala i do budoucna jedním z hlavních principů rekatolizační politiky ve Slezsku. Vedle jezuitů se jednalo především o johanity, Řád německých rytířů a františkány. Nový klášter pro františkány nechal v roce 1622 založit vratislavský biskup Karel v Nise. Roku 1628 se františkáni vrátili do Svídnice a o deset let později i do Javoru. Tam se v průběhu dvacátých let usídlili i dominikáni.⁸⁴⁷ Například krnovští minorité, či opavští dominikáni byli podporováni spíše ze strany měšťanstva, či drobné šlechty,⁸⁴⁸ než ze strany panovníka a jednotlivých knížat.

V průběhu sedmnáctého století nabylo na důležitosti také časté propojení pozice vratislavského biskupa a velmistra Řádu německých rytířů.⁸⁴⁹ Habsburští panovníci podporovali tento řád jak na území Říše, tak v rámci dědičných zemí. Od doby Rudolfa II. se velmistry často stávali příslušníci habsburského rodu, někdy ještě v době své nezletilosti. Prvním z řady vratislavských biskupů – velmistrů se stal arcivévoda Karel.

Pro vratislavské biskupy byl titul velmistra řádu prestižní záležitostí, neboť s touto funkcí se stávali také plnoprávními říšskými knížaty s místem a hlasem na říšském sněmu. Výhodné to však bylo i z ekonomického hlediska, protože z pozice velmistra disponovali biskupové dalšími významnými državami. Pozemkové vlastnictví německých rytířů ve Slezsku se postupně rozšiřovalo. Zásadním ziskem bylo udělení Bruntálského panství arcivévodovi Karlovi. Významná byla také aktivita Jiřího Viléma z Elkerhausenu, který vedle titulárního povýšení Bruntálska, získal v roce 1635 od jezuitů také bývalou opavskou komendu.⁸⁵⁰ Jan Kašpar z Ampringenu získal roku 1682 Žopovy na Hlubčicku a František Ludvík Falcko-Neuburský zajistil v roce 1703 namyslovské zboží, ze kterého byla vytvořena komorní komenda.⁸⁵¹

Významné postavení měli ve Slezsku také johanité, kteří zde od dvanáctého století založili několik komend.⁸⁵² V období reformace však o část svým majetků přišli. Jejich postavení se zlepšilo až za vratislavského biskupa Fridricha Hessensko-Darmstadtského, který byl současně velmistrem řádu johanitů (od 1647). Za jeho funkčního období získal řád v roce 1692 zpět původní vratislavskou komendu, o jejíž majetky vedl spor s vratislavskou městskou radou již

⁸⁴⁷ MACHILEK, Reformation und Gegenreformation in Schlesien, s. 26.

⁸⁴⁸ Viz jednotlivé fundační listiny fondů ZAO, ŘM Krnov, ŘD Opava.

⁸⁴⁹ Seznam velmistrů řádu od roku 1410 je součástí publikace HOFMANN, H. H., Der Staat des Deutschmeisters. Studien zu einer Geschichte des Deutschen Ordens im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation, = Studien zur bayerischen Verfassungs- und Sozialgeschichte, 3, München, 1964, s. 385 an. Přehled vratislavských biskupů, kteří současně zastávali úřad velmistra viz příloha č. 3.

⁸⁵⁰ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 175.

⁸⁵¹ Tamtéž, s. 176.

⁸⁵² Například: Opava, Vratislav, Lehnice, Hrobníky, Bolkovice, Goldberg, Łosiów u Břehu atd. Další informace k řádovým územím: WIENAND, A., Der Johanniter-Orden, der Malteser Orden: D. ritterl. Orden d. hl. Johannes vom Spital zu Jerusalem: seine Aufgaben, seine Geschichte, Köln, 1977, s. 412–427; dále jen: WIENAND, Der Johanniter-Orden.

od roku 1555.⁸⁵³ Obdobně jako v případě německých rytířů, byl i velmistr johanitů říšským knížetem s místem a hlasem na říšském sněmu.⁸⁵⁴ Pro průběh rekatolizace na řádových územích bylo významné i vynětí těchto území z jurisdikce a patronátního práva vratislavského biskupa. Tato práva zde osobně či v zastoupení vykonával přímo velmistr řádu.

Následky Mansfeldova vpádu

Zásadním mezníkem pro další vývoj vnitropolitické situace ve Slezsku se stal rok 1626, kdy po průchodu protestantských vojsk hraběte Arnošta z Mansfeldu (1580–1626) a dánských jednotek krále Kristiána IV. (1577–1648),⁸⁵⁵ odebral císař Ferdinand II. hornoslezským evangelickým stavům privilegia zaručená Drážďanským akordem. Klasifikoval totiž chování slezských stavů, které byly zčásti i nedobrovolně přinuceny umožnit Mansfeldovým oddílům průjezd a ubytování, jako porušení věrnosti a zradu své osoby.⁸⁵⁶ Vyšetřováním provinilců byla pověřena komise v čele s Václavem z Oppersdorfu.⁸⁵⁷

Po zahájení další vlny represí rezignoval na úřad vrchního zemského hejtmana Jiří Rudolf Lehnický (1628).⁸⁵⁸ Z rozhodnutí císaře pak tento post pozbyl svého stavovského charakteru.⁸⁵⁹ Vrchní zemský hejtman měl do budoucna vystupovat jen jako předseda (direktor) kolegia vrchního úřadu a jeho kompetence byly výrazně omezeny.⁸⁶⁰ Kancléř a radové, formálně podřízení vrchnímu zemskému hejtmanovi, byli úředníci jmenovaní a placení z Vídně.⁸⁶¹ Často se jednalo o studované odborníky, především právníky, případně nižší šlechtu. Vrchní zemský hejtman se tak dostal de facto do pozice pouhého předsedy vrchního úřadu. Častá nepřítomnost hejtmana ve Vratislavi navíc postupně vedla k posilování pozice kancléře. V době krátce před pruským vpádem se z pozice kancléře stal nejdůležitější výkonný post, zatímco z osoby direktora se stal spíše reprezentant úřadu navenek.⁸⁶² Vrchní úřad měl i nadále v pravomoci

⁸⁵³ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 177–178.

⁸⁵⁴ K postavení velmistrů jako říšských stavů: WIENAND, A., Der Johanniter-Orden, s. 326.

⁸⁵⁵ K tažení protestantských vojsk SINAPIUS, Olsnographia, s. 47. SCHÖNWÄLDER, Die Piasten, 3, s. 97–98. Z novějších prací například FUKALA, R., Dánský vpád a rozklad opavské stavovské společnosti. Mocensko-konfesionální zápasy a krnovská hohenzollernská knížata v zrcadle slezského dějepisectví, in: Slezský sborník 99, 2001, s. 264–279.

⁸⁵⁶ Například HERZIG, Konfession, s. 22.

⁸⁵⁷ SCHÖNWÄLDER, Die Piasten, 3, s. 99.

⁸⁵⁸ Podle Sinapia proběhla rezignace v závěru roku 1628. SINAPIUS, Olsnographia, s. 214. V novějších pracích se však často objevuje i rok 1629, pravděpodobně v souvislosti s převzetím úřadu Jindřichem Václavem a zprávou o uvolnění Jiřího Rudolfa z úřadu z 8. ledna 1629: KREBS, J. (hrsg.), Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände, 8 (1629), Breslau, 1906, s. 65–68, dále jen: KREBS, Acta publica, 8 (1629).

⁸⁵⁹ Patent císaře z 1. února 1629: KREBS, Acta publica, 8 (1629), s. 66.

⁸⁶⁰ K hodnocení dopadů reskriptu císaře Ferdinanda II. z 1. února 1629 stručně viz FREITAG, Behördenwesen, s. 12.

⁸⁶¹ Dosud byli kancléři i radové jmenovaní ze strany knížat a stavů. Počet radů se postupně zvyšoval z původních 2 na 13 v roce 1739, respektive 12 v roce 1740. FREITAG, Behördenwesen, s. 12.

⁸⁶² K pozici kancléře a jemu podřízeného personálu Tamtěž, s. 15.

celozemské záležitosti, například v oblasti cel, obchodu, pošt mincovnictví, policejní správy a ochrany Židů, dále i dohled nad daněmi, náboženskou situací a vojenskou správou.⁸⁶³ Byla mu podřízena všechna území s výjimkou královských domén.⁸⁶⁴ Výměnou za příslib volného výkonu vyznání pro Olešnické knížectví v čele Vrchního úřadu stanul umírněný Jindřich Václav Minsterbersko-Olešnický.⁸⁶⁵

Mezitím se panovníkův vliv ve Slezsku zvětšoval i díky katolické šlechtě, která se zakupovala ve zdejších knížectvích a stavovských panstvích. K dispozici byly majetky zabavené především v druhé konfiskační vlně, která trestala osoby poskytnuvší pomoc Mansfeldovu vojsku v letech 1626–1627.⁸⁶⁶ K posilování katolického živlu docházelo i ve městech, kde byla místa radních obsazována stále častěji katolíky. Obyvatelstvo bylo zasaženo také rozsáhlými dragonádami, které se z hornoslezských měst Opavy, Krnova, Hlubčic a Benešova postupně rozšířily i do Hlohovska, Minsterberska, Svidnicko-Javorska a Zaháňska.⁸⁶⁷ Regimenty dragounů byly pojmenované po svém vlastníkově, Maxmiliánovi z Lichtenštejna,⁸⁶⁸ strýci nezletilého opavského a krnovského knížete Karla Eusebia. Průběh dragonád byl na všech místech obdobný. Vojáci byli nastěhováni do domů měšťanů. Protestantští duchovní a učitelé byli vykázáni. Kostely a školy byly navráceny do rukou katolických správců, především jezuitů. Vojáci opustili své dočasné ubytování až poté, co měšťané předložili potvrzení o zpovědi u katolického duchovního a odpřísáhli „ze své vůle a bez nátlaku“ konverzi ke katolické víře.⁸⁶⁹ Použití dragonád mělo na mnoha místech za následek exodus obyvatelstva. Například z města Góra odešla do roku 1630 více než polovina z celkem 4 tisíc obyvatel do Polska.⁸⁷⁰

Z lenních knížectví bylo tedy v této vlně nejvíce zasaženo lichtenštejnské Opavsko a Krnovsko a také Zaháňsko, které se nově nacházelo ve vlastnictví Albrechta z Valdštejna. Pokračoval také spor vratislavského biskupa, respektive administrátorů z vratislavské kapituly s niskými protestanty. Ti teoreticky neměli být v knížectví trpěni již od vydání posledního patentu arcivévody Karla v roce 1624,⁸⁷¹ jejich podíl na celkovém obyvatelstvu však stále neklesal.

⁸⁶³ K vojenské správě viz zejména císařský reskript z 26. února 1666 a dále funkci vrchního válečného komisaře: Tamtéž, 15–16.

⁸⁶⁴ Tamtéž, s. 13.

⁸⁶⁵ Převzetí úřadu Jindřichem Václavem v lednu 1629 SINAPIUS, Olsnographia, s. 214–215. Nově k tomuto tématu BAHLCKE, Schlesien, s. 58.

⁸⁶⁶ Komplikovaný průběh měly konfiskace na Opavsku, kde vedle císařské konfiskační komise pracovala po určitou dobu také lichtenštejnská komise a v moravských enklávách také komise kardinála z Ditrichštejna. Na Opavsku a Krnovsku bylo v této vlně zkonfiskováno celkem 29 držav v celkové hodnotě 365 584 slezských tolarů. KNOZ, Pobělohorské konfiskace, s. 438. K stanovení statků: ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 86. K exekucím viz také patent císařské exekuční komise pro Opavské a Krnovské knížectví z 10. září 1629: KREBS, Acta publica, 8 (1629), s. 190–191.

⁸⁶⁷ DEVENTER, Konfrontation statt Frieden, s. 278.

⁸⁶⁸ K působení Maxmiliána z Lichtenštejna (1578–1643). PRESS, V., Das Haus Liechtenstein in der europäischen Geschichte, in: PRESS, V. – WILLOWEIT, D., Liechtenstein – Fürstliches Haus und staatliche Ordnung. Geschichtliche Grundlagen und moderne Perspektiven, Vaduz, 1988, s. 15–85, zde s. 47–50.

⁸⁶⁹ Tamtéž, s. 278.

⁸⁷⁰ HERZIG, Konfession, s. 72.

⁸⁷¹ Nařízení proti nekatolíkům z 23. července 1624. SCHÖNWÄLDER, Die Piasten, 3, s. 99.

Roku 1628 bylo luteránským vlastníkům odebráno patronátní právo ke kostelům na Grotkovsku. Když se šlechta zdráhala odevzdat klíče ke kostelům, byla uvržena do vězení v Nise a propuštěna teprve tehdy, když se zřekla svých patronátních práv ve prospěch katolické církve.⁸⁷²

Naopak na Těšínsku se rekatolizace nedařila. Těšínský děkan Vojtěch Gagatkovský si stěžoval v červnu 1632 městské radě na nedodržování nařízení kněžny Alžběty Lukrécie proti nekatolíkům z roku 1629. Ti byli sice původně vyhnáni, nyní se však vraceli a požívali svých dřívějších výsad.⁸⁷³ To bylo do jisté míry umožněno díky osobnímu přístupu Alžběty Lukrécie, která se dokonce několikrát u císaře přimlouvala za navrácení kostela Svaté Trojice do rukou protestantů.⁸⁷⁴

V bezprostředních knížectvích byla protireformace již v plném proudu. Papežský nuncius Carlo Caraffa (1584–1644) osobně prováděl v letech 1626–1627 vizitace klášterů v bezprostředních knížectvích: Hlohovském, Svidnickém, Javorském, Minsterberském a Opolském.⁸⁷⁵

Porážka protestantského spolku

Po vpádu švédského vojska krále Gustava II. Adolfa (1594–1632) a saských a braniborských oddílů⁸⁷⁶ do Dolního Slezska se piastovští vévodové Jan Kristián a Jiří Rudolf, Karel Fridrich Minsterbersko-Olešnický a vratislavská městská rada v srpnu 1633 dohodli na spojení s protestantskými mocnostmi na ochranu své víry proti císaři (*Konjunktion*).⁸⁷⁷ Po porážce protestantských vojsk proto musela obě piastovská knížata emigrovat a Karel Fridrich Minsterbersko-Olešnický byl na čas uvězněn.

Císař Ferdinand II. a saský kurfiřt uzavřeli 30. května 1635 Pražský mír.⁸⁷⁸ Slezské stavy se musely na jeho základě bezpodmínečně podrobit císaři. Dolnoslezští Piastovci a Karel Fridrich Minsterbersko-Olešnický byli nuceni císaře osobně odprosit. Právo uchovat si luteránskou víru připadlo podle Pražského vedlejšího urovnání (*Prager Nebenrezess*) ze dne 5. června 1635 městu Vratislavi a lenním knížectvím pod nadvládou dolnoslezských Piastovců, tedy Lehnici, Břehu a Volovu, minsterberské Olešnici a Bernštatu. Ostatním slezským knížectvím a

⁸⁷² GOVIL, U. M., Landbevölkerung und Gegenreformation in den schlesischen Fürstentümern Neisse, Breslau und Brieg, in: JSKG, 76/77, 1997/1998, Sigmaringen, 1998, s. 63–97, zde s. 73–77.

⁸⁷³ Stížnost Vojtěcha Gagatkovského ze 7. června 1632: SOA Karviná, AM Č. Těšín, inv. č. 45, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=CA32458D0A0E4D6E8B33CB83EC7185E1&scan=1>> [12. 1. 2018].

⁸⁷⁴ SPRATEK, D., Právní poměry v evangelické církvi na Těšínsku v letech 1709–1781 a jejich vliv na uspořádání toleranční církve v Rakousku, 1, in: Revue církevního práva – Church Law Review, 2002, č. 1, s. 17–50, zde s. 21; dále jen: SPRATEK, Právní poměry.

⁸⁷⁵ SCHÖNWÄLDER, Die Piasten, 3, s. 99.

⁸⁷⁶ K tažení braniborských oddílů pod vedením Jana Jindřicha z Köttrizu: SINAPIUS, Olsnographia, s. 51. K tažení saské armády tamtéž, s. 52.

⁸⁷⁷ SCHÖNWÄLDER, Die Piasten, 3, s. 103–104.

⁸⁷⁸ K uzavření Pražského míru SINAPIUS, Olsnographia, s. 53.

stavovským panstvím byla náboženská svoboda odepřena.⁸⁷⁹ Ferdinand II. však ustoupil od potrestání účastníků vzpory a udělil amnestii,⁸⁸⁰ Jan Kristián Břežský však nadále zůstal v exilu.

Slezsko tak částečně ztratilo své zvláštní postavení, které nabylo uzavřením Drážďanského akordu. Se vši jednoznačností se to ukázalo již roku 1637. Nový panovník Ferdinand III. potvrdil slezským stavům při nástupu na trůn všechna zemská privilegia s výjimkou náboženských.

Mezi hlavní protireformační opatření i nadále patřilo udělování držav katolické šlechtě, obsazování úřadů katolíky a pokračující podpora katolickým řádům. Ovšem vzhledem k trvajícím válečným akcím nedošlo na poli rekatolizace k dalším významnějším úspěchům. V oblastech obsazených švédskou armádou dokonce zaznamenalo dočasný vzestup luteránství.⁸⁸¹ Dvůr se v tomto ohledu neobával pouze vlivu švédských vojsk, ale v případě zejména Těšínského knížectví existovaly důvodné obavy také z povstalců Jiřího II. Rákocziho (1593–1648).⁸⁸²

Vestfálský mír a slezská otázka

Jednání o ukončení třicetileté války byla zahájena již v červnu 1645 ve vestfálských městech Münsteru a Osnabrücku. V Münsteru vyjednával císař s Francií a v Osnabrücku se Švédskem. Rozhovorů o budoucím uspořádání Svaté říše římské se účastnili i zástupci obou říšských stavovských náboženských grémií (*Corpus Evangelicorum* a *Corpus Catholicorum*).⁸⁸³

Výchozí pozice protestantských slezských knížat a stavů byla pro hájení jejich náboženských zájmů velmi nevýhodná. Protože slezská knížata nepatřila k bezprostředním říšským stavům, nesměla se mírového kongresu účastnit osobně, ani prostřednictvím vyslanců. Císař Ferdinand III. považoval projednávání slezské otázky na mírovém kongresu v Osnabrücku za nepřijatelné a stavěl se odmítavě i k možnosti zahrnutí slezských knížectví do všeobecného říšského míru.

Takzvanou českou válku považoval pouze za svou soukromou záležitost nesouvisející přímo s válkou v ostatních částech Svaté říše římské.⁸⁸⁴ Protestantské říšské stavy však byly opačného

⁸⁷⁹ BÄHLCHE, Schlesien, s. 58.

⁸⁸⁰ Pražské vedlejší urovnání, ustanovení ve věci amnestie pro vévodství Horní a Dolní Slezsko: OeStA, HHStA, UR, AUR, sign. 1635 V 30. Výtah publikován také v: HUTTER-WOLAND, Das Zeitalter nach der Reformation, s. 122–123; a také: VELSEN, Die Gegenreformation, s. 191.

⁸⁸¹ Jednalo se zejména o švédské vpády v letech 1639 a 1642.

⁸⁸² Výtah ze spisu vrchního úřadu ve Vratislavi ze 7. července 1645 k nebezpečí plynoucímu z Rákocziho povstání: OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 4, nefol. + 3r. Jako vážné bylo vnímáno riziko proniknutí povstalců přes Jablunkovský průsmyk.

⁸⁸³ Říšské stavy nepatřily k smluvním stranám. Byly ale jako spojenci císaře na straně jedné či Švédska na straně druhé do mírové smlouvy zahrnuty. Viz Instrumentum Pacis Osnabrugense, článek XVII; dále jen IPO.

⁸⁸⁴ MEIERN, J. G. von, Acta Pacis Westphalicae Publica. Oder Westphälische Friedens-Handlungen und Geschichte. 3. Worinnen enthalten, was vom Monath April, biß zu Ende des Jahrs 1646. zwischen Ihro Römisch-Kayserlichen Majestät, dann den Beyden Cronen Franckreich und Schweden, ingleichen des Heiligen Römischen

názoru. České království zahrnovaly jako celek do Říše a vyslovily se tak pro jeho integraci jako jedenáctého říšského kraje. S ohledem na české a slezské protestanty požadovaly potvrzení veškerých panovnických slibů v oblasti náboženství zanesených do Rudolfova majestátu z roku 1609.

Protestantské požadavky na nastolení všeobecné náboženské svobody pro Slezsko a zachování platnosti Rudolfova majestátu a Drážďanského akordu narazily na zarytý odpor ze strany císaře. V přípisu z 16. října 1646 dal Ferdinand III. svému vyslanci na mírovém kongresu Maxmiliánu hraběti z Trauttmansdorffu (1584–1650) jasně najevo, že slezští protestanti ztratili díky své účasti na protihabsburské koalici z roku 1633 své dřívější náboženské výsady. Hrabě Trauttmansdorff pak na kongresu prezentoval stanovisko, že případná tolerance nekatolíků v habsburských zemích je jen osobní záležitostí panovníka a nemůže mu být předepsána žádným zákonem.⁸⁸⁵

S ohledem na tuto situaci muselo být úsilí Slezanů zaměřeno především na to, aby vůbec prosadili své požadavky na vyrovnání mezi konfesemi do jednací agendy v Osnabrücku. Již od roku 1646 se proto opakovaně obraceli na říšské protestantské panovníky a na zástupce Švédska, které upozorňovali na potlačování svých práv, a prosili je o přednesení slezských náboženských požadavků na kongresu.⁸⁸⁶

Jednotlivé mírové smlouvy byly podepsány 6. srpna 1648 v Osnabrücku a 17. září 1648 v Münsteru.⁸⁸⁷ Celý mírový kongres byl úspěšně zakončen dne 24. října 1648. Vestfálská mírová smlouva jako celek bezpochyby znamenala vítězství Francie a Švédska nad císařem a jeho španělskými příbuznými.⁸⁸⁸ Pro Říši byl význam Vestfálského míru především v oslabení centrální moci císaře a v posílení moci jednotlivých říšských stavů.⁸⁸⁹ Osnabrückou mírovou smlouvou byla potvrzena suverenita jednotlivých knížat. Byla garantována práva a privilegia, společovací právo říšských stavů a svobodné vykonávání zeměpanských práv (*ius territoriale*) kurfiřtů, knížat a stavů Říše ve světských i duchovních záležitostech. Politická váha se tak

Reichs ChurFürsten, Fürsten und Ständen, zu Oßnabrück und Münster gehandelt worden, s. 56, dostupné z: <<http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:384-uba000259-7>> [cit. 12. 12. 2017]; dále jen MEIERN, APW, 3.

⁸⁸⁵ K zahrnutí problematiky Slezska a Čech do mírových jednání: MEIER, APW 3, s. 323; Trauttmansdorffova odpověď z 14. srpna 1646 saským vyslancům ve věci požadavku na náboženskou svobodu v Čechách a ve Slezsku; dále tamtéž, s. 336; císař Ferdinand III. Trauttmansdorffovi 16. října 1646: OSCHMAN, A., APW, Die kaiserlichen Korrespondenzen 5 (1646–1647), s. 127–130, dostupné z: <<https://apw.digitale-sammlungen.de/Band/APW%20II%20A%205/Dokument/72>> [cit. 13. 12. 2017]; vyslanci Trauttmansdorff, Lamberg, Krane a Volmar 25. března 1647 na Ferdinanda III., s. 667, dostupné z: <https://apw.digitale-sammlungen.de/resolve/displayPage.html?id=bsb00056760_00743> [cit. 13. 12. 2017].

⁸⁸⁶ Zevrubně k problematice Slezska na osnabrückých jednáních: ŠINDELÁŘ, B., Slezská otázka na mírovém kongresu vestfálském 1643–1648, in: SPFFBU, řada C 10, 1961, s. 266–295.

⁸⁸⁷ Vestfálská mírová smlouva se skládá ze dvou samostatných dokumentů: *Instrumentum Pacis Osnabrugense*, tj. dohody mezi císařem a jeho protestantskými protivníky, a *Instrumentum Pacis Monasteriense*, tj. dohody císaře s Francií. Obě smlouvy se staly základním zákonem Svaté říše římské a platily až do jejího zániku v roce 1806. Text mírové smlouvy otištěn: KUZMÁNY, Urkundenbuch, s. 65–66, položka listináře č. XXVIII.

⁸⁸⁸ Válka mezi Francií a Španělskem však pokračovala a byla ukončena až Pyrenejským mírem roku 1659. Nicméně uzavření Vestfálského míru představovalo pro Francii potřebné uvolnění sil a umožnilo jí plně se věnovat konfliktu se Španělskem.

⁸⁸⁹ Císař byl podle článku VIII IPO vázán na souhlas říšských stavů, respektive říšského sněmu v otázkách říšského zákonodárství a výběru daní, ve věcech války, míru apod.

částečně přesunula z Říše jako celku na jednotlivá teritoria náležející významnějším říšským stavům. Vestfálský mír však zároveň císaři přiznával práva široce překračující privilegia všech ostatních říšských stavů. Habsburský panovník tak významně posílil své pozice v dědičných zemích včetně Slezska.

Co se týče náboženské otázky, potvrdil Vestfálský mír Pasovskou smlouvu (1552) a Augšpurský náboženský mír (1555),⁸⁹⁰ ovšem se zásadními modifikacemi. Důležitou změnou bylo zahrnutí kalvinismu do soustavy tolerovaných náboženství⁸⁹¹ a také ustanovení restitučního mezníku ve Svaté říši římské na rok 1624. Podle této směrnice měli obyvatelé náležet k tomu vyznání, ke kterému se hlásili oni sami či jejich předkové na příslušném místě k 1. lednu 1624.⁸⁹² Tímto definitivně pozbylo platnosti *ius reformandi* uzákoněné Augšpurským mírem. Hranice roku 1624 platila i pro sekularizaci církevních majetků ve Svaté říši římské. Neznamenal to však jen uznání konfiskace církevního majetku světskými říšskými stavy, ale i ochranu těch církevních teritorií, která roku 1624 ještě náležela katolické církvi, před budoucí možnou sekularizací. Třetí ustanovení Osnabrücké mírové smlouvy, důležité pro náboženské poměry, se týkalo rozhodování náboženských otázek na říšském sněmu a v ostatních orgánech Říše.⁸⁹³

Vyslancům protestantských říšských knížat a Švédska, kteří se na mírovém kongresu velmi angažovali ve prospěch slezských a také dolnorakouských stavů, se podařilo prosadit, aby do

⁸⁹⁰ „Transactio anno millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo Passavii inita et hanc anno millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto secuta pax religionis, prout ea anno millesimo quingentesimo sexagesimo sexto Augustae Vendelicorum et post in diversis Sacri Romani Imperii comitiis universalibus confirmata fuit, in omnibus suis capitulis unanimi Imperatoris, electorum, principum et statuum utriusque religionis consensu initis ac conclusis rata habeatur sancteque et inviolabiliter servetur. Quae vero de nonnullis in ea articulis controversis hac transactione communi partium placito statuta sunt, ea pro perpetua dictae pacis declaratione tam in iudiciis quam alibi observanda habebuntur, donec per Dei gratiam de religione ipsa convenerit, non attenda cuiusvis seu ecclesiastici seu politici intra vel extra Imperium quocumque tempore interposita contradictione vel protestatione quae omnes inanes et nihili vigore horum declarantur. In reliquis omnibus autem inter utriusque religionis electores, principes, status omnes et singulos sit aequalitas exacta mutuaque, quatenus formae reipublicae, constitutionibus Imperii et praesenti conventioni conformis est, ita ut quod uni parti iustum est, alteri quoque sit iustum, violentia omni et via facti, ut alias ita et hic, inter utramque partem perpetuo prohibita.“ IPO, článek V, § 1.

⁸⁹¹ „Unanimi quoque Caesarea maiestatis omniumque ordinum Imperii consensu placuit, ut quicquid iuris aut beneficii cum omnes aliae constitutiones Imperii tum pax religionis et publica haec transactio in eaque decisio gravaminum caeteris catholicis et Augustanae confessioni addictis statibus et subditis tribuunt, id etiam iis, qui inter illos reformati vocantur, competere debeat salvis tamen semper statutum, qui protestantes nuncupantur, inter se et cum subditis suis conventis pactis, privilegiis, reversalibus, et dispositionibus aliis, quibus de religione eiusque exercitio et inde dependentibus cuiusque loci statibus et subditis hucusque provisum est, salva itidem cuiusque conscientiae libertate.“ IPO, článek VII, § 1

⁸⁹² „Terminus, a quo restitutionis in ecclesiasticis et quae intuitu eorum in politicis mutata sunt, sit dies prima Januarii anni millesimi sexcentissimi vicesimi quarti. Fiat itaque restitutio omnium electorum, principum et statuum utriusque religionis, comprehensa libera Imperii mobilitate ut et communitatibus et pagis immediatis, plenarie et pure, cassatis omnibus interim in istiusmodi causis latis, publicatis et institutis sententiis, decretis, transactionibus, pactis seu dedititiis seu aliis et executionibus, reductione ad statum dicti anni dieique in omnibus facta.“ IPO, článek V, § 2

⁸⁹³ IPO, článek V.

mírové smlouvy byla zahrnuta zvláštní privilegia pro slezské souvěrce a dolnorakouskou šlechtu.⁸⁹⁴

Vestfálským mírem byl potvrzen smíšený konfesijní status Slezska. V tomto ohledu byl významný zejména článek V Osnabrücké mírové smlouvy. V paragrafu 38 bylo ustanoveno, že slezská knížata z Břežska, Lehnicka, Volovska, Minsterberska a Olešnicka a město Vratislav si smějí *ex gratia Caesarea* podržet svou protestantskou víru v rámci předválečných privilegií. Mělo jim tak být zachováno *ius reformandi* v plném rozsahu.⁸⁹⁵

Podle paragrafu 39, jenž se týkal všech slezských teritorií s výjimkou výše uvedených, nesměli být zdejší protestanti, urození i prosté obyvatelstvo, nuceni k emigraci z důvodu své víry a mělo jim být umožněno navštěvovat evangelické bohoslužby v okolních zemích. Nebylo jim však, stejně jako dolnorakouské šlechtě, povoleno vykonávání víry ani ve formě domácích pobožností (*devotio domestica*). Zůstalo zde v platnosti zeměpanské reformační právo a podle přání císaře tu měla proběhnout rekatolizace. Ti, kteří zvolili raději emigraci, však nemuseli své slezské majetky prodávat a mohli je i nadále spravovat z exilu, a dokonce i navštěvovat.⁸⁹⁶

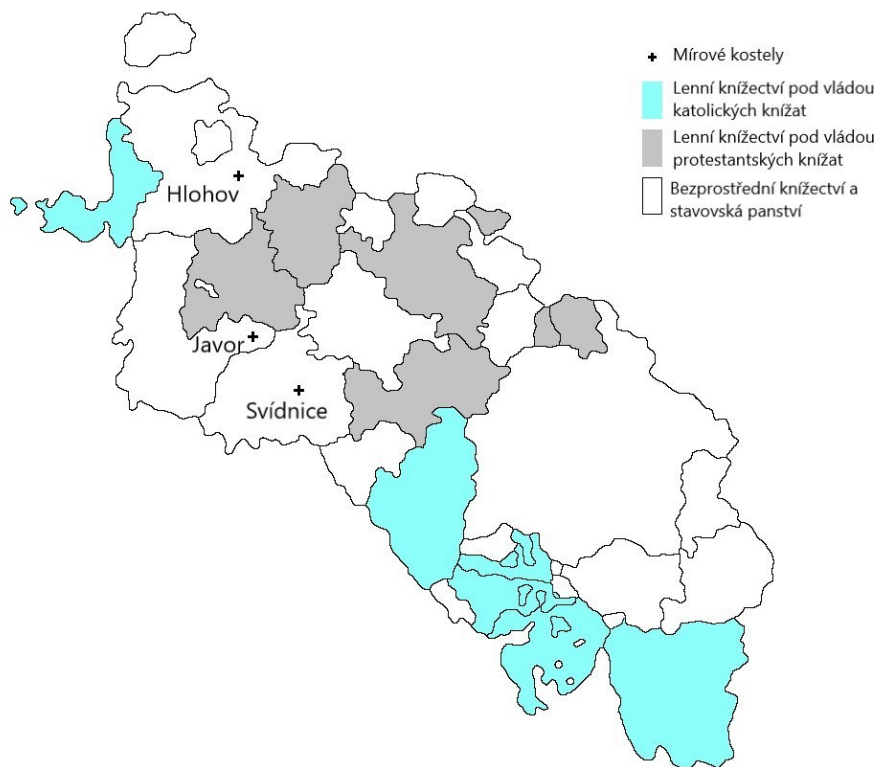
Paragraf 40 nabyl velké důležitosti zejména pro luterány žijící ve slezských bezprostředních knížectvích, neboť v něm bylo uzákoněno zřízení tří tzv. mírových kostelů (*Friedenskirchen*), které měly být vybudovány pro potřeby evangeliků před branami měst Hlohova, Svidnice a Javoru. Jejich pojmenování odkazuje na ustanovení Vestfálského míru jako právního základu zřízení těchto tří kostelů. Měly být postaveny na náklady protestantů bez věží a zvonice a pouze z netrvanlivých materiálů, tj. ze dřeva a hlíny. O přesnější lokalizaci výstavby měl dodatečně rozhodnout císař.⁸⁹⁷ Je však nutno podotknout, že tyto kostely i přes svou obrovskou kapacitu ani zdaleka nemohly dostačovat potřebám slezských protestantů jmenovaných knížectví.

⁸⁹⁴ Dolnorakouská šlechta nesměla být nucena kvůli své protestantské víře k emigraci. Nemohla však vykonávat své vyznání ani ve formě domácích pobožností. Na druhou stranu ale obdržela výsadu navštěvovat protestantské bohoslužby mimo zemi. IPO, článek V, § 39.

⁸⁹⁵ „Silesiae etiam principes Augustanae confessioni addicti, duces scilicet in Brieg, Lignitz, Münsterbergk et Oels, itemque civitas Vratislaviensis in libero suorum ante bellum obtentorum iurium et privilegiorum nec non Augustanae confessionis exercitio ex gratia Caesarea et regia ipsis concessio manutenebuntur.“ IPO, článek V, § 38.

⁸⁹⁶ „Quod vero ad comites, barones, nobiles eorumque subditos in reliquis Silesiae ducatibus, qui immediate ad cameram regiam spectant, tum etiam de praesenti in Austria Inferiori degentes comites, barones et nobiles attinet, quamvis Caesariae maiestati ius reformandi exercitum religionis non minus quam aliis regibus et principibus competat, tamen non quidem ex pacto iuxta dispositionem praecedentis versiculi „Pacta autem etc.“, sed ad interventionem regiae maiestatis Sueciae et in gratiam intercedentium Augustanae confessionis statuum permittit, ut eiusmodi comites, barones et nobiles illorumque in praedictis Silesiae ducatibus subditi ob professionem Augustanae confessionis loco aut bonis cedere aut emigrare non teneantur nec etiam prohibeantur dictae confessionis exercitium in locis vicinis extra territorium frequentare, modo in reliquis tranquille et pacifice vivant seque tales praestent, quales erga suum summum principem decet. Si vero sua sponte emigraverint et bona sua immobilia vendere vel nolint vel commode non possint, liber iis aditus rerum suarum inspiciendarum et curandarum causa concessus esto.“ IPO, článek V, § 39.

⁸⁹⁷ „Praeter haec autem, quae supra de dictis Silesiae ducatibus, qui immediate ad cameram regiam spectant, disposita sunt, sacra Caesaria maiestas ulterius pollicetur se illis, qui in his ducatibus Augustanae confessioni addicti sunt, pro huius confessionis exercitio tres ecclesias propriis eorum sumptibus extra civitates Schweinitz, Jauer et Glogaviam prope moenia locis ad hoc commodis iussu suae maiestatis designandis post pacem confectam aedificandas, quamprimum id postulaverint, concessuram.“ IPO, článek V, § 40.

Obrázek 22: Mírové kostely

Zdroj: zpracováno autorkou.

A konečně v paragrafu 41 obdržel švédský král⁸⁹⁸ a také ostatní říšské protestantské stavy právo vystoupit na říšském sněmu, nebo při jiných vhodných příležitostech, ve prospěch slezských protestantů.⁸⁹⁹ Díky právu veta protestantských říšských knížat a Švédska bylo praktické prosazení a respektování náboženských článků učiněno všeobecnou záležitostí garantů Vestfálského míru, tj. především Francie a Švédska, a celé Svaté říše římské. Náboženské vědomí protestantů ve slezských protestantských lenních knížectvích, Minsterbersku a ve Vratislavi bylo posíleno. Na druhou stranu evangelíci v ostatních částech Slezska, včetně luteránů z Hlohovska, Svidnicka a Javorska, nebyli s ustanoveními Osnabrücké mírové smlouvy vůbec spokojeni.

Ve srovnání s ostatními habsburskými dědičnými zeměmi obdrželi slezští stavové, jako už dříve v Drážďanském akordu (1621), a dokonce i v Pražské mírové smlouvě (1635), určitá privilegia. Postavení relativně širokého počtu slezských protestantů tak vyčnívalo nad osudem

⁸⁹⁸ Švédský panovník se na základě územních zisků zařadil mezi říšské stavy s právem místa a hlasu na říšském sněmu, což Švédsku umožnilo zasahovat do záležitostí Říše. Jmenovitě bylo švédskému králi na základě mírové smlouvy přiznáno sekularizované území brémského arcibiskupství a verdenského biskupství, Přední Pomořany s městem Štětínem, Odermündung, ostrovy Usedom, Wollin, Rügen a město Wismar.

⁸⁹⁹ „Et cum de maiore religionis libertate et exercitio in supradictis et reliquis Caesariae maiestatis et domus Austriae regnis et provinciis concedendo in praesenti tractatu varie actum sit nec tamen ob Caesareanorum plenipotentiariorum contradictiones conveniri potuerit, regia maiestas Sueciae et Augustanae confessionis ordines facultatem sibi reservant eo nomine in proximis comitiis aut alias apud suam Caesaream maiestatem, pace tamen semper permanente et exclusa omni violentia et hostilitate, ulterius respective amice interveniendi et demisse intercedendi.“ IPO, článek V, § 41.

jejich souvěrců ve zbylých částech monarchie. Jejich výsady se však svým rozsahem ani nepřibližovaly těm, jež získalo obyvatelstvo Říše. Jednalo se zejména o články regulující postavení kalvinismu v Říši a právní princip restitučního mezníku. Na majetek protestantů ve Slezsku se totiž ustanovení restitučního mezníku nevztahovalo. Navíc zde nebylo uznáno zrovnoprávnění kalvinismu s luteránstvím a vyznavači reformované víry ve Slezsku tak stáli i nadále mimo zákon.

Olešnickým vévodům zůstal v ustanovení Vestfálského míru zachován titul kladských hrabat a minsterberských vévodů. Podle již zmiňovaného článku V Osnabrücké mírové smlouvy proto bylo právo svobodného vyznávání augšpurské konfese přiznáno také obyvatelstvu Minsterberska, které bylo toho času v pozici bezprostředního knížectví pod přímou královskou správou.⁹⁰⁰ Ve skutečnosti však byla náboženská svoboda ze strany panovníka uznávána pouze pro Lehnicko, Břežsko, Volovsko a Olešnicko. V Minsterberském knížectví byla násilná rekatolizace provedena z větší části již v průběhu třicetileté války. Dokončena pak byla zejména díky působení jindřichovského cisterciáckého opata Kašpara Liebichena,⁹⁰¹ který navzdory ustanovením mírové smlouvy zabavoval v pozici císařského komisaře zdejšími protestantům zbylé kostely.⁹⁰² Luteráni, kteří odmítli konverzi i emigraci, museli platit katolickým duchovním poplatky, přestože nepožadovali a nevyužívali jejich duchovní služby.

Pokud odhlédneme od náboženské otázky, znamenal Vestfálský mír pro Slezsko také potvrzení územní celistvosti jeho území. Byly totiž odmítnuty veškeré nároky na jeho parcelaci a postoupení části území dalším státům.⁹⁰³

Posílení rekatolizačních snah po uzavření Vestfálského míru

I přes uznání slezského protentantismu Vestfálskou mírovou smlouvou ovlivnily druhou polovinu sedmnáctého století především rekatolizační snahy habsburských císařů a jejich stoupenců. Rekatolizace nejvíc zasáhla bezprostřední knížectví, državy katolických knížat a také území spadající do Olomoucké diecéze. Zdejší biskup totiž ustanovení Vestfálského míru ve prospěch slezských luteránů neuznal a odmítl se jimi řídit.⁹⁰⁴ Po roce 1675 nebyly ušetřeny ani původně piastovské državy Lehnicko, Břežsko a Volovsko. Rekatolizační opatření však nebyla zaměřena jen proti protestantům. Zesílené pozornosti se dostalo i katolíkům, u kterých bylo vyžadováno slušné chování odpovídající zásadám tridentského koncilu. Pro porušení

⁹⁰⁰ „Silesiae etiam principes Augustanae confessioni addicti, duces scilicet in Brieg, Lignitz, **Münsterbergk et Oels...**“ IPO, článek V, § 38.

⁹⁰¹ Kašpar Liebichen zastával pozici opata jindřichovského kláštera v letech 1651–1656. Seznam opatů jindřichovského kláštera dostupný z: <<http://www.zisterzienserlexikon.de/wiki/Heinrichau/Äbteliste>> [cit. 29. 4. 2018].

⁹⁰² HERZIG, Konfession, s. 22.

⁹⁰³ CONRADS, Deutsche Geschichte, s. 290. Mezi jinými se jednalo zejména o pruské nároky na odškodnění za ztracená území a za neuznané dědické smlouvy s lehnicko-břežsko-volovskými Piastovci.

⁹⁰⁴ Geschichte Schlesiens, 3, s. 496.

dobrých mravů tak například v roce 1648 vykázal Ferdinand III. prostřednictvím slezské komory vratislavské minority z kláštera sv. Doroty.⁹⁰⁵

Hlavní proud protireformačních aktivit však nevypukl ihned po podpisu mírových smluv. Slezsko stejně jako zbylé země monarchie i Říše potřebovalo čas, aby se vzpamatovalo z válečných útrap. Navíc ve Slezsku až do léta roku 1650 setrvaly švédské jednotky. Jejich odchod byl v letech 1649–1650 dojednáván na norimberském exekučním sněmu.⁹⁰⁶ Když vojsko konečně odešlo, bylo třeba zajistit obnovu země. Zastánci rekatolizace však nečekali a už v roce 1651 byly zahájeny první vizitace.

V lednu 1653 obdržel vrchní úřad, v jehož čele stál kníže Jiří III. Břežský,⁹⁰⁷ nařízení císaře Ferdinanda III. k navrácení kostelů do rukou katolíků.⁹⁰⁸ Následně svou činnost zahájily redukční komise, které v jednotlivých knížectvích zabavovaly protestanské kostely. Jejich aktivita byla úspěšná zejména v hornoslezské oblasti, kde se po roce 1660 nenacházel již žádný protestantský kostel.⁹⁰⁹ V dalším kroku po vyhnání evangelických duchovních bylo v roce 1666 přistoupeno k vypovězení protestantských učitelů.⁹¹⁰

Zkušenosti z vizitací v letech 1651–1652 a redukční komise Svídnicko-Javorského knížectví využil při správě diecéze nejprve jako oficiál a od roku 1664 jako nový vratislavský biskup také Sebastian z Rostocku. Ten už v pozici generálního vikáře požadoval rozpuštění luteránských konzistoří zřízených na základě Rudolfova majestátu a potvrzených Vestfálským mírem.⁹¹¹ Tomuto požadavku nakonec definitivně odolal pouze konzistoře v Olešnici a Vratislavi.

Od sedmdesátých let měli poddaní bezprostředních knížectví zakázáno obracet se v náboženských otázkách na panovníka a v další dekádě přišli také o právo navštěvovat hraniční kostely (*Grenzkirchen/Zufluchtskirchen*) v okolních zemích.⁹¹² Díky zabírání kostelů, vyhánění

⁹⁰⁵ Opis opakovaného nařízení Ferdinanda III. slezské komoře k vykázání vratislavských minoritů z 9. března 1648 (Praha): NA Praha, AČK, sign. 2417, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2417/charter>> [cit. 7. 1. 2018].

⁹⁰⁶ Dohoda o stažení vojsk ratifikována 26. června 1650. Pro oblast Slezska byl platný evakuační termín: 28. července/7. srpna 1650. K norimberskému exekučnímu sněmu detailně: OSCHMANN, A., *Der Nürnberger Exekutionstag 1649–1650. Das Ende des Dreißigjährigen Krieges in Deutschland*, Münster, 1991. Základní informace také CONRADTS, *Schlesien in der Frühmoderne*, s. 66.

⁹⁰⁷ Jiří III. nahradil ve funkci svého strýce Jiřího Rudolfa, který úřad znovu zastával v letech 1641–1653. Jiří III. byl v úřadu potvrzen i nástupcem Ferdinanda III., Leopoldem I. – listinou ze 7. dubna 1657 (Viedeň): NA Praha, AČK, sign. 2439, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2439/charter>> [cit. 7. 1. 2018].

⁹⁰⁸ BAHLCKE, *Schlesien*, s. 62. Dále instrukce císaře Ferdinanda III. z 24. prosince 1653 (Řezno) k redukci kostelů, týkající se také stavovských panství a držav města Vratislavi, publikovaná v: HUTTER-WOLAND, *Das Zeitalter nach der Reformation*, s. 126–130. Následoval také reskript císaře Ferdinanda III. ze 7. května 1654 vrcnímu úřadu k postavení vratislavských kostelů: OeStA, HHStA, LA, ÖA, *Schlesien*, Karton 2, Fasz. 4, Konv. 1, fol. 115/1r+v.

⁹⁰⁹ BAHLCKE, s. 62. D. Spratek uvádí celkem 656 kostelů zabavených na základě práce redukčních komisí na počátku padesátých let. SPRATEK, *Právní poměry*, s. 21.

⁹¹⁰ MACHILEK, *Reformation und Gegenreformation in Schlesien*, s. 27.

⁹¹¹ BAHLCKE, *Schlesien*, s. 62.

⁹¹² Tamtéž, s. 63. LAMBREHCHT, *Hexenverfolgung*, s. 210. Na výstavbě hraničních kostelů se z podstatné části podíleli slezští protestanti. Když došlo ke zpoždění či zastavení realizace z důvodu nedostatku finančních

evangelických kazatelů a učitelů, nuceným konverzím a zákazům návštěv protestantských bohuslužeb v zahraničí bylo mnoho protestantů zejména v bezprostředních knížectvích dohnáno k emigraci. Ztráty na obyvatelstvu v důsledku třicetileté války a nuceného odchodu z náboženských důvodů byly v některých oblastech tak rozsáhlé, že se je nepodařilo nahradit až do devatenáctého století.⁹¹³ Rekatolizační opatření tak bylo třeba zvažovat i z hlediska rizika depopulace. Radikální zastánci protireformace, mezi které patřil například biskup František Ludvík, však byli ochotni podstoupit i toto riziko. Mezi nejradikálnější v tomto smyslu patřili i členové řádu cisterciáků ve svídnicko-javorském klášteře v Křešově. V případě vesnice Przedwojów (Reichshennersdorf) před jejich rekatolizačními opatřeními najednou uteklo všech přibližně 1200 obyvatel obce. Emigrovali do nedaleké Lužice, kde založili novou obec stejného názvu. Tento postup si však vysloužil kritiku nejen od stavů, ale i od císaře.⁹¹⁴ Výtku si vysloužil i svídnicko-javorský hejtman Kryštof Leopold hrabě Schaffgottsich za vyhnání více než sta protestantů v roce 1666.⁹¹⁵

Ostrov protestantismu se v bezprostředních knížectvích zachovaly pouze v okolí mírových kostelů ve Svídnicko-Javorsku a Hlohovsku a také v oblastech při hranicích se Saskem, Braniborskem, Polskem a protestantskými lenními knížectvími. Zdejší protestanti se i přes zákazy nadále pokoušeli využít možnost návštěvy hraničních kostelů. Ve zvýšené míře se začal objevovat také fenomén kryptoprotentantismu.⁹¹⁶

Habsburkové se snažili různými cestami zasahovat nejen do záležitostí bezprostředních knížectví, ale pokoušeli se ovlivňovat situaci také v lenních knížectvích. Velký podíl nekatolického obyvatelstva si zachovalo například Zaháňsko – a to i přes protireformační aktivity katolických knížat Lobkoviců a předtím Albrechta z Valdštejna. Překvapivě však Leopold I. v případě Zaháňska nevystupoval jako radikální podporovatel rekatolizace, ale působil spíše smírně. Na rozdíl od svých předchůdců bral ohledy nejen na princip konfesní jednoty země, ale také na hospodářské zájmy. Ty totiž mohly být díky vylidnění regionu významně ohroženy. Na místo knížecích protireformačních opatření byl v tomto případě upřednostněn mírnější přístup jezuitů zaměřujících se primárně na vzdělávání.

Také evangelíkům v Minsterberském knížectví, vystaveným rekatolizačním aktivitám cisterciáckého řádu, bylo po nástupu Auersperků zcela znemožněno navštěvovat protestantské kostely v okolních oblastech. A to navzdory ustanovením Vestfálské mírové smlouvy, která přiznávala Minsterbersku náboženskou svobodu.

prostředků, obraceli se stavitelé pro podporu také k protestantským knížatům: například Hans Ernst von Hocke knížeti Ludvíkovi IV. ke zřízení hraničního kostela v obci Hummel u Lubinu (17. března 1658), publikováno v: HUTTER-WOLAND, *Das Zeitalter nach der Reformation*, s. 133–134.

⁹¹³ BÄHLCKE, *Schlesien*, s. 59.

⁹¹⁴ HERZIG, *Konfession*, s. 71.

⁹¹⁵ CONRADS, *Schlesien in der Frühmoderne*, s. 69. K neaktivnějším přívržencům násilné rekatolizace zde patřil Bernhardt Rossa (1624–1696), původním jménem Jan Kryštof Rose z Hlohova, který v letech 1660–1696 zastával post opata křešovského klášteřa. Díky nebývalému mecenášství je Rossovo působení v čele klášteřa označováno za „křešovskou zlatou dobu“.

⁹¹⁶ K tématu kryptoprotentantismu například HERZIG, *Konfession*, s. 79 an.

Těšínská protestantská církev se i přes nezahrnutí Těšínska do § 38 článku V IPO pokusila vyjednat svá náboženská práva přímo s císařem.⁹¹⁷ Ferdinand III. však odmítl přiznat Těšínským cokoliv, co by překračovalo stávající právní uspořádání.⁹¹⁸ Nositelé protireformačních aktivit v tomto knížectví se kromě ustanovení Vestfálského míru opírali také o již zmiňovaný statut kněžny Alžběty Lukrécie z roku 1629, kterým bylo protestantům zapovězeno vykonávání úřadů, členství v ceších a bratrstvech apod. Navíc bylo podle císařského patentu z 12. května 1653 vlastníkům patronátních práv ke kostelům příkázáno vyhnat všechny protestantské kazatele.⁹¹⁹

Smrtí kněžny v roce 1653 ztratili zdejší luteráni posledního zastávce. V prosinci 1653 byla ustanovena tzv. náboženská komise v čele s Václavem Otíkem z Dobřan a plukovníkem Steinkellerem. Ta pak na jaře 1654 zabavila protestantům 49 kostelů a jednu kapli.⁹²⁰ I přes to však na Těšínsku zůstával stále velký podíl protestantského obyvatelstva. Císař proto přikročil k jmenování nábožensko-eliminační komise (*Religions-Eliminations-Commission*), která měla protireformaci na Těšínsku s pomocí nové jezuitské mise dokončit.⁹²¹ Následovalo vydání několika patentů omezujících protestanty v mnoha oblastech života. Výjimkou nebylo ani násilné napadání protestantského obyvatelstva, včetně šlechty, iniciované eliminační komisí.⁹²² Zamítnuty byly všechny žádosti luteránů o vrácení kostela sv. Trojice i o vybudování nového kostela před branami Těšína po vzoru mírových kostelů.⁹²³ Přes všechna tato opatření však zůstávala většina obyvatelstva stále protestantská.⁹²⁴ Docházelo proto postupně ke zpřísnění protireformačních nařízení. Až nakonec v říjnu 1672 byl vydán příkaz, podle kterého měli těšínská evangelická do půl roku buď konvertovat, nebo emigrovat. To mělo za následek, že města Těšín, Jablunkov, Strumeň a Skočov byla brzy čistě katolická.⁹²⁵ Pozitivnější situace byla pro protestanty na venkově, byť i zde se počet převážně protestantských farností nadále snižoval.

Opavsko a Krnovsko bylo podrobena násilné rekatolizaci už během třicetileté války. Protireformační aktivity však pokračovaly za knížete Karla Eusebia i po uzavření Vestfálského míru. Přes velké úsilí a prostředky, které kníže vynaložil například na podporu jezuitů, zůstali v Krnově ještě k roku 1742 čtyři evangelici.⁹²⁶

Protestantské obyvatelstvo si své pozice dlouhodobě udrželo jen ve Vratislavi a v Břežském, Lehnickém, Volovském a Olešnickém knížectví. I zde však vládla v poválečném období

⁹¹⁷ K těšínskému poselstvu z roku 1649, postoji kněžny Alžběty Lukrécie a žádosti o přímluvu u saského kurfiřta: MICHEJDA, *Dzieje kościoła*, s. 48–49.

⁹¹⁸ Odpověď císaře Ferdinanda III. z 20. března 1653: Tamtéž, s. 49.

⁹¹⁹ Tamtéž, s. 51.

⁹²⁰ SPRATEK, *Právní poměry*, s. 21; také MICHEJDA, *Dzieje kościoła*, s. 54, kde jsou jmenovány i konkrétní kostely s datem zabavení.

⁹²¹ SPRATEK, *Právní poměry*, s. 22.

⁹²² MICHEJDA, *Dzieje kościoła*, s. 61.

⁹²³ Stanovisko císaře Leopolda I. z 9. srpna 1659 bylo zamítavé.

⁹²⁴ Podle zprávy jezuita Tannera z roku 1666 byla veškerá těšínská šlechta protestantská a celkově se na Těšínsku nacházelo circa 300 katolíků. *Dzieje kościoła*, s. 62.

⁹²⁵ SPRATEK, *Právní poměry*, s. 22–23.

⁹²⁶ LAMBRECHT, *Hexenverfolgung*, s. 284.

nejistota. Zdejší piastovská a württemberská knížata si totiž zprvu nebyla jista dosahem výhod, jež jim byly Vestfálským mírem poskytnuty. Podle panovníkova výkladu měla být tato privilegia pouze aktem císařské milosti a jejich platnost byla omezena pouze na osoby zmíněných knížat. Ta ovšem, v přímém rozporu s postojem vídeňského dvora, daná ustanovení Vestfálského míru chápala jako platná nejenom ad personam, ale i pro celý svůj rod a veškeré poddané svých zemí. Horlivě se proto snažila hledat u dvora porozumění a potvrzení správnosti své interpretace. Souhlas císaře Ferdinanda III. se svým výkladem článku V Osnabrücké mírové smlouvy obdržela knížata až roku 1654. O čtyři roky později toto pojetí potvrdil také Leopold I.

I přes to je zde možné zaznamenat pokusy o omezení privilegií vyplývajících z Vestfálského míru. V případně Olešnicka se jedná například o dvě desetiletí trvající spor vévody Silvia Nimroda (1622–1664) s vratislavským biskupem a abatýší třebsnického kláštera. Silvius Nimrod podle nich neoprávněně bránil příchodu katolických duchovních do Třebnice a klášterních vesnic, které měly být po roce 1648 rekatolizovány. Spor byl rozřešen až v roce 1669 ve prospěch katolické strany.

V Lehnicku, Břežsku a Volovsku se situace radikálně změnila po smrti posledního zdejšího Piastovce Jiřího Viléma. Navzdory privilegiím, která byla stavům knížectví potvrzena roku 1676,⁹²⁷ byla brzy poté i zde zahájena protireformace. To vyvolalo odpor zástupců zdejšího protestantského měšťanstva i stavů, kteří do Vídně posílali petice za zachování garantované náboženské svobody.⁹²⁸ Leopold I. v reakci přislíbil toleranci alespoň jednoho protestantského kostela v každém z dotčených knížectví. Ani tento slib však nebyl naplněn. Již během prvních tří let po smrti knížete Jiřího Viléma bylo protestantům zabaveno 109 z celkového počtu 241 kostelů. Z velké části se tak stalo prostřednictvím využití patronátního práva, které dříve náleželo piastovským knížatům. Nekatolíci byli postupně odstraněni i z úřednických postů ve správě knížectví a byly sem povolány katolické řády. Významně byla narušena také činnost konzistoří v Lehnici, Břehu a Volově, které dříve bývaly rozhodující autoritou pro slezské protestanty luterského vyznání. Evangelíkům nepomohlo ani vyjádření podpory ze strany saského kurfiřta.⁹²⁹

Drastickým vývojem procházelo Niské knížectví, kde kráce po ukončení třicetileté války vyvrcholilo období čarodějnických procesů. Nejednalo se o první případy na území Niského knížectví, ani celého Slezska,⁹³⁰ nicméně svým rozsahem a provedením dalece překonaly

⁹²⁷ Výťah z potvrzení privilegií Břežského knížectví z roku 1676: APWr, Księstwo Brzeskie (Rep. 2/I), sign. 447. K 15. červenci 1676 Leopold I. potvrdil náboženská práva stavů Lehnicka, Břežska a Volovska a výslovně uznal ustanovení pražského vedlejšího urovnání, mírové smlouvy z Osnabrücku a také potvrzení panovníckého výkladu platnosti ustanovení článku V IPO nejen pro osoby dotčených piastovských knížat, ale pro celá knížectví (1654 potvrzeno Ferdinandem III., 1658 Leopoldem I.). Břežské stavy následně vydaly nový církevní řád s platností pro celé knížectví (1676). VELSEN, Die Gegenreformation, s. 198.

⁹²⁸ Lehnicko-břežsko-volovské protestanty podpořil i braniborský kurfiřt Fridrich Vilém, který si u Leopolda I. stěžoval na probíhající rekatolizaci. Psaní z 30. března 1676 publikováno v: HUTTER-WOLAND, Das Zeitalter nach der Reformation, s. 139–141.

⁹²⁹ Například informace zprostředkované české dvorské kanceláři ve věci volovských kostelů pro věřící augšpurské konfese z 28. prosince 1682: OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 4, Konv 2, fol. 7r.

⁹³⁰ Historie čarodějnických procesů ve Slezsku začíná pravděpodobně ve Vratislavi v roce 1456, kdy byly 2 ženy utopeny při výslechu. Během druhé poloviny patnáctého a v šestnáctém století se odehrálo na celém území Slezska několik desítek procesů. V první polovině sedmnáctého století pravděpodobně probíhalo nejvíce procesů v Nisku,

většinu obdobných událostí v rámci celé habsburské monarchie. V druhé polovině sedmnáctého století probíhaly procesy s celkovou bilancí řádově desítek obětí na Hlohovsku⁹³¹, Olešnicku, Minsterbersku, Lehnicku, Svídnicku, Javorsku, Zaháňsku, Krnovsku a Ratibořsku, ve Vratislavi, Opavě, Hlubčicích, Hrobníkách, Hlivicích a Bytomi.

V samotném Nisku je jen pro období let 1628–1684 doloženo 250 obětí.⁹³² Nejhorší situace byla přímo v Nise, Jeseníku a Zlatých Horách. První zmínky o vlně procesů spadajících do období třicetileté války pocházejí již z roku 1622, kdy došlo k obviněním pravděpodobně v souvislosti s epidemií dobytčího moru.⁹³³ Procesy se pak rozšířily také na Zlatohorsku (od 1625) a v biskupské Nise (od 1636), kde bylo podle nařízení světícího biskupa Jana Baltazara Liesche ze 7. listopadu 1639 přistoupeno ke stavbě pece na spalování čarodějnic (*Hexenofen*).⁹³⁴ Arciděkan jesenické farnosti hodnotil v roce 1651 situaci jako uspokojivou z hlediska rekatolizace, neboť všechno obyvatelstvo se již hlásilo ke katolické víře. Na polovinu obyvatel však považoval za oddané magickému umění.⁹³⁵

Vrcholné období niských procesů připadlo do let 1651 a 1652, kdy pouze na Jesenicku a Zlatohorsku existují doklady o celkem 150 obětech, z nich nejmladší bylo pouze tři čtvrtě roku.⁹³⁶ Přestože biskup Karel Ferdinand Vasa vydal 18. ledna 1652 pokyn niskému zemskému hejtmanovi Jiřímu Hodicovi k zastavení vyšetřování, poslední rozsudek padl až 24. září 1652.⁹³⁷ A v menší míře procesy pokračovaly až do roku 1684.⁹³⁸ Není bez zajímavosti, že vysoké náklady na procesy byly vymáhány po rodinách obětí.⁹³⁹

ale jsou doloženy i pro další oblasti, například Zelenohorsko, kde bylo pro období 1640–1665 odhadováno několik desítek obětí. NEUBAUEROVÁ, M. – POLÁCH, D., Zpráva o nevíře. O historii čarodějnických procesů Slezska a severozápadní Moravy, Šumperk, 2010, s. 8–9; dále jen NEUBAUEROVÁ – POLÁCH, Zpráva o nevíře. Podrobně se situací čarodějnických procesů zabývá LAMBRECHT, Hexenverfolgung.

⁹³¹ Zde zejména oblast Zelené Hory, LAMBRECHT, Hexenverfolgung, s. 212 an.

⁹³² NEUBAUEROVÁ – POLÁCH, Zpráva o nevíře, s. 15. LAMBRECHT, Hexenverfolgung, s. 127.

⁹³³ Odhady mluví o až 35 obětech. NEUBAUEROVÁ – POLÁCH, Zpráva o nevíře, s. 14, 16.

⁹³⁴ V této druhé vlně procesů je počet obětí neznámý. NEUBAUEROVÁ – POLÁCH, Zpráva o nevíře, s. 14, 17. LAMBRECHT, Hexenverfolgung, s. 125.

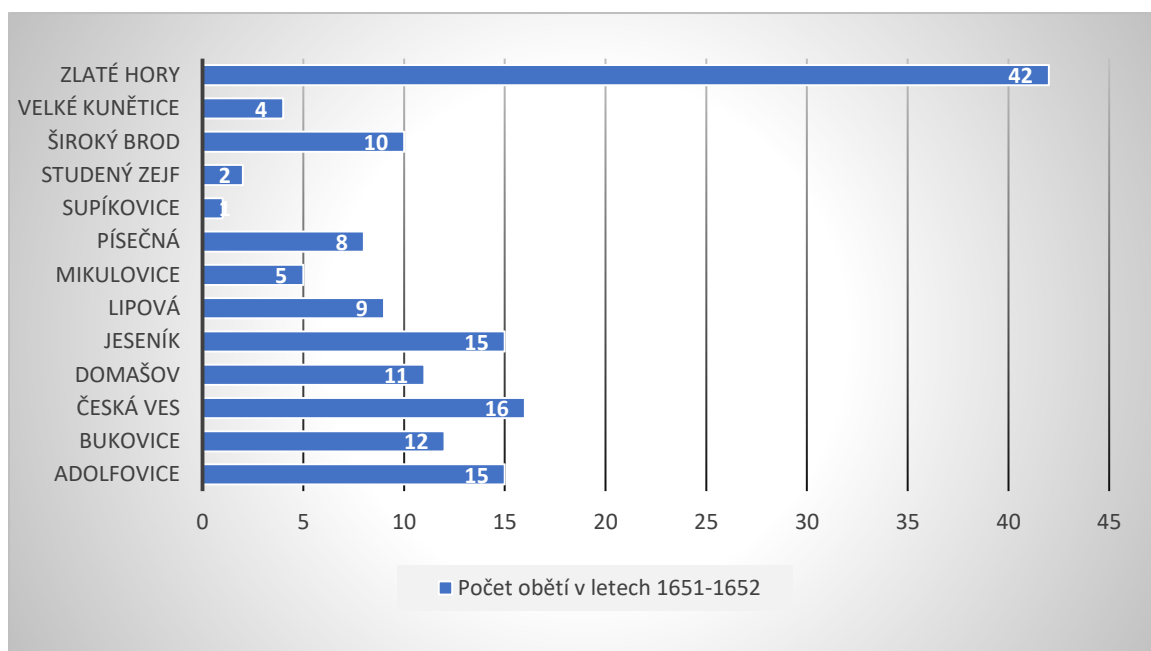
⁹³⁵ Vizitační zpráva pro Jesenicko z roku 1651 mluví o 127 obětech, není však jasné, za jak dlouhé období. Zpráva o čarodějnictví v Niském knížectví z 6. října 1651 zmiňuje k tomuto datu 33 osob upálených na Zlatohorsku, 81 v Jeseníku, 16 v Mikulovicích, 22 v Hlucholazích a 3 v Nise. NEUBAUEROVÁ – POLÁCH, Zpráva o nevíře, s. 15, 18–19.

⁹³⁶ Jednalo se o Evu Auligovou z Velkých Kunčtic, popravenou 16. prosince 1651. Z dochovaných dokumentů je zřejmé, že dětské oběti byly poměrně časté. K roli dětských obětí LAMBRECHT, Hexenverfolgung, s. 168–173.

⁹³⁷ NEUBAUEROVÁ – POLÁCH, Zpráva o nevíře, s. 19.

⁹³⁸ Roku 1695 proběhl proces se dvěma ženami z Vidnavy, u obou však došlo k osvobození, a v roce 1715 poslední proces s duševně nemocnou osobou. LAMBRECHT, Hexenverfolgung, s. 130.

⁹³⁹ Náklady a ziskovosti procesů se zabývá K. Lambrecht na příkladech z Niska: LAMBRECHT, Hexenverfolgung, s. 138–142.

Obrázek 23: Počet obětí čarodějnických procesů na Jesenicku a Zlatohorsku v letech 1651–1652

Zdroj: Zpracováno autorkou dle Seznamu odsouzených v publikaci: NEUBAUEROVÁ – POLÁCH, *Zpráva o nevíře*.

Jezuitská rekatolizace probíhala v této fázi mnohem subtilněji. K obrácení obyvatelstva využívali jezuité především působení vzdělání. V této oblasti dosáhli úspěchu ve Vratislavi, kde se v roce 1670 podařilo s podporou císaře zřídit novou kolej. Císař Leopold I. dne 21. října 1702 zřídil na jejím místě přes odpor místního protestantského měšťanstva univerzitu.⁹⁴⁰ Tato škola, nazvaná na počest císaře „*Leopoldina*“, představovala vrchol jezuitského působení ve Slezsku. Protestantská šlechta a měšťanstvo augšpurského vyznání však nadále směřovalo na zahraniční univerzity v Halle a Lipsku.⁹⁴¹

Altranstädtská konvence

Na počátku osmnáctého století byla náboženská svoboda v plném rozsahu zachována pouze v Olešnickém knížectví. Na zbylém území Slezska zůstalo pouze několik evangelických kostelů ve Vratislavi a tři tzv. mírové kostely v Javoru, Svídnici a Hlohově. Právo protestantů navštěvovat zahraniční kostely bylo radikálně omezeno. Porušována byla i další privilegia, která evangelíkům garantoval Vestfálský mír.

Odmítání účasti na procesích Božího těla, či na oslavách svátku slezské patronky svaté Hedviky bylo zpravidla trestáno peněžitou pokutou, nebo dokonce i vězením. Protestantům byly zakázány veřejné pohřební průvody realizované podle jejich zvyků. Evangeličtí kazatelé se

⁹⁴⁰ Papežské potvrzení následovalo 15. listopadu 1702. KOVÁCS, E., Österreichische Kirchenpolitik in Schlesien 1707 bis 1790 (Aus Wiener Sicht), in: BAUMGART, P.–SCHMILEWSKI, U. (hrsg.), *Kontinuität und Wandel. Schlesien zwischen Österreich und Preussen. Ergebnisse eines Symposiums in Würzburg vom 29. bis 31. Oktober 1987*, = *Schlesische Forschungen*, 4, Sigmaringen, 1990, s. 239–256, zde s. 239; dále jen: KOVÁCS, Österreichische Kirchenpolitik.

⁹⁴¹ KOVÁCS, Österreichische Kirchenpolitik, s. 239.

nesměli zdržovat uvnitř městských hradeb a luteránští měšťané byli zavázáni platit katolickým kněžím poplatky za udělování svátosti křtu, ale i ohlášky, svatby a pohřby. Evangeličtí duchovní mohli tyto církevní úkony realizovat pouze po předchozím oznámení katolickému faráři. Všichni tolerovaní luteránští kazatelé byli navíc podřízeni katolickým městským radám, které nad nimi vykonávaly patronátní právo.⁹⁴²

Do této situace však významně zasáhly události Velké severní války (1700–1721). V rámci boje proti koalici Dánska, Ruska a Polska-Saska švédský král Karel XII. (1697–1718) nejprve v krátkém tažení porazil Dánsko. Poté se obrátil na východ, kde rozdrtil ruskou armádu Petra I. (1672–1725) v bitvě u Narvy. Poté se cítil být dostatečně zajištěn k útoku proti polskému králi a saskému kurfiřtovi Augustovi II. (1670–1733), jehož vinil ze vzniku protišvédské koalice. Při pronásledování polského vojska procházeli Švédové také Slezskem. Dolnoslezští luteráni se rozhodli využít této šance a požádali švédského panovníka jako svého souvěrce a ochránce o pomoc proti pokračujícímu katolickému útlaku.

Císař Josef I. byl v nevýhodné situaci, neboť se obával možného rozšíření právě probíhající války o španělské dědictví (1701–1714) o boje v severní Evropě. Pokusil se tedy o dohodu se zástupci slezských protestantských stavů, které v červenci 1707 povolal do Vídně. Když se nepodařilo dosáhnout rychlého kompromisu, nezbylo císaři než souhlasit se švédským návrhem na uzavření konvence. Konečnou podobu získal dokument 1. září 1707 ve švédském vojenském táboře v Altranstädtu u Lipska, po kterém získal své jméno.⁹⁴³

Pro slezské náboženské poměry byl nejdůležitější úvod I. článku konvence, jehož součástí bylo potvrzení náboženské svobody pro slezské evangelíky augšpurské konfese v rozsahu přiznaném Osnabrückou mírovou smlouvou.⁹⁴⁴ Vše, co této smlouvě odporovalo, mělo být bezodkladně odstraněno.

Byla určena lhůta šesti měsíců, v níž měly být slezským evangelíkům v Lehnickém, Břežském, Münsterberském a Olešnickém knížectví a ve městě Vratislavi vráceny všechny kostely a školy, které jim byly nezákonně zabaveny po roce 1648.⁹⁴⁵ A dále bylo připuštěno zřízení nových protestantských škol při mírových kostelech v Hlohovském, Svídnickém a Javorském

⁹⁴² Na porušování práv svých souvěrců si u císaře Josefa v roce 1705 stěžoval mimo jiné pruský král Fridrich I. (1657–1713): dopis publikován v: HUTTER-WOLAND, *Das Zeitalter nach der Reformation*, s. 144–147.

⁹⁴³ Text článku I v rozsahu §§ 1–11 konvence je otištěn v: KUZMÁNY, *Urkundenbuch*, položka listináře XXX, s. 67–68. Německý překlad článku I v rozsahu §§ 1–4 a 6–7, 9 a článku IV je otištěn v: BÄHLCHE, s. 66–67.

⁹⁴⁴ „Liberum religionis exercitium, quod Principibus Silesiae, Comitibus, Baronibus, Nobilibus eorumque subditis, nec non civitatibus, suburbiis et pagis addictis pace Osnabrugensi est concessum non modo salvum et imperturbatum fore, sed etiam, quae contra genuiorum ejus pacificationis sensum innovata reperiuntur, sequentibus modis conventum iri.“ Altranstädtská konvence, článek I, úvod.

⁹⁴⁵ „Quae templa et scholae in principatibus Lignitio, Briga, Munsterberga ac Oelsna, ut et urbe Vratislavia civitatibusque, reliquis suburbiis et pagis prope pacem Westphalicam adempta sunt, sive catholicis sacris initiata, sive tantum oclussa fuerint, illa in eum statum, in quo tempore dictae pacificationis erant, reponentur et Augustanae Confessioni addictis, cum cunctis juribus, privilegiis, redditibus, fundis, bonisque eo pertinentibus, intra semestre spatium ad summum aut citius restituentur. Altranstädtská konvence, článek I, § 1.

knížectví.⁹⁴⁶ Nově byly slezským nekatolíkům povoleny také domácí pobožnosti. Měl být zajištěn přístup k domácímu či školnímu vzdělání v protestantském duchu. A nikdo neměl být nucen k účasti na katolických zvyklostech.⁹⁴⁷

Byla upravena také oblast výchovy nekatolických dětí, včetně sirotků, kterým nemělo být bráněno k přístupu ke vzdělání v protestantských školách.⁹⁴⁸ V Lehnici, Břehu a Volově měla být obnovena činnost protestantských konzistoří, které existovaly již v době uzavření Vestfálského míru.⁹⁴⁹ Tyto tři konzistoře pak představovaly společně s konzistořemi ve Vratislavi a Olešnici základ slezské luteránské církve z organizačně-správního hlediska. Do budoucna byla zakázána jakákoliv další redukce kostelů a škol, a to i v případě, že se jejich patronem stane císař, či jiný katolický pán.⁹⁵⁰

V září 1707 bylo v Lehnicku, Břežsku, Olešnicku a Minsterbersku, které bylo do Altranstädtské konvence zahrnuto díky § 38 článku V Osnabrücké mírové smlouvy,⁹⁵¹ a ve Vratislavi zahájeno předávání kostelů do rukou protestantů. Celkově bylo navráceno pravděpodobně 125 kostelů.⁹⁵² Ve zmiňovaném Minsterbersku to bylo devět kostelů z celkových čtrnácti, které byly rekatolizovány po roce 1648. Pro katolíky pak nechal císař zříditi kaple v královských zámcích a budovách vrchnostenských úřadů.⁹⁵³ A v Lehnici založil v roce 1708 rytířskou akademii.

⁹⁴⁶ „Ecclesiis, quae templa habent exstructa ad moenia civitatum Schwidnicii, Javorii ac Glogaviae, non tantum liberum esto tot alere sacerdotes, quod sacris administrandis sufficiant, verum et pro educatione liberorum scholas prope eadem templa habere et instaurare.“ Altranstädtská konvence, článek I, § 2.

⁹⁴⁷ „In iis vero locis, ubi publicus Augustanae Religionis usus interdictus est, nemo prohibebitur cultum divinum pacifice et tranquille in aedibus suis pro se suisque liberis, inquilinis ac domesticis peragere, liberosque suos exteris suae religionis scholis aut privatis domi praeceptoribus instituendos tradere: Nec quisquam Aug. Confess. In Silesia cogetur sacris Catholicorum interesse, scholas eorum frequentare, religionem amplecti, aut parohos catholicos ad actus ministeriales, velut copulationis, baptismationis, funerales, communicationis sacrae aliasque ejusmodi adhibere...“ Altranstädtská konvence, článek I, § 3.

⁹⁴⁸ „Pupillis ac orphanis, qui parentibus Aug. Conf. nati sunt, cujuscunque sexus et conditionis fuerint, tutores ac curatores diversae religionis non obtudentur, multo minus hisce fas erit, pupillos in monasteria abdere, suaeque religionis principiis imbuere et cum matribus de jure naturali competat tutela ac educatio liberorum suorum, licitum esto illis, ubi tutores ac curatores legitimi aut testamentarii non adsunt, alios August. Religionis expetere, sibi que adjungere.“ Altranstädtská konvence, článek I, § 5.

⁹⁴⁹ „... In iis vero principatibus ubi tempore pacis Westphalicae Consistoria Aug. Conf. fuerunt, juxta veterem usum restauranda sunt, quae ejusmodi causas examinabunt decidentque, salva ubique appellatione ad summum principem.“ Altranstädtská konvence, článek I, § 7.

⁹⁵⁰ „Nullae amplius ecclesiae ac scholae in civitatibus, suburbiis ac pagis per universam Silesiam, ubi Augustanae Religionis exercitium adhuc manet, sive a collatione Caesarea sive aliorum patronorum catholicorum dependeant, auferentur, sed cum pastoribus ac collegiis scholarum conservabuntur ac protegentur...“ Altranstädtská konvence, článek I, § 8.

⁹⁵¹ Na tuto skutečnost, která vznikla díky zahrnutí titulatury olešnických Poděbradů jako „minsterberských knížat“ do textace Osnabrücké smlouvy upozorňuje: ŽUPANIČ, J., Dědici Poděbradů, s. 195.

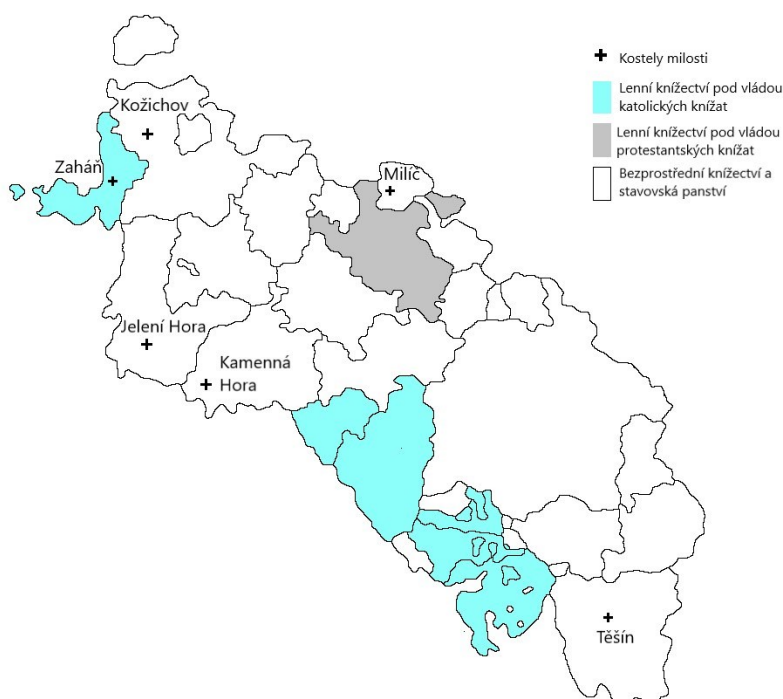
⁹⁵² Konkrétní počty navrácených kostelů se v dostupné literatuře mírně liší. R. Fukala uvádí 121 kostelů; J. Bahlcke: „přes sto“; D. Spratek: „na 120“; J. Soffner: „122“, A. Herzig a E. Kovács: „125“ kostelů. Zde je uveden také konkrétní výčet: 58 kostelů v Břežsku, 33 v Lehnichu, 15 ve Volovsku, 9 v Minsterbersku, 6 v Olešnicku, 4 ve Vratislavi. FUKALA, R., Slezsko v evropské mocenské politice, in: HO 14, 2003, s. 2–19, zde s. 15. BAHLCKE, Schlesien, s. 64; SPRATEK, D., Právní poměry, s. 41; SOFFNER, J., Die Altranstädtsche Convention (1707) und die Kaiser Josephinische Pfarrfundation für Schlesien (1710), Breslau, 1897, s. 19; HERZIG, Konfession, s. 24. KOVÁCS, Österreichische Kirchenpolitik, s. 241.

⁹⁵³ KOVÁCS, Österreichische Kirchenpolitik, s. 241.

Jedná se o pozoruhodný projekt, protože škola byla střídavě vedena řediteli obou vyznání. Navštěvována pak byla žáky z rakouských zemí, Lombardie, Uher, českých zemí, Ruska, Kuronska, Litvy, Polska, Pruska, Irska a Říše.⁹⁵⁴

Současně bylo ve Vratislavi zahájeno jednání Henninga ze Strahlenheimu (1665–1731), zplnomocněnce švédského krále, a císařské komise k realizaci dalších kroků vedoucích k naplnění ustanovení konvence. Výsledkem byla dohoda na prováděcím nařízení, známém jako exekuční reces, který byl císařem potvrzen 27. ledna 1709.⁹⁵⁵

Součástí ujednání byla dohoda na výměně několika původně protestantských kostelů za možnost vybudovat na území Slezska po vzoru mírových kostelů také šest tzv. kostelů milosti (*Gnadenkirchen*) před branami měst Jelení Hora, Kamenná Hora, Kožichov, Milíč, Těšín⁹⁵⁶ a Zahán.⁹⁵⁷

Obrázek 24: Kostely milosti

Zdroj: zpracováno autorkou.

Exekuční reces obsahoval i další ustanovení týkající se úprav mírových kostelů a k nim připojených škol, evangelických konzistoří, či pravidel pro každodenní výkon víry apod.

⁹⁵⁴ Tamtéž, s. 241–242.

⁹⁵⁵ Text exekučního recesu publikovaný pod datem 8. února 1709: KUZMÁNY, Urkundenbuch, položka listináře č. XXXI, s. 68.

⁹⁵⁶ Christoph Voigt informoval 8. srpna 1709 o své činnosti při těšinském kostele milosti. Podle něj zůstalo v celém městě ne více než 6–8 evangelíků. Zmiňuje i návštěvy katolíků na protestantských kázáních: PATZELT, H., Wirkungen des Pietismus in Schlesien, in: BENRATH, G. A. – HUTTER-WOLANDT, U. – MEYER, D. – PETRY, L. – WEIGELT, H., Quellenbuch zur Geschichte der evangelischen Kirche in Schlesien, s. 157–200, zde s. 172–173, dále jen PATZELT, Wirkungen des Pietismus.

⁹⁵⁷ Exekuční reces, článek 16.

Kalvinismus nebyl zahrnut ani do samotné konvence, ani do následného exekučního recesu a stál tak i nadále mimo zákon na celém území Slezska.

Altranstädtskou konvenci můžeme považovat za jednoznačnou výhru protestantské strany. S prosazením konvence nesouhlasili především vratislavský biskup František Ludvík a také papež. Vztahy císařského dvora s papežskou kurií se však už dlouhodobě zhoršovaly v souvislosti s válkou o španělské dědictví, ve které papež podpořil Francii. Postoj papeže k Altranstädtské konvenci tedy nebyl ve Vídni vnímán jako významné riziko. K usmíření představitelů katolické církve císař Josef vydal 27. května 1709 edikt proti odpadlictví od víry (*Apostasie-Edikt*), který stanovil přísné tresty pro případné konvertity od katolictví k protestantismu.⁹⁵⁸ Využití ustanovení altranstädtské konvence tak bylo pro část obyvatelstva nadále nedostupné. Edikt se však nakonec uplatnil jen v několika jednotlivých případech. Větší využití našel až za Josefova nástupce Karla VI., který koncem druhé dekády osmnáctého století podpořil novou vlnu rekatolizace.⁹⁵⁹

Větší komplikaci pro slezskou protestantskou obec v období po uzavření konvence představoval vliv panovníka na obsazování postů v protestantských konzistořích v Lehnici, Břehu a Volově katolíky, stejně tak jako téměř absolutní přednost adeptů katolického vyznání při obsazování městských rad, správních úřadů, či při propůjčování komorního zboží.⁹⁶⁰ S pokračujícím útlakem rostl také počet obyvatel, kteří zvolili emigraci. Znevýhodňování protestantů ze strany vlády Karla VI. a stále se zhoršující podmínky života vysvětlují souhlas podstatné části obyvatelstva s pruskou okupací v letech 1740–1741. Ustanovení konvence totiž byla z podstatné části uvedena do praxe právě až po obsazení většiny slezského území Pruskem.

Na základě konvence tak byl sice zřízen těšínský kostel milosti, který se stal oficiálně prvním protestantským chrámem vzniklým na území celého Horního Slezska po roce 1660 (a který po pruské anexi dokonce představoval jediný oficiálně uznávaný evangelický kostel na území celé habsburské monarchie), každodenní výkon náboženských obyčejů však byl ze strany katolické hierarchie omezen pomocí různých formálních překážek. Dne 20. srpna 1721 vydal navíc Karel VI. mandát, který nadále stupňoval protireformační opatření.⁹⁶¹

Stejný protireformační kurz byl zachován také po udělení Těšínska v léno Leopoldu Lotrinskému.⁹⁶² A vztahy mezi katolickým knížetem a protestantským obyvatelstvem se v průběhu dvacátých a třicátých let osmnáctého století nadále zhoršovaly. Knížecí správci⁹⁶³ zde s podporou jezuitů prosazovali jednotlivá rekatolizační ustanovení císařských ediktů.

⁹⁵⁸ HERZIG, *Konfession*, s. 24. KOVÁCS, *Österreichische Kirchenpolitik*, s. 243.

⁹⁵⁹ KOVÁCS, *Österreichische Kirchenpolitik*, s. 243

⁹⁶⁰ Císař Josef I. sice ve svém nařízení z 11. září 1707 vrchnímu úřadu ve Vratislavi trval na dodržování ustanovení konvence, za jeho nástupce se však situace začala opět posunovat v neprospěch protestantů. Nařízení císaře Josefa publikováno v: HUTTER-WOLAND, *Das Zeitalter nach der Reformation*, s. 151. K tématu dále: BAHLCHE, *Schlesien*, s. 67.

⁹⁶¹ Mandát byl obnoven 28. prosince 1725 a stejná opatření, datovaná 5. února 1726, byla vyhlášena i pro Kladské hrabství: OeStA, HHStA, ÖA, *Schlesien*, Karton 3, Fasz. 3, fol. 8r–13v.

⁹⁶² BAHLCHE, *Schlesien*, s. 67.

⁹⁶³ Jako vrchní správce (*Oberregent*) působil na Těšínsku v letech 1624–1634 pán z Gössingen. Jeho nástupcem se stal Jan Kryštof von Pfütshner. OeStA, HHStA, LA, ÖA, *Schlesien*, Karton 3, fol. 2r.

V roce 1729 ztratili protestanští obyvatelé Těšína domovní právo a o rok později byli vypovězeni zdejší pastoři.⁹⁶⁴ Ani správci, ani kníže nebrali ohled ani na stížnosti protestantských těšínských stavů na porušování ustanovení Altranstädtské konvence.⁹⁶⁵ Situace vyvrcholila 30. dubna 1736, kdy zhruba stovka vzbouřených poddaných z knížecích komorních majetků zamířila před sídlo zemského hejtmána Václava Maxmiliána Vratislava v Těšíně a předala hromadnou stížnost nejen na porušování konvence, ale i na chování správce Pfütschnera. Vzhledem k neodpovídající reakci knížecí správy se poddanská bouře po dvou dnech znovu opakovala.⁹⁶⁶ Ke zlepšení postavení protestantů však jejich vystoupení nevedlo. Nicméně i přes překážky kladené ze strany panovníka, knížete a jeho správy se těšínský kostel milosti stal centrem pietismu⁹⁶⁷ a vedle bílského panství druhým ohniskem protestantismu v Horním Slezsku. Zbylé území knížectví se však podařilo relativně rychle rekatolizovat.

Území Opavského a Krnovského knížectví bylo téměř kompletně rekatolizováno, s výjimkou panství Hošťálkovy, na kterém luteráni zůstali pod ochranou majitelů – pánů Skrbenských z Hříště.⁹⁶⁸ Obdobným vývojem procházela bezprostřední knížectví Lehnicko, Břežsko a Volovsko, kde navzdory Altranstädtské konvenci pokračovala opatření zaměřená proti nekatolíkům. Část obyvatelstva tak odešla do emigrace. V roce 1719 byla v obci Twardocice zřízena nová jezuitská mise, která měla za cíl obrátit ke katolicismu švenkfeldiány, kteří se v oblasti usadili.⁹⁶⁹

Změny ve správních orgánech

Ze správního hlediska je v tomto období zajímavý také další posun v charakteru úřadu vrchního zemského hejtmána. Vratislavský biskup František Ludvík Falcko-Neuburský byl totiž poslední osobou, která tento post v podobě, kterou získal po roce 1629, zastával. Poté, co se roku 1719 František Ludvík této funkce zřekl, rozhodl se císař nového vrchního zemského hejtmána již nejmenovat. Do čela vrchního úřadu byl v hodnosti ředitele (direktora) postaven dosavadní svídnicko-javorský hejtmán Jan Antonín hrabě Schaffgotsch (1675–1747). Ten pak zastával z pozice předsedajícího člena kolegia Vrchního úřadu také post předsedy knížecího sněmu, ač sám ke slezským knížatům nepatřil.⁹⁷⁰

⁹⁶⁴ KOVÁCS, Österreichische Kirchenpolitik, s. 247.

⁹⁶⁵ Stížnosti těšínského luteránského obyvatelstva: OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 3, fol. 37r–54v.

⁹⁶⁶ Zpráva o vzbouření obyvatelstva z 3. května 1736 pro Františka Štěpána Lotrinského a císaře Karla VI.: OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 3, Fasz. 3, fol. 102r–108v; Podrobněji se situaci věnuje KOVÁCS, Österreichische Kirchenpolitik, s. 248.

⁹⁶⁷ PATZELT, H., Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709–1730, in: STUPPERICH, R. (hrsg.), Kirche im Osten: Studien zur osteuropäischen Kirchengeschichte und Kirchenkunde, 8, Göttingen, 1969, s. 196–212, zejména s. 198. K pietistickému hnutí měli negativní postoj nejen katolíci, ale i mnozí, zejména ortodoxní, luteráni. V některých případech se na něj pohlíželo jako na herezi. Viz proces s pěti těšínskými pietisty v roce 1730, označenými dle dekretu z 21. ledna 1730 za sektáře (*Sectarios*): publikovaný tamtéž, s. 240. Obecně k radikalismu pietistického hnutí také GOERTZ, H.-J., Religiöse Bewegungen in der Frühen Neuzeit, München, 1993, s. 44–58 a 100–107.

⁹⁶⁸ Geschichte Schlesiens 3, s. 496.

⁹⁶⁹ KOVÁCS, Österreichische Kirchenpolitik, s. 243.

⁹⁷⁰ FREITAG, Behördenwesen, s. 12.

Mezi členy kolegia vrchního úřadu patřily v této době vedle hraběte Schaffgotsche také svobodný pán ze Schwanenberku v hodnosti kancléře a několik radů přímo jmenovaných císařem.⁹⁷¹ Slezská knížata i zástupci stavů tak zcela přišli o poslední možnost ovlivňovat chod úřadu ze své pozice.

Pruská anexe

Nový pruský král Fridrich II. využil situaci po smrti Karla VI.⁹⁷² a jeho oddíly vpadly 16. prosince 1740 do Slezska.⁹⁷³ Odůvodnění útoku dřívějšími nároky na horno- i dolnoslezská území můžeme brát spíše jako formální a dodatečné právní ospravedlnění útoku. Sám Fridrich II. Slezsko pragmaticky charakterizoval jako území, na které mají Hohenzollernové největší právní nárok ze všech habsburských dědičných zemí a které je i z hlediska své polohy nejvýhodnějším cílem Hohenzollernů.⁹⁷⁴

Nároky Pruska se vztahovaly k pěti hlavním oblastem: 1) k Lehnicku, Břežsku a Volovsku na základě vzájemných dědičných smluv z roku 1537; 2) ke Krnovskému knížectví zabavenému markraběti Janu Jiřímu za účast na stavovském povstání, 3) k zástavním panstvím Bohumín a Bytom ztraceným na základě rozsudku soudu v roce 1618, ale fakticky až společně s Krnovskem v roce 1621, 4) k Opolsko-Ratibořskému knížectví, na které Hohenzollernové ztratili dědičný i zástavní nárok během vlády Ferdinanda I. 5) ke Svobodínsku, vrácenému habsburské monarchii v roce 1696.

Jedním z hlavních Pruskem deklarovaných nároků bylo dědictví po lehnicko-břežsko-volovských Piastovcích odvozované ze vzájemné dědičné smlouvy uzavřené 19. října 1537 mezi Fridrichem II. Lehnicko-břežsko-volovským⁹⁷⁵ a braniborským markrabětem Jáchymem

⁹⁷¹ K roku 1739 je zmiňováno 13 a k roku 1740 pouze 12 radů Vrchního úřadu. Tamtéž, s. 12–13.

⁹⁷² 20. října 1740.

⁹⁷³ Problematika slezských válek, respektive válek o rakouské dědictví a sedmileté války byla opakovaně detailně zpracována, pro první a druhou slezskou válku je možné uvést např. KUNISCH, J., *Friedrich der Grosse. Der König und seine Zeit*, München, 2004, zejména s. 159–250; DUFFY, Ch., *Frederick the Great. A Military Life*, = *Military and Naval History*, 9, London – Melbourne – Henley, 1985, zejména s. 21–75 pro první a druhou slezskou válku a s. 101–243 pro sedmiletou válku; případně pro první slezskou válku také klasické dílo GOLL, J., *Válka o země Koruny české (1740–1742)*, I, Praha, 1915, dále jen: GOLL, *Válka*; stručněji GOOCH, G. P., *Frederick the Great. The Ruler, The Writer, The Man*, London – New York – Toronto, 1947; k sedmileté válce: STELLNER, F., *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha, 2000; SZABO, F. A. J., *The Seven Years War in Europe 1756–1763*, Harlow, 2008. Další literatura v: HERZELEIDE – HENNING, E., *Bibliographie Friedrich der Grosse 1786–1986*, Berlin – New York, 1988, zejména s. 237–279.

⁹⁷⁴ Memorandum z 6. listopadu 1740, otištěné v: DIETRICH, R. (hrsg.), *Die Politischen Testamente der Hohenzollern*, = *Veröffentlichungen aus dem Archiv der Preussischer Kulturbesitz*, 20, Köln – Wien, 1986, s. 90 an. K tématu pruských nároků a ohodnocení situace ze strany Fridricha II.: BAUMGART, P., *Schlesien im Kalkül König Friedrichs II. von Preussen und die europäische Implikationen der Eroberung des Landes*, in: BAUMGART, P.–SCHMILEWSKI, U. (hrsg.), *Kontinuität und Wandel. Schlesien zwischen Österreich und Preussen. Ergebnisse eines Symposiums in Würzburg vom 29. bis 31. Oktober 1987*, = *Schlesische Forschungen*, 4, Sigmaringen, 1990, s. 3–16, zde s. 8; dále jen BAUMGART, *Schlesien im Kalkül*. BÄHLCKE, *Schlesien*, s. 75.

⁹⁷⁵ Dědičná smlouva byla signována také Fridrichovými syny: Jiřím II. a Fridrichem III. Text smlouvy publikován v edici RIEDEL, A. F. J., *Codex diplomaticus Brandenburgensis II*, 6, Berlin, 1858, položka listináře č. 2553, s. 430–439.

(1505–1571).⁹⁷⁶ Na základě této dohody měla v případě vymření lehnicko-břežsko-volovských Piastovců jejich knížectví připadnout Hohenzollernům. V opačném případě získali Piastovci příslib Krosenského knížectví. Součástí byla také dohoda o sňatcích dcery Fridricha II. Žofie (asi 1525–1546) s markrabětem Janem Jiřím (1525–1598) a jeho sestry Barbory se Jiřím II. Břežským.⁹⁷⁷ Král Ferdinand I. však proti uzavření smlouvy protestoval a k jejímu posouzení svolal v roce 1546 sněm do Vratislavi.⁹⁷⁸ A přestože Fridrich II. disponoval privilegiem na volnou dispozici se svým majetkem uděleným králem Vladislavem II.,⁹⁷⁹ byla smlouva anulována. Odstoupení od smluv s braniborskými Hohenzollerny pak museli opakovaně potvrdit i Fridrichovi nástupci.⁹⁸⁰

Odškodnění Hohenzollernů za ztrátu slezských území požadoval už kurfiřt Fridrich Vilém (1620–1688).⁹⁸¹ Poprvé se o to neúspěšně pokusil v rámci vyjednávání Vestfálské mírové smlouvy. Další plány zisku Slezska se datují k roku 1670.⁹⁸² První dočasný úspěch však kurfiřt zaznamenal až v souvislosti s vyjednáváním spojenecké aliance s císařem Leopoldem I. (1686). Braniborsko-Prusko jako spojenec Habsburků proti Francii Ludvíka XIV. (1638–1715) získalo

⁹⁷⁶ Listina markraběte Jáchyma z 19. října 1537 (Lehnice) k uzavření dědických úmluv s Piastovci: NA Praha, AČK, sign. 2017a, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2017a/charter>> [cit. 7. 1. 2018]. Pro potřeby využití v rámci sporu o rakouské dědictví byla 28. prosince 1740 v Břehu pořízena ověřená kopie listiny markraběte Jáchyma k dědickým úmluvám z roku 1537: NA Praha, AČK, sign. 2496, v digitalizované podobě dostupná z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2496/charter>> [cit. 7. 1. 2018].

⁹⁷⁷ Text svatebních smluv publikován v edici: RIEDEL, A. F. J., Codex diplomaticus Brandenburgensis III, 3, Berlin, 1861, položky listináře č. 322 a 323, s. 445–454.

⁹⁷⁸ Rozhodčí výrok Ferdinada I. z 18. května 1546, NA Praha, AČK, sign. 2120, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2120/charter>> [cit. 7. 1. 2018].

⁹⁷⁹ Privilegium pro Fridricha II. z 14. dubna 1511 (Vratislav), NA Praha, ČDK, sign. 26, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CDK/26/charter>> [cit. 8. 5. 2018]. Toto privilegium však obsahovalo ustanovení, že Fridrich smí volně odkázat své statky pod podmínkou, že nedojde k jejich zcizení od Koruny české. Potvrzení privilegia králem Ludvíkem z 20. května 1522 (Praha), NA Praha, AČK, sign. 1941, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1941/charter>> [cit. 7. 1. 2018]. Fridrich II. předložil listiny krále Vladislava (privilegium ze 14. dubna 1511) a krále Ludvíka (zde uvedena blíže neurčená listina z roku 1524) umožňující knížeti volné kšaftování i Jáchymovi Braniborskému, který tuto skutečnost potvrdil v listině z 12. ledna 1538 (Kolín nad Sprévou), NA Praha, AČK, sign. 2018, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2018/charter>> [7. 1. 2018]. Text z Jáchymova potvrzení odpovídá oběma výše uvedeným privilegiím, umožňujícím Fridrichovi II. odkázat „Ire Land und Leut auf dem Todbette oder in Testaments weyß“. Toto privilegium bylo 27. července 1529 potvrzeno i Ferdinandem I.

⁹⁸⁰ **Fridrich III.** Lehnicko-břežsko-volovský se vzdává dědické úmluvy s Hohenzollerny (2. listopadu 1549, Praha): NA Praha, AČK, sign. 2152, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2152/charter>> [cit. 7. 1. 2018]; **Jiří II.** odstupuje od dědických smluv s Hohenzollerny (7. března 1549, Praha): NA Praha, AČK, sign. 2139, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2139/charter>> [cit. 7. 1. 2018]; **Fridricha IV.** z 11. března 1596 (Vratislav) potvrzuje svůj souhlas s rozhodčím výrokem Ferdinanda I. o neplatnosti dědických úmluv Piastovců s braniborskými Hohenzollerny (z roku 1546): NA Praha, AČK, sign. 2239, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2239/charter>> [cit. 7. 1. 2018]; Listina **Jiřího Rudolfa** z 6. listopadu 1612 (Břeh): NA Praha, AČK, sign. 2309, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2309/charter>> [cit. 7. 1. 2018].

⁹⁸¹ Hohenzollernské nároky vážící se k dřívější držbě Krnovska a domnělým nárokům na lehnicko-břežsko-volovské dědictví byly předmětem úvah nejen ve Vídni, ale také drážďanském kurfiřtském dvoře. Dekret české dvorské kanceláři ze 17. března 1683 na základě zpráv Jana Filipa hraběte z Lamberka (1651/2–1712) od saského dvora z 3. a 31. října 1682: OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 4, fol. 16r+v.

⁹⁸² DIETRICH, R. Politischen Testamente, s. 205 an.

svobodínskou enklávu⁹⁸³ a Hohenzollernové se za to vzdali dalších nároků na Krnovské, Lehnické, Břežské a Volovské knížectví a panství Bytom. V této souvislosti začali Hohenzollernové užívat titul vévodů „ze Svobodína“ na místo „z Krnova“. Korunní princ Fridrich III. (jako pruský král I.; 1657–1713) však uzavřel s Vídní tajný dodatek, na jehož základě bylo Svobodínsko roku 1696 vráceno habsburské monarchii.⁹⁸⁴

Bez ohledu na oprávněnost výše uvedených hohenzollernských nároků slezské nekatolické obyvatelstvo z větší části pruský vpád na přelomu let 1740 a 1741 přivítalo. Většina Slezska byla téměř bez odporu obsazena do poloviny března 1741.⁹⁸⁵ S odporem se pruské jednotky setkaly až na výjimky jen ve většinově katolických oblastech Horního Slezska a Niského knížectví.⁹⁸⁶ Převážně katolická knížata po vypuknutí války jednoznačně sympatizovala s habsburskou stranou. V případě protestantského knížete Karla Fridricha II. Württembersko-Olešnického byla situace komplikovanější. Válka začala totiž ve chvíli, kdy působil jako regent ve Württembersku.⁹⁸⁷ V zájmu této říšské državy stál na straně Marie Terezie a vojensky ji podpořil. Na druhou stranu však z pozice protestantského knížete vyslal v prosinci 1741 Karla Evžena (1728–1793),⁹⁸⁸ následníka vévody Karla Alexandra (1684–1737) na württemberském trůnu, i s jeho mladšími sourozenci na vychování k berlínskému dvoru.⁹⁸⁹ Složitá byla také situace vřatslavského biskupa, který strávil jako přední exponent habsburských zájmů ve Slezsku větší část války až do uzavření příměří v Klein Schnellendorfu v internaci ve své vřatslavské rezidenci.

⁹⁸³ Článek 1 Smlouvy ze 7. května 1686 k vyrovnání hohenzollernských nároků na slezská knížectví: Krnovské, Lehnické, Břežské a Volovské a panství Bytom („Satisfactionstractat“). Smlouva publikována v edici: MOERNER, T. (hrsg.), *Kurbrandenburgs Staatsverträge von 1601 bis 1700*, Berlin, 1867, příloha č. XVI, s. 759–762, dostupné z: <<https://archive.org/details/kurbrandenburgs01moergoog>> [10. 5. 2018]; dále jen MOERNER, *Kurbrandenburgs Staatsverträge*; Smlouva o protifrancouzské defenzní alianci braniborského kurfiřta Fridricha Viléma s Leopoldem I. z 22. března 1686: tamtéž, č. XV, s. 750–759.

⁹⁸⁴ Revers Fridricha III. k navrácení Svobodínska z 28. února 1686 publikován v: MOERNER, *Kurbrandenburgs Staatsverträge*, příloha č. XIV, s. 750; Smlouva o navrácení Svobodínska z 20. prosince 1694: tamtéž, č. XXIII, s. 798 an. Fridrich III. se snažil zajistit si podporu císaře pro budoucí uznání pruského královského titulu.

⁹⁸⁵ Přivítání pruského vpádu však nesouviselo pouze s tolerantní náboženskou politikou pruského státu, ale také s hospodářskou situací ve Slezsku. To se totiž nacházelo po letech opakované neúrody, hladomoru a několika epidemiích infekčních nemocí ve špatné situaci a důvěra k habsburské vládě nebyla v této době příliš vysoká. Město Vratislav uzavřelo s Pruskem smlouvu o neutralitě již 3. ledna 1741, 9. března 1741 byla dobytá pevnost Hlohov. KLUETING, *Die politisch-administrative Integration*, s. 46–47. 10. dubna 1741 pak pruská armáda vyhrála zásadní bitvu u Molvic.

⁹⁸⁶ Největší škody přineslo pruské tažení pravděpodobně Niskému knížectví, kde samotná Nisa opakovaně podlehla obléhání a zcela byla vypálena biskupská rezidence na Jánském Vrchu a Zlaté Hory s okolím.

⁹⁸⁷ Karel Fridrich II. Württembersko-Olešnický v roce 1738 nahradil v čele regentské vlády Karla Rudolfa Württembersko-Neuenstadtského (1667–1742). Tuto pozici pak zastával do roku 1755, kdy nastoupil svou osobní vládu vévoda Karel Evžen.

⁹⁸⁸ STÄLIN, P., Karl Eugen, reg. Herzog von Württemberg, in: ADB 15, 1882, s. 376–393.

⁹⁸⁹ ŽUPANIČ, Dědici Poděbradů, s. 201.

Po rychlém vojenském úspěchu pruské armády byl v červnu roku 1742 uzavřen vřatislavský preliminární⁹⁹⁰ a poté v červenci tétož roku berlínský míř.⁹⁹¹ Na základě těchto ujednání připadla Prusku podstatná část slezského území a také Kladské hrabství, dosud integrální součást Čech.⁹⁹² Vedle bezprostředních knížectví Hlohovského (včetně Svobodínska), Svídnického, Javorského, Lehnického, Břežského, Volovského, Opolského a Ratibořského a většiny stavovských panství, přešla pod pruskou správu také lenní knížectví: Olešnicko, Zaháňsko, Minsterbersko, podstatná část Niska a Opavska-Krnovska.⁹⁹³ Prusko zvětšilo připojením slezského území svou původní rozlohu o celou třetinu. Rakouské Slezsko představovalo se svými 5148 km² pouze asi osminový podíl na původním, předválečném rozsahu Slezského vévodství.⁹⁹⁴

Nová hranice byla ze své podstatné části vedená bez ohledu na stávající správní strukturu po přirozené linii řek, zejména Opavice, Opavy, Pštiny a Olše.⁹⁹⁵ Došlo tak nejenom k rozdělení tří knížectví: Niského, Krnovského a Opavského, ale i jednotlivých panství a vesnic⁹⁹⁶ mezi oba státní celky. Na území habsburské monarchie zůstalo jako celek zachováno pouze Těšínské knížectví a bílské panství. Tato skutečnost vyvolala zklamání zdejšího nekatolického obyvatelstva, které doufalo v připojení k pruskému státu. Do sféry pruského vlivu se dostala dokonce část území Moravy, když byla do nové pruské provincie připojena také moravská enkláva Ketř.⁹⁹⁷ Výjimkou z pravidla rozdělení země podél přirozené hranice se stala města Opava a Krnov, která zůstala v celé své rozloze v rakouské části. Pro osoby, které se chtěly odstěhovat z území nově připojeného k Prusku, byla stanovena pětiletá lhůta pro prodej nemovitého majetku.⁹⁹⁸

⁹⁹⁰ Text vybraných článků vřatislavského preliminárního míru z 11. června 1742 publikován v: BAHLCKE, Schlesien, s. 76, 78–79.

⁹⁹¹ 28. července 1742.

⁹⁹² „...Gleichermassen übertragen Ihre Majest. die Königin von Ungarn und Böhmen [...] des Königs von Preussen Majestät [...] die Stadt und Vestung Glatz, samt der gantzen Graffschafft diesen Namens, mit völliger Souverainität und Independenz, von der Cron Böhmen...“ Vřatislavský preliminární míř, článek V.

⁹⁹³ Rakouský podíl byl v mírové smlouvě stanoven jako výjimka z území Dolního a Horního Slezska anektovaného Pruskem: „... ausgenommen das Fürstenthum Teschen, die Stadt Troppau, und was jenseits des Oppau-Strohms, und sonst in denen hohen Gebürgen in der Ober-Schlesie situiert ist, nicht weniger die andern Districte, welche, ob sie schon von denen Ober-Schlesischen Landen eingeschlossen sind, dennoch zu Mähren gehören...“ Vřatislavský preliminární míř, článek V.

⁹⁹⁴ Geschichte Schlesiens, 3, s. 497.

⁹⁹⁵ Podrobné stanovení hranic bylo předmětem tzv. hraničního recesu podepsaného 6. prosince 1742 v Ratiboři, vzájemně potvrzeného v lednu 1743 v Hlubčicích. SLEZSKO, 2, s. 375.

⁹⁹⁶ Mírovým ujednáním tak došlo například k přepůlení bohumínského panství, kdy samotné město Bohumín zůstalo v rakouské části, zámek však připadl do části pruské. Hraničními řekami byly rozděleny také obce Dzierzslawice, Blížčice, Chomýž, Krásné Loučky, Linhartovy, Opavice, Velké Kunětice, Horní Hoštice, Horní Heřmanice a Kamenička. Geschichte Schlesiens, 3, s. 494.

⁹⁹⁷ Tamtéž, s. 494.

⁹⁹⁸ „...Allen denen, so ihre in denen Srov. Königl. Majest. In Preussen abgetretenen Provinzien gelegene Güther verkauffen wollen, um sich anderwärts zu etabiliren, können solches innerhalb 5. Jahren thun, ohne das geringste dafür zum entrichtet.“ Vřatislavský preliminární míř, článek IV.

Tento stav byl potvrzen i mírovými ujednáními z Drážďan a Hubertusburgu, která následovala po druhé a třetí válce v letech 1744–1745 a 1756–1763.⁹⁹⁹ Oběma mírovými smlouvami tak byly Prusku garantovány územní zisky deklarované ve Vratislavském a Berlínském míru z roku 1742.

V návaznosti na uzavřené mírové smlouvy ve Vratislavi a Berlíně, se české stavy zřekly práv na Kladsko a Prusku postoupené části Slezska.¹⁰⁰⁰ Holdy slezských stavů novému panovníkovi však proběhly již před touto událostí. Fridrichovi II. přísahaly věrnost nejprve stavy z oblasti Dolního Slezska. Hold proběhl ve Vratislavi již 7. listopadu 1741, krátce po uzavření tajného příměří v Klein Schnellendorfu (9. října 1741).¹⁰⁰¹ V této dohodě bylo totiž pruskému králi slíbeno odstoupení Dolního Slezska s Vratislaví.¹⁰⁰² Po složení přísahy věrnosti odměnil nový panovník majitele svobodných stavovských panství Karolat-Bytom a Trachenberk, svobodné pány ze Schönaichu a z Hatzfeldu povýšením na knížata. Tímto krokem se vyrovnal poměr katolických a protestantských světských slezských knížat v pruské části Slezska. Hold hornoslezských stavů následoval 18. března 1743, tedy až po uzavření mírových smluv.¹⁰⁰³

Vývoj pruské provincie Slezsko

Ihned po obsazení slezského území nechal Fridrich II. provést rozsáhlé změny ve správě slezského území podle pruského vzoru. V lednu 1741 byl zrušen vrchní úřad a slezská komora.¹⁰⁰⁴ Plnění jejich úkolů převzal dočasně generální válečný komisariát (*Generalfeldkriegskommissariat*).¹⁰⁰⁵ Již v listopadu téhož roku jej však nahradily pro celé území pruského Slezska dvě válečné a dominiální komory (*Kriegs- und Domänenkammern*) se sídly ve Vratislavi a Hlohově.¹⁰⁰⁶ Do jejich kompetence spadala finanční a hospodářská správa celého regionu. V čele nových úřadů stál od roku 1742 jako nejvyšší instance zvláštní provinční ministr pro Slezsko (*Provinzialminister für Schlesien*), který byl podřízen přímo pruskému

⁹⁹⁹ Drážďanský mír: 25. prosince 1745, Hubertusburský mír 15. února 1763. Základní přehled například BÄHLCKE, Schlesien, s. 79–81; WECZERKA, Handbuch, s. LXX–LXXII.

¹⁰⁰⁰ 16. července 1743 (Praha), NA Praha, AČK, sign. 2497, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2497/charter>> [cit. 29. 4. 2018].

¹⁰⁰¹ BÄHLCKE, Schlesien, s. 82. Pozvání k holdu bylo připraveno dokonce ještě před uzavřením příměří – 2. října 1741. KLUETING, Die politisch-administrative Integration, s. 48.

¹⁰⁰² GOLL, Válka, zejména s. 115–116 a 124–130.

¹⁰⁰³ K holdu hornoslezských stavů – tištěné potvrzení pro Františka Bernarda hraběte Lichnovského o jeho účasti na holdu hornoslezských stavů králi Fridrichovi II. z 18. března 1743 (Nisa): ZAO, RAUSL, inv. č. 135, sign. B VII 9, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F834CC2C83A611E187A40025649FEBC7&scan=1>> [cit. 17. 3. 2018], v registru zařazeno k datu 18. května 1743.

¹⁰⁰⁴ Jejich činnost byla ukončena 3., respektive 5. ledna 1741. Tématem se obsírně zabýval například GRÜNHAGEN, C., Schlesien unter Friederich dem Grossen, 1, Breslau, 1890 a 2, Breslau, 1892 a nověji CONRADS, N., Die schlesische Ständeversammlung im Umbruch – Vom altständischen Herzogtum zur preußischen Provinz, in: BAUMGART, P. (hrsg.), Ständetum und Staatsbildung in Brandenburg-Preussen, = Veröffentlichungen der Historischen Kommission zu Berlin, 55, Berlin – New York, 1983, s. 335–364.

¹⁰⁰⁵ BÄHLCKE, Schlesien, s. 81.

¹⁰⁰⁶ Vznik 25. listopadu 1741, zahájení činnosti od 1. ledna 1742. Do čela obou úřadů se postavili Karl Franz von Reinhardt a Ludwig Wilhelm von Münchov. FREITAG, Behördenwesen, s. 51.

králi.¹⁰⁰⁷ Slezsko tak obdrželo zvláštní postavení v systému pruské státní správy. Funkci provinčního ministra zastával v letech 1742–1753 Ludwig Wilhelm von Münchov.¹⁰⁰⁸

Oblast soudnictví pak byla od března 1742 podřízena zvláštnímu ministrovi spravedlnosti (*Justizminister*).¹⁰⁰⁹ V první fázi však bylo třeba provést reformu soudnictví. V první, nejnižší úrovni zůstalo zachováno původní slezské soudnictví jednotlivých knížectví, stavovských panství a měst. Pro potřeby odvolání z prvního stupně soudů vznikly nové justiční úřady – soudní dvory (*Oberamtsregierungen*) – ve Vratislavi, Hlohově (oba 1742) a Opolí (1744).¹⁰¹⁰ Zachována zůstala obdoba vrchního knížecího soudu, který měl v kompetenci spory mezi knížaty a vlastníky stavovských panství. V čele tohoto soudního dvora stál prezident vratislavského soudního dvora (*Präsident der Oberamtsregierung*). Nejvyšší odvolací instancí se pro celou oblast Slezska stal soudní tribunál v Berlíně.¹⁰¹¹

Slezsko bylo pro potřeby finanční a daňové správy rozděleno do 48 krajů, převážně na podkladu původního vikpildního systému.¹⁰¹² V čele těchto regionů stáli představitelé z řad místní šlechty s titulem zemského rady (*Landrat*), podřízení příslušné válečné a dominiální komoře.¹⁰¹³ Pro dohled nad správou daní byli pro oblast Dolního Slezska jmenováni také tři daňoví radové (*Steuerräte*). Jejich počet však byl rozšířen po připojení Kladska a Horního Slezska na deset.¹⁰¹⁴ Došlo také ke změně vojenského systému na území Slezska. Pro zajištění rekrutů byla země rozdělena podle pruského kantonálního systému do 15 verbovacích kantonů. Z nich byli verbováni rekruti do celkem 13 pluků.¹⁰¹⁵

V otázce náboženství měla na území Pruského Slezska platit svoboda svědomí a status quo pro katolíky.¹⁰¹⁶ Toto ustanovení bylo do mírové smlouvy včleněno jako požadavek Marii Terezie na ochranu katolíků. Sám Fridrich II. dokonce vyjádřil svou ochranu i jezuitskému majetku. Nicméně i tak docházelo postupně k upřednostňování protestantů při jmenování do úřadů a

¹⁰⁰⁷ Případně ve zkrácené podobě „*Minister für Schlesien*“. Tamtéž, s. 50–51.

¹⁰⁰⁸ Seznam provinčních ministrů pro Slezsko viz příloha č. 4. Úřad provinčního ministra zůstal přibližně v podobě nastavené v roce 1742 až do roku 1807, kdy byly zahájeny Steinovy a Hardenbergovy reformy.

¹⁰⁰⁹ Úřad zastával Samuel von Cocceji, který již od roku 1738 zastával post pruského ministra spravedlnosti.

¹⁰¹⁰ Opolský soudní dvůr byl v roce 1756 přesunut do Břehu. WECZERKA, Handbuch, s. LXXII. FREITAG, Behördenwesen, s. 72–78

¹⁰¹¹ K nastavení justice po připojení k Prusku: THIEME, H., Die friderizianische Justizreform und Schlesien, in: BAUMGART, P. – SCHMILEWSKI, U. (hrsg.), Kontinuität und Wandel. Schlesien zwischen Österreich und Preußen, = Schlesische Forschungen 4, Sigmaringen, 1990, s. 203–218.

¹⁰¹² FREITAG, Behördenwesen, s. 62.

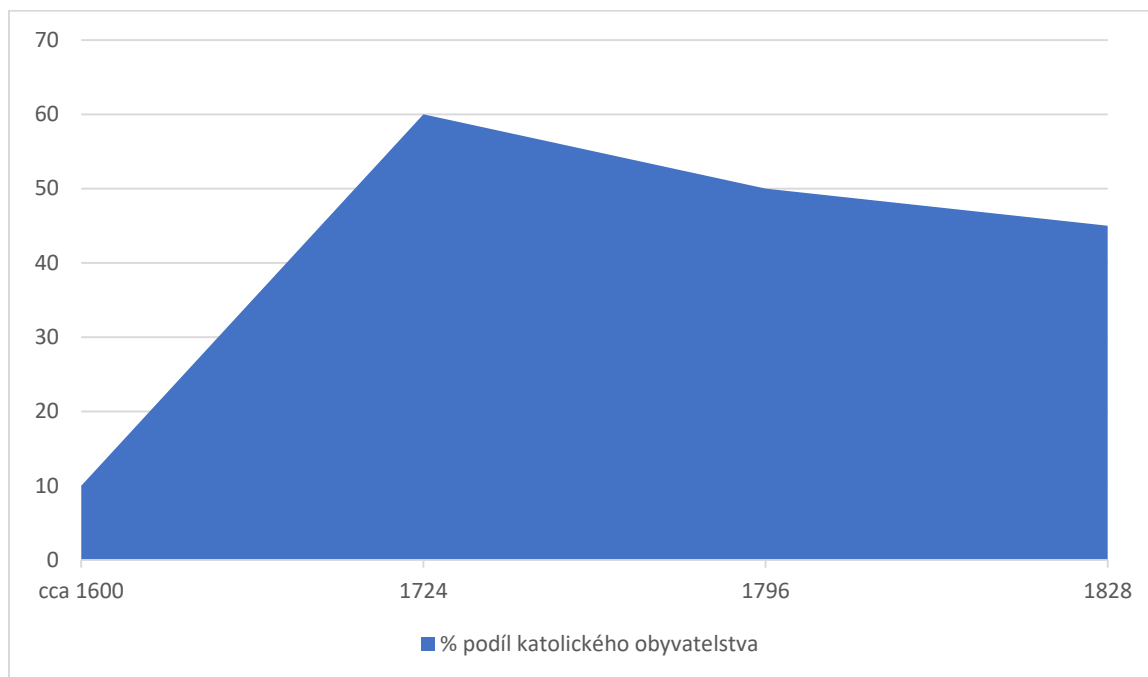
¹⁰¹³ V Dolním Slezsku byla zachována preference místní šlechty pro obsazování úřadů. V převážně katolickém Horním Slezsku docházelo často k obsazování těchto úřadů Dolnoslezany či nově přichozími.

¹⁰¹⁴ SLEZSKO, 2, s. 377.

¹⁰¹⁵ Tamtéž, s. 382.

¹⁰¹⁶ „Die Catholische Religion wollen Ihre Königliche Majestät in Preussen in der Schlesie in státu quo, auch alle und jede Einwohner solchen Landes, bey dem ruhigen Besitz des ihrigen, und bey dem völligen Genuß ihrer wohl-erworbenen Freyheiten und Privilegien, ohngekränckt lassen, gestalt Sie solches bey Einrückung Ihrer Armee in die Schlesie bereits declariret, jedoch mit gänzlichem Vorbehalt der denen dasigen Protestanten zu verstattenden ohnumschränkten Gewissens-Freyheit, und der dem Souverain des Landes competirenden Gerechtsame [...]“ Vratislavský preliminární mír, článek VI.

snižování počtu katolického duchovenstva.¹⁰¹⁷ Počet katolíků tak pomalým tempem klesal. Na zvyšování podílu protestantského obyvatelstva se podíleli také imigranti, často původem ze zemí Koruny české. Ti zde zakládali nové obce s názvy inspirovanými českou minulostí, například Hradec, Husinec, Hoštice (Podiebrad), Tabor.¹⁰¹⁸

Obrázek 25: Vývoj procentní podílu katolického obyvatelstva na území (budoucího) pruského Slezska

Zdroj: zpracováno autorkou dle podkladů uvedených v poznámce¹⁰¹⁹

Nejvyšším představitelem katolické církve v pruském Slezsku byl i nadále vratislavský biskup. Vzhledem k tomu, že kardinál Sinzendorf byl jednoznačným příznivcem Habsburků a po propuštění z internace ve vratislavské rezidenci se nadále zdržoval převážně v rakouské části Slezska, prosadil Fridrich II. v roce 1744 jmenování kanovníka Filipa Gottharda Schaffgotsche jako koadjutora pro pruskou část diecéze. Ta byla rozdělena do čtyř arciděkanátů s centry ve Vratislavi, Lehnici, Hlohově a Opolí.

Uspořádání protestantské církve prošlo výraznou reorganizací, když byly zrušeny konzistoře v Lehnici, Břehu a Volově, obnovené Altranstädtskou konvencí. Zachovány však zůstaly obě původní konzistoře v Olešnici a Vratislavi a vznikla také nová konzistoř v Hlohově. Konzistoře ve Vratislavi a Hlohově byly obsazovány paritně katolickým i protestantským duchovním a

¹⁰¹⁷ Soupis slezských protestantských kostelů k roku 1740 viz BENRATH, G. A., Im Zeichen der Aufklärung, in: BENRATH, G. A. – HUTTER-WOLANDT, U. – MEYER, D. – PETRY, L. – WEIGELT, H., Quellenbuch zur Geschichte der evangelischen Kirche in Schlesien, s. 201–250, zde s. 205–208.

¹⁰¹⁸ K tomu také povolení Fridricha II. pro činnost bratrských obcí ve Slezsku z 25. prosince 1742 (Berlin), publikované v: PATZELT, Wirkungen des Pietismus, s. 196–197.

¹⁰¹⁹ V roce 1724 tvořil podíl katolíků asi 60 % z celkových 810 880 obyvatel vratislavské diecéze. (SLEZSKO, 2, s. 379.) K roku 1796 žilo v celé pruské provincii Slezsko 870 tisíc katolíků (tedy necelých 50 %) vedle 880 tisíc luteránů, 4 tisíc reformované víry, 2 tisíc moravských bratrů. (KOVÁCS, Österreichische Kirchenpolitik, s. 240.) V roce 1828 pak z celkových 2 363 105 obyvatel provincie bylo 53 % protestantů a 45 % katolíků. (SLEZSKO, 2, s. 488, poznámka 52.) Podíl katolíků se tedy i nadále pomalu snižoval. Nejednalo se však o radikální změny.

dvěma světskými rady. Pro oblast Horního Slezska přibyla v roce 1744 také vlastní konzistoř v Opolí. Tyto konzistoře podléhaly od roku 1750 nově zřízené vrchní konzistoři v Berlíně, která představovala nejvyšší instanci pro všechny duchovní záležitosti slezských protestantů.¹⁰²⁰ Nedošlo k naplnění nadějí luteránů na navrácení kostelů zabavených v průběhu sedmnáctého století.¹⁰²¹ V tomto ohledu Fridrich II. plně dodržel podmínku mírové smlouvy na zachování statu quo. Z hlediska složení protestantské obce však bylo zásadní Fridrichovo vyhlášení náboženské svobody z roku 1741. Poprvé tak byl na území Slezska oficiálně uznán i kalvinismus.

Součástí mírových ujednání z Vratislavi a Berlína byla také všeobecná amnestie.¹⁰²² Bez ohledu na předválečné postavení a sympatie především katolických rodů vůči Habsburkům si tak mohla knížata, jejichž území byla anektována Pruskem, tj. Lobkovicové, Auersperkové a olešnické Württemberkové, své majetky ponechat. Museli složit však lenní přísahu pruskému králi a jejich práva byla značně omezena. A to bez ohledu na jejich dřívější postoj vůči Hohenzollernům, či konfesní orientaci. Knížatům a stavům bylo okamžitě odebráno právo povolování daní a již v průběhu války Fridrich II. požadoval daňové odvody pro pruskou státní pokladnu s výhrůzkou, že v případě neplnění bude povinná částka exekuvována na stavovských statcích.¹⁰²³

Na základě tzv. finální rezoluce z 8. ledna 1744 došlo k omezení polosuverénních knížecích výsad tak, že například Olešnickým Württemberkům zůstalo z původních širokých privilegií pouze právo dědit Olešnici v ženské linii a mincovní regál.¹⁰²⁴ Katolickým knížatům z rodu Lobkoviců a Auerspergů tak nezbyla prakticky žádná knížecí práva s výjimkou mincovního regálu, který však již v této době nebyl (až na výjimečné reprezentační ražby) využíván.

Následkem těchto kroků stávající olešnický vévoda Karel Fridrich II. rezignoval. A nový kníže Karel Kristián Erdman nespěchal se složením lenní přísahy pruskému králi.¹⁰²⁵ V případě Lobkoviců a Auersperků ke složení lenních přísah došlo v průběhu roku 1749. Vláda obou rodů nad slezskými knížectvími však byla ukončena již v příští generaci. Zaháňsko se dostalo do majetku rodu Bironů, Minsterbersko prodali Hohenzollernové v roce 1795 Ludvíkovi Vilémovi ze Schlabrendorfu.

¹⁰²⁰ FREITAG, Behördenwesen, s. 80–81.

¹⁰²¹ Byla však povolena stavba nových protestantských kostelů (do roku 1756 jich bylo v pruské části Slezska postaveno přes 200) a k 1. 1. 1758 zrušil Fridrich II. povinné platby protestantů katolickým kněžím, relikv protireformačních opatření z druhé poloviny sedmnáctého století. SLEZSKO, 2, s. 381, včetně poznámky 61 a 62 na s. 489.

¹⁰²² „Beyderseits ist eine generale Amnestie, und Vergessenheit, als dessen, was vorgegangen beliebt, und die Unterthanen der beyden pacificirenden Cronen welche entweder vor dem Kriege in der einen oder der andern Diensten sich befunden, oder unter denen Kriegs-Troublen sich darein begeben, sollen der gänzlichen und ohnmschränckten Würckung solchen Amnestie sich zu erfreuen haben...“ Vratislavský preliminární mír, článek III.

¹⁰²³ SLEZSKO, 2, s. 375.

¹⁰²⁴ ŽUPANIČ, Dědici Poděbradů, s. 201–203. SCHUKRAFT, H., Die Linie Württemberg-Oels, in: UHLAND, R. (hrsg.), 900 Jahre Haus Württemberg. Leben und Leistung für Land und Volk, s. 379–396, zde s. 387–388.

¹⁰²⁵ Ke složení lenní přísahy došlo až v prosinci 1764 ve chvíli, kdy bylo jasné, že nebude naplněno vévodovo přání na vznik samostatného olešnického státu.

V nepříznivém postavení se i nadále nacházel vratislavský biskup. Oslabení katolického vlivu na pruskými silami obsazeném území nebylo jediným jeho problémem. Pod přímou správu Pruska se dostala také velká část Niského knížectví, které bylo na základě mírových ujednání rozděleno na dvě poloviny. Biskup Filip Ludvík proto přeložil biskupskou správu do Vidnavy. Když pak biskup Filip Gotthar Schaffgotsch podpořil v průběhu sedmileté války Marii Terezii, upadl u Fridricha II. v nemilost i on. Po svém útěku z pruské části Slezska sídlil ve Vidnavě a na Jánském Vrchu. Pruskou část diecéze pak spravoval už pouze administrátor. Správa obou částí diecéze byla dočasně spojena za Josefa Kristiána z Hohenlohe. Během jeho funkčního období však proběhla v pruské části Slezska státem řízená sekularizace a vratislavská kapitula se všemi majetky byla zestátněna (1810).

Konstituování Rakouského Slezska

Vzhledem k cílu Marie Terezie na znovuzískání Slezska, nebyl po ukončení první slezské války realizován návrh na spojení rakouské části Slezska do jednoho správního celku s Moravou. Na místo toho došlo k vyhlášení Vévodství Horního a Dolního Slezska a k obnovení celoslezských institucí, byť v zúžené podobě.¹⁰²⁶ Vrchní úřad byl obnoven již v roce 1742 pod názvem Královský úřad v Opavě. Do jeho čela byl postaven Fridrich Vilém Haugvic.

Také původní knížecí sněm se dočkal zkonstituování své zúžené varianty. Měl celkem čtyři členy – po jednom zástupci měli Lichtenštejnové jako vlastníci Opavska a Krnovska, František Štěpán Lotrinský jako majitel Těšínska, vratislavský biskup z pozice niského knížete a posledním členem byl reprezentant opavských a krnovských stavů. V padesátých letech byl sněm rozšířen o zástupce Bílska. Organizace soudnictví zůstala zachována ve stávající podobě s výjimkou vrchního knížecího soudu, pro jehož obnovení nebylo rakouské Slezsko dostatečně velké.¹⁰²⁷

Celé území Rakouského Slezska bylo v době uzavření vratislavského a berlínského míru formálně rozděleno mezi vratislavského biskupa, Lichtenštejny, Františka Štěpána Lotrinského a majitele stavovských panství. S výjimkou vratislavského biskupa zde však žádný z knížat nesídlil. Koruna přišla pruskou anexí o veškeré komorní zboží ve Slezsku. Další území získala až v roce 1773, kdy jí připadly majetky zrušeného jezuitského řádu (status minor Albrechtice a panství Melč, které bylo v majetku jezuitů od roku 1754). Po roce 1782 přibyly také majetky zrušených klášterů opavských a těšínských dominikánů a opavských františkánů a klarisek.

Z hlediska vnitřní správy jednotlivých knížectví došlo ke změnám v Opavském a Krnovském knížectví, která byla v únoru 1746 na žádost stavů spojena pod společnou správou knížecích úřadů se sídlem v Opavě.¹⁰²⁸ Na Těšínsku zůstala knížecí správa v předválečné podobě. V rakouské části Niska došlo ke zřízení správních úřadů nejprve ve Vidnavě a v roce 1767 pak došlo k jejich přenesení do biskupova rezidenčního sídla na Jánském Vrchu.¹⁰²⁹

¹⁰²⁶ Z hlediska rozlohy se jednalo o druhou nejmenší zemi monarchie vedle Vorarlberska.

¹⁰²⁷ Geschichte Schlesiens, 3, s. 499.

¹⁰²⁸ Tamtéž s. 499.

¹⁰²⁹ KOVÁCS, Österreichische Kirchenpolitik s, 250.

V oblasti církevní správy došlo k první výrazné změně až roku 1771, kdy biskup Schaffgotsch zřídil pro Rakouské Slezsko samostatný generální vikariát.¹⁰³⁰ Postavení jednotlivých náboženských obcí bylo téměř totožné jako v předválečném období až do vydání Tolerančního patentu (13. října 1781). Poté přibylo na Těšínsku během následujících dvou let osm nových evangelických far, v západní části Slezska pouze jedna v Holčovicích na panství Hošťálkovy. Evangelická konzistoř byla založena až v roce 1784 v Těšíně při zdejším kostele milosti.¹⁰³¹

Po smrti Marie Terezie sjednotil císař Josef II. oblast Rakouského Slezska s Moravou se správním centrem celé oblasti v Brně.¹⁰³² V rámci této provincie bylo Slezsko rozděleno do dvou krajů – Krnovského a Těšínského.

¹⁰³⁰ Geschichte Schlesiens, 3, s. 502.

¹⁰³¹ Tamtéž, s. 506.

¹⁰³² Královský úřad byl zrušen až dekretem Josefa II. z 20. června 1782 a došlo ke spojení Rakouského Slezska s Moravou. Novým správním centrem pro slezské záležitosti se tak stalo Brno. SLEZSKO, 2, s. 389. Geschichte Schlesiens, 3, s. 505.

POSTAVENÍ SLEZSKÝCH KNÍŽAT

Na problematiku postavení slezských knížat je nutné nahlížet v několika vzájemně provázaných rovinách.¹⁰³³ Vysoce byla ceněna například starobylost a původ rodu. Zejména Piastovci, ale i Poděbradové zdůrazňovali své královské předky. Vzhledem k tomu odmítali akceptovat nová knížata jako sobě rovná a dívali se na ně jako na povýšené zbohatlíky. Také Lichtenštejnové nebo i Auersperkové sice patřili v podmínkách habsburské monarchie ke starobylým rodům,¹⁰³⁴ nicméně královské tradici Piastovců a Poděbradů se nemohli vyrovnat. I Albrecht z Valdštejna pocházel z rodu s dlouhou řadou doložených předků. Vzhledem k jejich nevýraznému působení však nemohl v tomto ohledu konkurovat ani Lichtenštejnům, natož pak Piastovcům či Poděbradům. Významnou minulostí se nemohli pochlubit ani Lobkovicové.¹⁰³⁵ Naopak knížata z říšských rodů mohla akcentovat jak svou historickou tradici, tak přední postavení rodu ve své současnosti. Zejména rody s absencí významných předků v dávné historii měly proto tendenci přisvojovat si příbuzenství s význačnými rody minulosti.

Dále můžeme knížata posuzovat například z hlediska privilegií, která jednotlivým rodům poskytl panovník. Důležitým bylo také postavení rodu i jednotlivce uvnitř stavovské obce a s tím úzce související spory o precedenci. Je však nutné si uvědomit, že z hlediska skupiny slezských knížat raného novověku nemůžeme brát v úvahu pouze stavovskou obec Slezska. Ta byla sice primárním působištěm obou linií Piastovců, případně i Poděbradů a olešnických Württemberků. U nových knížat však byly často významnější jejich aktivity ve stavovských obcích zemí, ze kterých pocházely.

Významným aspektem byla i osobní prestiž a autorita jednotlivých knížat spojená často s jejich kariérou a majetkovým zázemím. V tomto ohledu panovaly mezi knížecími rody výrazné rozdíly. S tím souvisí také otázka možností reprezentace a například i velikosti a významu knížecího dvora. V tomto ohledu vynikal zejména dvůr Albrechta z Valdštejna, který nejen svou velikostí,¹⁰³⁶ ale i z hlediska složení snesl srovnání s dvory říšských knížat, a dokonce i

¹⁰³³ K podmínkám posuzování postavení v rámci aristokratické společnosti například MAŤA, Svět české aristokracie, *passim*, nebo v krátkém shrnutí ve vztahu ke šlechtické „kariéře“ KNOZ, Lichtenštejn, Ditrichštejn, Valdštejn.

¹⁰³⁴ K historii rodu Lichtenštejnů například FALKE, J. v., *Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein*, 1, Wien, 1868, zejména s. 1–196; dále jen FALKE, *Geschichte*, 1; k počátkům rodu Auersperků: PREINFALK, M., *Auerspergi. Po sledeh mogočnega tura*, Ljubljana, 2005, s. 11 an. (vyšlo také v německém překladu: *Auersperg. Geschichte einer europäischen Familie*, Graz, 2006). Nebo také v podobě oslavného spisu: SCHÖNLEBEN, J. L., *Genealogia illustrissimae familiae principum, comitum, et baronum ab Auersperg. Honori celsissimi principis, ac domini domini Ferdinandi, ducis Silesiae in Munsterberg, et Franckhenstein, S.R.I. Principis ab Aursperg, Comitibus Principibus in Tengen & Mitterburg, Comitibus in Wels & Gottschee, Domini in Schön & Seifenberg, Supremi Haereditarij Mareschalli & Supremi Haereditarij Camerarij Ducatus Carnioliae & Vindorum Marcae, &c., Labaci, 1681.*

¹⁰³⁵ Přehled genealogie rodu nabízí například KASÍK, S. – MAŠEK, P. – MŽYKOVÁ, M., *Lobkowiczové, dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice, 2002, kde je uvedena také další literatura.

¹⁰³⁶ V roce 1633 se jednalo o 900 osob. WINKELBAUER, T., *Repräsentationsstreben, Hofstaat und Hofzeremoniell der Herren bzw. Fürsten von Liechtenstein in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, in: OH 3, 1993, s. 179–198, zde s. 187, dále jen: WINKELBAUER, *Repräsentationsstreben*.

s dvorem habsburských panovníků.¹⁰³⁷ Také velikost dvora Karla z Lichtenštejna postupně narůstala z 65 osob v letech 1611–1612 na asi 140 osob v roce 1616.¹⁰³⁸ Dvůr jeho syna Karla Eusebia čítal v roce 1655 108 míst, do konce sedmdesátých let sedmnáctého století se však více než zdvojnásobil na 240 osob.¹⁰³⁹ Zajímavý je i nárůst ročních nákladů na provoz knížecího dvora, které se zvedly z průměrných 51 653 zlatých v letech 1632–1637¹⁰⁴⁰ na 110–143 000 během panování knížete Jana Adama Ondřeje.¹⁰⁴¹

Ze zřetele nemůžeme pustit ani vztah k panovnickému domu, který se často promítal do kariéry jednotlivých knížat, tak další dynastické vazby. I přes skutečnost, že se jednalo o období neustálých náboženských střetů, nebyl poměr k císaři motivován pouze náboženskou příslušností. Naopak, trvalá loajalita k panovnickému domu se mohla projevovat i navzdory preferované konfesi, jak dokazuje například přístup většiny knížat z rodu Poděbradů. Podstatnou roli v této otázce však hrálo sebevědomí, se kterým knížata prosazovala svá reálná či domnělá privilegia a z toho odvozený případný pocit ohrožení svrchovaných práv na straně panovníka.

Poměrně zásadním hlediskem je také postavení knížat v rámci Svaté říše římské, ať již z hlediska uznání plnoprávného říšského knížecího statusu či z pohledu vztahů k předním rodům říše.

Privilegia vyplývající z lenních listin a kupních smluv

Práva piastovských knížat byla garantována Janem Lucemburským a Karlem IV. v první polovině čtrnáctého století, kdy došlo k přijetí lenní závislosti piastovských knížat na českém králi a inkorporaci slezských knížectví do svazku zemí Koruny české. Podle lenní listiny

¹⁰³⁷ Dvůr Rudolfa II. v roce 1576 čítal 531 osob, dvůr císaře Matyáše v roce 1615 cca 800 osob, k roku 1674 cca 1000 osob, a v případě Karla VI. celkem 2175 osob. Tamtéž, s. 187. A dále MÜLLER, R. A. v., *Der Fürstenhof in der frühen Neuzeit*, München, 1995; dále jen MÜLLER, *Der Fürstenhof*.

¹⁰³⁸ WINKELBAUER, *Repräsentationsstreben*, s. 188.

¹⁰³⁹ Tamtéž, zde s. 189. T. Winkelbauer k tomu uvádí, že tato velikost je již srovnatelná s dvory suverénních říšských knížat. Jako srovnání může posloužit odhad R. A. Müllera, který uvádí rozpětí pro jednotlivé úrovně dvorů v závislosti na titulu a časovém zařazení:

Typ dvora	Počet osob		
	16. století	17. století	18. století
Hraběcí dvůr	50–80	120–150	200–300
Knížecí dvůr (zprostředkovaná léna)	100–170	200–300	350–500
Knížecí a kurfiřtský dvůr	200–500	600–800	1000–1500
Císařský dvůr	500–700	1000–1200	1500–2000

Zdroj: MÜLLER, *Der Fürstenhof*, s. 30. Podle tohoto srovnání by dvůr Lichtenštejnů plně odpovídal rozsahu dvorů knížat zprostředkovaných říšských lén.

¹⁰⁴⁰ Zde jsou navíc náklady uměle zvýšeny kavalířskou cestou Karla Eusebia po Itálii v letech 1635–1637.

¹⁰⁴¹ WINKELBAUER, *Repräsentationsstreben*, s. 189. Náklady na lichtenštejnský dvůr se tak postupně přibližovaly například nákladům na hannoverský dvůr, které v roce 1678/9 tvořily asi 150 tisíc tolarů. MÜLLER, *Der Fürstenhof*, s. 31.

z 9. května 1329 lehnickým Piastovcům náleželo vyšší i nižší soudnictví nad hrady, městy, vesnicemi a zemí. Knížata disponovala horním regálem pro těžbu mj. zlata a stříbra, mincovním regálem, fiskálními a celními právy. Držela také pravomoc nad kněžími, mnichy, kláštery, kostely a Židy.¹⁰⁴² Postupně byla potvrzena také široká práva ve vojenské oblasti a zákonodárství. Knížata mohla držet vojenskou posádku, budovat opevnění¹⁰⁴³ a vydávat zákony a řády s platností pro svá knížectví. Ovšem pouze v případě, že tím nebyla narušena opatření celoslezského významu – ať již královská nařízení, nebo od patnáctého století také usnesení knížecího sněmu.

Tato privilegia byla opakovaně potvrzována českými panovníky.¹⁰⁴⁴ Fridrich II. Lehnicko-Břežský obdržel od krále Vladislava II. také privilegium volné dispozice se svými zeměmi formou závěti, nebo odkazu na smrtelné posteli.¹⁰⁴⁵ Toto privilegium však nerespektoval svým přístupem Ferdinand I., který v roce 1546 rozhodl o neplatnosti dědických smluv Fridricha II. s braniborskými Hohenzollerny. Právo volné dispozice s piastovskými zeměmi nebylo Ferdinandem I. poskytnuto ani Fridrichovým potomkům. Král dokonce potvrdil nástupnictví Jiřího II. v Břehu a Volově a Fridricha III. v Lehnici až v roce 1549, když se zřekli dotčené nástupnické smlouvy s Hohenzollerny.¹⁰⁴⁶ Práva obou knížat byla při té příležitosti značně

¹⁰⁴² Lenní listina z 9. května 1329 pro vévodu Boleslava Lehnického: NA Praha, AČK, sign. 139.

¹⁰⁴³ Toto právo našlo své reálné využití například při budování opevnění města Břeh po třicetileté válce (od 1656): OeStA, HHStA, LA, ÓA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 4, Konv. 1, Fol. 139r–140v.

¹⁰⁴⁴ Znění privilegií lehnických knížat z let 1329, 1379, 1505, 1522, 1529 a 1549 viz opisy uložené v APWr, Księstwo Legnickie, 7/1, sign. 13. Dále také originál listiny krále Matyáše Korvína z 11. srpna 1479 (Olomouc), kterou byla potvrzena privilegia (právo na cla ve dvou jmenovaných městech a další privilegia bez bližšího upřesnění) Fridrichu I. Lehnicko-Břežskému, uložen v NA Praha, AČK, sign. 1765, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1765/charter>> [cit. 4. 3. 2018]; Opis listiny krále Vladislava II. potvrzující privilegia lehnických knížat na základě žádosti regentky Ludmily Minsterberské z 10. října 1496 (Budín) v rukopisu uloženém v NA Praha, SR, sign. A43, fol. 206r–207v (regest); Originál lenní listiny Vladislava II. z 18. ledna 1502 (Olomouc) pro knížata Jiřího I. a Fridricha II. uložen v NA Praha, AČK, sign. 1829, v digitalizované podobě dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1829/charter>> [cit. 22. 4. 2018]; Horní regál byl Fridrichovi II. Lehnicko-Břežskému potvrzen 6. srpna 1505 králem Vladislavem II.: opis listiny v rukopisu v NA Praha, SR, sign. A43, fol. 285r–286v; Originál listiny Vladislava II. z 11. července 1505 (Budín) pro knížata Jiřího I. a Fridricha II. uložen v NA Praha, AČK, sign. 1846, v digitalizované podobě dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1846/charter>> [cit. 6. 1. 2018]; Originál listiny krále Ludvíka potvrzující všechna privilegia Fridricha II. z 3. června 1522 uložen v NA Praha, AČK, sign. 1942, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1942/charter>> [cit. 6. 1. 2018]; Potvrzení všech privilegií Fridrichu II. Lehnicko-Břežsko-Volovskému králem Ferdinandem I. v listině z 27. července 1529 (Linec): opis uložen v NA Praha, SR, sign. A43, fol. 283r–284v (regest); Opis potvrzení privilegií pro Jiřího II. Břežského ze 7. března 1549 (Praha): tamtéž, fol. 289r–290r (regest); a pro Fridricha III. Lehnického: tamtéž, fol. 240r–241r. Originál listiny Fridricha III. potvrzující složení lenní přísahy (2. listopadu 1549, Praha) uložen v NA Praha, AČK, sign. 2153. Opis listiny Maxmiliána II. potvrzující privilegia knížatům Jiřímu II. a Jindřichovi XI. ze dne 23. května 1570 (Praha): NA Praha, SR, sign. A43, fol. 246. K žádosti o potvrzení veškerých lén, Lehnice, Břehu a Volova, a všech privilegií piastovského rodu pro vévody Jiřího III. Břežského, Ludvíka IV. Lehnického a Kristiána Volovského a jejich manželky viz OeStA, HHStA, LA, ÓA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 4, Konv. 1, Fol. 122r–123v.

¹⁰⁴⁵ LUBS, I, č. 182, s. 476–477. Potvrzeno 1522 a 1524: NA Praha, AČK, sign. 1941 a LUBS, I, č. 185, s. 479–480.

¹⁰⁴⁶ Viz výše uvedené opisy listiny uložené v NA Praha, SR, fol. 289r–290r, 300r–201v; NA Praha, AČK, sign. 2153.

zúžena. Vedle privilegia volně odkazovat své země přišli Piastovci dočasně například o mincovní regál.¹⁰⁴⁷

V průběhu šestnáctého století si Piastovci de facto přivlastnili také reformační právo. To jim bylo potvrzeno v Rudolfově majestátu a poté i v dalších právně závazných aktech včetně mírové smlouvy z Osnabrücku. Její výklad však nebyl zprvu jednoznačný. Knížata proto usilovala o potvrzení své interpretace také ze strany Ferdinanda III. a znovu pak i u jeho nástupce Leopolda I. v roce 1658.¹⁰⁴⁸

Koncem padesátých let sedmnáctého století začala být velmi naléhavě vnímána nástupnická otázka. Žádný z bratrů totiž dosud neměl právoplatného dědice. Obavy piastovských knížat nebyly zažehnány ani v roce 1660, kdy se knížeti Kristiánovi a jeho manželce Ludovice (1631–1680) narodil syn Jiří Vilém. Jeho zdraví bylo velmi chatrné a panovaly obavy, že nepřežije dětský věk. Jiří III. Břežský se proto neúspěšně pokusil o rozšíření dědických práv také v ženské linii. Ve stejné době Piastovci usilovali také o potvrzení mincovního práva, včetně možnosti nákupu stříbra. Toto právo sice Piastovcům náleželo již od středověku, několikrát však bylo ze strany Habsburků omezeno.¹⁰⁴⁹

V případě těšínských Piastovců byl rozsah propůjčených privilegií obdobný jako u jejich lehnicko-břežsko-volovských příbuzných. Těšínská knížata požívala značné samostatnosti v rozhodování a správě své země i po svém podřízení českému králi v roce 1327.¹⁰⁵⁰ Významný úspěch představoval získání privilegia umožňujícího dědit knížectví také v ženské linii v případě, vymře-li rod po meči.¹⁰⁵¹ Toto privilegium mělo být v platnosti po čtyři generace potomků knížete Kazimíra II. Využití však našlo až v roce 1625, kdy s jeho pomocí kněžna Alžběta Lukrécie odůvodnila své nároky na Těšínsko po smrti bratra Fridricha Viléma. Panovník však kněžniny nároky zpochybnil nejprve s odkazem na neexistenci privilegia, po jeho doložení pak došlo k odmítnutí nároku Alžběty Lukrécie s odkazem na platnost privilegia pouze pro čtyři po

¹⁰⁴⁷ Ferdinand I. zúžil rozsah knížecích práv přiznaných jak Fridrichovi III., tak Jiřímu II. Viz listina pro Jiřího II. Břežského ze 7. března 1549 (Praha): opis dokumentu uveden v rukopisu uloženém v NA Praha, SR, sign. A43, fol. 289r–290r. Jiří II. tuto skutečnost potvrzuje v listině (stejného data a místa): tamtéž, fol. 300r–301v, Fridrich III. popisuje situaci kolem zákazu mincování z května 1546 v listině z 2. listopadu 1549: NA Praha, AČK, 2153, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2153/charter>> [cit. 4. 3. 2018].

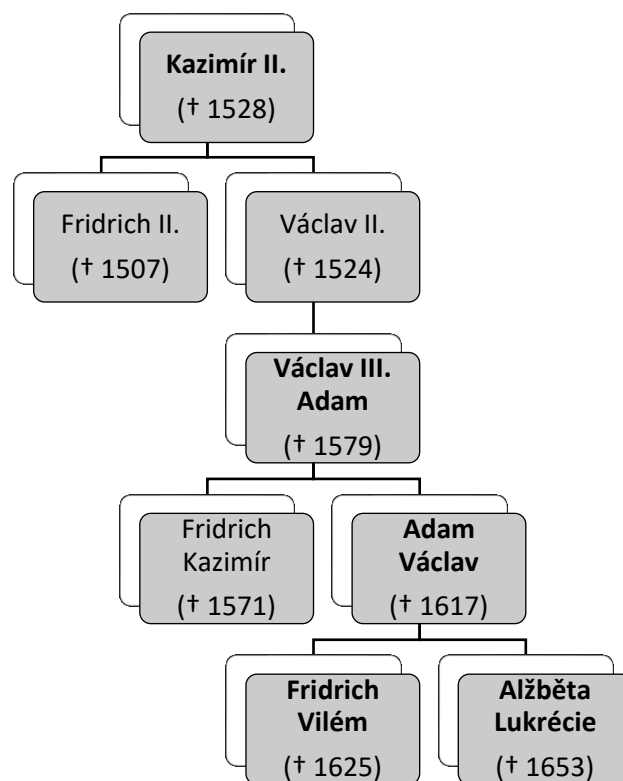
¹⁰⁴⁸ Potvrzení výkladu a knížecích privilegií Ferdinandem III. a Leopoldem I. v roce 1654, respektive 1658. Silesia Diplomatica Oder Verzeichniß derer gedruckten Schlesischen [...], 1, s. 104. Ke společné žádosti bratrů Jiřího III., Ludvíka IV. a Kristiána o potvrzení privilegií z 30. září 1658: OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 4, Konv. 1, Fol. 122r–123v. Z 16. prosince 1658 také poděkování piastovských knížat nejvyššímu hofmistrovi císaře Leopolda I., Janu Ferdinandovi hraběti Porciovi (1605–1665), za podporu jejich záležitostí u dvora: tamtéž, fol. 124r+v.

¹⁰⁴⁹ Viz výše uvedený příklad z roku 1549 (listina pro Jiřího II. Břežského ze 7. března 1549 a listina Fridricha III. z 2. listopadu 1549), dále problematická koupě Rychleb a Stříbrné Hory (Silberberku) od Petra Voka z Rožmberka roku 1599, ke kterým náležel mincovní a horní regál. Piastovcům však nebyl potvrzen. Mincovní regál potvrdil císař Rudolf II. knížeti Jáchymu Fridrichovi až v roce 1601. A dále žádost Jiřího III. o potvrzení mincovního regálu a práva na nákup stříbra z 8. srpna 1662: OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien 2, Fasz. 4, Konv. 1, fol. 189r–190v.

¹⁰⁵⁰ Kazimír I. Těšínský uznal lenní svrchovalost českého krále Jana 18. února 1327: NA Praha, AČK, sign. 119.

¹⁰⁵¹ Listina krále Vladislava II. z 23. února 1498 (Budín), LUBS, 2, položka listináře č. 20, s. 571–573, zde s. 572. Dne 14. června 1519 potvrzeno také králem Ludvíkem: LUBS, 2, položka listináře č. 21, s. 573 (regist).

sobě vládnoucí knížata, tj. po Fridricha Viléma.¹⁰⁵² Jak bylo již výše uvedeno, kněžna nakonec na privilegium rezignovala a nechala si knížectví udělit v léno nikoliv dědičně, ale pouze po dobu svého života. Ostatní privilegia jí byla zachována v plném rozsahu.¹⁰⁵³

Obrázek 26: Čtyři generace potomků Kazimíra II. s nárokem na těšínský knížecí trůn

Zdroj: zpracováno autorkou.

Knížecí práva (*ius ducale*) drželi i vratislavští biskupové, a to od roku 1290, kdy bylo Tomášovi II. (asi 1230–1292) uděleno Nisko. Práva biskupů byla poměrně široká, disponovali nižší i vyšší soudní pravomocí včetně hrdelního práva, dále mincovním a horním regálem, který aktivně využívali například ve zlatých dolech u Cukmantlu (Zlatých Hor). Na rozdíl od většiny ostatních knížat měli také daňovou imunitu. Ovšem nedostalo se jim práv ve vojenské oblasti, která zůstala vyhrazena vratislavskému knížeti a posléze českým panovníkům, když v průběhu čtrnáctého století přijal biskup Přeclav jejich svrchovanost.¹⁰⁵⁴ Rudolfovým majestátem z roku 1609 jim také bylo výslovně odňato reformační právo.

Minsterberská knížata z rodu Poděbradů vykonávala svá práva v obdobném rozsahu jako Piastovci.¹⁰⁵⁵ Navíc disponovala privilegiem volné dispozice se svými zeměmi, potvrzeným

¹⁰⁵² Biermann, s. 226. V původní listině Vladislava II. je použita tato formulace: „dass er [Kazimír II.] und seine erben maennliches und weibliches geschlechts, auch seine nechste und blutsverwandte in allem seinen Teschnischen fuerstenthumb, auch in Plessnischen erben und von einem auff den andern, so mit angeborner blutsfreundschaftt verwandt biss ins vierdte glied, alle die gueter fallen sollen“. LUBS, 2, č. 20, s. 572.

¹⁰⁵³ Listina Ferdinanda II. z 29. prosince 1638. Biermann, s. 226.

¹⁰⁵⁴ LUCAE, F., Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten, 2, s. 769–770.

¹⁰⁵⁵ Například ve smlouvě Poděbradů s Vladislavem Jagellonským z roku 1495 jsou Poděbradům přiznána práva jaká dříve držela olešnická knížata z rodu Piastovců. NA, AČK, sign. 1804.

v roce 1637 také císařem Ferdinandem II. Nicméně i v případě Poděbradů toto privilegium nebylo uznáno, když se za dědice Olešnicka prohlásila, na základě závěti Karla Fridricha Minsterbersko-Olešnického, jeho dcera Alžběta Marie s manželem.

Markraběti Jiřímu Braniborsko-Ansbašskému byla první privilegia spojená s držbou Krnovského knížectví postoupena ještě před dokončením vlastní koupě. Král Ludvík potvrdil v červenci 1523 ve dvou listinách markraběti Jiřímu jako krnovskému knížeti veškerá privilegia, včetně horního regálu, a navíc mu věnoval také poplatky z bruntálského panství.¹⁰⁵⁶ K potvrzení privilegií ze strany Ferdinanda I. došlo až po uzavření smluvního vyrovnání ve věci opolsko-ratibořského dědictví v roce 1531.¹⁰⁵⁷ Vedle výsad udělených ze strany panovníka si markrabě Jiří i jeho syn Jiří Fridrich usurpovali také reformační právo, které ve svých hornoslezských zemích vykonávali analogicky se svým působením na území Říše.

Diametrálně odlišná byla situace za markraběte Jana Jiřího, kterého Rudolf II. nikdy oficiálně neuznal krnovským knížetem. Z pohledu habsburské vlády uchvátil Krnovsko nelegálně. Nicméně i tento kníže vykonával svou vládu na Krnovsku v rozsahu obdobném jako jeho předchůdci. Omezován byl částečně pouze v přístupu na knížecí sněm, z jehož jednání měl být z příkazu Rudolfa II. vyloučen.

Také Karel z Lichtenštejna, jako opavský a krnovský vévoda, a jeho dědicové disponovali početnými vrchnostenskými právy. Podléhalo jim nižší i vyšší soudnictví. Disponovali patronátním právem ke kostelům, horním¹⁰⁵⁸ a mincovním regálem, a dokonce i právem odúmrti.¹⁰⁵⁹ Opavská a krnovská lenní listina¹⁰⁶⁰ se ve všech důležitých bodech shodovaly. Jediný významnější rozdíl spočíval v tom, že zatímco v opavské listině byla výslovně zdůrazněna královská nadřazenost nad vlastníkem knížectví a vyjmenovány královské regály,¹⁰⁶¹ v krnovské listině toto ustanovení chybí. Patrně z toho důvodu, že byla vyhotovena v pražské kanceláři pod dohledem samotného Karla z Lichtenštejna, který v té době působil jako místodržící v Českém království. Na výkon jeho práv to však s velkou pravděpodobností nemělo žádný větší vliv.

V opavské listině byla králi výslovně vyhrazena dispozice s daněmi, pivními poplatky a cly a také „všechna taková práva, která králi náležela i v dalších slezských knížectvích“.¹⁰⁶² Drobný

¹⁰⁵⁶ Listiny krále Ludvíka z 3. července 1523 (Budín) a 28. července 1523 (Tiergarten): ZAO, AS, inv. č. 478, sign. B XXI-6 a NA Praha, ČDK, sign. 28.

¹⁰⁵⁷ Pražská smlouva z roku 1531.

¹⁰⁵⁸ Horní regál uveden v opavské lenní listině: KOZÁK, Červená kniha, s. 221; LÜNIG, Corpus iuris feudalis, II, s. 86; a v krnovské lenní listině: LÜNIG, Corpus iuris feudalis II, s. 92.

¹⁰⁵⁹ Toto právo bylo zmíněno pouze v kupní listině na Opavské knížectví: LÜNIG, Corpus iuris feudalis, II, s. 81; KOZÁK, Červená kniha, s. 213.

¹⁰⁶⁰ Opavská lenní listina ze dne 4. ledna 1614 a krnovská lenní listina ze dne 13. května 1623 jsou publikovány v: LÜNIG, Corpus iuris feudalis, II, s. 85–88 a 91–94. M. Weber upozornil, že v tomto vydání opavské a krnovské listiny chybí některé rozsáhlé části původních dokumentů, které se nachází ve sbírce listin v archivu ve Vaduzu. Viz WEBER, M., Das Verhältnis Schlesiens, s. 196, pozn. 62. Opis listiny pro Opavsko je uložen také v ZAO, AS, inv. č. 169, sign. A VIII-3, a publikován v příloze v edici KOZÁK, Červená kniha, s. 219–223.

¹⁰⁶¹ LÜNIG, Corpus iuris feudalis, II, s. 87; KOZÁK, Červená kniha, s. 222.

¹⁰⁶² LÜNIG, Corpus iuris feudalis, II, s. 87; KOZÁK, Červená kniha, s. 222.

rozdíl je možné nalézt i v listinách, kterými bylo Karlovi z Lichtenštejna Opavsko a Krnovsko uděleno. Zatímco Opavskou listinu z 28. prosince 1613 bychom mohli charakterizovat jako kupní smlouvu,¹⁰⁶³ v případě krnovské listiny z 15. března 1622 se jedná spíše o darovací smlouvu.¹⁰⁶⁴ V obou lenních listinách, a stejně tak v kupní smlouvě na Opavské knížectví, bylo zdůrazněno právo nového knížete usednout z titulu opavského, respektive krnovského vévody v knížecím sněmu, vrchním knížecím soudu a na ostatních zemských shromážděních.¹⁰⁶⁵

Na počátku osmnáctého století našlo využití i další ustanovení, které umožňovalo v případě vymření Karlovy linie přenesení obou knížectví na jeho bratry Maxmiliána a Gundakara a jejich manželské mužské potomky podle zásad primogenitury.¹⁰⁶⁶ Nástupcem posledního příslušníka Karlovy linie Jana Adama Ondřeje se v roce 1712 stal Antonín Florián z Gundakarovy větve.

Lichtenštejnové si na základě udělení Opavska a Krnovska mohli polepšit rodový znak a užívat titul kníže a vévoda „zu Troppau in Schlesien“, respektive po zisku Krnovska „zu Troppau und Jägerndorf in Schlesien“.¹⁰⁶⁷ Díky zmínce o bratrech Gundakarovi a Maxmiliánovi v lenních listinách užívali i tito titul opavského a krnovského vévody. Gundakar navíc díky své druhé manželce Alžbětě Lukrécii užíval také titul těšínského a (velko)hlohovského vévody.¹⁰⁶⁸

Kupní smlouva a lenní listina pro Albrechta Valdštejna z ledna, respektive února 1628 odpovídaly v základních obrysech dokumentům vydaným pro Karla z Lichtenštejna. Valdštejn měl požívat práv v rozsahu uděleném i dalším slezským knížatům. Získal právo účastnit se jednání knížecího sněmu a vrchního knížecího soudu. Císař si pro sebe vymínil zejména pivní daň, příjmy z cel a všeobecnou kontribuci.¹⁰⁶⁹

Vzhledem ke svému povýšení do říšského knížecího stavu¹⁰⁷⁰ a udělení Meklenburského vévodství se Valdštejn cítil nadřazen ostatním slezským světským knížatům. Brzy po svém oblenění Zaháňským knížectvím proto zahájil při s vrchním zemským hejtmánem Jiřím Rudolfem Lehnickým o přednostní místo na sněmu. Valdštejn deklaroval, že mu jako příslušníkovi říšského knížecího stavu náleží přední místo.¹⁰⁷¹ A s podporou císaře

¹⁰⁶³ LÜNIG, Corpus iuris feudalis, II, s. 79–86; KOZÁK, Červená kniha, s. 211–218.

¹⁰⁶⁴ LÜNIG, Corpus iuris feudalis, II, s. 89–91.

¹⁰⁶⁵ LÜNIG, Corpus iuris feudalis, II, s. 87, 93. KOZÁK, Červená kniha, 221.

¹⁰⁶⁶ LÜNIG, Corpus iuris feudalis, II, s. 87, 93. KOZÁK, Červená kniha, 222.

¹⁰⁶⁷ Například ZAO, AS, inv. č. 578, sign. B II–29.

¹⁰⁶⁸ Například v listině z 30. listopadu 1636 bratru Maxmiliánovi: „Gundacker, von Gottes gnaden des Heyligen Römischen Reichs fürst von und zu Liechtenstein, in Schlesien zue Troppau, Jägerndorff, Teschen und Grossen Glogau herzog, graf zu Riedtperg, herr auff Wilferstorff, etc., römisch kayserliche mayestät, geheimber ratth und cammerer.“ HAL, FA, Sitz und Stimme 38, unfol, v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48774> [cit. 5. 1. 2018].

¹⁰⁶⁹ Výtah listiny: KREBS, Acta publica, 6 (1626–1627), s. 270.

¹⁰⁷⁰ V září 1623 obdržel Valdštejn říšský knížecí stav pro primogenituru; v roce 1628 pak byl s vévodským titulem pro primogenituru rozšířen říšský knížecí titul na všechny členy rodu. WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 199, poznámka 75. K vévodskému titulu také KOLLMANN, Valdštejn a evropská politika 1625–1630. Historie 1. generalátu, Praha, 1998, s. 221.

¹⁰⁷¹ KREBS, J. (hrsg.), Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände, 7 (1628), Breslau, 1905, s. 130–131, dále jen: KREBS, Acta publica, 7 (1628).

Ferdinanda II. bylo nakonec jeho vyslanci Grabovi z Nechern přiznáno čestné místo hned za vratislavským biskupem.¹⁰⁷²

První místo mezi slezskými knížaty náleželo však i nadále vratislavským biskupům, kteří si navzdory většinově protestantské společnosti udrželi postavení „prvních mezi rovnými“.¹⁰⁷³ Silnou pozici na sněmu zastávali také Piastovci a Poděbradové – a to především díky jejich činnosti v pozici správců vrchního úřadu a vrchních zemských hejtmanů. Dříve přednostní místo náleželo například i Hohenzollernům, kdy markrabě Jiří Braniborsko-ansbašský obsazoval první místo hned za vrchním zemským hejtmanem ze svého titulu říšského knížete.¹⁰⁷⁴

Lenní listiny pro knížete Václava Eusebia z Lobkovic a Jana Weikarta z Auersperku byly v rozsahu práv téměř totožné.¹⁰⁷⁵ Ve srovnání s listinami pro Karla z Lichtenštejna zde byla precizněji formulována práva vyhrazená císaři.¹⁰⁷⁶ Naopak téměř v totožném rozsahu se zde objevuje výčet vrchnostenských práv, jurisdikce nad poddanými v rámci knížectví, výkon patronátního práva, definování základních příjmů knížecí komory,¹⁰⁷⁷ a pravidla dědičnosti pouze pro manželské potomky v mužské linii.¹⁰⁷⁸ Na rozdíl od lichtenštejnských listin nebyla Lobkovicům, ani Auersperkům udělena možnost dědění jinak než v přímé linii.

Lobkovicům byly přiznány i dědičné úroky plynoucí z města Zaháň, pravidelné dávky sáhového a stavebního dříví a proutí, a další blíže nespecifikované úroky, důchody a příjmy.¹⁰⁷⁹ Měli obdržet všechna práva minulých vévodů zaháňských včetně účasti na knížecích sněmech a dalších všeobecných zemských shromážděních.¹⁰⁸⁰ Účast na sněmech a soudech byla zdůrazňována i v případě Auersperků.

Také luteránským württemberským vévodům, kteří převzali panování v Olešnici, byla v mnoha ohledech propůjčena téměř stejná privilegia jako katolickým knížatům z rodu Lobkoviců, Auersperků, a dokonce i Lichtenštejnů.¹⁰⁸¹ V některých případech byla jejich práva dokonce

¹⁰⁷² Tamtéž, s. 131–132.

¹⁰⁷³ MACHILEK, Reformation und Gegenreformation, s. 13.

¹⁰⁷⁴ ZUKAL, Slezké konfiskace, s. 6.

¹⁰⁷⁵ Zaháňská lenní listina ze dne 9. července 1646 byla publikována v: LÜNIG, Corpus iuris feudalis, II, s. 77–80. Lenní listina pro Jana Weikarta z Auersperku, vyhotovená dne 30. července 1654 (Ebersdorf), je uložena v: OeStA, HHStA, Familienarchiv Auersperg-Losensteinleiten, Zimmer A, Kasten 1, Fasz. 6, byla také publikována jako příloha práce WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, kap. XI.2. Obsah lenních listin komentuje KLEIN, T., Die Erhebungen in den weltlichen Reichfürstenstand 1550–1806, in: Blätter für deutsche Landesgeschichte 122, 1986, s. 137–192, zde s. 152; K udělení Minsterberského knížectví Janu Weikartovi z Auersperku stručně také MECENSEFFY, Im Dienste dreier Habsburger, s. 398.

¹⁰⁷⁶ LÜNIG, Corpus iuris feudalis, s. 80.

¹⁰⁷⁷ Tamtéž, s. 78.

¹⁰⁷⁸ Tamtéž, s. 80.

¹⁰⁷⁹ Tamtéž, s. 78.

¹⁰⁸⁰ Tamtéž, s. 80.

¹⁰⁸¹ Dne 28. srpna 1648 císař potvrdil podmínky dohody s Württemberky, 6. října 1648 se Alžběta Marie a Silvius Nimrod vzdali práv, která náležela rodu Poděbradů a 12. prosince 1648 obdrželi lenní listinu, publikovanou v: FÜLDNER, J. J., Compendium pandectarum, 2, 1727, s. 294–308.

širší. Jednalo se o privilegium umožňující dědit Olešnici po přeslici.¹⁰⁸² Pro olešnické Württemberky nabylo toto privilegium na důležitosti až roku 1792, kdy jejich linie vymřela po meči a knížectví bylo přeneseno na Fridricha Augusta Brunšvicko-Lüneburského.¹⁰⁸³

Protože udělení Olešnicka Alžbětě Marii a Silviu Nimrodovi neproběhlo na základě dědického práva, nebyla privilegia panovníků z nové olešnické větve rodu Württemberků odvislá od původního minsterberského lenního práva.¹⁰⁸⁴ Alžběta Marie se musela zřici všech práv, která náležela Poděbradům, ale jako poslední příslušnice rodu si směla ponechat titul minsterberské kněžny.

Ze svrchovaných práv disponovali olešničtí Württemberkové mimo jiné vyšší a nižší soudní pravomocí, celním, horním a mincovním regálem.¹⁰⁸⁵ Vykonávali také patronátní právo ke kostelům Olešnického vévodství a reformační právo, což jim bylo zaručeno také Vestfálskou mírovou smlouvou. Pro případ, že by manželství Silvia Nimroda a Alžběty Marie zůstalo bezdětné a jeden z manželů zemřel, měli Olešnici zdědit potomci z eventuálního druhého manželství toho přeživšího z obou manželů.

Zvláštní místo mezi slezskými knížaty náleží Leopoldu Lotrinskému, protože byl na rozdíl od ostatních slezských knížat nejen v úzkém příbuzenském vztahu s vládnoucím rodem Habsburků, ale prostřednictvím sňatku s Alžbětou Karolínou Orleánskou (1676–1744) byl spřízněn rovněž s francouzským královským rodem. Navíc vládl v Lotrinsku jako absolutistický panovník. S ohledem na postavení a všeobecnou vážnost lotrinského rodu tedy bylo nemyslitelné, že by byl Leopold postaven na stejnou úroveň s ostatními vévodskými rody na Opavsku, Krnovsku, Zaháňsku či Minsterbersku. Přesto se však lenní listina téměř nelišila od obdobných dokumentů vystavených v sedmáctém století novoknížecím rodům Lichtenštejnů, Lobkoviců a Auersperků. Jediným privilegiem přesahujícím rámec těchto lenních smluv byla možnost dědit Těšínsko i po přeslici, stejně jako v případě Württemberků. Na druhé straně císař v těšínské lenní listině zdůraznil svá zeměpanská práva nad Slezskem detailněji než dříve a vyjmenoval také jednotlivé císařské regály, včetně práv v oblasti vojenství: verbování, kvartýrování vojska, obsazování hraničních míst apod.¹⁰⁸⁶

V průběhu raného novověku tak docházelo k postupnému krácení výsad náležejících knížatům a posilování pravomocí panovníka. K formálnímu omezení knížecích privilegií docházelo nejenom prostřednictvím lenních listin, ale také ve formě panovníkových nálezů a komentářů k jednotlivým knížecím aktivitám. Když se například Karel Eusebius z Lichtenštejna pokoušel v roce 1672 vydat nový zemský řád pro Opavské a Krnovské knížectví, bylo mu toto právo

¹⁰⁸² Lenní listina pro Silvia Nimroda a Alžbětu Marii ze dne 28. srpna 1648; LORENZ – MERTENS – PRESS, *Das Haus Württemberg*, s. 202.

¹⁰⁸³ Lenní listina pro Fridricha Augusta byla vydána dne 26. května 1795. Viz WEBER, M., *Das Verhältnis Schlesiens*, s. 213.

¹⁰⁸⁴ LORENZ – MERTENS – PRESS, *Das Haus Württemberg*, s. 202.

¹⁰⁸⁵ SCHUKRAFT, H., *Die Linie Württemberg–Oels*, in: UHLAND, R. (hsrg.), *900 Jahre Haus Württemberg*, 1985, s. 380.

¹⁰⁸⁶ BIERMANN, Teschen, 1863, s. 336–338. Lenní listina z 12. května 1722 publikována také příloha v: CONRADS, N., *Schlesien in der Frühmoderne: zur politischen und geistigen Kultur eines habsburgischen Landes*, Köln – Weimar – Wien, 2009, s. 164.

odepřeno s odkazem, že náleží pouze panovníkovi jako nejvyššímu slezskému vévodovi.¹⁰⁸⁷ Císař si pro sebe s odkazem na svou superioritu vedle zákonodárství postupně vyhradil také vyšší soudní pravomoc, právo udělovat milost (*ius aggratiandi*),¹⁰⁸⁸ právo odúmrti (*ius caducitatis*) právo na výběr kontribuce, pivních daní a poplatků ze soli, hraniční cla a také výsady v oblasti obrany země (udržování vojenských posádek, verbování, stavba opevnění). Knížata také zpravidla nemohla bez svolení panovníka odkázat, prodat, či zastavit celé knížectví, nebo jeho část. Postupné omezování knížecích práv se týkalo i samotného aktu složení lenní přísahy. Až do vypuknutí třicetileté války disponovala knížata výsadou, která jim umožňovala skládat tuto přísahu pouze na území Slezska. Toto právo jim však bylo odebráno Ferdinandem II. v souvislosti s omezováním moci knížat a stavů po porážce stavovského povstání a Mansfeldově vpádu.¹⁰⁸⁹ K nejvýraznějšímu omezení knížecích práv však došlo až v Pruskem anektované části Slezska po roce 1740, kdy byla zdejší knížata zbavena téměř všech práv odlišujících je od běžné šlechty. Jedním z mála privilegií, které jim zůstalo, byl mincovní regál.

Užití a význam mincovního regálu

Důležitým privilegiem posilujícím prestiž rodu byl mincovní regál, kterého využívala až na výjimky většina slezských knížat. A to jak pro pravidelnou produkci oběživa, tak pro ojedinělé ražby násobků dukátů k významnému výročí, či k reprezentačním účelům. Většina knížat nechávala razit také pamětní medaile, na ty se však potřeba mincovního práva nevztahovala.¹⁰⁹⁰

Ražba mincí měla v mnoha případech spíše prestižní než ekonomický význam.¹⁰⁹¹ I když i zde bychom našli výjimky, ke kterým patřila zejména minsterberská knížata z rodu Poděbradů, lehnicko-břežsko-volovská knížata, Hohenzollernové a rovněž Albrecht z Valdštejna. Ten od roku 1629 využíval vedle zavedené jičínské mincovny také zaháňskou. Nicméně „ještě na konci roku 1628 Valdštejn prohlašoval, že nerazí minci pro užitek, ale pro svou reputaci. Postupem doby však vlastní mince zřejmě Valdštejnovi často sloužila k uskutečňování různých platebních

¹⁰⁸⁷ Stanovisko Leopolda I. z 27. června 1673: WEINGARTEN, J. J. v., Codex Ferdinando – Leopoldino – Josephino – Carolinus, 1720, s. 390–391, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10487996-1>> [16. 5. 2018], dále jen WEINGARTEN, Codex. Leopold I. pak vydal nové zřízení pro obě knížectví svým jménem: tamtéž, s. 391–396. Piastovská knížata v Lehnici, Břehu a Volově přitom ještě v šedesátých a na počátku sedmdesátých let běžně vydávala řády pro svá knížectví. Viz WEBER, M., Die schlesischen Polizei- und Landesordnungen, s. 380 an.

¹⁰⁸⁸ *Ius aggratiandi* si císař výslovně vyhradil v roce 1694: WEINGARTEN, Codex, s. 572–573.

¹⁰⁸⁹ Podrobný popis cesty za účelem složení lenní přísahy Leopoldovi I. (14. července 1659) zanechal kníže Jiří III.: APWr, Ks. Legnickie (7/I), sign. 485.

¹⁰⁹⁰ Viz FRIEDENSBURG, F., Schlesiens neuere Münzgeschichte, CDS, 19, 1889, passim.

¹⁰⁹¹ Tomu nasvědčuje i množství dochovaných mincí vysoké nominální hodnoty, opatřených úchytem pro zavěšení, nebo ve formě klip. Takové mince nebyly určeny k běžnému oběhu a sloužily často jako prostředek k reprezentaci, obdarování apod. Stejně tak i použitá titulatura v nápisech a způsob zobrazení znaků svědčí o vysokém významu mincovnictví pro reprezentaci rodů.

transakcí a mincování nabývalo většího významu.¹⁰⁹² Je však nutno zdůraznit, že rozhodující objem mincí nechal Valdštejn razit v jičínské mincovně, nikoliv v Zaháni.¹⁰⁹³

Správcem Valdštejnovy zaháňské mincovny se stal Gottfried Ehrlich,¹⁰⁹⁴ pod jehož dohledem bylo do roku 1631 produkováno několik druhů mincí v nominální hodnotě 3krejcaru, 1/2tolaru, tolaru, dukátu, 5dukátu a 10dukátu. Největší bylo množství ražených 3krejcarů, což byla velmi rozšířená oběhová mince. Ostatní nominální hodnoty zde byly produkovány spíše v symbolickém množství.¹⁰⁹⁵

Obrázek 27: Valdštejnův 5dukát ražený v Zaháni (1630)

Foto: Reinhard Saczewski, Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin, 18231294, dostupné z: <http://ikmk.smb.museum/object?id=18231294> [cit. 17. 2. 2018]. Zobrazený 5dukát (váha 17,19 g, průměr 36 mm, materiál: zlato) obsahuje na lícu poprsí Albrechta z Valdštejna a popis ALBERTVS D G DUX MEGAP FRID ET SA PR VA. Na rubu mince je zobrazen dělený štít s knížecím kloboukem lemovaným hermelínem a obtočený řádem Zlatého rouna, nápis COM SVER DO RO - ET STARGART a letopočet 1630. V uvedených nápisech je tedy zohledněna titulatura Albrechta Valdštejna jako meklenburského, frýdlantského i zaháňského vévody, pána Schwerinu, Rostocku a Stargardu. Všechna tři vévodství jsou reprezentována také v jednotlivých polích štítu (býčí hlava s korunou reprezentující Meklenbursko, korunovaná orlice za Frýdlant a zaháňský anděl, stejně tak jako znak Valdštejnů (čtvrcené střední pole se střídavým zobrazením korunovaných lvů).

V případě Poděbradů využívala svého mincovního regálu pravidelně všechna knížata panující ve sledovaném období. Razili nejen mince, ale při zvláštních příležitostech také medaile. Využívali mincoven v Rychlebach¹⁰⁹⁶ a Olešnici. Množství produkových mincí však

¹⁰⁹² JANÁČEK, J., Valdštejn a jeho doba, 2003, s. 388.

¹⁰⁹³ Stručně k mincovně v Jičíně: VOREL, P., České šlechtické rodové ražby 16.–17. století, katalog k výstavě 25. 7.—24. 10. 2012, nestránkováno, heslo Albrecht z Valdštejna a jeho české mince 1626—1634; dále VOREL, P., České šlechtické rodové ražby.

¹⁰⁹⁴ Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin, Münzkabinett Online Catalogue, dostupné z: <http://ikmk.smb.museum/> [cit. 17. 2. 2018].

¹⁰⁹⁵ SAURMA – JELTSCH, H. von, Schlesische Münzen und Medaillen, Breslau, 1883, s. 17–18, dostupné z: <http://kpbk.ukw.edu.pl/dlibra/plain-content?id=81554> [cit. 17. 2. 2018]. Dále k slezskému mincování Albrechta z Valdštejna: MEYER, A., Albrecht von Wallenstein (Waldstein) Herzog von Friedland und seine Münzen, b. m., 1886, s. 86, č. 210, tabulka 4; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, E., Das Münzwesen Albrechts von Wallenstein, Graz, 1969, tabulka 8, s. 66.

¹⁰⁹⁶ Rychleby (Rejchenštejn) byly zároveň svobodným horním městem s proslulými nalezišti zlata. V průběhu 16. století byla však naleziště vyčerpána, což se negativně projevilo nejen na příjmech Poděbradů, ale i na postupném útlumu ražeb mincí.

postupně klesalo. Vzhledem k finančním problémům byli Poděbradové dokonce nuceni v roce 1581 prodat svou mincovnu v Rychleběch (Rejchenštejnu) i se Silberberkem Rožmberkům.¹⁰⁹⁷

Mincovní činnost Poděbradů poté pokračovala v olešnické mincovně, kde se pro běžné použití razily především 3krejcarey, do výroby byly dále zahrnuty také grešle, zlomky a násobky tolarů i dukátů, včetně vzácných 5-, 6-, 9- a 10dukátů a dalších příležitostných ražeb.¹⁰⁹⁸ Nejvíce aktivní byl Karel II., která nechal razit celkem 17 typů mincí. Jeho synové Jindřich Václav a Karel Fridrich nechali vyprodukovat dohromady 13 typů mincí.¹⁰⁹⁹

Obrázek 28: 2dukát Karla II. Minsterbersko-Olešnického z mincovny v Olešnici (1614)

Foto: Reinhard Saczewski, Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin, 18230905, dostupné z: <<http://ikmk.smb.museum/object?lang=en&id=18230905>> [cit. 17. 2. 2018]; Na lícu zobrazeného 2 dukátu (váha 6,19 g, průměr 28 mm, materiál: zlato) je vyobrazen profil poprsí Karla II. Minsterbersko Olešnického s nápisem CAROL D G DVX MVNST ET OLS CO GLA. Na rubu je vyobrazen erb rodu Poděbradů jako minsterbersko-olešnických knížat, ustálený v průběhu šestnáctého století a odkazující v jednotlivých polích na území Minsterberska a Olešnice ve Slezsku a Kladsko. Ve středovém štítu je uveden původní znak pánů z Kunštátu a Poděbrad. Erb je zdobený třemi helmami s klenoty. Po obvodu je uveden nápis SVP PER VT - SIL CAPIT s letopočtem 1614. Také v tomto případě jsou tedy zohledněny všechny významné tituly slezských Poděbradů jako vévodů minsterberských, olešnických a hrabat kladských. Nic na tom nemění ani skutečnost, že Minsterbersko a Kladsko rodu již po mnoho desetiletí nepatřilo. V některých případech byl na mincích minsterbersko-olešnických Poděbradů zohledněn také titul říšských knížat.¹¹⁰⁰

¹⁰⁹⁷ Vilém z Rožmberka zakoupil rychlebské panství s mincovnou i s dříve využívanými zlatými doly, přestože zdejší nerostné bohatství bylo vytěženo až na hranice tehdejších možností. Důvodem byl mincovní regál, který se k rychlebskému panství vázal. Pro Rožmberky se jednalo o čistě reprezentativní záležitost, neboť náklady v jejich podmínkách dalece překračovaly vlastní výnos z ražby. V majetku rodu zůstalo panství do roku 1599, kdy je Petr Vok prodal Piastovcům. VOREL, P., České šlechtické rodové ražby, heslo Rožmberská mincovna v Rychlebech. LUCAE, Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten, 2, s. 1432, 1435. Po zisku rychlebské mincovny žádala minsterberská knížata Jana z Pernštejna, zda by jim poskytl svého kladského mincmistra Jeronýma. Jan z Pernštejna nebyl této myšlence nakloněn, ale slíbil, že Jeronýmovi nabídne minsterberských knížat předloží (10. července 1543, Pardubice). DVORSKÝ, Dopisy, in: AČ 20, č. 294, s. 183.

¹⁰⁹⁸ Přehled ražeb Karla II. SAURMA – JELTSCH, H. von, Schlesische Münzen und Medaillen, s. 9–10.

¹⁰⁹⁹ ŠŮLA, J., Poděbradské mincovnictví, in: FELCMAN, O. – FUKALA, R. a kol., Poděbradové: Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat, Praha, 2008, s. 444–458, zde s. 457.

¹¹⁰⁰ DEWERDECK, G., Silesia numismatica, Jauer, 1711, s. 420–421, v digitalizované podobě dostupné z: <www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10685188-2> [cit. 16. 5. 2018].

Ražby Poděbradů dočasně přerušilo vypuknutí třicetileté války, ale v roce 1619 byla aktivita mincovny v Olešnici na několik let obnovena. Na počátku dvacátých let je možné identifikovat i jména konkrétních mincmistrů, a to Burkhardta Hase a Hanse Tuchmanna.¹¹⁰¹

Jindřich Václav a Karel Fridrich nechávali razit společné mince, především tolary a 3krejcarey. Vzhledem k narůstající inflaci v průběhu války¹¹⁰² se ražba postupně rozšířila i na dosud neobvyklé 24krejcarey a 48krejcarey. Mezi další mince produkované v letech 1619–1623 patřily ale i další drobné mince: haléře a jejich násobky, a také zlomky a násobky tolarů a dukátů až po 6dukáty.¹¹⁰³ Aktivita v olešnické mincovně byla ukončena v roce 1623 z příkazu Ferdinanda II., kterým se zakazovala ražba všem městským a knížecím mincovnám ve Slezsku.¹¹⁰⁴

Velmi produktivní byla také hohenzollernská mincovna v Krnově, zřízená v prostorech sekularizovaného minoritského kláštera.¹¹⁰⁵ Hohenzollernům byl horní a mincovní regál v rámci Krnovského knížectví potvrzen již v roce 1523¹¹⁰⁶ a první doložené ražby pocházejí z počátku druhé poloviny šestnáctého století. Hohenzollernové od počátku své vlády nejen na Krnovsku, ale také v zástavních panstvích Bytom a Bohumín, podporovali důlní podnikání – a to jak z hlediska organizačního a právního, tak z finanční stránky. Jednalo se totiž o oblast velmi bohatou na nerostné bohatství – zejména stříbro a železnou rudu. Primárně proto docházelo k rozkvětu městeček Horního Benešova na Krnovsku a Tarnovských Hor na Bytomsku.¹¹⁰⁷

Vzhledem ke změně na českém trůnu a problémům, které s sebou nesla neochota Ferdinanda I. potvrdit mincovní regál, upustil markrabě Jiří od ražby mincí a nechával v Krnově razit pouze příležitostně medaile. V této činnosti pak pokračovala i jeho manželka Emilie Saská, poručnice nezletilého knížete Jiřího Fridricha.¹¹⁰⁸ K ražbě mincí se v Krnově proto přistoupilo

¹¹⁰¹ Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin, Münzkabinett Online Catalogue, dostupné z: <<http://ikmk.smb.museum/>> [cit. 17. 2. 2018].

¹¹⁰² Například SINAPIUS, Olsnographia, s. 47.

¹¹⁰³ SAURMA – JELTSCH, H. von, Schlesische Münzen und Medaillen, s. 10.

¹¹⁰⁴ KARGER, V., Beiträge zur Geschichte des Teschner Münzwesens unter Herzogin Elisabeth Lucretia, Fürstin von Liechtenstein, in: Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens, 9 (1914), s. 77–91, zde s. 78; dále jen: KARGER, Beiträge zur Geschichte des Teschner Münzwesens.

¹¹⁰⁵ K sekularizaci kláštera přistoupil markrabě Jiří v roce 1533. V té době se jednalo o poslední instituci v Krnově, kde se ještě konaly katolické bohoslužby. Kromě mincovny byl na půdě bývalého kláštera zřízen ještě špitál a stavovská sněmovna. FUKALA, R., Hohenzollernové v evropské politice, s. 62 a 112.

¹¹⁰⁶ Viz listina krále Ludvíka ze dne 3. července 1523 (Ofen), kterou markraběti Jiřímu potvrzuje všechna privilegia, včetně horního práva na Bruntálském panství, tak, jak je užívala předchozí krnovská knížata – viz ZAO, AS, inv. č. 478, sign. B XXI-6. Mincovní regál byl odvozen od privilegia Šelenberků, kteří toto právo získali od krále Vladislava II. roku 1515. Bližší informace o šelenberském mincování v Krnově se však nezachovaly. K tomuto tématu více viz PASZKIEWICZ, B., Pieniądz gornośląski w średniowieczu, Lublin, 2000.

¹¹⁰⁷ Rozvoj důlního podnikání je spojen také se změnou struktury společnosti, jak z hlediska hospodářsko-spoločenského, tak z hlediska národnostního. K důlnímu podnikání Hohenzollernů a rozvoji Horního Benešova a Tarnovských Hor například FUKALA, R., Hohenzollernové v evropské politice, zejména s. 105–107.

¹¹⁰⁸ Tamtéž, s. 107.

pravděpodobně až po složení leního holdu králi Ferdinandovi na jaře 1557, kdy začaly být produkovány v hojnějším počtu mince podle nového říšského mincovního řádu.¹¹⁰⁹

Zatímco markrabě Jiří Fridrich využíval z titulu svých aktivit v Ansbachu a v Prusku ve velké míře také mincovny v Královci a ve Schwabachu,¹¹¹⁰ Jan Jiří Krnovský nechal od roku 1606 plně obnovit provoz krnovské mincovny.¹¹¹¹ Největší objem zdejších ražeb připadl na léta 1610–1612.¹¹¹² Mincovna však byla činná až do roku 1621, kdy musel Jan Jiří uprchnout do exilu.

Kromě mincí nižších hodnot, které byly určeny pro běžnou potřebu, byly raženy i mince vysoké nominální hodnoty určené především k reprezentaci. „Jelikož habsburští panovníci prohlásili Hohenzollernův slezský knížecí titul za neplatný, utvrzoval Jan Jiří Krnovský své labilní postavení titulaturou na mincích ve znění „Dux Carnoviensis“ nebo „Moneta Ducis Carnoviensis.“¹¹¹³ Produkované byly zpravidla kvalitní mince těchto nominálních hodnot: grešle, krejcary, 3krejcary, 3groše, 1/4tolary, 1/2tolary, toлары, 2tolary, 3tolary, 1/2dukáty, dukáty, 2dukáty, 3 dukáty, 4dukáty, 5dukáty, 7dukáty, 10dukáty, a dokonce i 12dukáty. V posledním roce před uzavřením mincovny byly kvůli vzrůstající inflaci raženy také 36krejcary.¹¹¹⁴

Obrázek 29: 5dukát Jana Jiřího Krnovského ražený v letech 1606–1621 s nápisem „Dux carnoviensis“ na reversu

Foto: Reinhard Saczewski; © Münzkabinett, Staatliche Museen zu Berlin, dostupné z: <<https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/F3A3DXFZZK5F53TFHGNF4FHVWY6ZAPSR>> [cit. 17. 2. 2018]; Na lici zobrazeného 5dukátu z krnovské mincovny (váha: 17,36 g, průměr: 43 mm, materiál: zlato) je uvedena poloviční figura knížete Jana Jiřího ve zbroji a nápis IOHAN GEORG D G MARCHI BRANDE. Na rubu je zobrazen oválný štít dělený do 12 polí zdobený třemi helmami s klenoty a s nápisem DVX CARN-OVIENSIS a písmena V C F

¹¹⁰⁹ Tamtéž, s. 107. Ke stížnostem císaře Ferdinanda I. k ražbě drobných mincí, které byly velmi podobné královským ražbám, a proto za ně byly často zaměňovány viz práce FRIEDENSBURG, F., Schlesiens neuere Münzgeschichte, Breslau, 1899.

¹¹¹⁰ K ražbám Jiřího Fridricha DUTKOWSKI, J., *Złoto czasów dynastii Jagiellonów*, Gdańsk, 2010; dále SAURMA – JELTSCH, H. von, *Schlesische Münzen und Medaillen*, s. 15–16.

¹¹¹¹ SCHRÖTTER, F. von, *Brandenburg-Fränkisches Münzwesen II*, 1929, s. 91.

¹¹¹² FUKALA, R., *Hohenzollernové v evropské politice*, s. 108.

¹¹¹³ Tamtéž, s. 108.

¹¹¹⁴ SAURMA – JELTSCH, H. von, *Schlesische Münzen und Medaillen*, s. 16.

zastupující heslo Virtus Constantia Fides, které se ve stejné či obdobné podobě (v převráceném pořadí) nachází na mnoha mincích Jana Jiřího.

Mincovní regál měl velký význam také pro lehnicko-břežsko-volovské Piastovce.¹¹¹⁵ Ti využívali několik mincoven, zejména v Lehnici, dále v Rychlebách, Olavě, Klučborku a také v Břehu a Hejnově. S výjimkou období po smrti Fridricha II. v roce 1547, kdy král Ferdinand I. odmítl potvrdit jeho synům mincovní regál, nechala zdejší piastovská knížata razit celou škálu mincí v různé nominální hodnotě od dukátů, přes tolary po krejčary.

Knížata Jan Kristián a Jiří Rudolf využívala mincovny v Olavě, Hejnově, Rychlebách, Klučborku a pravděpodobně také v Břehu. Oba bratři realizovali jak společné, tak individuální ražby.¹¹¹⁶

Obrázek 30: 10dukát Jiřího Rudolfa a Jana Kristiána (1617)

Foto: Lutz-Jürgen Lübke, Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin, 18201944, dostupné z: <<http://ikmk.smb.museum/object?id=18201944>> [cit. 17. 2. 2018]; Lic 10dukátu pocházejícího z mincovny v Rychlebách (váha: 34,69 g, průměr: 42 mm, materiál: zlato) obsahuje profily poprsí bratrů Jana Kristiána a Jiřího Rudolfa a nápis D G IOHA CHRIS ET GEOR RVDO DVC SIL LI BR. Na rubu je pak vyobrazen v čtvrceném štítu znak lehnicko-břežských Piastovců zdobený třemi helmami s klenoty a nápis identifikující mincovnu a rok ražby: MONET NOV REICHSTEI 1617.

Svého práva využily i tři kněžny z rodu Piastovců. V olavské mincovně nechávala po celou dobu své regentské vlády v letech 1602–1605 razit drobné mince Anna Marie Anhaltsko-Bernbursko-Zerbstská (1561–1605), vdova po knížeti Jáchymu Fridrichovi. Její synové nechali vyrazit několik pamětních mincí a zlatou medaili také v souvislosti s její smrtí v roce 1605.¹¹¹⁷

¹¹¹⁵ Bratři Jiří III., Ludvík IV. a Kristián zdůrazňují mincovní regál mezi ostatními privilegii: OeStA, HHStA, LA, Schlesien, Karton 2, Fasz. 4, Konv. 2, Fol. 189–190.

¹¹¹⁶ Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin, Münzkabinett Online Catalogue, dostupné z: <<http://ikmk.smb.museum/>> [cit. 17. 2. 2018].

¹¹¹⁷ GROSSMANOVÁ, D., Ženy a peníze v českých zemích ve středověku a novověku, in: *Theatrum historiae* 6, 2010, s. 240; SAURMA – JELTSCH, H. von, *Schlesische Münzen und Medaillen*, s. 4–5.

Z brežské mincovny vycházely drobné měděné mince kněžny Doroty Sibylly Braniborské, určené jako oběživo v počátcích třicetileté války.¹¹¹⁸

Obrázek 31: Měděný fenik brežské kněžny Doroty Sibylly Braniborské (1622)

Foto: Lutz-Jürgen Lübke, Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin, 18205844, dostupné z: <http://ikmk.smb.museum/object?id=18205844> [cit. 17. 2. 2018]; Na líci feniku raženém pravděpodobně v Břehu (průměr: 25 mm, materiál: měď) je uveden nápis LIGN V BRIGISCHER RAITPFENIG. Ve středu jsou uvedeny “korunované” iniciály Jana Kristiána a pod nimi rok ražby 1622. Na rubu mince je uveden nápis ALLES NACH GOTTES WILLEN, ve středu pak “korunované” iniciály Doroty Sibylly a pod nimi opět rok ražby 1622.

Další lehnicko-brežskou kněžnou, která razila své vlastní mince, byla Ludovika (Luisa) Anhaltsko-Desavská (1631–1680), která v letech 1672–1675 působila jako regentka v době nezletilosti svého syna Jiřího Viléma. Vzhledem k nízké kvalitě mincí v tomto období se však Piastovci dostali do sporů se slezskou komorou, které vyvrcholily císařským nařízením z 24. ledna a poté také z 29. září 1674, která přikazovala zastavení ražby nehodnotných lehnických 6krejcarů. Ludovika to však odmítla s tvrzením, že v Lehnici už řadu let k ražbě mincí nedošlo. Dále se odvolávala na mincovní regál Piastovců a nařídila opětovnou ražbu pozastavených nominálů. Spor však nebyl zažehnan a 27. března 1675 bylo vydáno nařízení proti grešlím a 14. června 1675 proti 15krejcarům.¹¹¹⁹

Mince razili i těšínská Piastovci, byť v menším rozsahu, než jejich příbuzní v Dolním Slezsku. Těšínská mincovna byla zřízena roku 1559. Za knížete Adama Václava byly vydávány méně hodnotné emise drobných mincí, hlavně 3grošů a 3krejcarů podle polského vzoru, dále pak trojníky, 2krejcar, 1/2tolary, toлары, 2tolary, 3tolary, 5dukáty a 8dukáty.¹¹²⁰

Svého mincovního regálu využila i Alžběta Lukrécie Těšínská, které povolil císař Ferdinand III. v roce 1638 ražbu mincí “podle císařského vzoru” společně s uznáním její osobní vlády na Těšínsku.¹¹²¹ Zdejší mincovna tak byla prvním místem, kde došlo k obnovení

¹¹¹⁸ Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin, Münzkabinett Online Catalogue, Schlesien: Raitpfennig, dostupné z: <http://ikmk.smb.museum/object?id=18205844> [cit. 17. 2. 2018].

¹¹¹⁹ GROSSMANOVÁ, D., Ženy a peníze v českých zemích, s. 241.

¹¹²⁰ SAURMA – JELTSCH, H. von, Schlesische Münzen und Medaillen, s. 13. Dále také WINKELBAUER, T., Fürst und Fürstendiener, s. 529.

¹¹²¹ GROSSMANOVÁ, D., Ženy a peníze v českých zemích, s. 242.

pravidelné ražby mincí zakázané císařským reskriptem z roku 1623.¹¹²² Vedle těšínské mincovny začala kněžna využívat v roce 1644 i skočovskou mincovnu, která fungovala již za jejích předchůdců Adama Václava a Fridricha Viléma.¹¹²³ Zdejší ražby však nesloužily k reprezentačním účelům, ale měly vylepšit složitou finanční situaci knížecí komory.¹¹²⁴ Z tohoto důvodu se razily nejčastěji drobné mince, zejména groše, krejčary (a jejich násobky), grešle a haléře.¹¹²⁵ Kvalita těchto mincí nebyla vysoká, stejně jako v případě drobných mincí z doby Adama Václava. Objevily se dokonce i případy falšování.¹¹²⁶

Tyto mince jsou však ve Slezsku unikátní z toho důvodu, že nenesly jméno Alžběty Lukrécie, ale portrét a popis na lici patřil císaři, na rubu se objevovala zpravidla těšínská orlice s popisem “Moneta nova argentea ducatus Teschinensis”. Výjimkou byly pouze emise z let 1643 a 1650.¹¹²⁷ Tehdy nechala kněžna razit také speciální emisi 5dukátů a 10dukátů se svým portrétem.¹¹²⁸ Na popisu mincí byly důsledně užívány jak tituly vyplývající z vlády nad Těšínským knížectvím, tak titul kněžny z Lichtenštejna, který Alžběta Lukrécie získala sňatkem s Gundakarem z Lichtenštejna.

Obrázek 32: 10dukát Alžběty Lukrécie (1650)

Foto: Reinhard Saczewski, Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin, 18239655, dostupné z: <<http://ikmk.smb.museum/object?id=18239655>> [cit. 17. 2. 2018] Na lici 10dukátu z těšínské mincovny (váha: 33,41 g, průměr: 43 mm, materiál: zlato) je zobrazena busta kněžny Alžběty Lukrécie s nápisem: ELISA LVCRE D G IN SILE TESCH ET M GLO DVCIS PRIN DE LICHT. Na rubu je zobrazen štít s korunovanou hornoslezskou orlicí zdobený vévodským kloboukem a po stranách je uveden rok ražby 16 – 50, a dále nápis SI DEVS PRO NOBIS QVIS CONTRA NOS. Titulatura na rubu odkazuje tak nejenom na těšínský vévodský titul, ale zmiňuje i již

¹¹²² KARGER, Beiträge zur Geschichte des Teschner Münzwesens, zde s. 78.

¹¹²³ Tamtéž, s. 82–83 a 91, včetně publikování listiny Alžběty Lukrécie k podmínkám fungování skočovské mincovny ze dne 24. dubna 1644. Skočovská mincovna byla v provozu do roku 1649. V Těšíně se mince razily krátce i po smrti kněžny Alžběty Lukrécie a zdejší mincovna byla definitivně uzavřena v roce 1655.

¹¹²⁴ Tamtéž, s. 78.

¹¹²⁵ Tamtéž, s. 79.

¹¹²⁶ GROSSMANOVÁ, D., Ženy a peníze v českých zemích, s. 242; WINKELBAUER, T., Fürst und Fürstendiener, s. 529–530.

¹¹²⁷ KARGER, Beiträge zur Geschichte des Teschner Münzwesens, s. 79.

¹¹²⁸ Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin, Münzkabinett Online Catalogue, Teschen: Elisabeth Lucretia, dostupné z: <<http://ikmk.smb.museum/object?id=18239655>> a <<http://ikmk.smb.museum/object?id=18239658>> [cit. 17. 2. 2018]. Také GROSSMANOVÁ, D., Ženy a peníze v českých zemích, s. 242.

historickou formální titulaturu velkohlohovské vévodkyně a pak také titul kněžny z Lichtenštejna získaný sňatkem s Gundakarem z Lichtenštejna.

Vlastní mince razili také olešničtí Württemberkové, kterým byl mincovní regál potvrzen nejen Habsburky, ale po pruské anexi i Fridrichem II. Dochované jsou exempláře grošů, trojníků, zlomků a násobků krejcarů a tolarů, 1/2dukátů, dukátů i pamětních medailí z mincoven v Olešnici a Bernštat. Ve srovnání s ostatními knížecími rody produkovaly württemberské mincovny také výrazně větší počet medailí.¹¹²⁹ Kníže Karel Fridrich využíval z titulu regenta Württemberska v letech 1738–1744 také mincovny ve Stuttgartu.¹¹³⁰

Velký palatinát zahrnující právo razit mince postupně získala také nová knížata: Karel z Lichtenštejna (1607),¹¹³¹ Albrecht z Valdštejna (1622), Václav Eusebius z Lobkovic (1647) a Jan Weikart z Auersperku (1653). Kromě Albrechta z Valdštejna však žádný z nových knížat toto právo nevyužíval v tak masovém měřítku, jako Piastovci či Poděbradové.

Karel z Lichtenštejna nechal po roce 1607 udělat zprvu jen několik zkušebních ražeb. Často se jednalo o jednostranné mince.¹¹³² K pravidelné produkci bylo přikročeno až v roce 1614.¹¹³³ Na mincích se objevoval opis “CAROLVS D G DVX OPPAVIAE PRINCEPS” / “ET GVBERNATOR DE LICHTENSTEIN”, případně “LICHTENSTEIN DVX OPPAVIAE” zdůrazňující udělený opavský vévodský titul.¹¹³⁴ Také zobrazované rodové znaky byly rozšířeny o slezskou orlici a znak opavského knížectví.

V následujících letech byly emitovány mince vysoké nominální hodnoty až do 10dukátu, několik medailí a v roce 1624 také speciální ražba tolaru k zisku Krnovského knížectví.¹¹³⁵ Také v tomto případě se ihned po formálním přiznání knížectví objevila na mincích titulatura “DVX OPPAVIAE et CARNOVIAE”.

Karel z Lichtenštejna tak využil svůj mincovní regál ke zdůraznění svého postavení vládce Opavska a Krnovska. Vedle toho však dokázal na ražbách také ekonomicky profitovat. Nicméně zisk pravděpodobně nebyl primárním účelem lichtenštejnského mincování. Reprezentační složka v tomto případě jednoznačně dominovala.¹¹³⁶ V ražbách pokračovala i

¹¹²⁹ SAURMA – JELTSCH, H. von, *Schlesische Münzen und Medaillen*, s. 10–12.

¹¹³⁰ K württemberským ražbám viz JÄGER, F., G., *Beiträge zur Geschichte des Münzwesens in Württemberg*, Stuttgart, 1840.

¹¹³¹ WINKELBAUER, *Repräsentationsstreben*, s. 182. Listina Rudolfa II. ze 7. července 1607 (Praha) publikována v: MISSONG, A., *Die Münzen des Fürstenhauses Liechtenstein*, v prvním vydání in: *Numismatische Zeitschrift* 14 (1882), s. 109-190; reprint: Vaduz, 1983, zde s. 7–8; dále jen MISSONG, A., *Die Münzen*.

¹¹³² MISSONG, A., *Die Münzen*, tabulka na s. 11–12.

¹¹³³ Přehled k jednotlivým emisím grošů, dukátů, tolarů a zlatých Karla z Lichtenštejna MISSONG, A., *Die Münzen*, tabulka na s. 15–17. Zmínka k uvedení opavské mincovny do provozu také v Slezsko, 2, s. 77; ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 24.

¹¹³⁴ Na tuto skutečnost si 1. června 1615 stěžovaly opavské stavy, které Karla z Lichtenštejna opavským knížetem, respektive vévodou prozatím neuznaly. Instrukce tří vyšších opavských stavů ke generálnímu sněmu konaném v červnu 1615: publikováno v edici KOZÁK, *Červená kniha*, s. 165–169, zde s. 167. ZUKAL, *Slezské konfiskace*, s. 24.

¹¹³⁵ SAURMA – JELTSCH, H. von, *Schlesische Münzen und Medaillen*, s. 14.

¹¹³⁶ WINKELBAUER, T., *Repräsentationsstreben*, s. 182.

většina Karlových nástupců. Jednalo se však zpravidla o méně časté emise malého počtu mincí či medailí.¹¹³⁷

V případě Auesperků se jednalo jen o jednorázové ražby z prestižních důvodů, například dukát Jana Weikarta (bez uvedení roku) a tolar knížete Jindřicha z roku 1762.¹¹³⁸ Z Lobkoviců razil pravidelně dukáty a v roce 1695 také pamětní medaile kníže Ferdinand August.¹¹³⁹ Ostatní členové rodu se omezovali spíše na mimořádné ražby.

Obrázek 33: Medaile Václava Eusebia z Lobkovic

Foto: Národní muzeum, Praha, dostupné z: <<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=9657867>> [cit. 12. 3. 2018].

Bohatou mincovní činností mají za sebou i vratislavští biskupové, kteří se zaměřovali zejména na zlaté mince. Jan ze Žiže nechal emitovat dukáty a jejich násobky včetně klip. Jeho nástupce Karel Habsburský zprvu v této tradici pokračoval. V roce 1621 však využil situace vzniklé utlumením slezských knížecích mincoven po vypuknutí třicetileté války a nechal z čistě ekonomických důvodů razit celý sortiment mincí od feniků, přes krejcary, dukáty a tolary. Všechny v několika různých nominálních hodnotách. Využíval k tomu nejen mincovnu v biskupské Nise, ale i v Norimberku. Za Karla Ferdinanda Vasy došlo k rozvoji mincovny v Cukmandlu (Zlatých Horách), kde byly raženy stříbrné tolary a zlaté dukáty různých nominálních hodnot.¹¹⁴⁰ Za jeho nástupce však bylo biskupské mincování ve Slezsku dočasně utlumené. Arcivévoda Leopold Vilém totiž zastával post biskupa také v olomoucké diecézi, kde se zaměřil na obnovení mincovny v Kroměříži. Mincovní činnost vratislavských biskupů

¹¹³⁷ SAURMA – JELTSCH, H. von, *Schlesische Münzen und Medaillen*, s. 14–15. FRIDENSBURG, F. – H. SIEGER, *Schlesiens Münzen und Medaillen der Neuren Zeit*, Breslau, 1901, s. 55, tabulky 37–38. K lichtenštejnskému mincování detailně také: MISSONG, A., *Die Münzen des Fürstenhauses Liechtenstein*. *Numismatische Zeitschrift* 14 (1882), s. 109–190 reprint: Vaduz 1983; nejnověji: DIVO, J.-P., *Die Münzen und Medaillen der Fürsten von Liechtenstein, Triesen*, 2000.

¹¹³⁸ SAURMA – JELTSCH, H. von, *Schlesische Münzen und Medaillen*, s. 17.

¹¹³⁹ Tamtéž, s. 18.

¹¹⁴⁰ Přehled nominálních hodnot mincí ražených vratislavskými biskupy: SAURMA – JELTSCH, H. von, *Schlesische Münzen und Medaillen*, s. 1–3.

byla obnovena za Sebastiána z Rostocku, ovšem pouze v omezené míře a spíše jen k reprezentačním účelům.

K pravidelné ražbě mincí, zpočátku však jen v malém rozsahu, se vrátil až biskup Fridrich Hessensko-Darmstadtský, který emitoval grešle, několik nominálních hodnot krejcarů, tolar a také několik variant dukátů. František Ludvík Falcko-Neuburský byl posledním z biskupů, který alespoň na čas razil mince z ekonomických důvodů. Jeho následovníci se omezili na nepravidelné a nepočtené emise tolarů a dukátů. Vůbec posledním vratislavským biskupem využívajícím mincovní regál byl Josef Kristián z Hohenlohe-Bartensteinu (1795–1817).¹¹⁴¹

Mincovní regál využil i Jan Kašpar z Ampringenu, v letech 1664–1684 velmistr Řádu německých rytířů, pán bruntálského panství a v letech 1682–1684 také bruntálský a vrchní zemský hejtman.

Obrázek 34: Tolar Jana Kašpara z Ampringenu (1673)

Foto: Landesmuseum Württemberg, Stuttgart; © Landesmuseum Württemberg, Stuttgart; dostupné z: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/J4NIPAGV4NN3DHEOLXFYI246YX6EVKBR> [cit. 17. 2. 2018]. Na lici tolaru (průměr: 45,6 mm, materiál: stříbro) je profil poprsí Jana Kašpara z Ampringenu ve zbroji a nápis. IO CASI D G ADMI PRUSS TEV ORD M MAG DI N FR ET EVL. Rubová strana obsahuje korunovaný, řádovým křížem čtvrcený štít. V prvním a čtvrtém poli je zobrazen jednoduchý řádový kříž a ve druhém a třetím poli znak rodu Ampringenů. Dále je zde vyobrazena korunovaná ženská postava, pravděpodobně Panny Marie, a heslo DEO DVCE. Po stranách je uveden nápis CAES MAI REG HVNG PLENIPOT GVBERNATOR a letopočet 1673. Uveden je tedy titul Jana Kašpara jako administrátora Řádu v Prusku, velmistra Řádu, pána Bruntálu a Sovince a místodržitele císaře v Uhrách.

Shrnutí problematiky knížecích ražeb ve Slezsku

Ze slezských mincoven vycházelo široké spektrum mincí a medailí – od drobných měděných a stříbrných mincí určených k běžnému použití, přes stříbrné toлары až po zlaté dukáty v nominální hodnotě až 12násobku dukátu. Dochovaly se jak exempláře pocházející ze zkušebních ražeb (případně i razidla), tak mince z pravidelných, početně rozsáhlých emisí. Je možné dohledat různé podoby mincí – jednostranně ražené kusy, pravděpodobně ze zkušebních ražeb, pamětní mince vybavené úchytem pro zavěšení, klipy, i mince pro běžnou potřebu.

¹¹⁴¹ Dva jeho nástupci nechali razit ještě medaile. Tamtéž, s. 1–3.

Mince vysokých nominálních hodnot byly určeny převážně k reprezentačním účelům, zatímco drobné mince, zejména 3krejcare a groše, byly rozšířeným oběživem a knížata je nechala razit z ekonomických důvodů.

Mincovním právem disponovaly všechny slezské knížecí rody a také vratislavští biskupové. Většina knížat také svého práva využívala, byť na základě různé motivace. U nových knížat převážilo hledisko reprezentační, kdy docházelo spíše k jednorázovým symbolickým emisím mincí o vysoké nominální hodnotě, či pamětních medailí. Výjimkami mezi novými knížaty byli snad jen Karel z Lichtenštejna a Albrecht z Valdštejna, kteří nechali emitovat široké spektrum mincí po delší období. Ale i v případě Karla z Lichtenštejna převažovala spíše otázka prestiže nad ekonomickou hodnotou ražeb.

O širší ekonomické výhody využití mincovního práva se dlouhodobě snažily rody Piastovců a Poděbradů. Oblíbené a rozšířené byly také kvalitní mince krnovského knížete Jana Jiřího. V krátkém období fungování zaháňské mincovny uspěl i Albrecht z Valdštejna. Rozhodující část jeho ražeb však pocházela z jičínské mincovny v Čechách. Ovšem mincování knížecích rodů i vratislavských biskupů bylo postupně omezováno, částečně z důvodu vyčerpání místních nerostných zdrojů a zhoršující se rentabilitě ražeb.

V několika případech došlo k nepotvrzení, či dočasnému odebrání mincovního práva. A to jak v případě jednotlivců, tak plošným zákazem, ke kterému došlo například v roce 1623. K pozastavení či odebrání mincovního práva docházelo jak z politických důvodů, tak z důvodu nekvalitní ražby či falšování mince.

Na slezském mincování se podepsaly také válečné události první poloviny sedmnáctého století a související inflace, kdy docházelo k ražbám exponenciálně se zvyšujících hodnot krejcarů. Omezení provozu například krnovské hohenzollernské mincovny se v této době pokusil využít k rychlému ekonomickému zisku vratislavský biskup Karel Habsburský. Jeho nástupci však tento pokus již dále nerozvíjeli.

Úsilí o dosažení postavení plnoprávných říšských knížat

Uznání postavení plnoprávného říšského knížete bylo pro slezská knížata lákavé z několika důvodů. V době neustávajících sporů o přednost přinášelo svým držitelům větší prestiž a zvýhodnění z hlediska precedence v rámci aristokratické společnosti. Nezanedbatelným důvodem byla také možnost ovlivňovat z pozice člena knížecí kurie říšské zákonodárství a dále možnost obhajoby vlastních pozic na půdě Říše bez zprostředkování spřátelených říšských stavů.

Slezská knížata totiž z titulu vládce slezského knížectví mezi říšské stavy nepatřila. Nemohla se proto osobně zasadit o uznání svých postojů a práv na úrovni Říše. Říšským stavem zastoupeným na říšském sněmu mohl být jen ten vládce, který byl podřízen přímo a pouze

římskému králi, respektive císaři.¹¹⁴² Slezska knížectví však byla od čtrnáctého století lény České koruny a ve vztahu k Říši proto byla považována za zprostředkovaná říšská léna.

Tomuto pravidlu odporoval pouze případ Vratislavská, které již roku 1280 přijal kníže Jindřich IV. Probus (1257/1258–1290) v léno od Rudolfa I. Habsburského (1218–1291). Na tomto základě pak byl označován za říšského knížete¹¹⁴³ a byl připuštěn na říšský sněm.¹¹⁴⁴ Ještě v průběhu čtrnáctého století proto často nebyl činěn rozdíl mezi říšskými a slezskými knížaty, přestože se v druhém případě už zpravidla jednalo o vazaly českého státu.¹¹⁴⁵ Velmi sporadicky se v pramenech objevuje titulatura slezských knížat spojená s označením „svobodných říšských knížat“ ještě v šestnáctém století.¹¹⁴⁶ Obecně však bylo v průběhu novověku celé slezské území, až na sporadické výjimky, chápáno ve smyslu zprostředkovaného říšského léna a postavení slezských knížat bylo přirovnáváno k říšskému rytířstvu.¹¹⁴⁷

Některá ze slezských knížat, například Wettinové Hohenzollernové, byla současně plnoprávními říšskými stavy díky vlastnictví imediátních lén na území Říše. Na říšském sněmu proto byly z jejich podnětu opakovaně otevírány také slezské záležitosti.¹¹⁴⁸

Poděbradové byli sice v roce 1459, respektive 1462 povýšeni Fridrichem III. do říšského knížecího stavu, nevlastnili však žádné bezprostřední říšské léno a nikdy nevykonávali knížecí práva vyplývající z tohoto titulu. Za plnoprávná říšská knížata je tedy nelze považovat. Patrně i vzhledem k nákladům, které reprezentace u říšského sněmu vyžadovala, výrazněji neusilovali o zplnoprávnění svého říšského knížecího statusu a spokojili se s užíváním titulu svobodných říšských knížat a oslovením „Oheim“ v písemném styku.¹¹⁴⁹

Lehnicko-břežsko-volovští Piastovci o uznání postavení plnoprávných říšských knížat dlouhodobě usilovali. A to nejen z prestižních, ale i z nábožensko-politických důvodů. Postavení svobodných říšských knížat by jim totiž umožnilo řešit slezské náboženské poměry

¹¹⁴² „Cum vero in Principum Catalogo eorum saltem mentio fit, qui immediate Imperatori subjecti sunt, & Reichs Fuersten appellatur, dignoscimus inde, Principes mediatos, quales in Silesia sunt Lignicensis, Theschinensis & Montubergenses &c. ad Comitatus non vocari, nam Princeps Imperii nullum Dominum praeter Imperatorem, aut Regem Romanorum habere debet, ait *Auctor Specul. Saxon. Lib. 3. artic. 58 de quo vide D. Gryphian. Compatrem meum cap. 37. in Tract. De Weichbild. Saxon. & in textu Germanico, des Reichs Fuersten sollen keinen andern Lehnfuersten haben zum Lehenherrn / dann den Koenig allein / Principes Silesiae vero Regem Bohemiae agnoscunt, eique subsunt, Receß. Imper. 1530. § Demnach hat sich der Durchlauchtige Fuerstl. Herr Ferdinand etc. ibi, Oesterreich / Schlesien / Maehren / und andere ihre Erblanden / etc.“ Dominicus Armaeus (1579–1637), *Commentarius Juridico-historico-politicus de comitiis Romano-Germanici imperii*, Jenae, 1660, s. 223, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:hbz:12-bsb10813220-8>> [cit. 16. 5. 2018].*

¹¹⁴³ APPELT, H. – KUHN, H., Heinrich IV., Herzog von Schlesien-Breslau, in: NDB 8, 1969, s. 394-396; GRAWERT-MAY, Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens, s. 40.

¹¹⁴⁴ WEBER, M., Das Verhältnis Schlesiens, s. 89.

¹¹⁴⁵ Tamtéž, s. 89.

¹¹⁴⁶ Například potvrzení privilegií pro lehnicko-břežské Piastovce králem Vladislavem II. z roku 1505.

¹¹⁴⁷ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 107. Opačné stanovisko zastával např. Schickfus, který slezská knížata označoval za „Reichs- und Landesfuersten“. SCHICKFUS, *New Vermehrete Schlesische Chronica 1625*, s. 2.

¹¹⁴⁸ Například otázka opolsko-ratibořského dědictví markraběte Jiřího Braniborsko-Ansbašského.

¹¹⁴⁹ SINAPIUS, *Olsnographia*, 1707, s. 511.

přímo na říšském sněmu, což jim bylo za současného stavu odepřeno. Stávající situace nicméně vyhovovala Habsburkům, kteří si další posílení piastovských knížat nepřáli. Uznání říšského knížecího stavu pro dolnoslezské Piastovce mohlo totiž posílit jejich postavení natolik, že by v extrémním případě mohlo dojít až ke zpřetrhání jejich svazků s Českou korunou. Habsburkové proto byli již od počátku proti možnému udělení říšského knížecího titulu dolnoslezským Piastovcům, neboť by to v každém případě znamenalo oslabení císařské moci ve Slezsku.

Piastovská knížata proto v průběhu sedmnáctého století opakovaně požadovala uznání svého říšského knížecího titulu nejen u císaře, ale i u samotných říšských knížat. Aktivita Piastovců nabraly na intenzitě zejména v období krátce po ukončení třicetileté války. Rádce Kristiána Volovského, právník a básník Daniel Czepko z Reigersfeldu (1605–1660) zpracoval na obhajobu piastovských zájmů dobrozdání,¹¹⁵⁰ ve kterém však zároveň upozornil na případná rizika. Jedním z nich byly neúměrné finanční nároky, které s sebou piastovská kandidatura na uznání postavení říšského knížete přinášela.¹¹⁵¹ Dále varoval před možností, že v případě úspěchu a uvedení piastovských knížat do říšského sněmu by mohlo dojít k usazení jejich vyslance ve společnosti nevhodných (tj. novoknížecích) rodů.¹¹⁵² Z hlediska porovnání postavení lehnicko-břežsko-volovských Piastovců a říšských knížat došel Czepko k závěru, že jsou si ve svých právech příslušníci obou skupin rovni.¹¹⁵³ Císař však ani tuto argumentaci neuznal.

Když začalo být jasné, že se říšské knížecí důstojnosti nedočkají, začali Piastovci usilovat alespoň o poskytnutí oslovení náležejícího říšským knížatům, a to v rozsahu, který byl uznán již slezským Poděbradům. Jediným jejich úspěchem na tomto poli bylo, když císař Ferdinand II. roku 1631 připustil možnost užívání knížecího oslovení „*Dero Liebden*“ pro Jana Kristiána Břežského.¹¹⁵⁴ Jeho synové Jiří III. Břežský, Ludvík IV. Lehnický a Kristián Volovský však neuspěli, když se v roce 1662 obrátili na nejvyššího kancléře Jana Jáchyma hraběte ze Sinzendorfu († 1665) s žádostí, aby pro ně vymohl svolení císaře s užitím oslovení „knížecí jasnost“ (*Fürstliche Durchlauchtigkeit*).¹¹⁵⁵ Kristián Volovský dosáhl uznání tohoto oslovení

¹¹⁵⁰ Pod názvem „*Politisches Bedencken Herrn Danielis von Czepko, Kayserlichen, wie auch Fuerstlichen Lignitz-Brieg- und Wolauischen Raths, ueber die Frage: Ob der Reichs-Fuersten-Stand von denen Schlesischen Hertzogen zu Lignitz, Brieg und Wolau anzunehmen? De Anno 1650*“ publikováno v LÜNIG, J. J. v., *Europäische Staats-Consilia oder curieuse Bedencken, welche ... in Religions- Staats- Kriegs- und andern wichtigen Sachen [...] seit dem Anfange des 16. seculi bis auf dieses 1715. Jahr abgefasset worden*, 2, 1715, položka č. CCCXLI, s. 1437 an.

¹¹⁵¹ Jednalo se nejen o případné poručení bezprostředního říšského léna, ale také o prostředky na prosazení piastovského nároku u stávajících členů sněmu a následné vydržování vyslance.

¹¹⁵² Tento aspekt rozebírá detailně WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens*, s. 111 an.

¹¹⁵³ Mezi kritéria patřila například dědičná držba území, výkon *ius territorialia*, *ius ecclesiastica* a *ius politica*, poskytování privilegií „zemí a lidem“, suverénní stanovování poplatků a cel, horní a mincovní regál atd.

¹¹⁵⁴ WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens*, s. 102.

¹¹⁵⁵ Tamtéž, s. 89, 102.

alespoň od braniborského kurfiřta Fridricha Viléma, se kterým si v této věci v roce 1671 dopisoval.¹¹⁵⁶

Vratislavští biskupové získali roku 1585 od Rudolfa II. titul kníže-biskup. Ten však byl vázán na výkon biskupského úřadu, nikoliv na konkrétní knížectví. Navíc se ani v tomto případě nejednalo o plnoprávný titul, který by umožnil zasedat v knížecí kurii říšského sněmu. I tak se však mnoho vratislavských biskupů stalo plnoprávnými říšskými stavy – a to díky kumulaci církevních úřadů například z titulu velmistra Řádu německých rytířů, velkopřevora johanitů, či arcibiskupa trevírského a mohučského.¹¹⁵⁷

Sedmnácté století bylo charakteristické úsilím novoknížecích rodů o potvrzení jejich nově nabytého statusu a přijetí do knížecí kurie říšského sněmu. Nová knížata byla povyšována prostřednictvím říšské kanceláře zpravidla do říšského knížecího stavu. Výjimku představoval Karel z Lichtenštejna, který získal knížecí titul 20. prosince 1608 od krále Matyáše.¹¹⁵⁸ Nejednalo se však o knížecí důstojnost ve smyslu říšského knížecího titulu, protože Matyáš povýšil Karla z pozice uherského krále, nikoliv krále Svaté říše římské.¹¹⁵⁹ Do říšského knížecího stavu byl Karel definitivně povýšen až jeho nástupcem Ferdinandem II. dne 23. června 1620.¹¹⁶⁰ O tři roky později, 12. září 1623, se knížecího důstojenství dočkali také oba Karlovi bratři Maxmilián a Gundakar.¹¹⁶¹ Z toho pak odvozovali také svůj nárok na místo a hlas na říšském sněmu (*ius sedendi et votandi*).

Zpočátku nebylo toto právo nijak výrazněji regulováno. Časté nobilitace ve třetí dekádě sedmnáctého století (mezi něž se řadí i uvedené povýšení Lichtenštejnů) se však u říšských stavů neseťkaly s pochopením. Konkrétní výhrady představitelů knížecí kurie ale byly oficiálně formulovány až po obnovení řádných sněmovních jednání v roce 1640. Tehdy se jednalo zejména o přijetí rodů Hohenzollernů¹¹⁶², Eggenberků a Lobkoviců, kterým svou podporu vyslovil i císař Ferdinand III. Vzhledem k námitce, že poslední dva jmenované rody nevlastní odpovídající říšské území, a tudíž se nepodílí na platbě říšských berní, došlo k odložení jejich přijetí do sněmu. Usnesením říšského sněmu z roku 1641 tak byla de iure potvrzena praxe

¹¹⁵⁶ Tamtéž, s. 104. List Kristiána Lehnicko-Břežsko-Volovského braniborskému kurfiřtovi ze dne 30. září 1671 ve věci oslovení „Vaše knížecí jasnosti“ publikován tamtéž v příloze XI.1. Originál je uložen v GStA PK, Abt. Merseburg, Rep. 46, sign. 44.

¹¹⁵⁷ Viz příloha č. 3.

¹¹⁵⁸ SL-HA, U 1608.12.20. v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D44717> [cit. 15. 5. 2018]; Thomas Winkelbauer zdůrazňuje, že byl Karel z Lichtenštejna byl do knížecího stavu povýšen jako první z „nových knížat“ sedmnáctého století. WINKELBAUER, Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“, s. 218. K povýšení Karla z Lichtenštejna do říšského knížecího stavu: FALKE, Geschichte, 2, s. 165.

¹¹⁵⁹ Matyáš uděluje knížecí titul jako „Nos, Matthias secundus, Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, Ramae, Serviae, Gallitiae, Lodomeriae, Cumaniae Bulgariaeque etc. rex, designatus in regem Bohemiae, archidux Austriae, dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae et Wirtembergae etc., marchio Moraviae, comes Habsburgi et Tyrolis etc.“: SL-HA, U 1608.12.20.

¹¹⁶⁰ OeStA, HHStA, RK, Zeremonialakten 28b, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D46538> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁶¹ OeStA, HHStA, RK, Kleinere Reichsstände 327. fol. 62r–67v; v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D47390> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁶² Jednalo se o linii Hohenzollern-Hechingen.

pocházející již z patnáctého století, podle níž císařem jmenovaná říšská knížata obdrží plná práva svobodných říšských stavů až ve chvíli, kdy získají bezprostřední říšské teritorium odpovídající knížecí důstojnosti.¹¹⁶³ Zároveň byly konstatovány další podmínky pro získání plnoprávného říšského knížecího stavu, zejména účast na říšských daních a souhlas kurfiřtů s přijetím.¹¹⁶⁴

Lobkovicové, povýšení do knížecího stavu v roce 1624,¹¹⁶⁵ však tuto podmínku brzy splnili, neboť již od doby Ladislava Popela z Lobkovic vlastnili říšské panství Neustadt an der Waldnaab v Horní Falci.¹¹⁶⁶ Císař dne 23. srpna 1641 vyhověl žádosti Václava Eusebia o povýšení tohoto panství na okněžněné hrabství Sternstein a kurfiřtům a říšským stavům dal najevo, že si přeje uvedení Lobkoviců do knížecí kurie sněmu.¹¹⁶⁷ Vyslanec Václava Eusebia byl však na sněm poprvé uveden až po zaplacení říšských daní bavorskému kraji, do něž Sternstein náležel. Slavnostní uvedení lobkovického vyslance do knížecí kurie se odehrálo 12. prosince 1653.¹¹⁶⁸

Lichtenštejnové žádným říšským územím na rozdíl od Lobkoviců nedisponovali. A přestože jim podmínka držby vhodného teritoria byla nejpozději od roku 1640 známá,¹¹⁶⁹ vyvíjeli velké úsilí, aby i přes tuto nevýhodu dosáhli místa v knížecí kurii. Činili tak ve víře, že úspěch v této otázce jim přinese zvýšení prestiže a přední postavení mezi aristokratickou vrstvou monarchie i Říše. Stávající uspořádání totiž podle Lichtenštejnů jejich potřebám neodpovídalo. Ferdinand Jan a Karel Eusebius si stěžovali, že musí respektovat přednostní postavení plnoprávných říšských knížat.¹¹⁷⁰

¹¹⁶³ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 89. Lichtenštejny o těchto podmínkách informoval jejich agent Georg Beringer z Pernbergu 15. ledna 1641: HAL, FA, Sitz und Stimme 38, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48777> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁶⁴ Výtah z usnesení říšského sněmu z 2. října 1641 (vyhotoven 9. října): Tamtéž, v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48782> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁶⁵ Povýšení Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic do knížecího stavu 17. srpna 1624: LÜNIG, Teutsches Reichs-Archiv pars specialis continuatio II, Fotsetzung III, = bd. 10, 1712, s. 444; dále jen:), LÜNIG, Teutsches Reichs-Archiv, 10.

¹¹⁶⁶ Ladislav Popel z Lobkovic (1501–1584) získal panství v letech 1562–1575, nejprve do zástavního a poté do dědičného vlastnictví. ACKERMANN, K., „Mancherlei Herrschaft“. Windischeschenbach im Spannungsfeld von Grundherrschaften und Territorialgewalten, in: Kulturland Oberpfalz: Wege in die Zukunft, 1996, s. 33. K tématu dále VOLKERT, W., Neustadt an der Waldnaab und die Fürsten Lobkowitz, in: Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg, 100, 1959, s. 175–194..

¹¹⁶⁷ Listina z 23. srpna 1641 (Řezno), LÜNIG, Teutsches Reichs-Archiv, 10, s. 447. Výtah z usnesení říšského sněmu z 2. října 1641 (vyhotoven 9. října): HAL, FA Sitz und Stimme 38, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48782> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁶⁸ WOLF, A., Fürst Wenzel Lobkowitz, erster geheimer Rath Kaiser Leopold's. 1609–1677, 1869, s. 36. WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 201.

¹¹⁶⁹ Karel Eusebius informuje 26. prosince 1640 svého bratrance Hartmanna o nutnosti vlastnictví bezprostředního říšského teritoria pro vstup do knížecí kurie: HAL, FA, Sitz und Stimme 38, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48776> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁷⁰ Karel Eusebius strýci Gundakarovi 26. června 1642 (Videň): HAL, FA, Sitz und Stimme 38, unfol.; v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48794> [cit. 6. 1. 2018]; Ferdinand Jan otci Gundakarovi 26. února 1648: tamtéž, v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48797> [cit. 6. 1. 2018].

V první fázi se Lichtenštejnové snažili získat podporu císaře a kurfiřtského sboru.¹¹⁷¹ Získání souhlasu říšských stavů se vstupem novoknížecích rodů do říšského sněmu nebylo jednoduché, proto si je i Lichtenštejnové snažili naklonit odpovídajícími dary. Stejně tak poskytovali finanční pozornosti rozhodujícím osobám v říšské kanceláři a dalších institucích.¹¹⁷² Úsilí Karla Eusebia o zapojení strýce Gundakara do úhrady těchto výdajů dokazuje, že se nejednalo o zanedbatelné částky ani pro rozpočet majetného rodu Lichtenštejnů.¹¹⁷³

Z právního stanoviska, které si Lichtenštejnové nechali v roce 1650 zpracovat, bylo patrné, že v jejich cestě za místem a hlasem na říšském sněmu bude třeba získat na svou stranu nejen císaře a kurfiřty, ale všechny říšské stavy zastoupené na sněmu. Co se týkalo zisku případného bezprostředního říšského území, narazili Lichtenštejnové na problém nedostatku vhodných teritorií. Právníci jim proto doporučili informovat se na možnost odkoupení markrabství Burgau, případně okněžněného hrabství Gorice. Navržena byla i varianta výměny těchto území za Opavsko a Krnovsko. Dalším nabízeným postupem bylo vyjmutí Opavska a Krnovska ze svazku zemí Koruny české a jejich přímé podřízení císaři. Tak by obě knížectví splnila podmínku říšské bezprostřednosti.¹¹⁷⁴ Žádný z těchto návrhů však nebyl realizován.

Pod dojmem vytvoření místa na říšském sněmu pro Hohenzollerny, Eggenberky, Lobkovice¹¹⁷⁵ se Gundakar a Karel Eusebius v létě 1653 opět pokusili požádat císaře o podporu svého uvedení do říšského sněmu.¹¹⁷⁶ Ovšem i tentokrát bez úspěchu.

¹¹⁷¹ Korespondence Gundakara a Maxmiliána z Lichtenštejna z 30. listopadu a 13. prosince 1636 (oba Vídeň): HAL, FA, Sitz und Stimme 38, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48774> [cit. 5. 1. 2018] a <www.e-archiv.li/D48775> [cit. 6. 1. 2018]; Georg Beringer z Pernbergu, informuje 18. června 1641 (Řezno), že říšský vicekancléř doktor Reigersberger přislíbil zastupovat zájmy Karla Eusebia na základě udělené plné moci: HAL, FA, Sitz und Stimme 38, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48778> [cit. 6. 1. 2018]; Karl Eusebius děkuje mohučskému arcibiskupovi Anselmu Casimirovi Wamboltovi von Umstadt (1579–1647) 1. července 1642 (Vídeň): HAL, FA, Sitz und Stimme 38, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48795> [cit. 6. 1. 2018]; Lichtenštejnové usilovali o podporu Ferdinanda III.: 30. srpna 1641: OeStA, HHStA, RK, Kleinere Reichsstände 327, fol. 69r–71v, v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D46348> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁷² Georg Beringer z Pernbergu informuje 3. září 1641 o „darech“ Karla Eusebia z Lichtenštejna: HAL, FA, Sitz und Stimme 38, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48779> [cit. 6. 1. 2018]

¹¹⁷³ Karel Eusebius strýci Gundakarovi 25. září 1641 (Vídeň): HAL, FA, Sitz und Stimme 38, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48780> [cit. 6. 1. 2018]. Maxmilián z Lichtenštejna v této souvislosti sice vyjádřil úsilí Karla Eusebia podporu, současně však neopomněl zdůraznit, že vzhledem ke své bezdětnosti nevidí v případném zisku „opravdové“ říšské knížecí důstojnosti žádný užitek pro svou osobu (25. září 1641, Rabensburg): HAL, FA, Sitz und Stimme 38, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48781> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁷⁴ Právní stanovisko pro Karla Eusebia z 1. ledna 1650: HAL, FA, Sitz und Stimme 38, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48803> [cit. 6. 1. 2018]. K aktivitám Ferdinanda Jana z Lichtenštejna ve věci pořízení vhodného bezprostředního území také: informace pro Karla Eusebia ze 7. července a 25. srpna 1652: HAL, FA, Sitz und Stimme 39, v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48805> a <www.e-archiv.li/D48806> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁷⁵ Hohenzollernové, Eggenberkové a Lobkovicové přijati do knížecí kurie říšského sněmu: 30. června 1653; oficiální uvedení Václava Eusebia z Lobkovic ale až v říjnu 1654. KLEIN, Erhebungen, s. 154.

¹¹⁷⁶ Červen–září 1653: OeStA, HHStA, RK, Zeremonialakten 28b, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D46523>, <www.e-archiv.li/D46524> a <www.e-archiv.li/D46525> [cit. 6. 1. 2018].

Další ranou pro Lichtenštejny bylo přijetí Auersperků, Piccolominiů a Dittrichštejnů,¹¹⁷⁷ kteří stejně jako oni žádné odpovídající území v Říši nevlastnili.¹¹⁷⁸ I nyní proto požádali Gundakar a Karel Eusebius císaře o podporu.¹¹⁷⁹ K žádosti se o několik dní později připojil i Gundakarův syn Hartmann, který zdůraznil, že opomenutí Lichtenštejnů by mohlo vést k nežádoucím rozepřím o postavení rodů.¹¹⁸⁰ Přes opakované žádosti nebyli Lichtenštejnové ze strany císaře Ferdinanda III. vyslyšeni. Císařští radové doporučili rozhodnutí v této záležitosti prozatím odložit.¹¹⁸¹ Jedním z důvodů byly pravděpodobně i výhrady vůči ambicím Lichtenštejnů ze strany protestantských říšských knížat.¹¹⁸²

V tomto kontextu byla cesta Jana Weikarta z Auesperku za uznání knížecího stavu poměrně rychlá.¹¹⁸³ Nevlastnil sice žádné bezprostřední říšské území, nicméně říšské stavy mu na přání samotného císaře poskytly výjimku, díky níž získal právo místa a hlasu na říšském sněmu jako personalista. Kníže musel souhlasit s ustanovením, že právo participace na sněmu mu bylo uděleno pouze *ad personam* a navíc s podmínkou, že se bude podílet na placení říšských berní.¹¹⁸⁴ Jeho potomci se směli jednání sněmu zúčastnit až ve chvíli, kdy se stanou vlastníky odpovídajících říšských území. Jan Weikart proto zakoupil roku 1663 od arcivévodě Zikmunda Františka Tyrolského (1630–1665) panství Tentgen an der Biber ve Švábsku. Rod Auersperků tak definitivně získal hlasovací právo na říšském sněmu, když císař, obdobně jako v případě Lobkoviců, povýšil tengenské panství na okněžněné hrabství.¹¹⁸⁵

Karel Eusebius z Lichtenštejna proti uvedení Auersperka na sněm protestoval. Objevily se domněnky, že za opomenutím Lichtenštejnů stála jejich nepřítomnost u dvora.¹¹⁸⁶ I tentokrát však jejich snahy vyzněly do ztracena. Ve volební kapitulaci Leopolda I. v roce 1658 bylo navíc

¹¹⁷⁷ Maxmilián z Dittrichštejna, Ottavio Piccolomini a Jan Weikhard z Auersperku: 28. února 1654. KLEIN, Erhebungen, s. 155.

¹¹⁷⁸ Gundakar Karlovi Eusebiovi 13. ledna 1654 (Uherský Ostroh): HAL, FA, Sitz und Stimme 40, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48810> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁷⁹ 21. února 1654. OeStA, HHStA, RK, Zeremonialakten 28b, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D46526> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁸⁰ 28. února 1654. OeStA, HHStA, RK, Zeremonialakten 28b, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D46527> [cit. 6. 1. 2018]; k tomu opětovná žádost Harmanna císaři Ferdinandovi III. z 6. března 1654: tamtéž, v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D46528> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁸¹ 8. března 1654: OeStA, HHStA, RK, Zeremonialakten 28b, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D46529> [cit. 6. 1. 2018]; k tomu také dobrozdání z 23. března 1654: tamtéž, v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D46559> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁸² Hartmann z Lichtenštejna císaři Ferdinandovi III. 7. dubna 1654: tamtéž, v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D46533> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁸³ Povýšení do říšského knížecího stavu 18. září 1653. LÜNIG, Teutsches Reichs-Archiv, 10, s. 489. Vyslanec knížete Auersperka se sněmu účastnil poprvé 10. března 1654. WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 204.

¹¹⁸⁴ Jan Weikart se tak stal tzv. personalistou, tj. osobou s držbou místa a hlasu na říšském sněmu pouze pro svou osobu bez reálného podložení nároku vlastnictvím bezprostředního říšského území. HAL, FA, Sitz und Stimme 40, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48811> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁸⁵ MECENSEFFY, Im Dienste dreier Habsburger, s. 393. Panství ve vlastnictví rodu nacházelo do roku 1811, kdy bylo prodáno Bádensku.

¹¹⁸⁶ OeStA, HHStA, RK, Zeremonialakten 28b, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D46527> [cit. 6. 1. 2018].

s konečnou platností potvrzeno dřívější stanovisko říšského sněmu k tzv. teritoriálnímu principu, který přenášel knížecí hlasy z osob na území. K přijetí na říšský sněm bylo nutné nejen povýšení do knížecího stavu ze strany císaře, ale i vlastnictví bezprostředního říšského léna zahrnutého do systému říšských daní a podpora jak ze strany panovníka, tak kurfiřtů a celého sněmu.

Další významnější kroky ve věci přístupu na říšský sněm podnikl až kníže Jan Adam Ondřej z Lichtenštejna, který se definitivně rozhodl pro koupi bezprostředního říšského území.¹¹⁸⁷ V úvahu přicházela panství Mengen,¹¹⁸⁸ Bludenz a Sonnenberg a také Angelberg.¹¹⁸⁹ Ten byl však knížetem zamítnut pro nedostatečnou velikost.¹¹⁹⁰ Panství Bludenz a Sonneberg byla vyloučena pro komplikované možnosti nabytí.¹¹⁹¹ Na místo nich se objevila možnost získat panství Schellenberg, nebo Rottweil.

Jan Adam Ondřej se v březnu 1690 rozhodl pro Schellenberg, který byl v majetku zadluženého hraběte Jakuba Hannibala III. z Hohenemsu.¹¹⁹² Vlastní obchodní transakce v hodnotě 115 tisíc zlatých se uskutečnila až 18. ledna 1699.¹¹⁹³ Podstatná část kupní ceny byla určena na přímé splacení hraběcích dluhů.¹¹⁹⁴

Z titulu majitele schellenberského panství a díky poskytnutí mimořádně vysoké půjčky ve výši 250 tisíc zlatých švábskému kraji¹¹⁹⁵ byl Jan Adam Ondřej v roce 1707 přijat do krajského sněmu.¹¹⁹⁶ Nároky kraje se však nadále stupňovaly. Kníže však nebyl ochoten zaplatit více než

¹¹⁸⁷ 1. července 1689: HAL, FA, Sitz und Stimme 41, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48850> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁸⁸ HAL, FA, Sitz und Stimme 41, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48851> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁸⁹ Consbruchův návrh z 25. listopadu 1689: HAL, FA, Sitz und Stimme 41, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48855> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁹⁰ 2. prosince 1689: HAL, FA, Sitz und Stimme 41, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48856> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁹¹ 16. prosince 1689: HAL, FA, Sitz und Stimme 41, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48857> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁹² Jan Adam Ondřej na říšského sekretáře Consbrucha (2. března 1690): HAL, FA, Sitz und Stimme 41, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48865> [cit. 6. 1. 2018]. Cena za panství měla být 75 tisíc zlatých: HAL, FA, Sitz und Stimme 41, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48866> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁹³ Kupní smlouva z 18. ledna 1699: HALW U 1699, v digitalizované podobě dostupné z: www.e-archiv.li/D42222 [cit. 6. 1. 2018]. Ke koupi Schellenberku také: BÖHME, E., Liechtenstein auf der schwäbischen Grafenbank, in: PRESS, V. – WILLOWEIT, D. (hrsg.), Liechtenstein – Fürstliches Haus und staatliche Ordnung. Geschichtliche Grundlagen und moderne Perspektiven, München – Wien, 1987, s. 293–310.

¹¹⁹⁴ Jmenovitý seznam věřitelů včetně povinných částek: OeStA, HHStA, RHR, Judicialia, Den. Rec. 265/1, fol. 202r–212v., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D45405> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁹⁵ HAL, FA, Sitz und Stimme 41, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48823>, <www.e-archiv.li/D48828>, <www.e-archiv.li/D48825>, <www.e-archiv.li/D48826> a <www.e-archiv.li/D48827> [cit. 6. 1. 2018]; smluvní zajištění: <www.e-archiv.li/D48837> [cit. 6. 1. 2018]. Například Evženu Alexandrovi Thurn-Taxisovi pro získání místa ve švábském kraji stačilo 150 000 zlatých: tamtéž, v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48831> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁹⁶ HAL, FA, Sitz und Stimme 41, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48824>, <www.e-archiv.li/D48829> [cit. 6. 1. 2018]; potvrzení o přijetí <www.e-archiv.li/D48838> [cit. 6. 1. 2018].

původně smluvených 250 tisíc.¹¹⁹⁷ Přesto pravděpodobně došlo k zapůjčení dalších 175 tisíc zlatých prakticky bez naděje na jejich vrácení.¹¹⁹⁸

Nakonec však panství Schellenberg nebylo shledáno dostatečně reprezentativním pro uznání postavení suverénního knížete. Jan Adam Ondřej proto roku 1712 odkoupil od Hohenemsů ještě hrabství Vaduz v celkové hodnotě 290 tisíc zlatých.¹¹⁹⁹

Cestu Lichtenštejnů za uznáním jejich nároku na místo a hlas v knížecí kurii říšského sněmu zkomplikoval sám Jan Adam Ondřej, díky jehož závěti přešel Schellenberg a Vaduz ještě v roce 1712 na nezletilé syny knížete Filipa Erasma z Lichtenštejna (1664–1704), Josefa Václava, Emanuela a Jana Antonína z vedlejší linie rodu.¹²⁰⁰ Novou hlavou rodu se současně stal kníže Antonín Florián. Jeho vyslanec byl sice 13. února 1713 uveden do knížecí kurie sněmu. Kníže však získal toto místo pouze jako personalista.¹²⁰¹

K trvalému uvedení Lichtenštejnů na sněm došlo až v roce 1723 poté, co se knížeti Antonínovi Floriánovi podařilo dohodnout na výměně Vaduzu a Schellenberku za severočeské panství Rumburk.¹²⁰² Císař Karel VI. obě říšská území povýšil 23. ledna 1719 na knížectví

¹¹⁹⁷ HAL, FA, Sitz und Stimme 41, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48827> [cit. 6. 1. 2018].

¹¹⁹⁸ KLEIN, T., Die Erhebungen, s. 142.

¹¹⁹⁹ Kupní smlouva z 22. února 1712: OeStA, HHStA, RHR, Judicialia, Den. Rec. 564/5, Beilage 12, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D45429> [cit. 6. 1. 2018]; Cena byla definována v listu Jakuba Hannibala III. císaři Karlovi VI. z 7. března 1712. Ke stejnému datu byla koupě potvrzena císařem. OeStA, HHStA, RHR, Gratialia et Feudalia, Reichslehensakten Deutscher Expedition 100, fol. 1r-20v., Klein a Mařa uvádějí celkové náklady na pořízení obou bezprostředních panství ve výši 580 tisíc zlatých. MAŘA, Svět české aristokracie, s. 156; KLEIN, T., Die Erhebungen, s. 142. Tato částka odpovídá kupní ceně za Schellenberg a Vaduz a dodatečné půjčce 115 tisíc zlatých, kterou uvádí Klein. K této půjčce se nepodařilo dohledat doklad. Dostupné jsou doklady o původní půjčce 250 tisíc zlatých švábskému kraji. K této půjčce jsou dostupné 3 doklady od Johanna Phillippa von Schell: z 10. listopadu a 10. prosince 1707 a 14. února 1708. K tomuto datu měla být půjčka splacena: HAL, FA, Sitz und Stimme 41, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48836>, <www.e-archiv.li/D48836> a <www.e-archiv.li/D48843> [cit. 6. 1. 2018]. Dále jsou uvedeny 2 splátky po 25 tisících zlatých: potvrzení z 3. července 1708 a z 11. prosince 1708: tamtéž, v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48846> a <www.e-archiv.li/D48847> [cit. 6. 1. 2018]. Ještě v letech 1719–1720 nebyla půjčka 250 tisíc zlatých švábským krajem splacena: HAL, FA, Sitz und Stimme 43, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48888> a <www.e-archiv.li/D48886> [cit. 6. 1. 2018]. Pokud započítáme náklady na poskytnuté dary a úplatky, náklady na pořízení Vaduzu a Schellenbergu se dále zvyšují o dalších cca 30 tisíc zlatých a 14 koní: HAL, FA, Sitz und Stimme 38, unfol., dostupné z: www.e-archiv.li/D48779, dále HAL, FA, Sitz und Stimme 41, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D48849> [cit. 6. 1. 2018]. Na hrabství Vaduz vázlo navíc více než 30 tisíc zlatých dluhů: OeStA, HHStA, RHR, Judicialia, Den. Rec. 262/2, fol. 106r–115v, v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D45397> [cit. 6. 1. 2018].

¹²⁰⁰ OeStA, HHStA, OLMA, Testamentsabschriften 53, sign. 53-19.

¹²⁰¹ 23. listopadu 1712: OeStA, HHStA, RK, Zeremonialakten 28b, unfol., v digitalizované podobě dostupné z: <e-archiv.li/D46368> [cit. 6. 1. 2018].

¹²⁰² K výměně došlo 12. března 1718. Smlouva byla císařem potvrzena 8. června 1718: OeStA, HHStA, RK, Kleinere Reichsstände 327, fol. 330r+v; 333r+v; 334v; v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D46362> [cit. 6. 1. 2018].

Lichtenštejn¹²⁰³ a teprve tehdy Lichtenštejnové úspěšně splnili podmínku vlastnictví odpovídajícího bezprostředního říšského území.

Majetkové zázemí

Rozdíly mezi jednotlivými knížecími rody bychom mohli najít nejenom v rozsahu privilegií, kterými jednotlivá knížata disponovala, ale i v jejich majetkovém zázemí – a to ve všech jeho formách: patrimoniální, movité a peněžní.¹²⁰⁴ Rozsah a způsob držby majetku¹²⁰⁵ byl jedním z hlavních kritérií, na jejichž základě se definoval status šlechty, a které také do jisté míry podmiňovalo budoucí možnosti vzestupu jednotlivců i rodu jako celku.

Vlastnictví slezského knížectví sice přinášelo svému držiteli prestižní postavení v rámci aristokratické společnosti monarchie, ale nikoliv velké příjmy. V přímé držbě knížat bývalo obvykle jen několik vesnic a statků. V případě Zaháňska náležely ke komornímu zboží na konci třicetileté války dokonce jen tři vesnice.¹²⁰⁶ Za panování Václava Eusebia z Lobkovic však byl knížecí majetek rozšířen a v roce 1673 patřilo pod přímou správu zaháňského knížete jedno město, dvaatřicet vesnic a třicet dvorů.¹²⁰⁷ Na konci osmnáctého století bylo v majetku knížecí komory celkem 43 vesnic, či jejich částí,¹²⁰⁸ což představovalo 30 procent z celkového počtu vesnic knížectví. Největšího pozemkového vlastníka zde i nadále představovala šlechta, které patřilo téměř 41 procent všech vesnic.¹²⁰⁹ Obdobně se podařilo již v průběhu šestnáctého století významně rozmnožit také komorní statky krnovských knížat a s pomocí kolonizace dosídlit i zdejší pusté vsi.¹²¹⁰ Rozsáhlé komorní vesnice jsou vzpomínány také v případě Břežského knížectví.¹²¹¹

¹²⁰³ OeStA, HHStA, RK, Kleinere Reichsstände 327, fol. 320r+v; 323r+v; v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D4635> [cit. 6. 1. 2018]. K problematice povýšení Vaduzu a Schellenberku na knížectví viz ŽUPANIČ, J., Vznik Lichtenštejnského knížectví, in: ČNM 179, 2010, s. 3–12.

¹²⁰⁴ K definici forem majetku MAŤA, Svět české aristokracie, zejména s. 117–118.

¹²⁰⁵ Alodní, lenní, či zástavní držba. K definování vlivu způsobu držby na společenskou prestiž vlastníka a jeho dispoziční práva například: PÁNEK, J., Politický systém předbělohorského českého státu (1526–1620), in: Folia Historica Bohemica, Praha, 1987, s. 41–101, zde s. 45.

¹²⁰⁶ Jednalo se o vsi Loos, Etschiesdorff, Polnischmachen. LÜNIG, Corpus Iuris Feudalis Germanici, II, s. 78.

¹²⁰⁷ STELLER, G., Wenzel Eusebius v. Lobkowitz und die Kirchenvisitation im Fürstentum Sagan vom Jahre 1670, 1937, s. 94–96.

¹²⁰⁸ Některé vesnice se dělily až mezi 5 majitelů. WEIGEL, J. A. V., Geographische, naturhistorische und technologische Beschreibung des souverainen herzogthums Schlesien, 6, Berlin, 1802, passim

¹²⁰⁹ Výpočet na základě přehledu obcí uvedeném v: tamtéž, s. 1–27. Statistika byla sice vydána krátce po prodeji Zaháňska, nicméně zaznamenané majetkové poměry jsou reprezentativní i pro závěr vlády Lobkoviců v Zaháňském knížectví. Pro porovnání – ve stejném období náleželo 52 % vesnic Minsterberského knížectví vlastníkům z duchovního stavu (zejména klášterům v Jindřichově a Kamenci), 36 % náleželo šlechtě, 7 % spadalo pod stavovská panství a pouze 5 % pod komoru. WEIGEL, J. A. V., Geographische, naturhistorische und technologische Beschreibung des souverainen herzogthums Schlesien, 3, Berlin, 1801, s. 47–67.

¹²¹⁰ Rozšíření komorního majetku Hohenzollernů na základě krnovských urbářů z let 1523, 1531, 1535 a 1559–1582 se věnoval FUKALA, Hohenzollernové v evropské politice, s. 104–105. K nakupování statků krnovským knížetem také ZUKAL, Slezské konfiskace, s. 6.

¹²¹¹ LUCAE, F., Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten, 2, s. 1451.

Obecně je možné konstatovat, že ve Slezsku nedocházelo ke koncentraci šlechtického majetku typické pro oblast Čech a Moravy¹²¹² a državy jednotlivých rodů zůstávaly v průběhu celého raného novověku rozptýlené.¹²¹³ A ani co do rozsahu se nemohly rovnat dominiím budovaným třeba Lobkovici a Lichtenštejn v Čechách a na Moravě.

Novým knížatům byla obvykle propůjčována knížectví menší velikosti a s pouze minimálním podílem nezastaveného komorního majetku. Pro tyto rody to však nepředstavovalo výraznější problém vzhledem k vlastnictví rozsáhlých majetkových komplexů v dalších zemích monarchie. Tam se také zpravidla nacházely i jejich rodové základny. A společně se společenským vzestupem rodu docházelo v průběhu sedmnáctého století také k postupnému nárůstu těchto domén.

Odlišná byla situace Piastovců, Poděbradů i olešnických Württemberků. Jejich pozemková držba se omezovala převážně na Slezsko a příjmy z knížecí komory ani zdaleka nestačily reprezentační potřebě jednotlivých knížat.

Jiří z Poděbrad vytvořil pro své potomky rozsáhlou majetkovou základnu rozprostírající se ve třech korunních zemích a Poděbradové se na konci patnáctého století řadili k největším pozemkovým vlastníkům Českého království.¹²¹⁴ K rozprodeji panství z důvodu vysokého zadlužení však začalo docházet již v následující generaci. Z původně rozsáhlého majetku zbylo na přelomu šestnáctého a sedmnáctého století pouze Olešnicko a také moravská panství Šternberk a Jevišovice a slezská Meziboř, získané za vlády Karla II. Minsterbersko-Olešnického. Rozsáhlé šternberské panství přispělo nejenom k výraznému zlepšení knížecích financí,¹²¹⁵ ale představovalo také oblíbené sídlo Karla II. a jeho manželky Kateřiny.¹²¹⁶ Olešnice však zůstala rodovou základnou i přes značný hospodářský a společenský význam moravských panství.

Dědici Poděbradů, Alžběta Marie Minsterbersko-Olešnická a její manžel Silvius Nimrod, museli Jevišovice postoupit císaři za uznání svého nástupnictví v Olešnici. Šternberské panství pak bylo v průběhu devadesátých let sedmnáctého století po částech prodáno Janu Adamovi Ondřejovi z Lichtenštejna. Württemberkové tak vlastnili vedle Olešnického knížectví jen

¹²¹² MAŤA, Svět české aristokracie, s. 125.

¹²¹³ O majetkové rozdrobenosti slezského území vypovídá i množství usedlých šlechtických rodů v jednotlivých knížectvích: Břežsko: 53 šlechtických rodů a 7 vrchností z duchovního stavu, Lehnicko: 42 rodů, Volovsko: 32 rodů, Olešnicko: 40 rodů a 4 vrchnosti duchovního stavu, Nisko: 37 rodů, Minsterbersko: 25 rodů a 3 vrchnosti duchovního stavu, Opavsko: 28 rodů, Krnovsko: 26 rodů, Těšínsko: 33 rodů, Zaháňsko: 20 rodů – přehledy jsou dostupné v publikaci LUCAE, F., Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten, 2, s. 674–675, 732–733, 787–788, 987, 1084–1085, 1122–1123, 1186, 1261, 1452–1453. P. Maťa přirovnává majetkovou strukturu slezských knížectví k situaci v rakouských zemích, Bavorsku a Sasku: MAŤA, Svět české aristokracie, s. 135.

¹²¹⁴ MAŤA, Svět české aristokracie, s. 122.

¹²¹⁵ Vzhledem k rozloze panství řadí M. Vařeka Poděbrady mezi největší držitele půdy na Moravě předbělohorského období. VAŘEKA, M., Panství minsterberských knížat na Moravě na přelomu 16. a 17. století, in: FELCMAN, O. – FUKALA, R. a kol., Poděbradové: Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat, Praha, 2008, s. 360–370, zde s. 361.

¹²¹⁶ GŁOGOWSKI, Potomci krále Jiřího z Poděbrad, s. 69.

několik drobných území v samotném Slezsku. Jednalo se zejména o již zmiňovanou Meziboř a také o Konštatsko.

Rakousko-moravský rod Lichtenštejnů patřil k největším pozemkovým vlastníkům monarchie.¹²¹⁷ Základ k mimořádnému rozšíření majetku tohoto rodu na Moravě byl položen otcem Karla z Lichtenštejna, Hartmannem II. (1544–1585). Ten roku 1575 získal za své služby císaři Maxmiliánovi panství Lednice.¹²¹⁸ Další statky obdržel výměnou za rozsáhlé půjčky poskytnuté Habsburkům.¹²¹⁹ Při dělení rodového majetku připadlo Karlovi z Lichtenštejna panství Valtice a Herrenbaumgarten v Dolních Rakousích a panství Lednice na Moravě, Maxmilián obdržel dolnorakouská panství Ranšpurk a Cahnov a Gundakar panství Wilfersdorf a Ringelsdorf.¹²²⁰

Bratři svůj majetek během následujících čtyř desetiletí výrazně rozšířili a postupně se vyprofilovali jako jedni z největších pozemkových vlastníků nejen mezi šlechtou habsburské monarchie, ale dokonce i v celoevropském měřítku. Podstatná část lichtenštejnských územních zisků měla původ v dědictví po rodu pánů Černoorských z Boskovic,¹²²¹ dále ve finančních operacích Karla z Lichtenštejna a také v pobělohorských konfiskacích. K nebývalé koncentraci lichtenštejnských držav jistě přispělo vytvoření svěřenství. Dohoda Karla, Maxmiliána a Gundakara z 29. června 1606 obsahovala nejen určení dědických podmínek, ale současně i zákaz vyvážení jednotlivých držav z rodového majetku.¹²²² Majetek rodu tak tvořil neprodejný celek ve vlastnictví všech tří bratří a jejich potomků. Nástupnictví vycházelo ze zásad primogenitury a byli z něj vyloučeni příslušníci duchovního stavu včetně členů rytířských řádů. Díky této smlouvě se pak mohl Karel z Lichtenštejna z pozice vladaře rodu opírat také o majetky svých bratrů.

¹²¹⁷ Lichtenštejnové se na Moravě usadili za vlády Přemysla Otakara II., který roku 1249 udělil Mikulov v léno Jindřichovi z Lichtenštejna (†1265/66): lenní listina publikována v LÜNIG, Corpus iuris feudalis II, s. 241–242. K vývoji pozemkové držby rodu v průběhu středověku také WINKELBAUER, Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“, s. 215–216.

¹²¹⁸ Jednalo se o jeden z prvních fideikomisů v českých zemích. Pravidla dědičnosti byla dále upravena po roce 1712, kdy se hlavou rodu stal Antonín Florián z Gundakarovy linie. Rodová pravidla byla doplněna o závěť Hartmanna z Lichtenštejna z roku 1672, kterou byly posíleny pravomoci hlavy rodu a stanovena nová pravidla pro nástupnictví. Dědicem rodového fideikomisu se tak mohl stát pouze ten člen rodu, který byl katolíkem a který uzavřel stavovsky přiměřený sňatek schválený členy rodu.

Výtah z testamentu Hartmanna z Lichtenštejna z 24. prosince 1672: GBl. 1893, Nr. 15, s. 19–20, v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D46033> [cit. 16.2.2018] WINKELBAUER, T., Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“, s. 217.

¹²¹⁹ FALKE, Geschichte, 2, s. 90 an.

¹²²⁰ WINKELBAUER, T., Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“, s. 217. Ke Karlově pozemkové držbě v devadesátých letech šestnáctého století také STLOUKAL, K., Karel z Lichtenštejna, s. 25.

¹²²¹ Viz kapitola Sňatková politika.

¹²²² JBL 1978, s. 133 ff., v digitalizované podobě dostupné z: <www.e-archiv.li/D42783> [cit. 19. 2. 2018]. Téma dohody z roku 1606 zmiňuje např. ŽUPANIČ, J., Lichtenštejnský rod v Rakousko-Uhersku, s. 66; WINKELBAUER, T., Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“, s. 217–218.

Vedle boskovických držav získal Karel koncem šestnáctého století Hustopeče a rozsáhlé moravské panství Plumlov s městem Prostějovem.¹²²³ V roce 1614 mu bylo císařem Matyášem uděleno také Opavské knížectví.

Za stavovského povstání v letech 1618–1620 byly sice Karlovy moravské a posléze i slezské statky obsazeny vzbouřenci, více než dostatečnou kompenzací však byl podíl na konfiskacích po bělohorské porážce. Lichtenštejnové získali například zabavené državy Ladislava Veleny ze Žerotína (1579–1638), Hanuše Petřvaldského z Petřvaldu († 1620)¹²²⁴ a po dohodě s Albrechtem z Valdštejna také některá panství rodu Smiřických.¹²²⁵ Důležitý byl i zisk Krnovska konfiskovaného markraběti Janu Jiřímu.

Také kroky obou Karlových bratří na poli rozšiřování rodových držav byly úspěšné.¹²²⁶ Na Moravě se tak Lichtenštejnové v pobělohorském období stali z hlediska pozemkové držby a počtu poddaných vůbec nejbohatším rodem. Tento nárůst je o to zajímavější, že lichtenštejnské državy na Moravě patřily v průběhu třicetileté války k nejvíce postiženým oblastem.¹²²⁷

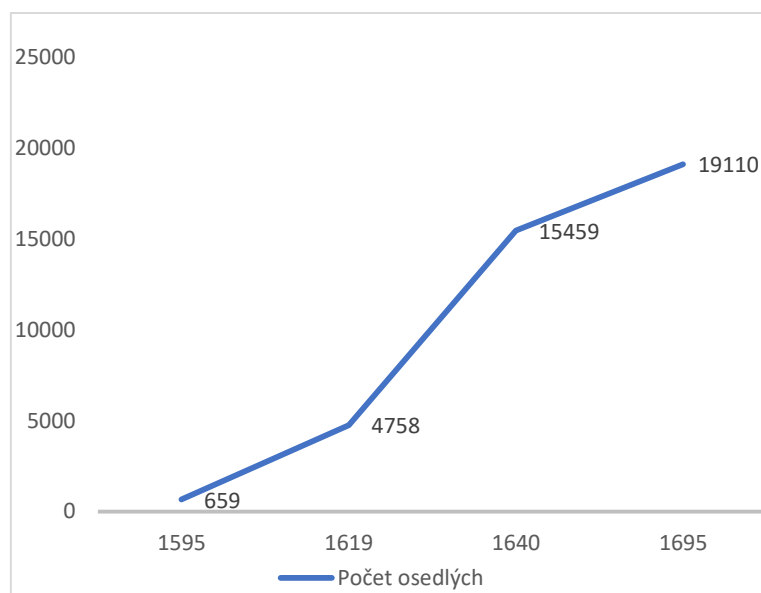
¹²²³ MAŤA, Svět české aristokracie, s. 178. WINKELBAUER, T., Lichtenštejnové jako „Šlechta neznající hranice“, s. 218. Ke koupi Plumlovského panství s městem Prostějovem od pernštejnských věřitelů Jáchyma Haugvice z Biskupic, Vladislava Berky z Dubé, Smila Osovského z Doubravice, Archleba z Kunovic, Karla ze Žerotína a Václava Morkovského ze Zástřizl listina z 16. dubna 1599 (Prostějov), kterou Karel z Lichtenštejna potvrzuje nově nabytému městu Prostějovu všechna privilegia: originál listiny uložen v SOA Prostějov, AMP, inv. č. 48, sign. Mc 6, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=288C45332DAC4517B7E5321465671C33&scan=1>> [cit. 4. 3. 2018].

¹²²⁴ Rodová panství na Moravě tak byla rozšířena o Moravskou Třebovou, Zábřeh, Šumperk, Brannou (Kolštejn) a Rudu. Ve východních Čechách bylo k lichtenštejnským državám připojeno panství Lanškroun. WINKELBAUER, T., Lichtenštejnové jako „Šlechta neznající hranice“, s. 218.

¹²²⁵ Karel z Lichtenštejna a Albrecht z Valdštejna uzavřeli roku 1622 dohodu, kterou rozdělili smiřické statky v celkové hodnotě asi 1 140 tisíc zlatých na dvě části. První část připadla královské komoře, druhá zůstala pod Valdštejnovou správou. Do dělení však nebyly zahrnuty fideikomisní statky Kostelec nad Černými lesy a Uhříněves v ceně před půl milionu zlatých. Tato a několik dalších panství Karel z Lichtenštejna od Valdštejna v roce 1623 odkoupil za oficiální kupní cenu 700 tisíc zlatých. Zaplatil však maximálně 233 tisíc ve znehodnocené minci a zbytek částky mu byl prominut. JANÁČEK, Valdštejn a jeho doba, s. 286–287. Středočeským konfiskátům se věnuje také: WINKELBAUER, T., Lichtenštejnové jako „Šlechta neznající hranice“, s. 218.

¹²²⁶ Dočasným úspěchem z hlediska navýšení prestiže rodu bylo povýšení Gundakarových jihomoravských panství Moravský Krumlov a Uherský Ostroh na knížectví Lichtenštejn v roce 1633. Označení knížectví Lichtenštejn pro moravská panství se přestalo užívat za Gundakarova syna Ferdinanda Jana, který zdědil po otci moravskokrumlovskou část panství. Po jeho smrti v roce 1666 však požádal jeho bratr Hartmann, který opět sjednotil vládu nad Uherským Ostrohem i Moravským Krumlovem, císaře o nové publikování diplomu z 20. prosince 1633. Ve svých snahách o oživení „knížectví Liechtenstein“ na jižní Moravě však nebyl úspěšný. Pokračoval však i nadále v rozšiřování rodových držav. WINKELBAUER, T., „Das Fürstentum Liechtenstein“ in Südmähren, in: OH 6, 1996, s. 309–334, zejména s. 315–316; týž, Fürst und Fürstendiener, s. 338–353, zejména s. 350–353; týž, Lichtenštejnové „Šlechta neznající hranice“, s. 219.

¹²²⁷ MATĚJEK, F., Morava za třicetileté války, Praha, 1992, s. 390–402; dále jen: MATĚJEK, Morava.

Obrázek 35: Nárůst počtu osedlých v moravských državách rodu Lichtenštejnů v letech 1595–1695

Zdroj: zpracováno autorkou na základě zdrojů uvedených v poznámce¹²²⁸

Obdobně probíhal, byť v mnohem menším rozsahu, vývoj počtu poddaných v lichtenštejnských dolnorakouských a českých državách.¹²²⁹ V rámci české šlechty se Lichtenštejnové brzy zařadili do první desítky nejbohatších rodů.¹²³⁰

Dědictví Karla Eusebia však nebylo bezproblémové. V roce 1654 mu bylo kvůli vyšetřování otcových aktivit z období mincovního konsorcia zabaveno panství Kostelec nad Černými lesy a k jeho vrácení došlo až po úhradě 400 tisíc zlatých. Dalších 1,079 milionu zlatých musel Karel Eusebius zaplatit na úhradu vyčíslených škod a 275 tisíc zlatých jako válečný příspěvek, aby se vyhnul dalšímu vyšetřování. Až v roce 1665 obdržel absolutorium, které mu zaručilo, že do budoucna již nebudou vzneseny žádné další nároky na odškodnění kvůli činnosti Karla z Lichtenštejna.¹²³¹

Další významný nárůst rodového majetku Lichtenštejnů následoval za panování Jana Adama Ondřeje, kdy Lichtenštejnové získali mimo jiné Hodonínsko (1692), Šternberk,¹²³² říšské panství Schellenberk (1699) a hrabství Vaduz (1712), dále dolnorakouské Judenau a Tulln

¹²²⁸ Před připojením manželčina dědictví žilo na statcích Karla z Lichtenštejna 659 osedlých. Tento počet se do roku 1619 zvýšil na 3672 na Karlových a 1086 na Maxmiliánových panstvích. Po roce 1640 bylo Karlu Eusebiovi z Lichtenštejna poddáno celkem 9349 osedlých, Gundakar a Maxmilián měli 3906, respektive 2204 osedlých. Do konce sedmáctého století jejich celkový počet na Moravě ještě vzrostl až na 19 110. KNOZ, T., Lichtenštejn, Ditrichštejn, Valdštejn, s. 8 s odvoláním na podklady: HRUBÝ, F., Moravská šlechta, s. 107–169; WINKELBAUER, T., Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“, s. 219.

¹²²⁹ WINKELBAUER, T., Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“, s. 215–222, zde s. 219.

¹²³⁰ FELCMAN, O., Majetkové poměry feudální třídy v druhé polovině 17. století, in: AUC, Philosophica et historica 1, = Studia historica 14, 1976, s. 195–228, zde s. 219. P. Maťa řadí Karla Eusebia z Lichtenštejna k roku 1655 na 7. příčku s počtem 1112 osedlých. Josef Václav z Lichtenštejna je k roku 1741 zařazen na 16. příčce podle výše příjmů z dominikálu (52 950 zlatých). MAŤA, Svět české aristokracie, s. 170, 173.

¹²³¹ ŽUPANIČ – FIALA – STELLNER, Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české, s. 134.

¹²³² Z hlediska počtu poddaných Lichtenštejnové v této době vlastnili třetinu Moravy. MATĚJEK, Morava, s. 403.

(1701) a Červený Hrádek v Čechách (1706).¹²³³ Nicméně kníže se v této době musel vyrovnat i s dluhy, které po sobě zanechal jeho otec Karel Eusebius.¹²³⁴ Díky zavedení úsporných opatření se však podařilo nejenom postupně umořovat dlužné částky, ale bylo umožněno provádět i náročné úvěrové operace¹²³⁵ a dále rozšiřovat rodový majetek.

Statky zejména na Moravě, ale i v dalších zemích Koruny české a v Dolních Rakousích zůstávaly centrem rodových držav i po povýšení Schellenbergu a Vaduzu na Lichtenštejnské knížectví. To totiž představovalo jen nepatrnou a z hospodářského hlediska po dlouhou dobu také nevýznamnou část rodového majetku.¹²³⁶

Také majetky ve správě knížecí komory na Opavsku a Krnovsku byly v porovnání s državami zejména na Moravě zcela zanedbatelné. Lichtenštejnové ve svých slezských knížectvích ani nepatřili k dominantním vlastníkům. Vedle významných rodů Bruntálských z Vrba, Hodických z Hodic, Pražmů z Bílkova, Oppersdorfů, Neuhausů a Skrbenských z Hříště bylo na Opavsku v době lichtenštejnské vlády zakoupeno dalších 22 panských a rytířských rodů.¹²³⁷ V Krnovsku vlastnilo statky vedle několika opavských také dalších 24 šlechtických rodů.¹²³⁸ Pokud k tomu připočítáme i četné majetkové zastoupení duchovních řádů, území moravských enkláv¹²³⁹ a několik nižších stavovských panství, mezi která patřilo i samotné město Opava, pro přímou držbu knížecího rodu zde nezbývalo příliš prostoru. Obdobná byla situace i v dalších lenních knížectvích.

V případě Lobkoviců je nutné vyzdvihnout především roudnické panství, které na rod přešlo roku 1603 sňatkem Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic (1568–1628) s Polyxenou, rozenou z Pernštejna (1566–1642), vdovou po Vilémovi z Rožmberka (1535–1592). Roudnice se stala hlavním sídlem knížecí linie rodu a později i primogenitury. Polyxena k rodovému majetku

¹²³³ OBERHAMMER, E., Viel ansehnliche Stuck und Güeter, in: OBERHAMMER, E. (hrsg.), Der ganze Welt ein Lob und Spiegel, München, 1990, s. 43.

¹²³⁴ K roku 1684 dosáhl dluh výše 800 tisíc zlatých a ještě o deset let později je vykazována dlužná částka 906 tisíc zlatých. MAŤA, Svět české aristokracie, s. 224–225. Také HORN MELTON, J. v., The Nobility in the Bohemian and Austrian Lands, 1620–1780, in: SCOTT, H. M. (ed.), The European Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries, 2: Northern, Central and Eastern Europe, London – New York, s. 110–143, zde s. 134, dále jen HORN MELTON, The Nobility.

¹²³⁵ Jan Adam Ondřej půjčoval císaři i šlechtě – k té směřovaly mezi léty 1688 a 1699 půjčky ve výši téměř 450 tisíc zlatých. Tamtéž, s. 225. Půjčky císaři se v období 1687–1710 vyšplhaly téměř na 1 milion zlatých. HORN MELTON, The Nobility, s. 124.

¹²³⁶ K hodnocení majetkových držav Lichtenštejnů před první světovou válkou: ŽUPANIČ, J., Lichtenštejnský rod v Rakousko-Uhersku. K otázce suverénního postavení dynastie, in: Časopis matice moravské 131, 2012, supplementum 3, s. 63–71, v digitalizované podobě dostupné z: https://www.academia.edu/11104683/ŽUPANIČ_Jan_Lichtenštejnský_rod_v_Rakousko-Uhersku. K otázce suverénního postavení dynastie Časopis matice moravské roč. CXXXI 2012 supplementum 3 ISSN 0323-052X ISBN 978-80-86488-95-0 p. 63-71 [cit. 10. 2. 2018]; dále jen: ŽUPANIČ, J., Lichtenštejnský rod v Rakousko-Uhersku.

¹²³⁷ LUCAE, F., Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten, s. 732–733.

¹²³⁸ Tamtéž, s. 750–751.

¹²³⁹ Zejména Osoblažsko, Vlaštovičky, Slatina, Karlovice, Suché Lazce a Ketř.

připojila i Lobkovice, které se však samostatným panstvím staly až v roce 1677 z rozhodnutí knížete Václava Eusebia, Dolní Beřkovice a Nelahozeves.¹²⁴⁰

Významné rozšíření lobbkovických držav nastalo v roce 1621, kdy Zdeňkovi Vojtěchovi připadlo dědictví po bratru Ladislavovi (1566–1621). Ten měl ve své držbě nejen říšské panství Neustadt an der Waldnaab v Horní Falci (budoucí okněžněné hrabství Sternstein), ale také holešovské panství, které zakoupil v roce 1604 od Viktorína ze Žerotína († 1611), a další menší statky, například Rybník v Opolsku-Ratibořsku.¹²⁴¹

Ke zvětšení rodového majetku přispěly také pobělohorské konfiskace. Dočasně bylo připojeno například bystrické panství jako konfiskát po Václavovi Bítovském z Bítova (1580–1628), nebo Dřevohostice, které se nacházely původně v majetku Jana II. staršího Skrbenského z Hříšče (1580–1627). Václav Eusebius z Lobkovic však tato území, z podstatné části poničená třicetiletou válkou, brzy zpeněžil. Dřevohostice prodal již v roce 1646 Maxmiliánovi z Valdštejna († 1655) a bystrické a holešovské panství o čtyři roky později Janovi z Rottalu (1605–1674).¹²⁴²

Kníže Filip Hyacint rozšířil rodové državy díky sňatku s Eleonorou Kateřinou z Lobkovic (1685–1720), dědičkou bílinské větve rodu, o Bílinu. Jeho syn Ferdinand Filip odkoupil v roce 1752 od svého strýce Karla Adama (1719–1756) z mělnické sekundogenitury Jezeří (1752).¹²⁴³

Sternstein zůstal v majetku rodu do roku 1807, kdy je 7. kníže Josef František Maxmilián z Lobkovic (1772–1816) prodal Bavorsku, protože se odmítl stát poddaným zdejšího krále poté, co bylo území mediatizováno.

Obrovský pozemkovým vlastnictvím disponoval i Albrecht z Valdštejna. Statky, které získal dědictvím po rodičích v severních Čechách, byly z hlediska rozsahu zanedbatelné. Základem pro jeho kariérní vzestup se tak staly državy jeho první manželky Lukrécie Nekšovny z Landeka (1582/1584–1614)¹²⁴⁴ na východní Moravě. V rámci pobělohorských konfiskací přenesl Valdštejn svou rodovou základnu znovu do oblasti severovýchodních Čech, kde velmi výhodně nakoupil většinu rozsáhlých panství Smiřických. Poté zde vybudoval kompaktní samosprávnou

¹²⁴⁰ JUŘÍK, Lobbkowiczové, s. 106, 116–132.

¹²⁴¹ HRADY, II, s. 102–103. Panství Rybník drželi Lobkovicové pravděpodobně v letech 1579–1638, nicméně datace se v různých pramenech mírně odlišuje. MAŤA, Svět české aristokracie, s. 743, poznámka 74.

¹²⁴² HRADY, s. 102–103. P. Juřík uvádí prodej holešovského panství až k roku 1651. Mírně se odlišuje také uváděná cena, která variuje mezi 220 tisíci a 252 087 zlatých. JUŘÍK, Lobbkowiczové, s. 120.

¹²⁴³ Tamtéž, s. 115, 125.

¹²⁴⁴ Lukrécie Nekšovna z Landeka, dcera Zikmunda Nekeše z Landeka a Magdaleny Muchkové z Bukova a vdova po Arklebovi z Vickova († 1608), dědička panství Vsetín, Lukov a Rymice. FIALOVÁ, V., Lukrécie Nekšovna z Landeku, první manželka Albrechta z Valdštejna, in: ČČH 40, 1934, s. 125–136, v digitalizované podobě dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/client/index.vm?page=doc#uuid:bcc0225a-45b9-11e1-4758-001143e3f55c> [cit. 8. 2. 2018]. JANÁČEK, J., Valdštejn a jeho doba, s. 80 an.; POLIŠENSKÝ, J. – KOLLMANN, J., Valdštejn. Ani císař, ani král, Praha, 1995, s. 30 an.

doménu, která byla císařem povýšena na frýdlantské vévodství a vyňata z jurisdikce českého zemského soudu.¹²⁴⁵

Centrem držav knížecí linie Auersperků bylo kraňské Gottschee (Kočevje), které Jan Weikart zdědil roku 1673 po svém bratru Wolfu Engelbrechtovi (1610–1673). Auersperkové dále drželi například hrabství a fojtství Wels v Horních Rakousích, které dostal Jan Weikart roku 1653 darem od Ferdinanda IV.¹²⁴⁶ Říšské panství Tengen an der Biber zůstalo v majetku rodu do roku 1811, kdy je kníže Vilém (1749–1822) odprodal za 60 tisíc rýnských zlatých Bádensku.

Velmi často se stávalo, že na některých knížectvích a panstvích členové jednotlivých rodů vůbec nepobývali, protože žili trvale u dvora, kde se věnovali budování své kariéry. Příkladem může být například rod Lobkoviců. Václav Eusebius z Lobkovic navštívil slezskou Zahán pouze jednou v roce 1659, přestože si zde nechal zbudovat velkolepou knížecí rezidenci. Až do svého sesazení z pozice prvního ministra sídlil převážně ve Vídni a jeho luteránská manželka Augusta Žofie se synem Ferdinandem Augustem trvale žili na panství Neustadt. Václav Eusebius je zde pravidelně jednou ročně navštěvoval.¹²⁴⁷ Po sesazení z pozice prvního ministra strávil zbytek života na svém roudnickém panství.

V oblasti příjmů patřila nová slezská knížata, zejména příslušníci rodu Lichtenštejnů a Albrecht z Vadlštejna, ke skupině nejzámožnější aristokracie habsburské monarchie. Odhad ročních příjmů Karla z Lichtenštejna na počátku sedmnáctého století činil přes 100 tisíc tolarů. V případě jeho syna Karla Eusebia to bylo ve válečných letech 1643–1648 průměrně 38 047 zlatých a v průběhu první poloviny sedmdesátých let již 112 439 zlatých ročně. Nárůst příjmů pokračoval i nadále. Po hospodářských reformách Jana Adama Ondřeje se průměrné roční příjmy dostaly během devadesátých let sedmnáctého století na 338 571 zlatých.¹²⁴⁸ V porovnání s těmito mimořádnými částkami pak vyniknou i příjmy Albrecht z Valdštejna, který odhadoval v létě roku 1633 výnos z frýdlantského vévodství s vojenskými kontribucemi na 400 tisíc zlatých.¹²⁴⁹

Bohatá šlechta včetně Valdštejna a Lichtenštejnů poskytovala císaři, případně i dalším členům šlechtické společnosti obrovské půjčky. Vhodně zapůjčené peníze mohly přinášet výrazně větší výnos, než patrimonální majetek a přispět k jeho výraznému rozšíření. I ti nejbohatší aristokraté si však sami půjčovali. Život „na dluh“ patřil k běžnému standardu této doby. Na rozdíl od nové šlechty však v případě Poděbradů, olešnických Württemberků a Piastovců převažovala role dlužníků nad věřiteli.¹²⁵⁰

¹²⁴⁵ K okolnostem zisku Jičínska a Frýdlantska například JANÁČEK, Valdštejn, s. 229–238. K udělení Frýdlantska lenní listina Ferdinanda II. pro Albrechta z Valdštejna z roku 1622: LÜNIG, Corpus iuris feudalis, s. 143–148.

¹²⁴⁶ ŽUPANIČ – FIALA – STELLNER, Encyklopedie knížecích rodů, s. 21.

¹²⁴⁷ WOLF, Fürst Wenzel Lobkowitz, s. 42–43.

¹²⁴⁸ MAŤA, Svět české aristokracie, s. 208–209.

¹²⁴⁹ Podíl kontribucí na této částce však byl pravděpodobně značný. JANÁČEK, Valdštejn, s. 388.

¹²⁵⁰ K zadlužení lehnických knížat například: LUCAE, F., Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten, 2, s. 1259, 1298, 1301–1302.

Celkové finanční poměry minsterbersko-olešnických knížat z rodu Poděbradů a poté i Württemberků nebyly dobré. Výdaje často výrazně přesahovaly skromné příjmy a celkovou situaci stále zhoršovaly i obrovské dluhy děděné po předcích. Problematickým v tomto ohledu bylo i časté rozdělení Olešnického knížectví na úděly mezi jednotlivá panující knížata. Hospodářství knížectví se zcela zhroutilo za třicetileté války, kdy docházelo k opakovaným vpádům vojsk a drancování Olešnicka. Knížecí pokladna byla zcela vyčerpána.

Pro württemberskou knížecí pokladnu byl likvidační také dlouholetý pobyt vévody Jiřího II. Württembersko-Mömpelgardského (1626–1699), otce kněžny Eleonory Karolíny (1656–1743), u olešnického dvora, kam prchl před francouzskými jednotkami obsazujícími Mömpelgard.¹²⁵¹ Dvorský život, výstavba zámků a parků, stejně jako štedré příspěvky mömpelgardskému příbuzenstvu nemohla knížecí pokladna dlouhodobě unést.¹²⁵² Proto docházelo k dalšímu rozprodeji pozemkového majetku. Kromě již zmíněného Šternberku bylo roku 1713 prodáno také hradní léno v Úrazu, získané teprve roku 1699, oba vratlavské městské paláce a Festenberg, který byl v držbě rodu od roku 1676. Nejen z hospodářského hlediska byl černou ovčí rodiny kníže Kristián Oldřich II. (1691–1734), kterého obrovské dluhy přivedly v roce 1712 dokonce až do vězení. Zachránilo jej až dědictví manželky Karoliny Filipíny z Redernu.¹²⁵³

Pravděpodobně i vzhledem k zadlužení knížecí rodiny vznesl Karel Fridrich II. po smrti württembersko-weiltingenského vévody Fridricha Ferdinanda (1654–1705) nároky na Weiltingen a Brenz. A to navzdory tomu, že se Silvius Nimrod již 4. července 1650 vzdal všech práv na tato území za úplatu 30 tisíc zlatých.¹²⁵⁴ Úzké příbuzenské vztahy obou linií naděje olešnických Württemberků bezpochyby ospravedlňovaly, nicméně říšská dvorská rada odmítla jejich nároky jako nepodložené. Všechna nároků ve prospěch stuttgartské hlavní linie rodu se však vzdal až 8. března 1736 Karel Kristián Erdman.¹²⁵⁵

Hospodářská situace Piastovců byla lepší než v případě olešnických knížat. Je možné mezi nimi najít i několik výtečných ekonomů. V sedmnáctém století to byl především Jiří Rudolf Lehnický, který dal do pořádku knížecí finance a dbal na pravidelné zajištění příjmů. Jeho reformy byly tak úspěšné, že mu zbylo dostatek prostředků na podporu vědy a umění. Založil i velkou knihovnu, která po něm nese jméno *Bibliotheca Rudolfiana*, a ve své závěti zanechal obrovskou částku určenou na založení školy pro protestantské šlechtice ze Slezska.¹²⁵⁶

¹²⁵¹ LORENZ – MERTENS – PRESS, *Das Haus Württemberg*, s. 203.

¹²⁵² Náklady na mömpelgardské příbuzné přesáhly částku 400 tisíc zlatých. SCHUKRAFT, *Die Linie Württemberg-Oels*, s. 386.

¹²⁵³ ŽUPANIČ, *Dědici Poděbradů*, s. 202.

¹²⁵⁴ LORENZ – MERTENS – PRESS, *Das Haus Württemberg*, s. 203–204.

¹²⁵⁵ Tamtéž, s. 217.

¹²⁵⁶ Jedná se o jednu ze dvou škol, jejichž zaopatření bylo stanoveno vzájemnou smlouvou bratrů Jiřího III., Ludvíka IV. a Kristiána z 8. února 1662. APWr, *Księstwo Brzeskie*, 2/I, sign. 274.

V případě Hohenzollernů se původně relativně stabilní finanční situace z období vlády markrabat Jiřího a Jiřího Fridricha změnila za vlády Jana Jiřího, který během své zhruba patnáctileté vlády výrazným způsobem přispěl k zadlužení sebe i celého knížectví.¹²⁵⁷

Za účelem zamezení rozdrobení rodového majetku bylo stále běžnější zajišťovat ho svěřenstvím. Vedle Lichtenštejnů, kteří k tomuto kroku přikročili již v roce 1606, se fideikomis stal základem rozsáhlých držav i v případě Albrechta z Valdštejna.¹²⁵⁸ V roce 1672 jej vytvořil i Václav Eusebius z Lobkovic¹²⁵⁹ a o pět let později byl stejným způsobem zabezpečen také rodový majetek knížecí linie Auersperků.¹²⁶⁰ Lobkovicové využili institut fideikomisu i pro zajištění sekundogenitury, když v roce 1723 zřídili samostatné svěřenství ve výši 230 tisíc zlatých s ročním úrokem 12 tisíc zlatých pro Jana Jiřího Kristiána (1686–1755), nejmladšího syna knížete Ferdinanda Augusta, a jeho dědice.¹²⁶¹

Obdobně zaopatřil příslušníky vedlejší filipinské linie a své dcery i kníže Jan Adam Ondřej z Lichtenštejna, když jim ve své závěti z 26. února, respektive 17. června 1712 vyčlenil část rodového jmění.¹²⁶² Lichtenštejnové pak zřídili také peněžní fideikomis, když v roce 1754 na tento účel použili část volného kapitálu uloženého v bance Švábského kraje a zajistili jej výnosy z moravských panství Úsov, Šternberk a Karlovec.¹²⁶³

Ze svého oblíbeného sídla Karlsruhe vytvořil fideikomis také Karel Kristián Erdman Württembersko-Olešnický, který se jej tak pokoušel zachránit před dědickými nároky Fridricha Augusta Brunšvicko-Wolfenbüttelského. Krátce před svou smrtí jej totiž odkázal vévodovi Evženovi Württemberskému (1758–1822), mladšímu bratrovi budoucího württemberského krále Fridricha (1754–1816). V držbě této druhé slezské linie rodu Württemberků zůstalo Karlsruhe až do roku 1945.¹²⁶⁴

¹²⁵⁷ K zadlužení Jana Jiřího například listina krnovským zemským úředníkům z 1. ledna 1614, kterou kníže žádá o pomoc při uhrazení svých dluhů: ZAO, AS, inv. č. 557, sign. B II-7, v digitalizované podobě dostupné z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=2A26D44F49CA11E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 3. 3. 2018].

¹²⁵⁸ HORN MELTON, *The Nobility*, s. 135. Nepanuje shoda na přesném termínu vzniku fideikomisu v průběhu roku 1622. Frýdlantské vévodství a jeho státoprávní postavení v rámci České koruny, s. 137, dostupné z: <www.academia.edu/15722419/STARÝ_Marek_Frýdlantské_vévodství_a_jeho_státoprávní_postavení_v_rámci_České_koruny> [cit. 23. 5. 2018], K tomu srovnej: JANÁČEK, Valdštejn, s. 273.

¹²⁵⁹ Ke zřízení lobkovického fideikomisu: KASÍK, S. – MAŠEK, P. – MŽYKOVÁ, M., *Lobkovicové, dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice, 2002, s. 41.

¹²⁶⁰ MECENSEFFY, *Im Dienste dreier Habsburger*, s. 500. K prosazování instituce fideikomisu SCOTT, H. M. (ed.), *European Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, 2: Northern, Central and Eastern Europe, London, 2007, s. 33 an.

¹²⁶¹ MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 733–734, poznámka 3.

¹²⁶² OeStA, HHStA, OLMA, *Testamentsabschriften* 53, sign. 53-19.

¹²⁶³ ŽUPANIČ, J., *Lichtenštejnský rod v Rakousko-Uhersku*, s. 67.

¹²⁶⁴ SCHUKRAFT, H., *Die Linie Württemberg-Oels*, in: UHLAND, R. (hrsg.), *900 Jahre Haus Württemberg*, 1985, s. 388. WECZERKA, *Handbuch*, s. 67–69. LORENZ – MERTENS – PRESS (hrsg.), *Das Haus Württemberg*, s. 217.

Poznámky ke kariéře

Slezská knížata mohla vedle vlády nad svým knížectvím a správy vlastních statků nalézt uplatnění i ve veřejné sféře – v oblasti zemské správy, služby u dvora, v armádě, diplomacii, nebo v duchovním stavu. V několika případech působila také v pozici regenta v některé z dalších zemí.¹²⁶⁵ Celkově se alespoň v jedné z forem veřejné činnosti významně uplatnila více než polovina slezských knížat (minimálně 56 procent).¹²⁶⁶

Příslušníci rodu Piastovců a Poděbradů působili zejména v zemské správě Slezska v pozici vrchních zemských hejtmanů,¹²⁶⁷ případně hejtmanů nižších správních celků (Horního, nebo Dolního Slezska, nebo některého z bezprostředních knížectví). V období přelomu patnáctého a šestnáctého století zastávali také posty ve správě dalších zemích Koruny české. Například zakladatel linie minsterberských knížat Jindřich starší získal pozici zemského hejtmana a místodržícího v Čechách a jeho syn Karel I. Minsterbersko-Olešnický působil nejen v úřadu vrchního zemského hejtmana ve Slezsku, ale byl také hornolužickým fojtem a zemským hejtmanem v Čechách.¹²⁶⁸ Post Šestiměstského fojta zastával také piastovský kníže Fridrich I.¹²⁶⁹

V úřadu vrchního zemského hejtmana se uplatnil krátce také Karel Eusebius z Lichtenštejna¹²⁷⁰ a oficiálně byl touto funkcí pověřen i Václav Eusebius z Lobkovic. Ten však reálně tento úřad pro zaneprázdnění u vídeňského dvora nevykonával. Jeho pravomoci byly proto přeneseny na hraběte Schaffgotsche, který se ujal správy Slezska z pozice direktora vrchního úřadu.¹²⁷¹ Jako královští komisaři při knížecím sněmu krátce působili také další členové novoknížecích rodů: Josef Jan Adam z Lichtenštejna, Ferdinand August z Lobkovic, Filip Hyancint z Lobkovic a

¹²⁶⁵ Například markrabata Jiří Braniborsko-Ansbašský a jeho syn Jiří Fridrich, který působil mimo jiné jako administrátor Pruska, nebo Karel Fridrich Württembersko-Olešnický v pozici regenta Württemberska.

¹²⁶⁶ Jako kritérium pro přiřazení do skupiny budující kariéru posloužila držba úřadu (u dvora, v zemské správě), působení v armádě, držba církevního obročí, významný podíl na diplomatické misi. Pokud vezmeme v potaz, že některá z knížat zemřela v nízkém věku, a vyloučíme také ženy, které tyto funkce nezastávaly, dostáváme se k mnohem vyššímu poměru ve prospěch knížat činných v různých oblastech veřejného života.

¹²⁶⁷ Viz přehled vrchních zemských hejtmanů v příloze č. 2. Jedinými dvěma vrchními zemskými hejtmany, kteří byli z funkce odvoláni ze strany panovníka byli Kazimír II. Těšínský po sporech se slezskými stavy, zejména s vratslavskými měšťany a Jan Kristián Břežský pro svou účast na stavovském povstání. Kazimír II. Těšínský se však po krátké přestávce znovu do funkce zemského hejtmana, tentokrát pro oblast Dolního Slezska, vrátil. JEŽ, „Velcí těšínská Piastovci“, s. 60.

¹²⁶⁸ LUCAE, F., *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten*, 2, s. 1700.

¹²⁶⁹ GŁOGOWSKI, *Potomci*, passim. SLEZSKO, 1, s. 397. Úřady zejména v Horní Lužici v následujícím období vykonávala také další slezská šlechta, například Abraham II. z Donína (1561–1613) a Karel Hannibal z Donína (1588–1633).

¹²⁷⁰ Karel Eusebius se však nadále ve veřejných funkcích příliš neangažoval a dával přednost budování svých uměleckých sbírek apod. FLEISCHER, V., *Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein als Bauherr und Kunstsammler (1611–1684)*, Wien, 1910; HAUPT, H., *Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein 1611–1684. Erbe und Bewahrer in schwerere Zeit*, München – Berlin – London – New York, 2007, zejména od s. 71.

¹²⁷¹ LUCAE, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten*, 2, s. 1104.

František Karel z Auersperku. V letech 1680–1682 tento post zastával také Silvius II. Fridrich Württembersko-Olešnický.¹²⁷²

Za kariérním vzestupem šlechty, ze které se rekrutovala tzv. nová knížata, často stála připravenost a ochota půjčit císaři nemalé finanční prostředky. Potvrzuje to mimo jiné i případ Lichtenštejnů, kdy finanční operace Hartmanna z Lichtenštejna a jeho syna Karla představovaly jeden ze zásadních faktorů strmého růstu významu rodu na přelomu šestnáctého a sedmnáctého století.¹²⁷³ Obdobným případem je také Albrecht z Valdštejna, jemuž úvěrování panovnických nákladů na armádu přineslo například Zaháňské knížectví. V oblasti finančnictví zaznamenal úspěch také Jan Adam Ondřej z Lichtenštejna, vynikající ekonom, který prostřednictvím úsporných opatření dokázal nejen umořit astronomické dluhy svého otce Karla Eusebia a vynaložit velké prostředky na pořízení bezprostředních říšských panství, ale navíc patřil i k významným věřitelům panovníka. V letech 1703–1705 navíc působil v čele vídeňské žirobanky (*Girobank*).¹²⁷⁴

Dalším významným faktorem ovlivňujícím kariéru šlechtice šestnáctého a zejména sedmnáctého století byla konfesní příslušnost. I zde můžeme uvést příklad bratrů Karla, Maxmiliána a Gundakara z Lichtenštejna, jejichž konverze ke katolicismu jim umožnila proniknout do vysokých funkcí u dvora císařů Rudolfa II., Matyáše a Ferdinanda II.¹²⁷⁵ Dalším

¹²⁷² LORENZ, S. – MERTENS, D. – PRESS, V., *Das Haus Württemberg*. s. 207.

¹²⁷³ Jedná se zejména o půjčky na krytí válečných výdajů poskytnuté císaři v letech 1598–1605. Informace o celkové výši poskytnutých prostředků se v jednotlivých pramenech liší. Maťa uvádí, že celková výše přesáhla 500 tisíc zlatých. MAŤA, *Svět české aristokracie* s. 178. K. Stloukal uvádí celkovou sumu půjček podle dobového seznamu z roku 1606 ve výši 509 442 zlatých a upozorňuje na obzvláště vysokou půjčku 100 tisíc zlatých z roku 1598, za kterou pak Karel obdržel Hustopeče. Tuto půjčku z roku 1598 uvádí i Falke. Zde jsou také uvedeny další půjčky císaři Rudolfovi II. STLOUKAL, K., *Karel z Lichtenštejna a jeho účast na vládě Rudolfa II. (1596–1607)*, ČČH 18, 1912, s. 21–37, zde s. 28–29. FALKE, *Geschichte 1*, Wien, 1868, s. 138–141. dostupný z: <<https://books.google.cz/books?id=VKQJAAAAIAAJ&hl=cs&pg=PR7#v=onepage&q&f=false>> [cit. 23. 5. 2018]; Z dostupných pramenných podkladů se podařilo identifikovat půjčky v rozsahu cca 410 tisíc zlatých včetně 6 % úroku – po jednom úpisu z 29. září 1598, z 13. dubna 1599, 16. září 1601 a 16. října 1601, 2 úpisy ze 7. září 1599, tři úpisy z 12. července 1602: OeStA, FHK, *Urkunden (1170–1894)*, sign. 1598 IX 29, 1601 X 16, 1602 VII 12; NA Praha, ČDKM, sign. 237, 238, 239, 240, 241, 242 a 243. Nepodařilo se dohledat doklad na půjčku 100 tisíc zlatých uvedenou u Stloukala. V případě započítání této půjčky se dostaneme na cca 510 tisíc deklarovaných podle seznamu z roku 1606.

STLOUKAL, K., *Karel z Lichtenštejna a jeho účast na vládě Rudolfa II. (1596–1607)*, ČČH 18, 1912, s. 21–37, 153–169, 389–434, v digitalizované podobě dostupné z: <<https://kramerius.lib.cas.cz/client/index.vm?page=doc#uuid:abf5e252-45b9-11e1-1121-001143e3f55c>> [cit. 12. 3. 2018]. K počátkům kariéry Karla z Lichtenštejna také například WINKELBAUER, T., *Repräsentationsstreben*, s. 182–183.

¹²⁷⁴ Haupt, H., *Liechtenstein, Johann Adam Fürst von und zu*, in: *NDB 14*, 1985, s. 517, dostupné z: <<https://www.deutsche-biographie.de/pnd119053977.html#ndbcontent>> [cit. 19. 5. 2018].

¹²⁷⁵ Karel z Lichtenštejna přestoupil ke katolické víře v roce 1599, jeho bratři následovali v letech 1600 a 1602. K problematice konverzí a typologii možných důvodů pro změnu vyznání WINKELBAUER, T., *Karrieristen oder fromme Männer? Adelige Konvertiten in den böhmischen und österreichischen Ländern um 1600*, in: CHOCHOLÁČ, B. – JAN, L. – KNOZ, T. (ed.), *Nový Mars Moravicus*, Brno, 1999, s. 431–452; týž, *Fürst und Fürstendiener*, s. 87–93 a 119–125, zejména s. 91. Zatímco Karla a Maxmiliána z Lichtenštejna, stejně jako např. Albrechta z Valdštejna řadí Thomas Winkelbauer do skupiny „kariéristů“, kteří konvertovali především kvůli zisku a lepšímu vývoji kariéry, Gundakara z Lichtenštejna řadí spíše mezi ty konvertity, kteří tento krok podstoupili z vnitřního přesvědčení.

významným konvertitou byl také Albrecht z Valdštejna,¹²⁷⁶ císařský věřitel, vojevůdce¹²⁷⁷ a člen konfiskační komise¹²⁷⁸ a mincovního konsorcia po porážce českého stavovského povstání.

Nicméně je nutno poznamenat, že náboženské hledisko nepředstavovalo vždy rozhodující faktor. Například v případě Adama Václava Těšínského nehrála konfese v dobách jeho prvních kontaktů se dvorem Rudolfa II. významnější roli. Těšínský kníže navázal kontakty s katolickou šlechtou v okolí císaře ještě v době, kdy se sám hlásil k luteranismu. Stejně tak byl do funkce správce vrchního úřadu a posléze vrchního zemského hejtmana jmenován Jan Kristián Břežský, který se hlásil k reformované víře, přestože byli k dispozici i umírněnější adepti například z rodu Poděbradů.

V první dekádě sedmnáctého století přibyl další činitel, který ovlivnil budoucí osudy stávajících i budoucích slezských knížat. Jednalo se o to, na jakou stranu sporu mezi Rudolfem II. a jeho bratrem Matyášem se jednotlivé osobnosti postaví. Jan Jiří Krnovský vzhledem ke svým sporům s Rudolfem II. jednoznačně zvolil Matyášovu stranu. A brzy se k němu přiklonili i oba lehnicko-břežsko-volovští Piastovci. Jistou zdrženlivost vyjadřoval Karel II. Minsterbersko-Olešnický a pravděpodobně i díky tomuto svému spíše neutrálnímu postoji se roku 1608 stal vrchním zemským hejtmanem.¹²⁷⁹ Nicméně ve prospěch jmenování Karla II. hejtmanem mluvily i jeho blízké vztahy s panovnickým dvorem, které navázal během svého pobytu ve Vídni za vlády Ferdinanda I. a Maxmiliána II., a z toho plynoucí trvale konzervativní a loajální postoj k Habsburkům.¹²⁸⁰

Těšínský kníže Adam Václav jednoznačně podporoval Rudolfa II. Za svou loajalitu měl být odměněn Opavským knížectvím, což se vzhledem k rychlému úspěchu Matyášovy strany nakonec nerealizovalo. Nicméně díky své konverzi ke katolicismu si Adam Václav brzy získal i vítězného Matyáše, který z těšínského knížete v závěru jeho života udělal vrchního zemského hejtmana (1617).

Albrecht z Valdštejna si dokázal správně zvolit vítěznou stranu arcivévodě Matyáše, k jehož dvoru ho doporučil Karel ze Žerotína.¹²⁸¹ Také Karel z Lichtenštejna se přiklonil na stranu budoucího vítěze, který to pak náležitě ocenil a odvděčil se například udělením knížecího titulu a Opavského knížectví. A Karel tak ve své mimořádné kariéře¹²⁸² pokračoval i za Rudolfových

¹²⁷⁶ Ke katolicismu přestoupil pravděpodobně kolem roku 1606. WINKELBAUER, Fürst und Fürstendiener, s. 98; KNOZ, Lichtenštejn, Ditrichštejn, Valdštejn, s. 16.

¹²⁷⁷ Svou vojenskou kariéru Valdštejn zahájil jako jeden z velitelů moravských stavovských pluků.

¹²⁷⁸ Po smrti Karla z Lichtenštejna se postavil dokonce do čela této komise, a i díky této skutečnosti získal největší podíl konfiskátů vypořádávaných mezi léty 1627–1630. KNOZ, Pobělohorské konfiskace, s. 400–401.

¹²⁷⁹ FUKALA, R., Kníže Karel II., vrchní slezský hejtman a přední protestantský politik, in: FELCMAN, O., - FUKALA, R. (edd.), Poděbradové, s. 195–211, zde s. 206.

¹²⁸⁰ Tamtéž, s. 198.

¹²⁸¹ K této fázi Valdštejnovy kariéry například JANÁČEK, J., Valdštejn, s. 16–43.

¹²⁸² Karel z Lichtenštejna působil jako hejtman Hradištského kraje (1593) a moravský nejvyšší zemský sudí (1599–1601). Posléze dosáhl i funkcí moravského zemského hejtmana (1604–1606). U dvora získal post nejvyššího hofmistra císaře Rudolfa II. (1600–1603, 1606–1607) a zasedal v tajné radě. STLOUKAL, Karel z Lichtenštejna, 1–3, *passim*. Určitou přestávku v jeho veřejném působení představovalo období let 1609–1618, kdy se na čas stáhl z dvorského života a věnoval se rodovým držávám. Zčásti se tak stalo proto, že byl nespokojen

nástupců. Jeho životní dráha vyvrcholila po porážce stavovského povstání, kdy předsedal zvláštnímu tribunálu s rebely, účastnil se práce konfiskační komise, mincovního konsorcia a stal se místodržitelem Českého království (1622). Nebývalé pravomoci, které s touto funkcí získal, si udržel až do své smrti v roce 1627.¹²⁸³ Jeho aktivity vedly nejenom k významnému růstu rodové prestiže, ale i majetku Lichtenštejnů. K posílení Karlova postavení přispělo také udělení Řádu zlatého rouna, které ho definitivně zařadilo mezi nejvýše postavené osoby celé monarchie.¹²⁸⁴

Nová šlechta po vzoru prvních příslušníků této vrstvy budovala kariéru zejména u dvora, případně v armádě. V císařské armádě se uplatnili vedle již zmiňovaného Albrechta z Valdštejna například Václav Eusebius z Lobkovic, který pak své zkušenosti zužitkoval také jako prezident dvorské válečné rady, dále Josef Václav z Lichtenštejna, František Josef I. z Lichtenštejna, Ferdinand Filip z Lobkovic, František Josef I. z Lobkovic, František Karel z Auersperku a Karel Josef z Auersperku.

Z Piastovců se vojenských tažení do Uher účastnili Jiří II. Břežský, či Adam Václav Těšínský. Vojenskou cestu si zvolil i Jan Jiří Krnovský, který se postavil do čela slezských stavovských vojsk v předbělohorské době. A Karel Kristián Erdmann Württembersko-Olešnický úspěšně působil dokonce v dánské armádě.¹²⁸⁵

Mezi příslušníky novoknížecích rodů najdeme také několik vysokých hodnostářů panovnického dvora. Vedle Karla z Lichtenštejna je nutné připomenout také Jana Weikarta z Auersperku. Ten se díky přízni císaře stal vychovatelem následníka trůnu Ferdinanda (IV.), tajným radou, státním konferenčním ministrem a jeho působení u dvora vyvrcholilo pozicí neoficiálního prvního ministra Ferdinanda III. v letech 1650–1657. Jeho vliv začal upadat po nástupu Leopolda I. na trůn. Definitivní konec kariéry přinesla jeho snaha o dosažení kardinálského klobouku. Pro svůj záměr chtěl totiž získat nejen císaře, ale i francouzského krále, kterého si zavázal při vyjednávání první dohody o dělení španělského dědictví v roce 1668. Papež o Auersperkových intrikách informoval Leopolda I., který v roce 1669 vypověděl Jana Weikarta ode dvora.¹²⁸⁶

s vývojem u dvora krále Matyáše, který dal na vrcholné pozici svého poradce a důvěrníka přednost kardinálu Khleslovi. WINKELBAUER, T., Repräsentationsstreben, s. 188.

¹²⁸³ Po jeho smrti již nebyl místodržitelství úřad obsazen. WINKELBAUER, T., Lichtenštejnové jako „Šlechta neznající hranice“, s. 218. K působení Karla z Lichtenštejna v pozici místokrále a k problematice konfiskací srovnej: TIKOVSKÝ, O., Snahy šlechty českého severovýchodu o zmírnění následků pobělohorských konfiskací, in: *Theatrum historiae* 8, Pardubice, 2011, s. 43–61; v digitalizované podobě dostupné z: <http://dspace.upce.cz/bitstream/handle/10195/58434/TikovskyO_SnahySlechty_2011.pdf?sequence=1> [cit. 10. 2. 2018].

¹²⁸⁴ K problematice řádu Zlatého rouna viz KALÁBOVÁ, L. – KONEČNÝ, M. (edd.) *Pretium Laborum Non Vile. Rytíři řádu Zlatého rouna na Moravě / Knights of the Order of the Golden Fleece in Moravia*, Brno, 2009. Katalog výstavy mapující historii udílení řádu Zlatého rouna včetně portrétů jeho nositelů.

¹²⁸⁵ ŽUPANIČ, Dědici Poděbrad, s. 203.

¹²⁸⁶ Stručně: ŽUPANIČ – FIALA – STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů*, s. 21. Podrobně k vyjednávání o prvním dělení španělského dědictví, ambicím Jana Weikarta a jeho pádu viz MECENSEFFY, *Im Dienste dreier Habsburger*, s. 462–499. Konci Auersperkovy kariéry se věnuje i WOLF, A., *Fürst Wenzel Lobkowitz*, s. 188–201.

Jeho nástupcem se stal Václav Eusebius z Lobkovic, jehož pozice u dvora sílila především od počátku vlády Leopolda I. Ten jej roku 1665 jmenoval svým nejvyšším hofmistrem a brzy poté také prezidentem tajné rady. Jako stoupenec spolupráce s Francií se však Václav Eusebius dostal do konfliktu se španělskou stranou a v roce 1674 byl zbaven všech úřadů a vypovězen do Roudnice.¹²⁸⁷ Jeho potomci však neblahým koncem otce nebyli výrazněji dotčeni.¹²⁸⁸ Ferdinand August z Lobkovic se stal tajným radou (1689), císařským komisařem na říšském sněmu v Řezně (1691–1698) a v letech 1699–1708 působil ve funkci nejvyššího hofmistra císařovny Vilemíny Amálie (1673–1742), manželky císaře Josefa I. V prestižní funkci nejvyššího hofmistra císařovny Alžběty Kristýny (1691–1750) působil také Filip Hyacint Josef z Lobkovic.

V případě Antonína Floriána z Lichtenštejna nastartovalo kariéru působení v pozici vychovatele a nejvyššího hofmistra arcivévody Karla, kterého doprovázel na jeho cestě do Španělska.¹²⁸⁹ Díky blízkému vztahu k císaři pak dosáhl také jeho podpory v úsilí o získání místa a hlasu v knížecí kurii říšského sněmu. Na postu nejvyššího hofmistra císaře Josefa II. působil Jindřich Josef z Auersperku.

Sňatková politika

Pro postavení slezských knížat byly velmi důležité příbuzenské svazky s významnými rody Říše i habsburské monarchie a z nich vyplývající konexe. Pokud se podíváme na sňatky panujících knížat v šestnáctém až osmnáctém století, zjistíme silné zastoupení partnerů z říšských knížecích a hraběcích rodů. Jejich podíl činí celých 43 procent. Relativně časté byly vazby mezi jednotlivými slezskými (16 procent) a také s českými a moravskými rody (24 procent).¹²⁹⁰

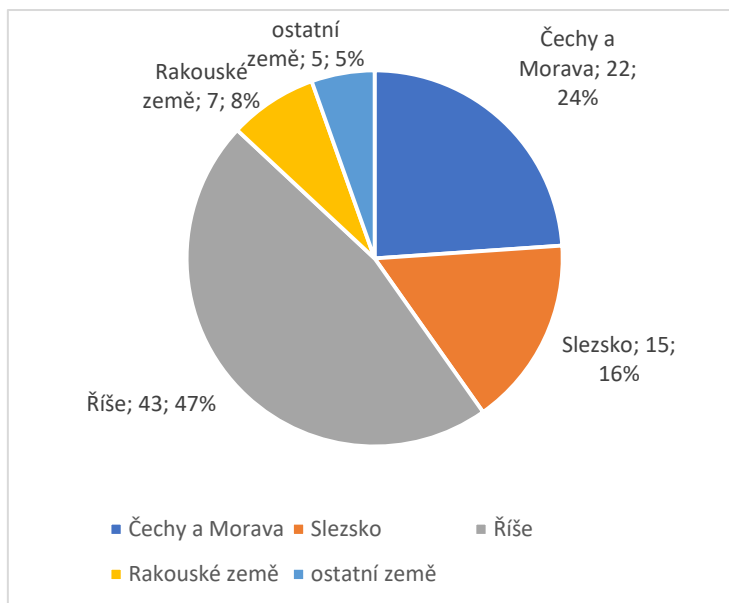
Situace se však lišila napříč jak jednotlivými rody, tak v čase. Slezská protestantská knížata hledala ve svazcích s protestantskými říšskými rody oporu proti snahám katolických Habsburků. Časté byli i vzájemné svazky Piastovců a Poděbradů. Naopak příslušníci novoknížecích rodů nacházeli partnery hlavně v zemích svého původu a orientovali se zejména na katolickou šlechtu. Byť i z tohoto pravidla je možné najít výjimky.

¹²⁸⁷ K závěrečné fázi Lobkovicovy kariéry Tamtéž, s. 405–426.

¹²⁸⁸ Následky se omezili na zabavení obnosu ve výši 190 tisíc zlatých ze strany dvorské komory. Tamtéž, 429 an., 445 an.

¹²⁸⁹ Ke španělské cestě Antonína Floriána viz FALKE, J., Fürst Anton Florian von Liechtenstein in Spanien 1704–1711, in: Österr. Revue 3, 1865, č. 6, s. 1–79, dále též, Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein, 3, Wien, 1882, s. 1–80. Stručné shrnutí: OBERHAMMER, E., Liechtenstein, Anton Florian Fürst von, in: NDB 14, 1985, s. 517, dostupné z: <www.deutsche-biographie.de/pnd12429300X.html#ndbcontent> [cit. 17. 5. 2018]. Diplomatickou a dvorskou kariéru Antonína Floriána zmiňuje také KNOZ, Liechtensteinové, Morava a Valtice v 1. polovině 17. století, s. 1.

¹²⁹⁰ Viz graf zpracovaný na základě statistiky sňatků panujících knížat rodů lehnicko-břežsko-volovských a těšínských Piastovců, Poděbradů, olešnických Württemberků, Hohenzollernů, Lichtenštejnů, Lobkoviců, Auersperků.

Obrázek 36: Sňatky slezských knížat: podíl zemí původu partnerů v 16. – 18. století

Zdroj: zpracováno autorkou na základě biografických encyklopedií¹²⁹¹

Sňatková politika vedla k několika cílům. Vhodný sňatek mohl posílit prestiž rodu, případně ve výkladu lehnicko-břežsko-volovských Piastovců potvrdit jejich příslušnost k nejvznešenější knížecí vrstvě. Sňatky sloužily také k prosazování politických cílů. Například z hlediska protestantských slezských knížat sloužily rodové aliance k upevnění jejich vazeb na protestantskou říšskou šlechtu, která představovala oporu při prosazování jejich náboženských požadavků. V neposlední řadě znamenaly svazky s bohatou šlechtou rychlý a bezpečný způsob nabytí majetku.¹²⁹²

V případě lehnicko-břežsko-volovských Piastovců jednoznačně dominovaly vazby na říšské rody, mezi jinými Hohenzollerny, Württemberky, Askance či Wittelsbachy. Svazky piastovských knížat a jejich rodinných příslušníků s členy říšských knížecích rodů měly mimo jiné zdůraznit rovnoprávné postavení Piastovců a říšských knížat.¹²⁹³ Od šestnáctého století začala převažovat orientace zejména na Hohenzollerny. První dynastická spojení slezských

¹²⁹¹ Zahrnuty byly sňatky panujících knížat z rodu lehnicko-břežsko-volovských a těšínských Piastovců, Poděbradů, krnovských Hohenzollernů, Albrechta z Valdštejna, Lichtenštejnů, Lobkoviců, Auerspergů a olešnických Württemberků; dále sňatky dědiček v případě vymření rodu po meči: Alžběty Lukrécie Těšínské, Alžběty Marie Minsterbersko-Olešnické a Frederiky Žofie Württembersko-Olešnické. V popisu jednotlivých polí grafu je uvedeno: geografické zařazení, celkový počet sňatků v dané kategorii, procentní podíl. Stejný popis je uveden i u následujících grafů. V případě některých rodů bylo nutné se vyrovnat se způsobem jejich zařazení ke konkrétnímu území. Jednalo se například o rody s více liniemi, v takovém případě bylo přihlédnuto k sídlu konkrétní linie. Například Lichtenštejnové z Karlovy a z Gundakarovy větve jsou proto řazeni k moravské šlechtě (byť samotný Gundakar získal inkolát na Moravě až roku 1622); případně Oldřich z Hardeka, vlastník Kladského hrabství, nebo Jeroným z Bibrštejna je přiřazen do kategorie šlechty usdlé v Čechách a na Moravě, byť v prvním případě se jednalo o rodů původem z rakouských zemí a v druhém rod původem pravděpodobně se Saska držící majetky kromě Čech také v Lužici a ve Slezsku.

¹²⁹² P. Maťa označuje sňatkové strategie za hlavní a nejefektivnější způsoby zisky a rozšíření majetku. MAŤA, Svět české aristokracie, s. 133.

¹²⁹³ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 118.

Piastovců s jednotlivými větvemi rodu Hohenzollernů se datují už do patnáctého století.¹²⁹⁴ Zprvu se však nejednalo o iniciativu Piastovců, ale spíše Hohenzollernů, kterým mělo angažmá ve Slezsku přinést územní zisky a posílení pozice rodu. K významným svazkům lehnicko-břežsko-volovských Piastovců v průběhu šestnáctého století můžeme počítat například sňatek Fridricha II. Lehnického s Žofií Braniborsko-Ansbašskou¹²⁹⁵ v roce 1518 a zejména dvojité spříznění lehnicko-břežsko-volovských Piastovců s braniborskou kurfiřtskou linií domluvené v letech 1536–1537.¹²⁹⁶ Oba rody uzavíraly další svazky i poté, co král Ferdinand I. v roce 1546 anuloval jejich dědické smlouvy.¹²⁹⁷ Blízké spříznění s Hohenzollerny pak otevíralo možnosti k navázání kontaktů také s dalšími říšskými rody.¹²⁹⁸

V menšině počtem, ale nikoliv významem jsou také vazby na polský královský rod.¹²⁹⁹ Ze slezských rodů jsou zastoupeny sňatky s minsterbersko-olešnickými knížaty¹³⁰⁰ a také s těšínskými Piastovci.¹³⁰¹ Je však možné nalézt i svazky, které neodpovídaly dynastické politice rodu, například druhý sňatek Jana Kristiána Břežského s Annou Hedvikou ze Žiče

¹²⁹⁴ Například sňatek Ludvíka II. Lehnického s Alžbětou, dcerou kurfiřta Fridricha I. Alžběta se po manželově smrti v roce 1439 znovu vdala za Václava I. Těšínského. Dále sňatek Jindřicha XI. Hlohovského v roce 1472 s Barborou, dcerou kurfiřta Albrechta Achilla. Zde viz spor o hlohovské dědictví v kap. II. WEBER, DAS Verhältniss Schlesiens, s. 122.

¹²⁹⁵ Současně domluven také sňatek Václava II. Těšínského s Annou Braniborsko-Ansbašskou – viz kap II. zápas o opolsko-ratibořské dědictví.

¹²⁹⁶ Viz kap III., kde jsou uvedeny odkazy na svatební smlouvy a pozadí rodové aliance. Svatby proběhly v roce 1545: Dcera Fridricha II., Žofie (1525–1546), se vdala za Jana Jiřího Braniborského (1525–1598) a Barbora Braniborská (1527–1595) za Jiřího II. Břežského (1523–1586). Ne náhodou se výrazný protest panovníka i českých stavů proti vzájemným dědickým smlouvám lehnicko-břežsko-volovských Piastovců a Hohenzollernů datuje až po uskutečnění těchto svateb.

¹²⁹⁷ Například již v roce 1560 byl uzavřen sňatek mezi Jindřichem XI. Lehnickým a Žofií Braniborsko-Ansbašskou (1535–1587), nebo první sňatek Jana Kristiána Lehnického s Dorotou Sibylou Braniborskou (1590–1625) v roce 1610. Jan Kristián pod vlivem manželky a také výchovy na hohenzollernském dvoře přestoupil ke kalvinismu (1614). SCHÖNWÄLDER, Die Piasten, 3, s. 6–7.

¹²⁹⁸ WEBER, Das Verhältniss Schlesiens, s. 137.

¹²⁹⁹ Vazbám Piastovců, slezských Poděbradů a Přemyslovců na polský královský rod se zabývá např. KOZÁK, P., Związki książąt śląskich z dynastii Piastów, Podiebradów i Przemyslidów z dworami Jagiellonów na przełomie XV i XVI wieku, in: MROZOWICZ, W., Czeska historia Śląska. Ze szczególnym uwzględnieniem Oleśnicy i Księstwa Oleśnickiego, Wrocław – Oleśnica, 2017, s. 207–220, dostupné z: <www.academia.edu/35712554/Związki_książąt_śląskich_z_dynastii_Piastów_Podiebradów_i_Przemyslidów_z_dworami_Jagiellonów_na_przełomie_XV_i_XVI_wieku> [cit. 17. 5. 2018].

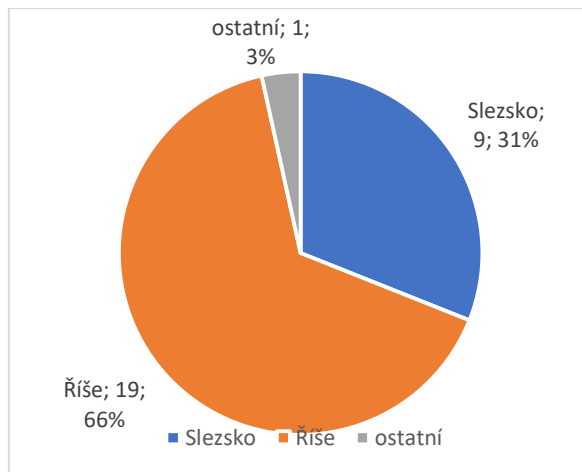
¹³⁰⁰ Například sňatek Karla II. Minsterbersko-Olešnického s Alžbětou Magdalenou Břežskou (1562–1630) v roce 1585, Jiřího Rudolfa Lehnického s Alžbětou Magdalenou Minsterbersko-Olešnickou (1599–1631) v roce 1624, Jiřího III. Břežského s Žofií Kateřinou Minsterbersko-Olešnickou (1601–1659) v roce 1638, či svazek uzavřený v roce 1642 mezi Karlem Fridrichem Minsterbersko-Olešnickým a Žofií Magdalenou Břežskou (1624–1660). GŁOGOWSKI, Potomci krále Jiřího z Poděbrad, passim.

¹³⁰¹ Sňatek Fridricha IV. Těšínského s Marií Sidonií Těšínskou (1572–1587) a dcery Fridricha III., Kateřiny (1542–1569), s Fridrichem Kazimírem Těšínským. JASIŃSKI, Rodowód Piastów Śląskich, passim.

z roku 1626.¹³⁰² Vzhledem k nedostatečnému původu nevěsty byly děti knížecího páru vyloučeny z nástupnictví. Ferdinand II. jim ale udělil titul svobodných pánů z Lehnice.¹³⁰³

Rodová očekávání nenaplnila ani dcera knížete Kristiána Karolina (Charlotta; 1652–1707).¹³⁰⁴ Panovnický dvůr podporoval myšlenku jejího sňatku se synem Václava Eusebia z Lobkovic. Tomuto plánu však nebyl nakloněn její otec, který se na Lobkovice díval jako na povýšence. Preferoval proto spíše výběr z okruhu významné říšské šlechty, včetně syna braniborského kurfiřta Karla Emila (1655–1674). Karolina se však sama rozhodla pro chudého Fridricha Holštýnsko-Sonderbursko-Wiesenburgského (1652–1724), se kterým krátce po smrti otce uzavřela v červenci 1672 tajný sňatek.¹³⁰⁵

Zajímavé jsou i svazky piastovských kněžen s majiteli svobodných stavovských panství. Helena (asi 1545–1583), dcera Fridricha III. Lehnického, se stala manželkou Zikmunda II. z Kurzbachu (1547–1579), vlastníka svobodných stavovských panství Milíč a Trachenberk. Barbora Anežka (1593–1631), dcera Jáchyma Fridricha, si v roce 1620 vzala za muže Jana Oldřicha Schaffgotsche (1595–1635), majitele Trachenberska a císařského generála. Pro oba svobodné pány a jejich rody to znamenalo významné posílení jejich pozic.

Obrázek 37: Sňatky lehnicko-břežsko-volovských Piastovců – podíl země původu partnerů v 16. a 17. století

¹³⁰² Svatba se konala 13. září 1626 poté, co byla dne 20. srpna potvrzena Ferdinandem II. satební smlouva. Otcem nevěsty byl Fridrich ze Žiče, bratr a rada biskupa Jana ze Žiče. Sama Anna Hedvika byla dle rodinné tradice katolička, děti knížecího páru, Augustus (1627–1679), Zikmund (1632–1664), Johana Alžběta (1634/6–1664) však byly vychovávány v reformované víře. Vedle vyjmenovaných dětí měli Jan Kristián a Anna Hedvika další čtyři děti zesnulé v kojeneckém či batolecím věku. SCHÖNWÄLDER, Die Piasten, 3, s. 80.

¹³⁰³ Tamtéž, s. 80.

¹³⁰⁴ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 120.

¹³⁰⁵ Po usmíření s matkou byla 10. května 1673 uzavřena v Břehu satební smlouva. WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 121. Ke korespondenci k přímlovám říšské šlechty za mladé manžele: Schück, C. E., Die heimliche Vermählung von Charlotte, Prinzessin in Schlesien (zu Liegnitz, Brieg und Wohlau) mit Herzog Friedrich von Holstein-Sonderburg, ihr Leben und Sterben, in: Schlesische Provinzial-Blätter, Neue Folge 1, 1862, s. 336–343. SCHÖNWÄLDER, Die Piasten, 3, s. 239, uvádí sňatek až k roku 1673. Manželství však nebylo šťastné a došlo dokonce k oficiální rozluce páru – viz kap. II.

Zdroj: zpracováno autorkou na základě biografických encyklopedií¹³⁰⁶

Na rozdíl od lehnicko-břežsko-volovských Piastovců udržovali jejich těšínští příbuzní svazky nejen v rámci slezské a říšské knížecí vrstvy, ale najdeme i vazby na českou a moravsko-rakouskou šlechtu.¹³⁰⁷

Ve sňatkové politice slezských Poděbradů byly relativně rovnoměrně zastoupeny vazby k českým a moravským panským rodům, se slezskými Piastovci a krnovskými Hohenzollerny i s rody na území Říše. Z říšských rodů Poděbradové preferovali zejména orientaci na Sasko¹³⁰⁸ a také na protestantskou linii falckých Wittelsbachů.¹³⁰⁹

U Poděbradů je díky jejich původu možné najít největší podíl vazeb na česko-moravské panské rody.¹³¹⁰ Nicméně ne vždy byla tato spojení podporována. Například sňatek Jindřicha II. Minsterbersko-Olešnického s Markétou z Pernštejna v roce 1529 se setkal s odsouzením ze strany Karla I. s odkazem na neadekvátní původ Pernštejnů.¹³¹¹ Na druhou stranu to byl mimo jiné právě sňatek Karla II. Minsterbersko-Olešnického s Kateřinou Berkovou z Dubé a Lipé (1553–1583), který zachránil rod před finančním úpadkem.

¹³⁰⁶ Zahřnuty jsou sňatky potomků Fridricha II. až po vymření rodu roku 1675. Nejsou zahrnutí potomci pocházející z morganatického manželství Jana Kristiána Břežského s Annou Hedvikou ze Žiče.

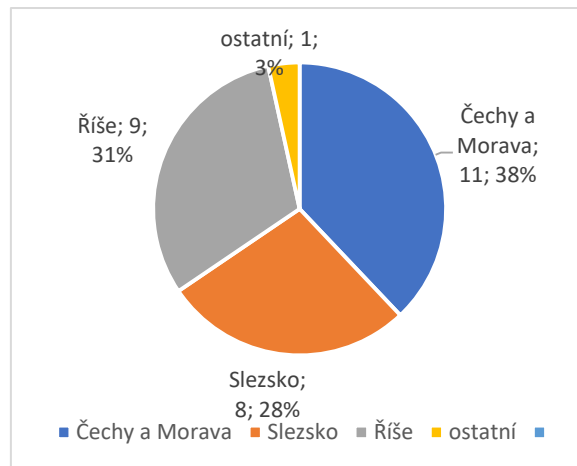
¹³⁰⁷ Například sňatek Kazimíra II. Těšínského s Johannou z Poděbrad (asi 1463–1496), spadající ještě do druhé poloviny patnáctého století. Jejich vnuk Václav III. Adam se v roce 1540 oženil s Marií z Pernštejna, dcerou svého poručníka Jana z Pernštejna. Pod vlivem poručníků se druhou manželkou Gundakara z Lichtenštejna stala Alžběta Lukrécie Těšínská. Na tomto místě tedy musíme zmínit kategorické tvrzení například M. Webera, že v průběhu 16. a 17. století nedošlo k žádnému rodovému spojení mezi slezskými Piastovci a českou šlechtou z důvodu výrazných antipatií piastovských knížat vůči české šlechtické společnosti. Tato skutečnost částečně sice platí pro lehnicko-břežsko-volovské Piastovce. Ale i v tomto případě je třeba vyloučit z úvah potomky ze svazku Jana Kristiána s Annou Hedvikou ze Žiče, kdy si v prostředí česko-moravské šlechty našli partnery jak August Lehnický, tak jeho sestra Johanna Alžběta. WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 143. JASIŇSKI, Rodowód, passim.

¹³⁰⁸ V tomto ohledu se Poděbradové pokusili využít i příbuzenské svazky vyplývající již z dynastické politiky krále Jiřího z Poděbrad, který oženil dceru Zdenku (1449–1510) s Albrechtem III. Saským (1443–1500).

¹³⁰⁹ Například sňatek Jindřicha Václava Minsterbersko-Olešnického s Annou Magdalenou Zweibrückenskou (1602–1630) v roce 1617. SINAPIUS, Olsnographia, s. 202.

¹³¹⁰ Například pro období let 1450–1600 napočítal Mařa z celkem 12 sňatků mezi slezskou knížecí vrstvou a panskými rody uselými v Čechách 8 sňatků české šlechty se slezskými Poděbrady. MAŘA, Svět české aristokracie, s. 907, poznámka 232.

¹³¹¹ WEBER, Das Verhältnis Schlesiens, s. 120–121, poznámka č. 95.

Obrázek 38: Sňatky slezských Poděbradů – podíl zemí původu partnerů v 16. a 17. století

Zdroj: zpracováno autorkou na základě biografických encyklopedií¹³¹²

Sňatková politika nových knížat se zejména v počátečních fázích vzestupu jejich rodů zaměřovala spíše na domácí šlechtu ze zemí jejich původu. V případě Lichtenštejnů a Lobkoviců tak zprvu převažovaly vazby na českou a moravskou šlechtu a u Auersperků to byla orientace na rakouskou šlechtu. Ne vždy se však jednalo o preferovanou variantu. Novoknížecí rody by rády dávaly přednost svazkům se starobylými říšskými knížecími rody, které by jim pomohly včlenit se (nebo se alespoň přiblížit) společnosti starožitných říšských knížat. K takovým spojením však často nebyla svolná druhá strana. Nová knížata se proto pokoušela hledat partnerky se starobylým rodokmenem, které však byly ochotny kvůli své chudobě spojit svůj rod s bohatými příslušníky novoknížecích rodů. Nejvhodnější partnerkou byla říšská kněžna katolického vyznání. Nicméně pokud taková partie nebyla k dispozici, spokojila se nová knížata i s členkou hraběcí vrstvy, či s protestantkou.¹³¹³

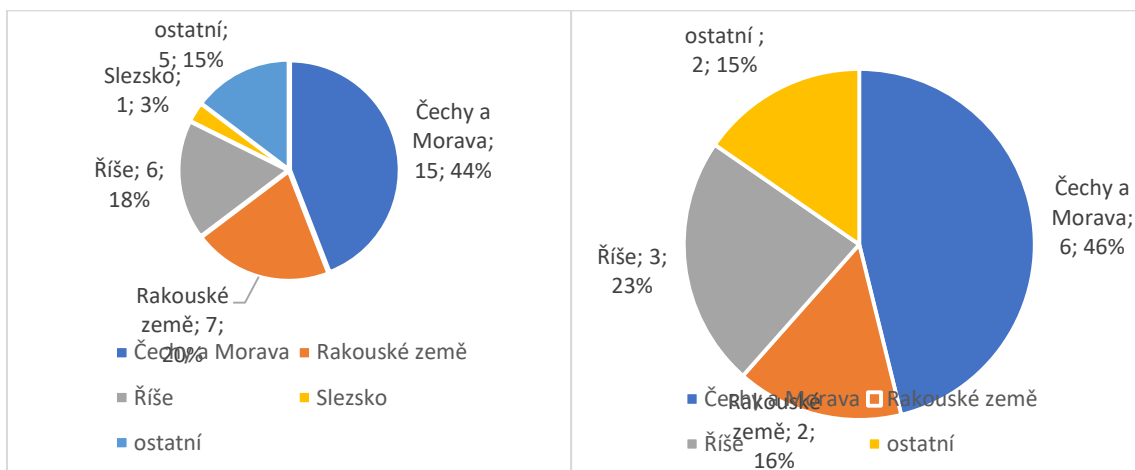
Nicméně i sňatky s domácí šlechtou mohly přinést značné výhody. Jako jednu z nejúspěšnějších rodových aliancí můžeme označit spříznění Lichtenštejnů s bohatým rodem pánů Černohorských z Boskovic. Sňatek Karla z Lichtenštejna s Annou (1575–1625), dcerou Jana Šembery Černohorského z Boskovic a na Bučovicích (asi 1543–1597), a následně i Maxmiliána z Lichtenštejna s Anninou sestrou Kateřinou († 1637) přinesl Lichtenštejnům rozsáhlé pozemkové jmění.¹³¹⁴ Lichtenštejnové zdědili díky svým manželkám panství Černou

¹³¹² Jedná se o sňatky všech členů rodu minsterberských knížat – potomků Jindřicha staršího – až po dceru Karla Fridricha – Alžbětu Marii.

¹³¹³ Zde můžeme uvést například druhou manželku Václava Eusebia z Lobkovic – Augustu Žofii Falcko-Sulzbašskou, která navzdory nadějím manžela zůstala po celý život protestantkou. Jejich sňatek uzavřený v únoru 1653 údajně vyvolal senzaci. Nejenom, že jen výjimečně docházelo ke konfesně smíšeným svazkům, ale nebylo ani obvyklé, aby se čerstvě povýšený kníže přiznal do váženého starobylého knížecího rodu. WOLF, A., Fürst Wenzel Lobkowitz, erster geheimer Rath Kaiser Leopold's I. 1609–1677. Sein Leben und Wirken, Wien, 1869, zejména s. 42–43. (V publikaci je k dispozici také několik příkladů vzájemné korespondence knížecího páru.)

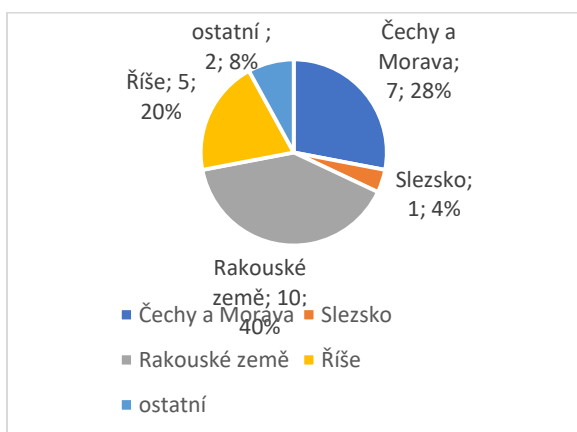
¹³¹⁴ WINKELBAUER, T., Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“, s. 217. Bartoloměj Paprocký z Hlohol zdůrazňuje význam spojení rodu Lichtenštejnů s významným a bohatým moravským rodem Černohorských z Boskovic. PAPROCKÝ Z HLOHOL, B., Zrcadlo slavného Markrabství moravského, fol. 143–145. K významu tohoto kroku pro kariéru Karla z Lichtenštejna také KNOZ, T., Lichtenštejn, Ditrichštejn, Valdštejn, s. 4 a 8.

Horu a Úsov (Karel) a Bučovice, Pozořice a Nový Hrad (Maxmilián).¹³¹⁵ Sňatky Gundakara z Lichtenštejna byly z hlediska případného rozšíření rodového území ve srovnání s jeho bratry zcela neúspěšné. Žádných územních zisků nedosáhl ani prostřednictvím prvního sňatku s Anežkou z Rietbergu (1584–1616), ani manželstvím s Alžbětou Lukrécie Těšínskou.

Obrázek 39: Sňatky Lichtenštejnovů (vlevo) a Lobkoviců (vpravo): podíl zemí původu partnerů v 17. a 18. století

Zdroj: zpracováno autorkou na základě biografických encyklopedií¹³¹⁶

Obrázek 40: Sňatky Auersperků: podíl zemí původu partnerů v 17. a 18. století

Zdroj: zpracováno autorkou na základě biografických encyklopedií¹³¹⁷

¹³¹⁵ WINKELBAUER, T., Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“, s. 217. K přenesení statků na Maxmiliána z Lichtenštejna viz také dokument: „Kateřina Černoohorská z Boskovic a na Bučovicích bere svého manžela Maxmiliána z Lichtenštejna na spolek na své statky Bučovice, Pozořice a Nové Hrady (24. března 1604, Brno)“, publikovaný v edici HRUBÝ, F. (ed.), Moravské zemské desky z let 1348–1642, Brno, 1931, s. 59.

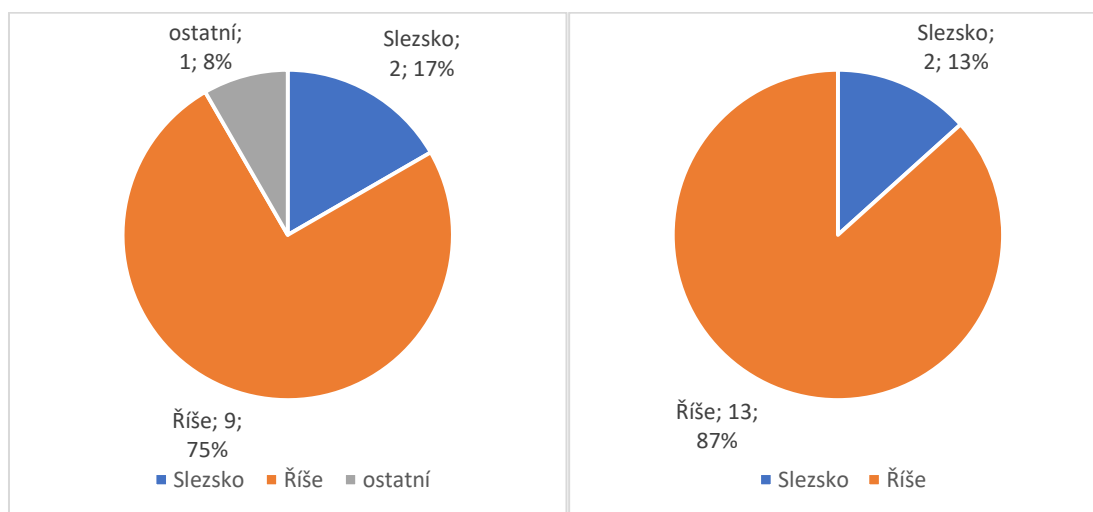
¹³¹⁶ Do vzorku byli v případě Lobkoviců zahrnuti Václav Eusebius z Lobkovic a jeho potomci až do generace dětí Ferdinanda Filipa (1724–1784); v případě Lichtenštejnů je zahrnut Karel z Lichtenštejna a jeho potomci až do vymření jeho linie a poté hlavy rodu z Gundakarovy linie včetně potomků až po generaci dětí Františka Josefa I. z Lichtenštejna (1726–1781)

¹³¹⁷ Do vzorku byl zahrnut Jan Weikart z Auersperku a jeho potomci až po generaci dětí Karla Josefa Antonína (1720–1800).

V rámci sňatkové politiky rodů pocházejících z území Říše, tj. Hohenzollernů a olešnických Württemberků, jednoznačně vévodili partneři původem z říšských rodů. Tato dominance je zřejmá zejména u Württemberků.

V případě obou rodů bychom našli případ sňatků motivovaných ekonomickými důvody. Již první sňatek Jiřího Braniborsko-Ansbašského s Beatricí Frankopanovou a následný rozprodej zděděných statků přinesl do markraběcí poklady dostatečný finanční obnos, který posloužil mimo jiné k zakoupení Krnovského knížectví. Druhý sňatek nového krnovského knížete s Hedvikou Minsterbersko-Olešnickou byl motivován především snahou zajistit si dobré zázemí pro další aktivity v oblasti Slezska. Slezská politika markraběte hrála roli i při zprostředkování sňatků sester Anny a Žofie s těšínským a lehnickým knížetem v roce 1518.

V případě olešnických Württemberků měl nejmarkantnější ekonomický dopad sňatek velmi zadluženého Kristiána Oldřicha II. (1691–1734) s Karolinou Filipínou z Redern (1691–1758), dcerou Erdmana hraběte z Redern, v roce 1711. Manželství však nedopadlo dobře. Po konverzi Kristiána Oldřicha ke katolicismu v roce 1723 se s ním kněžna zcela přestala stýkat.¹³¹⁸

Obrázek 41: Sňatky krnovských Hohenzollernové (vlevo) a olešnických Württemberků (vpravo) – podíl zemí původu partnerů

Zdroj: zpracováno autorkou na základě biografických encyklopedií¹³¹⁹

¹³¹⁸ LORENZ, S. – MERTENS, D. – PRESS, V., Das Haus Württemberg. Ein biographisches Lexikon, s. 214–215.

¹³¹⁹ V případě rodu Hohenzollernů jsou zahrnuty markraběte Jiřího Braniborsko-Ansbašského a jeho potomků a také sňatek Jana Jiřího Krnovského s Evou Kristinou Württemberskou v roce 1610; pro Württemberky jsou zahrnuty svazky od sňatku Alžběty Marie Minsterbersko-Olešnické se Silviem Nimrodem v roce 1648, po sňatek Frederiky Žofie, dcery Karla Kristiána Erdmanna, s Fridrichem Augustem Brunšvicko-Wolfenbüttelským.

ZÁVĚR

Ve čtrnáctém století, kdy bylo Slezsko inkorporováno do svazku zemí Koruny české, patřila všechna slezská světská knížata k některé z linií rodu Piastovců, či v případě Opavska a Ratibořska k rodu Přemyslovců. Ti však vymřeli po meči osobou Valentina Ratibořského již na počátku šestnáctého století.

Do nejvyšší vrstvy slezské společnosti patřili také vratislavští biskupové, kteří již od třináctého století vykonávali vládu nad Niským a zhruba od poloviny čtrnáctého století také nad Grotkovským knížectvím. Po éře rodilých Slezanů v průběhu větší části šestnáctého století zastávali tento nejvyšší církevní post na území Slezska v průběhu sedmnáctého a osmnáctého století často rakouští arcivévodové, či příslušníci významných říšských katolických rodů.

V období poslední třetiny patnáctého století byly řady držitelů slezských knížectví rozšířeny také o představitele říšských knížecích rodů. V důsledku války o hlohovské dědictví a zápasu o nástupnictví na českém trůně po smrti krále Jiřího z Poděbrad se novými majiteli Zaháňského knížectví stali Wettinové a Krosensko připadlo Hohenzollernům. Ti poté zakotvili také v Horním Slezsku, kde získali alespoň do dočasné zástavní držby Opolsko-Ratibořsko a především Krnovské knížectví a panství Bohumín a Bytom. Těžiště rodových držav přenesli do Slezska také potomci českého krále Jiřího z Poděbrad. Jeho syn Jindřich starší zde založil novou linii minsterberských knížat vládnoucí v Minsterberském a Olešnickém knížectví.

Významné změny s sebou přineslo sedmnácté století, kdy v důsledku vymření obou posledních linií rodu Piastovců a konfiskace hornoslezských hohenzollernských držav došlo k výraznému přesunu v poměru sil ve prospěch panovníka. Jeho pozici z dlouhodobého hlediska dále posílilo také udělování slezských knížectví v léno loajálnímu příslušníkům novoknížecích rodů z jednotlivých zemí monarchie: Lichtenštejnům, Lobkovicům, Auersperkům a Albrechtovi z Valdštejna. V závěru třicetileté války se otevřel prostor pro uplatnění dalšího rodu pocházejícího z Říše. Po smrti posledního olešnického knížete z rodu Poděbradů přešlo Olešnicko na příslušníky vedlejší juliánské větve rodu Württemberků. Pouhou epizodou se pak stalo povýšení bruntálského panství na knížectví pod vládou Jana Kašpara z Ampringenu, velmistra Řádu německých rytířů a vrchního slezského hejtmana.

Ani osmnácté století se neobešlo beze změn. Těšínsko připadlo Leopoldu Lotrinskému a jeho dědicům. Krátce po rozdělení Slezska na pruskou a rakouskou část došlo k navýšení počtu slezských knížectví, když byla tři stavovská panství (Karolat-Bytom, Trachenberk a Bílsko) povýšena na knížectví, respektive v posledních dvou případech dokonce na vévodství. Došlo také ke změně majitelů Minsterberska, Zaháňska i Olešnicka. Minsterbersko a Zaháňsko byly přeneseny z rukou katolických rodů loajálních Habsburků na stoupence Hohenzollernů. Olešnicko pak přešlo na základě dědických smluv na rod Brunšviků. V rakouské části Slezska odkoupila Marie Terezie Těšínsko od svého syna Josefa a předala jej dceři Marii Kristině a jejímu manželovi Albrechtovi.

Jednotlivé knížecí rody se lišily ve svém postavení. Piastovci se sice vzdali v průběhu čtrnáctého století svého suverénního postavení, čeští králové jim však garantovali na poměry

českého státu rozsáhlá privilegia. V obdobném postavení byli také vratislavští biskupové jako páni Niského knížectví.

Knížata mohla v hranicích svých knížectví vyhlášovat zákony a řády, pokud tím nebyla narušena celoslezsky platná královská nařízení a v pozdější době také usnesení knížecího sněmu. Disponovala zpravidla nižší i vyšší soudní pravomocí nad všemi poddanými, včetně duchovního stavu a Židů. Vratislavští biskupové mohli využívat také hrdelního práva.

Knížata zpočátku využívala také fiskálních práv a příjmů z regálů, které nebyly vyhrazeny králi. Často držela také mincovní a horní regál a obdržela také základní práva ve vojenské oblasti. Piastovci, a posléze i Poděbradové tak vládli na svých územích takřka jako polosuverénní panovníci srovnatelní s bezprostředními říšskými knížaty. Tento způsob vlády však nadále posiloval již tak rozsáhlou decentralizaci slezského území.

Novoknížecí rody, stejně jako olešničtí Württemberkové a Leopold Lotrinský, nedisponovali tak rozsáhlým souborem privilegií, jako jednotlivé linie Piastovců, či Poděbradů. V lenních smlouvách určených pro příslušníky novoknížecích rodů byly precizně vyjmenovány regály, které si pro sebe vyhradil král. Náležely k nim mimo nároky na příjmy z pivních dávek, poplatků ze soli a hraničních cel. Panovník, který opakovaně zdůrazňoval svou svrchovanost nad celým Slezskem, měl také vyšší soudní pravomoc. Postupně si pro sebe rezervoval také zákonodárné právo a oprávnění udělovat milost. Rozsáhlé byly i jeho kompetence v oblasti vojenství. Knížata zpravidla nemohla bez svolení panovníka odkázat, prodat, či zastavit knížectví, či jeho část. Po porážce stavovského povstání bylo knížatům také odebráno právo skládat lenní přísahu českému panovníkovi pouze na území Slezska. Na podobě knížecích práv Auersperků, Lobkoviců a Württemberků se negativně podepsala také pruská anexe a následné odebrání podstatné části dosavadních privilegií.

Zejména Piastovci, ale i Poděbradové akcentovali svůj královský původ a považovali se ve svých právech za srovnatelné s mocnými říšskými knížaty. Tuto premisu však nikdy neproměnili v realitu a nikdy nezasedli na říšském sněmu. Příslušníky novoknížecích rodů považovali za pouhé zbohatlíky a povýšence, kteří se jim svým postavením nemohli vyrovnat. Na rozdíl od Piastovců a Poděbradů však novoknížecí rody Lobkoviců, Auersperků i Lichtenštejnů dosáhli uznání svého postavení říšských knížat a byli připuštěni do knížecí kurie říšského sněmu.

Přenesení původně bezprostředních slezských knížectví na nová, habsburskému domu věrná knížata mělo vliv i na poměr hlasů na slezském knížecím sněmu. Slezský sněm, jako společné zastoupení slezských knížat a stavů bylo jediným nástrojem, který se mohl účinně stavět na odpor císařské moci ve Slezsku. V jeho pravomoci totiž bylo mimo jiné schvalování císařem požadovaných daní. Udělení nových lén se samozřejmě pojilo i se ziskem práva zasedat na zdejším sněmu. Císařský vliv na tuto centrální instituci se prostřednictvím udělování slezských knížectví v léno posiloval v průběhu celého sedmnáctého století, nejpozději od dvacátých let zde měla katolická strana nezpochybnitelnou většinu. Přitom ještě ve druhé polovině šestnáctého století podporoval katolickou stranu v první a nejdůležitější kurii sněmu pouze vratislavský biskup.

Postavení rodu bylo determinováno také mnoha dalšími aspekty. Od šíře majetkové základny přes dynastické vazby, konfesijní zakotvení a vztah k panovnickému domu až po osobní úspěchy vyplývající z kariéry a postavení jednotlivce a potažmo i celého rodu uvnitř stavovské obce. Zatímco mírou bohatství se Piastovci, Poděbradové, ani Württemberkové nemohli novoknížecím rodům rovnat, doháněli tento nedostatek četnými svazky s říšskými knížecími rody. Pro členy novoknížecích rodů byly obdobné prestižní sňatky prakticky nedosažitelné.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Seznam archivních fondů

- Národní archiv v Praze, fond Archiv České koruny (1158–1935);
- Národní archiv v Praze, fond České gubernium - guberniální listiny, Praha (993–1526);
- Národní archiv v Praze, fond Česká dvorská kancelář, 1293–1791 (1826);
- Národní archiv v Praze, fond České oddělení dvorské komory, Vídeň (1248-1625);
- Národní archiv v Praze, fond Sbíra rukopisů;
- Zemský archiv v Opavě, fond Slezský stavovský archiv (1318–1850);
- Zemský archiv v Opavě, fond Jezuité Nisa;
- Zemský archiv v Opavě, fond Jezuité Opava;
- Zemský archiv v Opavě, Urbaniální komise slezská, Opava;
- Zemský archiv v Opavě, fond Rodinný archiv a Ústřední správa Lichnovských, Chuchelná;
- Státní okresní archiv v Opavě, fond Archiv města Opavy;
- Státní okresní archiv v Karviné, fond Archiv města Český Těšín;
- Státní okresní archiv v Prostějově, fond Archiv města Prostějov;
- Zemský archiv v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského (registry);
- Státní okresní archiv Praha, Rodinný archiv Valdštejnů Mnichovo Hradiště (registry);
- Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Länderabteilungen, Österreichische Akten, Schlesien;
- Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Allgemeine Urkundenreihe;
- Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Hofarchive, Privat- und Familienfonde (12. Jh. –1922), Obersthofmarschallamt (1486–1919);
- Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Reichskanzlei, Zeremonialakten;
- Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kleinere Reichsstände;
- Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Reichshofrat, Judicialia;
- Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Reichshofrat, Gratialia et Feudalia, Reichslehensakten (deutsche Expedition);

- Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Länderabteilungen, Niederösterreichisches Landmarschallamt (1298–1896), Testamentsabschriften 53;
- Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Urkunden (1170-1894);
- Deutschordenszentralarchiv;
- Niederösterreichisches Landesarchiv, Hardegger Urkunden - Herrschaftsarchiv Seefeld;
- Archivverbund Stadtarchiv - Staatsfilialarchiv Bautzen, fond: Urkunden;
- Hausarchiv Liechtenstein, Wien, FA, Sitz und Stimme;
- Archiwum Państwowe we Wrocławiu, fond Księstwo Brzeskie;
- Archiwum Państwowe we Wrocławiu, fond Księstwo Oleśnickie;
- Archiwum Państwowe we Wrocławiu, fond Księstwo Nyskie;
- Archiwum Państwowe we Wrocławiu, fond Księstwo Legnickie;
- Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, Alte und Neue Reposituren (registry);
- Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, XVII. HA Schlesien (registry);
- Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, Urkunden 1188–1850, Brandenburgische Urkunden, Märkische Ortschaften, Crossen (registry);

Nevydané prameny

- NA Praha, AČK, sign. 1077, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1077/charter>> [cit. 16. 1. 2018];
- NA Praha, AČK, sign. 118, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/118/charter>> [cit. 15.1.2018];
- NA Praha, AČK, sign. 119, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/119/charter>> [cit. 15. 1. 2018];
- NA Praha, AČK, sign. 120, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/120/charter>> [cit. 15. 1. 2018];
- NA Praha, AČK, sign. 121, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/121/charter>> [cit. 15. 1. 2018];
- NA Praha, AČK, sign. 124, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/124/charter>> [cit. 15. 1. 2018];
- NA Praha, AČK, sign. 136, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/136/charter>> [cit. 15. 1. 2018];
- NA Praha, AČK, sign. 138, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/138/charter>> [cit. 15. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 139, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/139/charter>> [cit. 16. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 140, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/140/charter>> [cit. 16. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1554, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1554/charter>> [cit. 14. 3. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 168, dostupný z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/168/charter> [cit. 16. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 173, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/173/charter>> [cit. 16. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1765, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1765/charter>> [cit. 4. 3. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1804, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1804/charter>> [14. 3. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1805, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1805/charter>> [cit. 14. 3. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1827, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1827/charter>> [cit. 6. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1829, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1829/charter>> [cit. 22. 4. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1830, dostupná z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1830/charter>> [cit. 6. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1831, dostupná z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1831/charter>> [cit. 6. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1846, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1846/charter>> [cit. 6. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1894, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1894/charter>> [cit. 17. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1918, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1918/charter>> [cit. 4. 3. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1922, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1922/charter>> [cit. 10. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1925, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1925/charter>> [cit. 6. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1927, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1927/charter>> [cit. 17. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1931, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1931/charter>> [cit. 17. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1940, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1940/charter>> [cit. 17. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1941, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1941/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1942, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1942/charter>> [cit. 6. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1953, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1953/charter>> [cit. 17. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1958, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1958/charter>> [cit. 17. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1962, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1962/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1963, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1963/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1974, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1974/charter>> [cit. 17. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1982; dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1982/charter>> [cit. 17. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 1993; dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1993/charter>> [cit. 17. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2017a, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2017a/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2018, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2018/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2120, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2120/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2128, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2128/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2139, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2139/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2152, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2152/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2153, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2153/charter>> [cit. 4. 3. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2157, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2157/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2239, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2239/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2243, dostupný z:<<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2243/charter>> [cit. 23. 3. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2245, dostupný z:<<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2245/charter>> [cit. 12. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2302, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2302/charter>> [cit. 18. 3. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2309, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2309/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2369, dostupný z: <monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2369/charter> [cit. 12. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2372, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2372/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2375, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2375/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2417, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2417/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2438, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2438/charter>> [12. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2439, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2439/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2470, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2470/charter>> [cit. 12. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2496, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2496/charter>> [cit. 7. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 2497, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/2497/charter>> [cit. 29. 4. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 299, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/299/charter>> [cit. 17. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 319, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/319/charter>> [cit. 15. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 510, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/510/charter>> [cit. 17. 1. 2018];

NA Praha, AČK, sign. 79, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/79/charter>> [cit. 4. 3. 2018];

NA Praha, CGL:

NA Praha, CGL, sign. 530, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/530/charter>> [cit. 23. 2. 2018];

NA Praha, ČGL, sign. 535, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/535/charter>> [cit. 23. 2. 2018];

NA Praha, ČGL, sign. 567, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/567/charter>> [cit. 23. 2. 2018];

NA Praha, CGL, sign. 583, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/583/charter>> [cit. 23. 2. 2018];

NA Praha, CGL, sign. 591, dostupný z: < <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/591/charter>> [cit. 23. 2. 2018];

NA Praha, CGL, sign. 617, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/617/charter>> [cit. 24.3.2018];

NA Praha, CGL, sign. 618, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/618/charter>> [cit. 24.3.2018];

NA Praha, CGL, sign. 619, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/619/charter>> [cit. 24.3.2018];

NA Praha, CGL, sign. 629, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/629/charter>> [cit. 23. 2. 2018];

NA Praha, CGL, sign. 674, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/674/charter>> [cit. 23. 2. 2018];

NA Praha, CGL, sign. 751, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/751/charter>> [cit. 23. 2. 2018];

NA Praha, CGL, sign. 795, dostupný z: < <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/795/charter>> [cit. 23. 2. 2018];

NA Praha, CGL, sign. 805, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/805/charter>> [cit. 23. 2. 2018];

NA Praha, ČGL, sign. 820, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/820/charter>> [cit. 23. 2. 2018];

NA Praha, ČDK, sign. 26, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CDK/26/charter>> [cit. 8. 5. 2018];

NA Praha, ČDK, sign. 28, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CDK/28/charter>> [cit. 8. 1. 2018];

NA Praha, SR, sign. A43;

NA Praha, ČDKM, sign. 237, 238, 239, 240, 241, 242 a 243;

ZAO, AS, inv. č. 574, sign. B II-24, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=807EA94F49D011E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 90, sign. B III-1, B III-4, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=D9596B4E477311E6BBBBF04DA232B992&scan=1>> [cit. 10. 1. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 169, sign. A VIII-3, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F2F4E7AB482311E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 10. 1. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 84, sign. A VI-13, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F46376BD477111E6BBBBF04DA232B992&scan=1>> [cit. 10. 1. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 480, sign. B-I-1, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=E3B999E6499311E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 7. 1. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 478, sign. B XXI-6, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=B8E53FEF499211E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 8. 1. 2018];

ZAO, AS, 440, sign. A XIX-7, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=8CEC71DA498511E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, 448, sign. A VI-11, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=B5D2B2FD498711E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, 449, sign. A I-6, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=60B36B7B498811E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, 450, sign. A XVI-2, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=9CB8476D498811E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, 455, sign. A X-1, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=D112D560498A11E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, 460, sign. A XVI-8, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=FFB41984498B11E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, 541, sign. B I-35, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=D55A61AD49C311E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 557, sign. B II-7, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=2A26D44F49CA11E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 3. 3. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 107, sign. A VI-15, v digitalizované podobě dostupná z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=1B13D07E47F711E6A75AF04DA232B992&scan=2>> [cit. 25. 3. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 114, sign. A VII-1, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=AB45C05A47F911E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 25. 3. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 117, sign. B IV-6, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=4EAFEC7547FA11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 132, sign. A VII-3, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=9D10A8CF480211E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 17. 3. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 139, sign. A VII-6, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=A6DF75C8480411E6A75AF04DA232B992&scan=2>> [cit. 17. 3. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 165, sign. A VIII-2, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=64301099481511E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 10. 1. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 167, sign. A XVII - 9, v digitalizované podobě dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=AC12F588481511E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 17. 3. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 173, sign. A II-1, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=151B4DBF482311E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 174, sign. A II-2, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=23BADE7E482611E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 175, sign. A II-3, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=AF93B393482611E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 176, sign. A II-4, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=7FF2FA11482711E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 176a, sign. A II-5, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F834C90F83A611E187A40025649FEBC7&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 177, sign. A II-6, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=7FF2FA11482711E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 178, sign. A II-7, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=0E4C5F8D482811E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 179, sign. A II-8, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=0E4C5F8D482811E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 180, sign. A II-9, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=ADB5E9E1482811E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 181, sign. A II-10, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F3DAAB36482611E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 182, sign. A XXI-15, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=EC0EA11A482811E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 25. 3. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 182, sign. A XXI-15, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=EC0EA11A482811E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 25. 3. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 183, sign. A II-11, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=60D4C6B6482911E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 184, sign. A II-12, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=09D99506482A11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 185, sign. A II-13, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=C342B97C482911E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 186, sign. A II-14, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=699DEB3C482A11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 188, sign. A II-15, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=699DEB3C482A11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 189, sign. A II-16, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=716C5581482B11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 190, sign. A II-17, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=24CF1DBD482C11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 191, sign. A II-19, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=A5565138482C11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 192, sign. A II-18, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=A5565138482C11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 193, sign. A II-20, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=9D2D36C5482D11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 196, sign. A II-21, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=D8C98CDD482D11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 198, sign. A XXI-17, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=30C540A3482D11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 217, sign. A VIII-7, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=A706AF8D483211E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 17. 3. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 224, sign. A II-4, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F834C7C283A611E187A40025649FEB7&scan=1>> [cit. 18. 3. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 240, sign. A IX-2, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=0183B05A483D11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 277, sign. B IV-13, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=61F94EF248C311E6ADD7F04DA232B992&scan=1>> [cit. 17. 3. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 442, sign. B XXI-4, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=E51746F1498511E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 1. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 480a, sign. I-55, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=9CE9D43A499311E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 7. 1. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 499, sign. B-I-13, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=DF608940499911E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 4. 2. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 540, sign. B I-34, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=A362795F49C211E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 542, sign. B I-36, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=3329017249C411E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 566, sign. B II-13, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=ECD7915749CD11E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 568, sign. B II-16, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=CE7DEC0D49CE11E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 569, sign. B II-17, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=40FDF4CF49CE11E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 575, sign. B II-25, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=D1D39D1749D011E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 2. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 576, sign. B II-27, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=19F0073D49D111E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 577, sign. B II-28, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=AF9A83A949D111E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 578, sign. B II-29, dostupný z: <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=74CCA12749D111E6B3E9F04DA232B992&scan=1> [cit. 4. 3. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 583, sign. B II-32, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=313875F849D311E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 584, sign. A VIII-5, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=7700B68F49D311E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 585, sign. A VIII-6, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=B7D4CE5A49D311E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 586, sign. A IX-3, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=FB12935249D311E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 9. 2. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 83, sign. A VI-12 (27. července 1501, Budín), dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=A70D284447711E6BBBBBF04DA232B992&scan=2>> [cit. 10. 1. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 851, sign. 4, dostupný z: <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F834CA6E83A611E187A40025649FEBC7&scan=9> [cit. 4. 2. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 87, inv. č. A XVI-7, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=16F9D3E0477311E6BBBBBF04DA232B992&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 91, sign. B III-2, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=614770A947EB11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 10. 1. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 92b, sign. XIV-10, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=809B876A47EC11E6A75AF04DA232B992&scan=1>> [cit. 10. 1. 2018];

ZAO, AS, inv. č. 484, sign. B I-3, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=146CCB42499511E6B3E9F04DA232B992&scan=1>> [cit. 4. 2. 2018];

ZAO, ŘJ Nisa, inv. č. 40, sign. 51, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F65515B3237A11E4B501000C29D8B843&scan=1>> [cit. 23. 4. 2018];

ZAO, ŘJ Nisa, inv. č. 45, sign. 3, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F6551519237A11E4B501000C29D8B843&scan=1>> [18. 3. 2018];

ZAO, ŘJ Nisa, inv. č. 46, sign. 4, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F655155F237A11E4B501000C29D8B843&scan=1>> [cit. 18. 3. 2018];

ZAO, ŘJ Nisa, inv. č. 47, sign. 2, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=AA3ED89583BE11E187A40025649FEBC7&scan=1>> [cit. 23.4. 2018];

ZAO, ŘJ Nisa, inv. č. 48, sign. 35, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=AA3ED8BE83BE11E187A40025649FEBC7&scan=1>> [cit. 23. 4. 2018];

ZAO, ŘJ Nisa, inv. č. 50, sign. 18, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F6551551237A11E4B501000C29D8B843&scan=1>> [cit. 22. 4. 2018];

ZAO, ŘJ Nisa, inv. č. 52, 79 (regist);

ZAO, ŘJ Opava, sign. A 1a, dostupný z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVALA_1_a/charter> [cit. 1. 4. 2018];

ZAO, ŘJ Opava, sign. C1, dostupný z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVALC_1/charter> [cit. 1. 4. 2018];

ZAO, ŘJ Opava, sign. C2, dostupný z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVALC_2/charter> [cit. 1. 4. 2018];

ZAO, ŘJ Opava, sign. C17, dostupný z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVALC_17/charter> [cit. 1. 4. 2018];

ZAO, ŘJ Opava, sign. D16, dostupný z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVALD_16/charter> [cit. 4. 4. 2018];

ZAO, ŘJ Opava, sign. D71, dostupný z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVALD_71/charter> [cit. 4. 4. 2018];

ZAO, ŘJ Opava, sign. G12, dostupný z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVALG_12/charter> [cit. 1. 4. 2018];

ZAO, ŘJ Opava, sign. G13, dostupný z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVALG_13/charter> [1. 4. 2018];

ZAO, ŘJ Opava, sign. G18, dostupný z: <http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVALG_18/charter> [cit. 1. 4. 2018];

ZAO, ŘJ Opava, sign. 28, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-ZAO/RJ-OPAVAL28/charter>> [cit. 11. 5. 2018];

ZAO, RAUSL, inv. č. 135, sign. B VII 9, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F834CC2C83A611E187A40025649FEBC7&scan=1>> [cit. 17. 3. 2018];

ZAO, UKS Opava, inv. č. 60, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=78CACE97C3C011E7A823A08CFDEC583E&scan=1>> [cit. 13. 1. 2018];

ZAO, HÚ OK, inv. č. 1513, 2407, 2463, 2481, 2482, 2493, 2495, 2506, 2514, 2515, 2516, 2517, 2521, 2522 (regist);

SOA Opava, AM Opava, inv. č. 42, sign. XIV/13, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F8D3A51471D5442087B3EF2A19E083C8&scan=1>> [9. 5. 2018];

SOA Karviná, AM Č. Těšín, inv. č. 44, sign. J. D. 84, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=9A558627574E483F88514C72027BFF6B&scan=1>> [cit. 23. 5. 2018];

SOA Karviná, AM Č. Těšín, inv. č. 45, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=CA32458D0A0E4D6E8B33CB83EC7185E1&scan=1>> [12. 1. 2018];

SOA Prostějov, AMP, inv. č. 48, sign. Mc 6, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=288C45332DAC4517B7E5321465671C33&scan=1>> [cit. 4. 3. 2018];

SOA Praha, RAV Mnichovo Hradiště, sign. 29, 41, 43, 120, 121 (regist);

OeStA, HHStA, LA, ÖA, Schlesien, Karton 1, 2, 3;

OeStA, HHStA, RK, Zeremonialakten 28b, dostupný po jednotlivých dokumentech z: <www.e-archiv.li/D46538>, <www.e-archiv.li/D46523>, <www.e-archiv.li/D46524>, <www.e-archiv.li/D46525>, <www.e-archiv.li/D46526>, <www.e-archiv.li/D46527>, <www.e-archiv.li/D46528>, <www.e-archiv.li/D46529>, <www.e-archiv.li/D46559>, <www.e-archiv.li/D46533>, <www.e-archiv.li/D46527>, <e-archiv.li/D46368> [cit. 6. 1. 2018];

OeStA, HHStA, RK, Kleinere Reichsstände 327, dostupný po jednotlivých dokumentech z: <e-archiv.li/D47390>, <www.e-archiv.li/D46348>, <www.e-archiv.li/D46362>, <www.e-archiv.li/D4635> [cit. 6. 1. 2018];

OeStA, HHStA, RHR, Judicialia, Den. Rec. 265/1, dostupný z: <www.e-archiv.li/D45405> [cit. 6. 1. 2018];

OeStA, HHStA, RHR, Judicialia, Den. Rec. 564/5, dostupný z: <www.e-archiv.li/D45429> [cit. 6. 1. 2018];

OeStA, HHStA, RHR, Judicialia, Den. Rec. 262/2, dostupný z: <www.e-archiv.li/D45397> [cit. 6. 1. 2018];

OeStA, HHStA, AUR, sign. 1555 IX 25, dostupný z: <http://monasterium.net/mom/AT-HHStA/AUR/AUR_1555_IX_25/charter> [cit. 24. 3. 2018];

OeStA, HHStA, RHR, Gratialia et Feudalia, Reichslehensakten Deutscher Expedition 100;

OeStA, HHStA, OLMA, Testamentsabschriften 53, sign. 53-19;

OeStA, HHStA, HA, OMaA, 644–68 (regist);

OeStA, FHK, Urkunden (1170-1894), sign. 1598 IX 29, 1601 X 16, 1602 VII 12;

HAL, FA, Sitz und Stimme 38, unfol., dostupný po jednotlivých dokumentech z: <www.e-archiv.li/D48777>, <www.e-archiv.li/D48782>, <www.e-archiv.li/D48776>, <www.e-archiv.li/D48794>, <www.e-archiv.li/D48797>, <www.e-archiv.li/D48774>, <www.e-archiv.li/D48775>, <www.e-archiv.li/D48778>, <www.e-archiv.li/D48795>, <www.e-archiv.li/D48780>, <www.e-archiv.li/D48781>, <www.e-archiv.li/D48803>, <www.e-archiv.li/D48803>, <www.e-archiv.li/D48779> [cit. 6. 1. 2018];

HAL, FA, Sitz und Stimme 39, dostupný po jednotlivých dokumentech z: <www.e-archiv.li/D48805>, <www.e-archiv.li/D48806>, <www.e-archiv.li/D48805>, <www.e-archiv.li/D48806> [cit. 6. 1. 2018];

HAL, FA, Sitz und Stimme 40, unfol., dostupný po jednotlivých dokumentech z: <www.e-archiv.li/D48810>, <www.e-archiv.li/D48811> [cit. 6. 1. 2018];

HAL, FA, Sitz und Stimme 41, dostupný po jednotlivých dokumentech z: <www.e-archiv.li/D48850>, <www.e-archiv.li/D48851>, <www.e-archiv.li/D48855>, <www.e-archiv.li/D48856>, <www.e-archiv.li/D48857>, <www.e-archiv.li/D48865>, <www.e-archiv.li/D48866>, <www.e-archiv.li/D48823>, <www.e-archiv.li/D48828>, <www.e-archiv.li/D48828>, <www.e-archiv.li/D48828>

[archiv.li/D48825](http://www.e-archiv.li/D48825)>, <www.e-archiv.li/D48826>, <www.e-archiv.li/D48827>, <www.e-archiv.li/D48837>, <www.e-archiv.li/D48831>, <www.e-archiv.li/D48824>, <www.e-archiv.li/D48829>, <www.e-archiv.li/D48838>, <www.e-archiv.li/D48827>, <www.e-archiv.li/D48833>, <www.e-archiv.li/D48836>, <www.e-archiv.li/D48843>, <www.e-archiv.li/D48846>, <www.e-archiv.li/D48847>, <www.e-archiv.li/D48849> [cit. 6. 1. 2018];

HAL, FA, Sitz und Stimme 43, dostupný po jednotlivých dokumentech z: <www.e-archiv.li/D48888>, <www.e-archiv.li/D48886> [cit. 6. 1. 2018];

HALW U 1699, dostupný z: www.e-archiv.li/D42222 [cit. 6. 1. 2018];

DOZA Wien, Urkunden, 1621 VII 17b, dostupný z: <monasterium.net/mom/AT-DOZA/Urkunden/1621_VII_17b/charter> [cit. 7. 2. 2018];

NoeLA, HA Seefeld-HardeggerUrk, sign. Hardegger Urk 0554, dostupný z: <http://monasterium.net/mom/AT-NOeLA/HA_Seefeld-HardeggerUrk/Hardegger_Urk_0554/charter?q=Hardegger_Urk_0554> [cit. 31. 3. 2018];

AV Bautzen, Urkunden, sign. 2589, dostupný z: <monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/2589/charter> [cit. 7. 5. 2018];

APWr, Ks. Brzeskie (Rep. 2/I), sign. 274;

APWr, Ks. Brzeskie (Rep. 2/I), sign. 275;

APWr, Ks. Brzeskie (Rep. 2/I), sign. 360;

APWr, Ks. Brzeskie (Rep. 2/I), sign. 447;

APWr, Ks. Legnickie (Rep. 7/I), sign. 485;

APWr, Ks. Nyskie (Rep. 9/I) sign. 683;

APWr, Archiv. Fürstenthum Jägerndorf (Rep. 26), sign. 5 (I 1h), mikrofilm: T. 79162;

APWr, Zbiór rękopisów archiwalnych (Rep. 135), sign. E 74;

APWr, Ks. Oleśnickie (Rep. 10/I, 132c), sign. 164;

APWr, Ks. Oleśnickie (Rep. 10/I, 132c), sign. 665;

GBI. 1893, Nr. 15, s. 19–20; dostupný z: <www.e-archiv.li/D46033> [cit. 16. 2. 2018];

JBL 1978, s. 133 an., dostupný z: <www.e-archiv.li/D42783> [cit. 16. 2. 2018];

SL-HA, U 1608.12.20. dostupný z: <www.e-archiv.li/D44717> [cit. 15. 5. 2018];

GStA PK, I. HA, Rep. 90 A, sign. 01.03.02 Standeserhöhungen, sign. 2011 (regist);

GStA PK, XVII. HA, Rep. 6 f, sign. 966/9 (regist);

GStAPK, VII. HA, Urkunden, A.07.02.07 Crossen, sign. 15, 20, 27, 47 (regist);

GSPK, Abt. Merseburg, Rep. 46, sign. 44 (regist).

Staré tisky do roku 1800

BUCKISCH, G. F., *Observationes Historico-Politicae in Instrumentum Pacis Osnabrug-Westphalicum, Statum Imperii Ecclesiasticum. Maxima ex parte repraesentatns*, Franckfurt – Leipzig, 1722.

Copia Kayserlicher Aachts-Erklärung / wider Pfaltzgraf Friderich Churfuersten. Wie auch Wider Hanns-Georgen den Eltern / Marggrafen zu Brandenburg; Christian Fuersten zu Anhalt; und Georg-Friderichen Grafen zu Hohenloe, dostupný z: <<https://books.google.cz/books?id=XE5bAAAACAAJ&hl=cs&pg=PA1#v=onepage&q&f=false>> [cit. 3. 5. 2018];

Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii, dostupný z: <<https://bildsuche.digitale-sammlungen.de/index.html?c=viewer&bandnummer=bsb00079145&pimage=00321&einzelsegment=&v=2p&l=en>> [cit. 15. 3. 2018];

DEWERDECK, G., *Silesia numismatica*, Jauer, 1711, dostupný z: <www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10685188-2> [cit. 16. 5. 2018].

Dominicus Arumaeus (1579–1637), *Commentarius Juridico-historico-politicus de comitiis Romano-Germanici imperii*, Jenae, 1660, s. 223, dostupný z: <<http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10813220-8>> [cit. 16. 5. 2018].

FÜLDNER, J. J., *Compendium pandectarum*, 2, 1727;

LUCAE, F., *Schlesiens curiose Denkwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien: welche in Sieben Haupt-Theilen vorstellet Alle Fürstenthümer und Herrschafften mit ihren Ober-Regenten, Landes-Fürsten, Hofhaltungen, Stamm-Registern, Verwandtschafften, Herren- und Adelichen Geschlechtern, Tituln, Wappen. Sowol auch Deren Verfassungen, Regierungs-Arten, Staats- und Justiz-Wesen, Reichthümer, Regalien, Kriegs- und Friedens-Händel*, 2, Franckfurt am Mayn, 1689, dostupný z: <<http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10000257-3>> [cit. 23. 5. 2018];

LÜNIG, J. J. v., *Europäische Staats-Consilia oder curieuse Bedencken, welche von Grossen Herren, Hohen Collegiis, Vornehmen Ministren und Beruehmten Maennern, in Religions-Staats- Kriegs- und andern wichtigen Sachen, Die sowohl gantz Europam, als auch vornemlich das Heil. Roem. Reich Teutscher Nation concerniren, und zur Illustration der neuen geist- und weltlichen Historie, ingleichen des Juris Publici, ohnentbehrlich sind, Seit dem Anfange des 16. Seculi nach beschehener Reformation der Kirche, bis auf dieses 1715. Jahr abgefasset worden*, 2, 1715, dostupný z: <<https://books.google.cz/books?id=GT9MAAAAACAAJ&hl=cs&pg=PP15#v=onepage&q&f=false>> [cit. 23. 5. 2018].

LÜNIG, J. J. v., *Teutsches Reichs-Archiv pars specialis continuatio II, Fotsetzung III*, Leipzig, 1712.

MEIERN, J. G. von, *Acta Pacis Westphalicae Publica. Oder Westphälische Friedens-Handlungen und Geschichte*. 3. Worinnen enthalten, was vom Monath April, biß zu Ende des

Jahrs 1646. zwischen Ihro Römisch-Kayserlichen Majestät, dann den Beyden Cronen Franckreich und Schweden, ingleichen des Heiligen Römischen Reichs ChurFürsten, Fürsten und Ständen, zu Oßnabrück und Münster gehandelt worden, s. 56, dostupný z: <<http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:384-uba000259-7>> [cit. 12. 12. 2017];

OSCHMAN, A., APW, Die kaiserlichen Korrespondenzen 5 (1646–1647), s. 127–130, dostupný z: <<https://apw.digitale-sammlungen.de/Band/APW%20II%20A%205/Dokument/72>> [cit. 13. 12. 2017];

PAPROCKÝ Z HLOHOL, B., Zrcadlo slavného Markrabství moravského (Zrcadlo Slavného Margkrabství Moravského: W kteremz geden každý Staw, dáwnost, wzáctnost, y powinnost swau vhleda: Krátce sebrané a vydané, roku 1593 Skrze Bartholomege Paprockého z Glogol a Paprocké Woly), Olomouc, 1593, dostupný z: <http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ169048003> [cit. 24. 3. 2018];

SCHICKFUS, J., New Vermehrte Schlesische Chronica unnd Landes Beschreibung, darinnen Weyland Joach. Curaeus der artzney D. Einen Grundtgeleget. Itzo Biß an das 1619 Jahr / sadich dero Oesterreichischen Wienerischen Linien Regierung gantz enaet. Mit sehr vielen Rothwendiger Sachen vermehret unnd gebessert. Auch in Vier unterschiedlich Bücher abgetheylet. III, Leipzig 1625, s. 503–510, dostupný z: <<http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10934516-0>> [cit. 22. 4. 2018];

SCHÖNLEBEN, J. L., Genealogia illustrissimae familiae principum, comitum, et baronum ab Auersperg. Honori celsissimi principis, ac domini domini Ferdinandi, ducis Silesiae in Munsterberg, et Franckhenstein, S.R.I. Principis ab Aursperg, Comitibus Principibus in Tengen & Mitterburg, Comitibus in Wels & Gottschee, Domini in Schön & Seifenberg, Supremi Haereditarij Mareschalli & Supremi Haereditarij Camerarij Ducatus Carnioliae & Vindorum Marcae, &c., Labaci, 1681;

SINAPIUS, J., Olsnographia oder Eigentliche Beschreibung des Oelsnischen Fürstenthums In Nieder-Schlesien welche in zwey Haupt-Theilen so wohl insgemein Dessen Rahmen, Situation, Regenten, Religions-Zustand, Leipzig – Franckfurt, 1707, v digitalizované podobě dostupná z: <<http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/9588/edition/18287/content?ref=desc>> [cit. 23. 5. 2018];

SINAPIUS, J., Schlesischer Curiositäten Erste Vorstellung, Darinnen die ansehnlichen Geschlechter Des Schlesischen Adels, Mit Erzehlung Des Ursprungs, der Wappen, Genealogien, der qualificirtesten Cavaliere, der Stamm-Haeuser und Gueter beschrieben, und dabey viele, bißhero ermangelte Nachrichten von Edlen Rittern und loeblichen Vor-Eltern, aus alten brieflichen Urkunden und bewaehrten MSCtis zum Vorschein gebracht werden, Leipzig, 1720, s. 901, dostupný z: <https://archive.org/stream/bub_gb_mq9BAAAACAAJ_2/bub_gb_mq9BAAAACAAJ_2> [cit. 2. 5. 2018];

SPIES, J. J. (hrsg.), Der brandenburgischen historischen Münzbelustigungen, vierter Theil, in welchem viele, meist sehr seltene und unbekante sowol aeltere als neuere Schaustuekke Dukaten, Thaler, auch andere Muenzen, von verschiedenem Metal, welche die

brandenburgische Geschichte erlaeutern, sauber in kupfer gestochen, genau beschrieben und mit historischen und kritischen Anmerkungen begleitet werden, Ansbach, 1771;

Theatrum Europaeum, XII, Theatri Europaei Continuati Zwoelffter Theil Das ist: Aermalige Außfuehrliche Fortsetzung Denck und Merckwuerdigster Geschichten Welche, ihrer gewoehnlichen Eintheilung nach, an verschiedenen Orten durch Europa, Wie auch in denen uebrigen Welt-Theilen, vom Jahr 1679. an biß 1687. sich begeben und zugetragen; Insgesamt auß der Sachen, ud dero warhafften umbstaendlichen Berlauff, vermittelt von hohen Orten gesuchten, und Communicirten Actis und Urkunden zusammen gezogen, Frankfurt am Mayn, 1691;

WALTHER, A. B., Silesia Diplomatica Oder Verzeichniß derer gedruckten Schlesischen Diplomatum, Privilegiorum, Landes-Gesetze, Statuten, Paebstlichen Bullen, Ober-Amtlichen Patenten, Gerichtlichen Bescheide, Beschluesse, Gutachten, Rechtlichen Ausfuehrungen, Beschweruesse, Vergleiche, Friedens-Schluesse, und andrer zur Schlesischen Historie und Rechtsgelehrsamkeit gehoerigen Uhrkunden und Nachrichten, 1, Breslau, 1741, dostupný z: <<https://books.google.cz/books?id=YyBLAAAACAAJ&hl=cs&pg=PA1#v=onepage&q&f=false>> [23. 5. 2018].

WEINGARTEN, J. J. v., Codex Ferdinando – Leopoldino – Josephino – Carolinus, 1720, s. 390–391, dostupný z: <<http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10487996-1>> [16. 5. 2018];

ZEDLER, J. H., Grosses vollständiges Universal Lexicon Aller Wissenschaftten und Künste, Welche bißhero durch menschlichen Verstand und Witz erfunden und verbessert worden, Darinnen so wohl die Geographisch-Politische Beschreibung des Erd-Creyses, nach allen Monarchien, Käyserthümern, Königreichen, Fürstenthümern, Republicquen, freyen Herrschafften, Ländern, Städten, See-Häfen, Vestungen, Schlössern, Flecken, Aemtern, Klöstern, Gebürgen, Pässen, Wäldern, Meeren, Seen, Inseln, Flüssen und Canälen; samt der natürlichen Abhandlung von dem Reich der Natur, nach allen himmlischen, lufftigen, feurigen, wässerigen und irrdischen Cörpern, und allen hierinnen befindlichen Gestirnen, Planeten, Thieren, Pflantzen, Metallen, Mineralien, Saltzen und Steinen etc. Als auch eine ausführliche Historisch-Genealogische Nachricht von den Durchlauchten und berühmtesten Geschlechtern in der Welt, Dem Leben und Thaten der Käyser, Könige, Churfürsten und Fürsten, grosser Helden, Staats-Minister, Kriegs-Obersten zu Wasser und zu Lande, den vornehmsten geist- und weltlichen Ritter-Orden etc. Ingleichen von allen Staats- Kriegs- Rechts- Policy und Haußhaltungs-Geschäftten des Adelichen und bürgerlichen Standes, der Kauffmannschafft, Handthierungen, Künste und Gewerbe, ihren Innungen, Zünfften und Gebräuchen, Schiffahrten, Jagden, Fischereyen, Berg- Wein- Acker-Bau und Viehzucht etc. Wie nicht weniger die völlige Vorstellung aller in den Kirchen-Geschichten berühmten Alt-Väter, Propheten, Apostel, Pábste, Cardinäle, Bischöffe, Prälaten und Gottes-Gelehrten, wie auch Concilien, Synoden, Orden, Wallfahrten, Verfolgungen der Kirchen, Märtyrer, Heiligen, Sectirer und Ketzer aller Zeiten und Länder, Endlich auch ein vollkommener Inbegriff der allergelehrtesten Männer, berühmter Universitäten Academien, Societäten und der von ihnen gemachten Entdeckungen, ferner der Mythologie, Alterthümer, Müntz-Wissenschaft, Philosophie, Mathematic, Theologie, Jurisprudenz und Medicin, wie auch aller freyen und

mechanischen Künste, samt der Erklärung aller darinnen vorkommenden Kunst-Wörter u. s. f. enthalten ist. Nebst einer Vorrede, von der Einrichtung dieses mühsamen und grossen Wercks Joh. Pet. von Ludewig, Jcti.Königl. Preußischen geheimden und Magdeburg. Regierungs- und Consistorial-Raths, Cantzlers bey der Vniversität, und der Juristen-Facultät Praesidis Ordinarii, Erb- und Gerichts-Herrn auf Bendorff, Pretz und Gatterstädt, Halle – Leipzig, 1732–, dostupný z: <<https://www.zedler-lexikon.de/>> [cit. 23. 5. 2018].

Edice pramenů

BRETSCHNEIDER, C. G. (hrsg.), Corpus Reformatorum, 2, Halle, 1835, dostupný z: <<https://books.google.cz/books?id=bRARAAAAIAAJ&hl=cs&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>> [cit. 16. 4. 2018];

DIETRICH, R. (hrsg.), Die Politischen Testamente der Hohenzollern, = Veröffentlichungen aus dem Archiven Preußischer Kulturbesitz, 20, Köln – Wien, 1986;

DVORSKÝ, F. (ed.), Dodavky k listinám pánův Jana a Vojtěcha z Pernšteina, in: AČ 20, Praha, 1902, s. 536–540;

Týž, Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitálu, in: AČ 7, Praha, 1887, s. 1–200;

Týž, Dopisy pánův Jana a Vojtěcha z Pernštejna z let 1509–1548, in: AČ 20, Praha, 1902, s. 1–276;

Týž, Dopisy Zdeňka Lva z Rožmitála z let 1530–1532, AČ 11, Praha, 1892, s. 1–120;

Týž, Dopisy Zdeňka Lva z Rožmitála z roku 1526, AČ 9, Praha, 1889, s. 1–120;

EMLER, J. (ed.), Listiny archivu někdy olešnického nyní ve státním archivu Vratislavském chované a Čech a Moravy se týkající, in: AČ 15, s. 172–285;

GRÜNHAGEN, C. – MARKGRAF, H. (hrsg.), Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter, 1, = Publicationen aus den K. Preussischen Staatsarchiven, 7, Leipzig, 1881;

GRÜNHAGEN, C. – MARKGRAF, H. (hrsg.), Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter, 2, = Publicationen aus den K. Preussischen Staatsarchiven, 16, Leipzig, 1883;

HRUBÝ, F. (ed.), Moravské zemské desky z let 1348–1642, Brno, 1931;

KÖPF, U. (hrsg.), Deutsche Geschichte in Quellen und Darstellung, 3, Reformationszeit 1495–1555, Stuttgart, 2001;

KOZÁK, P. (ed.), Červená kniha Opavského knížectví. Edice registra komunikace opavských stavů z let 1614–1618 ve věci jejich sporu s Karlem z Lichtenštejna, Opava, 2015;

KREBS, J. (hrsg.), Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände, 5 (1622–1625), Breslau, 1880;

Týž, Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände, 6 (1626–1627), Breslau, 1885;

Týž, Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände, 7 (1628), Breslau, 1905;

Týž, Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände, 8 (1629), Breslau, 1906;

KUZMÁNY, K. (hrsg.), Urkundenbuch zum österreichisch evangelischen Kirchenrecht: Zunächst zu seinem Lehrbuche des allgemeinen und österreichischen evangelischen Kirchenrechts. Wien, 1855, dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/Kirchenrecht/collection>> [cit. 23. 5. 2018];

LISCH, G. Ch. F. (hrsg.), Joachim Maltzan oder Urkunden-Sammlung zur Geschichte Deutschlands während der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts: Separat-Abdruck der Maltzan'schen Urkunden-Sammlung. Schwerin, 1853, po jednotlivých částech dostupný z: <<http://monasterium.net/mom/UrkundenSammlungDE/collection>> [cit. 13. 2. 2018];

LÜNIG, J. Ch., Corpus iuris feudalis Germanici, Das ist: Sammlung derer Teutschen Lehen-Rechte und Gewohnheiten: Worinnen nicht nur die allgemeinen Reichs-Lehen-Rechte, Sondern auch die denen Teutschen Provintzien hergebrachte Jura Feudalia, in ihrer Ordnung, mehrentheils aus ungedruckten Nachrichten, beygebracht worden; Nebst einer vollständigen Bibliotheca Juris Feudalis, auch Elencho und Register, II, Frankfurt, 1727, dostupný z: <<https://books.google.cz/books?id=atxRAAAAcAAJ&hl=cs&pg=PA1#v=onepage&q&f=false>> [cit. 23. 5. 2018];

MOERNER, T. (hrsg.), Kurbrandenburgs Staatsverträge von 1601 bis 1700, Berlin, 1867, dostupný z: <<https://archive.org/details/kurbrandenburgs01moergoog>> [10. 5. 2018];

PALACKÝ, F. (ed.), Zápisy Knížat Minsterberských w Olešnici od roku 1454 do 1489, in: AČ 1, Praha, 1840, s. 297–319;

PALM, H. (hrsg.), Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände, 3 (1620), Breslau, 1872;

Týž, Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände, 4 (1621), Breslau, 1875;

Týž, Acta publica. Verhandlungen und Korrespondenzen der schlesischen Fürsten und Stände, 1 (1618), Breslau, 1865;

Týž, Acta publica. Verhandlungen und Korrespondenzen der schlesischen Fürsten und Stände, 2 (1619), Breslau, 1869;

RIEDEL, A. F. J. (hrsg.), Codex diplomaticus Brandenburgensis II, svazek 6, Berlin, 1858;

Týž, Codex diplomaticus Brandenburgensis III, 3, Berlin, 1861;

SEHLING, E. (hrsg.), Die evangelischen Kirchenordnungen des XVI. Jahrhunderts: Die Mark Brandenburg, Die Markgrafentümer Oberlausitz und Niederlausitz, Schlesien, Aalen, 1970;

STENZEL, G. A. (hrsg.), Urkunden zur Geschichte des Bistums Breslau im Mittelalter, Breslau, 1845, dostupný z: <www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10005726-3> [cit. 17. 3. 2018];

WATTENBACH, W. – GRÜNHAGEN, C. (hrsg.), Codex Diplomaticus Silesiae, 6, Registrum St. Wenceslai. Urkunden vorzüglich zur Geschichte Oberschlesiens nach einem Copialbuch Herzog Johanns von Oppeln und Ratibor in auszügen mitgetheilt, Breslau, 1865, dostupný z: <<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication?id=11695&tab>> [cit. 29. 1. 2018];

Inventáře k archivním fondům

HAAS, A., Archiv české koruny, Inventář 1158–1935, Archivní správa ministerstva vnitra, Praha, 1961;

KLOS, M., Jezuité v Nise (1263) 1622–1754 a Jesuité ve Vartenberku (1559) 1649–1720, Sdružený inventář, Opava, 1965;

KOZÁK, P., Hejtmanský úřad knížectví Opavsko-Krnovského, Opava. Dodatky /1437/ - 1848 /1964/, 2017, dostupný z: <<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=eb6627ec57a0e4c65bc181c18589ec0e>> [cit. 2. 3. 2018];

Literatura

ACKERMANN, K., „Mancherlei Herrschaft“. Windischeschenbach im Spannungsfeld von Grundherrschaften und Territorialgewalten, in: Kulturland Oberpfalz: Wege in die Zukunft, 1996;

ANTONÍN, R. – ČÁPSKÝ, M. – JANÁK, V. – KOUŘIL, P. – PRIX, D. – JIRÁSEK, Z., Slezsko v dějinách českého státu. Od pravěku do roku 1490, I, Opava, 2012;

APPELT, H. – KUHN, H., Heinrich IV., Herzog von Schlesien-Breslau, in: NDB 8, 1969, s. 394-396;

BAHLCKE, J., Konföderation und Widerstand. Die politischen Beziehungen der böhmischen und mährischen Ständegemeinde vom Bruderzwist bis zum Aufstand gegen Habsburg (1608–1619), in: FHB, 13, 1990, s. 235–288;

Týž., Regionalismus und Staatsintegration im Widerstreit. Die Länder der Böhmisches Krone im ersten Jahrhundert der Habsburgerherrschaft, = Schriften des Bundesintituts für ostdeutsche Kultur und Geschichte, 3, München, 1994;

Týž, Schlesien und die Schlesier, München, 1996;

BAUCH, G., Analekten zur Biographie des Bischofs Johann IV Roth von Breslau, in: Studien zur schlesischen Kirchengeschichte, Breslau, 1907, s. 19–102;

BAUMGART, P., Schlesien im Kalkül König Friedrichs II. von Preussen und die europäische Implikationen der Eroberung des Landes, in: BAUMGART, P.– SCHMILEWSKI, U. (hrsg.), Kontinuität und Wandel. Schlesien zwischen Österreich und Preussen. Ergebnisse eines Symposions in Würzburg vom 29. bis 31. Oktober 1987, = Schlesische Forschungen, 4, Sigmaringen, 1990, s. 3–16;

BENDEL, R., Philipp Ludwig Graf von Sinzendorf(f), in: NDB, 20, Berlin, 2001, s. 374, dostupný z: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd139291083.html#ndbcontent>> [7. 5. 2018];

BENRATH, G. A., Im Zeichen der Aufklärung, in: BENRATH, G. A. – HUTTER-WOLANDT, U. – MEYER, D. – PETRY, L. – WEIGELT, H., Quellenbuch zur Geschichte der evangelischen Kirche in Schlesien, s. 201–250;

BIERMANN, G., Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf, Teschen, 1874, dostupný z: <<https://books.google.it/books?id=vJn3RMfxugC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>> [23. 5. 2018];

Týž, Geschichte des Herzogthums Teschen, Teschen, 1863, dostupný z: <<http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10009091-0>> [cit. 23. 5. 2018];

BOBKOVÁ, L., 7. 4. 1348. Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV., Praha, 2006;

BÖHME, E., Liechtenstein auf der schwäbischen Grafenbank, in: PRESS, V. – WILLOWEIT, D. (hrsg.), Liechtenstein – Fürstliches Haus und staatliche Ordnung. Geschichtliche Grundlagen und moderne Perspektiven, München – Wien, 1987, s. 293–310;

BORAS, Z., Książęta piastowscy Śląska, Katowice, 1974;

BRANDL, V., Kniha Tovačovská, aneb pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Markrabství moravském, Brno, 1868;

BRAUN, E. W., Die Urkunde über die Verleihung des Fürstentums Troppau an Fürst Karl von Liechtenstein im Jahre 1614, Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens 9, 1914, s. 73–77;

BRŇOVJÁK, J., Hrabě – kníže – vévoda. Titulární vzestup Alexandra Josefa Sułkowského, držitele bílského panství, in: SISb 113, 2015, č. 1, 23–46;

CONRADS, N., Deutsche Geschichte im Osten Europas. Schlesien, Berlin, 1994;

Týž, Die schlesische Ständeverfassung im Umbruch – Vom altständischen Herzogtum zur preußischen Provinz, in: BAUMGART, P. (hrsg.), Ständetum und Staatsbildung in Brandenburg-Preussen, = Veröffentlichungen der Historischen Kommission zu Berlin, 55, Berlin – New York, 1983, s. 335–364;

Týž, Schlesien in der Frühmoderne. Zur politischen und geistigen Kultur eines habsburgischen Landes, Köln – Weimar – Wien, 2009;

Týž, Silesiographia oder Landesbeschreibung, in: CONRADS, N. (hrsg.), Deutsche Geschichte im Osten Europas. Schlesien, Berlin, 1994, s. 13–20;

ČÁDA, F., Právní začlenění Slezska do zemí českých, in: Slezsko, český stát a česká kultura, = Slezská knihovna, 1, Opava, 1946;

ČÁPSKÝ, M., Zrození země. Komunikující společenství pozdně středověkého Slezska, Praha, 2013;

- DEMEL, B., Der Deutsche Orden in Schlesien und Mähren in den Jahren 1742–1820, in: Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18. století). Sborník příspěvků z konference uspořádané v Prostějově ve dnech 25.–27. dubna 1995 Muzeem Prostějovska v Prostějově a Rakouským ústavem pro východní a jihovýchodní Evropu, odbočka Brno, Prostějov, 1997, s. 301–345;
- DEVENTER, J., Konfrontation statt Frieden. Die Rekatholisierungspolitik der Habsburger in Schlesien im 17. Jahrhundert, in: GARBER, K. (hrsg.), Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit, 1, = Frühe Neuzeit, 111, Tübingen, 2005, s. 265–283;
- DIVO, J.-P., Die Münzen und Medaillen der Fürsten von Liechtenstein, Triesen, 2000;
- DUDÍK, B., Des Herzogthums Troppau ehemalige Stellung zur Markgrafschaft Mähren, Wien, 1857, dostupné z: <<https://archive.org/details/desherzogthumstr00duduoft>> [cit. 23. 5. 2018];
- DUFFY, Ch., Frederick the Great. A Military Life, = Military and Naval History, 9, London – Melbourne – Henley, 1985;
- DUTKOWSKI, J., Złoto czasów dynastii Jagiellonów, Gdańsk, 2010;
- EICKELS, Ch. van, Rechtliche Grundlagen des Zusammenlebens von Protestanten und Katholiken, in: WÜNSCH, T. (hrsg.), Reformation und Gegenreformation in Oberschlesien, Berlin, 1994, 47–68, zde s. 47;
- Táž, Schlesien im böhmischen Ständestaat. Voraussetzungen und Verlauf der böhmischen Revolution von 1618 in Schlesien, = Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte, 2, Köln – Weimar – Wien, 1994;
- ENGELBERT, K., Das Bistum Breslau im Dreißigjährigen Kriege, 1, in: ASKG 23, 1965, s. 85–148;
- ERMISCH, H., Die Erwerbung des Herzogtums Sagan durch Kurfürst Ernst und Herzog Albrecht 1472–75, in: Neues Archiv für sächsische Geschichte 19, 1898, s. 1–50;
- FALKE, J. v., Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein, 1, Wien, 1868, dostupný z: <<https://books.google.cz/books?id=VKQJAAAAIAAJ&hl=cs&pg=PR7#v=onepage&q&f=false>> [cit. 23. 5. 2018];
- Týž, Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein, 2, Wien, 1877, dostupný z: <https://archive.org/details/bub_gb_3-0JX8Nz-h8C> [cit. 23. 5. 2018];
- Týž, Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein, 3, Wien, 1882.
- Týž, Fürst Anton Florian von Liechtenstein in Spanien 1704–1711, in: Österr. Revue 3, 1865, č. 6, s. 1–79;
- FEINE, H. E., Die Besetzung der Reichsbistümer, Stuttgart, 1921;
- FEIST, M., Die Oelser Lehensübertragung vom Jahre 1648, in: ZVGS 50, 1916, s. 130–150;
- Týž, M., Sylvius Nimrod, Herzog von Oels, in: ZVGS 52, 1918, s. 85–102;
- FELCMAN, O., Majetkové poměry feudální třídy v druhé polovině 17. století, in: AUC, Philosophica et historica 1, = Studia hitorica 14, 1976, s. 195–228;

Týž, Územní državy dynastie Poděbradů, in: FELCMAN, O. – FUKALA, R. a kol., Poděbradové: Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat, Praha, 2008, s. 327–359;

FIALOVÁ, V., Lukrecie Nekšovna z Landeku, první manželka Albrechta z Valdštejna, in: ČČH 40, 1934, s. 125–136, dostupný z: <<https://kramerius.lib.cas.cz/client/index.vm?page=doc#uuid:bcc0225a-45b9-11e1-4758-001143e3f55c>> [cit. 8. 2. 2018];

FLEISCHER, V., Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein als Bauherr und Kunstsammler (1611–1684), Wien, 1910;

FRANZKOWSKI, J., Historia wolnego państwa stanowego, miasta i powiatu Syców, Syców, 1912;

FREITAG, J., Das schlesische Behördenwesen am Ende der österreichischen und zu Beginn der preussischen Zeit. Disertační práce, Radeburg, 1937;

FRIEDENSBURG, F., Schlesiens neuere Münzgeschichte, Breslau, 1899;

FUKALA, R. – KORBELÁŘOVÁ, I. – OLŠOVSKÝ, J. – UHLÍŘ, D. – ŽÁČEK, R. – JIRÁSEK, Z., Slezsko v dějinách českého státu 1490–1763, II, Opava, 2012;

FUKALA, R., Dánský vpád a rozklad opavské stavovské společnosti. Mocensko-konfesijní zápasy a krnovská hohenzollernská knížata v zrcadle slezského dějepisectví, in: Slezský sborník 99, 2001, s. 264–279;

Týž, Hartvík ze Stittenum – hohenzollernský tajný rada a nejvyšší zemský úředník, in: AUPO, Facultas Philosophica, Historica 30, = Sborník prací historických, 18, Olomouc, 2001, s. 85–96;

Týž, Hohenzollernové v evropské politice 16. století. Mezi Ansbachem, Krnovem a Královcem (1523–1603), Praha, 2005;

Týž, Hořký konec knížecí dynastie, in: FELCMAN, O. – FUKALA, R. a kol., Poděbradové, rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat, Praha, 2008, s. 212–237;

Týž, Jan Jiří Krnovský: stavovské povstání a zápas s Habsburky, České Budějovice, 2005;

Týž, Kníže Karel II., vrchní slezský hejtman a přední protestantský politik, in: FELCMAN, O. – FUKALA, R. a kol., Poděbradové: Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat, Praha, 2008, s. 195–211;

Týž, Náboženská politika markraběte Jiřího Braniborsko-Ansbašského v Krnovském knížectví, in: BŮŽEK, V. – KRÁL, P. (edd.), Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku, Opera historica 7, České Budějovice, 1999, s. 535–555;

Týž, Počátky protireformace v Opavě za biskupa Viléma Prusinovského. Acta historica et museologica Universitatis silesianae Opaviensis 6, 2003, s. 191–202;

Týž, Poděbradové mezi reformací, renesancí a humanismem, in: FELCMAN, O. – FUKALA, R. (ed.), Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat. Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska, 6, Praha, 2008, s. 164–172;

- Týž, *Reformace ve Slezsku a na Opavsku*, Opava, 2010;
- Týž, *Slezská reformace*, in: *Slezský sborník* 98, 2000, s. 241–263;
- Týž, *Slezsko v období zesílené nábožensko-politické krize a zlomení protestantského odboje v Opavském knížectví*, in: *SISb* 102, 2004, s. 23–41;
- Týž, *Slezsko v evropské mocenské politice*, in: *HO* 14, 2003, s. 2–19;
- Týž, *Slezsko. Neznámá země Koruny české. Knižecí a stavovské slezsko do roku 1740*, České Budějovice, 2007;
- Týž, *Státoprávní spor o opavské knížectví a stavovství ve Slezsku (1529–1621)*, in: MALÍŘ, J. – VLČEK, R. (edd.), *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek*, 2001, s. 85–92;
- Týž, *Státoprávní spor o Opavsko v letech 1529–1606*, in: *Acta Universitatis Palackianae Olomouensis. Facultas Philosophica, Historica* 29, 2000, s. 69–82;
- Týž, *Státoprávní, správní a územní vývoj Opavska do počátku 16. století*, in: *Husitský Tábor* 13, 2002, s. 203–226;
- Týž, *Stavovská politika na Opavsku v letech 1490–1631*, Opava, 2004;
- Týž, *Zápas o opolsko-ratibořské dědictví a mocenské aspirace slezských knížat na prahu novověku*, in: *SISb* 100, 2002, s. 81–101;
- GARBER, K., *Das Geschlecht der von Schoenaichs*, in: ANDERS, S. – WALTER, A. E. (hrsg.), *Wege in die Moderne. Historiographische, literarische und philosophische Studien aus dem Umkreis der alteuropäischen Arkadien-Utopie*, Berlin, 2012, s. 90–93;
- GŁOGOWSKI, S., *Potomci krále Jiřího z Poděbrad (Genealogie knížat z Minstrberka)*, Ostrava, 1989;
- GOERTZ, H.-J., *Religiöse Bewegungen in der Frühen Neuzeit*, München, 1993;
- GOLL, J., *Válka o země Koruny české (1740–1742)*, I, Praha, 1915;
- GOOCH, G. P., *Frederick the Great. The Ruler, The Writer, The Man*, London – New Yor – Toronto, 1947;
- GOVIL, U. M., *Landbevölkerung und Gegenreformation in den schlesischen Fürstentümern Neisse, Breslau und Brieg*, in: *JSKG*, 76/77, 1997/1998, Sigmaringen, 1998, s. 63–97;
- GRAWERT-MAY, *Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens zu Polen, Böhmen und dem Reich während des Mittelalters (Anfang 10. Jahrhundert bis 1526)*, = *Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte*, 15, Aalen, 1971;
- GROSSMANOVÁ, D., *Ženy a peníze v českých zemích ve středověku a novověku*, in: *Theatrum historiae* 6, 2010, s. 235–247;
- GRÜNHAGEN, C., *Geschichte Schlesiens II. Bis zur Vereinigung mit Preussen (1527 bis 1740)*, Gotha, 1886; dostupný z: <http://zbc.uz.zgora.pl/dlibra/publication/8097/edition/7986/content?ref=desc> [cit. 23. 5. 2018];

- Týž, Schlesien unter Friederich dem Grossen, 1, Breslau, 1890;
- Týž, Schlesien unter Friederich dem Grossen, 2, Breslau, 1892;
- Týž, Schlesien unter Rudolf II. und der Majestätsbrief. 1574–1609, in: ZVGS 20, 1886, s. 54–96;
- GUNDERMAN, I., Markgraf Georg von Brandenburg-Ansbach und die Einführung der Reformation in Oberschlesien, in: WÜNSCH, T. (hrsg.), Reformation und Gegenreformation in Oberschlesien. Die Auswirkungen auf Politik, Kunst und Kultur im ostmitteleuropäischen Kontext, Berlin, 1994, s. 31–45;
- HASSEL, P. (hrsg.), Zeitschrift für preussische Geschichte und Landeskunde, 5, Berlin, 1868, dostupný z: <<http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10014498-1>> [cit. 23. 5. 2018];
- HAUPT, H., Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein 1611–1684. Erbe und Bewahrer in schwerere Zeit, München – Berlin – London – New York, 2007;
- HERZELEIDE – HENNING, E., Bibliographie Friedrich der Grosse 1786–1986, Berlin – New Yourk, 1988;
- HERZIG, A. – RUCHNIEWICZ, M., Geschichte des Glatzer Landes, Hamburg–Wrocław, 2006;
- Týž, Konfession und Heilsgewissheit: Schlesien und die Grafschaft Glatz in der frühen Neuzeit, Bielefeld, 2002;
- Týž, Schlesien und die Grafschaft Glatz im Zeitalter des Konfessionalismus, in: Jahrbuch für schlesische Kirchengeschichte, 75, 1996, s. 1–22;
- HEYNE, J., Urkundlich geschichte der stadt und des fürstenthums Wohlau, Wohlau, 1867, dostupný z: <<https://hdl.handle.net/2027/hvd.hns5s3>> [23. 5. 2018];
- HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J., Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost, Praha, 2005;
- HOFMANN, H. H., Der Staat des Deutschmeisters. Studien zu einer Geschichte des Deutschen Ordens im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation, = Studien zur bayerischen Verfassungs- und Sozialgeschichte, 3, München, 1964;
- HOLÁ, M., Panovník, čeští stavové a Jiří Braniborský, in: BŘEZINA, L. – KONVIČNÁ, J. – ZDICHYNEC, J. (ed.), Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc., Praha, 2006, s. 97–111;
- Týž, Územní politika knížete Jana II. Opolského (1476–1532), in: HG 33, 2005, s. 174–196;
- HORÁK, B. – TRÁVNÍČEK, D., Descriptio civitatum ad septentrionalem plagam Danubii (t. zv. Bavorský geograf), = Rozpravy Československé akademie věd. Řada společenských věd, díl 66/2, Praha, 1956;
- HORN MELTON, J. v., The Nobility in the Bohemian and Austrian Lands, 1620–1780, in: SCOTT, H. M. (ed.), The European Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries, 2: Northern, Central and Eastern Europe, London – New York, s. 110–143;

HUTTER, U., Geschichte der evangelischen Gemeinde zu Neisse, in: Neisse. Das Schlesische Rom. Ausstellungskatalog, 1988, s. 230–232;

HUTTER-WOLAND, Ulrich, Das Zeitalter nach der Reformation, in: BENRATH, G. A. – HUTTER-WOLANDT, U. – MEYER, D. – PETRY, L. – WEIGELT, H., Quellenbuch zur Geschichte der evangelischen Kirche in Schlesien, s. 101–156;

Týž, Die Reformierten in Schlesien, in: JÄHNIG, B. – SPIELER, S. (hrsg.), Kirchen und Bekenntnisgruppen im Osten des Deutschen Reiches, Bonn, 1991, s. 131–147;

IDZIKOWSKI, F., *Geschichte der Stadt Oppeln*, Oppeln, 1863;

IRGANG, W., Eine Leichenpredigt als Quelle zur Biographie von Johann Caspar von Ampringen (1619–1684), Hochmeister des Deutschen Ordens und Oberlandeshauptmann von Schlesien, in: WEBER, M. – RABE, C. (Hrsg.), Silesiographia. Stand und Perspektiven der historischen Schlesienforschung. Festschrift für Norbert Conrads zum 60. Geburtstag, Würzburg, 1998, s. 525–543;

JÄGER, F., G., Beiträge zur Geschichte des Münzwesens in Württemberg, Stuttgart, 1840;

JANÁČEK, J., Valdštejn a jeho doba, Praha, 2003;

JASIŃSKI, K., Powiązania genealogiczne Piastów (Malżeństwa Piastowskie), in: Piastowie w dziejach Polski: zbiór artykułów z okazji trzechsetnej rocznicy wygaśnięcia dynastii Piastów, 1975, s. 136–158, dostupný z: <www.wbc.poznan.pl/dlibra/plain-content?id=205146> [23. 5. 2018];

Týž, Rodowód Piastów Śląskich. Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziebiccy, glogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy, Kraków, 2007;

JEDIN, H., Die Krone Böhmen und die Breslauer Bischofswahlen 1468–1732, in: Kirche des Glaubens, Kirche der Geschichte. Ausgewählte Aufsätze und Vorträge, 1, Freiburg–Basel–Wien, 1966, s. 413–453 (v prvním vydání také: JEDIN, H., Die Krone Böhmen und die Breslauer Bischofswahlen 1468–1732, in: ASKG, 4, 1939, s. 165–208.);

JEŽ, R., „Velcí“ těšínské Piastovci. Politické kariéry Kazimíra II. a Václava III. Adama (1524–1579), in: JEŽ, R. – PINDUR, D. (ed.), Těšínsko v proměnách staletí. Sborník přednášek z let 2008–2009 k dějinám těšínského Slezska, Český Těšín, 2010, s. 57–70;

Týž, Dvojí konverze v rodině posledních těšínských Piastovců. K motivacím změny konfese knížete Václava III. Adama (1524–1579) a Adama Václava (1574–1617), in: Studia comeniana et historica: časopis Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě pro komeniologii, historii 16., 17. a 18. století a regionální dějepis moravsko-slovenského pomezí, 39, 2009, s. 95–112;

Týž, Jan z Pernštejna ve sporu o Opolsko-Ratibořsko ve 30. a 40. letech 16. století, in: Východočeský sborník historický, Pardubice, 2007, 69–85;

Týž, Těšínské Piastovci a jejich vztahy s Pernštejnou v 16. století (s edicí korespondence z let 1554–1581). Diplomová práce, Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2007;

JUNGNITZ, J., Die Bischofswahl des Bonaventura Hahn, in: ZVGS 34, 1900, s. 253–288;

Týž, Martin von Gerstmann: ein Zeit- und Lebensbild aus der schlesischen Kirchengeschichte des 16. Jahrhunderts, Breslau, 1898;

JUŘÍK, P., Lobkowiczové. Popel jsem a popel budu, Praha, 2017;

KALÁBOVÁ, L. – KONEČNÝ, M. (ed.) Pretium Laborum Non Vile. Rytíři řádu Zlatého rouna na Moravě / Knights of the Order of the Golden Fleece in Moravia. Katalog výstavy mapující historii udílení řádu Zlatého rouna včetně portrétů jeho nositelů, Brno, 2009;

KAMIENSKI, A., Sprawa sukcesji Hohenzollernów Brandenburskich na Górnym Śląsku w epoce wczesnonowożytnej (do 1740 roku), in: Czasy nowożytne, 22, 2009, s. 63–78;

KAPRAS, J., O státoprávních poměrech Opavska, in: Věstník Matice opavské 16, 1908, s. 35–49;

Týž, O státoprávních poměrech Opavska, in: Věstník Matice opavské 17, 1909, s. 17–54;

Týž, Opavské právní dějiny doby knížecí, Opava, 1918, dostupné z: <<http://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:5047bcd1-5025-11e7-bf1d-001b63bd97ba>> [cit. 23. 5. 2018];

KARGER, V., Beiträge zur Geschichte des Teschner Münzwesens unter Herzogin Elisabeth Lucretia, Fürstin von Liechtenstein, in: Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens, 9 (1914), s. 77–91;

KASÍK, S. – MAŠEK, P. – MŽYKOVÁ, M., Lobkowiczové, dějiny a genealogie rodu, České Budějovice, 2002;

KILIÁN, J., Zápas o německou expedici v české dvorské kanceláři (1611–1616), in: BOBKOVÁ, L. – KONVIČNÁ, J. (ed.), Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obvatel v 14. – 16. století, = Korunní země v dějinách českého státu II, Praha, 2005, s. 289–306;

KLEIN, T., Die Erhebungen in den weltlichen Reichfürstenstand 1550–1806, in: Blätter für deutsche Landesgeschichte 122, 1986, s. 137–192;

KLUETING, H., Die politisch-administrative Integration Preussisch-Schlesiens unter Friedrich II., in: BAUMGART, P.– SCHMILEWSKI, U. (hrsg.), Kontinuität und Wandel. Schlesien zwischen Österreich und Preussen. Ergebnisse eines Symposiums in Würzburg vom 29. bis 31. Oktober 1987, = Schlesische Forschungen, 4, Sigmaringen, 1990, s. 41–62;

KNESCHKE, E. H. (hrsg.), Neues allgemeines deutsches Adels-Lexicon, 8, Leipzig, 1868, s. 274–275, v digitalizované podobě dostupný z: <<https://books.google.de/books?id=GNkEAAAIAAJ&hl=cs&pg=PA275#v=onepage&q=275&f=false>> [cit. 23. 5. 2018];

KNOZ, T., Liechtensteinové, Morava a Valtice v 1. polovině 17. století (základní obrysy problematiky), in: KORDIOVSKÝ, E. (ed.), Město Valtice, Břeclav, 2001, s. 301–315, dostupné z: <https://www.npu.cz/ups/kromeriz/pdf-soubory/Lichtenstejnove/clanek%20c.%201_LIECHTEN_CZ_Li%20komise.pdf> [cit. 23. 5. 2018];

Týž, Lichtenštejn, Ditrichštejn, Valdštejn – tři cesty k úspěchu (KNOZ, T., Liechtenstein, Dietrichstein, Wallenstein – drei Wege zum Erfolg, in: VAŘEKA, M. – ZÁŘICKÝ, A. (ed.), Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Geschichte der Länder der Böhmische Krone, Ostrava – Vaduz, 2013, s. 119–146), dostupné z: <https://www.npu.cz/ups/kromeriz/pdf-soubory/Lichtenstejnove/clanek%20c.%201_LIECHTEN_CZ_Li%20komise.pdf> [cit. 10. 1. 2018];

Týž, Pobělohorské konfiskace: moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty, = Knihnice Matice moravské, 39, Brno, 2006;

KÖHLER, J., Revision eines Bischofbildes? Erzherzog Karl von Österreich, Bischof von Breslau (1608–1624) und Brixen (1613–1624), als Exponent der habsburgischen Hausmachtspolitik, in: ASKG 32, 1974, s. 103–126;

KOLLMANN, J. Valdštejn a evropská politika 1625–1630. Historie 1. generalátu, Praha, 1998;

KONRAD, P., Die Einführung der Reformation in Breslau und Schlesien. Ein Rückblick nach 400 Jahren, = Darstellungen und Quellen zur Schlesischen Geschichte 24, Breslau, 1917; dostupné z: <<http://obc.opole.pl/dlibra/docmetadata?id=798&from=publication>> [cit. 23. 5. 2018];

KONVIČNÁ, J., Opavsko – Morava nebo Slezsko? Několik poznámek k politicko-správnímu vývoji Opavska do konce husitských válek, in: BOBKOVÁ, L. (ed.), Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku: sborník příspěvků přednesených na kolokviu pořádaném dne 4. června 2002 na FF UK, = Korunní země v dějinách českého státu, I, Praha, 2003, s. 59–76;

KORBELÁŘOVÁ, I., K územně správnímu členění Slezska před rokem 1740, in: SISb 100, č. 3, 2002, s. 161–180;

KOVÁCS, E., Österreichische Kirchenpolitik in Schlesien 1707 bis 1790 (Aus Wiener Sicht), in: BAUMGART, P.– SCHMILEWSKI, U. (hrsg.), Kontinuität und Wandel. Schlesien zwischen Österreich und Preussen. Ergebnisse eines Symposions in Würzburg vom 29. bis 31. Oktober 1987, = Schlesische Forschungen, 4, Sigmaringen, 1990, s. 239–256;

KOZÁK, P., „Archiv“ Lehnicko-Břežských knížat. Písemnosti z rukopisu Sign. A 43 uloženého v pražském Národním archivu, in: Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka LXVI, 2011, s. 79–109;

Týž, Związki książąt śląskich z dynastii Piastów, Podiebradów i Przemyślidów z dworami Jagiellonów na przełomie XV i XVI wieku, in: MROZOWICZ, W., Czeska historia Śląska. Ze szczególnym uwzględnieniem Oleśnicy i Księstwa Oleśnickiego, Wrocław – Oleśnica, 2017, s. 207–220, dostupný z: <www.academia.edu/35712554/Związki_książąt_śląskich_z_dynastii_Piastów_Podiebradów_i_Przemyślidów_z_dworami_Jagiellonów_na_przełomie_XV_i_XVI_wieku> [cit. 17. 5. 2018];

KROLL, F.- L. (hrsg.), Die Herrscher Sachsens. Markgrafen, Kurfürsten, Könige 1089–1918, München, 2007;

- KULAK, T. – MROZOWICZ, W., Syców i okolice od czasów najdawniejszych po współczesność, Wrocław – Syców, 2000;
- KUNISCH, J., Friedrich der Grosse. Der König und seine Zeit, München, 2004;
- KURTS, F. G. G. (hrsg.), Denkwürdigkeiten aus der Geschichte der Stadt u. Standesherrschaft Wartenberg, Wartenberg, 1846; dostupné z: <<http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10013459-9>> [cit. 23. 5. 2018];
- KUZIO-PODRUCKI, A., Das Haus Schaffgotsch. Das wechselvolle Schicksal einer schlesischen Adelsdynastie, Tarnowskie Góry, 2009;
- KWAK, J., Zarys dziejów politycznych księstwa opolsko-raciborskiego, in: BORÁK, M. (ed.), Slezsko v dějinách českého státu. Sborník příspěvků z vědecké konference, pořádané pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě, Šenov u Ostravy, 1998, s. 138–144;
- LAMBRECHT, K., Hexenverfolgung und Zaubereiprozesse in den schlesischen Territorien, Köln – Weimar – Wien, 1995;
- LEPAŘ, J., O berních opavských v druhé polovici 16. století obyčejných a o postavení Opavska k Slezsku se naskytujícím, in: Památky archeologické 4, 1861, 2, s. 15–21;
- LORENZ, S. – MERTENS, D. – PRESS, V. (hrsg.), Das Haus Württemberg. Ein biographisches Lexikon, Stuttgart – Berlin – Köln, 1997;
- ŁOWMIAŃSKI, H., O identyfikacji nazw Geografa bawarskiego, Studia Źródloznawcze, III, 1958, s. 1–22;
- LÜCK, H. – PUHLE, M. – RANFT, A. (hrsg.), Grundlagen für ein neues Europa: das Magdeburger und Lübecker Recht in Spätmittelalter und Früher Neuzeit, Köln – Weimar – Wien, 2009;
- MACHEJ, A., Adama Waclawa księcia cieszyńskiego, zmiana wyznania w 1610 roku i okoliczności tego wydarzenia, in: Pamiętnik cieszyński 13, 1998, s. 5–12;
- MACHILEK, F., Reformation und Gegenreformation in Schlesien unter besonderer Berücksichtigung Oberschlesiens. Eine Einführung, in: WÜNSCH, T. (hrsg.), Reformation und Gegenreformation in Oberschlesien: die Auswirkungen auf Politik, Kunst und Kultur im Ostmitteleuropäischen Kontext, Berlin, 1994, s. 9–29;
- MALECZYŃSKA, E., Z problematyki genezy reformacji na Śląsku, in: Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity, 10, řada historická C–8, 1961, s. 134–139;
- MAŃKO-MATYSIAK, A., Caspar Schwenckfelds Beitrag zum geistlichen Gesang, in: GARBER, K. (hrsg.), Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit, I, Tübingen, 2005, s. 243–264;
- MARKGRAF, H., Die Gewalttat auf dem Neisser Landtage von 1497, in: ZGS 22, 1888, s. 296–30;

- MAŤA, P., Bohemia, Silesia and the Empire: Negotiating Princely Dignity on the Eastern Periphery, in: EVANS, R. J. W. – WILSON, P. H. (ed.), *The Holy Roman Empire, 1495–1806. A European Perspective*, Leiden – Boston, 2012, s. 143–166;
- Týž, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, = *Edice Česká historie* 12, Praha, 2004;
- MATĚJEK, F., *Morava za třicetileté války*, Praha, 1992;
- MATWIJOWSKI, K., *Ludzie Kościoła Katolickiego na ziemi śląskiej*, Wrocław, 1994;
- MECENSEFFY, G., *Im Dienste dreier Habsburger. Leben und Wirken des Fürsten Johann Weikhard Auersperg (1615–1677)*, in: *Archiv für österreichische Geschichte* 114, 1938, s. 295–509;
- MENZEL, J. J. (hrsg.), *Geschichte Schlesiens*, 3, *Preussisch-Schlesien 1740–1945, Österreichisch-Schlesien 1740–1918/45*, Stuttgart, 1999;
- MEYER, A., *Albrecht von Wallenstein (Waldstein) Herzog von Friedland und seine Münzen*, b. m., 1886. NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, E., *Das Münzwesen Albrechts von Wallenstein*, Graz, 1969;
- MICHEJDA, K., *Dzieje kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim*, Cieszyn, 1909, dostupný z: <<http://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:e227baec-41c4-45ed-ad28-990c46a55bc2>> [cit. 23. 5. 2018];
- MISSONG, A., *Die Münzen des Fürstenhauses Liechtenstein*, in: *Numismatische Zeitschrift* 14 (1882) Vaduz, 1983, s. 109-190;
- MIŠAGA, V., *Dánský vpád do Slezska a na Moravu v letech 1626–1627. Diplomová práce*, Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2007;
- MÜLLER, M., *Der Glogauer Erbfolgestreit (1476–1482) zwischen den Markgrafen von Brandenburg, Herzog Johann II. von Sagan und Matthias Corvinus, König von Ungarn und Böhmen*, in: *SISb* 108, 2010, s. 22–59;
- MÜLLER, R. A. v., *Der Fürstenhof in der frühen Neuzeit*, München, 1995;
- NEUBAUEROVÁ, M. – POLÁCH, D., *Zpráva o nevíře. O historii čarodějnických procesů Slezska a severozápadní Moravy*, Šumperk, 2010;
- NOVOTNÝ, L., *Boj o zemská zřízení na Opavsku a Krnovsku v 70. letech 17. století, příspěvek z konference Slezsko v proměnách času konané 6. září 2011 v Olomouci*, dostupný z: <https://www.vkol.cz/data/soubory/hf/konference-slezsko-v-promenach-casu/konference_slezsko_novotny.pdf> [cit. 24. 3. 2018];
- NOWAKOWSKI, D., *Grundherrschaft und Sozialstrukturen im mittelalterlichen Schlesien. Adlige Eigenwirtschaft im Herzogtum Glogau am Beispiel der Karriere der Ritterfamilie von Rechenberg*, in: PAROŇ, A. – ROSSIGNOL, S. – SZMONIEWSKI, B. – VERCAMER, G. (ed.), *Potestas et communitas. Interdisciplinäre beitrage zu wessen und darstellung von Herrschaftsverhältnissen im mittelalter ostlich der Elbe*, Wrocław – Warszawa, 2010, s. 227–244;

- OBERHAMMER, E., Viel ansehnliche Stuck und Güeter. Die Entwicklung des fürstlichen Herrschaftbesitzes, in: OBERHAMMER, E. (hrsg.), *Der ganze Welt ein Lob und Spiegel. Das Fürstenhaus Liechtenstein in der frühen Neuzeit*, Wien – München, 1990, s. 33–45;
- OLŠOVSKÝ, Jaromír, *Barokní sochařství v Rakouském Slezsku (1650–1800)*. Dizertační práce, Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2006;
- ORZECZOWSKI, K., *Ogólnośląskie zgromadzenia stanowe*, Warszawa – Wrocław, 1979;
- OSCHMANN, A., *Der Nürnberger Exekutionstag 1649–1650. Das Ende des Dreißigjährigen Krieges in Deutschland*, Münster, 1991;
- PÁNEK, J., *Politický systém předbělohorského českého státu (1526–1620)*, in: FHB, Praha, 1987, s. 41–101;
- PASZKIEWICZ, B., *Pieniądz gornośląski w średniowieczu*, Lublin, 2000;
- PATZELT, H., *Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709–1730*, in: STUPPERICH, R. (hrsg.), *Kirche im Osten: Studien zur osteuropäischen Kirchengeschichte und Kirchenkunde*, 8, Göttingen, 1969, s. 196–212;
- Týž, *Wirkungen des Pietismus in Schlesien*, in: BENRATH, G. A. – HUTTER-WOLANDT, U. – MEYER, D. – PETRY, L. – WEIGELT, H., *Quellenbuch zur Geschichte der evangelischen Kirche in Schlesien*, s. 157–200;
- PINDUR, D., *Těšínsko za vlády piastovského knížete Kazimíra II. (1477–1528)*. *Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy*, 14, 2004, s. 1–93;
- PIOTROWICZ, K., *Tragiczny zgon Mikołaja II. księcia opolskiego*, in: *Studia Historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby, II*, Kraków, 1938, s. 595–610;
- POLIŠENSKÝ, J. – KOLLMANN, J., *Valdštejn. Ani císař, ani král*, Praha, 1995;
- POŠVÁŘ, J., *Politický vývoj ve Slezsku v letech 1471–1526*, Opava, 1960, s. 24–26;
- PÖTSCHKE, D. – LINGELBACH, G. – BERND, F. et al. (hrsg.), *Das Burger Landrecht und sein rechtshistorisches Umfeld. Zur Geschichte der Landrechte und ihrer Symbolik im Mittelalter von Rügen bis Niederösterreich*, Berlin – Wernigerode, 2014;
- PREINFALK, M., *Auerspergi. Po sledeh mogočnega tura*, Ljubljana, 2005;
- PRESS, V., *Das Haus Liechtenstein in der europäischen Geschichte*, in: PRESS, V. – WILLOWEIT, D., *Liechtenstein – Fürstliches Haus und staatliche Ordnung. Geschichtliche Grundlagen und moderne Perspektiven*, Vaduz, 1988, s. 15–85;
- PRIEBATSCH, F., *Der Glogauer Erbfolgestreit*, in: ZGS 33, 1899, s. 67–106;
- PTAK, M., *Ordynacja ziemska wolnego państwa sycowskiego*, *Acta Universitatis Wratislaviensis* 823, *Prawo* 137, 1986, s. 99–118;
- Týž, *Sądy wolnego państwa sycowskiego ze szczególnym uwzględnieniem szlacheckich (1489–1742)*, *Acta Universitatis Wratislaviensis* 583, *Prawo* 103, 1982, s. 75–97;

- PUSTEJOVSKY, O., Schlesiens Übergang an die böhmische Krone: Machtpolitik Böhmens im Zeichen von Herrschaft und Frieden, = Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands, 13, Köln, 1975;
- RACHFAHL, F., Die Organisation der Gesamtstaatsverwaltung Schlesiens vor dem dreißigjährigen Kriege, = Staats- und sozialwissenschaftliche Forschungen, 13, Leipzig, 1894, dostupný z: <<https://archive.org/details/dieorganisation00rachgoog>> [cit. 23. 5. 2018];
- ROPELL, R., Das Verhalten Schlesiens zur Zeit der böhmischen Unruhen. März bis Juli 1618, in: ZVGS 1, 1855, s. 1–32;
- RYMAR, E., Primogenitura zasadą regulującą następstwo w pryncypat w ustawie sukcesyjnej Bolesława Krzywoustego, in: Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka XLVIII, 1993, s. 1–15;
- SAURMA – JELTSCH, H. von, Schlesische Münzen und Medaillen, Breslau, 1883, dostupný z: <<http://kpbk.ukw.edu.pl/dlibra/plain-content?id=81554>> [cit. 17. 2. 2018];
- SCOTT, H. M. (ed.), European Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries, 2: Northern, Central and Eastern Europe, London, 2007;
- SCHIMMELPFENNIG, C. A., Die evangelische Kirche Schlesiens im XVI. Jahrhundert. Ein geschichtlicher Vortrag, Strehlen, 1877;
- SCHÖNWÄLDER, Die Piasten zum Brünge oder Geschichte der Stadt u. des Fürstenthums Brieg, 3, Brieg, 1856;
- SCHRÖTTER, F. von, Brandenburg-Fränkisches Münzwesen. Das Münzwesen der hohenzollernschen Burggrafen von Nürnberg und der Markgrafen von Brandenburg in Franken 1350–1603, II, Halle, 1929;
- SCHÜCK, C. E., Die heimliche Vermählung von Charlotte, Prinzessin in Schlesien (zu Liegnitz, Brieg und Wohlau) mit Herzog Friedrich von Holstein-Sonderburg, ihr Leben und Sterben, in: Schlesische Provinzial-Blätter, Neue Folge 1, 1862, s. 336–343;
- SCHUKRAFT, H., Die Linie Württemberg-Oels, in: UHLAND, R. (hrsg.), 900 Jahre Haus Württemberg. Leben und Leistung für Land und Volk, Stuttgart, 1985, s. 379–396;
- Týž, Die Seitenlinie Weiltingen (1617–1705), in: LORENZ, S. – MERTENS, D. – PRESS, V. (hrsg.), Das Haus Württemberg, 1997, s. 188–200;
- SCHULZ, H., Markgraf Johann Georg von Brandenburg, in: ZVGS 32, 1898, s. 177–214;
- SKŘIVÁNEK, F. – TOVAČOVSKÝ, J., Vratislavští biskupové v dějinách Slezska: se zvláštním zřetelem na jejich životopisy a heraldiku, Praha, 2004;
- SNOPEK, F., Olomoucký kníže biskup Karel z Lichtenštejna a ctihodný sluha boží Marek d'Aviano, in: ČKD, 1917, č. 7–8, s. 749–755, dostupný z: <<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=6215>> [cit. 20. 2. 2018];
- SOFFNER, J., Die Altranstädtsche Convention (1707) und die Kaiser Josephinische Pfarrfundation für Schlesien (1710), Breslau, 1897;
- SPRATEK, D., Právní poměry v evangelické církvi na Těšínsku v letech 1709–1781 a jejich vliv na uspořádání toleranční církve v Rakousku, 1, in: Revue církevního práva – Church Law

Rewiew, 2002, č. 1, s. 17–50, dostupný z: <<http://spcp.prf.cuni.cz/21-29/21-cele.pdf>> [cit. 10. 5. 2018];

SPURNÝ, F. (a kol.), Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, II, Severní Morava, Praha, 1983;

Týž, Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, VI, Východní Čechy, Praha, 1989;

STARÝ, M., Frýdlantské vévodství a jeho státoprávní postavení v rámci České koruny, dostupné

z: <www.academia.edu/15722419/STARÝ_Marek_Frýdlantské_vévodství_a_jeho_státoprávní_postavení_v_rámci_České_koruny> [cit. 23. 5. 2018];

STELLER, G., Wenzel Eusebius v. Lobkowitz und die Kirchenvisitacion im Fürstentum Sagan vom Jahre 1670. Beiträge z. Geschichte d. Saganer Gegenreformation, Breslau, 1937;

STELLNER, F., Sedmiletá válka v Evropě, Praha, 2000;

STLOUKAL, K., Karel z Lichtenštejna a jeho účast na vládě Rudolfa II. (1596–1607), in: ČČH 18,

1912, s. 21–37, 153–169, 389–434, dostupný

z: <<https://kramerius.lib.cas.cz/client/index.vm?page=doc#uuid:abf5e252-45b9-11e1-1121-001143e3f55c>> [cit. 12. 3. 2018];

STRNAD, A. A., Wahl und Informativproceß Erzherzog Leopold Wilhelms von Österreich, Fürstbischof von Bresslau (1655–1662), in: ASKG 26, 1968;

SZABO, F. A. J., The Seven Years War in Europe 1756–1763, Harlow, 2008;

SZCZEGÓŁA, H., Koniec panowania piastowskiego nad Środkową Odrą, Poznań, 1968;

ŠIGUT, F., Spiknutí proti smlouvě libeňské a Mikuláš Sarkander, in: SISb 67, 1969, s. 242–258;

ŠINDELÁŘ, B., Slezská otázka na mírovém kongresu vestfálském 1643–1648, in: SPFFBU, řada C 10, 1961, s. 266–295;

ŠMERDA, M., Kněžna Alžběta Lukrécie a protireformace na Těšínsku (1625–1653), in: Těšínsko 47, č. 4, 2004, s. 1–10;

ŠTĚPÁN, V., Die polnischen Dominikaner in Troppau und Oberschlesien als Förderer der Gegenreformation, in: WÜNSCH, T. (hrsg.), Reformation und Gegenreformation in Oberschlesien: die Auswirkungen auf Politik, Kunst und Kultur im ostmitteleuropäischen Kontext, s. 99–114;

ŠŮLA, J., Poděbradské mincovnictví, in: FELCMAN, O. – FUKALA, R. a kol., Poděbradové: Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat, Praha, 2008, s. 444–458;

THIEME, H., Die friderizianische Justizreform und Schlesien, in: BAUMGART, P. – SCHMILEWSKI, U. (hrsg.), Kontinuität und Wandel. Schlesien zwischen Österreich und Preußen, = Schlesische Forschungen 4, Sigmaringen, 1990, s. 203–218;

- TIKOVSKÝ, O., Snahy šlechty českého severovýchodu o zmírnění následků pobělohorských konfiskací, in: *Theatrum historiae* 8, Pardubice, 2011, s. 43–61; dostupný z: http://dspace.upce.cz/bitstream/handle/10195/58434/TikovskyO_SnahySlechty_2011.pdf?sequence=1 [cit. 10. 2. 2018];
- TROSKA, F., Die Bewerbung des Markgrafen Johann Albrecht von Brandenburg um d. Breslauer Bischofssitz i. J. 1520, *ZVGS* 29, 1895, s. 1-34;
- VAŘEKA, M., Panství minstrberských knížat na Moravě na přelomu 16. a 17. století, in: FELCMAN, O. – FUKALA, R. a kol., *Poděbradové: Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha, 2008, s. 360–370;
- VELSEN, D. von, *Die Gegenreformation in den Fürstentümern Liegnitz-Brieg-Wohlau. Ihre Vorgeschichte und ihre staatsrechtlichen Grundlagen*, Leipzig, 1931;
- VOJTÍŠEK, V., Vývoj královské kanceláře české, in: tentýž, *Výbor rozprav a studií, Studie a prameny, část 5*, Praha, 1953, s. 501–517;
- VOLKERT, W., Neustadt an der Waldnaab und die Fürsten Lobkowitz, in: *Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg*, 100, 1959, s. 175–194;
- VOREL, P., České šlechtické rodové ražby 16.–17. století, katalog k výstavě 25. 7.—24. 10. 2012;
- VYBÍRAL, Z., Opava a země Koruny české v době krize habsburské monarchie 1608/9, in: BORÁK, M. (ed.), *Slezsko v dějinách českého státu. Sborník příspěvků z vědecké konference pořádané pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě*, Opava, 1999, s. 175–180;
- VÝTISK, S., Obsazování zemských úřadů na Opavsku v posledních letech vlády Rudolfa II., in: *Studia historica brunensia* 59, 2012, č. 1–2, s. 31–77;
- WEBER, M., *Das Verhältnis Schlesiens zum Alten Reich in der Frühen Neuzeit, = Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte*, 1, Köln – Weimar – Wien, s. 1992;
- Týž, *Die Schlesischen Polizei- und Landesordnungen der Frühen Neuzeit, = Neue forschungen zur schlesischen Geschichte*, 5, Köln – Weimar – Wien, 1996;
- WECZERKA, *Handbuch der historischen Stätten – Schlesien*, Stuttgart, 2003;
- WEIGEL, J. A. V., *Geographische, naturhistorische und technologische Beschreibung des souverainen herzogthums Schlesien*, 6, Berlin, 1802;
- Týž, *Geographische, naturhistorische und technologische Beschreibung des souverainen herzogthums Schlesien*, 3, Berlin, 1801;
- WEIGELT, H., Anfänge und Verlauf der Reformation, in: BENRATH, G. A. – HUTTER-WOLANDT, U. – MEYER, D. – PETRY, L. – WEIGELT, H., *Quellenbuch zur Geschichte der evangelischen Kirche in Schlesien*, s. 1–56;
- Týž, *Spiritualistische Tradition im Protestantismus. Das Schwenckfeldertum in Schlesien*, Berlin–New York, 1973;
- WELTZEL, A., *Geschichte der Stadt Ratibor, Ratibor*, 1861;

WIENAND, A., Der Johanniter-Orden, der Malteser Orden: D. ritterl. Orden d. hl. Johannes vom Spital zu Jerusalem: seine Aufgaben, seine Geschichte, Köln, 1977;

WINKELBAUER, T., „Das Fürstentum Liechtenstein“ in Südmähren, in: OH 6, 1996, s. 309–334;

Týž, Fürst und Fürstendiener. Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters, Wien – München, 1999;

Týž, Karrieristen oder fromme Männer? Adelige Konvertiten in den böhmischen und österreichischen Ländern um 1600, in: CHOCHOLÁČ, B. – JAN, L.–KNOZ, T. (edd.), Nový Mars Moravicus, Brno, 1999, s. 431–452;

Týž, Lichtenštejnové jako „Šlechta neznající hranice“. Náčrt majetkového vývoje pánů a knížat lichtenštejnských v Dolních Rakousích a na Moravě v rámci politických dějin, in: KOMLOSY, A. – BŮŽEK, V. – SVÁTEK, F., Kultura na hranici – Jižní Čechy, Jižní Morava, Waldviertel, Weinviertel, Wien, 1995, s. 215–222;

Týž, T., Repräsentationsstreben, Hofstaat und Hofzeremoniell der Herren bzw. Fürsten von Liechtenstein in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts, in: OH 3, 1993, s. 179–198;

WOJTUCKA, J., Vratislav, slezská perla v České koruně. Příspěvek k dějinám a významu Vratislavi na přelomu 15. a 16. století, in: BŘEZINA, L.–KONVIČNÁ, J. – ZDICHYNEC, J. (ed.), Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc., Praha, 2006, s. 79–96;

WOLF, A., Fürst Wenzel Lobkowitz, erster geheimer Rath Kaiser Leopold's I. 1609–1677. Sein Leben und Wirken, Wien, 1869;

ZUKAL, J., Bouře proti biskupu Vilemu Prusinovskému v Opavě v r. 1569, in: Věstník Matice Opavské, 6, 1896, s. 1–12, dostupný z: <<http://www.digitalniknihovna.cz/knav/view/uuid:ba38d283-563f-11e1-2397-001143e3f55c?page=uuid:ba38d286-563f-11e1-2397-001143e3f55c>> [cit. 3. 5. 2018];

Týž, Slezské konfiskace 1620–1630. K pokutování provinilé šlechty v Opavsku, Krnovsku a Osoblažsku po bitvě bělohorské a vpádu Mansfeldově, Praha, 1916;

ŽÁČEK, R., Dějiny Slezska v datech, Praha, 2003;

ŽUPANIČ, J. – STELLNER, F. – FIALA, M., Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české, Praha, 2001;

ŽUPANIČ, J., Dědici Poděbradů – württemberské vévodové ve Slezsku, in: HO 14, 2003, s. 194–204;

Týž, Lichtenštejnský rod v Rakousko-Uhersku. K otázce suverénního postavení dynastie, in: Časopis matice moravské 131, 2012, supplementum 3, s. 63–71, dostupný z: https://www.academia.edu/11104683/ŽUPANIČ_Jan_Lichtenštejnský_rod_v_Rakousko-Uhersku_K_otázce_suverénního_postavení_dynastie Časopis matice moravské roč. CXX XI 2012 supplementum 3 ISSN 0323-052X ISBN 978-80-86488-95-0 p. 63-71 [cit. 10. 2. 2018];

ŽUPANIČ, J., Vznik Lichtenštejnského knížectví, in: ČNM 179, 2010, s. 3–12.

Slovníková (biografická) hesla:

BLASCHKE, K., Ernst, in: NDB, 4, Berlin, 1959, s. 620, dostupný z: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00016320/image_634> [cit. 15. 3. 2018];

BRÜCK, A. P., Friedrich, Landgraf von Hessen-Darmstadt, in: NDB, 5, Berlin, 1961, s. 504, dostupný z: <<http://daten.digital-sammlungen.de/0001/bsb00016321/images/index.html?seite=520>> [21. 4. 2018];

Týž, Franz Ludwig, Pfalzgraf von Neuburg, in: NDB 5, 1961, s. 369, dostupný z: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz52971.html#ndbcontent>> [23. 5. 2018];

CSÁKY, M., Lobkowitz, Franz Joseph Maximilian Fürst, in: NDB 14, Berlin, 1985, s. 734, dostupný z: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00016332/image_748> [cit. 30. 4. 2018];

ELTESTER, L. von, Franz Ludwig, in: ADB 7, 1877, s. 307, dostupný z: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz52971.html>> [cit. 23. 5. 2018];

GRÜNHAGEN, C., Berge, Joachim vom, in: ADB, 2, Leipzig, 1875, s. 365, dostupný z: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz3842.html>> [cit. 23. 5. 2018];

Týž, Liesch von Hornau, Johann Balthasar, in: ADB, 18, Leipzig, 1883, s. 636, dostupný z: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz51339.html>> [cit. 23. 5. 2018];

Haupt, H., Liechtenstein, Johann Adam Fürst von und zu, in: NDB 14, 1985, s. 517, dostupný z: <<https://www.deutsche-biographie.de/pnd119053977.html#ndbcontent>> [cit. 19. 5. 2018];

HÜTTL, L., Leopold Wilhelm, Erzherzog von Österreich, in: NDB 14, 1985, s. 296–298, dostupný z: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd118727664.html>> [cit. 23. 5. 2018];

JUŘÍK, P., Sedlničtí z Choltic, in: Encyklopedie šlechtických rodů, Praha, 2014, s. 248–250.

Týž, Bruntálští z Vrbna, in: Encyklopedie šlechtických rodů, Praha, 2014, s. 160–163.

Týž, P., Švihovští z Rýzmburka, in: Encyklopedie šlechtických rodů, Praha, 2014, s. 268–271.

KLEIN, T., Georg Wilhelm, Kurfürst von Brandenburg, in: NDB 6, Berlin, 1964, s. 203–204; dostupný z: <<http://daten.digital-sammlungen.de/0001/bsb00016322/images/index.html?seite=217>> [cit. 5. 3. 2018];

KÖHLER, J., Jerin, Andreas v., in: NDB, 10, Berlin, 1974, s. 413–414, dostupný z: <www.deutsche-biographie.de/gnd119443481.html#ndbcontent> [cit. 6. 4. 2018].

KREBS, C., Georg Rudolf, Herzog von Liegnitz, in: ADB, 8, Leipzig, 1878, s. 693–696, dostupný z: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz20411.html#adbcontent>> [cit. 23. 5. 2018];

Týž, Johann Christian, Herzog von Brieg, in: ADB, 14, Leipzig, 1881, s. 189–200, dostupný z: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz37422.html>> [cit. 23. 5. 2018];

- Týž, Schaffgotsch, Hans Ulrich Freiherr von, in: ADB, 30, Leipzig, 1890, s. 541–545, dostupný z: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz77924.html>> [cit. 23. 5. 2018];
- KRETSCHMAR, G., Heß, Johann, in: NDB 9, Berlin, 1972, s. 7–8, dostupný z: <http://daten.digitale-sammlungen.de/bsb00016326/image_21> [cit. 30. 4. 2018];
- LAMPE, K. H., Ampringen, Johann Caspar von, in: NDB 1, Berlin, 1953, s. 259–260, dostupný z: <<http://daten.digitale-sammlungen.de/0001/bsb00016233/images/index.html?seite=277>> [cit. 22. 4. 2018].
- OBERHAMMER, E., Liechtenstein, Anton Florian Fürst von, in: NDB 14, 1985, s. 517, dostupný z: <www.deutsche-biographie.de/pnd12429300X.html#ndbcontent> [cit. 17. 5. 2018].
- Palm, H., Dohna, Karl Hannibal Burggraf von, in: ADB, 5, 1877, s. 309, dostupný z: <<https://www.deutsche-biographie.de/pnd135698189.html#adbcontent>> [cit. 11. 5. 2018].
- PETRY, L., Friedrich II., in: NDB, 5, Berlin, 1961, s. 514, dostupný z: <<http://daten.digitale-sammlungen.de/0001/bsb00016321/images/index.html?seite=530>> [cit. 22. 4. 2018].
- Týž, Georg II. der Schwarze, in: NDB, 6, Berlin, 1964, s. 209, dostupný z: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz35692.html>> [2. 5. 2018].
- Týž, Georg Rudolf, Herzog von Liegnitz, in: NDB, 6, Berlin, 1964, s. 218–219, dostupný z: <http://daten.digitale-sammlungen.de/bsb00016322/image_232> [cit. 2. 5. 2018];
- PROKOP, K. R., Henryk XI, in: SZCUR, S. – OŽÓG, K. (hrsg.), Piastowie. Leksykon biograficzny, Kraków, 1999, s. 517–522.
- Týž, Jan Chrystian, in: SZCUR, S. – OŽÓG, K. (hrsg.), Piastowie. Leksykon biograficzny, Kraków, 1999, s. 536–540;
- Týž, Jan Jerzy, in: SZCUR, S. – OŽÓG, K. (hrsg.), Piastowie. Leksykon biograficzny, Kraków, 1999, s. 530.
- Týž, Joachim Fryderyk, in: SZCUR, S. – OŽÓG, K. (hrsg.), Piastowie. Leksykon biograficzny, Kraków, 1999, s. 528–529;
- PROKOP, K. R., Karolina, in: SZCUR, S. – OŽÓG, K. (hrsg.), Piastowie. Leksykon biograficzny, Kraków, 1999, s. 567–569;
- RIECKENBERG, H., J., „Bolko II.“, in: NDB, 2, 1995, s. 431, dostupný z: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz49067.html>> [cit. 23. 5. 2018];
- RÖSSLER, H., Albrecht der Beherzte, in: NDB, 1, Berlin, 1953, s. 174–175, dostupný z: <http://daten.digitale-sammlungen.de/bsb00016233/image_192> [cit. 15. 3. 2018];
- SCHIMMELPFENNIG, A., Karl I., Herzog von Münsterberg-Oels, in: ADB, 15, Leipzig, 1882 s. 358–360, dostupný z: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz39938.html>> [cit. 23. 5. 2018];
- Týž, Moibanus, Ambrosius, in: ADB, 22, Leipzig, 1885, s. 81, dostupné z: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz64245.html>> [23. 5. 2018];

SCHMIDT, H., Lobkowitz, Wenzel Eusebius Fürst, in: NDB, 14, Berlin, 1985, s. 732, dostupný z: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd115846433.html#ndbcontent>> [7. 5. 2018];

SCHMILEWSKI, U., Schaffgotsch, in: NDB, 22, Berlin, 2005, s. 536–538, dostupný z: <http://daten.digital-e-sammlungen.de/bsb00016410/image_551> [cit. 7. 5. 2018];

STÄLIN, P., Karl Eugen, reg. Herzog von Württemberg, in: ADB 15, 1882, s. 376–393, dostupné z: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz57330.html#adbcontent>> [cit. 23. 5. 2018];

STIBOR, J., Bruntálští z Vrbna, in: Biografický slovník Slezska a severní Moravy, 10, Ostrava, 1998, s. 44–45;

STOLBERG-WERNIGERODE, O. zu, Henckel v. Donnersmarck, in: NDB, 8, Berlin, 1969, s. 517–518, dostupný z: <http://daten.digital-e-sammlungen.de/bsb00016409/image_534> [cit. 9. 2. 2018];

SUTTER, B., Karl, Erzherzog von Österreich, in: NDB, 11, Berlin, 1977, s. 241–242, dostupný z: <<http://daten.digital-e-sammlungen.de/0001/bsb00016328/images/index.html?seite=255>> [cit. 6. 5. 2018];

URNER, H., Krautwald, Valentin, in: NDB 12, 1979, s. 724–725, dostupný z: <<http://www.deutsche-biographie.de/pnd119020270.html>> [cit. 29. 4. 2018];

VOGELANG, T., Anna, in: NDB, 1, 1953, s. 299, dostupný z: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz52684.html>> [cit. 23. 5. 2018];

WARTENBERG, G., Moritz, in: NDB, 18, Berlin, 1997, s. 141–143, dostupný z: <<http://daten.digital-e-sammlungen.de/0001/bsb00016336/images/index.html?seite=157>> [cit. 15. 3. 2018];

ŽUPANIČ, J., Kauffer ze Sturmwehru, heslo v digitální encyklopedii: Nová šlechta v českých zemích a podunajské monarchii, dostupný z: <www.novanobilitas.eu/rod/kauffer-ze-sturmwehru> [cit. 5. 3. 2018];

Další internetové zdroje:

Acta Pacis Westphalicae: <<https://apw.digital-e-sammlungen.de/>> [cit. 25. 5. 2018];

Bula *In eminenti apostolatus specula* (1738): <<http://www.papalencyclicals.net/Clem12/c12inemengl.htm>> [cit. 5. 5. 2018];

Digitální archiv zemského archivu v Opavě: <<http://digi.archives.cz/da/>> [cit. 23. 5. 2018];

Majestát Rudolfa II. na náboženské svobody z 9. července 1609 publikován v digitální knihovně České sněmy PSP ČR, dostupný z: <<http://www.snemovna.cz/eknih/snemy/majestat.htm>> [cit. 10. 5. 2018];

Mollova mapová sbírka: <<http://www.mapy.mzk.cz/>> [23. 5. 2018];

Monasterium: <<http://monasterium.net/mom/fonds>> [23. 5. 2018];

Münzkabinett Online Catalogue, dostupný z: <<http://ikmk.smb.museum/>> [cit. 17. 2. 2018];

Platforma pro publikování pramenů k dějinám Lichtenštejnska: <<http://www.e-archiv.li/>> [23. 5. 2018];

Pontificium Collegium Germanicum Hungaricum, dostupný z: <<http://www.cgu.it/about/our-story/>> [23. 5. 2018];

Posloupnost biskupů a arcibiskupů olomoucké diecéze <<http://www.ado.cz/system/files/Posloupnost-biskupu-a-arcibiskupu-olomoucke-arcidieceze.pdf>> [cit. 3. 5. 2018];

Přehled biskupů v katolické hierarchii: <<http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bschsch.html>> [cit. 7. 5. 2018];

Seznam opatů cisterciáckého kláštera v Jindřichově dostupný z: <<http://www.zisterzienserlexikon.de/wiki/Heinrichau/Äbteliste>> [cit. 29. 4. 2018];

Zedlerův univerzální lexikon: <www.zedler-lexikon.de/> [cit. 23. 5. 2018];

SEZNAM ZKRATEK

AČ – Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích.

AČK – Archiv České koruny

AM – Archiv města

APW – Acta Pacis Westphalicae

APWr – Archiwum Państwowe we Wrocławiu

AS – Slezský stavovský archiv

ASKG – Archiv für schlesische Kirchengeschichte

AUPO – Acta Universitatis Palackianae Olomouensis

AUW – Acta Universitatis Wratislaviensis

AV Bautzen – Archivverbund Stadtarchiv - Staatsfilialarchiv Bautzen

AV Bautzen – Archivverbund Stadtarchiv/Staatsfilialarchiv Bautzen

CDS – Codex Diplomaticus Silesiae

CGL – České gubernium - guberniální listiny

ČDKM – České oddělení dvorské komory, Vídeň

DOZA – Deutschordenszentralarchiv

FHB – Folia Historica Bohemica

FHK – Finanz- und Hofkammerarchiv

GStA PK – Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz

HAL – Hausarchiv Liechtenstein

HG – Historická geografie

HHStA – Haus-, Hof- und Staatsarchiv

HO – Historický obzor

HÚ OK – Hejtmanský úřad knížectví Opavsko-Krnovského

IPO – Instrumentum Pacis Osnabrugensis

JSKG – Jahrbuch für schlesische Kirchengeschichte

Ks – Księstwo (knížectví)

LA – Länderabteilungen

LUBS – Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter

NA – Národní archiv

NDB – Neue Deutsche Biographie
NoeLA – Niederösterreichisches Landesarchiv
ÖA – Österreichische Akten
OeStA – Österreichisches Staatsarchiv
OLMA –Niederösterreichisches Landmarschallamt
RAUSL – Rodinný archiv a Ústřední správa Lichnovských
RAV – Rodinný archiv Valdštejnů
RHR – Reichshofrat
RK – Reichskanzlei
ŘJ Nisa – Řád jezuitů v Nise
ŘJ Opava – Řád jezuitů v Opavě
SISb – Slezský sborník
SOA – státní okresní archiv
SR – Sbíрка rukopisů
UKS – Urbaniální komise slezská
ZAO – Zemský archiv v Opavě
ZVGS – Zeitschrift des Vereins für Geschichte (und Alterthum) Schlesiens

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Rozdělení slezského území k roku 1252

Obrázek 2: Rozdělení slezského území k roku 1281

Obrázek 3: Ztracená a získaná země v průběhu 15. – 17. století

Obrázek 4: Svobodná stavovská panství před vypuknutím válek o rakouské dědictví.

Obrázek 5: Slezská knížectví a stavovská panství roku 1526

Obrázek 6: Slezská knížectví a stavovská panství k roku 1600

Obrázek 7: Slezská lenní knížectví k roku 1624

Obrázek 8: Slezská lenní knížectví k roku 1655

Obrázek 9: Slezská lenní knížectví k roku 1676

Obrázek 10: Slezská lenní knížectví k roku 1740

Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.

Obrázek 12: Lenní knížectví v rámci pruské části Slezska

Obrázek 13: Územní državy těšínských Piastovců za Kazimíra II.

Obrázek 14: Území Těšínska zmenšené o nižší stavovská panství (70. léta 16. stol.)

Obrázek 15: Državy lehnicko-břežsko-volovských Piastovců v 16. – 17. století

Obrázek 16: Schéma panujících knížat z linie lehnicko-břežsko-volovských Piastovců

Obrázek 17: Slezské državy Poděbradů

Obrázek 18: Slezské državy rodu Hohenzollernů v 16.–17. století

Obrázek 19: Územní zisky novoknížecích rodů v 17. století

Obrázek 20: Odumřelá léna 1532-1675:

Obrázek 21: Slezské zastoupení jezuitského řádu ve druhé polovině 17. století

Obrázek 23: Počet obětí čarodějnických procesů na Jesenicku a Zlatohorsku v letech 1651–1652

Obrázek 24: Kostely milosti

Obrázek 25: Vývoj procentní podílu katolického obyvatelstva na území (budoucího) pruského Slezska

Obrázek 26: Čtyři generace potomků Kazimíra II. s nárokem na těšínský knížecí trůn

Obrázek 27: Valdštejnův 5dukát ražený v Zaháni (1630)

Obrázek 28: 2dukát Karla II. Minsterbersko-Olešnického z mincovny v Olešnici (1614)

Obrázek 29: 5dukát Jana Jiřího Krnovského ražený v letech 1606–1621 s nápisem „Dux carnoviensis“ na reversu

Obrázek 30: 10dukát Jiřího Rudolfa a Jana Kristiána (1617)

Obrázek 31: Měděný fenik březské kněžny Doroty Sibyly Braniborské (1622)

Obrázek 32: 10dukát Alžběty Lukrécie (1650)

Obrázek 33: Medaile Václava Eusebia z Lobkovic

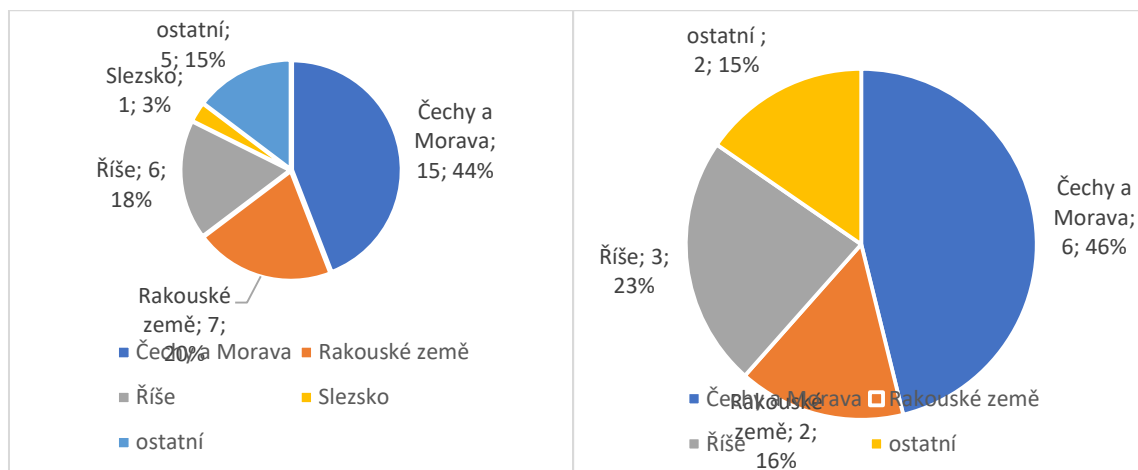
Obrázek 34: Tolar Jana Kašpara z Ampringenu (1673)

Obrázek 35: Nárůst počtu osedlých v moravských državách rodu Lichtenštejnů v letech 1595–1695

Obrázek 36: Sňatky slezských knížat: podíl zemí původu partnerů v 16. – 18. století

Obrázek 37: Sňatky lehnicko-břežsko-volovských Piastovců – podíl zemí původu partnerů v 16. a 17. století

Obrázek 38: Sňatky slezských Poděbradů – podíl zemí původu partnerů v 16. a 17. století

Obrázek 39: Sňatky Lichtenštejnův (vlevo) a Lobkovicův (vpravo): podíl zemí původů partnerů v 17. a 18. století

Obrázek 40: Sňatky Auersperků: podíl zemí původu partnerů v 17. a 18. století

Obrázek 41: Sňatky krnovských Hohenzollernové (vlevo) a olešnických Württemberků (vpravo) – podíl zemí původu partnerů

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Seznam slezských toponym

Příloha 1: Seznam slezských toponym

Český název	Německý název	Polský název
A		
Adolfovice	Adelsdorf	~
Albrechtice / Město Albrechtice	Olbersdorf	Olbrachcice
B		
Benešov viz Horní Benešov		
Bernštat/Běrutov	Bernstadt	Bierutów
Bílsko/Bělsko	Bielitz	Bielsko
Blížčice	Bleischwitz	Bliszczyce
Bobrovice	Bobersberg	Bobrowice
Bohumín	Oderberg	Bogumin
Bohunov	Bogenau	Bogunów
Boleslavec / Boleslav / Bunclav	Bunzlau	Bolesławiec
Bolkovice	Bolkenheim	Bolków
Borek	Großburg/Grossburg/Halt Großburg	Borek Strzeliński
Bruntál	Freudenthal	Bruntal
Břeh	Brieg	Brzeg
Bukovice	Buchelsdorf	~
Bytom	Beuthen (in Oberschlesien)	Bytom
Bytom nad Odrou	Beuthen a. d. Oder	Bytom Odrzański
C		
Cukmantl - viz Zlaté Hory		
~	Carlsruhe (Bad Carlsruhe)	Pokój
Č		
Červená Voda - viz Stará Červená Voda		
Česká Ves	Böhmischdorf	~
D		
Dolní Lutyně / Německá Lutyně	Deutschleuten / Nieder Leuten	Lutynia Dolna
Domašov	Thomasdorf	~
~	Dirschelwitz	Dzierżysławice
E		
Edelštejn	Edelstein	~
~	Etschiedsdorf	~
F		
Falkenberg/Nemodlín	Falkenberg	Niemodlin
Frankenštejn	Frankenstein	Ząbkowice Śląskie
Frejnov	Freyhan	Cieszków
Frydek	Friedeck/Friedek	Frydek
Fryštát	Freystadt	Frysztat
Fryvaldov viz Jeseník		
~	Friedeberg	Mirsk
~	Friedland	Mieroszów
G		
Glucholazy	Ziegenhals	Głucholazy
Goldberk / Zlatá Hora	Goldberg	Złotoryja

Český název	Německý název	Polský název
Grodkov/Grotkov	Grottkau	Grodków
Grünberk viz Zelená Hora		
H		
Hajnov viz Chojnov		
Hiršperk / Hiršberk viz Jelení Hora		
Hlivice	Gleiwitz/Gleibitz	Gliwice
Hlohov	Glogau	Głogów
Hlubčice	Leobschütz	Głubczyce
Hlucholazy	Ziegenhals / Bad Ziegenhals	Głuchołazy / Kozia Szyja / Cygenhal
Holčovice	Hillersdorf	~
Horní Benešov / Benešov	Benisch / Bennisch	Benszów Górny
Horní Heřmanice	Ober-Hermsdorf	Jasienica Górna
Horní Hlohov	Oberglogau	Głogówek
Horní Hoštice	Gostitz	Gościce
Hošťálkovy	Gotschdorf	~
Hoštice	Podiebrad / Mehltheuer	Gościęcice
Hradec	Friedrichsgrätz	Grodziec
Hrobníky	Gröbник / Krebnick	Grobníky
Husinec	Hussinetz / Friedrichstein (N. S.)	Gęsiniec
~	Harpersdorf	Twardocice / Twardowice
~	Herenstadt / Herrnsstadt	Wąsosz
~	Hummel (u Lubinu)	~
CH		
Chojnov / Hajnov	Haynau	Chojnów
Chomýž	Komeise	Chomiąza
J		
Jánský Vrch	Johannesberg / Johannisberg	~
Javor	Jauer	Jawor
Javorník (ve Slezsku)	Jauernig	~
Jelení Hora / Hiršperk / Hiršberk	Hirschberg	Jelenia Góra
Jeseník / Frývaldov	Freiwaldau	Frywałdów
Jindřichov	Heinrichau	Henryków
K		
Kamenec	Kamenz	Kamieniec Zabkowicki
Kamenička	Kamitz	Kamienica
Kamenná Hora / Landshut	Landeshut	Kamienna Góra
Karlovice *	Karlowitz *	~
Karolat	Karolath	Siedlisko
Ketř *	Katscher *	Kietrz *
Klučbork/Klučborek	Kreuzburg	Kluczborck
Konštat	Konstadt	Wołczyn
Kozlí	Cosel / Kosel	Koźle
Kožichov / Frajštát	Freystadt / Freistadt	Koźuchow
Krajka	Kraika / Kreika	Krajków
Krásné Loučky	Schönwiese	Krasne Pole
Krnov	Jägerndorf	Karniów
Krolkvice	Krolkwitz	Królikowice
Krosno nad Odrou	Krossen / Crossen	Krosno Odrzańskie
Křešov / Křesobor	Grüssau	Krzeszów

Český název	Německý název	Polský název
~	Kantersdorf	Kantorowice
L		
Lehnice	Liegnitz	Legnica
Lemberk	Löwenberg in Schlesien	Lwówek Śląski
Linhartovy	Geppersdorf	Lenarcice
Lipová	Lindewiese	~
Lubáň	Lauban	Lubań
Lubin	Lüben	Lubin
Lubinec	Lublinitz	Lubliniec
Lubsko	Sommerfeld	Lubsko
Lešno	Lissa	Leszno
~	Loos	~
~	Lossen	Łosiów
M		
Malé Stěbořice	Steubendorf	Sciborzyce Małe
Malkvice	Malkwitz	Małkowice
Malý / Klein Schnellendorf	Klein Schnellendorf	Przydróże Małe
Melč	Meltsch	~
Město Albrechtice viz Albrechtice		
Meziboř	Medzibohr	Międzybórz
Mikulovice	Niklasdorf	Mikułowice
Milíč	Militsch	Milicz
Minsterberk / Minstrberk	Münsterberg	Ziębice
Molvice	Mollwitz	Małujowice
N		
Namyslav / Namyslov	Namslau	Namysłów
Německá Lutyně viz Dolní Lutyně		
Německý Vartenberk viz Vartenberk		
Nisa	Neisse	Nysa
Nový zámek	Neuschloss	Nowe Grodzisko
O		
Olava	Ohlau	Oława
Olešnice	Oels	Olésnica / Olesznica
Opava	Troppau	Opawa
Opavice	Tropowitz	Opawice
Opolí	Oppeln	Opole
Osoblaha *	Hotzenplotz *	Osobłoga *
Osvětim	Auschwitz	Oświęcim
Otmuchov	Ottmachau / Otmuchau	Otmuchów
~	Ossig	Osiek
P		
Pěkary / Slezské Pěkary / Velké Pěkary	Deutsch Piekar	Piekary / Piekary Śląskie / Piekary Wielkie
Petrovice	Gross Peterwitz	Pietrowice
Písečná / Sandhýbl	Sandhübel	~
Pohořelé / Pohořelec / Pogarela	Pogarell	Pogorzela
Polkovice	Polkowitz	Polkowice
Prudník / Nové Město	Neustadt (in Oberschlesien)	Prudnik
Pština	Pleß / Pless	Pszczyna
~	Parchwitz	Prochowice

Český název	Německý název	Polský název
~	Polnischmachen / Machenau	Machnów
R		
Ráj	Roy / Roj	Raj
Ratiborř	Rattibor	Racibórz
Romnov	Rommenau	Romnov
~	Reichshennersdorf	Przedwojów
Rudy	(Gross) Rauden	Rudy Wielkie
Rybník	Rybnik	Rybnik
Ryčen	Rützen	Ryczeń
Rychbach	Reichenbach	Drzierżoniów
Rychleby / Rejchenštejn / Reichenštejn	Reichenstein	Złoty Stok
Rychvald	Reichwaldau	Rychwałd
S		
Sandhýbl viz Písečná		
Seveř	Sewerien	Siewierz
Skočov	Skotschau	Skoczów
Slatina *	Schlatten *	Slatina *
Slezská Středa	Neumarkt (in Schlesien)	Środa (Śląska)
Stínava	Steinau	Ścínawa
Strumeň	Schwarzwasser	Strumień
Středa viz Slezská Středa		
Střelín	Strehlen	Strzelin
Stříbrná Hora / Silberberk	Silberberg	Srebrna Góra
Studený Zejř	Kaltseifen	~
Sulé Lazce *	Sucholasetz *	Suchie Łazce *
Sulechov / Sulichov	Züllichau	Sulechów
Sulov	Sulau	Sułów
Supíkovice	Saubsdorf	Supikowice
Svídnice	Schweidnitz	Świdnica
Svobodín (Švíbuz)	Schwiebus	Swobodzin
Svrklenec / Svrchlenec	Neudeck	Świerkianiec
~	Stübendorf	Ściborz
Š		
Široký Brod	Breitenfurt / Breitenfurth	~
Šprotava	Sprottau	Szprotawa
T		
Tarnovské Hory	Tarnowitz	Tarnowskie Góry
Těšín	Teschen	Cieszyn
Trachenberk	Trachenberg	Żmigród
Třebnice	Trebnitz	Trzebnica
~	Tabor	Tabor Mały a Tabor Wielki
U		
Újezd	Ujast	Ujazd
Úraz	Auras	Uraz
V		
Vanzov	Wansen	Wiązów

Český název	Německý název	Polský název
Vartenberk / Německý Vartenberk	Wartenberg / Deutsch Wartenberg	Otyń
Vartenberk / Polský Vartenberk / Sýcov	Wartenberg / Gross Wartenberg / Polnisch Wartenberg	Syców
Velké Kunědice	Groß-Kunzendorf	~
Vidnava	Weidenau	~
Vinčák	Wienzig / Winzig	Wińsko
Vladislav	Loslau	Włodzisław
Vlaštovičky *	Wlastowitz *	Własztowiczki *
Volov	Wohlau	Wołów
Vratislav	Breslau	Wrocław
Zaháň	Sagan	Żagań
Zátor	Zator	Zátor
Zelená Hora / Grünberk	Grünberk	Zielona Góra
Zlatá Hora viz Goldberk		
Zlaté Hory / Cukmantl	Zuckmantel	Złote Góry
Ž		
Žopovy	Soppau	Zopowy

moravské enklávy *

Příloha 2: Seznam vrchních zemských hejtmanů v 16. – 18. století

Příloha 3: Seznam vratislavských biskupů v 16. – 18. století

Příloha 4: Nejvyšší představitelé pruské správy provincie Slezsko

Příloha 5: Historické mapy slezska a slezských knížectví

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA 1: SEZNAM SLEZSKÝCH TOPONYM

Český název	Německý název	Polský název
A		
Adolfovice	Adelsdorf	~
Albrechtice / Město Albrechtice	Olbersdorf	Olbrachcice
B		
Benešov viz Horní Benešov		
Bernštat/Běrutov	Bernstadt	Bierutów
Bílsko/Bělsko	Bielitz	Bielsko
Blížčice	Bleischwitz	Bliszczyce
Bobrovice	Bobersberg	Bobrowice
Bohumín	Oderberg	Bogumin
Bohunov	Bogenau	Bogunów
Boleslavec / Boleslav / Buncslav	Bunzlau	Bolesławiec
Bolkovice	Bolkenheim	Bolków
Borek	Großburg/Grossburg/Halt Großburg	Borek Strzeliński
Bruntál	Freudenthal	Bruntal
Břeh	Brieg	Brzeg
Bukovice	Buchelsdorf	~
Bytom	Beuthen (in Oberschlesien)	Bytom
Bytom nad Odrou	Beuthen a. d. Oder	Bytom Odrzański
C		
Cukmantl - viz Zlaté Hory		
~	Carlsruhe (Bad Carlsruhe)	Pokój
Č		
Červená Voda - viz Stará Červená Voda		
Česká Ves	Böhmischdorf	~
D		
Dolní Lutyně / Německá Lutyně	Deutschleuten / Nieder Leuten	Lutynia Dolna
Domašov	Thomasdorf	~
~	Dirschelwitz	Dzierżysławice
E		
Edelštejn	Edelstein	~
~	Etschiedsdorf	~
F		
Falkenberg/Nemodlín	Falkenberg	Niemodlin
Frankenštejn	Frankenstein	Ząbkowice Śląskie
Frejnov	Freyhan	Cieszków
Frydek	Friedeck/Friedek	Frydek
Fryštát	Freystadt	Frysztat
Fryšvaldov viz Jeseník		
~	Friedeberg	Mirsk
~	Friedland	Mioszów
G		
Glucholazy	Ziegenhals	Głucholazy
Goldberk / Zlatá Hora	Goldberg	Złotoryja

Český název	Německý název	Polský název
Grodkov/Grotkov	Grottkau	Grodków
Grünberk viz Zelená Hora		
H		
Hajnov viz Chojnov		
Hiršperk / Hiršberk viz Jelení Hora		
Hlivice	Gleiwitz/Gleibitz	Gliwice
Hlohov	Glogau	Głogów
Hlubčice	Leobschütz	Głubczyce
Hlucholazy	Ziegenhals / Bad Ziegenhals	Głuchołazy / Kozia Szyja / Cygenhal
Holčovice	Hillersdorf	~
Horní Benešov / Benešov	Benisch / Bennisch	Benszów Górny
Horní Heřmanice	Ober-Hermsdorf	Jasienica Górna
Horní Hlohov	Oberglogau	Głogówek
Horní Hoštice	Gostitz	Gościce
Hošťálkovy	Gotschdorf	~
Hoštice	Podiebrad / Mehltheuer	Gościęcice
Hradec	Friedrichsgrätz	Grodziec
Hrobnyky	Gröbник / Krebnick	Grobnyki
Husinec	Hussinetz / Friedrichstein (N. S.)	Gęsiniec
~	Harpersdorf	Twardocice / Twardowice
~	Herenstadt / Herrnstadt	Wąsosz
~	Hummel (u Lubinu)	~
CH		
Chojnov / Hajnov	Haynau	Chojnów
Chomýž	Komeise	Chomiąża
J		
Jánský Vrch	Johannesberg / Johannisberg	~
Javor	Jauer	Jawor
Javorník (ve Slezsku)	Jauernig	~
Jelení Hora / Hiršperk / Hiršberk	Hirschberg	Jelenia Góra
Jeseník / Frývaldov	Freiwaldau	Frywałdów
Jindřichov	Heinrichau	Henryków
K		
Kamenec	Kamenz	Kamieniec Zabkowicki
Kamenička	Kamitz	Kamienica
Kamenná Hora / Landshut	Landeshut	Kamienna Góra
Karlovice *	Karlowitz *	~
Karolat	Karolath	Siedlisko
Ketř *	Katscher *	Kietrz *
Klučbork/Klučborek	Kreuzburg	Kluczborck
Konštat	Konstadt	Wołczyn
Kozlí	Cosel / Kosel	Koźle
Kožichov / Frajštát	Freystadt / Freistadt	Koźuchow
Krajka	Kraika / Kreika	Krajków
Krásné Loučky	Schönwiese	Krasne Pole
Krnov	Jägerndorf	Karniów
Krolkvice	Krolkwitz	Królikowice
Krosno nad Odrou	Krossen / Crossen	Krosno Odrzańskie
Křešov / Křesobor	Grüssau	Krzeszów

Český název	Německý název	Polský název
~	Kantersdorf	Kantorowice
L		
Lehnice	Liegnitz	Legnica
Lemberk	Löwenberg in Schlesien	Lwówek Śląski
Linhartovy	Geppersdorf	Lenarcice
Lipová	Lindewiese	~
Lubáň	Lauban	Lubań
Lubin	Lüben	Lubin
Lubinec	Lublinitz	Lubliniec
Lubsko	Sommerfeld	Lubsko
Lešno	Lissa	Leszno
~	Loos	~
~	Lossen	Łosiów
M		
Malé Stěbořice	Steubendorf	Sciborzyce Małe
Malkvice	Malkwitz	Małkowice
Malý / Klein Schnellendorf	Klein Schnellendorf	Przydróże Małe
Melč	Meltsch	~
Město Albrechtice viz Albrechtice		
Meziboř	Medzibohr	Międzybórz
Mikulovice	Niklasdorf	Mikulowice
Milíč	Militsch	Milicz
Minsterberk / Minstrberk	Münsterberg	Ziębice
Molvice	Mollwitz	Małujowice
N		
Namyslav / Namyslov	Namslau	Namysłów
Německá Lutyně viz Dolní Lutyně		
Německý Vartenberk viz Vartenberk		
Nisa	Neisse	Nysa
Nový zámek	Neuschloss	Nowe Grodzisko
O		
Olava	Ohlau	Oława
Olešnice	Oels	Olésnica / Olesznica
Opava	Troppau	Opawa
Opavice	Tropowitz	Opawice
Opolí	Oppeln	Opole
Osoblaha *	Hotzenplotz *	Osobłoga *
Osvětim	Auschwitz	Oświęcim
Otmuchov	Ottmachau / Otmuchau	Otmuchów
~	Ossig	Osiek
P		
Pěkary / Slezské Pěkary / Velké Pěkary	Deutsch Piekar	Piekary / Piekary Śląskie / Piekary Wielkie
Petrovice	Gross Peterwitz	Pietrowice
Písečná / Sandhýbl	Sandhübel	~
Pohořelé / Pohořelec / Pogarela	Pogarell	Pogorzela
Polkovice	Polkowitz	Polkowice
Prudník / Nové Město	Neustadt (in Oberschlesien)	Prudnik
Pština	Pleß / Pless	Pszczyna
~	Parchwitz	Prochowice

Český název	Německý název	Polský název
~	Polnischmachen / Machenau	Machnów
R		
Ráj	Roy / Roj	Raj
Ratiboř	Rattibor	Racibórz
Romnov	Rommenau	Romnov
~	Reichshennersdorf	Przedwojów
Rudy	(Gross) Rauden	Rudy Wielkie
Rybník	Rybnik	Rybnik
Ryčen	Rützen	Ryczeń
Rychbach	Reichenbach	Drzierżoniów
Rychleby / Rejchenštejn / Reichenštejn	Reichenstein	Złoty Stok
Rychvald	Reichwaldau	Rychwałd
S		
Sandhýbl viz Písečná		
Seveř	Sewerien	Siewierz
Skočov	Skotschau	Skoczów
Slatina *	Schlatten *	Slatina *
Slezská Středa	Neumarkt (in Schlesien)	Środa (Śląska)
Stínava	Steinau	Ścinawa
Strumeň	Schwarzwasser	Strumień
Středa viz Slezská Středa		
Střelín	Strehlen	Strzelin
Stříbrná Hora / Silberberk	Silberberg	Srebrna Góra
Studený Zejf	Kaltseifen	~
Sulé Lazce *	Sucholasetz *	Suchie Łazce *
Sulechov / Sulichov	Züllichau	Sulechów
Sulov	Sulau	Sułów
Supíkovice	Saubsdorf	Supikowice
Svidnice	Schweidnitz	Świdnica
Svobodín (Švíbuz)	Schwiebus	Swobodzin
Svrklenec / Svrchlenec	Neudeck	Świerklaniec
~	Stübendorf	Ściborz
Š		
Široký Brod	Breitenfurt / Breitenfurth	~
Šprotava	Sprottau	Szprotawa
T		
Tarnovské Hory	Tarnowitz	Tarnowskie Góry
Těšín	Teschen	Cieszyn
Trachenberk	Trachenberg	Żmigród
Třebnice	Trebnitz	Trzebnica
~	Tabor	Tabor Mały a Tabor Wielki
U		
Újezd	Ujast	Ujazd
Úraz	Auras	Uraz
V		
Vanzov	Wansen	Wiązów

Český název	Německý název	Polský název
Vartenberk / Německý Vartenberk	Wartenberg / Deutsch Wartenberg	Otyń
Vartenberk / Polský Vartenberk / Sycov	Wartenberg / Gross Wartenberg / Polnisch Wartenberg	Syców
Velké Kunědice	Groß-Kunzendorf	~
Vidnava	Weidenau	~
Vinčák	Wienzig / Winzig	Wińsko
Vladislav	Loslau	Włodzisław
Vlaštovičky *	Wlastowitz *	Własztowiczki *
Volov	Wohlau	Wołów
Vratislav	Breslau	Wrocław
Zaháň	Sagan	Żagań
Zátor	Zator	Zátor
Zelená Hora / Grünberk	Grünberk	Zielona Góra
Zlatá Hora viz Goldberk		
Zlaté Hory / Cukmantl	Zuckmantel	Złote Góry
Ž		
Žopovy	Soppau	Zopowy

moravské enklávy *

PŘÍLOHA 2: SEZNAM VRCHNÍCH ZEMSKÝCH HEJTMANŮ V 16. – 18. STOLETÍ

Vrchní zemský hejtman	Funkční období
Kazimír II. Těšínský (asi 1448–1528)	1497–1504, 1509–1517, 1517–1524* hejtman Horního Slezska, 1524–1528
Zikmund I. Jagellonský (1467–1548)	1504–1507
Jan V. Thurzo (1466–1520)	1507–1509* ¹³²⁰
Fridrich II. Lehnický (1480–1547)	1517–1524* hejtman Dolního Slezska
Karel I. Minsterbersko-Olešnický (1476–1536)	1528–1536
Jakub ze Salzy (1481–1539)	1536–1539
Baltazar z Promnic (1488–1562)	1540–1562
Kašpar z Lohova (1524–1574)	1562–1574
Martin Gerstmann (1527–1585)	1574–1585
Ondřej z Jerinu (asi 1540–1596)	1586–1596
Pavel Vojtěch (1557–1600)	1599–1600
Jan VI. ze Žiče (1552–1608)	1600–1608
Karel II. Minsterbersko-Olešnický (1545–1617)	1608–1617
Adam Václav Těšínský (1574–1617)	1617
Jan Kristián Břežský (1591–1639)	1617–1620/1621* do funkce jmenován také v období stavovského povstání Fridrichem Falckým
Jiří Rudolf Lehnický (1595–1653)	1621–1628, 1641–1653
Jindřich Václav Minsterbersko-Olešnický (1592–1639)	1629–1639
Karel Eusebius z Lichtenštejna (1611–1684)	1639–1641
Jiří III. Břežský (1611–1664)	1653–1664
Sebastian z Rostocku (1607–1671)	1664–1671
Václav Eusebius z Lobkovic (1609–1677)	1671–1674* fakticky však úřad nevykonával ¹³²¹
Kryštof Leopold Schaffgotsch (1623–1703)	1672–1675* direktor vrchního úřadu, fakticky vykonával agendu vrchního zemského hejtmána na místo Lobkovic

¹³²⁰ Datace jeho krátkého funkčního období se dle různých zdrojů mírně odlišuje.

¹³²¹ Díky jeho trvalému pobytu ve Vídni a faktickému nevykonávání úřadu bývá jeho funkční období označováno jako neobsazení úřadu.

Vrchní zemský hejtman

Fridrich Hesensko-Darmstadtský (1616–1682)

Jan Kašpar z Ampringenu (1619–1684)

František Ludvík Falcko-Neuburský (1664–1732)

Jan Antonín Schaffgotsch († 1742)

Funkční období

1675–1682¹³²²

1682–1684

1684–1719

1719–1741/1742* direktor vrchního úřadu, v pruské části slezka úřad fakticky zrušen 1741, v rakouské 1742

¹³²² Reálně začal úřad vykonávat až od roku 1676.

PŘÍLOHA 3: SEZNAM VRATISLAVSKÝCH BISKUPŮ V 16. – 18. STOLETÍ

Vratislavský biskup	Funkční období
Jan IV. Roth (1426–1506)	1482–1506
Jan V. Thurzo (1464–1520)	1506–1520
Jakub ze Salzy (1481–1539)	1521–1539
Baltazar z Promnic (1488–1562)	1540–1562
Kašpar z Lohova (1524–1574)	1562–1574
Martin Gerstman (1527–1585)	1574–1585
Ondřej z Jerinu (asi 1540–1596)	1585–1596
Bonaventura Hahn (1540–1602)	1596–1599* oficiálně ve funkci nepotvrzen, 1599 rezignoval
Pavel Vojtěch (asi 1557–1600)	1599–1600
Jan VI. ze Žiče (1552–1608)	1600–1608
Karel Habsburský (1590–1624)	1608–1624
Karel Ferdinand Vasa (1613–1655)	1625–1655
Leopold Vilém Habsburský (1614–1662)	1656–1662
Karel Josef Habsburský (1649–1664)	1662–1664
Sebastian z Rostocku (1607–1671)	1665–1671
Fridrich Hesensko-Darmstadtský (1616–1682)	1671/1672–1682
František Ludvík Falcko-Neuburský (1664–1732)	1683–1732
Filip Ludvík ze Sinzendorfu (1699–1747)	1732–1747
Filip Gotthard Schaffgotsch (1716–1795)	1748–1795
Josef Kristián z Hohenlohe (1740–1817)	1795–1817

Kumulace funkcí vratislavského biskupa a vrchního zemského hejtmana s pozicí velmistra Řádu německých rytířů

Jméno	Funkční období		
	Vratislavský biskup	Vrchní zemský hejtman	Velmistr Řádu německých rytířů
Karel Habsburský	1608–1624	X	1618/1619–1624
Leopold Vilém Habsburský	1656–1662	X	1641/1642–1662
Karel Josef Habsburský	1663–1664	X	1662–1664
Jan Kašpar z Ampringenu	X	1682–1684	1664–1684
František Ludvík Falcko-Neuburský	1683–1732	1685–1719	1694–1732

PŘÍLOHA 4: NEJVYŠŠÍ PŘEDSTAVITELÉ PRUSKÉ SPRÁVY PROVINCE SLEZSKO

Seznam provinčních ministrů 1742–1807

Provinční ministr	Funkční období
Ludwig Wilhelm von Münchov (1712–1753)	1742–1753
Joachim Ewald von Massow (1697–1769)	1753–1755
Ernst Wilhelm von Schlabrendorf (1719–1769)	1755–1769
Karl Georg Heinrich von Hoym (1739–1807)	1770–1807

Seznam koadjutorů spravujících pruskou část vratislavské diecéze

Koadjutor	Funkční období
Filip Gotthard Schaffgotsch (1716–1795)	1744–1747
Jan Mořic ze Strachwitz (1721–1781)	1757–1781
Antonín Ferdinand z Rothkirchu (1739–1805)	1781–1795

PŘÍLOHA 5: HISTORICKÉ MAPY SLEZSKA A SLEZSKÝCH KNÍŽECTVÍ

Helwigova mapa Slezska

Zdroj: Mollova mapová sbírka, dostupná z: <mapy.mzk.cz>, zde konkrétně: <mapy.mzk.cz/mzk03/001/026/410/2619267652/> [cit. 20. 3. 2018]

Autor: Martin Helwig (1516–1574), *Silesiae typus A Martino Helwigio Nisense descriptus et Nobili doctoque viro Domino Nicolao Rhedingero ded. Cum privilegio decennali*, tuto verzi publikoval A. Ortelius v pozdějších vydáních svého atlasu *Theatrum Orbis Terrarum* (v letech 1570–1612 publikováno 31 edic)

Seutterova mapa Slezska

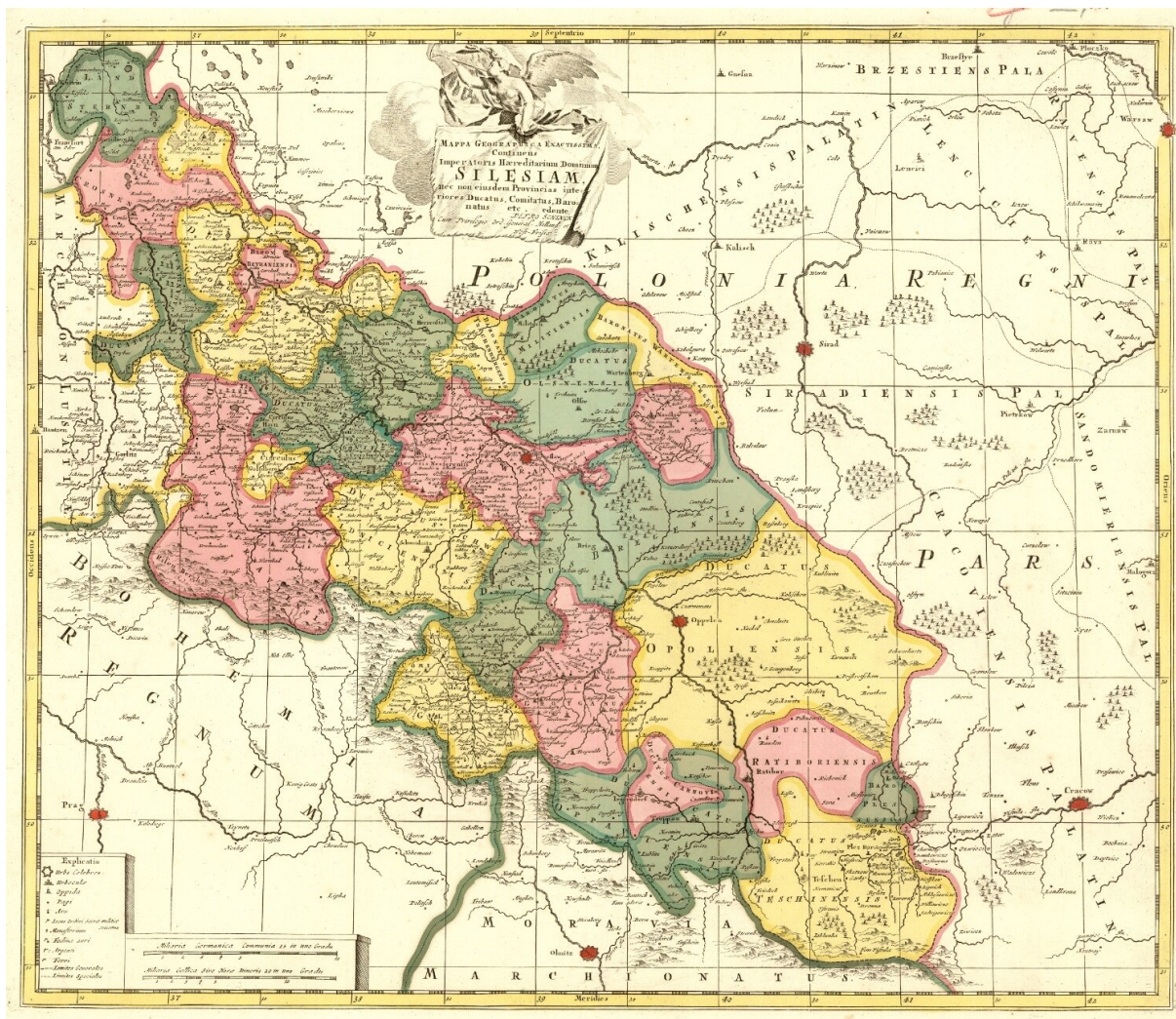

Zdroj: Mollova mapová sbírka, dostupná z: <mapy.mzk.cz>, zde konkrétně: <mapy.mzk.cz/en/mzk03/001/026/471/2619267630/> [cit. 20. 3. 2018]

Autor: Matthäus Seutter (1678–1757), *Silesiae Ducatus tam super. quam Inferior, juxta suos XVII minor Principatus Cura et sumtibus per Matth. Seutter. S.C.M. Geogr. Aug. Vind. Cum Privil. S.R. Imp. Vicariat*, publikováno v Augsburgu pravděpodobně mezi lety 1740 a 1760.

V mapě jsou znázorněna slezská lenní a bezprostřední knížectví včetně Krosenska ztraceného definitivně v letech 1537–1538, navíc je znázorněna i oblast Horní a Dolní Lužice se zdejšími slezskými enklávami. Není zde však naznačeno vydělení bytomského panství z Opolska a chybí napříkl i vyznačení Konštadtska a Mezibořska náležejícího olešnickým knížatům a Klučbořska pod správou Břežského knížectví.

Schenkova mapa Slezska

Zdroj: Mollova mapová sbírka, dostupná z: mapy.mzk.cz, zde konkrétně: mapy.mzk.cz/mzk03/001/026/474/2619267628/ [cit. 20. 3. 2018]

Autor: Pieter Schenk (1660–1718), *Mappa Geographica Exactissima, Continens Imperatoris Haereditarium Dominium Silesiam, nec non eiusdem Provincias interiores Ducatus, Comitatus, Baronatus etc edente Petro Schenck Cum privilegio Ord. General. Holland et West-Frisiae, publikovano v Amsterdamu*

Ve srovnání se Seutterovou mapou zde nejsou uvedeny oblasti Horní a Dolní Lužice a chybí také označení zdejších slezských enkláv, navíc je doplněno území Kladska, které bylo se Slezskem spojeno po pruské anexi. I v tomto případě chybí označení vydělení Bytomska, Mezibořska, Konštatdska a Klučborka. Je však zázorněn golberský úděl v rámci Lehnického knížectví.

Lidlova mapa Slezska

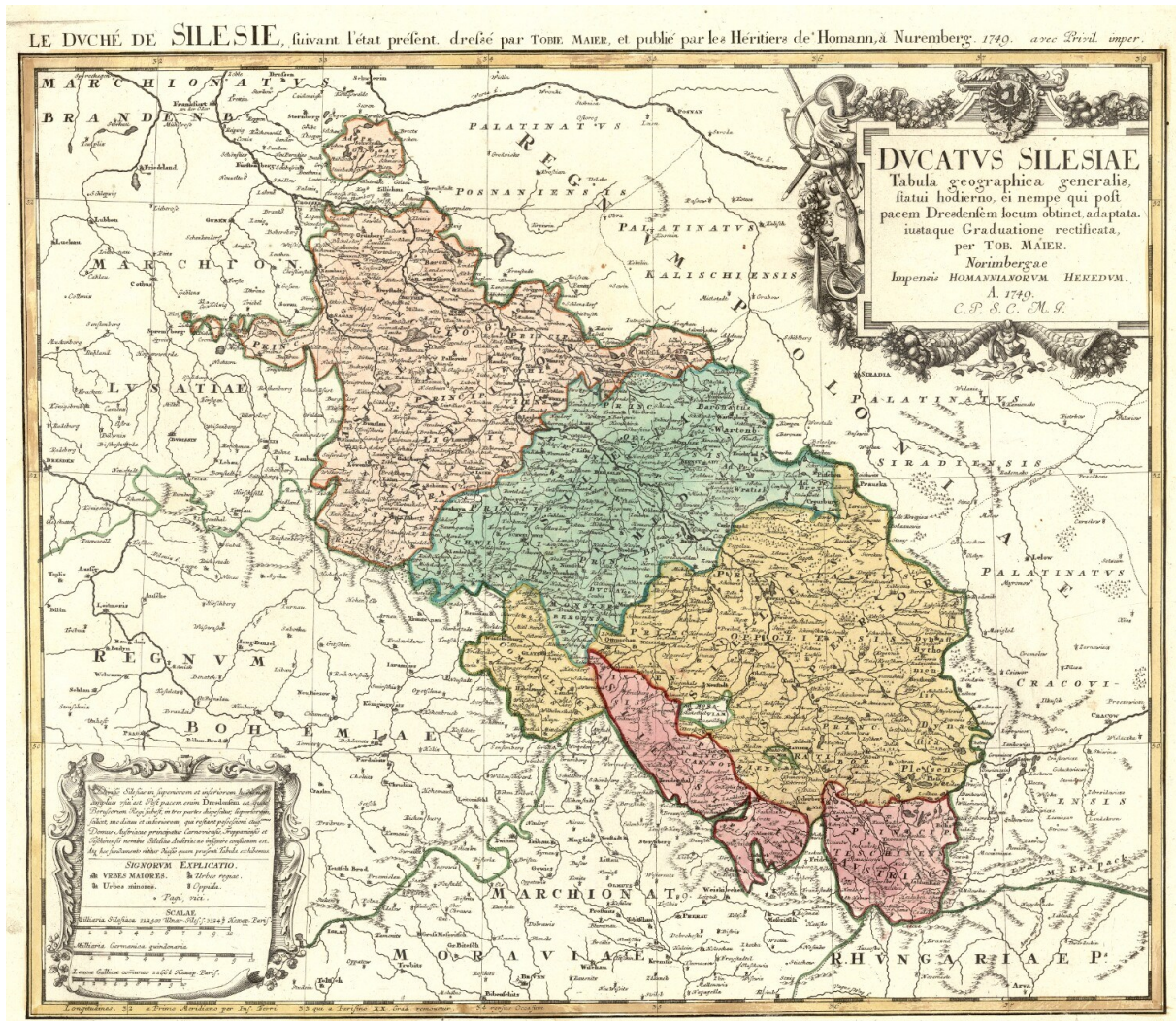

Zdroj: Mollova mapová sbírka, dostupná z: mapy.mzk.cz, zde konkrétně: mapy.mzk.cz/mzk03/001/026/835/2619267615/ [cit. 20. 3. 2018]

Autor: Johann Jakob Lidl (1696–1771) *Novissimum Silesiae Theatrum* id est : *Exactissimus Superioris et Inferioris Silesiae, Comitatus Glacensis, et confinium regnorum schematismus, in quo non solum singulae amplissimi hujus Ducatus Provinciae, Principatus, Dynastiae, Districtus, Territoria, verum etiam singulae civitates; oppida, arces, pagi, Stationes et viae veredariae, montes, Sylvae, Lacus, Flumina etc: ex originalibus et probatissimis topographis depromta exhibentur / Studiò et operâ Joannis Jacobi Lidl Reg: et Privilegiati Universitatis Viennensis Chalgographi, Qui incredibili labore ac praegrandibus sumptibus typum hunc, nunquam antea conspectum e diversorum archavorum latebris primus in publicam lucem produxit, quem necessarus milliarius scalis, et accurata Singularum ditionum partitione ornatum honoribus et obsequiis Serenissimorum Ducum et Principum, aliorumque Excellantissimorum et Illustrissimorum Dominorum majoris ac minoris ordinis Praefectorum militarium profundissimo venerationis genere dedicat nuncupat et inscribit; publikováno ve Vídni 1745.*

Lidlova mapa se ve srovnání s výše uvedenými příklady mnohem podrobnější a výrazně více se přibližuje skutečnému stavu. Jsou zde vyznačeny oblasti moravských enkláv, slezských enkláv v Lužici, Bytomska, Konštadska, Klučborska a také několik nižších stavovských panství. Mapa je doplněna také zobrazením Kladska a Krosenska.

Mayerova mapa Slezska

Zdroj: Mollova mapová sbírka, dostupná z: <mapy.mzk.cz>, zde konkrétně: <mapy.mzk.cz/mzk03/001/026/873/2619267605/> [cit. 20. 3. 2018]

Autor: Tobias Mayer (1723–1762), Dvcatus Silesiae Tabula geographica generalis statui hodierno, ei nempe qui post pacem Dresdensem locum obtinet, adaptata, iustaque Graduatione rectificata / per Tob. Maier Norimbergae Impensis Homannianorum Heredum; C. P. S. C. M. G. = Le Dvché de Silésie, suivant l'état présent. Dressé par Tobie Maier, et publié par les Héritiers de Homann, a Nuremberg. 1749 avec Privil. Imper.; publikováno v Norimberku 1749

V této mapě je vyznačeno rozdělení Slezska na rakouskou a pruskou část, stejně tak připojení Kladska k pruské části. V případě pruské části je formou kolorování vyznačeno dělení do tří správních částí s centry ve Vratislavi, Hlohově a Opolí. Nechybí ani vyznačení Osoblažska jako nejrozsáhlejší moravské enklávy.

Wielandova mapa Olešnického knížectví

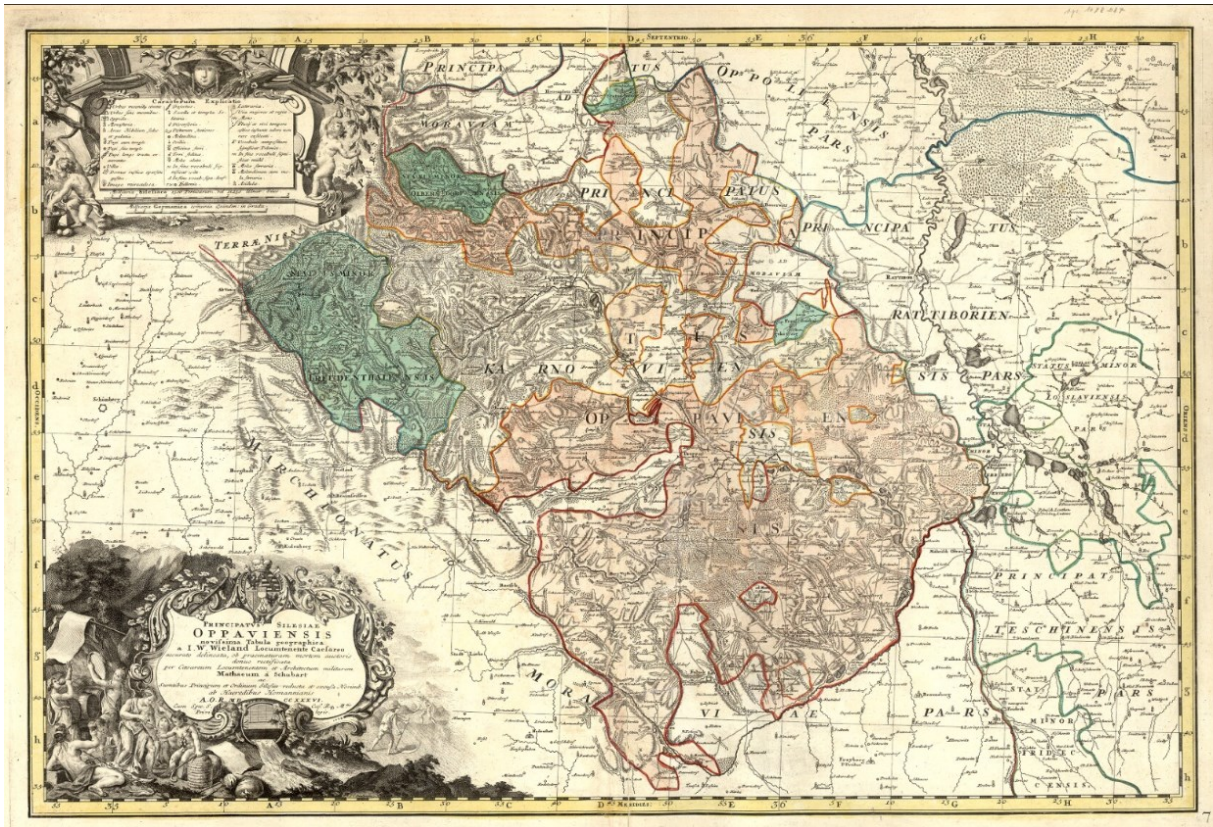

Zdroj: Mollova mapová sbírka, dostupná z: mapy.mzk.cz, zde konkrétně: mapy.mzk.cz/mzk03/001/028/078/2619322305/ [cit. 20. 3. 2018]

Autor: Johann Wolfgang Wieland († 1736), spoluautor Matthäus von Schubarth (činný v letech 1723–1758), Principatus Silesiae Oelsnensis in suos Districtus Oels Bernstadt et Trebnitz divisi exactissima Tabula geographica. exhibens insimul circumjacentes Dynastias liberas Trachenberg et Militsch, cum statibus minoribus Freyhain Neuschlos, Goschvtz et Zvkavf/ a Ioh. W. Wieland geometra et Locum tenente delineata ob praematuram mortem auctoris denuo rectificata per Caesarem Locum tenentem et Architectum militarem Matthaeum Schubarth Succentur. et Architect. Caes. Ac sumptibus principum et ordinum Silesiae excusa Norimbergae ab Haeredibus Homannianis Cum spec. S. Caes. Reg 6; první verze mapy dle Wielanda do roku 1736, v podobě atlasu publikováno v Norimberku 1752;

Kolorování jednotlivých map z Wielandovy kolekce napomáhá orientaci v nepřehledné územní struktuře Slezska. Mapa Olešnicka je zajímavá detailním zobrazením jednotlivých enkláv a svobodných i nižších stavovských panství vydělených z Olešnického knížectví. Poprvé je zde detailně zaznačeno také Mezibořsko. Z vikipidního dělení je také možné si udělat představu o rozsahu a poloze jednotlivých knížecích údělů vytvářených pro jednotlivá panující knížata.

Wielandova mapa Opavského knížectví

Zdroj: Mollova mapová sbírka, dostupná z: mapy.mzk.cz, zde konkrétně: mapy.mzk.cz/mzk03/001/028/087/2619322306/ [cit. 20. 3. 2018]

Autor: Johann Wolfgang Wieland († 1736), spoluautor Matthäus von Schubarth (činný v letech 1723–1758), Principatus Silesiae Oppaviensis novissima Tabula geographica. a I.W. Wieland Locumtenente Caesareo accurate delineata, ob praematuram mortem auctoris denuo rectificata per Caesareum Locumtenentem et Architectum militarem Mathaeum à Schubart Sumptibus Principum et Ordinum Silesiae reducta et excusa Norimb. ab Haeredibus Homannianis. Cum Spec. S. Caes. Rq; Mtis. Privilegio 7; první verze mapy dle Wielanda do roku 1736, v podobě atlasu publikováno v Norimberku 1752

Wielandova mapa Krnovského knížectví

Zdroj: Mollova mapová sbírka, dostupná z: <mapy.mzk.cz>, zde konkrétně: <mapy.mzk.cz/mzk03/001/028/089/2619322307/> [cit. 20. 3. 2018]

Autor: Johann Wolfgang Wieland († 1736), spoluautor Matthäus von Schubarth (činný v letech 1723–1758), Principatus Silesiae Karnoviensis nova et exactissima Tabula geographica, commonstrans insimul districtus ac Status Minores Freudenthal Olbersdorf et Stevberndorf. a I.W. Wieland Locumtenente delineata ob praematuram mortem authoris denuo rectificata per Locumtenentem et architectum militarem Matthaemum a Schubart ac Sumptibus principum et Ordinum Silesiae reducta et excusa Norimbergae ab Haeredibus Homannianis. Cum Spec. S. Caes. R. M. Privil. 8; první verze mapy dle Wielanda do roku 1736, v podobě atlasu publikováno v Norimberku 1752

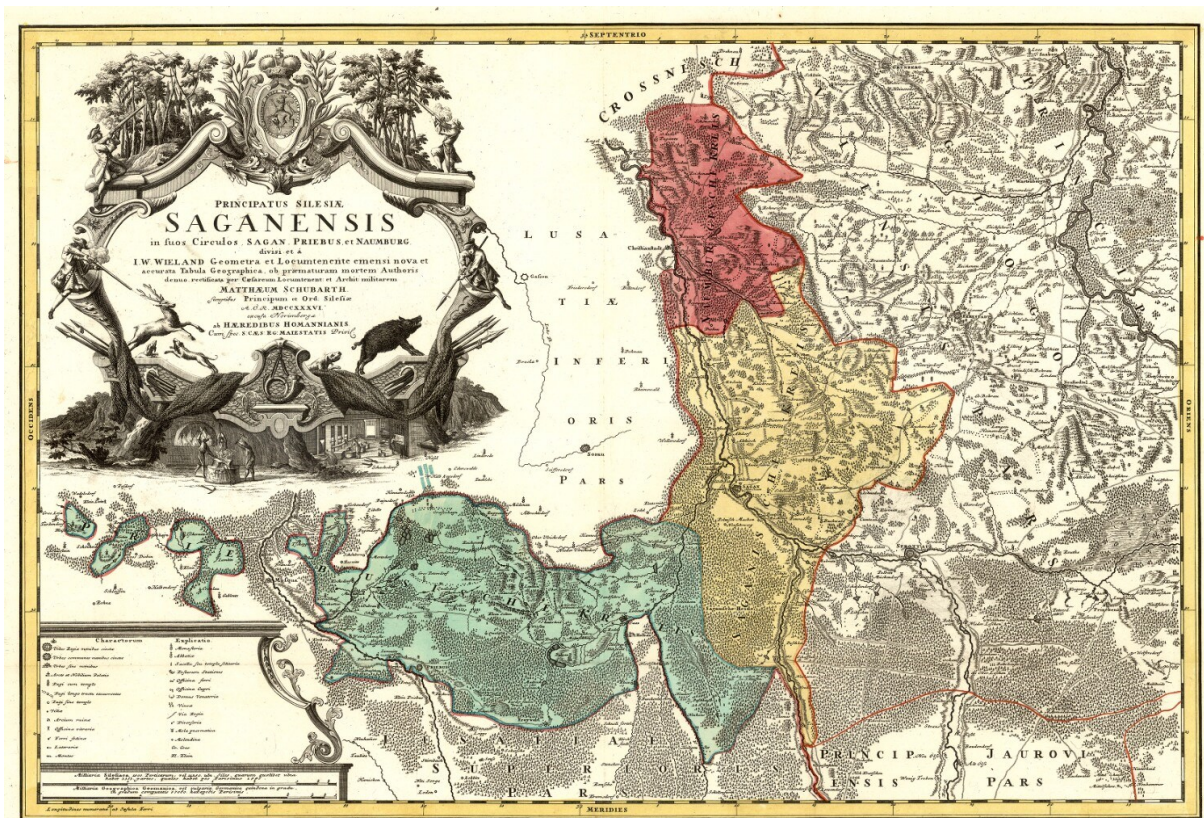
Wielandova mapa Niského knížectví

Zdroj: Mollova mapová sbírka, dostupná z: <mapy.mzk.cz>, zde konkrétně: <mapy.mzk.cz/mzk03/001/028/072/2619322304/> [cit. 20. 3. 2018]

Autor: Johann Wolfgang Wieland († 1736), spoluautor Matthäus von Schubarth (činný v letech 1723–1758), Principatus Silesiae Grotkani exactissima Tabula geographica exhibens Terram Nissensem simul ac Circulos Grotkau Ottmuhau, et Ziegenhals. a I.W. Wieland diligentissime delineata ob praematuram mortem Authoris denuo rectificata per Caesareum Locumtenent: et Archit: militem Matthaeu. a Schubarth ac sumptibus Principum et Ord: Silesiae. excusa Norimbergae ab Heredibus Homannianis Cum spec. S. Caes. Rg. Mai. Priv.; Rösler sc. 5; první verze mapy dle Wielanda do roku 1736, v podobě atlasu publikováno v Norimberku 1752

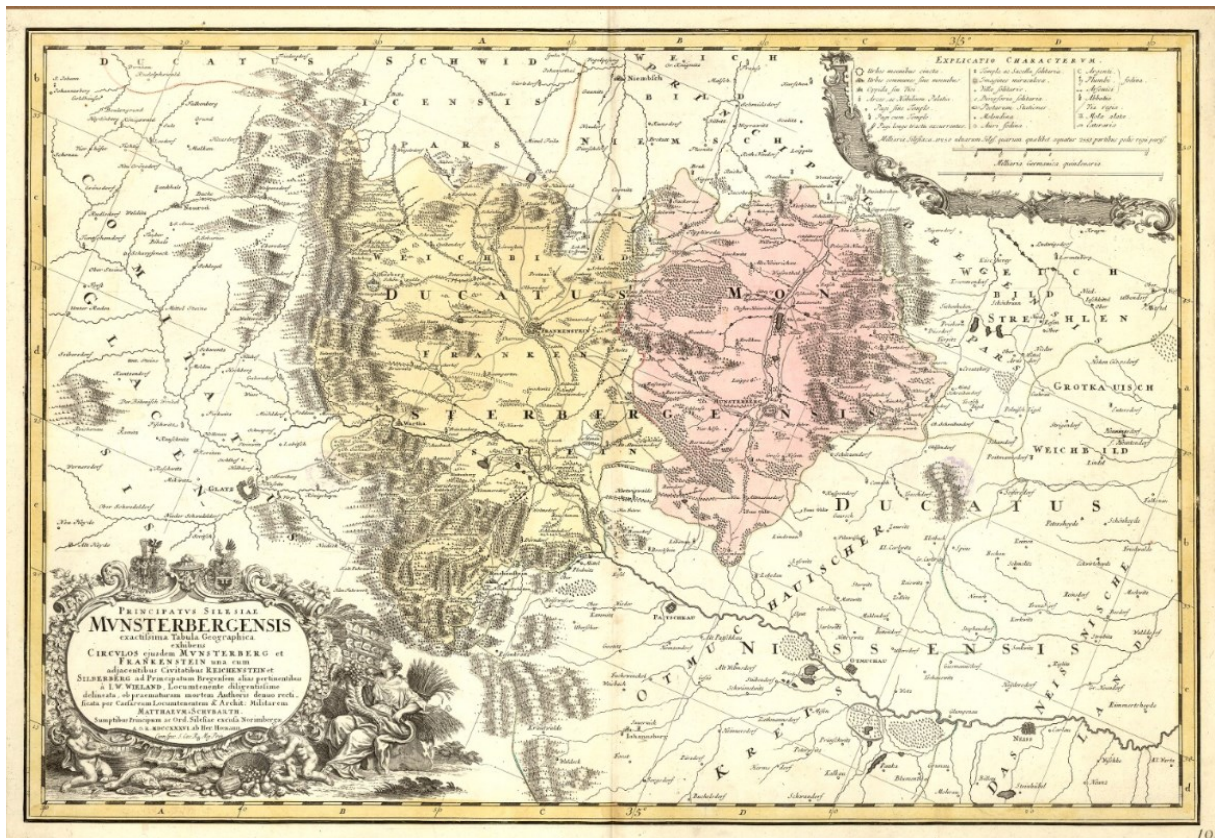
Wielandova mapa Zaháňského knížectví

Zdroj: Mollova mapová sbírka, dostupná z: mapy.mzk.cz, zde konkrétně: mapy.mzk.cz/en/mzk03/001/028/759/2619321415/ [cit. 20. 3. 2018]

Autor: Johann Wolfgang Wieland († 1736), spoluautor Matthäus von Schubarth (činný v letech 1723–1758), Principatus Silesiae Saganensis in suos Circulos Sagan, Priebus, et Naumburg divisi et à I.W. Wieland Geometra et Locumtenente emens nova et accurata Tabula Geographica, ob praematuram mortem Authoris denuo rectificata per Caesareum Locumtenent: et Archit: militem Matthaeum Schubarth Sumptibus Principum et Ord: Silesiae. excusa Norimbergae ab Heredibus Homannianis. Cum spec. S. Caes. Rg. Maiestatis Privil.; první verze mapy dle Wielanda do roku 1736, v podobě atlasu publikováno v Norimberku 1752

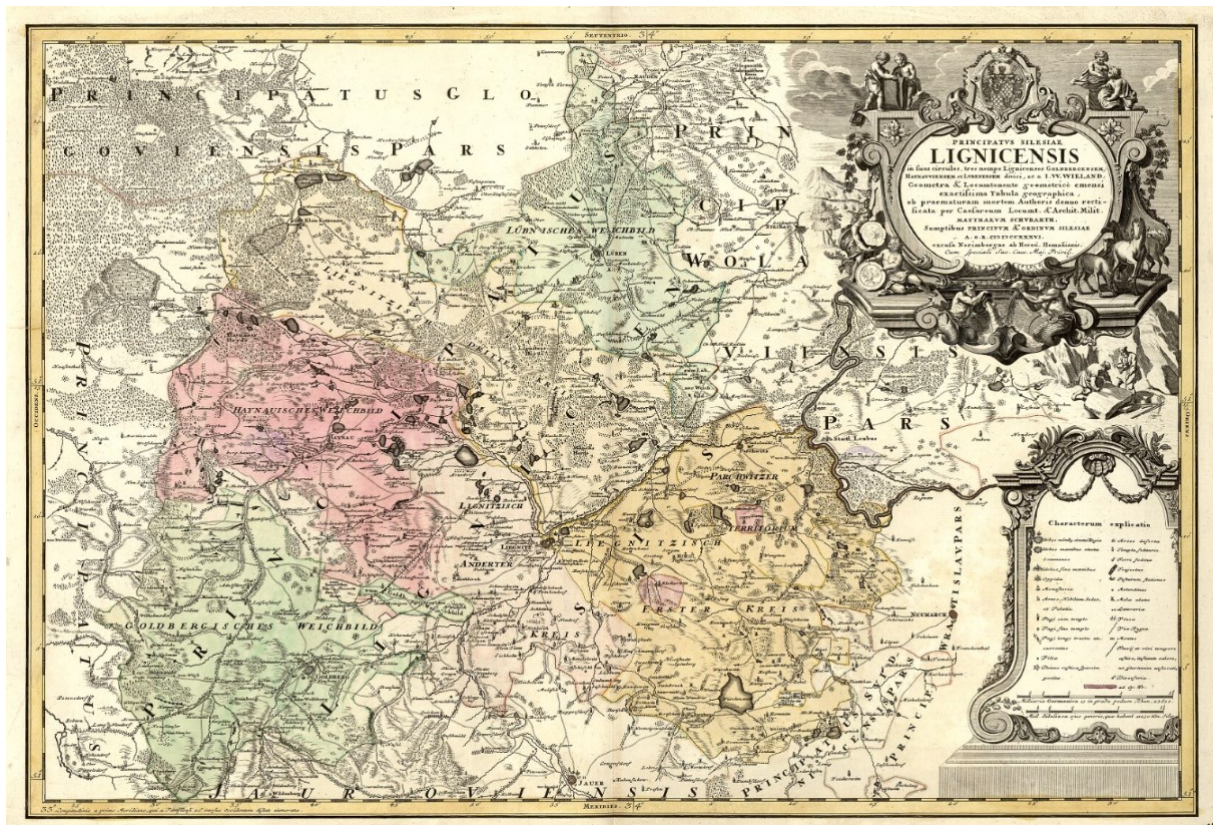
Wielandova mapa Minsterberského knížectví

Zdroj: Mollova mapová sbírka, dostupná z: <mapy.mzk.cz>, zde konkrétně: <mapy.mzk.cz/mzk03/001/028/100/2619322309/> [cit. 20. 3. 2018]

Autor: Johann Wolfgang Wieland († 1736), spoluautor Matthäus von Schubarth (činný v letech 1723–1758), Principatus Silesiae Mvntsbregensis exactissima Tabula Geographica exhibens. Circulos ejusdem Mvntsbreg et Frankenstein una cum adjacentibus Civitatibus Reichenstein et Silberberg ad Principatum Bregensem alias pertinentibus / à I.W. Wieland Locumtenente diligentissime delineata ob praematuram mortem Authoris denuo rectificata per Caesareum Locumtenentem & Archit: Militarem Matthaevm à Schvbarth. Sumptibus Principum ac Ord. Silesiae excusa Norimbergae ab Her. Homann. Cum Spec. S. Caes. Rg. Maj. Priv. 10; první verze mapy dle Wielanda do roku 1736, v podobě atlasu publikováno v Norimberku 1752

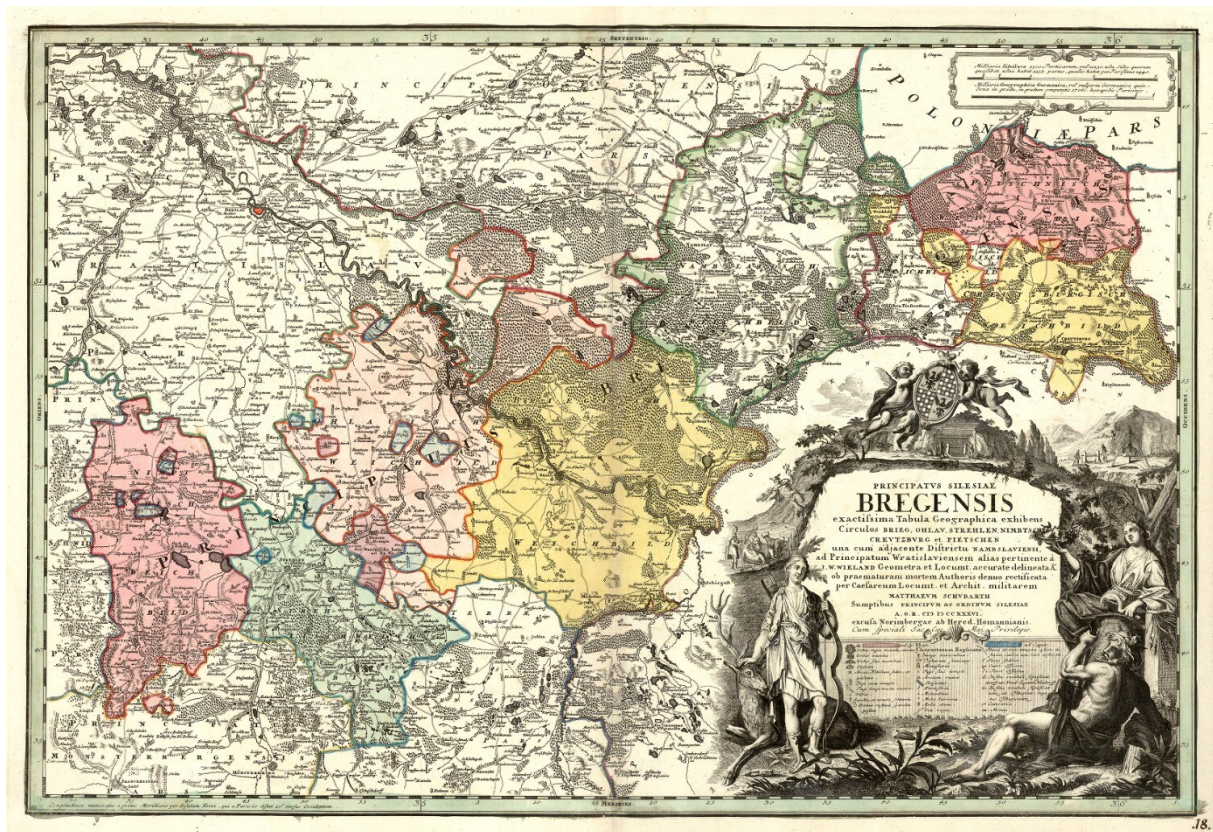
Wielandova mapa Lehnického knížectví

Zdroj: Mollova mapová sbírka, dostupná z: mapy.mzk.cz, zde konkrétně: mapy.mzk.cz/mzk03/001/028/154/2619322316/ [cit. 20. 3. 2018]

Autor: Johann Wolfgang Wieland († 1736), spoluautor Matthäus von Schubarth (činný v letech 1723–1758), Principatus Silesiae in suos circulos, tres nempe Lignicenses Goldbergensem, Haynavviensem et Lvbenensem divisii ac a I.W. Wieland Geometra & Locumtenente geometricae emensi exactissima Tabula geographica. ob praematuram mortem Authoris denuo rectificata per Caesarem Locumt. & Archit. Milit. Mathaevm Schvbarth Sumpibus Principvm & Ordinv Silesiae excusa Norimbergae ab Haered. Homannianis Cum speciali Sac. Caes. Maj. Privil.; první verze mapy dle Wielanda do roku 1736, v podobě atlasu publikováno v Norimberku 1752

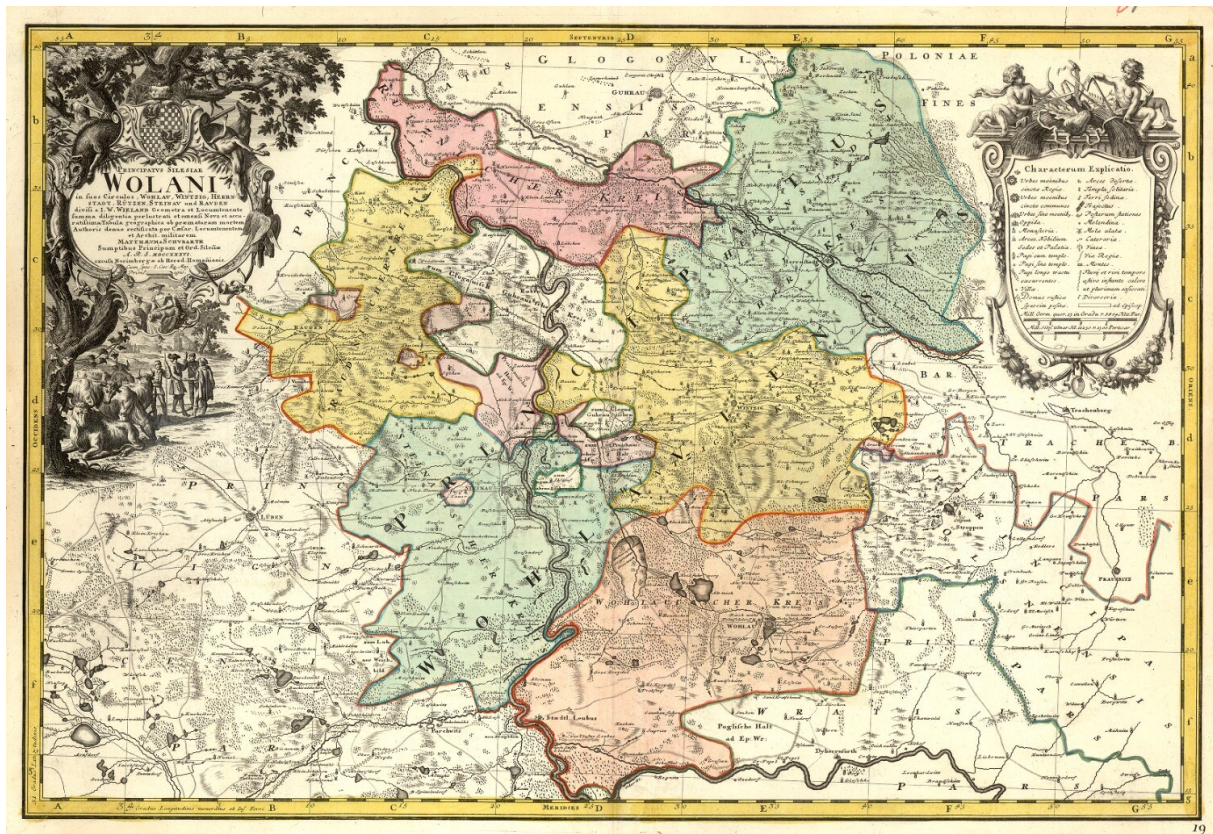
Wielandova mapa Břežského knížectví

Zdroj: Mollova mapová sbírka, dostupná z: mapy.mzk.cz, zde konkrétně: mapy.mzk.cz/mzk03/001/028/155/2619322317/ [cit. 20. 3. 2018]

Autor: Johann Wolfgang Wieland († 1736), spoluautor Matthäus von Schubarth (činný v letech 1723–1758), Principatus Silesiae Bregensis exactissima Tabula Geographica. exhibens Circulos Brieg, Ohlawa, Strehlen, Nimbsch, Crevtzburg et Pietschen una cum adjacente Districtu Nambslawiensi, ad Principatum Wratislaviensem alias pertinente / à I.W. Wieland Geometra et Locumt. accurate delineata & ob praematuram mortem Auctoris denuo rectificata per Caesarem Locumt. et Archit: militarem Matthaeum Schubarth. Sumptibus Principum ac Ordinum Silesiae excusa Norimbergae ab Hered. Homannianis Cum speciali Sac. Caes. Maj. Privilegio; první verze mapy dle Wielanda do roku 1736, v podobě atlasu publikováno v Norimberku 1752

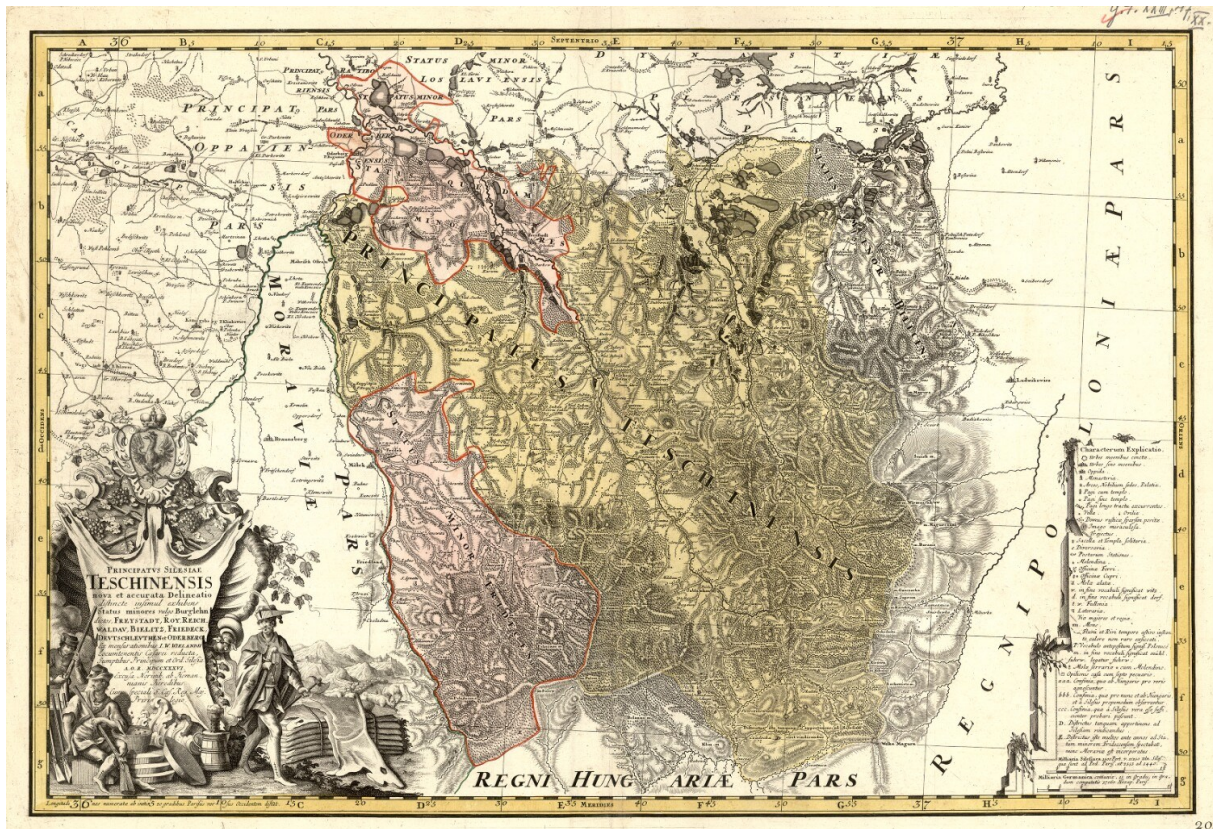
Wielandova mapa Volovského knížectví

Zdroj: Mollova mapová sbírka, dostupná z: <mapy.mzk.cz>, zde konkrétně: <mapy.mzk.cz/mzk03/001/028/156/2619322318/> [cit. 20. 3. 2018]

Autor: Johann Wolfgang Wieland († 1736), spoluautor Matthäus von Schubarth (činný v letech 1723–1758), Principatus Silesiae Wolani in suos Circulos, Wohlav, Wintzig, Herrnstadt, Rützen, Steinav und Ravden divisi a I.W. Wieland Geometra et Locumtenente summa diligentia perlustrati et emensi Nova et accuratissima Tabula geographica. a I.W. Wieland Geometra et Locumtenente summa diligentia perlustrati et emensi Nova et accuratissima Tabula geographica ob praematuram mortem Authoris denuo rectificata per Caesar. Locumtenentem et Archit. militarem Matthaeum à Schvbarth. Sumptibus Principum et Ord. Silesiae excusa Norimbergae ab Hered. Homannianis. Cum spec. S. Caes. Rq; Maj. Privilegio; první verze mapy dle Wielanda do roku 1736, v podobě atlasu publikováno v Norimberku 1752.

Wielandova mapa Těšínského knížectví

Zdroj: Mollova mapová sbírka, dostupná z: <mappy.mzk.cz>, zde konkrétně: <mappy.mzk.cz/mzk03/001/028/158/2619322319/> [cit. 20. 3. 2018]

Autor: Johann Wolfgang Wieland († 1736), spoluautor Matthäus von Schubarth (činný v letech 1723–1758), Principatvs Silesiae Teschinensis nova et accurata Delinatio distincte instimul exhibens Status minores vulgo Burglehn, dictos, Freystadt, Roy Reichwaldav, Bielitz, Friedeck, Devtschlevthen et Oderberg / Ex mensurationibus I.W. Willandii Locumtenentis Caesarei reducta Sumptibus Principum et Ord. Silesiae. Excusa Norimb. ab Homannianis Heredibus Cum speciali S. Caes. Reg. Maj. Privilegio; první verze mapy dle Wielanda do roku 1736, v podobě atlasu publikováno v Norimberku 1752

Felbingerova mapa vratislavské diecéze

Zdroj: Mollova mapová sbírka, dostupná z: <mapy.mzk.cz>, zde konkrétně: <mapy.mzk.cz/mzk03/001/028/070/2619322303/> [cit. 20. 3. 2018]

Autor: Johann Ignaz von Felbiger (1724–1788), Amplissimi Episcopatus Wratislaviensis primum in suos IV Archidiaconatus deinde in Circulos Archipresbyteriales divisi Tabula Geographica : ad normam Catalogi almae Dioeceseos Silesiae iterato editi adornata, repraesentans singulas hujus Episcopatus Collegiatus, Abbantias, Praeposituras, Curatias, familiasque religiosas utriusque sexus, secundum diversa, quae profitentur, instituta. dirigente Dno Ignatio Felbiger, Can. reg. ord. S. August. Congr. Lateran. ad D.V. Sagani fideliter designata et edita ab Homannianis Hereditibus Norimbergae = Carte du Diocese de Breslav, avec ses IV. Archidiaconats, subdivisés en ses Cercles Archipresbyteriales. 4 / dessinée sous la Direction du tres reverend Pere Felbiger par les Heritiers de Homann 4, publikována v Norimberku 1751.